

పురాణములు

విచారణ

బ్రహ్మ పురాణము - 1, 2, 3

సదాశివ సమారంభాం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు శుక మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శ్రీకృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాబాజీ

గురు గౌతమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

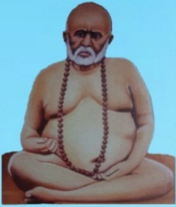

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి వేమన

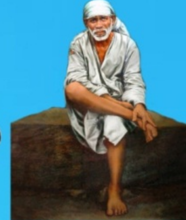
అస్మదాచార్య పర్యంతాం

గురు త్రైలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయ

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయి బాబా

గురు అరబిందో

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..

నన్ను "నేను" తెలుసుకోవటానికి

నన్ను "నేను" మార్చుకోవటానికి

నన్ను "నేను" చేరుకోవటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంధాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంధాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంధాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంధాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకి దాదాపు **5000** పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా http://www.new.dli.ernet.in), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(https://archive.org), గూగుల్ వెబ్ సైట్(https://www.google.co.in), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(http://www.microsoft.com) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంధాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటే, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంధాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంధాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: http://www.new.dli.ernet.in లేక http://www.dli.ernet.in
2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: http://www.sairealattitudemanagement.org
3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement
4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంద వీడియోలు: https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంధపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2020120029047,2020120034300,2030020025614

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్ధం **ఉచితంగా eBook** రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంధముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

SaiRealAttitudeManagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

* సర్వం శ్రీ సాయినాధ పాద సమర్పణమస్తు *

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India: Inc

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home | Vision | Mission | Goals | Benefits | Content Selection | Current Status | People | Funding | Copyright Policy | FAQ | RFP

Books Journals Newspapers Palm-Leaves (Manuscripts)

Title: Ramayanam
Author:
Year: to
Subject: Any Subject
Language: Telugu
Scanning Centre: Any Centre

Clear | Search

Presentations and Report
Statistics Report
Status Report
Feedback | Suggestions | Problems | Missing links or Books

Click here for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

DLI

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

Click Here to know More about DLI New!

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD,Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	INSA	Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity NEW!

Title Beginning with.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Author's Last Name

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Year

1850-1900 | 1901-1910 | 1911-1920 | 1921-1930 | 1931-1940 | 1941-1950 | 1951-

Subject

Astrophysics | Biology | Chemistry | Education | Law | Mathematics | Mythology | Religion | For more subjects...

Language

Sanskrit | English | Bengali | Hindi | Kannada | Marathi | Tamil | Telugu | Urdu

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

"దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం" అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని ఝళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన 'ఇచ్ఛ' (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. "నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది" అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

శ్రీ దేవాయనమః.

బ్రహ్మపురాణము.

(ఆంధ్రవచనము.)

శ్రీ వెలయఁగ నారాయణ
దేవునకు నమస్కరించి దివ్యముని నరుల్
భావమున నెంచి భాషా
దేవికిఁ బ్రణమిల్లి వ్యాసదేవుఁ దలంచుచున్.

ఉ. ఏవిభు తేజమందు జనియించి వసించుచుఁ బంచభూతమా
యావృతమైన విశ్వము లయంబును గాంచునో కల్పకల్ప ; మే
దేవునిఁ గొల్చి మౌనులు దుదిన్ ధ్రువమోక్షపదంబుఁ గాంతురో
యావిభు నాశ్రయింతు మమలాత్మనటన్ బురుషోత్తమాహ్వయున్.

చ. సారసహార్ధినిష్ఠు లగు సంయము లాత్మఁ దలంచువాని సం
సారవినాశకారణుఁ బ్రసన్నుఁ బ్రమోదమయుం బ్రభు న్నిరా
కారు విశుద్ధు నీశు నవికారుఁ బ్రపంచవిదూరు ముక్తిసం
చారు హరిం దలంతు మనిశంబు నభీష్టపదార్థసిద్ధికిన్.

అవతారిక.

పరమపవిత్రంబును, పుణ్యనిలయంబును, మనోహరప్రదేశంబును, నానామునిజనాకీర్ణంబును, నానాపుష్పపశోభితంబును, సరళ, కర్ణికార, పనస, ఖదిర, చూత, జంబూ, కపిత్థ, న్యగ్రోధ, దేవదారు, పారిజాత, చంద, నాగరు, పాటల, వకుళ, సప్తపర్ణ, పున్నాగ, నాగకేసర, సాల, తాల, తమాల, నారికే, ఫాల్గున, చంప, కాశ్వత్థాది బహువిధ వృక్ష విరాజితంబును, వివిధపక్షిగణ సంకీర్ణంబును, నానా మృగసమూహ సంయుక్తంబును, వాపీకూపతటాకాద్యనేకజలాశయాలంకృతంబును, బ్రాహ్మణ క్షత్త్రియ వైశ్య శూద్రాది బహుజన సమాకీర్ణంబును, యతి వానప్రస్థ గృహస్థ బ్రహ్మచారి జనసంకలితంబును, సంపన్నగోకులాభిశోభితంబును, యవ గోధూమాది సకలసస్య సంపన్నంబును నగు నైమిశారణ్యంబునం దొకప్పుడు మహర్షులచే ద్వాదశవర్ష సత్త్రయాగంబు గావింపఁబడుచుండెను. యజ్ఞారంభసమయంబునందు హోమధూమానుం డగు వైశ్వానరుండు యాగకుండంబునఁ బ్రజ్వలించుచుండెను. ఆమహోత్సవమును సందర్శింప ననేక తాపసగణంబులును, నితరద్విజగణంబులును, నచ్చటికి విచ్చేసి యథోచితపూజాసత్కారంబుల నంది యుపవిష్టులై యుండిరి. మహామునులును, ఋత్విగ్గణంబును యథాస్థానంబుల నలంకరించియున్న సమయంబున, మతిమంతుండును, రోమహర్షణపుత్త్రుండును నగు సూతుం డేతెంచి, నిజాగమనంబుం గాంచి యమితానందభరితు లగుచున్న యచ్చటిమునివర్యులచే నభ్యర్చితుండై, మరల వారికిఁ బ్రతిపూజనంబులఁ గావించి యుత్తమాసనంబున నాసీనుండై యుండెను. పరస్పర కుశలప్రశ్నానంతరంబున ఋత్విక్కులతోడను, సదస్యులతోడను గూడి

యున్న యజ్ఞదీక్షితులగు నమ్మహర్షు లందఱును వ్యాసశిష్యుఁడైన యాసూతుం గాంచి హర్షముతో నిట్లనిరి.

పరమపూజ్యుండవైన రోమహర్షణీ! సమస్తపురాణాగమ శాస్త్రేతిహాసంబులయందును, దేవదైత్యుల జన్మకర్మములతోఁగూడిన చరిత్రంబులయందును నీవెఱుంగనివిషయంబులు లేవు. మోక్షశాస్త్రంబులయందు నీవు సర్వజ్ఞుండవే. సచరాచరం బగునీజగం బంతయుఁ దొలుత నెట్లుత్పన్నం బయ్యెను? ఇంకను నెట్లు కాఁగలదు? దీని యుత్పత్తి స్థితి లయంబు లెట్టివి? ఈమాసంశయంబుల నివారింపుము. మునీంద్రు లిట్లడుగుటయు, ధీమంతుండైన యాసూతపుత్త్రుం డిట్లనియెను.

నిర్వికారుండును, విశుద్ధుండును, నిత్యుండును, పరమాత్ముండును, నిత్యైకాకారుండును, విష్ణుండును, సర్వజిష్ణుండును, హిరణ్యగర్భుండును, హరుండును, శంకరుండును, వాసుదేవుండును, నేకానేకస్వరూపుండును, స్థూలసూక్ష్మాత్మకుండును, వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపుండును, ముక్తికారణుండును, జగదుత్పత్తిస్థితిలయహేతుభూతుండును, అజరామరుండును, మూలకారణుండును, విశ్వాధారుండును, సూక్ష్మాతిసూక్ష్ముండును, సర్వభూతస్థితుండును, అచ్యుతుండును, పురుషోత్తముండును, జ్ఞానస్వరూపుండును, కేవలనిర్మలుండును, పరమార్థస్వరూపుండును, సర్వవ్యాపకుండును, సర్వజ్ఞుండును, సర్వేశ్వరుండును, అజుండును, అక్షయుండును, అవ్యయుండును, ఆద్యుండును, విశ్వనాథుండును, నగు భగవానునకును, బ్రహ్మాదిదేవతలకును నమస్కారంబు లొనర్చి, మఱియు నితిహాసపురాణవేత్తయు, వేదవేదాంగవిదుండును, సర్వశాస్త్రార్థతత్త్వజ్ఞుండును, పరాశరసుతుండును, మత్ప్రభుండును మదీయగురుండును, మునివర్యుండును నగు వేదవ్యాసమహర్షికిఁ బ్రణామంబు లాచ

రించి, వేదసమ్మితంబును, పరమపవిత్రంబును నగు నొకయుత్తమపురాణము నిప్పుడు మీకు వినుపించుచున్నాను. ఋషీంద్రులారా! తొల్లి దక్షప్రజాపతి మొదలగు మునిసత్తములచేఁ బ్రశ్నింపఁబడి భగవంతుం డగు బ్రహ్మదేవుండు వారికుచ్చిన విధం బంతయును గల కథను మీకు నెఱింగించుచున్నాను. ఆకథ సమస్తపాపవినాశకరంబును, బహ్వర్థసమన్వితంబును, చిత్రచరిత్రసంయుక్తంబును, వేదవిశ్రుతంబును నై యొప్పుచున్నది. అట్టిదీని నెవ్వఁడు నిత్యమును ధారణము చేయునో, ఎవ్వఁడు శ్రద్ధాభక్తులతో వినునో వానివంశ మాచంద్రార్క మభివృద్ధి నొందుచుండుటయే కాక, యాపుణ్యాత్ముం డంతంబునఁ బుణ్యలోకప్రాప్తిం బొందువాఁ డగుచున్నాఁడు. ఇట్లు చెప్పి సూతుండు మరల నీరీతిం బలికెను.

ఆదిసృష్ట్యభివర్ణనము.

అవ్యక్తుండును, కారణుండును, నిత్యుండును, సదసదాత్మకుండును, ప్రధానపురుషుండును నగు నీశ్వరునినుండియే యీవిశ్వమంతయు వినిర్మితం బగుచున్నది. మునిశ్రేష్ఠులారా! నారాయణపరాయణుండును, అమితతేజసుండును నగు నవ్విధాతయే యీభూతసృష్టికంతకును కర్త యని యెఱుంగుఁడు. మహత్తునుండి యహంకారంబును, యహంకారంబునుండి భూతసముదాయంబును నుత్పన్నం బై ఆభూతసమూహమునుండి కాలక్రమమున ననేకవిధంబు లగు సంఘంబు లావిర్భవించెను. ఇదియ సనాతనసృష్టిక్రమంబు. మునీంద్రులారా! నాకుం గల శాస్త్రజ్ఞానంబునుం బట్టియు, వినికినిబట్టియు వర్ణనీయంబును, పుణ్యవర్ధనంబును నగు సృష్టిక్రమంబును, సంతతస్మరణీయంబులును, కీర్తివర్ధనంబులును నగు స్థిరకీర్తిశాలుల పుణ్యచా

రిత్రంబులును నాబుద్ధికొలంది మీకు సవిస్తరంబుగ వర్ణించి చెప్పెదను. సావధానచిత్తులరై యాకర్ణింపుడు.

స్వయంభువైన భగవంతుండు వివిధప్రజలను సృజియింప నభిలషించినవాఁడై, ప్రప్రథమమున నుదకంబులను సృజియించి వానియందు స్వకీయం బగు వీర్యంబును నిక్షేపించెను. ఉదకంబులు నారంబులని చెప్పంబడును. ఆజలంబులు "అయనంబు" (స్థానంబు)గాఁ గలవాఁడు గావుననే యాభగవానుఁడు నారాయణనామంబున విఖ్యాతుం డయ్యెను. అట్లు జలవినిక్షిప్త మైన యావీర్యము బంగరురంగు గల యొకగ్రుడ్డుగాఁ బరిణమించెను. దానినుండి బ్రహ్మదేవుండు స్వయముగ నుద్భవించెను. కావుననే యాతఁడు స్వయంభు వని యస్మదాదులచే నాకర్ణింపఁబడుచున్నాఁడు. భగవంతుం డగు హిరణ్యగర్భుం డాజలంబునం బడియున్న యాయండంబున నొకసంవత్సరమువఱకు సంవసించి యుండి యమ్మట దానిని రెండుభాగములుగాఁ జీల్చుకొని వచ్చి, యొకభాగమును స్వర్గలోకముగను, రెండవభాగమును భూలోకముగను, ఆరెంటికిని నడుమ నున్న యంతరము నాకాశముగను సృజియించెను. పిమ్మటఁ గ్రమక్రమముగాఁ బృథ్వి, దశదిశలు, కాలంబు, మనంబు, వాక్యంబు, కామంబు, క్రోధంబు, రతి మొదలుగాఁ గల సృష్టి యంతయు నయ్యెను. అంతట బ్రహ్మదేవుండు ప్రజాపతిగణంబును జయింప సంకల్పించినవాఁడై తదనురూపముగ దక్షాదిప్రజాపతులను స్రజించెను పిమ్మట మరీచి, అత్రి, అంగిరసుఁడు, పులస్త్యుఁడు, పులహుఁడు, క్రతువు, వసిష్ఠుఁడు—అను సప్తమానసపుత్త్రు లాతని తేజంబునుండి యుద్భవించిరి. పితామహుని యీయేడుగురుపుత్త్రులును పురాణములయందు విశేషప్రసిద్ధిం గాంచియున్నవారు. వీరు నారాయణాత్మకు లనియుఁ జెప్పంబడుచున్నారు. పరమేష్ఠి తనరోషంబునుండి

రుద్రుని సృజియించెను. తరువాత సనత్కుమారుడు సృష్టింపఁబడి యెను. ఈసనత్కుమారుఁడు బ్రహ్మమానసపుత్త్రులకంటెను బూర్వుఁడని తలంపఁబడుచున్నాఁడు. ద్విజశ్రేష్ఠులారా! పైని జెప్పంబడిన బ్రహ్మమానసపుత్త్రసప్తకమునుండియే ప్రజాగణంబును, రుద్రగణంబును నుత్పత్తిం గాంచిన దయ్యెను.

స్కందుండును, సనత్కుమారుండును స్వస్వతేజంబుల సంవరణంబు గావించుకొని యుండిరి. మరీచిమొదలగు విరించిమానసపుత్త్రులేడ్వురనుండియు దివ్యంబులును, సకలదేవగణాన్వితంబులును, క్రియాసంపన్నంబులును, బ్రజాభివృద్ధికరంబులును, మహర్షిగణాలంకృతంబులును నగు మహావంశంబులు సముత్పన్నంబు లయ్యెను. భగవానుండగు బ్రహ్మదేవుండు ప్రప్రథమమున మెఱుపులను, పిడుగులను, మేఘములను, ఇంద్రధనుస్సును, పక్షిగణంబులను, యజ్ఞాధిదేవతను, యజ్ఞాదిసత్కార్యసిద్ధికొఱకు ఋగ్యజుస్సామాది వేదంబులను, మఱియు సాధ్యాదిదేవగణంబులను సృజించెను. ఇట్లే యమ్మహాత్మునిగాత్రంబునుండి యుత్తమమధ్యమాధమ భూతసంఘంబులు క్రమక్రమంబుగ నుత్పన్నంబు లయ్యెను. ప్రజాపతియైన బ్రహ్మదేవుం డీరీతి నెంతగా సృష్టించుచున్నను బ్రజాభివృద్ధి యంతగాఁ గానరాకుండెను. దానం జేసి యాపరమేష్ఠి తనదేహంబును రెండుభాగములుగా విభజించి యం దొక్కభాగమును బురుషునిగఁ జేసి రెండవభాగమును స్త్రీగా నొనర్చి యామెవలన నానావిధముగఁ బ్రజాభివృద్ధిం గావించినవాఁడై యీ విధముగఁ దనమహామహిమను స్వర్గమర్త్యాదిలోకంబుల వ్యాపింపఁ జేసెను. భగవంతుండైన విష్ణువు విరాట్టును సృజియించెను. ఆవిరాట్పురుషుండు వేఱొక మహాపురుషుని సృష్టించెను. ఆమహాపురుషునే మను వని యెఱుంగఁదగు. ఆతనికాలము మన్వంతర మనఁబడుచు

స్నది. ఇది ద్వితీయమానసమన్వంతరంబు. అనంతరము మహాత్ముం డును, విరాట్పుత్రుండును నగు మనువు ప్రజాసృష్టిని గావించెను. ఆప్రభువు నారాయణాత్మజుం డగుటం జేసి యాతనిసంతతివారు రయో బుద్ధి.

మునిశ్రేష్ఠులారా! ఇయ్యాదిసృష్టివృత్తాంతము నెఱింగినమానవుండు దీర్ఘాయుష్మంతుండును, కీర్తిమంతుండును, పుణ్యవంతుండును, ప్రజావంతుండును నగుటయే కాక యంతంబున యభీష్టగతిం బొందుచున్నాఁడు.

సృష్టికథనము.

రోమహర్షణతనయుం డగు సూతుండు మరల నిట్లు చెప్పనారంభించెను—ప్రజాపతి యగుబ్రహ్మదేవుం డారీతిని జగత్సృష్టికార్యము ను నెఱవేర్చినవాఁడై తనమహిమ నెల్లలోకంబులను వ్యాపింపఁజేసెను. మునిశ్రేష్ఠులారా! ఇంతకుమున్ను చెప్పిన మహాపురుషుం డగుమనువు సౌందర్యశాలినియు, నయోనిసంజాతయు నగుశతరూప యనుకన్యను బత్నిగఁ జేకొనెను. ఆశతరూపాకన్య ధర్మునికుమారిక. ఆమె పది వేలయేండ్లు తపం బొనరించి తపోనిధియైన యాతనిని భర్తనుగాఁ బడసెను. అమ్మహాపురుషుఁడే స్వాయంభువమను వను ప్రసిద్ధనామము గలవాఁడు. డెబ్బదియొక్కదివ్యయుగములకాలము మన్వంతర మని చెప్పంబడుచున్నది. మహాత్ముఁ డగుస్వాయంభువమనువువలన శతరూపాదేవిగర్భంబున వీరుండును, ప్రియవ్రతుండును, ఉత్తానపాదుండును జన్మించిరి. అందు జ్యేష్ఠుం డగువీరుండు కర్దమప్రజాపతి జ్యేష్ఠపుత్రిక యగుకామ్యాదేవిని భార్యగాఁ బరిగ్రహించి యామెయందు సమ్రాట్టు, కుక్షి, విరాట్టు, ప్రభువు అను నలువురునందనులను బడ

సెను. ఉత్తానపాదుఁ డనువాఁడు ప్రజాపతియైన యత్రిచేఁ బుత్త్రుఁడుగా గ్రహింపఁబడియెను. ధర్మునితనయయు, సుశ్రోణియు, నశ్వమేధయాగఫలంబున జననంబుం గాంచినదియు నగు సూనృతాదేవిగర్భంబున నుత్తానపాదునకు నల్వురు పుత్త్రులు గలిగిరి. భద్రవతియైన యాసూనృతాదేవియే సుప్రసిద్ధుఁడైన ధ్రువునిజనని. సూనృతగర్భమునఁ బ్రజాపతి యైన యుత్తానపాదునకు జనియించిన నలువురు పుత్త్రులును—ధ్రువుఁడు, కీర్తిమంతుఁడు, ఆయుష్మంతుఁడు, వసువు అనువారలు.

ద్విజశ్రేష్ఠులారా! మహాభాగుం డైన ధ్రువుండు సువిశాలయశస్సు నభిలషించినవాఁడై మూఁడువేల దివ్యసంవత్సరంబులు మహాతపస్సు నొనర్చెను. ఆతనితపంబునకు సంప్రీతుండై భగవంతుండైనబ్రహ్మదేవుం డాతనికి సప్తమహర్షులసమ్ముఖమ్మున నాత్మసమంబగు నిశ్చలస్థానంబు నాతనికిఁ బ్రసాదించెను. ఆధ్రువునకు లభియించిన మహత్తరం బైన యాగౌరవంబు నవలోకించి తొల్లి సురాసురగురుండైన శుక్రుండు సంతసించినవాఁడై "అహా! ఏమి యీమహాత్మునితపోవీర్యము! ఏమియీతనిప్రసిద్ధి! ఏమియద్భుతము! ఇప్పుడీధ్రువు నగ్రవర్తిగాఁ జేసికొని సప్తమహర్షులును వెలుంగుచున్నారు గదా!" అని ప్రశంసించెను.

ధ్రువునకు శ్లిష్టి, భవ్యుఁడు, శంభుఁడు నను ముగ్గురుకొడుకులుద్భవించిరి. శ్లిష్టి భార్యయైనసుచ్ఛాయయందు రిపుఁడు, రిపుంజయుఁడు, వీరుఁడు, వృకలుఁడు, వృకతేజుఁడు నను పవిత్రులైన నందను లేవురు వొడమిరి. రిపునకు బృహతీగర్భమున తేజోమయుం డగు చక్షుషుండు జనియించెను. మహాత్ముండును, ప్రజాపతియు నగు వీరణునితనయ యైనపుష్కరిణిగర్భమునుండి చాక్షుషమనువు ప్రభవిం

చెను. ఆమనువునకు వైరాజ (స్వాయంభువమను) ప్రజాపతి దుహిత యైన నడ్వలయందు తేజస్సంపన్నులగుపుత్త్రులు—కుత్సుఁడు, పూరుఁడు, శతద్యుమ్నుఁడు, తపస్వి, సత్యవాక్కు, కవి, అగ్నిష్టుత్తు, అతిరాత్రుఁడు, సుద్యుమ్నుఁడు, అభిమన్యుఁడు—అనువార లుదయించిరి. పూరువునుండి ఆగ్నేయియందు; అంగ, సుమనస, ఖ్యాతు, క్రతు, ఆంగిరస, గయు లను నామంబులుగల తేజోమూర్తు లాఱుగు రుద్భవించిరి. అంగునకు సునీథయందు వేనుఁ డనుపుత్త్రుఁ డుద్భూతుండయ్యెను. ఆవేనుఁడు దుష్టుఁడై ప్రజాకంటకుఁ డయ్యెను. వానిదుర్మార్గతకు మునీంద్రు లెల్లరును గినిసి ప్రజాపరిపాలనార్థము వేఱొకరాజును సృష్టింప నెంచి యవ్వేనునిదక్షిణకరంబును మథించిరి. ఇట్లు మథింపఁబడిన యాతనికుడిచేతినుండి యొకమహాపురుషుం డుద్భవించెను. ఆతనిం గాంచి మునీంద్రులు మహాతేజుండును, కీర్తిమంతుండును, ప్రజారంజకుండును నగు నని వక్కాణించిరి. ఆవేననందనుండు పృథుచక్రవర్తి యనునామంబున సుప్రసిద్ధుండయ్యెను. ఆతఁడు జన్మించినప్పుడే ధనుర్ధరుండును, కవచధారియు నై యుండెను. క్షత్త్రియకులంబునకు మూలపురుషుండును, రాజసూయాభిషిక్తుల కాద్యుండును, వైశ్వానరసమతేజుండును నగు నప్పృథుమహారాజుచేఁ బృథివియంతయు సురక్షితమై ప్రకాశించెను. ఆతనిప్రభుత్వకాలంబుననే నిపుణులయిన సూతమాగధు లుత్పన్నులైరి. అతఁడే గోరూపధారిణి యైనపృథ్వినుండి దేవర్షిసాహాయ్యంబున సస్యరూపక్షీరములను బిదికి ప్రజలకు వృత్తులను గల్పించెను. అటుపిమ్మట, పితృదేవతలును, దానవులును, గంధర్వులును, అప్సరోగణంబులును, నాగులును, పుణ్యజనులును, గుల్మంబులును, పర్వతంబులును క్రమక్రమంబుగఁ దమతమ విభిన్నపాత్రంబులయం దిట్లే వసుంధరను బిదుకుకొనిరి. వసుంధరయు వాని

యభీష్టక్షీరములను యథేష్టంబుగ నొసగెను. దానివలననే ప్రజలు సుఖంబుగ జీవింపఁగలిగిరి. ఆపృథుచక్రవర్తికి ధర్మజ్ఞు లగు 'అంతర్ధి, పాలి' అను నిరువురు కొమరులు గలిగిరి. అంతర్ధికి శిఖండిని యను భార్యయందు హవిర్ధానుండు పుట్టెను. హవిర్ధానునకు అగ్నినందినియైన ధిషణయందు ప్రాచీనబర్హి, శుక్ర, గయ, కృష్ణ, వ్రజాజిను లను నా ల్గురుపుత్త్రులు పొడమిరి. భగవానుం డగుప్రాచీనబర్హి ప్రధానప్రజాపతులలో నొకం డయ్యెను. యజ్ఞసమయములయందు తఱచుగఁ బ్రాచీనాగ్రంబు లగునట్లు బర్హిస్సు (కుశసముదాయము) లను బఱచుచుండెడివాఁడు గావున నాతండు ప్రాచీనబర్హి యను నామంబునం బరగెను. మునిశ్రేష్ఠులారా! హవిర్ధానునియగ్రనందనుం డగు ప్రాచీనబర్హి రాజ్యశాసనకాలంబునందు ప్రజావర్గం బెంతయు ధనసమృద్ధంబును సౌఖ్యసంపన్నంబునునై యుండెను. ఆప్రాచీనబర్హి సముద్రతనయ యగుసవర్ణ యను నొకవనితారత్నంబుం బెండ్లియాడెను. బహుకాలంబు తపస్సు చేసి యామహారాజు సముద్రనందినియైన సవర్ణాదేవి గర్భంబునఁ బదుగురుకొమరులను బడసెను. ఆరాజేంద్రునిపుత్త్రులందఱును ప్రాచేతసనామంబునఁ బ్రఖ్యాతులైరి. వారెల్లరును ధనుర్వేదపారగులును, ఏకధర్మనిరతులు నై యుండిరి. వారు పదివేలసంవత్సరంబులు కఠోరతపస్సును గావించుచు సముద్రసలిలంబుల శయనించియుండిరి. ఏతాదృశంబగు వారిదీర్ఘకాలతపంబుచేఁ దొంటివలె ధరిత్రీరక్షణంబు లేకపోయెను. పృథివి యంతయు మహావృక్షజాలంబులచే నావృతం బైపోయెను. ఆవృక్షజాలంబులు వాయుప్రసారంబునకుసయిత మెడమీయనియంత దట్టముగాఁ బెరిఁగిపోయి యాకాశంబు నొరయుచుండెను. ఈపదివేలవత్సరంబులును రాజరక్షణంబు లేకయుఁ జేయుపనులు గానరాకయుఁ గ్రమక్రమంబుగాఁ బ్రజాగణంబు నాశం

బు నొంద నారంభించెను. తపోనిరతులై యున్న ప్రాచేతసు లెల్లరును జగంబునకుం గలిగిన యాదురవస్థ నాలించి క్రోధాన్వితులై తమము ఖంబులనుండి వాయువు నగ్నినిం గ్రొత్తగా సృజియించినవా రయిరి.

అప్పు డావాయుదేవుం డావృక్షసమూహంబులనెల్ల మొదలంటం బెకలించి యెండించి నైచుచుండ, నాయగ్నిదేవుండు వానిని దగ్ధము గావించుచుండెను. క్రమక్రమముగా నయ్యనిలానలప్రభావంబునం బృథ్వియందు గల సకలవృక్షంబులు చాలవఱకు దగ్ధములై పోయెను. ఇంక నల్పసంఖ్యాకంబు లగు మహీరుహంబులు మిగిలియుండుసమ యంబున నోషధీనాథుం డగుచంద్రుండు ప్రజాపతు లగునాప్రాచేత సుల నెల్లరను సమీపించి “ రాజేంద్రులారా! మీర లందఱును ప్రా చీనబర్హిమహారాజునందనులును, ప్రజారంజననిరతులు నై యున్నారు. మీప్రచండక్రోధంబునం బృథివి యెల్లను వృక్షశూన్య మైపోయినది. కోపము నుపసంహరింపుం డని మిమ్ముం గోరుటకై యిప్పుడు వచ్చి యుంటిని. మీయాజ్ఞచే క్షణంబునన యగ్నిమారుతులు ప్రశాంతు లగుదురుగాక!

మహాభాగులారా! ఇదిగో! రత్నస్వరూపిణియు, వరవర్ణిని యు నగు నీమె వృక్షకన్య యని యెఱుంగుఁడు. ఈమెపేరు మారిష. ఈమె భవిష్యద్వృత్తాంతంబు నాకుం దెలియును. సోమవంశవివర్ధని యగునీమె మీకు భార్య యగుంగాక! తపోనిష్ఠు లగు మీదైన సగ ము తేజంబును, మదీయం బగునర్ధతేజంబును గర్భంబునం దాల్చి యీమె విద్వాంసుం డగు దక్షప్రజాపతి నవతరింపఁజేయును. అమ్మ హాత్ముండును మీతేజోనలముచే నైశ్వానరనిభుండై, దగ్ధభూయిష్ఠమైన యీపృథివి నుద్ధరించి, ప్రజాగణంబును సంవర్ధితముం గావించును.” అని పలికెను. భగవానుం డగు చంద్రుని వాక్యంబుల ననుసరించి

తపోధను లైనయాప్రాచేతసులు వృక్షంబులయెడలఁ దమకుం బొడమిన కోపంబు నుపసంహరించుకొని, వృక్షనందిని యగు మారిషాదేవిని బత్నిగాఁ బరిగ్రహించిరి.

ద్విజోత్తములారా! ఆపదిమంది ప్రాచేతసులవలనను మారిషాదేవిగర్భమునుండి భగవంతుం డగు సోముని యంశముచే మహాతేజశ్శాలి యైన దక్షప్రజాపతి యావిర్భవించెను. మహాత్ముం డైన యా దక్షుండు తన మానసికశక్తిచేఁ గ్రమముగా స్థావర, జంగమ, ద్విపా, చ్చతుష్పాత్ప్రభృతి యగుసృష్టి నొనర్చి యనంతర మేఁబదిమంది స్త్రీసంతానమును సృజియించెను. పిమ్మటఁ దత్కన్యకలలోఁ బదిమందిని ధర్మదేవతకును, పదుమువ్వురను కశ్యపప్రజాపతికిని, నక్షత్రనామము గల తక్కిన యిరువదియేడ్గురను రాజయిన చంద్రునకును సమర్పించెను. ఆదక్షకన్యకల యందఱగర్భములయందును గ్రమముగా దేవ, దానవ, దైత్య, గో, ఖగ, నాగ, గంధర్వాప్సరఃప్రభృతిసమస్తజాతులు నుత్పత్తిం గాంచెను. ద్విజోత్తములారా! అదిమొదలుగఁ బ్రపంచము నందు గలప్రజావర్గమంతయు మిథునధర్మమువలన నుద్భవమును జెందుచున్నది యయ్యెను; తత్పూర్వము సంకల్పముచేతను, దర్శనముచేతను, స్పర్శముచేతను గలుగుచు నుండెడిది.

సూతుని యాకథనమును విని మునీంద్రు లిట్లనిరి. మహానుభావుఁ డైన యోరోమహర్షణతనయా! దేవ, దానవ, గంధ, ర్వోరగ, రాక్షసాదుల సంభవవృత్తాంతమును, ప్రజాపతియైన దక్షుని యుత్పత్తివిశేషమును మాకు నీవలన శ్రవణగోచరము లైనవి. మహాత్మా! శుభవ్రతుఁ డైన దక్షప్రజాపతి బ్రహ్మదేవుని దక్షిణాంగుష్ఠము నుండియు నుద్భవించినట్లు మే మింతకుమున్ను వినియున్నాముగదా ఆతఁ డిప్పుడు ప్రాచేతసనందనుఁ డెట్లయ్యెను? మఱియు నాతఁడు చం

ద్రుని దౌహిత్రుఁడై యుండియు మరల నాతనికి మామయెట్లయ్యెనుఁ? రోమహర్షణీ ! ఈమాసంశయముల నెల్లఁ బోఁగొట్టుము. అని మునీశ్వరులు వేఁడికొనుటయు సూతుం డీరీతిని వాక్రుచ్చెను.

ద్విజశ్రేష్ఠులారా ! ఉత్పత్తివినాశములు రెండును భూతకోటికి నిత్యసంఘటనములు. పరిపూర్ణజ్ఞానవంతు లగుటచే ఋషీంద్రులుమాత్ర మివ్విషయంబున మోహముగ్ధులు గారు. దక్షాదు లైనరాజేంద్రులు యుగయుగమునను నావిర్భవించుచుందురు; తిరోహితు లగుచుందురు. ఏది యెట్లయినను విజ్ఞానులుమాత్ర మవ్విషయంబున మోహాగ్రస్తులు గారు. పూర్వకాలంబున గౌరవవిషయమందు జ్యేష్ఠ కనిష్ఠభావంబులు లేవు. అట్టిగౌరవంబునకుఁ దపఃప్రభావంబులే కారణంబులై యుండెను. చరాచరాత్మకంబైన యీదక్షసృష్టి నెఱింగినవాఁడు సంతానవంతుఁడై యాయుష్మంతుఁడై యంతంబున స్వర్గసుఖభోగంబుల ననుభవించును.

సూతుం డిట్లు చెప్పినతరువాత మహర్షులు మరల నిట్లు ప్రశ్నించిరి. మహాత్మా ! ఇంతకుమున్న సంగ్రహంబుగ వచించిన దేవదానవగంధర్వోరగరాక్షసాదుల సంభవక్రమంబును సవిస్తరంబుగ వర్ణింపుము. అనుటయు సూతుం డిట్లు చెప్ప నారంభించెను.

ఋషిసత్తములారా ! పూర్వకాలంబునందు స్వయంభు వైన బ్రహ్మదేవుండు దక్షుని గాంచి ప్రజాసృష్టి యొనర్పు మని యాదేశించెను. అప్పుడు దక్షప్రజాపతి సృష్టించినవిధంబును జెప్పెద నాకర్ణింపుఁడు. బ్రహ్మదేవుఁ డట్లాజ్ఞాపింపఁగానే తపోనిధి యైన దక్షుఁడు తన మనస్సంకల్పంబుచే దేవ, ఋషి, గంధర్వ, దానవ, యక్ష, రాక్షసాదుల ననేకులను సృజియించెను. ఎప్పుడు చూచినను తాను సృజియించినభూతంబులే కాని ప్రజాభివృద్ధి గానరా దయ్యెను. అంతట ధర్మా

త్మజుండైన యాదక్షప్రజాపతి ప్రజాభివృద్ధి సేయునుపాయం బేది యని మనంబున బాగుగ నాలోచించి యాలోచించి మిథునధర్మమువలనఁ బ్రజ లుత్పత్తిం గాంచు మార్గంబును గనిపెట్టి ప్రజాసృష్టి కుత్సహించినవాఁడై, వీరణునితనయ యైన అసిక్నీదేవిని బాణిగ్రహణ మొనర్చెను. తపస్వినియు, మహాత్మురాలును, లోకధారిణియు నగునామెయందు వీర్యవంతుండైన యాదక్షుండైదువేలమందిపుత్త్రులను బడసెను. వారు హర్యశ్వులనునామంబునఁ బ్రసిద్ధులైరి. అమ్మహాభాగు లందఱును బ్రజావృద్ధిం గావించుట కుత్సుకులై యుండుటం గాంచి వారి వినాశముకొఱకు నారదుండు వారికేమియో యుపదేశంబుం గావించెను. దేవర్షిప్రవరుం డగునారదుని కపటవాక్యంబులను విని వారందఱు నెచ్చటికోపోయి యదృశ్యులైరి. దానంజేసి యమితవిక్రముం డగు దక్షుండు క్రుద్ధుండై నారదుని వినాశంబుకొఱకు నుద్యుక్తుం డయ్యెను. అప్పుడు భగవానుం డగుబ్రహ్మదేవుండు ఋషిగణసమేతుండై దక్షసమీపంబునకు వచ్చి యాతనిఁ గోపంబు నుపసంహరించుకొనుమని వేఁడికొనియెను. దక్షుండును బ్రసన్నుండై నాతనయగర్భంబున నారదుండు నీపుత్త్రుండై జన్మింపఁగలఁ డని చెప్పి బ్రహ్మదేవునకుఁ బ్రియానామ్ని యగుతనతనయ నర్పించెను. దక్షశాపభయంబున నారదుండును నామె గర్భంబున జనియించెను.

సూతుం డిట్లు వచింపఁగా, మహర్షులు మరల నిట్లు ప్రశ్నించిరి. « పరమపూజ్యుఁడ వైన యోరోమహర్షణపుత్త్రా! దక్షప్రజాపతిపుత్త్రు లందఱును నారదుని యెట్టివాక్యములను విని వినాశంబుం గాంచిరో యావృత్తాంతం బంతయు వినవలయు ననుకోరిక మాకుం గలదు గావున దానిని సవిస్తరంబుగ వినిపింపుము." అని వేఁడుటయు సూతపుత్త్రుం డిట్లు పలికెను—ద్విజశ్రేష్ఠులారా! దక్షతనయులును, మ

హావీర్యులును నగునాహర్యశ్వు లందఱును బుడమిపైఁ బ్రజావృద్ధిం గావించుపొంటె నొకచో సమావేశ మగుటను దేవర్షి యగునారదుం డవలోకించి చల్లఁగా వారిం జేరి యీరీతి వచియించెను. ప్రాచేతసాత్మజు లైన యోమూర్ఖులారా! మహావిశాలం బైనయీపృథివి యెంత పరిమాణంబు గలదో యందిసుమంతయైన యెఱుంగని మీరు ప్రజాసృష్టిని జేయుటకా యిచ్ఛయించుచున్నారు? ఈభూమి యూర్ధ్వాధో మధ్యభాగంబులచే నెంతప్రమాణము గలిగియున్నదో మీ కించుకంతయైనఁ దెలియునా? ఇట్టిమీరు ప్రజాసృష్టి నేరీతి నొనర్పఁగలరు? నారదునియీవచనంబుల నాకర్ణించి యాదక్షపుత్త్రు లందఱును భూపరిమాణంబు నవలోకింప నానాదిశలకుం బ్రయాణమై పోయి మహాసముద్రంబులయందు సంగమించిన మహానదులంబోలె మరలఁ దిరిగి రారైరి. తనతనయు లైన యాహర్యశ్వుల వినాశము నెఱింగి మహాత్ముం డైన దక్షప్రజాపతి వైరణ్యయైన యసిక్నీదేవిగర్భంబునుండి వేయి మంది పుత్త్రులు మరల నుదయించున ట్లొనరించెను. శబలాశ్వు లను పేరం బరగు నా దక్షపుత్త్రులును బ్రజాసృష్టి నొనర్ప మనంబున నెంచునంతలో దేవర్షి యగునారదుండును మరల వారిం జేరి పూర్వోక్త విధంబుననే వారికిసయితము ప్రబోధించుటయే కాక పుడమిపరిమాణంబును గనుంగొనుటకై వారియన్న లందఱును నరిగినవిధంబునుగూడఁ దెలిపెను. మహర్షులారా! ఆనారదవాక్యంబుల నాలించి వారును తమసోదరులపోకడలనరయుటకును దానింబట్టి పృథ్వీప్రమాణంబుం దెలిసికొనుటకును పిమ్మటఁ బ్రజాసృష్టిం గావించుటకును నిశ్చయించుకొని, తమయన్నలమార్గంబులంబట్టి నానాదిక్కులకును జెదరిపోయి వెనుకటివారివలెనే మరలఁ గానరాకుండఁ బోయిరి. వారిజాడ మఱి యెవ్వరికిని మరలఁ దెలియరాదయ్యెను. అనంతరము దక్షప్రజాపతి

తనపుత్త్రుల యదృశ్యత్వము నెఱింగినవాఁడై, అసిక్నీదేవియందు మ
రల నఱువదిమంది పుత్త్రికలను బడసెను. విప్రోత్తములారా! ఆకన్య
కలలోఁ బదిమందిని ధర్మునికిని, పదుమువ్వురను గశ్యపమహర్షికిని
చంద్రున కిరువదియేడ్వురను, దక్షునపదిమందికన్యకలను మహర్షులకు
ను నాతఁడు కన్యాదానము చేసెను. కడపటిపదుగురుకన్యకలలోను
అరిష్టనేమికి నలువురును, బహుపుత్త్రికున కిరువురును, అంగిరసున కిద్ద
ఱును, విద్వాంసుఁడైన కృశాశ్వున కిద్దఱును భార్య లైరి. మహర్షు
లారా! ఆదక్షప్రజాపతి పుత్త్రికలనామంబుల వినుఁడు. అరుంధతి,
వసువు, యామి, లంబ, భానువు, మరుద్వతి, సంకల్ప, ముహూర్త,
సాధ్య, విశ్వ—అనువారలు ధర్మునిభార్యలు. వారికిం గలిగినసంతాన
క్రమమును సయితము చెప్పెద నాలింపుఁడు. విశ్వ యనునామెయందు
విశ్వేదేవులును, సాధ్యయందు సాధ్యులును, మరుత్వతికి మరుత్వంతు
లును, వసువునందు వసువులును, భాను వనునామెయందు భానులును,
ముహూర్తయందు ముహూర్తంబులును, లంబయందు ఘోషులును,
యామియందు నాగవీథియు, అరుంధతియందు సకలపృథివీవిషయంబు
లును, సంకల్పయందు సమస్తసంకల్పంబులును జననంబుం గాంచెను.
యామిసంజాతయైననాగవీథిగర్భంబున వృషలుం డనుపుత్త్రుం డొక్కఁ
డు ప్రభవించెను. చంద్రునిభార్యలైన అశ్వినిమొదలగు నక్షత్రనామ
ములు గలవార లిరువదియేడుగురు జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు సుప్రసిద్ధ
ముగఁ జెప్పఁబడువారలే. జ్యోతిష్ప్రముఖులైనయితరదేవత లష్టవసు
వులుగా విఖ్యాతులైరి. ఆపుఁడు, ధ్రువుఁడు, సోముఁడు, ధవుఁడు,
అనిలుఁడు, అనలుఁడు, ప్రత్యూషుఁడు, ప్రభాసుఁడు—అను నెనమం
డ్రును వసువు లనంబడుదురు. ఆపుఁ డనువానికి వైతండ్యుఁడు, శ్ర
ముఁడు, శ్రాంతుఁడు ననువారు పుత్త్రులు. ధ్రువునకు భగవంతుండును

సకలలోకాంతకుండు నైనకాలుండు పుట్టెను. సోమునకు వర్చసుండు ను, నాతనికి వర్చస్వియు జనియించిరి. ధవునకు ద్రవిణుండును, అన లునకు మనోహర యను పత్నియందు శిశిరుఁడు, ప్రాణుఁడు, రమ ణుఁడు ననుపుత్త్రులును గలిగిరి. అనిలునకు శివయందు మనోజవుం డు, అవిజ్ఞాగతియు ననువార లుద్భవించిరి. అనలునకు శరస్తంబంబు నుండి కుమారుండ ననునింకొకతనయుండును బుట్టెను. ఆతనికి శాఖుఁ డు విశాఖుఁడు నైగమేయుఁడు ననువారలు సహచరు లైరి. అక్కు మారుండు కృత్తికాగణంబుల కపత్యం బగుటచేఁ గార్త్తికేయుం డను నామంబునఁ బ్రసిద్ధుఁ డయ్యెను. ప్రత్యూషునకు దేవలుండు పుత్త్రుం డై ఋషి యయ్యెను. ఆదేవలునకు క్షమావంతుఁడు మనీషియు నను నిరువురు నందనులు పొడమిరి. అష్టమవసు వగుప్రభాసుఁడు బృహ స్పతిసోదరిని బరిణయ మయ్యెను. ఆమె వరవర్ణనియు బ్రహ్మవాదిని యు యోగసిద్ధయు నై యోగబలంబుచే సకలజగంబులయందును బ రిభ్రమించుచుండెను. ప్రభాసున కామెయందు విశ్వకర్మ యను మ హాభాగుండు పుత్త్రుండై పుట్టెను. ఆతఁడు శిల్పిసమూహమున కంతే కున్న గర్త్తయు వివిధభూషణనిర్మాతయు సకలసురసమాజసంవర్ధనుండును నయ్యెను. దేవతావిమానంబు లన్నియు నాతనిచేతనే నిర్మితంబు ల య్యెను. ఆమహాత్ముని శిల్పకార్యంబుల ననుసరించియే మానవులు తమజీవితములను నిర్వహించుకొనుచున్నారు. కశ్యపుని భార్య యైన సురభి తపం బొనర్చి మహాదేవుం బ్రసన్నుం గావించుకొని సతియై యాతనివలన అజుఁడు, ఏకపాదుఁడు, అహిర్బుధ్న్యుఁడు, త్వష్ట, రు ద్రుఁడు, హరుఁడు, త్ర్యంబకుఁడు, అపరాజితుఁడు, శంభుఁడు, రైవ తుఁడు, శర్వుఁడు—అను నేకాదశరుద్రులను గాంచెను. వీరందఱును త్రిభువనాధిపత్యమునం దధిష్ఠితు లైరి. అమితతేజు లగు నీరుద్రుల

సంఖ్య శతపరిమాణంబుగఁ బురాణములయందు ప్రశంసితంబగుచుండు ను. ఈరుద్రగణంబులచే చరాచరం బగు నీవిశ్వ మంతయుఁ బరిపూరి తమై యుండును. కశ్యపునకు అదితి, దితి, దనువు, అరిష్ట, సురస, ఖస, సురభి, వినత, తామ్రి, క్రోధవశ, ఇల, కద్రువ, ముని—అను వారు పదుమువ్వురును పత్ను లైరి. వీరి సంతతిక్రమం బభివర్ణించెద ను వినుండు—

పూర్వము చాక్షుషమన్వంతరంబునఁ దుషితులు పండ్రెండు గురు సురోత్తములై యుండిరి. వా రందఱును గలిసికొని లోకహితం బుకొఱకు వైవస్వతమన్వంతరంబున నదితిగర్భంబున జన్మింపవలయు ననియు నందువలనఁ దమకు శ్రేయస్సాధన మమరు ననియుఁ బరస్ప రము నిశ్చయించుకొనిరి. అనంతరము వారు దక్షకన్య యగు నదితి గర్భంబునఁ గశ్యపునివలన విష్ణు, శక్రుఁడు, అర్యముఁడు, ధాత, త్వష్ట, పూషుఁడు, వివస్వంతుఁడు, సవితృఁడు, మిత్రుఁడు, వరుణుఁడు, అం శుఁడు, భగుఁడు—అనునామంబులతో ద్వాదశాదిత్యులై జన్మించిరి. భగవానుం డగుసోముని సప్తవింశతి ధర్మపత్నులును మహావ్రతచా రిణులై సంతానవతు లైరి. ఆసంతతివా రందఱును మహాతేజస్వులై యుండిరి. అరిష్టనేమికిఁ బదునార్గురు పుత్త్రులును, బహుపుత్త్రునకు నలు వురుతనయులును గలిగిరి. వారు నలువురును విద్యున్నామములు. ఋక్కు లన్నియు నంగిరసునిసంతానము. శ్రేష్ఠంబు లగునాఋక్కులు బ్రహ్మ ర్షులచే సత్కృతంబు లగుచుండును. దేవర్షి యగుకృశాశ్వునితనయులు దేవప్రహరణనామంబుల విఖ్యాతు లైరి. వీరు యుగసహస్రంబులు గడచినచో మరల జన్మించుచుందురు. వీరిలో ముప్పదిమువ్వురు దేవ తలు కామజులు. వీరికిని నుత్పత్తివినాశంబులుగలవు. ఆకాశమునందు సూర్యునియుదయాస్తమయంబులవలెనే ప్రతియుగంబునందును దేవ

తాగణంబుల కావిర్భావతిరోభావంబులు గలుగుచుండును. కశ్యపునకు దితివలన హిరణ్యకశిపుఁడు, హిరణ్యాక్షుఁడు ననువీర్యవంతు లగు తనయులు గలిగిరి. మఱియు నాదితికి సింహిక యను తనయ యొకతె యుదయించెను. ఆమెను విప్రచిత్తి పెండ్లియాడెను. ఆదంపతులసంతాన మంతయును సైంహికేయనామంబున విఖ్యాతం బయ్యెను.

హిరణ్యకశిపునకు హ్లాదుఁడు, అనుహ్లాదుఁడు, ప్రహ్లాదుఁడు, సంహ్లాదుఁడు ననునలువురు పుత్త్రులు గలిగిరి. వారందఱును సుప్రసిద్ధప్రభావులైరి. హ్లాదునకు హ్లాదుండును, ఆతనికి మాయావు లగుశివుఁడు, కాలుఁడును బుట్టిరి. ప్రహ్లాదునకు విరోచనుండును, ఆతనికి బలియును జనించిరి. బలికి నూర్వురు పుత్త్రులు. అందు బాణాసురుఁడు జ్యేష్ఠుఁడు. బాణుని కనిష్ఠభ్రాతలు ధృతరాష్ట్రుఁడు, సూర్యుఁడు, చంద్రముఁడు, చంద్రతాపనుఁడు, కుంభనాభుఁడు, గర్దభాక్షుఁడు, కుక్షి—యనునామంబులచేఁ బ్రసిద్ధులైరి. వారికి సర్వజ్యేష్ఠుండును, బలిష్ఠుండును నగుబాణాసురుఁడు భగవంతుం డగుపశుపతికిఁ బరమభక్తుండై పూర్వకల్పంబున నయ్యుమాపతిని బ్రసన్నుం గావించుకొని తనపార్శ్వచరునిఁగా నొనర్చుకొనియెను. హిరణ్యాక్షునకు ఉర్జరుఁడు, శకుని, భూతసంతాపనుఁడు, మహానాభుఁడు, కాలనాభుఁడు ననునైదుగురు పుత్త్రులు గలిగిరి. వా రందఱును విద్వాంసులును మహాబలులునై యుండిరి.

దనువునకుఁ దీవ్రపరాక్రములును, తపస్వులును, మహావీర్యులును నగు నూర్వురు నందనులు జనియించిరి. వారిలో ద్విమూర్ధుఁడు, శంకుకర్ణుఁడు, హయశిరుఁడు, అయోముఖుఁడు, శంబరుఁడు, కపిలుఁడు, వామనుఁడు, మరీచి, మేఘవంతుఁడు, ఇల్వలుఁడు, కస్రముఁడు, విక్షోభణుఁడు, కేతువు, కేతువీర్యుఁడు, శతహ్రదుఁడు, ఇంద్రజిత్తుఁ

డు, సర్వజిత్తు, వజ్రనాభుఁడు, ఏకచక్రుఁడు, తారకుఁడు, వైశ్వానరుఁడు, పులోముఁడు, విద్రావణుఁడు, స్వర్భానుఁడు, వృషపర్వుఁడు, విప్రచిత్తి—అనువారు ప్రధానులు. కశ్యపపుత్త్రు లగునీదానవు లందఱును మహాబలసంపన్నులు. వీరిలో వీర్యవంతుఁ డగు విప్రచిత్తియే సర్వప్రధానుఁడు. అపరిమితం బగుటచే వీరిసంతానమును బరిగణించుట యశక్య మైనది.

స్వర్భానునకు ప్రభయు, పులోమునకు శచియు, హయశిరునకు ఉపదానయు, వృషపర్వునకు శర్మిష్ఠయు జనియించిరి. వైశ్వానరునకు పులోమయు, కాలికయుఁ బుట్టిరి. అయిరువురును బుత్త్రవతులును మహాసత్త్వశాలినులు నైరి. వారిని మరీచి పెండ్లియాడెను. ఆ మరీచివలన వారి కఱువదివేలమందిపుత్త్రులు పుట్టిరి. మరీచి మహాతపంబు గావించి మఱియుఁ బదునాలుగువందలమంది తనయులం బడసెను. వారందఱును హిరణ్యపురవాసు లైరి. ఇట్లు మరీచిపుత్త్రులు తమతమతల్లులనామములనుబట్టి పౌలోమి కాలకేయులను నాఖ్యలచేఁ బ్రసిద్ధులై బ్రహ్మవరంబున నందఱును దేవతల కవధ్యులై యుండిరి. తుదకు వారి నందఱను సవ్యసాచి నిహతులం గావించెను. ఆదానవు లందఱు నట దారుణపరాక్రమతులై యుండిరి.

విప్రచిత్తికి సింహికాగర్భంబున ననేకదానవు లుత్పన్నులైరి. వారే సైంహికేయులు. వారు దైత్యదానవసంయోగమున జనించినవా రగుటంజేసి యతితీవ్రపరాక్రములైరి. వారిలో వంశ్యుఁడు, శల్యుఁడు, నలుఁడు, బలుఁడు, వాతాపి, నముచి, ఇల్వలుఁడు, ఖస్వముఁడు, అంజికుఁడు, నరకుఁడు, కాలనాభుఁడు, సరమాణుఁడు, స్వరకల్పుఁడు ననుపదుమువ్వురు దానవు లతితరపరాక్రములై యుండిరి. హ్లాదునకు మూఁకుఁడు, తుభుండుఁడు, నను నిరువురు పుత్త్రులు గలిగి

రి. సుందునివలనఁ దాటకకు మరీచి యుదయించెను. ఈవిధముగాఁ
బ్రధానులగుదానవులచే దనువంశము విస్తరిల్లెను. ఆదానవులకందఱకు
ను శతసహస్రపుత్రపౌత్రాదులు గలిగిరి.

దైత్యవరుం డగు సంహ్లాదునివంశమునందు నివాతకవచు లను
ననేకదానవు లుదయించిరి. వీరందఱు నతితరంబగు తపంబును గావిం
చిరి. వారిసంఖ్య మూఁడుకోట్లుగాఁ బరిగణితం బయ్యెను. వారందఱు
ను మణిమతీపురంబున నివసించి యుండిరి. దేవతలు వీరిని వధింపఁజా
లకపోయిరి. తుదకర్జునునిచే వీరందఱును నిహతులైరి. తామ్రకు క్రౌం
చి, శ్యేని, భాసి, సుగ్రీవి, శుచి, గృధ్రి యను నార్గురు తనయలు పు
ట్టిరి. అందు క్రౌంచికి, ఉలూకప్రత్యులూకగణంబులును, శ్యేనికి
శ్యేనగణంబులును, భాసికి భాసగణంబులును, గృధ్రికి గృధ్రగణంబు
లును, శుచికి జలపక్షిగణంబులును, సుగ్రీవికి అశ్వోష్ట్రగర్దభంబు
లును బుట్టెను. కశ్యపపత్నియగు తామ్రకు వీరే వంశధరులైరి.

వినతకు అరుణుఁడు, గరుడుఁడు నను నిరువురుతనయులు గలిగి
రి. అందు గరుడుఁడు తనదారుణకర్మముచేఁ బక్షిగణంబుల కధీశ్వరుఁ
డయ్యెను. సురసకు వేలకొలఁది సర్పంబులు పుట్టెను. అమితతేజస్సం
పన్నము లగు నాసర్పములన్నియు బహుశిరస్సమంచితంబులును గగన
చరంబులు నయ్యెను. కశ్యపపత్నియగుకద్రువకు నాగగణంబు లుద
యించిరి. వీరిసంఖ్యయు సహస్రాతీతమైనదియే. బహుమస్తకులగు వీరి
తేజోబలంబులుగూడ నపరిమితములైనవియే. వీరు గరుడునకు వశీ
భూతులై యుండిరి. వీరిలో అనంతుఁడు, వాసుకి, తక్షకుఁడు, ఐరా
వతుఁడు, మహాపద్ముఁడు, కంబళుఁడు, అశ్వతరుఁడు, ఏలాపత్రుఁడు,
శంఖుఁడు, కర్కోటకుఁడు, ధనంజయుఁడు, మహానీలుఁడు, మహాకర్ణుఁ
డు, ధృతరాష్ట్రుఁడు, వలాహకుఁడు, పుష్పదంష్ట్రుఁడు, దుర్ముఖుఁడు,

సుముఖుఁడు, శంఖుఁడు, శంఖపాలుఁడు, కపిలుఁడు, వామనుఁడు, నహుషుఁడు, శంఖరోముఁడు, మణి యనువారు ప్రధానులు. వీరిపుత్రపౌత్రాదులసంఖ్య శతసహస్రాతీతమైనది.

క్రోధవశకుఁ గ్రూరప్రకృతులు, వాయుభోజనులు, దంష్ట్రాశాలులు నగుచతుర్దశసహస్రనాగు లుదయించిరి. ధరకు నసంఖ్యంబులగుననంతజలపక్షులును, సురభికి గోమహిషీసమూహంబులును, ఇలకు వివిధంబు లగు తరుగుల్మలతాదులు పుట్టెను. ఖసకు యక్షరక్షోగణంబులును, మునికి అప్సరోగణంబులును, అరిష్టకు మహాసత్త్వసంపన్నులును, అమితతేజులును నగు గంధర్వగణంబులును బుట్టిరి. ఈచెప్పంబడిన స్థావరజంగమాత్మకం బగు సంతతి యంతయుఁ గశ్యపవంశముగాఁ గీర్తింపఁబడియెను. వీరందఱకును శతసహస్రాతీతు లగు పుత్త్రపౌత్త్రాదులు జనియించిరి. ఇది యంతయు స్వారోచిషమన్వంతరమునందు గల సృష్టివిస్తరము.

వైవస్వతమన్వంతరమున సుప్రసిద్ధ మగు వారుణయజ్ఞము ప్రారంభింపఁబడియెను.అందు బ్రహ్మదేవుండు స్వయముగా హోతయయ్యెను.అప్పటి ప్రజాసృష్టిప్రకార మభివర్ణించెదను.పూర్వము బ్రహ్మదేవుఁడు సప్తబ్రహ్మర్షులను తనమానసపుత్త్రులుగా సృష్టించినట్లే, వర్తమానమన్వంతరంబునను సృష్టించెను. దేవదానవుల విషమసంఘర్షణంబున దితిసంతానం బంతయు వినష్టం బగుటయు నామె కశ్యపునారాధించి ప్రసన్నుం గావించుకొని యింద్రుని వధియించుటకు సమర్థుండగు నొకపుత్త్రునిఁ బ్రసాదింపవలయు నని యభ్యర్థించెను. కశ్యపుండును దితి కవ్వరంబును బ్రసాదించి నీవు శుచివై బ్రహ్మచారిణివై శతవత్సరంబులు గర్భంబున ధరింపఁగలిగెదవేని నీగర్భమున నింద్రుని వధింపఁగలకుమారుఁడు జనియించు నని యానతిచ్చెను. దితియు దానికి

నంగీకరించి భక్తిపూర్వకంబుగ శుచిభావముతో గర్భధారణముం గావించెను. ప్రశంసితవ్రతుం డగు కశ్యపుం డిట్లు దితి ననుగ్రహించి తపంబునకుం బోయెను. ఈసంఘటనంబున నిందుడు చింతితుండై యెట్లయిన దితిపవిత్రవ్రతాచరణంబునకు భంగము గలిగింపవలయు నని నిరీక్షించుచుండెను. ఇవ్విధంబుగా శతవర్షంబులు గడచుసన నొకప్పుడు దితి పాదశౌచంబు సేయక శయ్య నాశ్రయించి యలసభావంబున నిదురించెను. ఇంద్రుండీఛిద్రంబుం గనిపెట్టి వజ్రహస్తుండై నిద్రావస్థయందున్న దితి కుక్షిమధ్యంబునం బ్రవేశించి యాగర్భంబు నేడుభాగంబులుగా ఛేదించివై చెను. గర్భస్థుం డగుబాలుండు వజ్రప్రహారంబుచే విదీర్ణుండై రోదనముసేయ నారంభించెను. ఏడువవల దని యెంతగా నాశ్వాసించినను శాంతింపకుండుటచే నిందుడు క్రుద్ధుండై యాసప్తశకలంబుల నొక్కొక్కదాని మరల నేడేసి ఖండంబులుగా నఱికెను. అట్లు విభక్తంబైన గర్భంబు తుట్టతుదకు మరుద్గణంబుగా జనించెను. ఆమరుత్తులు నలువదితొమ్మండుగురును నింద్రుండు చెప్పినరీతి సంచరించుచు వజ్రపాణి యగు నింద్రునకు సద్వితీయ సహాయులై యుండిరి. ఈవిధంబుగ భూతప్రవృత్తి యగుటయు, అమితౌజసుండును, దేవగణగరిష్ఠుండును, భగవానుండు నగుహరి ప్రత్యేకముగ రాజ్యవిభాగంబు గావించు నుద్దేశంబుతో నొక్కొక్కనిఁ బ్రజాపతిపదంబున నియోగించెను. క్రమముగా నీసకలరాజ్యవ్యవస్థయుఁ బృథుమహారాజు నధికారమునుండియే ప్రతిష్ఠింపఁ బడియెను.

ఓద్విజోత్తములారా! ఆహరియే పురుషోత్తముఁడు, కృష్ణుఁడు, విష్ణుఁడు, ప్రజాపతి, పర్జన్యుఁడు, తపనుఁడు—అనురూపములం దాల్చి యుండెను. అతఁడే యీవిశ్వమంతటను వ్యాపించి విరాజిల్లుచుండును. ఇదిభూతసృష్టిప్రకారము. దీనిని లెస్సగ నెఱుంగువానికిఁ బునర్జన్మభయంబు లేదు. ఆతనికిఁ బరలోకభయంబును లేదు.

—♦ పృథుజన్మమాహాత్మ్యము. ♦—

ఇట్లు సెప్పి సూతుండు మరల నిట్లనియెను. భగవానుం డగు పితామహుండు వేణనందనుం డగుపృథువును రాజాధిరాజుగా నభిషేకించి క్రమంబుగ సకలరాజ్యంబును విభక్తంబు గావించుటకుఁ బ్రవృత్తుండై, ద్విజులకును, గ్రహంబులకును, యజ్ఞంబులకును, తపంబులకు నధిపతిగా సోముని నభిషేకించెను. ఈవిధముగా జలరాసులకు వరుణుని, రాజగణంబులకుఁ గుబేరుని, ఆదిత్యగణంబులకు విష్ణుని, వసుగణంబులకు దక్షుని, మరుద్గణంబులకు వాసవుని, దైత్యదానవగణంబులకు నమితతేజుం డగుప్రహ్లాదుని, పితృగణంబులకు వైవస్వతుం డగుయముని, యక్ష, రాక్షస, పార్థివ, సర్వభూత, పిశాచగణంబులకు శూలపాణి యగు శంభుని, శైలగణంబులకు హిమవంతుని, అధిపతులుగా నియోగించెను. మఱియు నాతఁడు నదీనిచయంబుకు సాగరుని, గంధర్వనిచయంబులకుఁ జిత్రరథుని, నాగగణంబులకు వాసుకిని, సర్పగణంబులకుఁ దక్షకుని, గజగణంబుల కైరావతుని, అశ్వగణంబులకుచ్చైశ్శ్రవుని, పక్షిగణంబులకు గరుడుని, మృగగణంబులకు శార్దూలుని, గోగణంబులకు వృషభుని, వనస్పతిగణంబులకుఁ బ్లక్షభూజంబును నధీశులను గావించెను. బ్రహ్మ యీవిధముగా సమస్తరాజ్యంబును గ్రమముగ విభజించి, దిక్పాలకులను స్థాపించెను. ఆతఁడు పూర్వదిక్కునఁ బ్రజాపతి యగు వైరాజికి నందనుం డైనసుధన్వుని, దక్షిణదిక్కునందు కర్దమప్రజాపతిపుత్త్రుం డగు శంఖపదుని, పశ్చిమదిక్కునందు రజిపుత్త్రుం డగు కేతుమంతుని ఉత్తరదిక్కునందు పర్జన్యప్రజాపతిపుత్త్రుం డగు హిరణ్యరోముని దిక్పాలకులుగా నభిషేకించెను. ఈదిక్పతు లందఱును మహాత్ములును దుర్ధర్షులును నై యుండిరి. వీరు సప్తద్వీపవిలసితం బగు సమస్తభూమండలంబును ధర్మానుసారంబుగఁ

జమతమవిభాగక్రమంబున నిప్పటికిని ప్రతిపాలించుచున్నారు.

ఏ రందఱును గలసి విధ్యుక్తంబుగ రాజాధిరాజుగ పృథుని రాజసూయమునం దభిషిక్తుం గావించిరి. పిమ్మట చాక్షుషమన్వంతరంబున నీసమస్తధరణీరక్షణభారము వైవస్వతమనువుహస్తంబులకు సమర్పింపఁబడెను. మీరు వినఁదలంచితిరేని యావైవస్వతమనువుం గూర్చి సవిస్తరంబుగఁ జెప్పెదను. ఈతనియధికారము పురాణముల యందు సుప్రసిద్ధం బయి యున్నది.

సూతుం డిట్లు సెప్పుటయు మునీంద్రులు "మహాత్మా! పృథుజన్మవృత్తాంత మామూలచూడంబుగ వివరింపవేఁడుచున్నాము. అమ్మహాత్ముండు వసుంధర నెట్లు సందోహనంబు గావించెనో, పితృగణంబులును, ఋషిగణంబులును, దైత్యనాగయక్షగణంబులు, ద్రుమ, శైల, పిశాచ, గంధర్వ, ద్విజగణంబులును, మహాసత్త్వసంపన్నంబులగురాక్షసగణంబులును ధాత్రీదోహనంబు నెట్లు గావించిరో, ఎవ్వరెవ్వ రేయేపాత్రంబుల నుపయోగించిరో, ఎవ్వరు వత్సము లైరో, ఎవ్వరు దోగ్ధ లైరో ఎవ్వరి కెట్టిక్షీరవిశేషంబు లుత్పన్నము లయ్యెనో పూర్వ మేకారణంబున మహర్షు లందఱును క్రుద్ధులై వేనునిహస్తమును మథించిరో యీసకలవృత్తాంతములును మా కెఱింగింపవలయును." అని ప్రార్థించుటయు లోమహర్షణుం డిట్లనియెను.

ద్విజవరులారా! ఏకాగ్రచిత్తముతో మీరందఱు నాలకింపుఁడు. అశుచియు, క్షుద్రచేతస్కుండును, అనియముండును, అశిష్యుండును నగువానికి నీపవిత్రచరిత్రంబును దెలుపందగదు. గుణవంతుం డగు శ్రోతకుమాత్రమే దీని నెఱింగింపవలయును. ఈచరిత్రము స్వర్గ్యంబును, యశస్కరంబును, ఆయుష్కరంబును, ధన్యతమంబు నైనది. పురాతనమహర్షులు పూర్వ మీరహస్యమును వ్యక్తీకరించి యుంచిరి.

బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించి సంపూర్ణముగ నీపృథుచరిత్రమును గీర్తించువానికిఁ గృతాకృతకర్మంబులవలన శోకభయంబులు గలుగవు.

పూర్వ మత్రివంశంబున నత్రిసమప్రభాశాలియగు అంగుండనుప్రజాపతి యుదయించెను. ధర్మకోవిదుం డగు నాతనికి వేనుం డను నొకతనయుండు గలిగెను. ఆవేనునకు ధర్మజ్ఞాన మించుకంతయు లేకుండెను. మృత్యుతనయ యగు సునీతిగర్భంబునం దాతఁడు జనియించుటచే మాతామహదోషంబున నాతనికి ధర్మవిచ్యుతి గలిగెను. ఆతఁడు స్వధర్మము నుల్లంఘించి కామలోభనిరతుఁడయ్యెను. ఆవేనుఁడు రాజై ధార్మికులమర్యాదలను వినష్టంబులఁ గావించుచు వేదవిధుల నతిక్రమించి, అధర్మసేవాసక్తుం డయ్యెను. ఆతనిరాజ్యశాసనంబునఁ బ్రజలలో సాధారణముగా స్వాధ్యాయవషట్కారములు శూన్యము లై పోయెను. యజ్ఞంబులయందు దేవతలకు హవిర్గ్రహణంబులు లేకుండఁ బోయెను. అధర్మచర్యయం దే వేనునికాలము క్రమముగా నాసన్న మగుచుండెను. ఆతఁడు నారాజ్యమునం దెవ్వరును యజ్ఞహోమాదులఁ గావింపఁగూడ దనియు నేనే యజ్ఞమును, యష్టను, ఇజ్యుఁడను గావున యజ్ఞస్వాహావషట్కారములు నాయందే వినియోగింపవలయుననియు నతిదారుణముగఁ జాటించెను. అప్పుడు మరీచిప్రభృతు లగుమహర్షు లందఱును వచ్చి అధర్మాసక్తుండును సాధుజనగర్హితకర్మాచరణుండును నగు వేనుం గాంచి యిట్లనిరి. “రాజా! మేము బహుసంవత్సరంబులవఱకును యజ్ఞదీక్షితుల మయ్యెదము. కావున నీ కొకయుపదేశముం జేయవచ్చితిమి. నీ వింక నధర్మాచరణంబు గావింపవలదు. మహర్షి యగు నత్రికి వంశధరుండ వగు నీవు సనాతనధర్మ మాచరింపవలయును. నీవు ప్రజాపతిపదంబు నధిష్ఠించునప్పుడు సాధురీతిని బ్రజాపాలనం బొనరింతు నని ప్రతిజ్ఞ చేసియుంటివి. ఇవ్విషయము నిప్పుడు నీకు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచుంటిమి.”

అని చెప్పుటయు దుర్బుద్ధియు నసర్వజ్ఞుండును నగు వేనుండు న
వ్వుచు నిట్లనియెను.—ధర్మమును సృష్టించువాఁ డింకను నెవ్వఁ డు
న్నాఁడు? నే నింకను నెవ్వనియుపదేశంబులను వినవలయును? శ్రుత,
వీర్య, తప, స్సత్యబలంబులయందీభూమండలంబున నాతో సమానుఁ
డిం కెవ్వఁ డున్నాఁడు? విశేషించి సర్వభూతంబులకు ధర్మకర్తను నేనే.
మీరు కేవలము మూఢు లగుటచే నాతత్త్వం బెఱుంగఁజాలకుంటిరి.
నేను దలంచినచో నీవిశ్వం బంతయు దగ్ధముగను జలనిమగ్నముగను
గావింపఁగలను. ఈద్యావాపృథ్వులను నే నింతలో నవరోధింపఁగల
ను. ఇట్టినాసామర్థ్యముంగూర్చి యించుకంతయును మీరు సందేహిం
పవలదు. అని చెప్పుచున్న వేనుం గాంచి మహర్షు లందఱును అతని
గర్వమోహంబులకుఁ గ్రోధావేశపరవశులై తత్క్షణమే యావేనుని నిగ్ర
హించి యాతనిదక్షిణోరుమంథనంబు గావించిరి. అట్లు మథింపఁబడిన
యూరువునుండి హ్రస్వాకారుండును, అతిఘోరకృష్ణవర్ణుండును నగు
నొకపురుషుం డుదితుం డయ్యెను. అతఁడు భయవిహ్వలుండై చేతు
లు జోడించుకొని నిలిచియుండుటం గాంచి మహర్షి యగు నత్రిమునీం
ద్రుండు భీతుం డగునాతని "నిషీద (కూర్చుండుము)" అనియెను.
అతఁడే యనంతరము నిషాదవంశమునకు మూలపురుషుం డయ్యెను.
ఆవేనునిపాపములనుండి క్రమంబుగ ధీవరగణంబు లుత్పన్నులైరి. మ
ఱియు, వింధ్యాచలనివాసులును, అసభ్యులును, అధర్మ్యులును నగు
కిరాతులుకూడ జనియించిరి. పిమ్మట మహర్షులు క్రుద్ధులై మరల
నవ్వేనుని దక్షిణబాహువును అరణింబోలె మథించుటయు, దానినుండి
పావకప్రతిభుం డగుపృథుమహారాజు భూమిపై నవతరించెను. వైశ్వా
నరసముజ్జ్వలదేహుండును, అజగవనామకధనుర్ధరుండును, దివ్యశరసంక
లితుండును ప్రదీప్తకవచధరుండును నై యాతఁ డావిర్భవించినంతనే

సకలభూతంబులును బహువిధానందభరితంబు లయ్యెను. వేణుండును స్వర్గస్థుం డయ్యెను. మహాత్ముండగు పృథునివంటిపుత్త్రుం బొడమి నంతనే పురుషశ్రేష్ఠుం డగు వేణుండు పున్నామనరకవిముక్తుం డయ్యె ను. అప్పుడు సకలసముద్రంబులును, సకలనదులును వివిధరత్నంబుల తోఁగూడ జలంబులం గొనితెచ్చి పృథుమహారాజు నభిషేకింపవచ్చె ను. సకలదేవతలును, అంగిరఃప్రభృతిమహర్షిగణంబులును, భగవా నుం డగుపితామహుండును, చరాచరంబు లగునిఖిలభూతగణంబులు ను నచ్చటి కేతెంచి వేణనందనుని బట్టాభిషిక్తుం గావించిరి. రాజాధి రాజును మహాతేజుండును నగు నాతఁ డిట్లభిషిక్తుండై, ధర్మజ్ఞు లగు మంత్రిగణంబులతో నాలోచించి సత్యశాసనంబునఁ బ్రజారంజనంబు నొనర్చుటకుఁ బ్రవృత్తుం డయ్యెను. ప్రతాపశాలి యగునాతనిపాలనం బున నిదివఱ కాతనితండ్రి యగువేణుని తీవ్రశాసనంబులచే విరక్తులై యున్న ప్రజ లెల్లరును కొలఁదికాలంబునకే యనురక్తు లైరి. ప్రకృతి రంజనంబున నాతనిరాజనామంబు సార్థకం బయ్యెను. ఆతనిప్రయా ణంబుల కెల్ల సముద్రంబులును బర్వతంబులును సుగమంబు లగుమా ర్గంబుల నొసఁగుచు వచ్చెను. ఆతని కెన్నఁడును ధ్వజభంగంబు గా లేదు. ఆతనిరాజ్యంబున భూమి దున్నకయ ఫలించుచుండెను. కోరి నంతనే సమృద్ధిగా సస్యోత్పత్తి యగుచుండెను. గోగణంబులు పిదుక కయె క్షీరంబుల నవ్వారిగ నిచ్చుచుండెను. ప్రతిపత్త్రపుటంబునుండి యు వర్షణం బగుచుండెను.

ఆకాలంబున శుభకరంబును బైతామహంబు నగుయజ్ఞంబు ప్రా రంభింపఁబడియెను. అందు మహామతి యగుసూతుండు జన్మించెను. అనంతర మమ్మహాయజ్ఞమునుండి మాగధజాతి యుదయించెను. అ ప్పు డమ్మహర్షిగణంబులు పృథుమహారాజుం గూర్చి స్తోత్రపాఠంబులఁ

గావించుటకై సూతమాగధులం బిలిచి మీ రందఱు నిమ్మహారాజును స్తుతించుచుండవలయునని నియోగించిరి. వారి కదియే యనురూపకర్మంబుగా నిర్దిష్టంబయ్యెను. మీస్తవంబుల కీప్రభువర్యుండే యోగ్యుం డని మునులు చెప్పుటయు సూతమాగధు లిట్లనిరి. మహాత్ములారా! మేము మాస్తోత్రపాఠంబులచే దేవర్షిగణంబుల నైనఁ బరితృప్తులఁ గావింపఁగలము. కాని, యీనరపాలుని యెట్టియుత్తమకర్మంబును, ఎట్టికీర్తిచరిత్రంబును, ఎట్టిశుభలక్షణంబును నింకను నెఱుఁగము. మే మెట్లీతని స్తుతియింపఁగలము? అనుటయు మహర్షు లీతని భవిష్యచ్చరిత్రమును గూర్చి కీర్తింపుఁ డని యానతిచ్చిరి. వారును పృథుచక్రవర్తి గావించు భవిష్యత్సకల సత్కర్మంబులం గూర్చియు గానంబుసేయుటయు నాతనిచరిత్ర మప్పటినుండియుఁ ద్రైలోక్యవిదితం బయ్యెను. అప్పుడు సూతమాగధప్రభృతివందిగణంబులు వివిధరీతుల సమ్మహీనాథు నాశీర్వదించుటయుఁ బృథుచక్రవర్తి ప్రీతుండై సూతునకనూపదేశంబును మాగధునకు మగధదేశంబును సంప్రదానంబు గావించెను.

ఆసూతమాగధులం గాంచి ప్రజలందఱు నానందపులకితులై తమకందఱకును మహారా జుచితవృత్తులం గల్పింపఁగలఁడని యొండొరులకుఁ జెప్పుకొనుచు, మహాత్ముం డగుపృథుచక్రవర్తిసన్నిధికిం బోయి మాకందఱకును దగినవృత్తులం బ్రసాదింపు మని ప్రార్థించిరి. మహర్షులచేఁ బ్రేరితులై ప్రజలిట్లు తన్ను వేఁడుటయు నమ్మహీనాథుండు జగద్ధితంబుకొఱకు బాణబాణాసనధారియై పృథ్వీవిదారణంబు గావింపనుద్యుక్తుం డయ్యెను. అప్పుడు భూదేవి భయభ్రాంతయై గోరూపమును ధరించి పలాయనంబు గావించుచుండుటయు నాభూపాలుండును దానిని వెంబడింపఁ దొడంగెను. భూదేవి యిట్లు పృథుభయంబున

బ్రహ్మలోకాది సమస్తలోకములను బరిభ్రమించి సముద్దీప్తశరశరాస నధారియై తన్ను వెంబడించివచ్చుచున్న పృథుసార్వభౌముం గాంచి యమరగణంబులకైనను దుర్జయుం డగునాతనికంటెఁ దనకన్యశరణ్యం బు లేదని చింతించి త్రిలోకపూజ్య యగునవ్వసుంధరాదేవి యప్పుడు కృతాంజలియై యవ్వేనునందనుం గూర్చి యిట్లు ప్రార్థించెను.

మహారాజా! స్త్రీవధం బధర్మంబనువిషయము నీవెఱుంగనిది గాదు. నేను లేకున్నచో నీవు ప్రజల నెట్లు భరింపఁగలవు? సకలజీవు లును నాయందే నిలిచి యుందురు. నేనే సమస్తజగంబును ధరించి యుందును. నాకు వినాశంబు గావించుట నీప్రజానమూహమునంతను వినష్టంబు గావించుకొనుటయే యగును. కావున నావిన్నపము నా లింపుము. నీవు ప్రజాహితంబుఁ గోరెదవేని నాకమంగళంబు గావింప కుము. ఉత్తమోపాయంబునఁ గార్యారంభంబు గావించినచో నవశ్య ముగఁ గార్యసిద్ధి గాఁగలదు. నీప్రజలు సుఖంబుగ జీవించునట్టి సదు పాయమును నీవాలోచింపుము. నన్ను వధించుటవలన నీప్రజలకెట్టి లాభంబును గలుగఁబోదు. మహాప్రభూ! నీకోపము నుపసంహరింపు ము. నేను నీయిచ్చవచ్చినరీతిని మెలఁగుచుండెదను. స్త్రీజాతి యెన్నఁ టికి నవధ్యంబైనదని సాధువులు చెప్పుదురు. శిష్టాచారులచేఁగూడ నీ నియమము ప్రతిపాదింపఁబడుచున్నది. వినియుండియు, నెఱింగియుం డియు నీవిట్టియధర్మకార్యమునకుఁ గడంగవలదు.

అని ధాత్రీదేవి ప్రార్థించుటయు నుదారుఁడగు నమ్మహీపతి క్రోధము నుజ్జగించి యిట్లనియెను. ఓవసుంధరా! స్వార్థపరుం డైగాని, పరార్థపరుండైగాని యొక్కనికొఱకు బహువ్యక్తులను హిం సించువాఁడు మహాపాపంబు నందగలఁడు. కాని యొక్కని వధించుట వలన బహువ్యక్తులకు సుఖంబుగ జీవికానిర్వహణంబు గాను న్నచో న

ష్టిసమయంబున నాతనివధించినను మహాపాతకంబుగాని యుపపాతకం బుగాని కలుగదు. కావున నోధాత్రి! నేను నిన్నుఁ బ్రజాహితంబు కొఱకు సంహరింపఁదలఁచితిని. నీవు నాచెప్పినచొప్పునఁ బ్రజాహితసాధనంబు గావింపకున్నచో నాశాసనము నుల్లంఘించిన నిన్ను మదీయ బాణప్రయోగంబున సంహరించి నాశరీరమునే విస్తరింపఁజేసి నేన (స్వయముగ) సమస్తప్రాణులను ధరించెదను. కావున నోధర్మచారిణీ! నీ కింకను జెప్పుచున్నాను. నీవు నాశాసనమును మన్నించి యీసమస్తప్రజలను సంజీవితులను గావింపుము. ప్రజాధారణంబునకు నీవే సమర్థురాలవు. నీవు నాతనయవై యుందువు. అట్లయినచో, నిన్ను వధించుటకై కూర్చిన యతిదారుణం బగునీశరంబు నుపసంహరించెదను.

అనుటయు వసుధాదేవి "ఓవీరవరా! నేను నీయాజ్ఞచొప్పున సమస్తమును గావించెద నని నిశ్చయముగాఁ జెప్పుచున్నాను. నీవు నా [illegible]నమును సంగ్రహించి యుమ్ము. నేను దానిసాహాయ్యంబు [illegible] కొనఁగెదను. నీవుమాత్రము నన్ను సమతలను గలదానినిగాఁ జేయుము." భూదేవి యిట్లు పలుకఁగా, వేనునందనుండు తన ధనుష్కోటిచే శతసహస్రంబు లగుశైలంబుల నుత్సారితంబులను గావించెను. దానంజేసి పర్వతంబు లెల్ల సమధికోన్నతంబులై వర్ధిల్లెను. పూర్వసృష్టియందు, ఈపృథ్వికి సమత్వం బెచ్చటను లేదు. అంతయు విషమత్వము గలిగియుండుటచే నప్పుడు కేవలము పురగ్రామవిభాగంబైనను లేకుండెను. మఱియు, సస్యోత్పత్తియు, గోరక్షణంబును, కృషియు, వణిక్పథంబులును, సత్యానృతంబులును, లోభమత్సరంబులును గూడ లేకుండెను. ఇప్పుడు నీ వస్వతమన్వంతరంబునఁ బృథుమహారాజుకాలమునుండియే యవి యన్నియు నుత్పన్నంబు లయ్యెను.

అప్పుడు ప్రజలందఱును సమతలం బగు భూప్రదేశంబునే

నివాసయోగ్యంబుగాఁ జేసికొనఁదొడంగిరి. ప్రిప్రథమంబునఁ బ్రజా గణంబులకు ఫలమూలాదులే యాహారము లగుచు నుండినట్లు మేము వినియున్నాము. అవి యైనను నతికష్టముచేఁ గాని లభించుటలేదు. పురుషశ్రేష్ఠుం డగుపృథుసార్వభౌముఁడు స్వాయంభువమనువును వత్స ముగఁ జేసి స్వయముగాఁ బృథ్వినుండి వివిధసస్యములను బిదికినప్పటి నుండియే సస్యాన్నమువలనఁ బ్రిజలు జీవించుచున్నారు. అప్పుడు పృథుచక్రివర్తియే కాక దేవర్షిపితృగణంబులును దైత్యయక్షగంధర్వ కిన్నరగణంబులును, సరీసృపవృక్షగణంబులును గూడ వెవ్వేఱుగ నివ్వ సుంధరను సందోహనంబు గావించియుండిరి. వీరికి దోగ్ధంబులును వత్సంబులును పాత్రిలును క్షీరంబులును వేఱువేఱుగాఁ గల్పింపఁబడి యెను. ఋషులు సోముఁడు వత్సముగను, బృహస్పతి దోగ్ధగను, ఛం దస్సులు పాత్రిగను జేసి తపస్సు, బ్రిహ్మమును క్షీరంబులుగాఁ బిదికి కొనిరి. దేవతలు శతక్రతుని వత్సంబుగను, భగవంతుం డగు రవిని దోగ్ధగను జేసికొని కాంచనపాత్రింబున నోజస్కరం బగుక్షీరంబును బిదికికొనిరి. పితరులు యముని వత్సంబుగను, అంతకుని దోగ్ధగను జేసికొని రజతపాత్రింబున సుధాక్షీరములను, నాగగణంబులు తక్షకుని వత్సముగను, ఐరావతుని దోగ్ధగనుజేసికొని అలాబూపాత్రింబున విష క్షీరంబులను, అసురులు విరోచనుని వత్సంబుగను, మధుదైత్యుని దోగ్ధగను జేసికొని యాయసపాత్రింబున మాయామయక్షీరంబును, యక్షులు నైశ్రివణుని వత్సంబుగను రజతనాభుని దోగ్ధగను జేసికొని ఆమపాత్రింబున అంతర్ధానక్షీరంబును, రాక్షసులు సుమాలిని వత్సం బుగను రజతనాభుని దోగ్ధగను జేసికొని కపాలపాత్రంబున శోణితక్షీరం బును, గంధర్వులు చిత్రరథుఁడు వత్సంబుగను వసురుచి దోగ్ధగను పం కజపాత్రింబునఁ బవిత్రగంధక్షీరంబును, బర్వతంబులు హిమవంతుఁడు

సత్పుత్త్రసహితంబుగ నుత్తీర్ణుఁడు గాఁగలఁడు. పృథుసార్వభౌముఁడు వైశ్యులకును శూద్రులకునుగూడ వృత్తివిధానంబును గావించెను. కావున, విత్తార్థు లగువైశ్యులును, పరమమంగళాభిలాషు లగుశూద్రగణంబులుసయితము సద్భావముతోఁ నమ్మహీనాథునకు నమస్కరింపవలయును.

మన్వంతరసంకీర్తనము.

సకలమనువులంగూర్చియు, మన్వంతరంబులయందలి పూర్వసృష్టింగూర్చియు, మనుగణంబుల నిర్దిష్టకాలంబులంగూర్చియుఁ, గీర్తింపవలయు నని ఋషులు ప్రశ్నించుటయు సూతుం డిట్లనియెను. మునీంద్రులారా! సకలమన్వంతరవృత్తాంతంబులును శతవర్షంబుల కైనను వర్ణింపఁజాలము. కావున దానిని సంక్షేపించి చెప్పెదను వినుండు. స్వాయంభువుఁడు, స్వారోచిషుఁడు, ఉత్తముఁడు, తామసుఁడు, రైవతుఁడు, చాక్షుషుఁడు ననువారలు పూర్వమనువులు. వర్తమానకాలంబున మనువు వైవస్వతుఁడు. సావర్ణియు, భౌత్యుఁడును, రౌచ్యుఁడును, మేరుసావర్ణిచతుష్కంబును భవిష్యన్మనువులు. ఇది యతీతవర్తమానభావిమనువృత్తాంతంబు. ఇఁక దేవర్షిగణంబుల వంశంబులనుగూర్చి చెప్పెదను. మరీచి, అత్రి, అంగిరుఁడు, పులహుఁడు, క్రతువు, పులస్త్యుఁడు, వసిష్ఠుఁడు ననునీసప్తర్షులును బ్రహ్మపుత్త్రులు. వీరుత్తరదిశయందు నివసించియుందురు. ఆగ్నీధ్రుఁడు, అగ్నిబాహుఁడు, మేధ్యుఁడు, మేధాతిథి, వసువు, జ్యోతిష్మంతుఁడు, ద్యుతిమంతుఁడు, హవ్యుఁడు, సబలుఁడు, పుత్త్రుఁడు నను పదుండ్రురు స్వాయంభువమనుపుత్త్రులు. ఇది ప్రథమమన్వంతరము. ఔర్వుఁడు, వసిష్ఠపుత్త్రుఁడు, స్తంబుఁడు, కశ్యపుఁడు, ప్రాణుఁడు, బృహస్పతి, దత్తుఁడు, అత్రి,

చ్యవనుఁడు నను మహర్షులు మహావ్రతు లని వాయుదేవునిచేఁ జెప్పంబడిరి. స్వారోచిషమన్వంతరంబున దేవతలు తుషితనామంబున విఖ్యాతులైరి. హవిష్మంతుఁడు, సుకృతి, జ్యోతి, అపోమూర్తి, ప్రతీతుఁడు, నభస్యుఁడు, నభుఁడు, ఊర్జుఁడు ననువారు స్వారోచిషునిపుత్రులు. వీ రందఱును మహావీర్యపరాక్రమసంపన్నులై పృథ్వీపాలనంబు గావించిరి. ఇది ద్వితీయమన్వంతరంబు. వసిష్ఠునకు వసిష్ఠనామంబునఁ బుత్రసప్తకం బుదయించెను. హిరణ్యగర్భునకు ఊర్జనామంబునఁ దేజస్వు లగుకొందఱు తనయులు గలిగిరి. వారందఱును మహర్షులైరి. ఉత్తమమనువునకు ఇషుండును, ఊర్జుండును, తనూర్జుండును, మధుండును, మాధవుండును, శుచియు, శుక్రుండును, సహుండును, నభస్యుండును, నభుండును బుత్రులైరి. ఈమన్వంతరంబున భానుగణంబులు దేవతలైరి. చతుర్థమన్వంతరంబునఁ గావ్యుండును, పృథుండును, అగ్నియు, జహ్నుండును, ధాతయు, కపీవంతుండును, అకపీవంతుండు ననువారు సప్తర్షులైరి. వీరిపుత్రపౌత్రాదులంగూర్చి పురాణంబులయందు సవిస్తరముగా వర్ణింపఁబడియెను. ఈతామసమన్వంతరంబున దేవతలు సత్యనాములైరి. తామసునకు ద్యుతియు, తపస్యుండును, సుతపుండును, తపోమూలుండును, సనాతనుండును, తపోవ్రతియు, కల్మషుండును, తన్వియు, ధన్వియు, పరంతపుఁడు ననుపదుగురును పుత్రులైరి. ఇది చతుర్థమన్వంతరం బని వాయుదేవుండు వక్కాణించెను. అసంతరమన్వంతరంబున దేవబాహుండును, యదుధ్రుండును, దేవశిరుండును, హిరణ్యరోముండును, పర్జన్యుండును, ఊర్ధ్వబాహుండును, సత్యనేత్రుండు ననువారు సప్తర్షులైరి. ఈమన్వంతరంబున దేవగణంబులును ప్రకృతిగణంబులును అభూతనాములైరి. ఇదిరైవతమన్వంతరంబు. ఈరైవతునకు ధృతిమంతుండును,

అవ్యయుండును, యుక్తుండును, తత్త్వదర్శియు, నిరుత్సుకుండును, ఆరణ్యుండును, ప్రకాశుండును, నిర్మోహుండును, సత్యవాక్కును, కృతియు ననుపదుండ్రు పుత్త్రులు గలిగిరి. షష్ఠం బగు చాక్షుషమన్వంతరంబున భృగుండును, నభుండును, వివస్వంతుండును, సుధాముండును, విరజుండును, అతినాముండును, సహిష్ణుండు ననువారు సప్తర్షులు. ఈ మన్వంతరంబున ఋషులకు స్వప్రసూతు లనియు, దేవతలకు లేఖు లనియు నామంబులు గలిగెను. ఈదేవతలు పంచగణంబులుగాఁ బరిగణింపఁబడుచుండిరి. ఈమన్వంతరంబున మహర్షి యగు నంగిరునకు నడ్వల యను పత్నియందు రురుప్రభృతు లగు పుత్త్రులు పదుగు రుద్భవించిరి. వా రందఱును మహాత్ములును, మహాతేజస్వులు నైరి. ఇఁక సప్తమం బగు వైవస్వతమన్వంతరం బభివర్ణించెద. ఈమన్వంతరంబున అత్రి, వసిష్ఠుఁడు, కశ్యపుఁడు, గౌతముఁడు, భరద్వాజుఁడు, విశ్వామిత్త్రుఁడు, మహాత్ముం డగు ఋచీకతనయుం డగు జమదగ్నియు సప్తర్షులు. వారిప్పుడు స్వర్గంబున నున్నారు. ఈవైవస్వతమనువుకాలంబున సాధ్య రుద్ర విశ్వేదేవగణంబులును, వసుమరుద్గణంబులును, ఆదిత్యగణంబులును, అశ్వినీకుమారులును విరాజిల్లుచుండిరి. ఈవైవస్వతునకు మహాతేజస్వులును, కీర్తిమంతులును, నగు ఇక్ష్వాకుప్రభృతులు పదుగురు తనయులు గలిగిరి. వీరిపుత్త్రపౌత్త్రాదులు సకలదిగంతంబులయందును నిండియుండిరి. ప్రతిమన్వంతరంబునను లోకధర్మవ్యవస్థకొఱకును, లోకరక్షణంబుకొఱకును, సప్తర్షులు ప్రసిద్ధులైయుండిరి. ఒక్కొక్కమన్వంతరం బతీతం బైనంతనే యాసప్తర్షులయందును, నలువురు నలువురు సత్కర్మానుష్ఠానంబుల నొనరించి బ్రహ్మలోకంబున కేఁగుచుందురు. ఇతరులు తపోనుష్ఠానంబుఁ గావించి వారివాసస్థానంబులం బూరించుచుందురు. అతీతవర్తమానఋషిగణంబులసంబంధ మిా

విధముగాఁ జెప్పంబడియెను. భవిష్యన్మన్వంతరంబునందలి సప్తర్షులు ను ఇప్పుడు స్వర్గమునం దున్నారు. పరశురాముఁడు, వ్యాసుఁడు, ఆత్రేయుఁడు, ద్రౌణి యగునశ్వత్థామ, గౌతమాత్మజుఁ డగు శరద్వంతుఁడు, కౌశికుఁ డగుగాలవుఁడు, ఔర్వుఁ డగుకాశ్యపుఁడు అనునీమహాత్ము లేడ్వురును భవిష్యన్మునిశ్రేష్ఠు లగుదురు. నైరియు, అధ్వరీవంతుండును, శమనుండును, ధృతిమంతుండును, వసుండును, అరిష్టుండును, అధృష్టుండును, వాజియు, సుమతియు ననువారు సావర్ణమనువుపుత్రు లగుదురు. ప్రభాతకాలంబున నీయతీతానాగతమహర్షిగణంబులనామంబులను స్మరించుచు లేచువానికి ఆయురారోగ్యయశస్సుఖంబులు లభింపఁగలవు.

మునివరులారా! గతమన్వంతరంబులనుగూర్చి సంక్షేపముగాఁ జెప్పితిని. ఇఁక ననాగతమన్వంతరంబులను వచించెదను వినుఁడు. సావర్ణమనువు లయిదుగురు. అందు పరమేష్ఠితనయులగు నలువురు మేరుసావర్ణి నామంబున విఖ్యాతులైరి. వీరు దక్షకన్య యగు ప్రియగర్భంబున జనియించిరి. దక్షప్రజాపతిదౌహిత్రులును మహోజసులును నగువీరు మేరుపృష్ఠంబునం దుండి మహాతపంబును గావించిరి. ప్రజాపతి యగు రుచిపుత్త్రుండు రౌచ్యుం డౌకమను వయ్యెను. రుచికి భూతదేవిగర్భంబున భౌత్యుం డనువాఁడు పుట్టి మను వయ్యెను. ఈ కల్పంబున వారేడ్వురును మనువులయ్యెదరు. వారివలననే ద్వీపపట్టణమయం బగుపృథ్వి యంతయుఁ బరివ్యాప్తం బగును. వీరు యుగసహస్రంబులు భూపరిపాలనంబు గావింతురు. ప్రతియుగాంతంబునను ప్రజాపతి తపశ్చరణంబు గావించుచుండును. డెబ్బదియొక్క దివ్యయుగంబు లొక్కమన్వంతరం బని చెప్పంబడును. చతుర్దశమనువులచరిత్రంబును వేదపురాణములయందు

ప్రసిద్ధమైనది. అమ్మనువు లందఱును ప్రభువులును ప్రజాపతివాచ్యులు నై యుండిరి.

వీరినామంబులను గీర్తించువారు ధన్యు లగుదురు. మన్వంతరాంతంబున సంహారంబును మరల సృష్టియు నగుచుండురు. ఇవ్విధంబున సృష్టిప్రళయంబు లెన్ని మైనవో నూఱేండ్ల కైనను లెక్కింపఁజాలము. మన్వంతరావసానంబునఁ బ్రళయారంభంబునందు తపోబ్రహ్మచర్యజ్ఞానబలంబున దేవతలును, సప్తర్షులుమాత్రము నిలిచియుండురు. తక్కినవా రందఱును విలయంబు నందుదురు. యుగసహస్రంబులకుఁ గల్పాంతంబగును. కల్పాంతకాలంబున సకలభూతంబులును బరస్పరము రవిరశ్మిచే దగ్ధంబులై బ్రహ్మాదిత్యగణసహితంబుగ సర్వభూతస్రష్టయు, సురశ్రేష్ఠుండును, ప్రభుండును, హరియు నగు నారాయణునందు విలీనంబు లగును. ప్రతికల్పాంతంబున నిట్లే జరుగుచుండును. ఈ జగం బంతయును అవ్యక్తుండును, శాశ్వతుండు నగు నాదేవదేవుని లీలయే. మునివరులారా! వృష్ణికులావతంసుండును, మహాత్ముండు నగు హరి యావిర్భవించిన సద్వంశమునుగూర్చి వర్ణించుప్రసంగముగల వైవస్వతమన్వంతర సృష్టివృత్తాంతమును మీకు వర్ణించి చెప్పెదను.

ఆదిత్యోత్పత్తికథనము.

ద్విజోత్తములారా! కశ్యపునివలన దాక్షాయణీగర్భంబున వివస్వతుండు జన్మించెను. ఆతనికి విశ్వకర్మకూఁతు రగు సంజ్ఞాదేవి భార్య యయ్యెను. భావిని యగునామె సురేణునామంబునఁ ద్రిభువనములయందును విఖ్యాత యయ్యెను. రూపయౌవనవతియు, కీర్తిమతియు, మహాతపస్విని యు నగుసంజ్ఞాదేవి మార్తాండునిభార్య యయ్యెను. నాతనితీక్ష్ణరూపంబుచే నామె పరితృప్తింగానలేకపోయెను. ప్రచండతే

జుండగు నాసూర్యభగవానుని స్వాభావికతీక్ష్ణరూపజ్యోతి సోకినంతనే శరీరంబు దగ్ధంబై పోవును. అదియే సంజ్ఞాదేవి కప్రియం బయ్యెను. పూర్వకాలంబునఁ గశ్యపుఁడు స్నేహభావంబున "ఈఅండస్థుండు మృతినందఁడు" అనియెను. అందువలన "మార్తాండుం" డనునామంబు సూర్యునకు సుప్రసిద్ధం బయ్యెను. ఆవివస్వంతుని తేజం బత్యధికంబై త్రిభువనంబులను దపింపఁజేయుచుండెను. అతనివలన సంజ్ఞాగర్భంబునుండి వైవస్వతుండును, శ్రాద్ధదేవుండు నను నిరువురు తనయులును, యమున యను నొకతనయుఁ గలిగిరి. ఆపుత్త్రు లిరువురును ప్రజాపతులైరి. అందు శ్రాద్ధదేవుం డగు యముండును, యమునయుఁ గవలు.

వివస్వంతుని శ్యామలవర్ణముం గాంచి సహింపఁజాలక మాయామయి యగు సంజ్ఞాదేవి తనకు సవర్ణ యగు ఛాయాదేవిని సృజించెను. అప్పు డాఛాయ ప్రాంజలియై "ఓశుచిస్మితా! నే నేమిచేయవలయునో యాజ్ఞాపింపు" మనియెను. అప్పుడు సంజ్ఞాదేవి ఓసుందరీ! నీకు శుభమగుఁగాక! నేను నాపుట్టినింటికిఁ బోయెదను. ఈనాభవనంబున నిస్సంశయముగా నివసించి నాయిరువురుపుత్త్రులను, పుత్త్రికలను బెంచుచుండుము. నే నిట్లు పోయిన విషయమును భాస్కరున కెన్నఁడును నివేదింపకుము." అని బోధించుటయు ఛాయ "ఓదేవీ! ఎట్టిశాపంబును, ఎట్టికచగ్రహణంబును సిద్ధింపకుండునంతవఱకు నేను నీయాజ్ఞను బరిపాలించెదను. నీవు యథాసుఖంబుగఁ బొమ్ము. నీకు నమస్కారము" అని చెప్పెను.

తపస్విని యగు సంజ్ఞ, సవర్ణ నట నుంచి యామె యంగీకారముం బడసి సిగ్గుతోఁ దండ్రి యగు విశ్వకర్మసమీపమునకుం బోయెను. కాని, యామె తండ్రిచే ననేకవిధంబులఁ దిరస్కరింపఁబడియెను. విశ్వకర్మ యామెను భర్తృసన్నిధికిం బొమ్మని మాటిమాటికి నాజ్ఞాపిం

చుచుండెను. ఆమె తనరూపమును మార్చుకొని బడబా (ఆఁడుగుఱ్ఱము) రూపముం దాల్చి యుత్తరకురుదేశములకుం బోయి తృణక్షేత్రంబున సంచరించుచుండెను. ఇట నాదిత్యుండును ఛాయాసంజ్ఞను దన పత్నిగనే తలంచి యుండెను. ఆదిత్యునకు ఛాయయందు ఆత్మతుల్యుండును, పూర్వజాతుండగు వైవస్వతున కనురూపుండును అగుసావర్ణి యను నొకపుత్త్రుండు గలిగెను. ఆతఁడు వైవస్వతునియనంతరము మనువు గాఁగలఁడు. మఱియు, ఛాయకు సూర్యునివలన శనైశ్చరుండను నింకొకపుత్త్రుండు గలిగెను. ఛాయ తనపుత్త్రులను సపత్నీపుత్త్రులకంటె నధికముగఁ బ్రేమించుచుండెను. ఛాయాదేవి పక్షపాతమును వైవస్వతుండు సహింపఁగలిగెను గాని రోషవశంబునను బాలస్వభావముచేతను విధినియోగంబువలనను యముండుమాత్రము సహింపఁజాలక తల్లి యగుఛాయను నిందించుచుఁ గాలెత్తి యామెను దన్నఁబోయెను. సావర్ణిజనని యగు ఛాయయుఁ గ్రోధావేశంబున నీచరణంబు పతితం బగుఁగాక యని యముని శపియించెను. దానికి యముండతిదుఃఖితుండై తండ్రిచెంగటికిం బోయి కృతాంజలియై సమస్తవృత్తాంతంబును విస్పష్టముగ నాతనికి విన్నవించి, "తండ్రీ! మాతల్లిశాపమునుండి నన్నుద్ధరింపుము. తల్లి యనునది సకలసంతానంబునందును సమానప్రేమము గలదియై యుండవలయును. అట్లు తుల్యస్నేహమును జూపుటయే యామెకుఁ గర్తవ్యము. కాని, ఆమె మమ్ముఁ బరిత్యజించి, కనిష్ఠసంతానమునెడల నధికవాత్సల్యముం జూపుచున్నది. అందుచే నే నామెపైఁ గాలెత్తి బెదరించితిని. అంతియుకాని నాపాదమామెదేహము నంటనేలేదు. బాల్యముచే నైన నేమి? మూఢత్వముచే నైన నేమి? నే నొనర్చిన యీయపచారమును మన్నింపుము. ఓలోకేశ్వరా! తల్లిచే నేను శపింపఁబడితిని. నాచరణంబు భూపతితంబు గాకుండ ననుగ్రహింపుము.

అని ప్రార్థించుటయు వివస్వంతుండు "కుమారా! ఈవిష యంబున నిశ్చయంబుగ నేదియో నిగూఢకారణం బున్నది. అందుచే తనే నీవంటిధర్మజ్ఞుఁడును, సత్యవాదియు నగుపుత్త్రుని నీతల్లి క్రోధవ శంబున శపింపఁగలిగినది. కాని, నీతల్లివాక్యమును వ్యర్థముగఁ జేయు టకు నేను సమర్థుఁడను గాఁజాలను. కేవల మీశాపోపశమనంబును మాత్రము చేసెదను. నీపాదమునందలి మాంసమును క్రిమిగణంబులు గైకొని భూతలంబునకుం బోఁగలవు. అందువలన నీతల్లివాక్యంబును నిరర్థకంబు గానేరదు. త్వదీయచరణ మాంసాపహరణంబు గారణంబు గా నీవును శాపంబునుండి విముక్తుండవు గాఁగలవు." అని యూఱడిం చి యాదిత్యుండు ఛాయయొద్దకుం బోయి "దేవీ! సంతానం బంత యును తుల్యంబై యుండ, నీవొక్కనియందే యధికవాత్సల్యముంచుట కుం గారణం బేమని ప్రశ్నించెను. ఆప్రశ్నకు సంతృప్తికరంబుగాఁ జె ప్పుటకు ఛాయ యసమర్థయై యేమియు బదులుచెప్పక యూరకుండెను. ఆదిత్యుండును యోగబలంబున సర్వమును గ్రహించి, ఛాయాసంజ్ఞ ను శపింపం దలంచి, క్రోధముతో నామెకచగ్రహణంబు గావించు టయు, ఛాయాదేవి భయభ్రాంతయై సమస్తవృత్తాంతమును సూర్యభ గవానునకు విన్నవించెను.

ఆవృత్తాంతమును విని ప్రభాకరుండు క్రుద్ధుండై విశ్వకర్మయొ ద్దకుం బోయెను. విశ్వకర్మయు నాతనిని యథావిధి నర్చించి, రోషభ రంబున దహనోద్యతుం డగుదివాకరునిం గాంచి, సాంత్వవచనంబుల "ఓదేవా! నీతేజ మతితీక్ష్ణమైనది. ఇట్టిరూపంబు దురవలోకం బైన ది. ఇది నీ కుచితమైనది గాదు. నీభార్య యగు సంజ్ఞ యిట్టినీతే జంబును సహింపఁజాలకయే వనశాద్వలతలంబులం బరిభ్రమించు చున్నది. శుభచారిణియు, శ్లాఘ్యయు, యోగబలోపేతయు నగు నీప

హాధర్మిణిని దివ్యదృష్టిచే నీవు గనుఁగొంటివిగదా! నీ కిష్ట మగునేని నే నును నీకు యథోచితరూపంబును గల్పింపఁగలను. ఈతీక్ష్ణరూపంబునకు మాఱుగఁ గమనీయరూపంబును నీకుం గూర్చెదను." అని చెప్పుట యు, మార్తాండుండు క్రోధంబు నుపసంహరించుకొని యాప్లోనర్చుట కంగీకరించెను. అప్పుడు విశ్వకర్మ సూర్యదేవుని భ్రమియంత్రంబున నారోపించి యాతనియధిక తేజంబు గొంతవఱకు తగ్గునట్లొనర్చెను. దానంజేసి సంహృతతేజుం డగు సూర్యునిరూప మత్యుజ్జ్వలంబై య త్యంతమనోహరంబై విరాజిల్లెను.

సూర్యదేవుండు యోగబలంబున దనభార్య యగు సంజ్ఞాదేవి సర్వజీవులకు నదృశ్యయై యతినియమంబున బడబారూపముతో ని ర్భయంబుగ విహరించుచున్నవిషయము నెఱింగి యాతండును అశ్వ రూపంబుం దాల్చి యామె యున్నయెడకుం బోయి తదీయముఖంబు నఁ దనముఖంబుం జేర్చి మోహావశంబున రేతస్సును జాఱవిడిచెను. బడబయుఁ బరపురుషసంశయంబునఁ దననాసికారంధ్రంబులనుండి యా శుక్రంబు నుద్గీర్ణంబుఁ గావించెను. దానినుండి యత్యంతమనోహరా కారు లగు అశ్వినీదేవత లుదయించి దేవవైద్యు లైరి. ఆయశ్వినీకు మారు లిరువురును నాసత్యదస్రనామంబుల విలసిల్లిరి. అష్టమప్రజాప తి యగు మార్తాండునకు నీవిధముగా నశ్వినీకుమారులు పుట్టిరి. అనం తరము భాస్కరుండు తనమనోహరదివ్యరూపమును బ్రదర్శించుటయు, సంజ్ఞాదేవి చూచి సంతుష్టయయ్యెను. యముండు దాను గావించిన యపచారంబునకుఁ జింతించి ధర్మముచేఁ బ్రజలను రంజించి ధర్మరా జయ్యెను. ఆతఁడు తనశుభకర్మంబులచే దీప్తి మంతుండై పితృగణాధి పత్యంబును లోకపాలకత్వంబును గాంచెను. ఆతనితైమాత్రేయుం డగు (సవతితమ్ముండగు) సావర్ణియుఁ బ్రజాపతియై మనవయ్యెను. ఈ

వైవస్వతుని యనంతర మతఁడే మనువు గాఁగలఁడు. ఆతఁ డిప్పటికిని మేరుపృష్ఠంబునఁ దపంబు గావించుచున్నాఁడు. ఆతనితమ్ముఁ డగు శనైశ్చరుఁడు గ్రహత్వముం గాంచెను. విశ్వకర్మ, శాతితతేజోరజంబు వలన దానవవిదళనసమర్థంబును అప్రతిహతంబును నగు విష్ణుచక్రమును సృజియించెను. సూర్యకన్యయగు యమి లోకపావని యగు యమునానది యయ్యెను. వైవస్వత సావర్ణిమనుసంభవం బీవిధంబుగ జగత్ప్రసిద్ధం బయ్యెను. సూర్యునకు ఛాయాదేవియం దుదయించిన సావర్ణమనుభ్రాత యగుశనైశ్చరునకు లోకపూజ్యం బగుగ్రహత్వలాభంబు గలిగెను. ఈదేవగణోత్పత్తిచరితంబును వినువారు ధరించువారును నిరాపన్నులును యశస్వంతులును నగుదురు.

—♦ సూర్యవంశనిరూపణము. ♦—

మునివరులారా! వైవస్వతునకు నాత్మతుల్యు లగు ఇక్ష్వాకుఁడు, నాభాగుఁడు, ధృష్టుఁడు, శర్యాతి, నరిష్యంతుఁడు, ప్రాంశుఁడు, రిష్టుఁడు, కరూశుఁడు పృషధ్రుఁడు, ననుతొమ్మండ్రు పుత్త్రులు గలిగిరి. ప్రజాపతి యగు నమ్మనువు పుత్త్రకామేష్టి గావించుటచే నాతనికిఁ బుత్త్రు లందఱును గలిగిరి. అయ్యజ్ఞమునం దాతఁడు మిత్రావరుణులం గూర్చి కావించిన యాహుతివలన దివ్యాంబరధారిణియు దివ్యాభరణభూషితయు, దివ్యసంహననయు నగు ఇల యనురమణీమణి యుద్భవించెను. మను వామెం గాంచి యోభద్రా! నావెంట రమ్మనుటయు నామె ధర్మమయంబులగు వాక్యంబులతో, "ఓవాగ్మివరా! నేను మిత్రావరుణులయంశంబునఁ జనియించినదాన నగుటం జేసి నాకు ముందుగ వారిసందర్శనం బొనర్చుట కర్తవ్యంబు. నన్నధర్మనిరతం జేయకుము." అని ప్రార్థించి యాతనియనుమతిం బడసి మిత్రావరుణులచెం

తకుం బోయి కృతాంజలియై “ఓ దేవనరులారా! నేను మీయుభయములయంశంబునను బుట్టితిని. ఇట్టి నే నేమిచేయవలయునో యాజ్ఞాపింపుఁడు. ప్రజావతి యగు మనువు నన్నుఁ దనవెంటరమ్మని కోరుచున్నాఁడు.” అని ధర్మపరాయణయు, సాధ్వియు, నగు నిలాదేవి విన్నవించుటయు, మిత్రావరుణు లామెం గాంచి, “ఓ వరవర్ణినీ! మేము నీధర్మంబునకును, వినయంబునకును, సత్యంబునకును, దమంబునకును సంప్రీతుల మైతిమి. నీవు మాతనయవై ప్రఖ్యాతిం గాంచుటయే కాక మనువునకు వంశధరుండును విశ్వజనప్రియుండును ధర్మశీలుండును నగు తనయుండవై సుద్యుమ్ననామంబునఁ ద్రిజగంబులం బ్రసిద్ధుండవు గాఁగలవు.”

అని యానతిచ్చుటయు, నిలాదేవి వారికడ సెలవుగైకొని వచ్చుచుండఁగా, మార్గమధ్యంబున చంద్రునికొడుకైన బుధుని సంయోగంబుచే నామెకుఁ బురూరవుం డను పుత్త్రుండు గలిగెను. ఆ పుత్త్రప్రసవానంతరమువందే యామెకు సుద్యుమ్నత్వంబు గలిగెను. ఆసుద్యుమ్నునకు—ఉత్కలుఁడు, గయుఁడు, వినతాశ్వుఁడు అను మువ్వురుపుత్త్రులు గలిగిరి. అందు ఉత్కలుఁడు, ఉత్కలదేశమును, వినతాశ్వుఁడు పశ్చిమదేశమును, గయుండు పూర్వదిక్సంస్థితం బగుగయాప్రదేశమును బరిపాలించిరి. మనువు ననంతరంబున నీభూమండలమంతయుఁ బదిభాగములుగా విభక్తం బయ్యెను. అందు జ్యేష్ఠుం డగు నిక్ష్వాకునకు మధ్యదేశము లభించెను. సుద్యుమ్నుండు కన్యాభావము గలవాఁ డగుటచే నాతనికి భాగము లభింపదయ్యెను. వసిష్ఠునియుపదేశానుసారంబుగ నాతఁడు ప్రతిష్ఠాననగరంబున నివసించెను. ఆతఁడు ధర్మపరుండును, మహాత్ముండు నై ప్రతిష్ఠానలాభముం గాంచి దానిని బురూరవునకొసగెను. మనుపుత్త్రుం డగునాసుద్యుమ్నుండు స్త్రీపు

రూపలక్షణంబులు గలిగి యుండెను. ఇలాసుద్యుమ్ననామంబులచే నాతఁడు ప్రఖ్యాతుం డయ్యెను.

నరిష్యంతునకు శకుండును, నాభాగునకు సుప్రసిద్ధుండగునంబరీషుండును గలిగిరి. ధృష్టునకు రణదుర్మదుం డగుక్షత్త్రుండను పుత్త్రుండు పుట్టెను. కరూశునకుఁ గరూశనామకక్షత్త్రియు లుదయించిరి. నాభాగధృష్టవంశజు లగురాజులందఱును వైశ్యత్వముం గాంచిరి. ప్రాంశునకుఁ బ్రజాపతియనుతనయుండు జనించి ప్రఖ్యాతుం డయ్యెను. నరిష్యంతునకు దండధరుండగుయముండు వంశధరుండై రాజయ్యెను. శర్యాతికి, ఆనర్తుం డనుసుతుండును, సుకన్య యనుతనయయుఁ గలిగిరి. సుకన్య చ్యవనుం డనుఋషికిఁ బత్ని యయ్యెను. ఆనర్తునకు మహాప్రభావసంపన్నుఁ డగురైవుండనునాత్మజుండు గలిగి సుప్రసిద్ధరాజధాని యగుకుశస్థలియందు నివసించి యుండెను. ఆరైవునకు, కకుద్మియను నపరనామంబు గలరైవతుండనుసూనుండు గలిగెను. రైవునిపుత్త్రశతంబునందు నతఁడే యగ్రజుండగుటచేఁ గుశస్థలికిఁ బ్రభుండయ్యెను. రాజగునారైవతుఁడు తనయయగురేవతితోఁ గూడి బ్రహ్మలోకమునకుం బోయి యట సంగీతమునాలకించుచు నొకముహూర్తమాత్ర ముండెను. ఆకాలము మానవమానంబుచే బహుయుగాంతరము లయ్యెను.

పిమ్మట నాతఁ డటనుండి బయలుదేఱి యాదవగణపరివృతంబును, బహుద్వారసమన్వితంబు నగుద్వారకానగరమునకు వచ్చెను. ఆపురం బప్పుడు వసుదేవప్రముఖులగు యదువృష్ణిభోజాంధకులచే సురక్షితమై యుండెను. అప్పుడు రైవతుండు తా నెఱుంగవలసినవిషయము లన్నియుం దెలిసికొని, సువ్రతచారిణి యగుతనతనయ రేవతిని బలదేవునకుఁ గన్యాదానంబు గావించి యనంతరము మేరుశిఖరంబున

కుఁ దపంబు సేయంబోయెను. ఇట ధర్మరతుం డగుబలరాముండు రేవతీసహితుఁడై మహాసుఖంబున విలసిల్లుచుండెను.

అని సూతుండు చెప్పుటయు మును లిట్లు ప్రశ్నించిరి. మహాభాగా! రాజగు రైవతుండు పుత్రీసహితముగ బ్రహ్మలోకంబునకుఁ బోయెనుగదా! అంతకాల మటనున్నను వారికి జరాప్రాప్తి యేల కాకుండెను? శర్యాతివంశధరుం డగు రైవతుం డప్పుడే తపంబునకుఁ బోయెనంటివి. ఇప్పటికిని శర్యాతివంశము భూమండలమునఁ గానంబడుచున్నది. రైవతుండు తపంబునకుం బోయినచో నీవంశ మెట్లు నిలిచినది? ఈవృత్తాంతము సవిస్తరంబుగ నెఱింగింపవలయును.

అనుటయు సూతుం డిట్లనియెను. మునివరులారా! బ్రహ్మలోకంబున, జరామరణములు, క్షుత్పిపాసలు మొదలగు నెట్టిక్లేశంబులును లేవు. ఋతుగణంబు లచ్చటఁ దమప్రభావమును విశేషముగ విస్తరింపఁజేయఁజాలవు. రైవతుఁడు బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోయినంతనే దుర్వృత్తపరాయణు లగురాక్షసు లానగరంబును ధ్వస్తంబు గావించిరి. రైవతునితమ్ములు నిరుపాయులై పాఱిపోయి యందందు నివసించి యుండిరి. అచ్చటనే వారివంశంబులు వర్ధిల్లందొడంగెను. ఆవంశములవారందఱును నరణ్యభూముల నాశ్రయించి యుండిరి. వారే శర్యాతివంశజులై ప్రసిద్ధిం గాంచిరి. నాభాగపుత్త్రుం డొక్కఁడును, ధృష్టపుత్త్రుండొక్కఁడును మొదట వైశ్యులై మరల బ్రాహ్మణత్వముం గాంచిరి. రణదుర్మదులును, క్షత్త్రియులు నగుకరూశునిపుత్త్రులంగూర్చి యిదివఱకే చెప్పియుంటిని. పృషధ్రుండు గురుధేనువును హింసించి గురుశాపవశంబున శూద్రుం డై పోయెను. ఇది వైవస్వతపుత్త్రవృత్తాంతము.

ఒకప్పుడు మనువు తుమ్ముటయు నిక్ష్వాకుండను తనయుండు

జనించెను. ఇక్ష్వాకునకు నూర్గురుపుత్త్రులు. వారందఱును బహుదక్షిణలతో ననేకయజ్ఞములం గావించిరి. వారిలోఁ బరాక్రమవంతుఁ డగువికుక్షియనువాఁడు సర్వజ్యేష్ఠుఁడై యుండుటచే నాతఁ డయోధ్యాసింహాసనము నధిష్ఠించి తనప్రభుత్వమును విస్తరింపఁజేసెను. ఆతనికి మహాబలవంతులగు శకునిప్రముఖులైదువందలమందిపుత్త్రులు గలిగిరి. అందుఁగొందఱుత్తరాపథంబును, గొందఱు దక్షిణప్రదేశమును బాలించుభారమును వహించిరి.

ఒకనాఁ డిక్ష్వాకుం డష్టకాశ్రాద్ధంబు గావింపఁదలంచి పుత్త్రుం డగువికుక్షిం బిలిచి వేటకుఁ బోయి శశమాంసమును గొనితెమ్మని యాజ్ఞాపించెను. వికుక్షియు నిర్దిష్టం బగుశ్రాద్ధము సంపన్నంబు గాకుండఁగనే శశమాంసమును భుజించి వేఁటకుం బోవుటచే నప్పటినుండియు నాతనికి శశాదుం డనునామము గలిగెను. ఇట్లపచారముం గావించిన శశాదునియెడల నిక్ష్వాకుండు విరక్తుండై వసిష్ఠానుమతంబున నాతనిఁ బరిత్యజించెను. కాని యిక్ష్వాకు ననంతరమునందు శశాదుండు మరల వచ్చి యయోధ్యాసింహాసనము నాక్రమించుకొనియెను.

ఆశశాదునకు వీర్యవంతుం డగుకకుత్స్థుండును, అతని కనేనుండును, ఆతనికిఁ బృథుండును, అతనికి విష్టరాశ్వుండును, ఆతని కార్ద్రుండును, ఆతనికి యువనాశ్వుండును, ఆతనికి యౌవనాశ్వుండును, ఆతనికి శ్రావస్తుండును జనించిరి. శ్రావస్తునికాలమునందే శ్రావస్తీనగరము నిర్మింపఁబడియెను. ఆతనికి బృహదశ్వుండును, ఆతనికిఁ గువలయాశ్వుండును జనించిరి. పరమధార్మికుం డగుకువలయాశ్వుండు ధుంధుం డనురాక్షసుని వధించుటచే నాతనికి ధుంధుమారుండనునామము గలిగెను. అని చెప్పుటయు మునీంద్రులు కువలయాశ్వచరిత్రమును సవిస్తరంబుగఁ గీర్తింపవలయు నని ప్రార్థించిరి.

—♦ కువలయాశ్వచరిత్రము. ♦—

లోమహర్షణుం డిట్లనియెను. మునీంద్రులారా! కువలయాశ్వున కు నూర్గురు పుత్త్రులు గలిగిరి. వారలును ధనుర్వేదవిదులును, విద్వాంసులును, బలవంతులును, దుర్ధర్షులును, ధార్మికులు నై భూరిదక్షిణలతో బహుయజ్ఞములం గావించిరి. బృహదశ్వుండు పుత్త్రుండగు కువలయాశ్వుని రాజ్యాభిషిక్తుం గావించి తాను వనగమనంబున కుద్యుక్తుండై యుండెను. అప్పు డుతంకుం డనుబ్రహ్మర్షి వచ్చి వానప్రస్థధర్మంబు నవలంబింపవల దని యాతని వారించుచు “ మహారాజా! నీవు స్వయముగ రాజ్యరక్షణభారంబు వహింపకున్నచో నేను నిర్విఘ్నముగఁ దపోనిర్వహణంబు చేసికొనఁజాలను. నాయాశ్రమసమీపమున సముద్రవాలుకామయంబగు నొక సమప్రదేశముగలదు. మధుదైత్యతనయుం డగుధుంధుం డనుమహాసురుం డచ్చట భూగర్భమునందు వాలుకాస్తూపంబున నంతర్హితుండై యున్నాఁడు. మహాకాయుండును, మహాబలవంతుండు నగు నమ్మహాసురవీరుండు దేవతలకుఁగూడ నవధ్యుఁడై యున్నాఁడు. అతఁడు దారుణతపంబు నవలంబించి లోకవినాశంబుకొఱకే యచ్చట శయనించి యుండెను. ఆరాక్షసుండు సంవత్సరమున కొకసారి నిశ్వాసమును విడుచుచుండును. దానిచే నీసమస్తభూమండలమును సంచలితంబై పోవుచుండును. ఆప్రబలవాయువశంబున ధూళిరాశి యెగసి సప్తాహపర్యంతము నాదిత్యునాచ్ఛన్నంబు గావించుచుండును. అంతవఱకు నీభూమండలమంతయుఁ గంపితమగుచునే యుండును. అప్పుడు ధూమసహితంబు లగుజ్వాలామాలిక లతిదారుణంబుగ బయలు వెడలుచుండును. అందుచే నేన య్యాశ్రమంబున నిలువఁజాలకున్నాను. భూపాలచంద్రా! కావున నీ వమ్మహాకాయుం డగు రక్కసుని లోకహితంబుకొఱకు సంహరింపవల

యును. ఆతఁడు నీచే నిహతుండైనచో సకలలోకంబులును స్వస్థంబులు గాఁగలవు. ఆతని వధించుటకు నీ వొక్కఁడవే సమర్థుఁడవు. పూర్వము నాకు వరప్రదానంబు గావించుసమయంబున విష్ణుదేవుండు, ఆక్రూరరాక్షసు నెవ్వండు వధియించునో యాతని తేజమును నీవు వర్ధిల్లఁజేయఁగల వని యానతిచ్చియున్నాఁడు. ఓమహారాజా! అమ్మహాతేజుం డగుధుంధుఁడు కేవలము దుర్ధర్షుఁడు. అల్పతేజునిచే వాఁడు శతయుగంబులకైనను దగ్ధుండు గాఁడు. మహాబలుం డగునాతని దేవతలైనను జయింపఁజాలరు."

అని యుతంకుండు సెప్పుటయు రాజర్షి యగు బృహదశ్వుండు తనకుమారు నక్కార్యంబునకు నియోగింపం దలంచి "ఓమహాభాగా! నేను శస్త్రంబును త్యజించితిని. ఈనాకుమారుం డగు కువలయాశ్వు నంపెదను. ఈతనిహస్తంబునందే ధుంధుండు నిహతుం డగును." అని చెప్పి కుమారుని ధుంధువధార్థము నియోగించి వ్రతావలంబనంబుఁ గావించి పర్వతాభిముఖుండై పోయెను.

కువలయాశ్వుండును తండ్రియాజ్ఞను శిరసావహించి తనసూర్వురు పుత్రులతోడను ధుంధుసంహారంబునకై యుతంకునివెంట బయలుదేఱి పోయెను. అయ్యుతంకునిప్రార్థనముచేతను, లోకహితంబుకొఱకును, భగవానుం డగు విష్ణుదేవుండు తనతేజంబులోఁగూడఁ గువలయాశ్వుని శరీరంబునం దావిష్టుండయ్యెను. కువలయాశ్వుం డట్లు రాక్షససంహారంబునకై యాత్ర గావించునప్పు డాకసమునుండి "శ్రీమంతు డగు కువలయాశ్వుం డిప్పు డకృతదేహుండై ధుంధుమారణంబు సేయంగలండు." అనువాక్యంబులు మేఘగంభీరస్వనంబుల వినవచ్చెను. విమానచారు లగు దేవతలు నలుదెసలనుండియు సుగంధకుసుమవర్షంబులు గురియింపఁదొడంగిరి. దేవదుందుభులు మొరయుచుండెను.

అప్పుడు విజయశ్రేష్ఠుండును వీర్యవంతుండును నగు కువలయాశ్వుం డట్లు చని చని ప్రప్రథమంబున వాలుకాపూర్ణం బగు సముద్రంబును ద్రవ్వ సంకల్పించెను. కువలయాశ్వునిపుత్త్రులు నూర్వురును సముద్రమును ద్రవ్వి త్రవ్వి వాలుకాస్తూపమధ్యగతుం డగుధుంధునిం బొడంగాంచిరి. ఆరాక్షసుండు క్రోధభరంబునం దనవదనంబునుండి యగ్నిజ్వాలలం బఱపి పశ్చిమదిశ నంతను గప్పివైచెను. మఱియు నాతండు చంద్రోదయంబున మహాతరంగకల్లోలితం బగు సముద్రంబునుంబోలిన జలప్రవాహము నతివేగముగం బరగించెను. అట్లు విజృంభించుచున్న యారాక్షసునిచే నాక్షణంబునవే కువలయాశ్వుని పుత్త్రశతంబునందు ముప్వురుదక్కం దక్కినవా రెల్లరును నిహతులైరి. అనంతరము ద్యుతిమంతుండును మహాతేజుండును నగు కువలయాశ్వమహారాజు మహాబలుం డగు నారాక్షసుని సమీపించి వేగవంతం బగు వానిజలప్రవాహంబు నొక్కుమ్మడిం బానముగావించి యోగబలంబుచే నారాక్షసుని మహానలజ్వాలలను శమింపంజేసి మహాకాయుం డగు నాతని గతాసుంజేసి కృతార్థుండై యుదంకునిం బరితృప్తు నొనర్చెను. ఉదంకుండును మహాత్ముం డగు నమ్మహీనాథున కక్షయధనంబును శత్రువిజయంబును, నిరంతరధర్మాసక్తియు, శాశ్వతస్వర్గభోగంబులును నిహతులగు నాతనిపుత్త్రులకు నాకలోకప్రాప్తియుం గలుగునట్లు వరంబులను బ్రసాదించెను.

కువలయాశ్వునకు మిగిలిన ముప్వురుపుత్త్రులలోను—దృఢాశ్వుండు జ్యేష్ఠుండును, చంద్రాశ్వకపిలాశ్వులు కనిష్ఠులు నై యుండిరి. దృఢాశ్వునకు హర్యశ్వుండును, ఆతనికి ధాత్రిధర్మరతుండగునికుంభుండును, నాతనికి రణదక్షుండగు సంహతాశ్వుండును జనియించిరి. సంహతాశ్వునకు, అకృశాశ్వకృశాశ్వ లను నిరువురు పుత్త్రులును హై

మవతి యను కన్యకయుఁ బొడమిరి. హైమవతి త్రైలోక్యంబున దృష ద్వతీనామంబునఁ బ్రఖ్యాత యయ్యెను. ఆహైమవతికిఁ బ్రసేనజిత్తు పుట్టెను. ఆతనికి గౌరి యనునామె భార్య యయ్యెను. ఆమె భర్తచే నభిశప్త యై బాహుదానది యైపోయెను. ప్రసేనజిత్తునకు రాజాధిరా జగు యువనాశ్వుండు పుట్టెను. ఆతనికి త్రిలోకవిజయుం డగు మాం ధాత యుదయించెను. ఆతఁడు శశిబిందుతనయ యగు చైత్రరథిని బెండ్లియాడెను. అమెకు బిందుమతి యను నపరనామంబు గలదు. ఆబిందుమతి యతిలోకరూపలావణ్యవతియు సతియు నై యుండెను. ఆమె దశసహస్రభ్రాతలకు జ్యేష్ఠభగిని. ఆమెవలన మాంధాతకు పురుకుత్సుఁడు, ముచుకుందుఁడు ననుధర్మజ్ఞు లిరువురు తనయు లైరి. పురుకుత్సునకు త్రసదశ్వుండును, ఆతనికి నర్మదయందు సంభూతుండు ను, ఆతనికి రిపుమర్దనుం డగు త్రిధన్వుండును, ఆతనికి విద్యాప్రభావ సంపన్నుం డగు త్రయ్యారుణియు, ఆతనికి సత్యవ్రతనాముం డగు పుత్త్రుండును బుట్టిరి.

—♦ సత్యవ్రతచరిత్రము. ♦—

మహాబలుం డగు సత్యవ్రతుఁడు దుర్మతియై వివాహమంత్రం బులకు విఘ్నంబు గావించి కృతోద్వాహ యైన పరభార్య నపహరించె ను. బాల్యముచేతను, కామముచేతను, మోహముచేతను, సాహసము చేతను, నాతఁడు పురవాసియగు నొకనికన్య నపహరించెను. ఈయప రాధంబులవలన రాజైన త్రయ్యారుణి యధర్మశంకచేఁ బుత్త్రుని జ యించుచుఁ గ్రోధంబున ననేకపర్యాయములు, ‹‹ అపధ్వంస, అపధ్వం స,, అని ధిక్కరించెను. అట్లు త్యక్తుం డైన తనయుండు తండ్రింగాం చి, ‹‹ నన్నెక్కడకుఁ బొమ్మనియెదవు?” అని యడిగెను. అప్పుడు తం

ఢిరి "ఓరి కులపాంసనా! నీవంటిపుత్త్రుని నేను వాంఛించుటలేదు. నీవు చండాలగణంబులతోఁ గలసి వసింపుము." అని యాజ్ఞాపించెను. తోడనే సత్యవ్రతుండు పురంబు నిర్గమించెను. భగవానుం డగు వసిష్ఠుం డైనను వానిని వారింపలేదు.

సత్యవ్రతుం డిట్లు తండ్రిచే బహిష్కృతుం డై చండాలావాసంబునకుం బోయి వాసము చేయుచుండెను. త్రయ్యారుణియు వానప్రస్థుం డయ్యెను. అనంతర మారాజ్యంబున నధర్మంబు గారణంబుగాఁ బాకశాసనుండు ద్వాదశవర్షంబులవఱకును వర్షంబు గురిపింపఁడయ్యెను. మహాతపుం డగువిశ్వామిత్రుం డప్పు డారాజ్యంబునం దొకయూరిమియంబునఁ బత్నీపుత్త్రుల నునిచి సన్న్యసించి సాగరతీరంబున కరిగి పోయి మహాతపంబు గావించుచుండెను. అప్పుడు రాజ్యంబున మహాదారుణంబుగ నన్నాభావంబు గలుగుటయు, విశ్వామిత్రునిపత్ని తనమధ్యమపుత్త్రునిగళంబున రజ్జువును బంధించి తనయితరపుత్త్రులరక్షణార్థము గోశతంబునకు విక్రయింపఁ జూచెను. అప్పుడు ధర్మాత్ముండును, నృపనందనుండు నగుసత్యవ్రతుండు గళబంధితుం డగుమహర్షిపుత్త్రునిం గాంచి విశ్వామిత్రుని సంతుష్టికొఱకు నాతని బంధవిముక్తుం గావించెను. గళబంధనంబున నమ్మునికుమారునకు గాలవుం డను నామంబు గలిగెను. వీరుం డగు సత్యవ్రతుం డీవిధముగాఁ గాలవముని బంధమును విడిపించెను.

సత్యవ్రతుఁడు భక్తిచేతను కరుణచేతను ప్రతిజ్ఞచేతను విశ్వామిత్రకుటుంబమును బ్రతిపాలించుచుండెను. ఆతఁడు ప్రతిదినంబును వనంబునకుం జోయి మృగవరాహమహిషాదులను జంపి విశ్వామిత్రకుటుంబము నివసించు నాశ్రమసమీపంబున నొకవృక్షంబునకుఁ గట్టి పోవుచుండెను. పితృనియోగంబున నారాజనందనుఁడు వనంబునకు వ

చ్చి ద్వాదశవర్ష పర్యంతము ఉపాంశువ్రతము నవలంబించి యుండెను.

సత్యవ్రతునితండ్రి వనంబునకుఁ బోవుటయుఁ బౌరోహిత్యమును, అధ్యాపకత్వంబును గలిగియున్న వసిష్ఠుఁడే అయోధ్యాపురంబును రాజాంతఃపురంబును సమస్తరాజ్యమునుగూడఁ బరీక్షించుచుండెను. సత్యవ్రతుండు చిన్నతనంబునుండియు భవితవ్యతావశంబున వసిష్ఠునియెడ నతిక్రుద్ధుండై యుండెను. తండ్రి తన్ను రాజ్యపదచ్యుతుం గావించినప్పుడు వసిష్ఠుం డేవిధంబునను వారింపలేదనియు, సప్తపదాంతంబైనచోఁ బరిపూర్తి గానున్న తనవివాహమును వసిష్ఠుండు ధర్మజ్ఞుం డయ్యును సముద్ధరింపలేదనియు వసిష్ఠు నెడల నాతనికిఁ బ్రబలక్రోధము జనియించును. వసిష్ఠుండు మంగళాకాంక్షి యై యుండుటచేతనే యిట్లు గావించె నని యాతఁ డెఱుంగఁజాలకపోయెను. అందుచేతనే యాతనికి వసిష్ఠునిపైఁ గోపము గలిగెను. సత్యవ్రతునిపైఁ దండ్రి యగు త్రయ్యారుణికిని దారుణక్రోధము గలిగెను. ఈసకల కారణంబులచేతను బాకశాసనుండు క్రుద్ధుం డగుట వలన రాజ్యమునందు ద్వాదశవర్షపర్యంతము ననావృష్టి యయ్యెను. ఈదేవకోపము నుపశమింపఁజేసి స్వకులంబునకు నిష్కృతిం గూర్పవలయుననియే సత్యవ్రతుండు ద్వాదశవర్షపర్యంతమును గఠోరదీక్షితుం డై యుండెను.

—♦ సత్యవ్రతునకుత్రిశంకునామప్రాప్తి. ♦—

ఒకనాఁడు సత్యవ్రతునకు మాంసాభావం బగుటయు నాతఁడు సర్వకామప్రదయు, దుగ్ధవతియు నగు వసిష్ఠమునీంద్రుని గోవుం గాంచి వసిష్ఠుండు తనకనిష్టంబు గావించె ననియుఁ, బైతృకరాజ్యమునకుఁ దన్నెప్పు డభిషిక్తుం గావించునో యింతవఱకు నభిప్రాయమును దె

లుపలేదనియు భావించి క్షుద్బాధచే గ్రోధమోహాక్రాంతుం డై యాగోవును వధించి దానిమాంసమును దానుకొంతభుజించి కొం తమాంసమును విశ్వామిత్రపుత్త్రులకుం బెట్టెను. మునివరుం డగువసి ష్ఠుం డీగోవధవృత్తాంతము నాకర్ణించి సత్యవ్రతునియెడలఁ గ్రోధావి ష్టితుండై యోకుర్రా! నాశాపంబుచే నీవవశ్యముగ నధఃపతితుండ వయ్యెదవుగాక! జనకుని కసంతుష్టిం గూర్చుటయు, గురుగోహత్యయు ననురెండుశంకువులే కాక నీయందిప్పు డప్రోక్షితోపయోగం బను మూఁడవశంకువుగూడ నుపస్థితం బైనది. ఈకారణంబుచే నీవుత్రిశం కుండ వైతివి. అని వసిష్ఠుండు శపించుటయు నప్పటినుండియు సత్య వ్రతుండు త్రిశంకునామంబున విఖ్యాతుం డయ్యెను.

అనంతరము గొంతకాలమునకు విశ్వామిత్రుండు వచ్చి తనకు టుంబము నింతకాలమువఱకును బోషించినత్రిశంకునియెడలఁ బ్రీతుం డై వరంబు గోరుకొమ్మనుటయుఁ ద్రిశంకుండు దనకు సశరీరస్వర్గగమ నంబు గావలయు నని కోరుకొనియెను. విశ్వామిత్రుండు నాతని కవ్వ రంబును బ్రసాదించెను. అప్పటికి ద్వాదశవర్షక్షామం బపగతం బగు టయు విశ్వామిత్రుండు త్రిశంకుని పైతృకరాజ్యంబునకుఁ బట్టాభిషి క్తుం గావించి తాను స్వయముగా నాతనికిఁ బురోహితుండయ్యెను. పిమ్మట మహాతపుండగువిశ్వామిత్రుండు దేవగణంబులను, మహర్షి యగువసిష్ఠునిగూడఁ దిరస్కరించి త్రిశంకునకు సశరీరస్వర్గసుఖంబును బ్రసాదించెను.

ఆత్రిశంకునకుఁ గేకయరాజనందనయగుసత్యరథయనుపత్నియం దనఘుండగు హరిశ్చంద్రుండు పుత్త్రుండై జన్మించెను. త్రిశంకుననం తరమున హరిశ్చంద్రుఁడే రాజ్యపట్టాభిషిక్తుఁడై రాజసూయంబు గా వించి చక్రవర్తిపదముం గాంచి సుప్రసిద్ధుం డయ్యెను. ఆహరిశ్చం

పుత్రుఁడు రోహితుండును, ఆతనికి హరితుఁడు, చంచుఁడు, హరీతుఁడు, [illegible]ప్పరు[illegible]యులు[illegible] గలిగిరి. అందు మధ్యముం డగుచంచునకు విజయుం డనునొకతనయుండు పుట్టెను. అతఁడు సకలభూమండలమును జయించుటచే విజయనామంబున విఖ్యాతుం డయ్యెను. ఆవిజయునకు రాజధర్మవిదుం డగురురుకుండును, ఆతనికి వృకుండును, ఆతనికి బాహుండును బుట్టిరి. ఆబాహుని హైహయులు, తాళజంఘులు నను రాజగణంబులు రణరంగంబున నిహతుం గావించిరి.

గర్భవతి యగుబాహునిపత్ని యౌర్వాశ్రమంబునకుఁ బాఱిపోయి యాత్మరక్షణము గావించుకొనియెను. ఆబాహుండు ధర్మయుగంబునందు తనపూర్వపురుషులవలె నంతధర్మాత్ముండు గాలేడు. ఔర్వాశ్రమమం దాతనికి గరళసహితంబుగా సగరుం డనుపుత్త్రుండు జన్మించెను. మహర్షి యగునౌర్వుఁడే యాతని సంరక్షించెను. సగరుం డమ్మునీంద్రునియొద్దనే యాగ్నేయాస్త్రము బడసి తత్ప్రభావముచే హైహయతాళజంఘులను నిహతులం గావించెను. ఈవిధముగా నాతనికి సమస్తభూమండలమును వశీభూతం బయ్యెను. ఆతఁడు శక, పహ్లావ, పారదక్షత్రియులను ధర్మవిచ్యుతులం గావించెను.

సగరచరిత్రము.

అని సూతుండు చెప్పుటయు మునీంద్రులు సగరచరిత్రం బంతయును సవిస్తరంబుగా నెఱింగింపవలయు నని ప్రార్థించిరి. సూతుండు మరల నిట్లనియెను. మునీంద్రులారా! బాహుం డతివ్యసనాసక్తుండై మెలంగుచుండుటవలన నాతనిసమస్తరాజ్యమును విపక్షులచే నపహృతం బయ్యెను. ఆరాజ్యాపహరణవ్యాపారమునందు హైహయతాళజంఘులే ప్రధానులై యుండిరి. వారికి శక, యవన, పారద, కాంభోజ,

పహ్లవులు సహాయులైరి. బాహుం డిట్లు రాజ్యపదభ్రష్టుండై వనంబునకుం బోయి యచ్చటనే మరణించెను. అప్పటికాతనిపత్ని గర్భవతియై యుండెను. అట్లుండియు నామె సహగమనంబునకు సంసిద్ధయై యుండెను. ఆమెసవతి యామె కదివఱకే గరళప్రయోగముం గావించియుండెను.

అప్పు డామె పతికిఁ జితిని సిద్ధము చేసి తానుగూడఁ జితారోహణముం గావింప నుద్యుక్త యగుచుండఁగా భార్గవుండగు నౌర్వుండు వచ్చి కారుణ్యావశంబున నామె నక్కార్యమునుండి మరలించి తనయాశ్రమంబునకుఁ దీసికొనిపోయెను. ఆయాశ్రమమునందే యామె గరళసహితుం డగుపుత్త్రునిం గనియెను. ఆతఁడే సగరనామంబున విఖ్యాతుం డయ్యెను. ఔర్వుం డమ్మహాత్మునిజాతకర్మాదుల నిర్వర్తించి యథావిధిగ నాతనిచే వేదశాస్త్రాధ్యయనంబు సేయించెను. అనంతర మౌర్వుం డాతని కాగ్నేయాద్యస్త్రంబులఁ బ్రసాదించెను. అయ్యాగ్నేయాస్త్ర మమరగణంబులకుఁగూడ దుస్సహమైనది.

బలవంతుం డగుసగరుండు క్రుద్ధుండై యాప్రధానాస్త్రప్రభావముచేతనే సంగ్రామరంగంబున హైహయగణంబులను సంహరించెను. ఆతనియీసంహారకార్యము ప్రళయకాలంబున రుద్రునిసంహారకృత్యముం బోలి యుండెను. కీర్తిమద్వరుం డగుసగరుండు త్రైలోక్యంబున నప్రతిమానకీర్తి నార్జించెను. ఆతఁడట్లు హైహయులను నిర్జించి యనంతరము శకయవనపారదకాంభోజపహ్లవగణంబుల నిర్మూలంబు గావింప నుద్యుక్తుం డయ్యెను. మహాత్ముం డగుసగరునిచే నిరంతరము హన్యమానులగుచున్నవారందఱును నిష్కృతిం గాంచఁజాలక తుదకు వసిష్ఠునిపాదంబులపైఁబడి యాతనిశరణముం గోరుకొనిరి.

ద్యుతిమంతుం డగువసిష్ఠుండు శరణాగతులగువారిం గటాక్షిం

చి యభయంబొసంగి సగరుని శత్రునిధనోద్యమమునుండి మరలించె ను. సగరుండును గురువాక్యంబులను మన్నించి శత్రులగువారిని దర్మ చ్యుతులను, వ్యత్యస్తవేషులను గావించెను. అప్పు డాతండు శకుల కర్ధమస్తకంబును, గాంభోజయవనులకు సమస్తమస్తకంబును ముండ నంబు గావించి వారిని బరిత్యజించెను. మఱియు మహాప్రభావుండగు నాతనిచేఁ బారదగణంబులు ముక్తకేశులుగను, పహ్లవగణంబులు శ్మ శ్రుమాత్రధారులుగను జేయంబడిరి. ఆమహీపాలునియాజ్ఞచే శకయ వనకాంభోజపారదులకు స్వాధ్యాయవషట్కారాదులు లేకుండఁబోయె ను. ఇంతియకాక వసిష్ఠునాదేశముచే నస్త్రధారియగునమ్మహారాజు మూలమున, కోణసర్పులును, మాహిషకులును, కేరళులును మొద లగుక్షత్రియులు స్వధర్మబహిష్కృతులై పోయిరి.

ధర్మవిజయుం డగుసగరమహీపతి యీవిధముగా నెల్లరాజులను జయించి యశ్వమేధయజ్ఞదీక్షితుండై యశ్వంబును విడిచెను. అహ యంబు క్రమంబుగాఁ బూర్వదక్షిణంబులకుం బోయి యచ్చట సప హృతంబై భూగర్భంబునఁ బ్రవేశించెను. అప్పుడు సగరపుత్త్రులు తం డ్రియాదేశంబుచే నాప్రదేశంబును ద్రవ్వ నారంభించిరి. అట్లు మహా సాగరంబును ద్రవ్వుచుఁ బోయి వారొకచో నాదిదేవుండును, కృష్ణుం డును, విష్ణుండును, గపిలరూపియు, ధ్యాననిష్ఠుండు నగుహరిం గాం చిరి. అప్పు డప్పరమపురుషునకు ధ్యానభంగం బగుటయు నాతని నయనతేజముచే సగరసంతానం బంతయు దగ్ధంబై పోయెను. కాని వారిలో బర్హికేతుండు, సుకేతుండు, ధర్మరథుండు, పంచజనుండు నను నలువురుమాత్రము దగ్ధావశిష్టులైరి. వీరలుగురే సగరవంశమును విస్తరింపఁజేసిరి.

భగవానుం డగు నారాయణుం డిక్ష్వాకువంశము శాశ్వతం

బగునట్లును, దదీయం బగుకీర్తి యవిలుప్తం బగునట్లును సగరునకు వరం బిచ్చియుండెను. మఱియు నాతనికి సముద్రించు పుత్త్రుం డగునట్లును, అక్షయం బగుస్వర్గసుఖం బాతనికి లభించునట్లును గూడ నను గ్రహించెను. నారాయణుం డిట్లు వరం బొసంగినంతనే సముద్రిం డక్ష్యమ్ముం గైకొని మహీపతి యగుసగరు నర్చితుం గావించెను. ఈ హేతువుచేతనే సముద్రునకు సాగరత్వము ప్రాప్తించెను. సగరునకు యజ్ఞాశ్వము సముద్రమునుండియే లభించెను. అనంతరము సగరుండు శతాశ్వమేధములం గావించెను. ఆసగరునకు అఱువదివేలమందితనయులు గలిగిరని వినియుంటిని.

సగరునకుఁ దపఃపవిత్ర లగు నిరువురుభార్య లుండిరి. అందు విదర్భరాజదుహిత జ్యేష్ఠురాలు. ఆమెపేరు కేశిని. రెండవయామె యరిష్టనేమితనయ. ఆమె పరమధర్మచారిణియు, అతిలోకరూపగుణ మణియు, రమణీమణియు నై యుండెను. మహర్షి యగునౌర్వుం డా యిరువురు దేవులకును వరప్రదానంబు గావింపం దలంచి యాయిరువు రిలో నొక్కరు అఱువదివేలమంది పుత్త్రిలను, మఱియొక్కరు వంశధరుం డగునేకపుత్త్రుని గాంచఁగలరు. ఇందు మీలో నెవ్వరి కేది యిష్టమో యెఱింగింపవలయునని చెప్పెను. అప్పుడు జ్యేష్ఠభార్య యేకపుత్త్రుని, ద్వితీయభార్య షష్టిసహస్రపుత్త్రులను వాంఛించెను. "తథాస్తు" అని యౌర్వుండు వారి ననుగ్రహించి వెడలిపోయెను.

అనంతరము కేశిని సగరునివలనఁ బంచజనుం డనునేకపుత్త్రిం బడసెను. రెండవయామె యొకతుంబీఫలమును బ్రసవించెను. ఆ తుంబీఫలమును బీజపూర్ణం బై యుండెను. వానియందుఁ దిలాకారం బున షష్టిసహస్రగర్భంబులు విలసిల్లి యుండెను. అవి యథాక్రమం బుగ, యథాకాలంబున నొక్కొక్కపుత్త్రిం బ్రసవింపఁదొడంగెను.

అక్కుమారులను బెంచుటకై ప్రత్యేకముగ నొక్కొక్కదాది నియమింపఁబడియెను. ఈసమస్తపుత్రులను గాంచినసగరుని యానందమున కవధి లేకుండెను. అలాబూగర్భమునుండి యీవిధముగా సగరున కఱువదివేలమంది తనయులు గలిగిరి.

కపిలరూపధరుండగు నారాయణునితేజమునందు మహాత్ముండగు సగరునిసంతానం బంతయు విలీనంబగుటయుఁ గేశినితనయుండగు పంచజనుండు రాజయ్యెను. ఆతనికి వీర్యవంతుం డగునంశుమంతుండును ఆతనికి దిలీపుండును బుట్టిరి. ఆదిలీపునకు ఖట్వాంగనామము గలిగెను. ఆతఁడు స్వర్గమునుండి మరల భూతలంబునకు వచ్చి ముహూర్తమాత్రము జీవితముం గాంచి బుద్ధిబలంబుచేతను, సత్యబలంబుచేతను మూఁడులోకంబుల నభిసంధితంబులం గావించెను. ఆదిలీపునకు మహారాజగు భగీరథుండుదయించెను. అమ్మహాత్ముండు స్వర్గమునుండి గంగను భూమికిం దెచ్చి సముద్రునితోఁ గలిపి యాగంగాదేవిని దనతనయగాఁ జేసికొనియెను. ఆకారణంబుచేతనే గంగకు భాగీరథీనామంబు గలిగెను.

ఆభగీరథునకు శ్రుతుండును, అమ్మహారాజునకు నాభాగుండును, ఆతని కంబరీషుండును, ఆతనికి సింధుద్వీపుండును, ఆతనికి వీర్యవంతుం డగునయుతాజితుండును, ఆతనికి ఋతుపర్ణుండును బుట్టిరి. ఆతఁడు దివ్యం బగునక్షహృదయంబు నెఱింగి నలసార్వభౌమునకు సఖుం డయ్యెను. ఆఋతుపర్ణునకు యశస్వి యగు, ఆర్తపర్ణుండును, ఆతనికి సుదాసుండును జనించిరి. ఆసుదాసుం డింద్రసఖుం డయ్యెను. ఆతనిపుత్త్రుం డగుసౌదాసుండు కల్మాషపాదనామంబున విఖ్యాతుం డయ్యెను. ఆకల్మాషపాదునకు సర్వకర్ముండును, ఆతని కనరణ్యుండును, ఆతనికి నిఘ్నుండును, ఆతని కనమిత్రుండును, రఘుండు ననునిరువురుపుత్త్రులును గలిగిరి. ఆయిరువురును మహీపతులయం దగ్రగణ్యులైరి.

అనమిత్రునకు విద్వాంసుం డగుదులిదుహుండు పుట్టెను. ఆతని సుతుండు దిలీపుఁడు. ఆదిలీపుఁడే శ్రీరామచంద్రునిపితామహుఁడు. ఆతనికి మహాబాహుం డగురఘుండుపుట్టి యయోధ్యాధిపతియయ్యెను. ఆతని కజుండును, ఆతనికి దశరథుండును, ఆతనికి ధర్మాత్ముండును, కీర్తిమంతుండు నగుశ్రీరామచంద్రుండును బుట్టిరి. శ్రీరామునకు విఖ్యాతుం డగుకుశుండును, ఆతనికతిథియు, ఆతనికి నిషధుండును, ఆతనికి నలుండును, ఆతనికి నభుండును, ఆతనికిఁ బుండరీకుండును, ఆతనికి క్షేమధన్వుండును, ఆతనికి దేవానీకుండును, ఆతని కహీనగుండును, ఆతనికి సుధన్వుండును, ఆతనికి శలుండును, ఆతనికి ఉక్థ్యుండును, ఆతనికి వజ్రనాభుండును, ఆతనికి నలుండును గలిగిరి.

పురాణప్రస్తావమునందు నలనామంబున నిరువురురాజులువిఖ్యాతులై యుండిరి. అందొకఁడిప్పుడు చెప్పఁబడిన యిక్ష్వాకువంశధరుండగు నలుండును, రెండవవాఁడు వీరసేనతనయుం డగునలుండునై యుండిరి. నేనిప్పుడు ముఖ్యముగా నిక్ష్వాకువంశీయులను సవిస్తరంబుగా వర్ణించి చెప్పితిని. భూరితేజులగునీసకలభూపాలురును సూర్యవంశోత్పన్నులై యుండిరి. మునీంద్రులారా! వివస్వంతుఁడు, ఆదిత్యుఁడు, ప్రజాపతి, శ్రాద్ధదేవుఁడు మొదలగువాని సృష్టిచరిత్రమును బఠించువారు ప్రజావంతులై యంతంబున సూర్యలోకవాసు లగుదురు.

—♦ సోమోత్పత్తికథనము. ♦—

లోమహర్షణుం డిట్లనియెను. ద్విజవరులారా! భగవానుం డగునత్రిమహాముని సోమునకు జనకుఁడు. పూర్వము బ్రహ్మదేవుండు సృష్టిగావింప నుత్సుకుండై నప్పు డాతనిమానసమునుండి యత్రిమునీంద్రుం డుదయించెను. ఆతఁడు మహాతపంబు గావించెను. తపఃప్రభా

వసంపన్నుం డగునాతనిచేత మూర్ధ్వగతంబయ్యెను. అదియే సోమత్వ ముం గాంచెను. అమ్మునీంద్రునినయనయుగళమునుండి దశదిశలను వెలింగించుచుఁ దేజము వినిర్గతం బగుటయు విధివిధానంబుచే దశది క్కాంతలు నాతేజమును గర్భమునందు ధరించిరి. ఆదిగ్దేవత లంద ఱును గలసియే యాగర్భమును ధరించిరి, గాని చాలకాలమాతేజమును దాల్పఁజాలకపోయిరి. ఇఁక భరింపఁజాలమని తోఁచినప్పుడు వారాగ ర్భమును బరిత్యజించుటయు నది భూపతితంబై దానినుండి సోముం డావిర్భూతుం డయ్యెను.

అది యంతయుం గాంచి లోకపితామహుం డగుబ్రహ్మదేవుం డు జగద్ధితంబునకై యాసోముని దనరథంబు నధిరోహింపఁజేసికొనియె ను. అత్రినందనుం డగుసోమదేవుండు భూపతితుం డైనంతనే దేవగ ణంబులును, బ్రహ్మపుత్త్రగణంబులును, మునిగణంబులును నాతని స్తుతింపం దొడంగిరి. అట్లు సంస్తూయమానుం డగు నాసోముని తేజము లోకాహ్లాదకరంబుగా సర్వత్ర వ్యాపింపఁదొడంగెను. యశస్వి యగు నాసోమదేవుండు బ్రహ్మరథారోహణంబు గావించి యిరువదియొక్క పర్యాయము సాగరవలయితం బగువసుంధరామండలము నంతను బ్ర దక్షిణంబు గావించెను. క్షరితం బగునాతని తేజము భూపతితం బగుట వలన భూమియందు సకలౌషధులును జనించెను. ఆయోషధులే యీ జగంబునకంతకు నాధారంబు లయ్యెను.

భగవానుం డగుసోముండు మహాస్తిస్తోత్రంబులవలనను, లోక హితకరకర్మంబులవలనను దేజోలాభంబు గాంచి శతపద్మవత్సరంబులు మహాతపంబు గావించెను. అనంతరము బ్రహ్మజ్ఞుం డగుపితామహుం డాతనికి రాజ్యదానంబు గావించెను. అప్పటినుండియు నాతఁడు సకల బీజంబులకును, ఓషధులకును, సముద్రంబులకు నధీశుం డయ్యెను.

అతిలోకసుందరుండగుసోముం డట్లు మహారాజ్యప్రాప్తుండై శతసహస్ర దక్షిణాన్వితం బగురాజసూయయజ్ఞముం గావించెను. ఆయజ్ఞంబునం దనేకబ్రహ్మర్షులు సదస్యులై యుండిరి. సోమదేవుండు వారికిఁ ద్రిభువనంబులను దక్షిణగా సమర్పించెను.

స్వయముగా హిరణ్యగర్భుండగుబ్రహ్మయు, నత్రిమునీంద్రుండును, భృగుండును మొదలగువా రయ్యజ్ఞమునందు ఋత్విక్కులై యుండిరి. మునిగణపరివృతుం డగుసాక్షాద్విష్ణుదేవుం డందు సదస్యుఁడై యుండెను. సోమదేవుండు బహుమునిగణపరివృతుండై విరాజిల్లుచుండెను. సిని, కుద్యుతి, పుష్టి, ప్రభ, వసు, కీర్తి, ధృతి, లక్ష్మి యను నీతొమ్మండ్రుదేవీమూర్తులును నాతని సేవించుచుండిరి. ఇట్లు యజ్ఞంబు సర్వసంపన్నం బగుటయు నాతఁడు నిఖిలదేవర్షిగణసన్మానితుండై తనప్రభావమును దశదిశల వ్యాపింపఁ జేయుచు మహారాజాధిరాజుం బోలి విరాజిల్లుచుండెను.

క్రమముగా సోమదేవుం డసాధారణం బగునైశ్వర్యమున కధినాథుం డయ్యెను. మహర్షు లందఱు నాతని నాదరించుచుండిరి. ఐశ్వర్యాధిక్యముచే నాతనిమనంబు భ్రమించుటయు నాతఁడు వినయవిచ్యుతుం డయ్యెను. సోముం డిట్లైశ్వర్యమందు విమోహితుండై బృహస్పతిదార యగుతార నపహరించెను. సోమునిచే బృహస్పతి యవమానితుం డగుటం గాంచి సకలదేవతలును, ఋషులును గూడి యెట్లయినఁ దారాదేవిని మరల బృహస్పతికి సమర్పింపవలయు నని యనేకవిధంబుల సోమదేవునకు బోధించిరి. కాని యాతఁ డెంతమాత్రము నంగీకరింపలేదు.

ఆసందర్భమునందు శుక్రుఁడు చంద్రునిపక్షంబును, అజగవధనుర్ధారియైరుద్రుండు బృహస్పతిపక్షంబును వహించి యుండిరి. అప్పు

పు యుద్ధారంభ మగుటయు మహోత్కృం డగుశుక్రుండు దేవగణంబుల పై బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రమును బ్రయోగించెను. అమ్మహాస్త్ర ప్రతాపముచే దేవగణంబులు విలుప్తయశులై పోయిరి. లోకక్షయకరం బగునా దేవదానవభీషణసంగ్రామ మప్పుడు తారకామయనామంబున విఖ్యాతం బయ్యెను. అంత వసిష్ఠుండును, సకలదేవతలును బ్రాహ్మణులును బ్రహ్మపాలికిం బోయి శరణార్థులగుటయు వనజాసనుండు ద యాళుండై రణరంగంబున కేతెంచి శుక్రశంకరులమహాటోపంబును వారించి చంద్రునికడనున్నతారను మరల బృహస్పతి కర్పించునట్లొ గావించెను.

బృహస్పతియు నప్పటికిఁ దార యంతస్సత్త్వయై యుండుటం గాంచి క్రోధావిష్టుండై యీగర్భంబు పరిత్యాజ్యంబని యుగ్గడించుట యుఁ దారాదేవి యప్పు డొకయిషీకస్తంబంబుచాటునకుంబోయి గర్భ మోచనంబుగావించుకొనియెను. ఆగర్భమునుండి మహాప్రభాసంపన్నుం డగునొకకుమారుండుదయించెను. పుట్టినప్పుడే యాతనిరూపము దేవ తాసౌందర్యమును దిరస్కరించుచుండెను.

అప్పుడు సకలదేవతలును సంశయాపన్నులై యీపుత్రుఁడు సోమునివలనఁ గలిగెనో, బృహస్పతివలనఁగలిగెనో సత్యము చెప్పవల యునని తారంగూర్చి పలుమాఱు ప్రశ్నించిరి. తారయు సిగ్గుచే నెట్టి ప్రత్యుత్తరము నీయకుండుటంగాంచి జనించినయక్కుమారుండును ద ల్లినసేకవిధంబులఁ దిట్టుచు సత్యము చెప్పవలయునని పీడింప నారంభిం చెను. బ్రహ్మదేవుం డప్పు డక్కుమారుని వారించి స్వయముగాఁ దా రచెంతకుం బోయి సత్యము చెప్పవలయునని యడిగెను. బ్రహ్మదేవు నకుఁ గృతాంజలియై తారయు యస్పష్టస్వరంబున వ్రీడాగద్గదకంఠము తో నీతఁడు సోమపుత్రుఁడే యని సత్యముం జెప్పివైచెను.

ఆమాట విన్నంతనే ప్రజాపతి యగుసోముండా బాలకుని మూర్ధాఘ్రాణంబు గావించి యాతనికి బుధుండనునామకరణముం గావించెను. ఆబుధుండు ప్రతికూలభావముతో గగనము నధిష్ఠించి యుండెను. ఆతనివలన రాజపుత్రియగునిలాదేవి మహాతేజుం డగుపురూరవుం డనుతనయుం గాంచెను. ఆపురూరవున కూర్వశీగర్భంబున నేడ్వురుపుత్త్రులు గలిగిరి. వారందఱును మహాత్ములై యుండిరి. ఇది సోమోత్పత్తి చరిత్రము. ఇఁక సోమవంశముం గూర్చి సవిస్తరంబుగఁ జెప్పెదను. ఈసోమోత్పత్తిం గూర్చి వినువారు సకలసంకల్పసంసిద్ధులై యాయురారోగ్యైశ్వర్యసంపన్నులగుదురు. మఱియు నట్టిపుణ్యాత్ములు సకలపాపవిముక్తు లగుదురు.

—◆ చంద్రవంశవర్ణనము. ◆—

మునివరేణ్యులారా! ఆబుధునకుఁ దేజస్వియు, దానశీలుండును, బ్రహ్మవాదియు, యజ్వయు, బహుదక్షిణాప్రదాతయు నగుపురూరవుండు పుట్టెను. పరాక్రమవంతుం డగునాతఁడు శత్రుమర్దనుండును, అగ్నిహోత్రియు, సత్యవాదియు, పుణ్యమతియునై యుండెను. ఆతనికి సమాను లగుయశస్వులు త్రిభువనములయందు నెవ్వరును లేకుండిరి. కీర్తిమతి యగునూర్వశి తననాకలోకగౌరవమును విడిచి ధర్మజ్ఞుం డగునాపురూరవుని వరించెను. మహారాజగు పురూరవుండును గ్రమముగాఁ బది, ఐదు, ఆఱు, ఐదు, ఏడు, ఎనిమిది, పది, ఆఱుసంవత్సరము లయ్యూర్వశితోఁ గలసి చైత్రరథవనంబునను, మందాకినీతటంబునను, అలకాపురంబునను, విశాలానగరంబునను, నందనకాననంబునను, మనోహరఫలద్రుమశోభితంబులగు నుత్తరకురుదేశంబులను, గంధమాదనశైలంబునను, ఉత్తరమేరుపృష్ఠంబునను మహానంద

ళుతో యథేచ్ఛావిహారముం గావించెను. మహర్షులచేఁ బ్రశంసితంబును, బుణ్యతమంబు నగుప్రయాగభూమి యాతనిరాజధానియై యుండెను. చక్రవర్తి యగుపురూరవుండు ప్రయాగయందుండి రాజ్యశాసనముం గావించుచుండెను. ఇలానందనుం డగుపురూరవుం డిట్లు ప్రభావసంపన్నుఁడు.

ఆయూర్వశియందుఁ బురూరవునకు దేవకుమారతుల్యు లగు ఆయువు, అమావసువు, విశ్వాయువు, శ్రుతాయువు, దృఢాయువు, వనాయువు, బహ్వాయువు నను నేడ్వురుపుత్త్రులు గలిగిరి. అం దమావసువునకు రాజాధిరాజగు భీముండును, అతనికి శ్రీమంతుం డగుకాంచనప్రభుండును, అతనికి మహాబలశాలియు, విద్వాంసుండు నగు సుహోత్రుండును, అతనికిఁ గేశిని యనుపత్నియందు జహ్నుండును బుట్టిరి. ఆజహ్నుండు సర్వమేధం బనునొక మహాయజ్ఞముం గావించుటకుఁ బ్రారంభించెను. గంగాదేవి యాతని భర్తగా వరించుటకై వచ్చుటయు నాతఁ డందుల కంగీకరింపఁడయ్యెను.

అప్పు డాగంగాదేవి యాతనియజ్ఞభూమినంతను జలప్లావితంబు గావించెను. అంత జహ్నుండు క్రోధోద్రిక్తుండై యోగంగా! నేనిప్పుడు నీసమస్తజలంబును బానముచేసివైచెదను. అందుచే నీసకలప్రయత్నములును విఫలములై పోవును. నీయుద్ధతస్వభావమునకుఁ దగినఫలంబు ననుభవింపఁగలవు. అని గద్దించి పలుకుచు నమ్మహారాజు గంగాజలము నంతను బానము చేయఁదొడంగెను. అది యంతయుం గాంచి మహర్షు లందఱును గంగాదేవిని జహ్నునకు దుహితృరూపంబున నుపనీతం గావించిరి. అప్పటినుండియు గంగకు జాహ్నవీనామంబు గలిగెను.

జహ్నుండు యువనాశ్వనందన యగుకావేరిని బెండ్లియాడెను.

ఆకావేరి యువనాశ్వశాపముచే గంగార్థభాగమునుండి వినిర్గతం బయ్యెను. అనిందితయు, జహ్నుపత్నియు నగుకావేరి సరిద్వర యని విఖ్యాతిం గాంచెను. జహ్నుండు గావేరియందు సునద్యుండను పుత్త్రుం గనియెను. ధార్మికుం డగు నాతనికి అజకుండును, ఆతనికి మృగయాసక్తుం డగుబలాకాశ్వుండును, ఆతనికిఁ గుశుండును జనించిరి. కుశునకుఁ గుశికుండును, కుశనాభుండును, కుశాశ్వుండును, మూర్తిమంతుండు నను నలువురుతనయులు పుట్టిరి.

గాధిరాజచరిత్రము.

అందు కుశికుండు రాజయ్యును నిరంతరమును పల్లవగణసహితంబుగ వనచరుండై యింద్రతుల్యుం డగుతనయుం బడయవలయు నని తపంబు గావింపఁదొడంగెను. ఆతనితపంబువలన మహేంద్రునకు మహాభయంబు గలిగెను. అట్లాతఁ డతితీవ్రంబుగ మహాతపంబు గావించుచుండుటయు నెట్లయిన నాతనికోరిక సిద్ధింపకమాన దని తలంచి సహస్రాక్షుం డగుపురందరుఁడే స్వయముగ నక్కుశికునకుఁ బుత్త్రుండై యావిర్భవించి గాధిరాజనామంబున విఖ్యాతుం డయ్యెను. కుశికునిభార్య కుత్స- ఆమెయే గాధిరాజుజనని.

గాధిరాజునకు మహాభాగ్యవతి యగుసత్యవతి యనునొకతనయ జనించెను. ఆమె నాతఁడు కావ్యనందనుఁ డగుఋచీకున కిచ్చి పెండ్లి చేసెను. భృగునందనుం డగుఋచీకుం డాసత్యవతియెడల నతిప్రీతిమంతుండై యుండెను. ఆతఁడు తనకును, దనమామయగు గాధిరాజునకును బుత్త్రసంతానము లభించుటకై యొకచరువును సిద్ధముచేసి రెండుభాగములుగఁ జేసి తనభార్య యగుసత్యవతిం బిలిచి ‹‹ దీనిని నీవును, నీజననియు భుజింపుఁడు. ఈభాగము భుజించుటవలన నీజననికి

క్షత్రియశ్రేష్ఠుండును, దీప్తిమంతుండు నగుసుతుం డుదయించును. మఱియు నీ రెండవభాగమును భుజించుటచే నీకు ధృతిమంతుండును, దపోధనుండును, శాంతుండు నగునందనుండు జనించును. ఆపుత్త్రుం డు ద్విజగణంబులలోఁ బ్రధానుం డగును." అని చెప్పి యాతఁడు తపశ్చరణంబునకై యరణ్యమునకుం బోయెను.

కొంతకాలమునకు గాధిరాజు పత్నీసహితుండై తీర్థయాత్ర గావించుచుఁ బుత్త్రికాసందర్శనార్థమై ఋచీకాశ్రమంబునకు వచ్చెను. అప్పుడు సత్యవతి పతియొసగినచరువును దెచ్చి తనతల్లికి సమర్పించెను. విధివశంబున నామె యాచరుభాగద్వయమును దుల్యంబనియే తలంచి పుత్త్రికాభాగమును దాను గ్రహించి తనభాగమును బుత్త్రికకిచ్చెను. కాలక్రమంబున సత్యవతీదేవి క్షత్రియాంతకం బగుగర్భముం దాల్చె ను. క్రమముగా నామెదేహకాంతి ప్రదీప్తం బగుచు నాకార మతి భీషణం బగుచుండెను. ఋచీకుం డదియంతయును దివ్యదృష్టివలన గ్రహించి వరవర్ణిని యగుభార్యం గాంచి యోభద్రా! నీవు నీజననిచే వంచింపఁబడితివి. చరుభాగములు వ్యత్యస్తము లైపోయినవి. అం దుచే నీకుఁ గ్రూరకర్ముండును, భయంకరుండు నగుపుత్త్రుండు పుట్టఁ గలఁడు. నీజననికిఁ దపోధనుం డగునొకతనయుం డుదయించి యాతఁడు బ్రాహ్మణుం డగును.

అని చెప్పుటయు మహాభాగ్యవతి యగుసత్యవతి తనపతిని బ్ర సన్నుం జేసికొని «స్వామీ! మీరు బ్రాహ్మణులు. ఇట్టిమీవలన బ్రా హ్మణాధముండును, దారుణచరిత్రుండు నగుతనయుండు నాగర్భంబున జనించుట యుచితము గాదు" అని ప్రార్థించుటయు ఋచీకుండు ప్రియా! నేనట్లు సంకల్పించి యాచరుభాగములను సమకూర్చితిని. ఇప్పుడు నేనింకొకవిధముగాఁ జేయఁజాలను. ఇది యిట్లుజరుగవలసినదే.

జననీజనకులయుపచారఫలముతో సంతానమునకు సంభవించునుగదా!

అనుటయు సత్యవతీదేవి మునికులతిలకా! మీరు తలంచినచో నీవిశ్వమంతను సృజింపఁగలరు. ఇట్టిమీకొక్క పుత్త్రసంతానమును సృష్టించుట యసాధ్యమగునా? కావున మీరు నాయందనుగ్రహించి సరళస్వభావుఁడును, శాంతగుణప్రధానుఁడు నగునొకపుత్త్రుని నాకుఁ బ్రసాదింపవలయును. కేవలదారుణస్వభావుఁడే నాతనయుఁడై జనించుట తప్పదంటిరేని స్వామీ! నాప్రార్థనమును మన్నించి నాపుత్త్రుఁడు గాక, పౌత్త్రుఁడట్టివాఁ డగునట్లయిన ననుగ్రహింపుఁడని ప్రార్థించెను. అంతఋచీకుండు ప్రసన్నుండై తనతపోబలంబుచే భార్యకోరిక సిద్ధించునట్లు వరంబిచ్చి "ప్రేయసీ! పుత్త్రపౌత్త్రుల కెట్టిభేదంబును లేదుగావున నీవు కోరినరీతిని నీపౌత్త్రుఁడే యట్టివాఁడు గాఁగలఁడు" అనియెను.

అనంతరము సత్యవతీదేవి శమదమాదిసద్గుణసంపన్నుండును, మహాతపస్వియు నగు నొకపుత్త్రుని గాంచెను. అతనిపేరు జమదగ్ని. పుణ్యవతియు, నిత్యధర్మనిరతయు నగుసత్యవతీదేవి కౌశికియను మహానదియై ప్రఖ్యాతిం గాంచెను. అది యిప్పటికిని ప్రవహించుచున్నది.

ఇక్ష్వాకువంశజుం డగు రేణుండను నొకరాజు గలఁడు. ఆతనికి రేణుక యనుభాగ్యవతి యగునొకతనయ యుండెను. తపోవిద్యాసంపన్నుండును, ఋచీకనందనుండు నగుజమదగ్ని యారేణుకను బెండ్లియాడెను. ఆమెయందు జమదగ్నికి దారుణచరిత్రుండగు నొకతనయుం డుదయించెను. ఆతఁడు సకలవిద్యాప్రపూర్ణుండును, ధనుర్వేదపారదర్శియు, నిఖిలక్షత్త్రియకులసంహారకుండు నయ్యెను. ఆతఁడే ప్రదీప్తపావకప్రతిముం డగుపరశురాముఁడు. సత్యవతికి మఱియు శునశ్శేఫుండును, శునఃపుచ్ఛుండు ననుతనయులు గల్గిరి. కౌశికనందనుం డగుగాధి

విశ్వామిత్రుండు పుట్టెను. ఆతఁడు జ్ఞానతపోనిధానుండై బ్రహ్మర్షితుల్యుండై తుదకు బ్రహ్మర్షియయ్యెను. ధర్మాత్ముం డగువిశ్వామిత్రునకు విశ్వరథుం డనునింకొకనామము గలదు. భృగుప్రసాదంబున నాతఁడు గాధివంశధరుండై యుదయించెను.

విశ్వామిత్రునకు దేవరాతుఁడు మొదలగుకొంతమంది పుత్త్రులు జనించిరి. వారందఱును త్రిభువనవిఖ్యాతచరిత్రులే. అందు దేవరాతుఁడు, కతి యనువారు ప్రముఖులు. కతివలననే కాత్యాయనగణంబు పుట్టెను. ఇంతియుకాక విశ్వామిత్రునకు శాలవతి యనుభార్యయందు హిరణ్యాక్షుఁడు, రేణుఁడు, రేణుకుఁడు, సంస్కృతి, గాలవుఁడు, ముద్గలుఁడు, మధుచ్ఛందుఁడు, జయుఁడు, అష్టకుఁడు, కచ్ఛపుఁడు, దేవలుఁడు, హారీతుఁడు మొదలగువారు జనించిరి. కౌశికులగు నమ్మహాత్ములగోత్రములయందు పాణినులు, బభ్రవులు, ధ్యానజప్యులు, పార్థివులు, దేవరాతులు, సాలంకాయనులు, వాస్కలులు, లోహితులు, యమదూతలు, కారూశకులు ననువంశములవారు జన్మించిరి. పౌరవుండును, బ్రహ్మర్షియు నగునకౌశికునిసంబంధమువలన నీవంశము బ్రహ్మక్షత్త్రనామంబున విశ్రుతం బయ్యెను.

విశ్వామిత్రునిసంతానమునందు శునశ్శేపుండు జ్యేష్ఠుఁడు. అతనికి భృగుధర్మంబును, కౌశికధర్మంబునుగూడఁ బ్రాప్తించెను. అశునశ్శేపుండు హరిదశ్వునియజ్ఞంబునఁ బశువుగాఁ జేయఁబడి పిమ్మట దేవతలయనుగ్రహంబుచే మరల విశ్వామిత్రునొద్దకుఁ బంపఁబడియెను. దేవతలచే నిట్లు ప్రసాదింపఁబడినవాఁడు గావున శునశ్శేపున కప్పుడు దేవరాతనామంబు గలిగెను. విశ్వామిత్రునకు దేవరాతాదు లేడ్వురు పుత్త్రులుండిరి. మఱియు నాతనికి దృషద్వతి యనుభార్యయందు, అష్టకుం డనుతనయుఁడు జనియించెను. అతనికి లౌహి యనువాఁడు

జనించెను. ఇది జహ్నువంశ ప్రకారంబు. ఇంక మహాత్ముం డగునా యువువంశముం గూర్చి చెప్పెదను.

—◆ రజిచరిత్రము. ◆—

మునివరేణ్యులారా! ఆయువునకు స్వర్భానుతనయ యగుప్రభా దేవిగర్భమునుండి మహారథులును, మహావీరులును, మహారాజులునగు నహుషుఁడు, వృద్ధశర్మ, రంభుఁడు, రజి, అనేనుఁడు ననునైదుగురుపుత్త్రులు జనించిరి. వీరందఱును త్రిలోకవిఖ్యాతులై యుండిరి. రజిమహారాజునకుఁ బంచశతపుత్త్రులుదయించిరి. విశాలం బగువీరివంశమునకు రాజేయం బగునామము గలిగెను. వీరింగూర్చి మహేంద్రుఁడు గూడ భయపడుచుండెను.

పూర్వకాలంబున నతిదారుణం బగుదేవాసురసంగ్రామము తటస్థించినప్పుడు దేవాసురు లిరుతెగలవారునుగూడఁ బ్రత్యేకముగ బ్రహ్మపాలికిం బోయి మాలో నేపక్షమువారికి విజయముగలుగునో యానతీయవలయు నని ప్రార్థించిరి. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుం డిట్లనియెను. రణరంగమునందు రజిమహారాజు ధనుర్ధారియై యెవ్వరిపక్షమున నిలిచి యుద్ధము చేయునో యాపక్షమునకే త్రిలోకవిజయంబు నిశ్చయముగా నగును. రజియున్నచోటనే ధృతి యుండును. ధృతియున్నచోటనే లక్ష్మియుండును. ధృతియు, లక్ష్మియుఁ, గలచోట ధర్మంబును, ధర్మంబున్నచోట నిశ్చయముగా విజయంబును విరాజమానం బగుచుండును.

అని పితామహుండు చెప్పుటయు దేవదానవులు జయాభిలాషులై రజిమహారాజును దమకు సహాయునిగాఁ, జేసికొనవలయు ననుతలంపులతో వెడలిపోయిరి. మహారాజగురజి స్వర్భానుదౌహిత్రుండును,

సుధాంశువంశవివర్ధనుండు నగుటంజేసి యాతఁడు దేవాసురు లిరువురి తోడను సంబంధము గలవాఁడై యుండెను. అందుచే దేవతలును, రాక్షసులునుగూడఁ బ్రహృష్టహృదయులై రజిచెంతకుం బోయి ‘‘నీవు ధనుర్ధారివై మాపక్షమునందుండి యుద్ధము చేయవలయును” అని ప్రత్యేకముగఁ బ్రార్థించిరి.

అప్పుడు రజి యుభయపక్షంబుల వాక్యంబుల నాకర్ణించి స్వార్థసాధనోద్దేశముతోడను, నాత్మయశఃప్రతిష్ఠాపనాభిప్రాయముతోడను ముందుగా దేవతలంగూర్చి యోమహేంద్రా! నేను బలపరాక్రమంబులచే రాక్షసులను బరాజితులం గావించినచో నాకప్పుడు ధర్మానుసారంబుగ నింద్రత్వము లభింపవలసియుండును. అట్లు మీరంగీకరింతురేని నేను మీపక్షమున నిలిచి యుద్ధము చేయుదునని చెప్పెను.

రజి యిట్లు కోరినంతనే దేవతలందఱును బ్రహృష్టహృదయులై సమ్మతించి ‘‘నరనాథా! నీవెట్లుకోరిన నట్లే యగుఁగాత. ఆవిషయంబున మాకెట్టికష్టంబును లేదు.” అని చెప్పిరి. దేవతలయుత్తరంబును విని రజిమహారాజు రాక్షసులంగూర్చికూడ నట్లే ప్రశ్నించెను. కాని దర్పితులగుదానవు లాతఁడు స్వార్థపరుండై యున్నాఁడని తలంచి సాభిమానసంబులగువచనంబులతో ‘‘రాజా! నీయుద్దేశము మాకు సమ్మతంబు గానేరదు. మాకుఁ బ్రహ్లాదుఁడే మహేంద్రుఁడు గావలయును. మేమట్టికోరికతోడనే విజయంబునకుఁ బ్రయత్నించుచున్నారము. ఓభూపాలా! ఇష్టమున్నచో నీవు మాప్రతికూలపక్షముననే నిలిచి యుద్ధము చేయవచ్చును.” అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చిరి.

రజిమహారా జట్లే యగుఁగాక యని దానవులను వీడ్కొలిపి సమరవిజయానంతరమునఁ దన్నుస్వర్గనాయకుం గావించునట్లు దేవతలందఱిచే నంగీకరింపఁజేసి దేవతాపక్షమునువహించి రణరంగమున నిందు్రి

నకజేయు లగుదానవులనందఱను నిహతులం గావించి వినష్టం బగు దేవతలవిజయలక్ష్మిని బునరుద్ధారణంబు గావించెను.

అప్పుడు శతక్రతుండు దేవతాసహితుండై నేను రజిపుత్రుండ నని చెప్పుచు రజియొద్దకుం బోయి "తండ్రీ! నీవిప్పుడు నిశ్చయముగా దేవేంద్రుండ వైతివి. ఇంద్రుండ నగునేను నీతనయుండ నైతిని. నేను నీకర్మంబులచే విఖ్యాతుండ నయ్యెదను." అని చెప్పుటయు దేవమాయామోహితుం డగురజి యందులకు సమ్మతించెను. అనంతరము కొంతకాలమునకు రాజర్షి యగురజి కాలగతుం డయ్యెను. అప్పుడు రజిపుత్రులేనూర్గురును మహేంద్రపదము నధిష్ఠింపనుద్దేశించి యందఱు నొక్కటిగం జేరి స్వర్గరాజ్యము నాక్రమించుకొనిరి. అంతియకాక వారు ముల్లోకంబులను వశపఱచుకొని యధికారముం గావించుచుండిరి.

క్రమముగా వారైశ్వర్యమదముచే మోహాచ్ఛన్నులై విషయలంపటులై, యున్మత్తులై, ధర్మజ్ఞానశూన్యులై పోయిరి. దేవబ్రాహ్మణద్వేషంబువలనను, దుర్వృత్తంబువలనను వారిబలపరాక్రమంబులు సర్వంబును నశించిపోయెను. అందుచే వారియైశ్వర్యముగూడం దొలంగిపోయెను. మరల నింద్రుండు తనస్వర్గరాజ్యమును, సురగణాధిపత్యమును సంపాదించుకొనియెను. కామక్రోధపరాయణు లగురజినందను లందఱు నింద్రునిచేనిహతులై పోయిరి. ఈవిధముగా శతక్రతునిరాజ్యము విభ్రష్టం బగుటయు, మరలం బ్రతిష్ఠితం బగుటయు గలయీచరిత్రమును సవిస్తరముగ నాకర్ణించువారికిని ధరించువారికిని దుర్గతులు గలుగవు.

దివోదాసచరిత్రము.

లోమహర్షణుం డిట్లనియెను. మునులారా! రంభుం డనపత్యుండై పోయెను. ఇంక అనేనునివంశముం గూర్చి వర్ణించెదను. అనేనునకు

మహాయశస్వియు, మహారాజును, మహాపురుషుండు నగుప్రతిక్షత్రుం
డు పుట్టెను. ఆతనికి విఖ్యాతుం డగుసంజయుండును, ఆతనికి జయుం
డును, ఆతనికి విజయుండును, ఆతనికిఁ గృతియు, ఆతనికి హర్యత్వ
తుండును, ఆతనికిఁ బ్రతాపవంతుఁడగుసహదేవుండును, ఆతనికిఁ బర
మధార్మికుండగు నదీనుండును, ఆతనికి జయత్సేనుండును, ఆతనికి సం
స్కృతియు, ఆతనికి ధర్మాత్ముం డగుక్షత్రవృద్ధుండును జనియించిరి. ఆ
క్షత్రవృద్ధుండు తనమూలపురుషుం డగుననేనునింబోలి లోకవిఖ్యాతుం
డయ్యెను. క్షత్రవృద్ధునకు మహాయశుం డగుసునహోత్రుండును,
ఆతనికిఁ బరమధర్మపరాయణులగు కాశుఁడు, శలుఁడు, గృత్సమదుఁ
డు ననుముగ్గురుతనయు లుదయించిరి.

అందు గృత్సమదునకు శునకుండును, ఆతనికి శౌనకుండును గ
లిగిరి. శునకునివలననే బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రులుత్పన్నులైరి. శ
లునకు ఆర్ష్టిషేణుండును, ఆతనికిఁ గార్శ్యపుండును బుట్టిరి. కాశునకుకా
శిపుండును, ఆతనికి దీర్ఘతపుండును బుట్టిరి. ఆతఁడు వృద్ధవయస్కుండై
సంతానములేక మహాతపంబు గావించుటయు ధన్వంతరి యాతనికిఁ బు
త్త్రుండై జన్మించెను. సర్వరోగవినాశకుం డగునాధన్వంతరిమహారాజు
కాశిరాజనామంబున విఖ్యాతుం డయ్యెను. ఆతఁడు భరద్వాజునొద్ద
నాయుర్వేదమును జికిత్సాపద్ధతులను నభ్యసించి యావేదము నెనిమిది
భాగములుగా విభజించి తనశిష్యపరంపరచేఁ బ్రచారము సేయించెను.

ఆధన్వంతరికి విఖ్యాతుం డగుకేతుమంతుండును, ఆతనికి వీర్య
శాలి యగుభీమరథుండును, ఆతనికి దివోదాసుండును జన్మించిరి. దివో
దాసుఁడు ప్రఖ్యాతప్రజాపరిపాలకుఁ డయ్యెను. ఆతనికిఁ బరమపవిత్రం
బగువారణాసీనగరము రాజధాని యయ్యెను. మహాత్ముండును మతి
మంతుండు నగునికుంభుం డొకప్పుడు కాశీనగరము సహస్రవర్షపర్యంత

మును జనశూన్యంబై పోవుఁగాక యనిశపించి యుండెను. అది కార
ణంబుగా క్షేమకుం డనురాక్షసుఁడు వచ్చి కాశీపురంబుసమస్తంబును
నిర్జనంబుగాఁ జేసివైచెను.

ఆపురంబు బ్రహ్మశాపగ్రస్తం బైనకొలఁదికాలమునకే ప్రజాపాల
కుండగు దివోదాసు తనరాజధానిని మార్చుకొని గోమతీనదీతీరంబున
నూతనముగ నొకసుందరనగరమును నిర్మించుకొని యందుండి రాజ్య
పాలనము చేయుచుండెను. పూర్వ మీకాశీరాజ్యము భద్రశ్రేణ్యుని
యధికారమునందుండెను. ఆతనికి ధనుష్కళావిశారదులగునూర్గురు త
నయులుండిరి. దివోదాసు వారినందఱను నిహతులం గావించి యా
రాజ్యమునాక్రమించుకొనియెను.

ఆభద్రశ్రేణ్యునకు సుప్రసిద్ధుఁ డగుదుర్దముం డనునింకొకపు
త్త్రుం డుండెను. అప్పటికి బాలకుండగుటచే నాతని దివోదాసుఁడు
నిర్లక్ష్యముగ విడిచివైచెను. కాలక్రమంబున దుర్దముండు హైహయ
రాజ్యమును స్థాపించి ప్రభువై దివోదాసునితో రణంబు గావించి తన
పైతృకరాజ్యమును మరల నుద్ధరించుకొనియెను. దుర్దముం డీరీతిగాఁ
దేజయసాధారణప్రభావముచే నైరనిర్యాతనంబు గావించెను.

ఆదివోదాసునకు దృషద్వతియనుభార్యయందు మహావీరుం
డగుప్రతర్దనుండు పుట్టెను. ఆతఁడు చిన్నతనమునందే పైతృకం బగు
వినష్టరాజ్యమును బునరుద్ధారణంబు గావించెను. ప్రతర్దనునకు వ
త్సుండును, భర్గుండు ననునిరుపురుతనయులు గలిగిరి. అందు వత్సున
కలర్కుండును, ఆతనికి సన్నతియు, ఆతనికలర్కుండును జనించిరి. అ
య్యలర్కుండు సత్యవాదియు, బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుఁడు నయ్యెను. ఆ
తఁ డఱువదియాఱువేలవత్సరములవఱకు సంపూర్ణయౌవనముతో నుం
డి యతివిశాలం బగురాజ్యపాలనంబు గావించె ననియు, నాతఁడు లో

పాముద్రానుగ్రహంబున దీర్ఘాయుష్యముం గాంచె ననియుఁ బ్రాచీన రాజర్షులు కీర్తించి యుండిరి. అలర్కుఁ డతిలోకరూపయౌవనశాలియై యుండెను. ఆతనిరాజ్య మపారమైనది. వారణాసీనగరమునకు శాపావసానంబైనంతనే యాతఁడు క్షేమకాసురుని సంహరించి మరల నాపట్టణమును దనరాజధానిగాఁ జేసికొనియెను.

భూపాలుం డగుసన్నతికి సునీథుం డను నింకొకకుమారుఁడు గలఁడు. ఆతనికి క్షేముండును, ఆతనికిఁ గేతుమంతుఁడును, ఆతనికి ధర్మకేతుండును, ఆతనికి మహారథుం డగుసత్యకేతుండును, ఆతనికి విభుండును, ఆతని కానర్తుండును, ఆతనికి సుకుమారుండును, ఆతనికి ధృష్టకేతుండును, ఆతనికి వేణుహోత్రుండును, ఆతనికి భార్గుండును గలిగిరి. వారందఱును ధర్మనిష్ఠులగుప్రజాపాలకు లైరి. వత్సునివలన వత్సభూమియు, భార్గునివలన భార్గభూమియుఁ గలిగెను. అంగిరులు, భార్గవులు కాశ్యపులు నగుబ్రాహ్మక్షత్రియవైశ్యగణంబుల విస్తృతవంశంబులం గూర్చి చెప్పితిని. ఇఁకనహుషవంశంబును గీర్తించెదను.

—♦ యయాతిచరిత్రము. ♦—

నహుషునకుఁ బితృకన్య యగు విరజయందు ఇంద్రోపేంద్రసమానతేజు లగు యతి, యయాతి, సంయాతి, ఆయాతి, యాతి, సుయాతి యను నార్గురుతనయులు గలిగిరి. అందు యయాతియే రాజయ్యెను. పరమధార్మికుం డగునాతఁడు కకుత్స్థకన్యం బెండ్లియాడెను. యతి మోక్షధర్మంబు నవలంబించి బ్రహ్మస్వరూపుం డయ్యెను. ఇతరు లగు నైదుగురుసోదరులలోను యయాతియే భూమండలముసంతను జయించెను. ఆతఁడు శుక్రాచార్యతనయ యగు దేవయానిని వృషపర్వనందన యగు శర్మిష్ఠను బెండ్లియాడెను. యయాతికి దేవయాని

యందు యదుఁడు, తుర్వసుఁడును, శర్మిష్ఠయందు ద్రుహ్యుఁడు, అను వు, పూరుఁడును జన్మించిరి. శుక్రాచార్యుండు ప్రీతుండై యయాతికిఁ బరమదీప్తిమంతంబును, కాంచనమయంబును, దివ్యంబును నగు నొక రథమును బ్రసాదించెను. ఆరథంబు మనోవేగవంతంబు లగు నుత్తమాశ్వంబులచే సంయోజితమై సర్వకార్యజయప్రదమై యుండెను. యయాతి యాస్యందన మధిరోహించి యాఱురాత్రులలో మహీమండలం బంతయు జయించెను. అయ్యరదంబువలననే యయాతి దేవదానవుల కజయ్యుం డయ్యెను. క్రమముగ నారథము కురువంశీయు లెల్లరచేతను నుపయోగింపఁబడుచు వచ్చెను. కౌరవుండును, బరీక్షిన్నందనుండును నగుజనమేజయునియనంతర మీరథము ధీమంతుండగు గర్గమహామునిశాపమువలన వినష్టంబై తరువాతిరాజుల కనుపయుక్తం బయ్యెను.

జనమేజయుం డొకప్పుడు గర్గమునీంద్రునితనయుండగు నొక బాలుని సంహరించి బ్రహ్మహత్యాన్వితుం డయ్యెను. ఆరాజర్షి సకలాంగకములనుండియు లోహగంధము వినిర్గతం బగుచుండెను. అతనికెందును శాంతి లేకుండెను. పౌరులును జానపదులునుగూడ నాతనిఁ బరిత్యజించిరి. అప్పు డాతఁడు నిష్కృతిం గానక దుఃఖసంతప్తుండై శౌనకమునీంద్రుని శరణంబు గోరుకొనియెను. జ్ఞాని యగు శౌనకుండు ఆతనిఁ బవిత్రునిఁ గావించుటకై యాతనిచే నశ్వమేధంబును జేయించెను. అయ్యాగాంతంబున నమ్మహారాజు శరీరదుర్గంధం బపనీతం బయ్యెను. పూర్వోక్తం బగు నారథము చేదిరాజునకు వశమయ్యెను. ఇంద్రుండు సంతుష్టుండై దాని నాబృహద్రథునకుఁ బ్రసాదించెను. అనంతర మది బార్హద్రథుం డగు జరాసంధునకు వశమయ్యెను. ఆజరాసంధుని వధించి యయ్యుత్తమరథంబును భీమసేనుండు వాసుదే

వునకుఁ బ్రీతిపూర్వకముగా సమర్పించెను.

యయాతిమహారాజు సాగరవలయితంబును, సప్తద్వీపవిలసితంబును నగుపృథ్వీమండలమును జయించి తనరాజ్య మంతయుఁ దనపుత్త్రులకు నైదుభాగములుగా విభజించి యిచ్చెను. అందు జ్యేష్ఠుఁడగు యదునకుఁ బూర్వభాగంబును, పూరునకు మధ్యభాగంబును తుర్వసునకు దక్షిణభాగంబును, ద్రుహ్యునకు నుత్తరభాగంబును, అనువునకుఁ బశ్చిమభాగంబును నిచ్చెను. వారు క్రమముగా నాభూఖండముల ధర్మానుసారముగాఁ బరిపాలించుచు వచ్చిరి. కాలక్రమంబున యయాతి జరాభరాక్రాంతుండై, ధనుర్బాణంబులఁ బరిత్యజించి రాజ్యభారమును బుత్త్రియం దునిచి ప్రీతుండై భూసంచారము సేయఁ దొడంగెను. ఆతఁడు శస్త్రంబులఁ బరిత్యజించినను నపరాజితుండై యుండెను. ఇట్లాతఁడు రాజ్యంబును బుత్త్రిలకుఁ బంచిపెట్టి యొకప్పుడు జ్యేష్ఠపుత్రుం డగు యదునిం గాంచి యిట్లనియెను. “కుమారా! నీవు నావృద్ధత్వముం గైకొని నీజవ్వనము నాకిమ్ము. అట్లుచేసినచో నేను యువకుఁడనై యొకకార్యముకొఱకీభూమండలమునఁ జరింతును.” అని కోరుటయు యదుండు, “ఓమహారాజా! నే నొకబ్రాహ్మణునకు ననిర్దిష్టమైన భిక్ష నొసగుటకై యాచింపఁబడియుంటిని. యౌవనబలముచేతనే నే నాతనికార్యమును దీర్పవలసియున్నది. ఆకార్యమును నెఱవేర్చువఱకును నే నీవృద్ధత్వమును దాల్పనోపను. వార్ధకము బహుదోషసంకలితమైనది. పానభోజనాదివ్యాపారములు ముసలితనమునందు ప్రతికూలములై యుండును. కావుననో మహారాజా! నీముసలితనమును గ్రహించుటకు నాకిష్టము గలుగుటలేదు. తండ్రీ! నావంటిప్రియపుత్త్రిలు నీకింకను జాలమంది యున్నారు. ధర్మజ్ఞా! వారిలో నెవ్వరినైన నీకార్యంబునకు నియోగింపుము.”

యదుం డిట్లు పలుకుటయు యయాతి క్రుద్ధుండై తనయునిఁ దిరస్కరించుచు "ఓరీ! దుర్బుద్ధీ! నేను నీకు గురుండను. నాయెడల నీవజ్ఞుండ వైన, నీకు ధర్మ మన నేమి? మూఢా! నీవు నాయాజ్ఞ నతిక్రమించితివి గావున నీసంతతి కెన్నఁటికిని రాజ్యలాభంబు లేకుండుఁ గాక!" అనిశపించెను. పిమ్మట యయాతి క్రమముగా ద్రుహ్యుని, తుర్వసుని, అనువును నిట్లే యర్థించెను గాని వారెవ్వరును నాతనియాజ్ఞను మన్నింపరైరి. క్రోధాన్వితుం డైన యయాతియు వారికి నట్లే శాపంబిచ్చి పురుని చెంతకుం బోయి కుమారా! నీవిచ్ఛగింతువేని నా వృద్ధత్వమును నీయందుంచి నీయౌవనముం గైకొని తరుణుండనై సమస్తభూసంచారంబును గావింపఁదలంచితిని." అని తండ్రి సెప్పుటయు పరితాపవంతుం డగు పురుం డందుల కంగీకరించెను. అప్పుడయ్యయాతి తనయునితారుణ్యంబుం గ్రహించి కామోపభోగంబుల పరమావధిని బొందుటకై సమస్తపృథ్వీమండలంబును సంచరింప నారంభించెను. ఆతఁడు విశ్వాచీసహితుఁడై చిరకాలంబు చైత్రరథవనంబున విహరించి సమస్తభోగంబులు శేషంబు లేకుండున ట్లనుభవించి క్రమ్మఱఁ బూరునియొద్ద కరుదెంచి తనజరాభరము నెప్పటియట్ల పరిగ్రహించెను. కూర్మంబు తనసకలాంగకంబులం బోలి సకలకామభోగంబులును బ్రత్యాహృతంబులుగాఁ జేసికొన్న యయాతిమహారాజుచే నీక్రిందియర్థము గలగీతము మనోహరంబుగ గానము సేయంబడియెను.

"కామములు భోగములవలన శమింపవు. హుతాహుతిచే నగ్నిజ్వాలలుంబోలె ననుభూతిచే నది యుత్తరోత్తరాభివృద్ధిం గాంచుచుండును. ఈపృథివియందున్న సమస్త వ్రీహి, యవ, హిరణ్యంబులును, సకలపశుస్త్రీజనంబులును గూడ నొక్కనికి లభించినను సంత తో నతనికి సంతృప్తి గలుగు ననుటయు సందేహమే. ధర్మము వేఁగాఁ,

మనస్సుచేఁగాని, వాక్కుచేఁగాని యెట్టిజీవులయెడలను బాపభావంబు లేకుండువాఁడు బ్రహ్మస్వరూపప్రాప్తుం డగును. ఇతరుల కెంతమాత్రంబును భయంకరుండు గాక యితరులవలన నించుకంతయు భీతిల్లక యిచ్ఛాద్వేషవిరహితుం డగునాతండు బ్రహ్మపదప్రాప్తి కర్హుండగును. దుర్మతులు దేనిని బరిత్యజింపఁజాలరో యాహారము జీర్ణించినను నేది జీర్ణింపదో మానవుల కేది ప్రాణాంతికరోగస్వరూపమై యుండునో యట్టి తృష్ణను ద్యజించువాఁడు నిత్యసుఖుం డగును. జరాభారగ్రస్తునకుఁ గేశములును దంతములును జీర్ణంబు లగును గాని ధనాశయు, జీవితాశయు నెంతకును జీర్ణంబులు గానేరవు. ఈజగంబునందలి సమస్తకామసుఖంబులును, సకలస్వర్గసుఖంబులును గూడఁ దృష్ణాక్షయసుఖంబున షోడశాంశమునైనను బోలఁజాలవు.”

అని యిట్లు గానము చేయుచు రాజర్షి యగుయయాతి పత్నీసహితుండై వనంబునకుం బోయి బహుకాలంబు దపంబు గావించెను. అనంతరమాతఁడు భృగుతుంగంబున మహాతపంబు చేసి క్రమంబుగ ననశనవ్రతుండై దేహత్యాగం బొనరించి సస్త్రీకుండై స్వర్గారోహణముం గావించెను. ఆతనివంశధరు లగునైదుగురురాజర్షులవలనను నాతనివంశము సూర్యతేజముంబోలి జగమంతటను బరివ్యాప్తంబయ్యెను. మహామునులారా! ఇఁక వృష్ణికులధురంధరుం డగునారాయణుం డవతరించిన యదువంశముంగూర్చి చెప్పెద నాకర్ణింపుఁడు. ఈయయాతిచరిత్రము నిత్యము నాకర్ణించువారును, గీర్తించువారునుగూడఁ బరమాయుష్మంతులును, గీర్తిసంపన్నులు నగుదురు.

—♦ పురువంశవర్ణనము. ♦—

సూతుం డిట్లనియెను. మునిశ్రేష్ఠులారా! మహాత్ముండగు పురునివంశమును సవిస్తరంబుగ వర్ణించెదను. పురునకు సువీరుండు త

నయుం డయ్యెను. సువీరునకు మనస్యుండును, ఆతని కభయదుండు ను, ఆతనికి సుధన్వుండును, ఆతనికి సుబాహుండును, ఆతనికి రౌద్రా శ్వుండును జనించిరి. ఆరౌద్రాశ్వునకు దశార్ణేయుఁడు, కృకణేయుఁడు కక్షేయుఁడు, స్థండిలేయుఁడు, సన్నతేయుఁడు, ఋచేయుఁడు, స్థలేయుఁ డు, జలేయుఁడు, ధనేయుఁడు, వనేయుఁడు ననుపదుగురుపుత్త్రులును, భద్ర, శూద్ర, మద్ర, శలద, మలద, ఖలద, నలద, సురస, గోచ పల, రత్నకూట యనుపదుగురుపుత్త్రికలును జనించిరి. అత్రివంశం బునఁ బుట్టినప్రభాకరుం డనుమహర్షి యాపదుగురుకన్యలను బెండ్లి యాడెను.

అందు భద్ర యనుకన్యకు యశస్వియగుసోముండు సుతుండై యవతరించెను. పూర్వము రాహువుచే నాహతుండై దివాకరుండు స్వర్గపతితుం డైనప్పు డీప్రభాకరమహర్షి తేజముచేతనే జగమంతయుఁ బ్రభామయుం బయ్యెను. ఈప్రభాకరుం డప్డుపతితుం డగుచున్నదివా కరునుద్దేశించి «నీకుశుభమగుఁగాక» యని యాశ్వాసించెను. అమ్మ నీంద్రుని యమోఘవచనానుసారంబుగా నప్పుడు సూర్యునకు భూపతన దుస్థితి తప్పిపోయెను. అత్రిశ్రేష్ఠం బగునత్రివంశ మీప్రభాకరమహర్షి మూలముననే ప్రవర్ధితం బయ్యెను. ఆతనివలననే యత్రిమునీంద్రున కు యజ్ఞంబులయందు దేవతలచే గౌరవము ప్రతిష్ఠితం బయ్యెను. ఆ ప్రభాకరుండు పదుగురుభార్యలవలనను బదుగురుపుత్త్రులం బడసెను. వారందఱును మహాసత్త్వులును, మహాతపోనిరతులును, గోత్రధరులు ను, ఋషులును, వేదపారగులునై యాత్రేయులను నామంబునఁ బ్ర సిద్ధులైరి.

కక్షేయునకు సభానరుఁడు, చాక్షుషుఁడు, పరమన్యుఁడు నను ముగ్గురుపుత్త్రులు పుట్టిరి. అందు సభానరునకుఁ గాలానలుండును,

ఆతనికి ధర్మజ్ఞుం డగుసృంజయుండును, ఆతనికిఁ బురంజయుండును, ఆతనికి జనమేజయుండును, ఆతనికి మహాశాలుండును బుట్టిరి. అమ్మహాశాలుండు సకలదేవతాపరిచితుండును, సుప్రసిద్ధుండు నై యుండెను. ఆతనికిఁ బితృతుల్యుండును, బరమధార్మికుండు నగుమహామనుండు పుత్త్రుం డయ్యెను. మహామనునకు ధర్మజ్ఞులగు ఉశీనరుఁడు, తితిక్షుఁడు ననునిరువురునందను లుదయించిరి. అందు రాజర్షియగునుశీనరునకు నృగ, కృమి, నవ, దర్వ, దృషద్వతి యనునైదుగురుభార్యలుండిరి. వార్ధకమునం దాతఁ డైదుగురుపత్నులవలనను సంతానముం బడసెను. అందు నృగకు నృగుండును, కృమికి కృమియు, నవకు నవుండును, దర్వకు సువ్రతుండును, దృషద్వతికి శిబియు జన్మించిరి.

అందుశిబికి వృషదర్భుండును, సువీరుండును, కైకేయుండును, మద్రకుండు ననునలువురుతనయులు గలిగిరి. వారు పరిపాలించినజనపదంబులు వారినామంబులచేఁ బ్రసిద్ధంబు లయ్యెను:—ఇఁక తితిక్షువంశముంగూర్చి వర్ణించెదను. తితిక్షుఁడు పూర్వదేశమును బరిపాలించెను. ఆతనికి మహావీర్యుం డగు ఉషద్రథుండును, ఆతనికి ఫేనుఁడును, ఆతనికి సుతపుండును, ఆతనికి బలియు జనించిరి. ఆబలి మానవయోనియందుదయించి మహాయోగియు మహారాజు నయ్యెను. ఆతనికి వంశోద్ధారకులగు, అంగుఁడు, వంగుఁడు, సుహ్మకుఁడు, పుండ్రుఁడు, కళింగుఁడు ననునేవురునందనులు గలిగిరి. వారైదుగురును బాలేయులను నామముచే విఖ్యాతులైరి. బాలేయనామకులగు బ్రాహ్మణులుగూడ బలివంశీయులుగనే కీర్తింపఁబడుచుండిరి. పూర్వకాలమునందు బ్రహ్మదేవుండు బలిమెడలఁ బ్రీతుండై యోబలీ! నీవు మహాయోగివయ్యెదవు. కల్పాంతపర్యంతమును జీవింపఁగలవు. అతిలోకధర్మతత్త్వజ్ఞానంబును, సంగ్రామవిజయంబును, ధర్మబుద్ధియు, త్రిలోకసంచారం

బును నీకు లభించును. చతుర్విధవర్ణాశ్రమధర్మంబులును నీచేఁ బ్రతిష్ఠితంబు లగును. అని వరంబిచ్చెను. రాజగు బలి యీవిధముగా శాంతిలాభముం గాంచి బహుకాలంబున కాతఁడు స్వర్గారోహణము గావించెను. ఆతనిపంచపుత్త్రులచేఁ బాలింపఁబడిన జనపదంబులు, అంగ, వంగ, సుహ్మ, కళింగ, పుండ్రనామంబులచేఁ బ్రఖ్యాతంబు లయ్యెను.

అంగరాజునకు దధివాహనుండు పుట్టి రాజేంద్రుం డయ్యెను. ఆతనికి దివిరథుండును, అతని కింద్రపరాక్రముం డగుధర్మరథుండును, ఆతనికి చిత్రరథుండును జనించిరి. ఆచిత్రరథుండు ధర్మానుష్ఠానతత్పరుండై కాలంజరగిరియం దొకమహాయజ్ఞముం గావించెను. ఆయజ్ఞమునందు మహేంద్రుండు స్వయముగా సోమపానముం గావించెను. చిత్రరథునకు దశరథుండు పుట్టి లోమపాదనామంబునఁ బ్రసిద్ధుం డయ్యెను. ఆతనికి శాంతయను నొకతనయయు, ఋష్యశృంగునను గ్రహంబుచేఁ జతురంగుఁడనుతనయుండును గలిగిరి. ఆచతురంగునకు పృథులాక్షుండును, ఆతనికి మహాయశుం డగుచంపుండును బుట్టెరి. ఆచంపుని పాలనమువలన మాలినీనగరము చంపాపురం బని విఖ్యాతిం గాంచెను. పూర్ణభద్రప్రసాదముచే నాతనికి హర్యంగుం డనుసూనుండు గలిగెను. ఆహర్యంగుండు మంత్రబలంబుచే నైరావతతుల్యం బగునై భాండకం బనునొకయేనుఁగును భూమిపై నవతరింపఁజేసి దానిని దనయుత్తమ వాహనముగాఁ జేసికొనియెను.

ఆహర్యంగునకు భద్రరథుండును, అతనికి బృహత్కర్మండును, ఆతనికి బృహద్దర్భుండును, అతనికి రాజాధిరాజగు బృహన్మనుండును, అతనికి జయద్రథుండును, అతనికి దృఢరథుండును, అతనికి విశ్వవిజయుం డగుజనమేజయుండును, అతనికి వైకర్ణుండును, అతనికి వికర్ణుం

డును, ఆతనికి వంశోద్ధారకులగునూర్గురుపుత్త్రులును బుట్టిరి. ఇది యంగవంశవిస్తారంబు. ఈవంశమువా రందఱును సత్యవ్రతులును, మహాత్ములును, బుత్త్రవంతులును, మహారథులునై యుండిరి. ఇఁక రౌద్రాశ్వనందనుండగు ఋచేయునివంశముంగూర్చి చెప్పెద నాకర్ణింపుఁడు.

సంయమివరులారా! ఋచేయునకు మతినారుండు పుట్టెను. ఆతనికిఁ బరమధర్మనిరతు లగు వసురోధుఁడు, ప్రతిరథుఁడు, సుబాహుఁడు నను ముప్వురుపుత్రు లుదయించిరి. వీరుముప్వురును సత్యవాదులు, ధర్మజ్ఞులు, వేదవిదులు, బ్రహ్మపరాయణులు నై యుండిరి. పూర్వము బ్రహ్మవాదిని యగునిలాకన్యగూర్చి మీరు వినియుంటిరి. మహారాజగు తంసుఁడామెను బెండ్లియాడెను. ఆతనికి బ్రహ్మజ్ఞుఁడును, పరాక్రమశాలియు నగుధర్మనేత్రుండుపుట్టెను. ఆతని సుపదాసవి యనుభార్యయందు దుష్మంతుఁడు, సుష్మంతుఁడు, ప్రవీరుఁడు, అనఘుఁడు నను నలుగురునందనులు గలిగిరి. అందు దుష్మంతునకు మహాపరాక్రమధనుండగు భరతుండు పుట్టెను. ఈతఁ డయుతనాగబలుండై సర్వదమనుండనుసపరనామముచే విఖ్యాతుండై చక్రవర్తి యయ్యెను. ఈతని జనని శకుంతల. భరతనామమువలననే భారతనామము ప్రసిద్ధ మయ్యెను. భరతపుత్త్రు లందఱును మాతృకోపముచే నిహతు లై పోయిరి. అందుచే నాంగిరసుండగుభరద్వాజుం డాతనిచేఁ బుత్త్రకామేష్టిం జేయించెను. అప్మఖఫలంబుగా భరతున కొకతనయుండు జనించెను. పూర్వమాతనిసంతానము వితథం బయ్యెనుగావున నిప్పుడక్కుమారునకు వితథుం డనునామకరణంబు గావించిరి. పుత్త్రోదయానంతరము నఁ గొంతకాలమునకు భరతుండు స్వర్గస్థుండయ్యెను. వితథుండు రాజ్యాభిషిక్తుం డైనవెనుక భరద్వాజుండు నగంబునకుం బోయెను.

ఆవితథునకు యథాక్రమంబుగ సుహోత్రుఁడు, సుహోత,

గయుఁడు, గర్గుఁడు, మహాత్ముఁ డగుకపిలుఁడు ననునైదుగురుకొడుకులు గలిగిరి. వారిలో సుహోత్రపుత్రునకు మహాసత్త్వులగు కౌశికుఁడు, గృత్స్నమతి యనునిద్దఱు నందను లుదయించిరి. అందు గృత్స్నమతికిఁ గలిగినపుత్త్రులలోఁ గొందఱు బ్రాహ్మణులును, గొందఱు క్షత్త్రియులును, గొందఱు వైశ్యులు నైరి. కౌశికునకు, కాశేయుండును, అతనికి విద్వాంసుఁడగుధన్వంతరియు, అతనికిఁ బ్రసిద్ధుం డగు కేతుమంతుండును, అతనికి భీమరథుండును, అతనికి వారణాసీపతియు, సర్వక్షత్త్రవిజయుం డగుదివోదాసుండును, అతనికిఁ బ్రతర్దనుండును బుట్టిరి. ప్రతర్దనునకు వత్సుఁడు భార్గవుఁడు ననునిరువురుసుతు లుదయించిరి. రాజపుత్త్రుం డగునలర్కుఁడు హైహయరాజ్యమునపహరించెను. భద్రశ్రేణ్యునితనయుం డగుదుర్మదుండు, పూర్వము దివోదాసహృతంబగు పైతృకరాజ్యమును మరల సంపాదించెను. దివోదాసుండప్పు డాతని బాలునిగాఁదలంచి యుపేక్షించెను.

భీమరథున కష్టారథుఁ డనునింకొకతనయుఁడు గలఁడు. ఈతఁడు మరల నాదుర్మదునిజయించి తనపగదీర్చుకొనియెను. కాశిరాజగు నలర్కుఁడు బ్రహ్మనిష్ఠుఁడును, సత్యప్రతిజ్ఞుఁడు నై యుండెను. అతఁ డఱువదియాఱువేలసంవత్సరములవఱకును యువకుఁడై కులధురంధరుఁ డయ్యెను. లోపాముద్రానుగ్రహముచే నాతనికి దీర్ఘాయుష్యము లభించెను. వార్ధకమునం దాతఁడు క్షేమకదానవునిసంహరించి కాశీనగరము నెప్పటియట్లుస్థాపించెను. అతనికి క్షేమకుఁడును, అతనికి వర్షకేతుండును, అతనికి విభుండును, అతని కానర్తుండును, అతనికి సుకుమారుండును, అతనికి సత్యకేతుండును, అతనికి వత్సుండును జనించిరి. వత్సుని వలన వత్సదేశమును, భార్గవునివలన భర్గదేశమును గలిగెను. పూర్వోక్తసంతానమంతయు నాంగిరసగోత్రసంభూతమైనది. వారందఱును బ్రా

హ్మణులును, క్షత్రియులును, వైశ్యులు నైరి.

ఇఁక నజమీఢవంశము వర్ణించెదను. సుహోత్రునకు బృహత్తనువాఁడు పుట్టెను. ఆతనికి అజమీఢుఁడు, ద్విమీఢుఁడు, పురుమీఢుఁడు ననుముగ్గురుసుతులు జనించిరి. అం దజమీఢునకు నీలి, కేశిని, ధూమిని యనుమువ్వురుభార్యలు గలరు. అందు కేశినికి జహ్నుండు పుట్టెను. ఆతఁడు సర్వమేధంబను నొకమహాయజ్ఞముం గావించెను. అప్పుడు గంగాదేవి యాతని బతిగాఁ గోరివచ్చెను. దాని కాతఁ డంగీకరింపకుండుటచే గంగాదేవి యాతనియజ్ఞభూమిని ముంచివైచెను. అందుచే జహ్నుండు క్రుద్ధుండై గంగంగాంచి నీపరివాహంబంతయును పానముచేసి వైచెద నని యదలించుచు జలపానము చేయందొడంగెను. మహర్షులందఱు నాతని వారించి గంగ నాతనికి దుహితంగావించిరి. ఆజహ్నుండు యువనాశ్వతనయ యగుకావేరిం బెండ్లియాడెను. ఆతని కజుండును, ఆతనికి బలాకాశ్వుండును, ఆతనికి కుశికుండును జనించిరి. కుశికుఁడు మృగయారతుఁడై వనంబులఁ బరిభ్రమించుచు పన్లానగణంబులతోఁ గూడి యుండెను. ఆతఁ డింద్రతుల్యుం డగుపుత్త్రుం గోరి మహాతపంబు గావించుటయు సంకల్పసిద్ధుండగు నాతని కింద్రుండు స్వయముగాఁ దనయుఁడై యవతరించెను. ఆతఁడే గాధిరాజు. ఆతనికి విశ్వామిత్రుండును, ఆతని కష్టకుండును, ఆతనికి లౌహియు జనించిరి. ఈజహ్నువంశముం గూర్చి యిదివఱకే వర్ణించితిని.

అజమీఢునకు నీలి యనుభార్యవలన సుశాంతియు, సుశాంతికి పురుజాతియు, పురుజాతికి బాహ్యాశ్వుండును జనించిరి. ఆతనికి దేవకుమారసదృశు లగు ముద్గలుఁడు, సృంజయుఁడు, బృహదిషుఁడు, యవీనరుఁడు, కృమిలాశ్వుఁడు నను నైదుగురునందను లుదయించిరి. ఈ

యైదుగురిచేతను పాలింపఁబడిన దేశము పాంచాలనామంబునఁ బ్రసిద్ధం బయ్యెను. ముద్గలునకు మహాయశుం డగుమౌద్గల్యుండు పుట్టెను. ఆతని కింద్రసేన యనుభార్యవలన బ్రధ్నశ్వుండు జనించెను. మహాత్ముం డగుసృంజయునకుఁ బంచజనుండు పుట్టెను. ఆతనికి సోమదత్తుండును, ఆతనికిఁ గీర్తిమంతుఁ డగుసహదేవుండును, ఆతనికిఁ బ్రఖ్యాతుం డగుసోమకుండును జనించిరి. అజమీఢవంశము విలుప్తం బగుట కారంభించినసమయమునం దీసోమకుండు పుట్టెను. ఆతనికి జంతుం డుదయించెను. ఆజంతునకు నూర్గురుపుత్త్రులు గలిగిరి. అందు జ్యేష్ఠుండు పృషతుఁడు. అతఁడే ద్రుపదుని జనకుఁడు. అజమీఢవంశజు లగువారందఱును మహాత్ములై యుండిరి.

అజమీఢునిపత్నులలో ధూమిని యనునామె యనపత్యయై సంతానముకొఱ కయుతవర్షంబులు కఠోరతపం బొనరించెను. సాధ్వియు, సౌభాగ్యవతియు, సత్కులసంభూతయు నగునామె పుత్త్రార్థమై యనేకవ్రతంబుల నాచరించెను. ఆమె యొకప్పుడు విధివిధానంబున నగ్నియందు హోమంబుసేసి యగ్నిహోత్రశాలయందు కుశశయ్యాశాయినియై యుండఁగా నజమీఢుం డామెం గలిసికొనియెను. ఆసంయోగఫలంబుగా ధూమ్రవర్ణుండును, సుందరుండు నగుఋక్షుం డను తనయుండు జన్మించెను. ఆఋక్షునకు సంవరణుండును, ఆతనికి కురుండును బుట్టిరి. మహారాజగు కురునిచేఁ బ్రయాగనుమించిన పుణ్యస్థానము కురుక్షేత్ర మావిష్కృతం బయ్యెను. అది పరమపవిత్రంబును, బుణ్యాత్ములకు సేవ్యంబును, నతిరమణీయంబు నై యుండెను. కురునివిశాలవంశమువారందఱును, కౌరవులను నామంబుచే విఖ్యాతు లైరి. కురునకు సుధన్వుఁడు, సుధనుఁడు, పరీక్షితుఁడు, అరిమేజయుఁడు ననునలుగురుసుతు లుదయించిరి.

* అందు సుధన్వునకు మతిమంతుం డగు సుహోత్రుండును, ఆతనికి ధర్మకోవిదుం డగుచ్యవనుఁడును, ఆతనికి కృతయజ్ఞుఁడును, జన్మించిరి. కృతయజ్ఞుఁడు పుత్త్రికామేష్టి చేసి యుపరిచరవసుని దనయుఁ డగాఁ బడసెను. అయ్యుపరిచరుఁడు గిరికవలన నేగురు తనయులం గాంచెను. అందు జ్యేష్ఠుఁడు మహారథుఁ డగుబృహద్రథుఁడు. ఆతఁడు మగధాధిపతియై ప్రఖ్యాతుం డయ్యెను. ఆతఁడు జనించినతరువాతనే గిరికగర్భమునుండి ప్రత్యగ్రథుఁడు, క్రథుఁడు, శాకలుఁడు, యదుఁడు, మత్స్యుఁడు, కాలి యనునార్గురుతనయు లుదయించిరి. బృహద్రథునకు కుశాగ్రుండును, ఆతనికి ఋషభుండును బుట్టిరి... ... ...

పరీక్షితునకు జనమేజయుఁడు, శ్రుతసేనుఁడు, ఉగ్రసేనుఁడు, భీమసేనుఁడు ననువారు పుట్టిరి. వీరందఱును భాగ్యవంతులును, బలవంతులునై యుండిరి. జనమేజయునకు సురథుండును, మతిమంతుండును బుట్టిరి. అందు సురథునకు విదూరథుండును, ఆతనికి మహాబలుం డగు ఋక్షుండును జనించిరి. సోమవంశమునం దిరువురుఋక్షులు, నిరువురు పరీక్షితులు, మువ్వురు భీమసేనులు, నిరువురు జనమేజయులును రాజులై యుండిరి. భీమసేనునకుఁ బ్రతీపుఁడు జనించెను. ఆతనికి శంతనుఁడు, దేవాపి, బాహ్లీకుఁడును గలిగిరి. వారిలో జ్యేష్ఠుఁ డగుశంతనునకుఁ బ్రసిద్ధుం డగుభీష్ముఁడు పుట్టెను. బాహ్లీకునకు సోమదత్తుఁడు జనించెను. ఆతనికి భూరి, భూరిశ్రవుఁడు, శలుఁడు ననుమువ్వురుసుతులుదయించిరి. దేవాపి యనువాఁడు దేవతల కుపాధ్యాయుఁడయ్యెను.

మహాత్ముం డగు చ్యవనునకు కృతకుండనుప్రియపుత్త్రుఁ డుదయించెను. కౌరవధురంధరుఁ డగుశంతనుఁడు మహారాజయ్యెను. లోకవిశ్రుతం బగునాతనివంశము నభివర్ణించెదను. గంగాగర్భంబున

* ఇది యధికపాఠము. కాని బహుగ్రంథసమ్మతమైనది గాదు.

శంతనునకు దేవవ్రతుండను నొకతనయుఁడు గలిగెను. ఆతఁడు పాండవులకుఁ బితామహుఁడై భీష్మనామమునఁ బ్రఖ్యాతుం డయ్యెను. శంతనునకు కాళి యనుభార్యయందు విచిత్రవీర్యుఁ డనునింకొకతనయుఁడు గలిగెను. అనఘుండును, ధర్మాత్ముఁడు నగువిచిత్రవీర్యుఁడు శంతనున కతిప్రియతముఁడై యుండెను. ఆవిచిత్రవీర్యునిక్షేత్రములందు మహర్షి యగు కృష్ణద్వైపాయనుఁడు ధృతరాష్ట్రుఁడు, పాండుఁడు, విదురుఁడు ననుముగ్గురు తనయులం బుట్టించెను. అందు ధృతరాష్ట్రునకు గాంధారియందు నూర్గురుపుత్త్రులు గలిగిరి. పాండునకు ధనంజయుండును, అతనికి సౌభద్రుండగు నభిమన్యుండును, అతనికిఁ బరీక్షితుండును జనించిరి. ఆపరీక్షితునకు కాశ్య యనుభార్యయందు చంద్రాపీడుఁడును, సూర్యాపీడుఁడును జనించిరి. అందు చంద్రాపీడునకు ధనుర్ధరులగు నూర్గురునందను లుదయించిరి. పరీక్షన్నందనుండగుజనమేజయునివంశము భువనప్రసిద్ధమైనది.

చంద్రాపీడునిశతపుత్త్రులలోనను జ్యేష్ఠుఁడగుసత్యకర్ణుఁడు హస్తినాపురంబున బహుదక్షిణాన్వితంబగు నొకమహాయజ్ఞముం గావించెను. అతనికిఁ బ్రతాపవంతుఁడగు శ్వేతకర్ణుఁడు పుట్టెను. అతఁడు ధర్మాత్ముఁ డగురాజయ్యెను. తాని పుత్త్రసంతానము లేకుండుటచే రాజ్యమును త్యజించి యాతఁడు వనంబునకుం బోయెను. సుచారుసందినియు, మహాసాధ్వియు, సౌందర్యవతియు నగు మాలిని యనునామముగల యాతనిభార్య వనంబునకుం బోవు నమ్మహారాజు ననుగమించెను. మార్గమధ్యంబున నాసతీరత్నము గర్భమునుండి సుకుమారుండగు కుమారుం డొకఁడు జనియించెను. పాంచాలనందన యగు ద్రౌపదివలెనే మహాభాగ్యవతియు, మహాపతివ్రతయు నగు నారాజమహిషి లేక లేక పుట్టిన యాపుత్త్రుకందు నచ్చోటనే విడిచిపెట్టి, తనప్రాణే

శ్వేరుపెంటి నెఱఁబాయక చనియెను. సుకుమారాకారుం డగు నక్కుమారుండును సర్వశరీరభాగంబెల్ల మాఱుమ్రోయనట్లు బిగ్గఱఁగ నేడ్వం దొడంగెను. మహారణ్యమధ్యంబున దిక్కుఁ జెడియున్న యక్కుమారకునియెడఁ గరుణగొనినవియుంబోలె నాసమయంబున మేఘబృందంబు లాకసంబున నలమికొనియెను. అంతఁ గొంతసేపటికి శ్రవిష్ఠానందనులగు పైప్పలాదియు, కౌశికుండును నచ్చోటికి వచ్చి ఱాళ్లరాయిడిచే విషమంబు లగు పార్శ్వభాగంబులచే శిలాతలంబెల్ల రుధిరమయంబు గావించుచు రోదనముసేయుచున్న యాపసిపాపను గాంచి కరుణార్ద్రహృదయులై సమీపజలంబులచేఁ బ్రక్షాళనంబు గావించిరి. శిలాసంఘర్షణముచే నాతనిపార్శ్వము లజశ్యామలములై పోయెను. ఆకారణముచే నాబాలుఁ డజపార్శ్వుఁ డనునామము గలిగెను. అతఁడు రోమకాశ్రమంబున నిరువురు బ్రాహ్మణులచేఁ బెంపఁబడుచుండెను. రోమకపత్ని యాబాలుని దనపుత్త్రునిగాఁ జేసికొనఁగోరి పెంచుచుండెను. కుమారుండును నామెనే తల్లిగ భావించి యుండెను. కాలక్రమంబున నాతఁడు పెద్దవాఁడై తన్నుఁ జిన్నతనమునఁ బెంచిన బ్రాహ్మణులను దనమంత్రులుగాఁ జేసికొనియెను. అతనిపుత్త్రపౌత్త్రాదులచేఁ బురువంశము విస్తృతంబయ్యెను. సహాయసంపన్నుండును, ధీమంతుండు నగు యయాతి తనజరాభారమును వహించినపురునిమొదలఁ బ్రీతుండై చంద్రసూర్యగ్రహంబులును, భూమండలమును నిలిచియున్నంతవఱకుఁ బురువంశము సుస్థిరమై యుండుఁగాక యని యాశీర్వదించెను. మహామునులారా! ఇది పురువంశచరిత్రంబు. ఇక, యదు, తుర్వసుప్రభృతివంశంబులఁ గూర్చి యభివర్ణించెదను.

తుర్వసునకు వహ్నియు, అతనికి గోభానుండును, అతని కపరాజితుండగు త్రైశానుండును, అతనికిఁ గరంధముండును, అతనికి మరుత్తు

ను జనించిరి. మరుత్తున కవీక్షితుం డను నపరనామము గలదు. ఆతనికిఁ బుత్త్రిసంతానము లేదు. విపులదక్షిణలతో నాతఁ డనేకయజ్ఞములం గావించెను. అతనికి సంయత యనునొకతనయ యుండెను. మరుత్తుఁడు యజ్ఞదక్షిణగా నామెను సంవర్తునకు దానము చేసెను. మరుత్తుఁడు పౌరవుండగు దుష్మంతుని బుత్త్రునిగాఁ గైకొనియెను. ఆ దుష్మంతునకు కరురోముండును, ఆతనికి ప్రాదుండును, ఆతనికి పాండ్యుఁడు, కేరళుఁడు, కోలుఁడు, చోళుఁడు ననునలువురుతనయులును బుట్టిరి. మునివరులారా! ద్రుహ్యునకు బభ్రుండును, సేతుండును జనించిరి. సేతునకంగారసేతుఁడు సుతుండై పుట్టి మరుత్పతినామంబునఁ బ్రసిద్ధుం డయ్యెను. మహారాజగుయువనాశ్వుఁడు పదునాలుగువర్షంబులును, బదునాలుగుమాసంబులు నాతనితో మహారణంబుగావించి తుదకాతని నిహతుం గావించెను. అయ్యంగారసేతునకు గాంధారుఁ డను తనయుఁడు గలఁడు. ఆతనివలననే గాంధారదేశనామము గలిగెను. గాంధారదేశజంబులగునశ్వంబు లత్యుత్తమంబులు.

అనునకు ధర్ముండును, ఆతనికి ద్యుతుండును, ఆతని కసదుహుండును, ఆతనికిఁ బ్రచేతుండును, ఆతనికి సుచేతుండును, గలిగిరి. యదునకు సహస్రదుఁడు, పయోధుఁడు, క్రోష్ట, అనిలుఁడు, అంజికుఁడు ననునైదుగురు జనించిరి. అందు సహస్రదునకు హైహయుఁడు, హయుఁడు, వేణుహయుఁడు ననుపరమధార్మికులగుమువ్వురుతనయులు గలిగిరి. అందు హైహయునకు విఖ్యాతుం డగు ధర్మనేత్రుండును, ఆతనికిఁ గర్తయు, ఆతనికి సాహంజుఁడును జనించిరి. ఆసాహంజునిచేతనే సాహంజనీపురంబు ప్రతిష్ఠింపఁబడియెను. మాహిష్మంతునితనయుం డగు భద్రశ్రేణ్యునిఁగూర్చి పూర్వము చెప్పియుంటిని. ఆతనికి దుర్దముండును, ఆతనికి ధీమంతుం డగుకనకుండును, ఆతనికిఁ గృతవీ

ర్యుండు, కృతతేజుఁడు, కృతకర్ముఁడు, కృతాగ్ని యనునలువురుపుత్త్రులును జనించిరి.

కార్తవీర్యార్జునచరిత్రము.

అందు కృతవీర్యునకు సహస్రబాహుండు సుతుండై యర్జుననామంబునఁ బ్రఖ్యాతుండయ్యెను. ఆతఁడు సప్తద్వీపములందును దనయధికారమును బ్రతిష్ఠించెను. ఆతఁ డేకవీరుఁడై సూర్యకిరణతేజోమయం బగురథమునధిరోహించి పోయి సప్తద్వీపములను జయించెను. ఆకార్తవీర్యార్జునుండు పదియువేలవర్షంబులవఱకును దపంబు చేసి దత్తాత్రేయు నారాధించి యాతనియనుగ్రహంబుచేఁ దనరాజ్యంబున నెవ్వరికి నధర్మచింత లేకుండునట్లును, కలిగినను దననామశ్రవణమాత్రంబున నివృత్తి యగునట్లొకవరంబును, తాను ధర్మబలంబుచే సకలభూమండలమును జయించి ప్రజారంజకముగాఁ బరిపాలించునట్లొకవరంబును, సంగ్రామరంగమునఁ దనచే నెన్నివేలమందిశత్రువులైనను నిహతు లగునట్లొకవరంబును, యుద్ధసన్నద్ధుం డైనంతనే తనకు సహస్రబాహువులు లభించునట్లొకవరంబునుగా నాల్గువరంబులను బడసి సప్తద్వీపములను జయించెను. సరిత్సముద్రశైలనగరంబులలో నాతనికజేయం బగునది యొక్కటియును లేకుండెను. దండప్రభావముచే నాతఁ డీసమస్తమును జయించెను. ఆతఁడు సప్తద్వీపములందును సహస్రాధికదక్షిణలతో నూఱుయజ్ఞములం గావించెను. అందు వేదియూపాదులు కాంచనమయంబులై యుండెను. విమానస్థులగుదేవగంధర్వాప్సరోగణములచే నీసకలయజ్ఞవేదికలు నలంకృతములయ్యెను. ఆతనిమహత్త్వముం జూచ్చి విస్మయాపన్నుఁడై విద్వాంసుం డగునారదుం డాతనియజ్ఞశాలయం దీక్రిందిరీతి గానము చేసెను.

“యజ్ఞాచరణమునందును, దానమునందును, తపంబునందును, విక్రమమునందు, శాస్త్రజ్ఞానమునందును కార్తవీర్యార్జునునితో సమానుఁడగు పృథ్వీరాజెవ్వఁడును లేఁడు. వాగ్మియు, ఖడ్గధారియు, ధనుర్ధరుండును, రథికుండు నగునితని సప్తద్వీపములందలి ప్రజలును బరమానందముతోఁ గాంచుచుందురు. మహామహిముఁడగు నితని ప్రభావముచే రాజ్యమునం దెవ్వరికిని ధననష్టముగాని, శోకవిభ్రమంబులుగాని లేకుండెను. ఈతఁడు ధర్మానుసారముగాఁ బ్రజలను బాలించుచుండెను. ధనమునకుఁ గాని రత్నాదులకుఁ గాని యాతని కెట్టియభావమును లేదు. ఈచక్రవర్తి సకలసుఖభోగంబుల ననుభవించుచుండెను. మహాయోగి యగునితఁడు స్వయముగాఁ బశుపాలకుఁడును, క్షేత్రపాలకుఁడును, వర్షంబు గురియించుటను బర్జన్యుండునై యుండెను. ఈతనిసహస్రబాహులును, జ్యాకిణాంకితములై యుండెను. ఈతఁడు సహస్రబాహుసమన్వితుఁడై సహస్రకిరణుండగు శరత్కాలభాస్కరునింబోలె విరాజిల్లుచుండెను. మహాప్రభావసంపన్నుండగునిమ్మహీపతి కర్కోటకనందనాది మహానాగులను జయించి మాహిష్మతీపురంబునఁ బ్రవేశించెను. ఈతఁడు తన బాహుసహస్రముచే సముద్రప్రవాహమును సవిలాసముగ బంధించి విహరించుచుండును. మహారాజగు కార్తవీర్యుఁడు నర్మదానదియందుఁ బ్రవేశించి జలక్రీడ గావించునప్పు డవ్వాహిని సహస్రచంచలోర్మిశాలినియై వివిధకుసుమమాలికాభూషితయగు శంకితయుం బోలి ప్రవహించుచుండును. అతని బాహుసహస్రాఘాతంబులచే మహోదధి సంక్షుభితం బగుటయుఁ బాతాళవాసు లగుతామసులు నిశ్చేష్టులై దాఁగుచుందురు. మఱియు సంక్షుభితంబగు సముద్రమునందలి తిమింగిలాదిజలచరంబు లాకులీభూతములై పోవుచుండును. వాతాఘాతములచే ఫేనరాశి పుంజీభూత మగుచుండును. తరంగ

సంక్షోభముచే జలరాశి యుప్పొంగిపోవుచుండును. అట్లాతఁడు క్షీరసాగరంబునందలి మందరముంబోలి సముద్రజలంబుల విహరించుచుండును. మరల సముద్రమథనం బగుచున్న దనుశంకచే మహోరగంబులు భయభ్రాంతములై వెడలివచ్చి యమ్మహారాజుం గాంచి తలలు వంచి సాయంసమయమున వాయుభరముచేఁ గంపించు కదళీఖండములంబోలి యుండును. అతఁడు ధనుర్ధారణంబు గావించి పంచశతంబులు ప్రయోగించినంతమాత్రమున లంకేశ్వరుఁ డగురావణుఁడు విజితుఁడై యాతనిచే బందీకృతుఁ డయ్యెను. మహర్షి యగుపులస్త్యుం డీవృత్తాంతము నాలకించి యర్జునుని సందర్శించి యాతనిచే రావణుని బంధవిముక్తుం గావించెను. ఆవీరశేఖరునిజ్యాఘోషము కల్పాంతజలదగర్జనము వలెను, భీకరాశనిఘోషమువలెను, నతిభీకరమై యుండును. కాని యెంతవింత! భార్గవమహర్షిపరాక్రమ మెట్టిదియో కాని యమ్మహారాజుబాహుసహస్రమును గనకతాళవనంబునుంబోలి ఖండించివైచెను. తృషితుం డగునగ్నిదేవుం డొకప్పుడు కార్తవీర్యార్జునునిచెంతకుం బోయి యర్థించుటయు నాతఁడు సప్తద్వీపవిలసితం బగుభూమండలమునం తను వైశ్వానరునకు భిక్షారూపమున దానము చేసివైచెను. అప్పు డగ్నిదేవుండు సకలనగరగ్రామంబులను సకలరాజ్యంబులను దహించుటకుఁ బ్రవృత్తుం డయ్యెను. అయ్యగ్నిప్రభావముచే నర్జునునిసమస్తరాజ్యమును బ్రజ్వలింపఁదొడంగెను. ఆభూపాలునిక్రీడాశైలమును, క్రీడావనమునుగూడ దగ్ధములై పోయెను. మఱియు వరుణనందనుని రమణీయంబగు శూన్యాశ్రమమునుగూడ నగ్నిదేవుండు భయపడుచునే దగ్ధము గావించెను. మహాప్రభావసంపన్నుఁ డగునమ్మునీంద్రుని వరుణుండు పూర్వకాలంబునఁ బుత్రునిగాఁ బడసెను. ఆతనికి వసిష్ఠుఁడు, ఆపవుఁడునని నామద్వయంబు గలదు. అయ్యాశ్రమంబు దగ్ధం బగుటయు

నాపవుంఘు క్రుద్ధుండై యర్జును నుద్దేశించి నీవు నాయాశ్రమంబు నగ్ని చే దహింపఁజేసితివి గావున నీదుష్కార్యమునకు ఫలంబుగా నీవు జమ దగ్నినందనుం డగు పరశురామునిచే నిహతుండ వయ్యెదవు గాక యని శపించెను.”

అరిందముఁడును, ధర్మపరిపాలకుండు నగునాతనికాలమున నెవ్వ రికి నెట్టికష్టంబును లేదు. ఆతనిప్రతాపముచే దుర్మార్గుల దుర్వృత్తము లు శాంతించుచుండెను. అట్టిమహారాజుగూడ మునిశాపముచే మృ త్యుముఖపతితుం డయ్యెను. వరప్రభావముచే నాతనికి నూర్గురుతన యు లుదయించిరి. అందు శూరుఁడు, శూరసేనుఁడు, వృషణుఁడు, మధుపధ్వజుఁడు, జయధ్వజుఁడు నను నైదుగురుమాత్రము జీవించిరి. వారందఱును కృతాస్త్రులును, బలవంతులును, యశస్విలు నై యుం డిరి. అందు జయధ్వజుఁ డవంతిదేశమునకు రాజయ్యెను. ఆతనికిఁ దాళధ్వజుఁడను నొకపుత్త్రుఁ డుదయించెను, ఆతనికిఁ దాళజంఘులను నూర్వురుపుత్త్రులు గలిగిరి. మహాత్ములగు హైహయులవంశము వీతి హోత్రులు, సువ్రతులు, భోజులు, అవంతికులు, తౌండికేరులు, తాళజంఘులు, భారతులు, సుజాతులు ననునామంబులచే బహువంశ ములుగా విభక్తం బయ్యెను. బహుత్వం బగుటచే నావంశచరిత్రము ప్రత్యేకముగ వర్ణింపఁబడలేదు.

వృషప్రభృతు లగు యదువంశీయరాజు లెల్లరును బుణ్యాత్ము లై యుండిరి. వృషుఁడు వంశకర్త యయ్యెను. ఆతనికి మధుండు పు ట్టెను. మధునకు నూర్గురుపుత్త్రులు గలిగిరి. అందు వృషణుఁడు వంశ కర్త యయ్యెను. వృషణునివలన వృష్ణివంశమును, మధునివలన మా ధవవంశమును, యదువువలన యాదవవంశమును బ్రసిద్ధం బయ్యెను. వీరందఱును హైహయవంశశాఖలోనివారే.

మహాత్ముండగు కార్తవీర్యుని దివ్యచరిత్రము నిత్యము గీర్తించువారికి ధననాశంబు లేకుంటయే గాక నష్టద్రవ్యలాభంబు గలుగును. త్రిలోకవిఖ్యాతపరాక్రములును, స్థావరజంగమాత్మకవిశ్వపరిపాలకులు ను నగుయయాతిపంచపుత్త్రులవంశమును వర్ణించితిని. వీరిచరిత్రంబుల నాకర్ణించుభూపాలురకు ధర్మార్థసిద్ధి చేకూరును. ఈచరిత్రములను ధారణ గావించువారి కీశ్వరుండు ప్రసన్నుండై యాయువు, కీర్తి, సంతానము, ధనము, ఐశ్వర్యమును బ్రసాదించును. ఇఁక యదువంశోధరుండును, యజ్ఞకర్తయు నగుక్రోష్టునివంశము నభివర్ణించెదను. దీని నాకర్ణించుటచే సర్వపాపవినాశం బగును. ఈవంశమునందే వృష్ణికులధురంధరుఁడగువిష్ణుదేవుం డవతరించెను.

—◆ శ్రీకృష్ణజన్మసంకీర్తనము. ◆—

క్రోష్టునకు గాంధారి, మాద్రి యనునిద్దఱుభార్యలుండిరి. అందు గాంధారికి మహాబలుండగుననమిత్రుండును, మాద్రికి యుధాజిత్తు, దేవమీఢుఁడు ననునిర్వురుపుత్రులును బుట్టిరి. ఈముువ్వురివలననే వృష్ణికులము విస్తరిల్లెను. మాద్రికి మఱియు సులక్షణులగువృష్ణి, అంధకుఁడు ననువారు పుట్టిరి. అందు వృష్ణికి శ్వఫల్కుఁడు, చిత్రకుఁడు ననువారు జనించిరి. ఆశ్వఫల్కుండు నివసించుతావున వ్యాధులుగాని యనావృష్టిభయంబుగాని లేకుండెను. ఒకప్పుడు కాశీరాజ్యంబున మూఁడువర్షము లనావృష్టి వాటిల్లినప్పుడు కాశీరాజు సగౌరవంబుగ నాతని దనరాజ్యమునకుఁ దీసికొనిపోయెను. ఆరాజ్యమున శ్వఫల్కుండు వసించుటచే సువృష్టిలాభంబు గలిగెను. కాశీరాజు శ్వఫల్కునకుఁ దనదుహిత యగుగాందిని నిచ్చి పెండ్లిచేసెను. ఆమె నిత్యము నొక బ్రాహ్మణునకు గోదానము గావించుచుండెను. ఆమెగర్భమునం

వక్రూరుం డుదయించెను. ఆతఁడు దాతయు, యజ్వయు, వీరుండును, శ్రుతవంతుఁడును, అతిథిప్రియుఁడు నై యుండెను.

అంధకున కుకురుఁడు, భజమానుఁడు, శమీకుఁడు, అరిమేజయుఁడు, అవిక్షితుఁడు, ఆక్షేపుఁడు, శత్రుఘ్నుఁడు, అరిమర్దనుఁడు, ధర్మధృక్కు, యతిధర్ముఁడు, ధర్మోక్షణుఁడు, అంధకరుఁడు, అవవాహుఁడు, ప్రతివాహుఁడు మొదలగుపుత్త్రులును, సుందరి యనుపుత్త్రికయుఁ గలిగిరి. అక్రూరున కుగ్రసేనయనుభార్యయందు ప్రసేనుఁడు, ఉపదేవుఁడు ననువారు జనించిరి. చిత్రకునకు పృథుఁడు, విపృథుఁడు, అశ్వగ్రీవుఁడు, అశ్వవాహుఁడు, స్వపార్శ్వకుఁడు, గవేషణుఁడు, అరిష్టనేమి, అశ్వుఁడు, సుధర్ముఁడు, ధర్మభృత్తు, సుబాహుఁడు, బహుబాహుఁడు ననుపుత్త్రులును, శ్రవిష్ఠ, శ్రవణ యనుపుత్త్రికలును జనించిరి. దేవమీఢున కసిక్నియనుభార్యగర్భమున శూరుండు పుట్టెను. అతనికి భోజనందినియందు పదుగురునందను లుదయించిరి. అందు మహాభాగుం డగు వసుదేవుఁడు జ్యేష్ఠుఁడు. అతని కానకదుందుభి యను నింకొకపేరు గలదు. ఆతఁడు జనించునప్పుడు సకలదేవదుందుభులును మ్రోసెను. ఆనకాదివివిధవాద్యంబులచే స్వర్గమునుండి దివ్యమంగళధ్వనులు చెలరేఁగెను. శూరభవనంబున సహస్రపుష్పవర్షంబు గురిసెను. మానవలోకమునందు వసుదేవసమానసుందరుఁడు లేకుండెను. అతఁడు చంద్రునివలెఁ గాంతిమంతుఁడై యాహ్లాదకరుఁడై యుండెను. అతనితరువాత దేవభాగుఁడు, దేవశ్రవుఁడు, అనాధృష్టి, కనవకుఁడు, వత్సవంతుఁడు, గృంజముఁడు, శ్యాముఁడు, శమీకుఁడు, గండూషుఁడు ననులోవ్వురుగురు పుట్టిరి. మఱియు పృథుకీర్తి, పృథ, శ్రుతదేవ, శ్రుతశ్రవ, రాజాధిదేవి యను నైదుగురుపీరమాత లుదయించిరి. అందు శ్రుతశ్రవకు చేదిరాజగు శిశుపాలుండు పుట్టెను. ఈతఁడే పూర్వజన్మమున హిరణ్యకశిపుఁడు. పృథుకీర్తికి వృద్ధశర్మవలనఁ గరూశాధిపతి యగుదంతవక్త్రుఁడు పుట్టెను.

అతఁడు పృథను దనయఁగాఁ జేసికొనియెను. ఆమెకు పృథయనియు, కుంతి యనియు ద్వినామములు గలవు.

ఆకుంతిని పాండురాజు పెండ్లియాడెను. ఆకుంతిగర్భమున ధర్మునివలన ధర్మజ్ఞుం డగు యుధిష్ఠిరుండును, వాయుదేవునివలన భీమసేనుండును, మహేంద్రునివలన ధనంజయుండును జనించిరి. ఈజగంబున ధనంజయునివంటి వీరుం డెవ్వఁడును లేకుండెను. అతఁ డింద్రతుల్యపరాక్రముఁడై యుండెను. కనిష్ఠవృష్ణినందనుఁ డగుననమిత్రునకు శినియు, నాతనికి సాత్యకియు, యుయుధానుఁడును జనించిరి. దేవభాగునకు మహాభాగ్యశాలియగునుద్ధవుండు పుట్టెను. ఈతఁడు పరమపండితుఁ డని విఖ్యాతుం డయ్యెను. అనాధృష్టి కశ్మక్యుండు పుట్టెను. శ్రుతదేవునకు శత్రుఘ్నుఁడు పుట్టెను. ఈతఁడే యేకలవ్యుఁడనుపేరితో నిషాదులచేఁ బెంపఁబడి వర్ధిల్లెను. ప్రతాపవంతుఁ డగువసుదేవుఁ డపుత్రకుఁ డగునశ్వసంతునకుఁ దనతనయుఁ డగుకౌశికుని దత్తునిగాఁ జేసెను. విష్వక్సేనుఁడు గండూషునకుఁ దనసుతులగు చారుదేష్ణుఁడు, సుదేష్ణుఁడు, పాంచాలుఁడు మొదలగువారిని దత్తులుగాఁ జేసెను. అందు కనిష్ఠుఁడు రౌక్మిణేయుఁడు. మహాబాహుఁ డగునాతనివెంట సహస్రవాయసము లనుగమించుచుండును. యుద్ధము సేయుచుండ నాతఁడు రణారంగమును విడుచువాఁడు గాఁడు. కనవకునకు తంత్రిజిత్తు, తంత్రిపాలుఁడు ననునిర్వురుసుతులుదయించిరి. శ్యామునకు శమీకుండు పుట్టి రాజయ్యెను. భోజవంశీయుఁ డను నింద తొలఁగించుకొనుటకై యాతఁడు రాజసూయమును గావించెను. అతనికి శత్రుసూదనుం డగు నజాతశత్రుం డుదయించెను.

ఇట్లు వసుదేవవంశముంగూర్చి చెప్పితిని. వృష్ణిసంబంధమగు వంశత్రయమును, శాఖాప్రశాఖలచే విస్తరిల్లెను. ఈమహామవంశమ్ము

లును బరాక్రమవంతములైనవియే. అందెవ్వఁడు ననర్థంబు లేకుండె ను. వసుదేవునకు పౌరవి, రోహిణి, మదిర నైశాఖి, భద్ర, సహదేవ, శాంతిదేవ, శ్రీదేవి, దేవరక్షిత, వృకదేవి, ఉపదేవి, దేవకి మొదలుగా గల చతుర్దశప్రధానపత్నులు గలరు. వీరికి సుతనువు బడబ యను నిర్దఱుపరిచారిక లుండిరి. వసుదేవునకు దేవకి యేడవభార్య; బాహ్లీకనందన యగురోహిణి జ్యేష్ఠపత్ని. వసుదేవునకు రోహిణియందు రాముఁడు, శరణ్యుఁడు, శఠుఁడు, దుర్దముఁడు, దమనుఁడు, శుభ్రుఁడు, పిండారకుఁడు, ఉశీకరుఁడు మొదలగుపుత్త్రులును, చిత్ర యనుపుత్త్రికయుఁ గలిగిరి. ఈచిత్రయే తరువాత సుభద్రానామముచే విఖ్యాత యయ్యెను. మఱియు వసుదేవునకు దేవకియందు మహాయశుం డగుశౌరి యుదయించెను. రామునకు రేవతియందు నిశఠుఁ డనుకుమారుఁడు గలిగెను. పార్థునకు సుభద్రయం దభిమన్యుఁ డుద్భవించెను. అక్రూరునకు కాశికన్యయందు సత్యకేతుఁడుపుట్టెను. వసుదేవునిభార్యలలో నేడ్వురు మహాభాగ్యవతులై యుండిరి. అందు శాంతిదేవకు భోజుఁడు, విజయుఁడు నను నిద్దఱుసుతులును, సునామకు వృకదేవుఁడు గదుఁడు నను నిర్వురు తనయులును, వృకదేవి కవగాహుఁడును జనించిరి.

త్రిగర్తరాజనందన యగుజిజ్ఞాస శిశిరాయణికి భార్య యయ్యెను. ఆరాజునకుఁ బుత్త్రసంతానములేక తనభార్యయందు సంతానము నుత్పాదింపఁజేయుటకై గార్గ్యమునీంద్రుని నియోగించెను. కృష్ణాయ సప్రతిముం డగునమ్మునీంద్రుఁడును బండ్రెండు సంవత్సరములు దనపౌరుషమును వినియోగించి విఫలుండై కోపాతిరేకంబున నొకగోపకన్యను బరిగ్రహించి ప్రవర్తింప నారంభించెను. ఆమె శూలపాణినియోగంబున గోపభామినియైయున్న యొక యప్సరసుందరి. ఆమె గార్గ్యమునికి భార్యయై కాలయవనుండనుపుత్త్రుం గాంచెను. ఆకాలయవనుని

పూర్వాగ్ధశరీరము సువృత్తమై యుండెను. సింహపరాక్రముం డగునక్రూ మారుఁడు జన్మించినదిమొదలుగ నయ్యపుత్త్రకుండగురాజుచేఁ బెంపఁ బడుచుండెను. క్రమముగా నాతఁడు రాజయ్యెను. ఒకప్పు డాతఁడు నారదుం గాంచి పరాక్రమవంతులగుయోధులంగూర్చి తెలుపవలయు నని ప్రార్థించుటయు నారదుం డాతని కంధకవృష్ణివంశములరాజులం గూర్చి చెప్పెను. అప్పుడు కాలయవనుం డక్షౌహిణీసేనాపరివృతుం డై మథురాభిముఖంబుగ యాత్ర గావించి వృష్ణ్యంధకవీరులకడకు దూతం బంపించెను.

అప్పు డావీరులందఱును గాలయవనభయంబునఁ గృష్ణునితోఁ గలిసికొని మంత్రాలోచనంబు గావించి యిట్టిసమయమున నగరమును విడిచిపోవుటయే యుత్తమమని నిశ్చయించుకొనిరి. తుద కట్లే జరిగె ను. వారందఱును మథురానగరమును విడిచి మహాదేవు నర్చించి ద్వా రావతీనగరమునఁ బ్రవేశించి యందు సుఖనివాసముం గావించిరి.— జితేంద్రియుండును, నిశ్చలచిత్తుండునై యీపవిత్రచరిత్రమును బ్రతి పర్వమునందును వినువాఁడును, వినిపించువాఁడును విద్వాంసుఁడై సు ఖియై యుండఁగలఁడు.

—♦ వృష్ణివంశనిరూపణము. ♦—

క్రోష్టునకు వృజినీవంతుఁ డను నింకొకతనయుఁడు గలఁడు. ఆ తనికి స్వాహియు, ఆతనికి ఉషద్గుండును జనించిరి. అయ్యుషద్గురుండు పుత్త్రార్థియై బహుదక్షిణాన్వితంబు లగుననేకయజ్ఞముల నాచరించి చి త్రరథుం డనునొకతనయుం గాంచెను. సత్కర్మనిరతుం డగునాచిత్ర రథునకు శశిబిందుఁడు పుట్టి రాజర్షియై యనేకయజ్ఞములఁ గావించెను. ఆతనికి పృథుశ్రవుండును, ఆతని కంతరుండును, ఆతనికి సుయజ్ఞుండును,

ఆతని కుమారుండును, ఆతని కరిందముండగు శినేయుండును, ఆతనికి రాజర్షియగు మరుత్తుండును, ఆతనికి కంబళబర్హియు జనించిరి. కంబళబర్హి పుత్త్రకామేష్టి చేసి రుక్మకవచుం డనుతనయుం గాంచెను. ఆతండు రణరంగముల నిశితశరంబులచే శతసహస్రాధికవీరయోధుల నిర్జించి విజయలక్ష్మీలాభముం గాంచెను. ఆతనికి పరిజిత్తుండు పుట్టెను. ఆతనికి రుక్మేషుండు, పృథురుక్ముండు, జ్యామఘుండు, పాలితుండు, హరియును నైదుగురుసుతు లుదయించిరి. వీరందఱును మహాపరాక్రమసం తులై యుండిరి. అందు పాలితునకును, హరికిని దండ్రి విదేశరాజ్యముల నొసంగెను. రుక్మేషుండు తనభ్రాతయగుపృథురుక్మునితోఁ గలసి స్వరాజ్యమునం దధికారమును స్థాపించుకొనిరి. ఆయన్నదమ్ము లిరువురు నేకమై సోదరుఁడగు జ్యామఘుని రాజ్యమునుండి వెడలఁ గొట్టిరి.

ప్రశాంతచిత్తుఁ డగుజ్యామఘుఁడు పోయి యొకతపోవనమున నివసించి యుండెను. అచ్చట నాతండు బ్రాహ్మణులచే బోధితుండై శరశరాసనంబులఁ దాల్చి ధ్వజోపేతం బగురథము నధిరోహించి యేకాకియై పోయి నర్మదానదీతీరంబునఁ గల మేకలానగరమును, మృత్తికావతీపురమును వశపఱచుకొని ఋక్షవంతంబను పర్వతమును జయించి శుక్తిమతీనగరమును రాజధానిగాఁ జేసికొని సుఖముగా రాజ్యము చేయుచుండెను. ఆతనిభార్య యగుశైబ్య మహాపతివ్రతయై యుండెను. ఆమె కెట్టిసంతానమును లేకుండెను. జ్యామఘుఁ డొకప్పు డొక యుద్ధమునందు సంపూర్ణవిజయము నంది యొకకన్యకను సంపాదించి భార్యచెంతకు వెంటఁబెట్టుకొనిపోయి సంత్రస్తుండై యీబాలిక నీకోడలు గాఁగలదని చెప్పెను. ఆమాట విని రాజమహిషియగు శైబ్య, “నాథా! ఎవరికోడలు?” అని ప్రశ్నించెను. నీకుఁ గుమారుఁడు

గలిగినచో నీవె యాతనిభార్య యగుదువని జ్యామఘుఁడు చెప్పెను. ఆకన్య యప్పటినుండి మహాతపంబు గావించుచుండెను. ఇట్లుండ వార్ధకంబున శైబ్య యొకకుమారుం గనియెను. ఆతఁడు విదర్భుం డను నామముచే విఖ్యాతుం డయ్యెను. ఆతఁడు తనతండ్రిచేఁ గొనితేఁబడిన యాకన్యకను బెండ్లియాడి యామెవలన క్రథుఁడు, కౌశికుఁడు నను నిరువురుపుత్త్రులం గాంచెను. వారిరువురును విద్వాంసులును, శూరులును, రణకోవిదులు నై యుండిరి.

విదర్భునకు భీముం డను నింకొకసుతుండు గలఁడు. ఆతనికి కుంతియు, ఆతనికి ధృష్టుఁడు, ఆతనికి ఆవంతుఁడు, దశార్హుఁడు, విషహారుఁడు నను ముగ్గురుతనయులును గలిగిరి. అందు దశార్హునకు వ్యోముఁడు, ఆతనికి జీమూతుఁడు, ఆతనికి వికృతి, ఆతనికి భీమరథుఁడు, ఆతనికి నవరథుఁడు, ఆతనికి దశరథుఁడు, ఆతనికి శకుని, ఆతనికి కరంభుఁడు, ఆతనికి దేవరాతుఁడు, ఆతనికి దేవక్షత్రుఁడు, ఆతనికి వృద్ధక్షత్రుఁడు, ఆతనికి దేవకుమారపత్రియుం డగుమధుండును జనించిరి. ఆమధుండు మధునాభాప్తినై మధువంశమునకుఁ గర్త యయ్యెను. అతనికి వైదర్భి యను భార్యవలన పురుద్వంతుం డను తనయుండును, ఐక్ష్వాకి యనుపత్నివలన సర్వగుణసంపన్నుం డగు సత్వానుండు జనించిరి. ఆతనినుండియే కీర్తివర్ధను లగుసాత్వతు లావిర్భవించిరి. ఇది జ్యామఘవంశవృత్తాంతంబు. దీని నాలించువారు సంతానవంతులును, సుఖవంతులు నగుదురు.

మధుసంభవుం డగుసత్వానునకు కౌసల్య యనుభార్యయందు మహాబలసంపన్నులగు కొందఱుతనయులు గలిగిరి. అందు భాగినుఁడు, భజమానుఁడు, దివ్యుఁడు, దేవావృధుఁడు, అంధకుఁడు, వృష్ణి యనువారు ప్రధానులు. వీరిలో నలుగురివంశము లీపురాణమున వర్ణింపఁ

బడినవి. భజయానునకు బాహ్యక, ఉపబాహ్యక యనునిద్దఱు భార్య గలరు. అందు బాహ్యకకు క్రిమి, క్రమణుఁడు, ధృష్టుఁడు, శూరుఁడు, పురంజయుఁడు ననువారును, ఉపబాహ్యకు అయుతాజిత్తు, సహస్రజిత్తు, శతాజిత్తు, దాసకుఁడు ననువారును జనించిరి. రాజగు దేవావృధుండు సర్వగుణసంపన్నుం డగుపుత్త్రుం గోరి యనేకయజ్ఞములను దపంబులను గావించెను. అతఁడు పర్ణాశుండై నదీజలంబులను స్పృశించుచుఁ గొంతకాలము తపంబు చేసెను. నిరంతరసంస్పర్శవశంబున నానదీమతల్లి యాతనియెడల నతిప్రీతయై యాతనికి శుభసంపాదనంబు గావించుటకై యనేకవిధంబుల నాలోచించి యేయుపాయమును నిశ్చయించుకొనఁజాలక పోయెను. అతనికి భార్యయై యాతని వలన సత్పుత్త్రునిం బడయఁగలుగునంతటి భాగ్యవతి యగుకన్యక యెవ్వతెయు నవ్వాహినీదేవికి గోచరింపలేదు. అప్పు డాదేవి నేనే యీతనికి భార్య నయ్యెద నని నిశ్చయించుకొని పరమసుందరకుమారీరూపముం దాల్చి యానరనాథునిం జేరి యాతనిఁ బతిగా వరించెను. ఉదారహృదయుం డగు దేవావృధుం డామెను భార్యగాఁ బరిగ్రహించెను. పదిమాసములనాఁటి కామె మహాతేజస్సంపన్నుఁ డగుబభ్రుం డను నొక తనయుం గాంచెను.

పురాణజ్ఞులగువా రీబభ్రువంశముల గూర్చియు, దేవావృధుని గుణములం గూర్చియుఁ బ్రశంసించియుండిరి. "నరశ్రేష్ఠుం డగు దేవావృధునియు, మహాత్ముం డగుబభ్రునియు గుణకీర్తులను దూరము నుండి మేమెట్లు వినియుంటిమో సమీపమునకు వచ్చి యట్లే కనియుంటిమి. వీరివంశమునందు షట్సప్తషష్టిసహస్రపురుషపర్యంతమును అమరత్వప్రాప్తి యయ్యెను. ఈవంశీయులగురాజు లందఱును బుద్ధియందును, ధనుర్విద్యయందును, దానమునందును, యజ్ఞాచరణమునందును,

బ్రహ్మనిష్ఠయుండును బ్రధానుఁడై యుండిరి—" అంధకులవలన కాశ్య దుహిత కుకురుఁడు, భజమానుఁడు శశకుఁడు, బలబర్హి యను నలుగురుతనయులం గాంచెను. అందు కుకురునకు వృష్టియు, ఆతనికి కపోతముఁడు, ఆతనికి తివిరి, ఆతనికి పునర్వసుఁడు, ఆతనికి అభిజిత్తు, ఆతనికి ఆహుకుఁడు, ఆహుకుఁడు ననుకవలును జనించిరి. అయ్యాహుకుం డశీతికవచధారియై యుద్ధమునకుఁ బోవుచుండె ననియు, నీతనివంశమున భూరిదాతలు, శతసహస్రపరమాయుష్కులు, విశుద్ధకర్ములు, యజ్వలు గానివారు లేనేలేరనియు, నందఱును బూర్వదిగ్వాలసింతంబగుభోజరాజ్యము నాక్రమించుటకుఁ బ్రయత్నించువారేయనియు, నందఱును రథగజతురగపదాతిసేనాపరివృతులై యుద్ధయాత్రలంగావించి విజయలక్ష్మీసనాథులైనవారేయనియు, నీవంశమువారిచేతనే భోజరాజులు సింహాసనచ్యుతు లగుచుండి రనియు నభిజ్ఞులు కీర్తించియున్నారు.

అంధకగణంబులు తమసోదరి నవంతీశ్వరునకు సమర్పించి యుండిరి. ఆహుకునకు కాశ్యయనుభార్యయందు దేవకుఁడు, ఉగ్రసేనుఁడు ననునిరువురుపుత్త్రులు గలిగిరి. అందు దేవకునకు దేవవానుఁడు, ఉపదేవుఁడు, సందేవుఁడు, దేవరక్షితుఁడు ననుపుత్త్రులును, దేవకి, శాంతిదేవ, సుదేవ, దేవరక్షిత, వృకదేవి, ఉపదేవి, సునామ యనునేడ్గురు పుత్త్రికలును గలిగిరి. ఆతఁడాపుత్త్రికలను వసుదేవున కిచ్చి పెండ్లిచేసెను. ఉగ్రసేనునకు కంసుఁడు, న్యగ్రోధుఁడు, సునాముఁడు, కంకుఁడు సుభూమఁడుఁడు, రాష్ట్రపాలుఁడు, సుతనుఁడు, అనావృష్టి, పుష్టిమంతుఁడు ననుతొమ్మండ్రుపుత్త్రులును, కంస, కంసవతి, సుతను, రాష్ట్రపాలి, వరాంగనయను కంకయను నైదుగురుతనయలును గలిగిరి. అందఱికంటెను గంసుఁడే జ్యేష్ఠుఁడు. ఉగ్రసేనుఁడు తనసంతతితోఁ గూడ కుకురవంశీయుఁ డయ్యెను. ఈకుకురవంశచరిత్రమును స్మరించువాఁడు ప్రజావంతుఁడై వంశవర్ధనుండగును.

—♦ స్యమంతకచరిత్రము. ♦—

మునివరులారా ! భజమానునకు రథికశ్రేష్ఠుండగు విదూరథుండును, ఆతనికి మహాబలుం డగు రాజాధిదేవుండును జనించిరి. ఆ రాజాధిదేవునకు వీర్యవంతులగు దత్తుండు, అతిదత్తుండు, శోణాశ్వుండు, శ్వేతవాహనుండు, శమి, దండశర్మ, దంతశత్రుండు, శత్రుజిత్తు ననుతనయులును, శ్రవణ, శ్రవిష్ఠయను తనయలును బుట్టిరి. అందు శమికి ప్రతిక్షత్రుండును, ఆతనికి స్వయంభోజుండును, ఆతనికి భదికుండును జనించిరి. భదికునకు మహాబలపరాక్రమసంపన్నులగు కృతవర్మ, శతధన్వుండు, దేవాంతుండు, నరాంతుండు, భిషక్కు, వైతరణుండు, సుదాంతుండు, అతిదాంతుండు, నికాశ్యుండు, కామదంభుండు ననుబహుపుత్త్రులు గలిగిరి. అందు దేవాంతునకు విద్వాంసుం డగుకంబళబర్హి పుట్టెను. ఆతనికి, అసమౌజుండు, తామసౌజుండు ననువారు జనించిరి. అసమౌజుం డపుత్త్రకుండై సుదంష్ట్రుండు, సుచారుండు, కృష్ణుండు ననుముగ్గురిని దత్తులుగాఁ జేసికొనియెను. వీరందఱు నంధకవంశీయులైరి.

క్రోష్టునకు గాంధారి, మాద్రి యను నిరువురుపత్ను లుండి రని యిదివఱకే చెప్పియుంటిని. అందు గాంధారికి మహాబలుం డగు ననమిత్రుం డను నేకపుత్త్రుం డుదయించెను. మాద్రికి యుధాజిత్తు పుట్టెను. ఆతనికి దేవమీఢుం డుదయించెను. అమిత్రవిజయుం డగు ననమిత్రునకు నిఘ్నుండును, ఆతనికి ప్రసేనుండు, సత్రాజిత్తు ననునిద్దఱుతనయులును గలిగిరి. ప్రసేనుండు ద్వారకాపురంబున నివసించియుండెను. రథికశేఖరుం డగు సత్రాజితుం డొకనాఁడు నిశావసానంబున సూర్యోపస్థానంబు గావించుటకై రథారూఢుండై నదీతీరంబునకుం బోయి జలస్పర్శనంబు సేయుచు సూర్యోపాసనంబు నిర్వర్తించుచుండెను. ఆసమయంబున భగవానుండును, తేజోమయుండు నగు వివస్వంతుండు నిజ

స్వరూపమును దాల్చి యాతనిసమ్ముఖమున సాక్షాత్కరించెను.

అప్పుడు సత్రాజిత్తు సమీపస్థితుండగుసూర్యదేవు నుద్దేశించి యోజ్యోతిష్పతీ ! గగనభాగంబున జ్యోతిర్మండలమధ్యవర్తి వగుచున్న నేను నిత్యమును సందర్శించుచునే యుంటిని, నాయందు మిత్రభావంబుతో వచ్చి దర్శనంబిచ్చితివిప్పటినీమూర్తియందు నీసఖుండనగునా కెట్టి భేదంబును గానవచ్చుట లేదు. అనుటయు నప్పుడు సూర్యభగవానుండు తనకంఠమునందలి స్యమంతకరత్నమును దీసి దాచివైచెను. అప్పుడు సౌమ్యమూర్తియై యున్నప్రభాకరునిదివ్యదేహాకృతిం గాంచి సత్రాజిత్తు ప్రీతుండై ముహూర్తమాత్రము తెప్ప వాల్పకుండ నట్టె చూచుచుండెను. అనంతరము సూర్యదేవుండు గమనోద్యుక్తుండగుటయు సత్రాజిత్తు వినీతుండై మహాత్మా ! దేనిప్రభావముచే నీవీ లోకము నంతను బ్రకాశింపఁజేయఁగలుగుచుంటివో యట్టిదివ్యరత్నమును నీమిత్రుండ నగునాకుఁ బ్రసాదింపవలయు నని ప్రార్థించెను. భాస్కరుండును బ్రీతుండై యాతనికి స్యమంతకరత్నము నొసంగుటయు దానిం గైకొని పరమానందముతో సత్రాజిత్తు నిజనగరంబునకుఁ బ్రవేశించెను.

అతనిపురప్రవేశసమయంబునఁ బౌరులందఱును "ఇదిగో! సూర్యుండు వచ్చుచున్నాఁడు" అనిపల్కుచు వెంబడింప నారంభించిరి. ఆమణిప్రభావముచే సత్రాజిత్తు తనపురంబునను, నంతఃపురంబునను ననేకచిత్రక్రియలం గావించుచుండెను. కొంతకాలమునకుఁ బిమ్మట సత్రాజిత్తు తనసోదరుఁ డగుప్రసేనునందలిప్రీతిచే నాదివ్యరత్నము నాతని కొసంగెను. క్రమముగా నమ్మణి వృష్ణ్యంధకనివాసంబులయందు కనకవర్షమును గురియించుచుండెను. ఆరత్నప్రభావముచే నాదేశంబునఁ బర్జన్యుండు యథాసమయంబున వర్షించుచుండెను; ప్రజలో

ఈతివ్యాధిబాధలును లేకుండెను. ఎల్లయెడల శాంతిసుఖంబులు వర్ధిల్లుచుండెను. అందుచే గోవిందుం డగుకృష్ణునకు దానిని గ్రహింపవలయుననుకోరిక గలిగెనుగాని లాభము లేకపోయెను. బలవంతముగఁ గైకొనుటకు సమర్థుండయ్యును నాతఁ డట్లు గావించుట కిష్టపడఁడయ్యెను.

ఇట్లుండ నొకప్పుడు ప్రసేనుం డమ్మణిచే నలంకృతుండై వేఁటకై వనంబునకుం బోవుటయు మణిలోభముచే నొకసింహ మాతని వధించి రత్నముం గైకొనిపోవుచుండఁగా ఋక్షరా జాపంచాననమును సంహరించి యమ్మణిని గ్రహించి గిరిగుహామధ్యంబునఁ బ్రవేశించెను. అనంతరము ప్రసేనుండు వనంబున మరణించినవృత్తాంత మెల్లరికిని దెలియవచ్చెను. పూర్వము కృష్ణుం డమ్మణిని గోరినవాఁ డగుటచే మణిలోభంబున నాతఁడే ప్రసేనుని రహస్యముగ వధించి మణినపహరించి యుండు నని వృష్ణ్యంధకగణంబులందఱును సందేహపడఁదొడంగిరి. ధర్మాత్ముం డగుశ్రీకృష్ణదేవున కీవిషయమునం దెట్టిసంబంధమును నిజముగా లేకపోయినను ప్రజలందఱు నకారణముగ నాతని ననుమానింప నారంభించిరి.

ఈయపయశంబును సహింపఁజాలక శ్రీకృష్ణుండు చింతితుండై యెట్లయినను నారత్నమును మరల సంపాదింతునని ప్రతిజ్ఞగావించి ప్రసేనుండు వేఁటకుఁ బోయినవనంబునుగూర్చి విశ్వస్తులగు ననుచరులతోఁ గూడి పోయెను. అట్లు పోయి శ్రీకృష్ణుండు ఋక్షవంతమునందును, వింధ్యాచలమునందును బలుతావుల వెదకి వెదకి పరిశ్రాంతుండై తుదకశ్వసహితంబుగఁ జచ్చిపడియున్న ప్రసేనుం గాంచి యాతనిచెంత నమ్మణిం గానక యాతనికించుకదూరంబునఁ బడియున్న సింహకళేబరముం గనుఁగొని యదియొకఋక్షంబుచే నిహతంబైనట్లు గ్రహించి పదచిహ్నంబులం బట్టి యాఋక్షరాజం బున్నగుహాద్వారముకడకుఁ బోవ

ను. అప్పు డాగుహామధ్యమునుండి యొకయువతికంఠస్వరము వినవచ్చు టయు నాతఁ డాశ్చర్యపడియెను. ఆగుహాలో నొకదాది జాంబవంతుని పుత్త్రి నెత్తికొని స్యమంతకమణి యాతనిచేతి కిచ్చి యాడించుచు వత్సా! ఏమువవలదు. ఓసుకుమారా! ఒకసింహము ప్రసేనుని వధించినది. నీతండ్రి యగుజాంబవంతుఁ డామృగేంద్రమును సంహరించి యీరత్నమును గ్రహించి తెచ్చియున్నాఁడు. ఏమునకుము. ఈమణిరాజము నీదియే" అని చెప్పి యుపలాలించుచుండెను.

భగవానుం డగుశ్రీకృష్ణుం డీవాక్యముల నాలకించి యాగుహాద్వారంబున బలరామసహితంబుగ యాదవులను నిలువనియోగించి తానాగహ్వరమధ్యంబునఁ బ్రవేశించెను. జాంబవంతుం డాతనిం గాంచి క్రుద్ధుండై యుద్ధమునకుఁ దలపడియెను. క్రమముగా నయ్యిరువురకు నతిఘోరం బగుబాహుయుద్ధ మారంభ మయ్యెను. అట్లిరువదియొక్కదినంబులవఱకును మహారణము జరుగుచునే యుండెను. బలదేవుండు యాదవవీరులతోఁగూడ బిలద్వారంబునఁ గొంతకాల ముండి శ్రీకృష్ణుం డెంతకును రాకుండుటచే నాతఁడు మడిసియుండు నని యెంచి యటగొందఱుయదుకుమారుల నుంచి మగిడి ద్వారకాపురంబునకు వచ్చి శ్రీకృష్ణమరణవార్త విచారముతో నెల్లవారికిని దెలియఁజేసెను.

కృష్ణుండును గొన్నాళ్ళకు జాంబవంతుని విజితుం గావించి యాతనిపుత్త్రికామణితోఁగూడ నాత్మవిశుద్ధికొఱకు స్యమంతకమణిని బరిగ్రహించి జాంబవంతు ననునయించి బిలద్వారంబు వెలువడి విసీతు లగుసహచరులతోఁగూడ మరల ద్వారకాపురంబునఁ బ్రవేశించెను. ఇట్లచ్యుతుండు స్యమంతకమణిని మరల సంపాదించి తెచ్చి యాత్మకళంకమును బాపుకొని సకలసాత్వతగణంబుల సమ్ముఖంబునను సత్రాజిత్తున కారత్నమును సమర్పించెను. శ్రీకృష్ణుం డీవిధముగా లో

స్యమంతకప్రసంగ్రహము.

సత్రాజిన్నందన యగుసత్యభామను జాలకాలమునుండియు న క్రూరుఁ డపేక్షించి యుండెను. కాని యాతనికోరిక నెఱవేఱలేదు. స్యమంతకమణిసహితముగ నామెను సత్రాజిత్తు శ్రీకృష్ణున కర్పించెను. అక్రూరుం డెట్లయిన నాతనిస్యమంతకము నపహరింపవలయు నని యవకాశమునకు వేచి యుండెను. ఒకప్పుడు రాత్రివేళ శతధన్వుండు సత్రాజిత్తుఁ జంపి యామణి నెత్తుకొని వచ్చి యక్రూరుని కర్పించెను. ఈసంగతి యితరులెవ్వరితోడను జెప్పనని శతధన్వునిచే శపథము చేయించుకొని యక్రూరుం డారత్నమును గైకొనియెను. మఱియు నీమణిప్రభావముచే నింతటినుండి ద్వారకాపురమే మనవశమగుననియు, శ్రీకృష్ణుం డెప్పుడైన నిన్ను నిగ్రహింపఁ బ్రయత్నించినచో నేను నీపక్షమునం దుండెద ననియు నక్రూరుండు శతధన్వునకు ధైర్యము చెప్పెను. మనస్విని యగుసత్యభామ పితృమరణంబున కతి దుఃఖితయై రథారోహణము గావించి వారణావతంబునకుం బోయెను. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుం డచ్చట నుండెను. సత్యభామ రోష్పుచుఁ దనతండ్రిని శతధన్వుఁడు వధించినవృత్తాంత మంతయును శ్రీకృష్ణునకు నివేదించెను.

అవ్వార్త నాలకించి శ్రీమంతుం డగుగోవిందుం డతిత్వరితగమనంబుల ద్వారకానగరంబున కరుదెంచి యగ్రజుం డగుహలాయుధుని గాంచి "ప్రభూ! సింహము ప్రసేనుని, సత్రాజిత్తును శతధన్వుఁడును నిహతులం గావించిరి. స్యమంతకము నాకుఁ బ్రాప్తించినదగుటచే నేను దానికిఁ బ్రభుండ నైతిని. కావున నీవిప్పుడు వేగమ రథారోహణంబు గావింపుము. మహారథుండగుభోజనందనుని వధించి యమ్మణిం గైకొని దానికధికారుల మగుదము. అని చెప్పి యాతనితోఁ గలసి శ్రీకృష్ణుండు శతధన్వునిపైకెత్తిపోయెను. శతధన్వుండును దనకక్రూరుండు

సహాయుఁడై వచ్చునని యెదురుచూచెను గాని యేమియు లాభము లేకపోయెను. శ్రీకృష్ణునిమహాసంరంభముం జూచి యక్రూరుండు భయపడి సమర్థుం డయ్యును శతధన్వునిపక్షమునఁ జేరఁజాలకపోయెను. అందుచే శతధన్వుండు భయభ్రాంతుఁడై యాత్మరక్షణంబున కొకయుపాయము నాలోచించుకొనియెను. ఆతనికి శతయోజనగామియగు హృదయ యనునొకయాఁడుగుఱ్ఱము గలదు. దానినధిరోహించిపోయి యాతఁడు శ్రీకృష్ణునితో యుద్ధము చేయ నారంభించెను. ఆగుఱ్ఱము చాలదూరము నడచి యలసియుండుటయుఁ, దనరథము సుదృఢంబై యుండుటయుఁ గనిపెట్టి కృష్ణుండు విజయోత్సాహుఁడై శతధన్వుని మర్దింప నారంభించెను. కృష్ణుని విక్రమంబును సహింపఁజాలక శతధన్వుండప్పుడు హయసహితముగఁ బలాయితుం డగుటయుఁ గృష్ణుం డాతనిఁ దఱుముకొనిపోవఁదొడంగెను. క్రమముగా నతిశ్రమం బగుటయు నాగుఱ్ఱము పథిమధ్యమునందే మృత్యుముఖంబునఁ బడిపోయెను.

ఆయవకాశముం గాంచి శ్రీకృష్ణుండు బలరాముం గాంచి "అగ్రజా! నీవిచ్చట నుండుము. మనగుఱ్ఱంబులుగూడఁ జాల నలసియున్నట్లగపడుచున్నవి. నేను పాదచారినై పోయి శతధన్వుని వధించి యమ్మణిని సంగ్రహించికొని వచ్చెదను" అని చెప్పి దివ్యాస్త్రవేది యగు నచ్యుతుండు పదగమనంబున మిథిలాభిముఖుండై పోయి శతధన్వు నాక్రమించి నిహతుం గావించెను. కాని స్యమంతకమణి యాతనియొద్ద నగపడకుండుటచేఁ గృష్ణుండు విఫలప్రయత్నుండై మరలి వచ్చెను. బలరాముం డాతనిం గాంచి మణినింగూర్చి యడిగెను. కృష్ణుండు మణి యాతనికడ లేదని చెప్పుటయు హలాయుధుండు క్రుద్ధుండై నీవునాసోదరుండవుగాన నిన్ను క్షమించితిని. నీస్వభావము తెలిసినది. పోనిమ్ము! నీవే యనుభవింపుము. నీకు శుభమగుఁగాక! నేనిఁకఁ బోయెదను.

నాకు నీతోఁగాని, వృష్ణిగణంబుతోఁగాని ద్వారకానగరముతోఁగాని యెట్టిప్రయోజనంబును లేదు. అని యుగ్గడించి యరిందముం డగుబల రాముండు మిథిలానగరంబునకుం బోయెను. మిథిలేశ్వరుండును వివిధాశి షహారంబులచే బలరాము నభ్యర్థించి తనయొద్దనుంచుకొనియెను.

ఇట యక్రూరుండు నిరంతరయజ్ఞదీక్షితుండై బహువిధయజ్ఞం బులఁ గావింప నారంభించెను. యశస్వియు, విజ్ఞుండు నగు నాతఁడు స్యమంతకమణిమూలంబునఁ బ్రాణంబుల విఘువవలసివచ్చునేమో యనుభయంబుచే నాత్మరక్షార్థము దీక్షామయదివ్యకవచముం దాల్చి యజ్ఞభూమిం బ్రవేశించెను. స్యమంతకరత్నమువలననుత్పన్నంబగుభూ రిధనంబుతో ధర్మాత్ముం డగునాతఁడు షష్టివర్ష పర్యంతము ననేకయజ్ఞ ములం గావించెను. ఆయజ్ఞములం దన్నదానంబువలనను, ధనకనకాది భూరిదానంబులవలనను సర్థులకుఁ దీఱనికోరికలు లేకుండెను. సర్వోత్త మంబులగునయ్యజ్ఞంబులకు "అక్రూరయజ్ఞము" లను నామముప్ర సిద్ధంబయ్యెను. మహారాజగుదుర్యోధనుండాసమయమునందే మిథిలాన గరమున బలరామునియొద్ద గదాయుద్ధవిద్య నభ్యసించెను.

అనంతరము మహాత్ముండగుశ్రీకృష్ణుండు బంధులగు యదువృ ష్ణిభోజాంధకులతోఁగలసిపోయి బలరామునిఁ బ్రసన్నుం జేసికొని మర ల నాతని ద్వారకానగరమునకుఁ దోడ్తెచ్చెను. నిద్రించుచున్న సత్రా జిత్తును జంపించుటకుఁ గారణుండైన మహాబలుం డగునక్రూరుండు కృష్ణభయంబుచే నంధకగణసహితుండై ద్వారకానగరమును బరిత్య జించిపోయెను. కృష్ణుం డిది యంతయు నెఱింగియుండియు, జ్ఞాతిభేదం బగుననుసంశయముచే నాతని నుపేక్షించి యుండెను. అక్రూరుండు ద్వారకను విడిచినప్పటినుండియు నట యనావృష్టిసంభవించెను. దేశము నందును, రాజ్యమునందును ననేకవిధములగునష్టకష్టములు సంప్రాప్త

ము లయ్యెను. అప్పుడు కుకురాంధకగణంబు లక్రూరుని ప్రసన్నుం జే
సికొని కృష్ణుని నాతని ద్వారకానగరంబునకుఁ దీసికొని వచ్చిరి. అది
మొదలుగ ద్వారకానగరము పూర్వసమృద్ధిం గాంచి యుండెను. సువృ
ష్టి లభించెను.

అట్లు కొంతకాల మైనతరువాత నక్రూరుండు వాసుదేవునకుఁ
దనయందుఁ బ్రీతి గలుగుటకై తనసోదరి నాతని కొసఁగెను. శ్రీకృ
ష్ణుండును స్యమంతకమణి యక్రూరుని హస్తగతం బయ్యె నని యోగ
బలంబున గ్రహించి యొకనాఁడు సభామధ్యంబున నక్రూరుం గాంచి
“ఓ ప్రభూ! స్యమంతకరత్నరాజము నీయొద్ద నున్నదని నాకుఁ దెలియ
వచ్చినది. నీకు నాయెడల నిష్టయున్యాసహారంబు వగదు. ఆమణిని
మరల నాకిచ్చివేయుము. ఓయనఘా! ఆమణినిగూర్చి యాదవులవదినప్ప
రంబులనుండి రాఁజుచున్న నాకోపానల మిన్నందుకొనగా మండు
చున్నది. ఇంతకాల మైనతరువాత నింక సైరించి యుండఁజాలను. స
హింపఁగలయంతకాలము సహించి యుంటిని” అని పలుకుటయు మ
హామతి యగునక్రూరుం డాక్షణంబుననే పోయి యమ్మణిం దెచ్చి స
కలబంధుసమక్షంబున నాసభామధ్యమునందు శ్రీకృష్ణునకు సమర్పించె
ను. తోడనే బలరామునిహృదయమునందలి సంశయతిమిరముకూడఁ దొ
లఁగిపోయెను. శ్రీకృష్ణుని కీవిధముగా స్యమంతకమణి మరల లభించె
ను. శ్రీకృష్ణుండును మహాత్ముండగు నక్రూరుని సత్స్వభావమునకు సం
తోషించి యారత్నరాజమును మరల నాతనికే యిచ్చివైచెను. అక్రూ
రుండును సద్భావంబుతో దానిం బరిగ్రహించి యలంకరించుకొని త
త్ప్రభావముచే నంశుమంతుండునుంబోలి విరాజిల్లుచుండెను.

❊ ❊ ❊ ❊ ❊ ❊

సప్తద్వీపవర్ణనము.

మును లిట్లనిరి. సూతమునీంద్రా! మహాత్ముండ వగునీవల న ననేకదివ్యచరిత్రములను విని యుంటిమి. పురాణకథాసుధారసము నెంతగ్రోలినను మాకుఁ దనివి తీఱకున్నది. సర్వజ్ఞా! ఇఁక మాకీభూమండలముంగూర్చి సవిస్తరముగ వినిపింపు మని ప్రార్థించిరి. సూతుం డిట్లనియెను. మునిశ్రేష్ఠులారా! మీకావిషయమును సంక్షేపముగవర్ణించెదను. ఇదియంతయును సవిస్తరముగఁ గీర్తించుటకు శతవత్సరంబులైనను జాలవు. ఈభూమండలంబున జంబూద్వీపము, ప్లక్షద్వీపము, శాల్మలద్వీపము, కుశద్వీపము, క్రౌంచద్వీపము, శకద్వీపము, పుష్కరద్వీపము, నను సప్తద్వీపములును, లవణాసముద్రము, ఇక్షుసముద్రము, సురాసముద్రము, సర్పిసముద్రము, దధిసముద్రము, క్షీరసముద్రము, జలసముద్రము, నను సప్తసాగరంబులచేఁ బరివేష్టితములై యున్నవి. సమస్తద్వీపములకును జంబూద్వీపము మధ్యభాగమునందున్నది. ఆజంబూద్వీపమధ్యమునఁ గనకాచలము విరాజిల్లుచుండును. అది భూపద్మమునకుఁ గర్ణికవలె నొప్పుమీఱుచుండును. దానికి దక్షిణంబున హిమవంతము, హేమకూటమును, నిషధంబును, ఉత్తరంబున, నీలము, శ్వేతము, శృంగి యను వర్షపర్వతంబులును గలవు.

జంబూద్వీపమునందు భరతవర్షము, కింపురుషవర్షము, హరివర్షము, రమ్యకవర్షము, హిరణ్మయవర్షము నొకదానివెనుక నొకటిగా నున్నవి. హిరణ్మయవర్షంబునకుత్తరమున నుత్తరకురుభూములు గలవు. ఇలావృతవర్షంబున నాలుగుపర్వతంబులు గలవు. దానికిఁ బూర్వంబున మందరంబును, దక్షిణంబున గంధమాదనంబును, పశ్చిమంబున విపులంబును, ఉత్తరంబున సుపార్శ్వపర్వతంబును గలవు. అవియన్నియు బహువిధతరులతాసమాకీర్ణములై యుండును. జంబూవృక్షంబులచేత

నే జంబూద్వీపమునకుఁ బేరు గలిగెను. అందలిజంబూఫలములు మహాగజప్రమాణములై యుండును. ఆఫలరసంబుచేతనే జంబూనది యుత్పన్నం బయ్యెను. అందలిప్రజలాజలపానంబు గావించి స్వేద దౌర్గంధ్య జరావైకల్యాదులులేక సుఖంబుగా నుందురు. ఆనదియం దుదయించుటచేతనె స్వర్ణమునకు జాంబూనద మనుపేరుగల్గెను. మేరువునకుఁ దూర్పున భద్రాశ్వంబును, పశ్చిమంబునఁ గేతుమంతంబు ననువర్షంబులు గలవు. ఈరెంటికి నడుమనే యిలావృతవర్షం బున్నది. అరుణోదము, మహాభద్రము, అసితోదము, మానసము ననుచతుస్సరోవరంబులు ప్రసిద్ధంబులై దేవసేవ్యంబులై యుండెను. శాంతవంతము, చక్రకుంజము, కురరి, మాల్యవంతము వైకంకము మొదలగునగంబులు మేరువునకుఁ బూర్వంబునను, త్రికూట, శిశిర, పతంగ రుచక, నిషధాదిపర్వతంబులు దక్షిణంబునను, శిఖివాస, వైదూర్య, కపిల, గంధమాదన ప్రముఖశైలంబులు పశ్చిమంబునను, శంఖకూట, ఋషభ, హంస, నాగ, కాలంజరాదిభూధరంబు లుత్తరంబునను గలవు. మేరూపరిభాగంబున స్వర్గభూమియందు బ్రహ్మపురంబు విరాజిల్లుచుండును. దానిచుట్టును దిక్పాలకనగరంబులు గలవు. విష్ణుపదంబునుండి వెలువడి గంగాదేవి యీబ్రహ్మపురిసలువంకలను బ్రవహించి స్వర్గభూమిని జేరుచుండును. అచ్చట గంగానది సిత, అలకనంద, చక్షు, భద్ర యను నామంబులచే నాల్గుపాయలై యుండును. అందు మొదటిపాయ పర్వతంబులనుండి పైకిఁ బ్రవహించిపోయి భద్రాశ్వవర్షమధ్యంబున సాగరముం జేరుచుండును. రెండవపాయ దక్షిణముగఁ బోయి భారతవర్షమును జేరి యేకభాగములై సముద్రమునఁ గలియుచుండును. మూఁడవది పశ్చిమముగఁ బోయి కేతుమాలవర్షంబున సాగరసంగతం బగుచుండును. నాలవది యుత్తరాభిముఖంబుగ నుత్తరకురుభూముల నతిక్ర

మించి పోయి సముద్రమునం జేరుచుండును.

మాల్యవంతంబును, గంధమాదనంబును, నీలనిషధపర్వతంబు లం బోలి విశాలములై యుండును. వానినడుమ గన్నా వలె మేరుశైలము విరాజిల్లుచుండును. లోకశైలంబులను పర్వతంబులవెనుక భారతకేతుమాలభద్రాశ్వకురువర్షంబులు పత్రాకృతిని విలసిల్లుచుండును. గంధమాదన, కైలాసనగంబులు మేరువునకు బూర్వపశ్చిమంబుల జెలువం దుచుండును. నిషధపారియాత్రంబులు మర్యాదాశైలములు. నీలనిషధంబులు తుల్యపరిమాణంబులై పశ్చిమంబున విలసిల్లుచుండును. త్రిశృంగజారుధిపర్వతంబు లుత్తరవర్షపర్వతంబులు. ఇవి మేరువునకు నలువంకలను వ్యాపించి యుండును. దారచుట్టునున్న కేసరాచలంబులు సిద్ధచారణసంసేవితములై యతిమనోహరములై యుండును. ఆ పర్వతద్రోణులయందు లక్ష్మి, విష్ణువు, అగ్ని, సూర్యుఁడు, ఇంద్రుఁడు మొదలగు దేవతల రమ్యనగరంబులు విరాజిల్లుచుండును. అంతలిరమణీయగృహంబులయందు యక్షకిన్నరగంధర్వాదులు నివసించి యుందురు. అవి యన్నియుఁ బుణ్యాత్ములకు గమ్యంబులు. పాపాత్ములెన్ని జన్మములకైనను వానిని దర్శింపఁజాలరు.

శ్రీమహావిష్ణుండు భద్రాశ్వవర్షంబున హయగ్రీవాకృతిని, కేతుమాలావర్షంబున వరాహరూపమునను, భారతవర్షంబునఁ గూర్మాకారమునను, కురువర్షంబున మత్స్యమూర్తిని, తదితరస్థానంబులయందు విశ్వరూపమును దాల్చి విరాజిల్లుచుండును. సనాతనుం డగుగోవిందుండు సకలేశ్వరుఁడై సకలాధారుఁడై సర్వత్ర వివిధరూపంబులతో విలసిల్లుచుండును. కింపురుషాద్యష్టవర్షంబులును శోకక్లేశభయోద్వేగక్షుద్విరహితంబులై యొప్పుచుండును. అందలిప్రజలందఱును సర్వదుఃఖవిముక్తులై నిరాతంకముగ జీవించుచుందురు. వారు పదిపండ్రెండువేల

వత్సరములు పరమాయువుగలవారై యుందురు. వారికి క్షుత్పిపాసాది బాధలు లేవు. అందు కృతత్రేతాదియుగభేదంబును లేదు. పూర్వోక్తంబులగుసప్తవర్షంబులయందును సప్తకులపర్వతంబులు గలవు. అందు నదీశతంబు లుత్పన్నంబులై ప్రవహించుచుండును.

—♦ భారతవర్షవివరణము. ♦—

సముద్రమున కుత్తరంబునను, హిమాచలమునకు దక్షిణంబునను భారతవర్షము తేజరిల్లుచుండును. ఇదియే భారతీయప్రజలకు నివాసభూమి. ఇది నవసహస్రయోజనపరిమితమైనది. స్వర్గాపవర్గకాములగువారి కందఱకును భారతవర్షమే కర్మభూమి. ఇందు మహేంద్రము మలయము, సహ్యము, శుక్తిమంతము, ఋక్షము, వింధ్యము, పారియాత్రము నను సప్తకులాచలంబులు గలవు. ఇందలిమానవులు కర్మానుసారంబుగ జన్మించుచు స్వర్గనరకభోగంబుల ననుభవించుచుందురు. స్వర్గమోక్షంబులును, మధ్యమాంత్యగతులును నీభారతవర్షమునందే గాని మఱి యేకర్మక్షేత్రమునందును లేవు. ఈభారతవర్షము తొమ్మిదిద్వీపములుగా విభజింపఁబడినది. అందు ఇంద్రద్వీపము, కసేరుమంతము, తామ్రపర్ణము, గభస్తిమంతము, నాగద్వీపము, సౌమ్యము, గంధర్వద్వీపము, వారుణము ననునెనిమిదియుఁ గాక తొమ్మిదవద్వీపము సాగరసంవృతమై యుండును. భారతవర్షమునకుఁ బూర్వమునఁ గిరాతులును, బశ్చిమంబున యవనులును, మధ్యదేశమున బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రగణంబులును యథావిభాగక్రమంబున నివసించి యుందురు. వారు యజ్ఞయుద్ధవాణిజ్యాదివృత్తులు గలవారై యుందురు.

శతద్రు, చంద్రభాగాదినదులు హిమాచలంబునుండియు, వేదస్మృతిప్రభృతివాహినులు పారియాత్రశైలంబునుండియు, నర్మదాది

వాహినులు వింధ్యభూధరమునుండియు, పయోష్ణి, కావేర్యాదిస్రోతస్వినులు ఋక్ష నగంబునుండియు నుత్పన్నములై ప్రవహించుచుండును. ఈసకలనదీనామమాత్రశ్రవణంబునఁ బాపభయనివారణం బగును. ఇదిగాక యింకను గోదావరి, భీమరథి, కృష్ణవేణి మొదలగునదులు సహ్యపర్వతమునుండి ప్రవహించుచుండును. మలయపర్వతమునుండి కృతమాల, తామ్రపర్ణి మొదలగునదులును, మహేంద్రాచలమునుండి ఋషికుల్యాదినదులును, త్రిసంధ్యయనునదంబును, శుక్తిమంతమునుండి కుమారాదినానానదీనదంబులును వినిర్గతంబులగుచుండును. ఇవిగాక భారతవర్షమునందనేకనదులును, ఉపనదులును గలవు. ఆనదీతీరంబులయందు కురుపాంచాలమధ్యదేశాదిజనపదంబులు శోభిల్లుచుండును. మఱియుఁ గామరూపవాసులు. పూర్వదేశీయులు, పౌండ్రులు, కళింగులు, మగధులు, దాక్షిణాత్యులు, అపరాంత్యులు, సౌరాష్ట్రులు, శూద్రులు, ఆభీరులు, అర్బుదులు, మాళవులు, సౌవీరులు, సైంధవులు, సాళ్వులు మొదలుగాఁగలనానాజాతులవారాయానదీతీరంబుల నివసించి యుందురు.

భారతవర్షవాసు లందఱును శాంతిప్రియులై యుందురు. అందఱిజనపదంబు లన్నియును సర్వసమృద్ధంబులై యుండును. ఇందు కృతత్రేతాదియుగభేదంబులు గలవు. తపస్వు లిందు తపంబుగావించుచు యజ్ఞాదిక్రియల నిర్వర్తించుచుందురు. పరలోకశుభఫలంబుకొఱ కిందలి ప్రజలు భూరిదానంబులు సేయుచుందురు. ఈభారతవర్షమునందు యజ్ఞపురుషుం డగువిష్ణుండు నిరంతరము నభ్యర్చితుం డగుచుండును. జంబూద్వీపమునందు భారతవర్షమే శ్రేష్ఠమైనది. ఇదియే కర్మక్షేత్రము. తక్కినవర్షంబు లన్నియును భోగక్షేత్రములు. జీవులు బహుజన్మసుకృతఫలంబుచే భారతవర్షంబున మానవులై జన్మించుచుందురు. స్వ

ర్గాపవర్గసంధాయకంబగుభారతభూమియందు జన్మించినమానవులే ధన్యతములని దేవతలు ప్రశంసించుచుందురు. సత్కర్మఫలసమూహంబుల నీశ్వరార్పణంబు గావించుమహాత్ము లగువారీభారతభూమిని జనించి యుండే విలీను లగుచుందురు.

—♦ ప్లక్షద్వీపవర్ణనము. ♦—

లవణసముద్రము జంబూద్వీపమును జుట్టియున్నట్లే ప్లక్షద్వీపము లవణాబ్ధిచుట్టును వ్యాపించి యున్నది. అది జంబూద్వీపముకంటె రెట్టింపుపెద్దది. దానికి మేధాతిథి యనునాతఁడు ప్రభుండై యుండును. ఆతనికి శాంతిభయుఁడు, శిశిరుఁడు, సుఖోదయుఁడు, ఆనందుఁడు, శివుఁడు, క్షేమకుఁడు, ధ్రువుఁడు నను నేడ్గురుతనయులు గలరు. వారి నామంబులచేఁ బ్లక్షద్వీపమునందు సప్తవర్షంబులు విలసిల్లుచుండును. ఆవర్షంబులకు సీమలుగా గోమేదము, చంద్రము, నారదము, దుందుభి, సోమకము, సుమనము, శైలము, వైభ్రాజము నను సప్తపర్వతంబులు గలవు. అందు దేవగంధర్వాదులు నివసించి యుందురు. పుణ్యాత్ములగు వీరపురుషుల కవి యాశ్రయములై నవి. అందలిప్రజలకు మృత్యువ్యాధిభయాదులు లేవు. ఆసప్తవర్షంబులును సముద్రగామిను లగునేమనదులచే విరాజిల్లుచుండును. అనుతప్త, శిఖ, విపాశ, త్రిదివ, క్రిము, నృత, సకృత, యని వాని నామములు. అం దింకను ననేకపర్వతపంక్తులును, నదీనదసమూహంబునుగూడ నలరారుచుండును. అందలినదు లన్నియు సంతతప్రవాహినులై యుండును. ఆవర్షసప్తకంబునందును యుగభేదంబు లేదు. ప్లక్షశాకద్వీపములందలి ప్రజలందఱును బంచసహస్రవర్షములు నిరామయజీవనులై యుందురు. అందును జతుర్విధవర్ణాశ్రమభేదంబులు గలవు. చతుర్వర్ణంబులవారు నందు నివసించుచుందురు.

అందు బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రులు క్రమంబుగా, ఆర్యకకురువివిశ్వభావినామంబులచే వ్యవహరింపఁబడుచుందురు. జంబూద్వీపమధ్యమున జంబూవృక్షముపగలెనే ప్లక్షద్వీపమునందును ప్లక్షవృక్షముగలదు. ఆభూరుహమువలననే యాద్వీపమునకు కాపేరు గల్గెను. సోమరూపి యగు పరమేశ్వరుఁ డందలిప్రజలచే నారాధింపఁబడుచుండును. ఆద్వీప మంతయు నిక్షుసముద్రజలంబులచేఁ బరివేష్టితమై యుండును.

శాల్మలద్వీపవర్ణనము.

శాల్మలద్వీపమును వపుష్మంతుండను రాజు పరిపాలించుచుండును. అతనికి శ్వేతుఁడు, హరితుఁడు, జీమూతుఁడు, రోహితుఁడు, వైద్యుతుఁడు, మానసుఁడు, సుప్రభుఁడు ననునేడ్గురుతనయులుగలరు. వారినామంబులచే నాద్వీపము సప్తవర్షంబులుగా విభక్తంబై యుండును. ఆద్వీపమంతయు నిక్షుసముద్రము నావరించి యున్నది. అందును రత్నాకరంబులగు కుము, దోన్నత, వలాహక, ద్రోణ, కంక, మహిష, కకుద్మంతంబులను సప్తవర్షపర్వతంబులును, శ్రోణి, తోయ, వితృష్ణ, చంద్ర, శుక్ర, విమోచని, నివృత్తి యనుసప్తనదులును జెలువందుచుండును. ఆనదీశైలస్మరణమాత్రంబునఁ బాపక్షయంబు గాఁగలదు. అందు కపిలారుణపీతకృష్ణవర్ణంబులచే జతుర్విధవర్ణంబులప్రజలును నివసించి యుందురు. వారందఱును సర్వేశ్వరుండును, సర్వాత్ముండును వాయుభూతుండును, యజ్ఞపతియు, భగవానుండు నగువిష్ణుదేవుని మహాయజ్ఞంబులచే నర్చించుచుందురు. ఆ మనోహరద్వీపము నిరంతరదేవగణనివాసంబై శోభిల్లుచుండును. శాల్మలివృక్షముచేతనే యాద్వీపమున కానామము గలిగినది. ఆద్వీపముచుట్టును సురాసాగరము పరివేష్టించి యుండును.

—◆ కుశద్వీపవర్ణనము. ◆—

కుశద్వీపము జ్యోతిష్మంతుఁడను భూపాలునిచే బరిపాలింపఁబడుచుండును. అతనికి, ఉద్భిదుఁడు, వేణుమంతుఁడు, స్వైరథుఁడు, లంభనుఁడు, ధృతి, ప్రభాకరుఁడు, కపిలుఁడు ననునేడురుపుత్త్రులు గలరు. వారినామంబుల ననుసరించియే యచ్చటి సప్తవర్షంబులును బ్రసిద్ధములై యుండును. అందు దైత్యమానవదానవగణంబులును, యక్షగంధర్వాదిదేవతాగణంబులును నివసించియుందురు. అందు చతుర్వర్ణంబులవారును స్వస్వకర్మానుష్ఠాననిరతులై యుందురు. బ్రహ్మక్షత్త్రియవైశ్యశూద్రు లందు గ్రమంబుగ దమిశుష్మిస్నేహమందేహనామంబులచే వ్యవహరింపఁబడుచుందురు. వారు స్వధర్మానుసారంబుగా స్వాధికారఫలదాతయు, బ్రహ్మస్వరూపియు నగు జనార్దను నారాధించుచుందురు. కుశద్వీపమునందు విద్రుమము, హేమము, ద్యుతిమంతము పుష్టిమంతము, కుశేశయము, హరి, మందరము ననుసప్తప్రధానపర్వతంబులును, ధూతపాప, శివ, పవిత్ర, సమ్మతి, విద్యుత్తు, అంభస్సు, మహి యనుసప్తనదులును విరాజిల్లుచుండును. ఇంకను ననేకనదీనదంబులును, పర్వతంబులునుగూడ నందున్నవి. ఆద్వీపమునఁగుశస్తంబం బుండుటచే దానికానామము గలిగినది. అది ఘృతసముద్రముచేఁ బరివేష్టితమై యుండును.

—◆ క్రౌంచద్వీపవర్ణనము. ◆—

ఆఘృతసాగరమును గ్రౌంచద్వీపము పరివేష్టించి యుండును. అది కుశద్వీపముకంటె ద్విగుణాధికపరిమితంబై ద్యుతిమంతుఁ డను రాజుచేఁ బరిపాలిత మగుచుండును. ఆద్యుతిమంతునకు కుశగుఁడు, మందగుఁడు, ఉష్ణుఁడు, పీవరుఁడు, అంధకారకుఁడు, ముని, దుందుభి

యును నేడ్గురు తనయులు గలరు. ఆద్వీపమునందు క్రౌంచము, వామనము, అంధకారకము, దేవవ్రతము, ధర్మము, పుండరీకము, దుందుభి యనుసప్తవర్షపర్వతంబు లొకదానికంటె నొకటి ద్విగుణపరిమితంబులై యుండును. రాజపుత్త్రినామంబులచే విలసిల్లునందలివర్షంబులనుండియు, వర్షపర్వతంబులనుండియు నతిరమణీయంబులగు ద్వీపంబులును, ద్వీపాంతరంబులును, పర్వతపంక్తులు నున్నతంబులై శోభిల్లుచుండును. ఆద్వీపము దేవదానవమానవగణసమృద్ధంబై యుండును. అందలిప్రజలందఱును నిత్యతుష్టులును, ధన్యులు నై యుందురు. వర్ణచతుష్టయవిభేదం బందునుగలదు. గౌరి, కుముద్వతి, సంధ్య, రాత్రి, మనోజవ, ఖ్యాతి, పుండరీక యనునేడునదు లందుఁ బ్రధానములైనవి. అవి యందలిసప్తవర్షంబులందును బ్రవహించుచుండును. ఇంకను జిన్నచిన్నవదు లెన్నియో యందుఁగలవు. అచ్చటిప్రజలు స్వధర్మానుసారంబుగ ధ్యానయోగంబుచే రుద్రస్వరూపుఁ డగుజనార్దను నారాధించుచుందురు. ఈక్రౌంచద్వీపము తనతో సమపరిమాణంబగు దధిసాగరముచేఁ బరివేష్టితమై యుండును.

శాకద్వీపవర్ణనము.

దధిసముద్రమును జుట్టియున్నశాకద్వీపము క్రౌంచద్వీపమునకు ద్విగుణితంబై భవ్యుండను రాజుచేఁ బాలింపఁబడుచుండును. ఆరాజునకు జలదుఁడు, కుమారుఁడు, సుకుమారుఁడు, మనీరకుఁడు, కుశమోదుఁడు, మోదాకి, మహాద్రుముఁడు ననునేడుగురును పుత్త్రులై స్వనామాంకితంబు లగునందలిసప్తవర్షములను బాలించుచుందురు. అవర్షంబుల కెల్లలుగా, ఉదయాచలము, జలధరము, రైవతకము, శ్యామము, అంభోగిరి, అస్తికేయము, కేసరి యనుసప్తపర్వతంబులు గలవు. శా

ద్వీపము దేవగంధర్వాదిసేవితమై, రమణీయారామములచేఁ బ్రశోభిత మై యుండును. అందు చతుర్వర్ణవిశిష్టంబు లగుపుణ్యజనపదంబు లెన్నియేని గలవు. అందలిప్రజలు సద్భావసంపన్నులును, నిరాతంకులు నిరామయులు నై యుందురు. అందు సుకుమారి, కుమారి, నలిని, రే ణుక, ఇక్షు, ధేనుక, గభస్తి యనుపాపభయవిదారకంబు లగుపుణ్యా నదులు ప్రవహించుచుండును. ఇవిగాక యింకను ననేకనదీపర్వతంబు లు గలవు. ఇందలినదు లన్నియును బుణ్యఫలప్రదంబులు. అవి య న్నియు స్వర్గమునుండి భూతలమున నవతరించి యున్నవి. శాకద్వీప వాస్తవ్యులకు భయశోకాధర్మాదులు లేవు. వారు పరస్పరనియమం బుల నతిక్రమింపక ఋజుమార్గమునఁ జరించుచుందురు. అందు మగ, మాగధ, మానస, మందగనామంబులచేఁ గ్రమముగా బ్రహ్మక్షత్త్రి యవైశ్యశూద్రులు విలసిల్లుచుందురు. భగవానుం డగువిష్ణుదేవుం డందు సూర్యనారాయణరూపంబున విరాజిల్లుచుండును. అందలిప్రజ లందఱు నమ్మహాదేవు నర్చించుచుందురు. ఆద్వీపమంతయును క్షీరసాగ రవలయితమై యుండును.

— పుష్కరద్వీపవర్ణనము. —

ఆక్షీరసాగరముచుట్టును బుష్కరద్వీపము గలదు. అది శాక ద్వీపమునకు ద్విగుణితమై యుండును. దానిని సవనుం డనురాజు పా లించుచుండును. ఆతనికి మహావీతుండు, ధాతకి యనునిరువురుపుత్త్రు లు గలరు. వారినామంబులచే నందు రెండువర్షంబులు గలవు. వాని నడుమ మానసోత్తరం బను నొక వర్షపర్వతంబు విరాజిల్లుచుండును. అది పుష్కరద్వీపమునకంతకును మధ్యభాగమునందున్నది. ఆద్వీపము నందలిప్రజలు దశసహస్రవర్షజీవులును, నిరామయులును, రాగద్వేష

శోకభయశూన్యులు నై యుందురు. వారిలో నుత్తమాధమభేదంబులు లేవు. అందఱును సములై యుందురు. వారిలో వర్ణవిభేదంబును లేదు. ఆద్వీపమునందెచ్చటను ననత్యంబు లేదు. ఆద్వీపవర్షంబులలో నెందు నొక్కనదిగాని, శైలంబుగాని లేకుండును. అవి దేవమానవుల కుఁ దుల్యనివాసంబై యలరారుచుండును. అందు వర్ణాశ్రమాచారం బులుగాని, ధర్మానుష్ఠానంబులు గాని, త్రియీవార్తాదండనీత్యాదులు గాని లేవు. అయినను బుష్కరద్వీపము భౌమస్వర్గనామంబునఁ బ్ర ఖ్యాతంబై యుండును. అచ్చటఁ గాలము నిత్యసుఖప్రదంబును బురా పర్జితంబు నై యుండును. వర్షద్వయవిలసితం బగునాద్వీపమధ్యంబునం దొకన్యగ్రోధవృక్షంబు గలదు. అది బ్రహ్మదేవునకు నివాసస్థానమై యుండును. సురాసురగణపూజితుండగు బ్రహ్మదేవుం డావృక్షంబున వసించియుండును. ఆద్వీపమంతయు శుద్ధోదకసాగరపరివృతమై యుం డును.

ఈవిధముగా సప్తద్వీపములును సప్తసాగరంబులచే వేష్టితములై యున్నవి. ఆద్వీపంబులును, సముద్రములునుగూడఁ బరిమాణంబునఁ బరస్పరద్విగుణితంబులై యుండును. ఆసాగరంబులన్నియు నిరంతరం బు పూర్ణంబులై యుండును. ఆజలంబుల కెన్నటికిని న్యూనాధికత్వం బులు లేవు. సకలసాగరజలంబులును జంద్రికళలచేఁ బొంగిపొరలు చుండుట గలదుగాని యంతమాత్రముచే నాజలంబులకు హానివృద్ధు లు లేవు. శుక్లకృష్ణపక్షంబులయందుఁ గ్రమంబుగ సముద్రజలంబుల కు నూటపదునేనంగుళములపరిమాణమువృద్ధియు, నంతియక్షయంబును గానంబడుచుండును. ఆద్వీపంబులయందలిప్రజలందఱును షడ్రసమ యంబు లగుపానభోజనద్రవ్యంబులచేఁ బరితృప్తు లగుచుందురు. శుద్ధోదకసాగరంబున కవ్వలఁగూడఁ గొన్నిలోకంబులు గానవచ్చుచు

న్నవి. కాంచనమయం బగునాభూప్రదేశము పుష్కరద్వీపమునకు ద్విగుణితమై యుండును గాని యందెట్టిజీవజంతువులును నివసించుట లేదు. ఆ వెనుక నయుతయోజనవిస్తృతంబులగులోకాలోకపర్వతపంక్తులు గలవు. అవి యన్నియు ఘోరతమోవృతంబులై యుండును. ఆతమఃపుంజమంతయు బ్రహ్మాండకటాహపరివృతమై యుండును. ఇట్లు ద్వీపమహీధరాభిశోభితం బగుపృథ్వియంతయుఁ బంచాశత్కోటియోజనవిస్తృతమై యుండును. ఈభూదేవియే ధాత్రియు, విధాత్రియు, సర్వభూతగుణాధికయు, సర్వజగదాధారభూతయునై విరాజిల్లుచున్నది.

—◆ పాతాళలోకవర్ణనము. ◆—

మునివరులారా! అతలము, వితలము, నితలము, సుతలము, తలాతలము, రసాతలము, పాతాళము నని సప్తపాతాళలోకంబులు గలవు. అవి కృష్ణ, శుక్లారుణపీతశర్కరాశైలకాంచనభూములచే విరాజిల్లుచుండును. సమున్నతరమణీయప్రాసాదశోభితంబులగు నాలోకము లన్నియు దైత్యదానవనాగగణంబులకు నివాసంబులై యుండును. ఒకప్పుడు నారదమునీంద్రుండు పాతాళం బంతయును దిరిగివచ్చి స్వర్గ సభామధ్యంబున నీవిధముగా నభివర్ణించెను:—నేను పాతాళమును జూచి వచ్చితిని. అది స్వర్గలోకముకంటెను రమణీయమైనది. అచ్చట హృదయానందదాయకంబులును, శుభ్రంబులును, ప్రభామయంబులు నగు ననేకామూల్యరత్నంబులు గలవు. ఆమణు లన్నియు నాగగణంబులకు భూషణంబులై యుండును. దానితోఁ దుల్యమగులోక మెందున్నది? దైత్యదానవకన్యాగణంబులకు విహారప్రదేశం బగునాలోకముం గాంచినచో నెట్టిముక్తపురుషునకైనను బ్రియంబు జనింపక మానదు. ప్రతిదినమునందు సూర్యకిరణములు ప్రకాశించుచుండును గాని

యాతపతాపముమాత్రము వానియందు లేకుండును. ఆలోకరమణీయకమును వర్ధిల్లఁజేయుటకుమాత్రమే యట్టి చంద్రుండు ప్రకాశించుచుండును. కాని శైత్యాధిక్యముమాత్ర మాతనియందు గానవచ్చుట లేదు.

అందలి దానవగణంబులు రుచ్యంబులగు నుత్తమభక్ష్యభోజ్యంబుల నారగించుచు మదోన్మత్తులై కాలగమనమునుగూడ లక్ష్యము సేయకుందురు. అందు సుందరోద్యానంబులును, నదులును, కమలేందీవరవిరాజితంబులగు సరోవరంబులును గన్నులపండువుగా నుండును. అందలి సుందరారామములు కోకిలాదికలవిహంగమకలకూజితంబులచేతను, సురభికుసుమగంధంబులచేతను మనోజ్ఞంబులై, యంబరతలము నిరంతరనిర్మలమై, భూషణములు రమణీయములై, యనులేపనములు సౌరభకలితములై, వేణువీణామృదంగాది మంగళవాద్యధ్వనులు శ్రవణానందదాయకములై యుండును. ఆపాతాళమునందలి దైత్యదానవపన్నగగణంబులు సర్వదా భాగ్యభోగంబుల ననుభవించుచుందురు. ఆలోకమున కధోదేశంబున విష్ణుదేవుని తామసతనుస్వరూపుండగు శేషుండు వసించియుండును. ఆతని గుణగణంబుల నభివర్ణించుట కెవ్వరును సమర్థులు గాఁజాలరు. అనంతనామముచే నాతఁడు వ్యవహరింపఁబడుచుండును. సిద్ధులును, దేవతలును, దేవర్షులునుగూడ నాతని పూజించుచుందురు. వ్యక్తమూర్తియు, సహస్రశీర్షుండును, మంగళాలంకారభూషితుండును నగునాతఁడు, తనసహస్రఫణామణులచే దిఙ్మండలంబుల వెలిఁగించుచు, జగద్ధితంబునకై యసురాదుల వీర్యవిజయంబుం గావించుచుండును. మదావేశఘూర్ణితనయనుండును, నిరతైకకుండలియు, పుష్పమాలికాధరుండును, కిరీటియు నగు నాతఁడు వహ్నిసహితంబగు శ్వేతాచలంబుంబోలి విరాజిల్లుచుండును. మద

గర్వితుండును, శ్వేతమాలికాధారియు నగు నయ్యనంతుఁడు సురనదీప్రవాహయుతం బగు కైలాసంబుంబోలె శోభిల్లుచుండును. లాంగలముసలధారి యగు నాతని వారుణియు, కాంతియు నుపాసించుచుండురు. కల్పావసానంబున నాతనివక్త్రంబులనుండి విషానలశిఖోజ్జ్వలుండును, సంకర్షణాత్మకుండు నగురుద్రదేవుండు వెలువడి త్రిజగంబులను గ్రసించుచుండును. సకలసురపూజితుం డగు నా శేషదేవుఁడే యశేషభూమండలంబు నుద్ధరించి పాతాళమూలంబున నివసించు చుండును. ఆతనిరూపవీర్యప్రభావంబులు సువిదితంబు లయ్యును దేవతలకుఁగూడ నవర్ణనీయంబులై యుండును. ఈభూమండలమంతయు నాతనిఫణామణిశిఖలచే నరుణితమై కుసుమమాలికంబోలె విరాజిల్లుచుండును. అంతటివీర్యవంతుం డగు నాతని నెవ్వరు వర్ణింపఁగలరు? ఆతనివిజృంభణంబులచే సరిత్సముద్రశైలకాననసహితంబుగ నీభూమండలంబంతయు నప్పుడప్పుడు చలించిపోవుచుండును. అజేయపురుషుం డగు నయ్యనంతునిగుణగణంబులను సిద్ధగంధర్వకిన్నరోరగాప్సరోగణంబులలో నెవ్వరును వర్ణింపఁజాలరు. నాగకాంతలచే నాతనిగాత్రంబున నలందఁబడిన చందనాదిలేపనంబులు శ్వాసానిలంబులచే మాటిమాటికి నుత్క్షిప్తంబులై దిగంగనాముఖులకు సురభిపటవాసత్వంబుం గల్పించుచుండును. పురాణఋషియగు గర్గుం డాతని నారాధించి జ్యోతిస్తత్త్వ మంతయును గ్రహింపఁగలిగెను. ఈపృథ్వీమండలంబును దనమస్తకంబులపైఁ దాల్చియున్న యయ్యనంతమూర్తి సురాసురనరపరివృతం బగు నాపాతాళలోకంబును బరిపాలించుచుండును.

నరకవర్ణనము.

ద్విజవరులారా! పాపాత్ములకు నివాసంబు లగు నరకంబులను గూర్చి చెప్పెదను వినుండు. రౌరవ, సూకర, రోధక, తాల, విశసన,

మహాజ్వాల, తప్తకుడ్య, మహాలోభ, విమోహన, రుధిరాంధ, వసాతప్త, క్రిమీశ, క్రిమిభోజన, అసిపత్త్రవన, కృష్ణ, లాలాభక్షణ, దారుణ, యూపవహ, పాప, వహ్నిజ్వాల, అధశ్శిర, సందంశ, కృష్ణసూత్ర, తమ, అవీచి, శ్వభోజన, అప్రతిష్ఠ, మరీచిప్రభృతి దారుణనరకంబులు యమునిచేఁ బరిపాలింపఁబడుచుండును. ఈఘోరనరకములన్నియు, శస్త్రాగ్నివిషమయాకారంబులచే లక్షితంబు లగుచుండును. పాపరతు లగుపురుషు లెల్లరు నీనరకంబులఁ బతితు లగుచుందురు.

కూటసాక్షులును, పక్షపాతులును, అసత్యవాదులును, కేవలమిథ్యావాదులును, భ్రూణహంతకులును, పురధ్వంసకులును, గోహంతకులును, ఘోరమగు రౌరవంబునఁ బడిపోవుచుందురు. పంచమహాపాతకులు సూకరనరకము ననుభవించుచుందురు. రాజస్వాపహారులును, వైశ్యహంతకులును, శ్వశ్రూగమనులును, తప్తకుంభనరకంబునను, మధువిక్రయులు, వధ్యపశుపాలకులు, భక్తజనపరిత్యాగులును తప్తలోహనరకంబునను, సుతాగమనులును, సుతవధూగమనులును మహాజ్వాలానరకంబునను, గురుజనదూషకులు, ఆక్రోశకారులు, వేదనిందకులు, వేదవిక్రయులు, అగమ్యాగమనులు నగువారు వివిధంబులగు మిశ్రమనరకంబులను, చోరులు, మర్యాదాలంఘనులు విమోహనరకంబునను, దేవర్షిపితృద్వేషులును, రత్నదూషకులును క్రిమిభక్షనరకంబునను, కుయజ్ఞకారులు క్రిమీశనరకంబునను, పితృదేవాతిథిపరిభావకులు లాలాభక్షణనరకంబునను, శరనిర్మాతలు రోధకనరకంబునను, ఖడ్గాద్యస్త్రకర్తలు విశసనంబునను, అసత్ప్రతిగ్రహీత లధోముఖనరకంబునను, అయాజ్యయాజకులు నక్షత్రవక్తలు మొదలగువారు క్రిమిపూయనరకంబునను, లాక్షా మాంస రస తైల లవణవిక్రేతలును, మార్జాల, కుక్కుట, ఛాగ, కుకుర, వరాహ, విహంగపోషకు లగు

బ్రాహ్మణులు పూర్వోక్తనరకంబునను, రంగోపజీవులు, వైద్యులు, కుండాశనులు, విషప్రయోక్తలు, సూచకులు, మాహిషకులు, పర్వసతీగమనులు, గృహదాహకులు, మిత్రఘాతుకులు, గ్రామయాజకులు, సోమవిక్రయులు నగు బ్రాహ్మణులు రుధిరాంధనరకంబునను, మద్యాపహారణులు, గ్రామహంతకులు నగువారు వైతరణీనరకంబునను, రేతఃపానకర్తలు, మర్యాదాభేదకులు, కూహకులు నగువారు కృచ్ఛ్రనరకంబునను వృథావనచ్ఛేదకు లసిపత్త్రవనంబునను మృగవ్యాధాదులును, అపాకహోత లగు బ్రాహ్మణులును వహ్నిజ్వాలానరకంబునను, ఆశ్రమభ్రష్టులు సందంశనరకంబునను దివాస్వప్నరేతఃపతను లగు బ్రహ్మచారులును, పుత్త్రసన్నిధి నధ్యయనంబు సేయు తండ్రులును శ్వభోజననరకంబునను నిపతితు లగుచుందురు. ఇంకను ననేకదుష్కృతంబులం గావించువా రనేకదారుణనరకంబులం బడి విషమయాతనల ననుభవించుచుందురు. పూర్వోక్తంబు లగుపాపంబులే కాక యింకను ననేకవిధంబు లగు కిల్బిషంబులు గలవు. అట్టిపాపంబులఁ గావించు స్త్రీపురుషులు నరకంబులం బడి తత్కర్మఫలంబుల ననుభవించుచుందురు. మనోవాక్కర్మంబులచే వర్ణాశ్రమధర్మవిరుద్ధానుష్ఠానంబులఁ గావించువా రందఱును నిరయనిమగ్ను లయ్యెదరు.

ఓ మహాభాగులారా! స్థావర, జంగమ, కృమి, జలజ, స్థలజ, పశు, పక్షి, మనుష్యాదు లెల్లరును కర్మానుసారంబుననే ధార్మికులు గాఁగలరు. వారికి దేవత్వమును, ముక్తియుఁగూడఁ గర్మాయత్తమై యుండును. స్వర్గమున నెందఱు జీవు లుందురో నరకమునందును నందఱు గానవచ్చుచుందురు. ప్రాయశ్చిత్తకర్మానుష్ఠానపరాఙ్ముఖు లగు పాపాత్ములకు నరకభోగం బగును. మహర్షు లెంతయో చింతించి పాపంబులకుఁ దగినప్రాయశ్చిత్తవిధులను విధించియున్నారు. పాపంబులనూ

సాధిక్యంబులంబట్టి ప్రాయశ్చిత్తంబులు తపస్సులును, కర్మాత్మకములును నగుస్వాయంభువప్రభృతులచే విహితంబు లయ్యెను. కానియీప్రాయశ్చిత్తము లన్నిటియందును కృష్ణస్మరణమే ప్రధానంబై యున్నది.

పరితాపము జనించిన పాపాత్మునకు మాత్రమే ప్రాయశ్చిత్తము విహితమైనది. పాపి యగువాఁడు త్రికాలములయందును రాత్రులయందును నారాయణస్మరణము సేయుచు సర్వపాపవిముక్తుండును క్లేశరహితుండునై భగవన్నామకీర్తనంబున ముక్తిని సైతము పొందఁగలఁడు. జపహోమార్చనాదులయందు వాసుదేవునియెడల నిశ్చలచిత్తుండై యుండువానికి దేవేంద్రత్వాదిఫలలాభంబులుగూడ విఘ్నస్వరూపములుగానే యుండును. పునరావృత్తిహేతువు లగు స్వర్గాదిగమనంబు లెక్కడ? ఉత్తమముక్తిబీజం బగు వాసుదేవనామజపం బెక్కడ? కావున దివారాత్రములు విష్ణునామస్మరణంబు గావింపవలయును. అట్టివాఁడు విశుద్ధుఁడును, నిష్పాపుండు నగుటయేకాక యెన్నఁటికి నరకపతితుండు గానేరఁడు. స్వర్గము మనఃప్రీతికరంబును నరకము తద్విపరీతంబు నై యుండును. కావుననే పుణ్యపాపములకు స్వర్గనరకనామంబు లన్వర్థంబు లై యున్నవి. ప్రతివస్తువును సుఖదుఃఖాత్మకమై యుండును. కేవల సుఖాత్మకముగాఁగాని, కేవల దుఃఖాత్మకముగాఁగాని యేవస్తువును లేదు. సుఖదుఃఖములు మనఃపరిణామమాత్రములు. జ్ఞానమే పరబ్రహ్మము. అజ్ఞానము బంధకారణము. ఈవిశ్వమంతయు జ్ఞానాత్మకమైనది. జ్ఞానముకంటెఁ బరమబంధు వెద్దియును లేదు. విద్యావిద్యలు రెండును జ్ఞానస్వరూపములే.

ఓవిప్రవరులారా! నే నిప్పుడు సకలపాతాళములు సమస్తభూమండలము, సకలనరకములు, సాగర, శైల, ద్వీప, వర్షములు మొదలగువానింగూర్చి సంక్షేపముగ వర్ణించితిని.

—◆ ఖగోళవర్ణనము. ◆—

ఇఁక ఖగోళంబునుగూర్చి వక్కాణించెదను వినుండు. సూర్య చంద్రుల కాంతి యెంతవఱకు వ్యాపించునో అంతవఱకునుగలప్రదేశ మంతయు పృథ్వీమండల మని చెప్పంబడును. ఆకాశమండలము భూ మండలముతో సమానమైన పరిమాణముగలది. పృథ్వికి లక్షయోజన ములపైని సూర్యమండలంబును, దానికి లక్షయోజనములపైని చంద్ర మండలంబును దానికి లక్షయోజనములదూరమున నక్షత్రమండలంబు ను విరాజిల్లుచుండును. నక్షత్రమండలమునకు లక్షయోజనములమీఁ ద బుధగ్రహమును, దాని కంటెయదూరంబున శుక్రగ్రహంబును, దానిపై నంతదూరంబుననే మంగళగ్రహంబును, దాని కూర్ధ్వంబున నంతియదూరంబుగ బృహస్పతిగ్రహంబును దానికి ద్విలక్షయోజన దూరంబున శనిగ్రహంబును గలవు. శనైశ్చరునకు లక్షయోజనముల దూరమున సప్తర్షిమండలం బున్నది. దానికి లక్షయోజనములదూర మున జ్యోతిశ్చక్రంబున కంతకును కేంద్రీభూతం బగుధ్రువమండలం బు గలదు. ధ్రువస్థానంబున కూర్ధ్వంబున కల్పవాసులకు నివాసంబగు మహర్లోకంబు గలదు. జనలోకమున సనందనాదిబ్రహ్మనందనులు నివసించియుందురు. తపోలోకంబున దేహవిహీనులును, వైరాజనామ కు లగు దేవగణంబులు విరాజిల్లుచుందురు. సత్యలోకంబున సిద్ధముని గణంబులు నివసించియుందురు. అందు చేరువారికి మృత్యుభోగంబు లేదు. పాదగమ్య మగుస్థాన మంతయును పృథ్వీమండలం బని చెప్పఁ బడును. భూమికిని, సూర్యునికిని నడుమ సిద్ధమునిసేవితం బగుస్థానము భువర్లోకము. ధ్రువసూర్యమండలంబుల కంతరాళంబున చతుర్దశని యుతయోజనపరిమిత మగు ప్రదేశము స్వర్లోకము. విజ్ఞులగువారు, ఈలోకత్రితయము కృతకం బనియును జనతపస్సత్యలోకత్రితయం

బకృతకం బనియుఁ జెప్పుదురు. ఈరెంటికిని నడుమ కృతకాకృతకం బగు మహర్లోకంబు గలదు. ఇది శూన్యప్రాయము మైనది. కల్పాంతంబునం దైనను దీనికి నాశంబు లేదు. సప్తమహాలోకంబులును, సప్తపాతాళలోకంబులును గల యీబ్రహ్మాండము తిర్యగధోభావంబున కపిత్థబీజంబుంబోలె నండకటాహముచే సమావృతమైనది. ఆకటాహము దశగుణాధికజలంబులచేతను, ఆజలము దశగుణాధికానలంబుచేతను, అయ్యనలంబు దశగుణాధికానిలంబుచేతను, అయ్యనిలంబు దశగుణాధికాకాశంబుచేతను, అయ్యాకాశము దశగుణాధికమహత్తత్త్వముచేతను బరివేష్టితంబులై యుండును.

అమ్మహత్తత్త్వమునంతను బ్రధానము (ప్రకృతి) నిండుకొని యుండును. ఈప్రకృతి యనంతమైనది. దీని కంతముగాని, సంఖ్యగాని లేదు. ఈప్రకృతియే సమస్తబ్రహ్మాండములకును హేతుభూతమైనది. సహస్రసహస్రబ్రహ్మాండంబు లీప్రకృతియందే అధిష్ఠితంబులై యున్నవి. చైతన్యాత్మకుండును సర్వవ్యాపియు నగుపురుషుండు ఈప్రకృతియందు దారువునందలియగ్నివలెను, తిలబీజమునందలి తైలమువలెను, సమ్మిళితుండై యుండును. ఈవిధముగాఁ బరస్పరాశ్రయధర్మము గల ప్రధానపురుషు లిరువురును సర్వభూతానుభూతం బగు విష్ణుశక్తిచే నాబద్ధులై యుందురు. వీరిలోఁ బ్రకృతి పురుషునికంటె భిన్నమై సర్వకారణం బగుచున్నది. ఈప్రకృతియే సర్గకాలంబున క్షోభకారణభూతమైనది. జలకణంబులయందలి శైత్యమును వాయువు ధరించినట్లు విష్ణుశక్తి ప్రకృతిపురుషాత్మకం బగుసీజగంబును ధరించుచున్నది.

బీజమునుండి మూల, స్కంధ, శాఖాసమన్వితంబైన పాదపము పుట్టుచున్నది. దానినుండి యనేకబీజంబు లుత్పన్నంబు లగు

చున్నవి. ఆబీజంబులనుండి మరల ననేకవృక్షంబులు ప్రభవించుచున్నవి. అవి యన్నియుఁ దమకుఁ గారణంబు లగు లక్షణంబులచేతనే కానవచ్చుచున్నవి. ఈవిధముగనే అవికృతం బగు మూలప్రకృతినుండి మహదాదివిశేషాంతపర్యంతంబును గలసకలంబును ప్రాదుర్భూతంబై, దానినుండి సురాసురాదులు జనియించిరి. వారినుండి వారిపుత్త్రపౌత్త్రాదులు పొడమిరి. బీజమునుండి మొలక యుదయించుటవలన బీజకారణం బగు వృక్షమున కెట్లు నష్టము లేదో, అట్లే భూతములనుండి భూతసృష్టియగుటవలనఁ దదుద్భూతంబుల కెట్టియపాయము నుండదు. సన్నిధానవశంబున నాకాశంబును గాలంబును వృక్షంబునకుఁ గారణంబు లైనట్లే, దృశ్యప్రపంచమున కంతకును అపరిణామక్రమంబున భగవానుండు కారణుండగుచున్నాఁడు. ఏకమాత్రవ్రీహిబీజమునుండి మూలము, నాళము, పత్త్రము, అంకురము, కాండము, కోశము. పుష్పము, క్షీరము, తండులము, తుష, కణము మొదలగునవి జనించునట్లే ఆత్మనుండి పరిదృశ్యమానం బగు నీవిశ్వ మంతయు నావిర్భూతం బయ్యెను. ప్రరోహహేతుసామగ్రిం గాంచి యనేకకర్మంబులయం దనేకతనువులు విరాజిల్లుచున్నవి. విష్ణుశక్తి ప్రాపించినంత మాత్రంబుననే వానికిఁ బ్రరోహప్రాప్తి యగుచుండును.

ఆవిష్ణుదేవుఁడే పరబ్రహ్మము. అతనినుండియే సకలజగంబులును సముద్భూతంబు లైనవి. ఆతఁడు జగన్మయుఁడు. అతనియందే జగంబునకు స్థితియును లయంబును ప్రాపించుచున్నవి. ఆబ్రహ్మమే సదసత్స్వరూపం బగు పరమవస్తువు. చరాచరం బగునీవిశ్వం బంతయు దాని కభిన్నరూపంబునఁ బ్రకాశించుచుండును. అదియే మూలప్రకృతి. ఈజగం బంతయు దాని వ్యక్తస్వరూపమే. దానియందే సమస్తంబును లయించును. దానియందే సకలంబును వసించును.

అదియే సర్వక్రియలకును కర్త. విష్ణుస్వరూపం బగు నాపరబ్రహ్మము నుండియే సకలము నావిర్భవించుచుండును. దానికి వ్యతిరిక్తంబైన దేదియును లేదు.

ధ్రువమండలనిరూపణము.

ఆకాశమండలంబున భగవానుండైన విష్ణుదేవుని తారామయం బగు శింశుమారాకారము విరాజిల్లుచుండును. దానిపుచ్ఛభాగంబున ధ్రువమండలం బొప్పారుచున్నది. ధ్రువమండలభ్రమణము ననుసరించియే సూర్యచంద్రాదిగ్రహంబులును నక్షత్రపుంజంబులును జక్రాకృతిం దిరుగుచుండును. వాతానీకమయంబు లగు పాశంబులచే బంధింపఁబడినవో యనునట్లు సూర్య, చంద్ర, గ్రహ, నక్షత్రాదు లెల్ల ధ్రువమండలంబుతోఁ బరిభ్రమించుచుండును. గగనగోళంబున శింశుమారాకృతి నున్న పరంధాముండైన నారాయణుఁడే వాని కన్నిటికి నాధారభూతుండై యున్నాఁడు. ఉత్తానపాదతనయుం డగు ధ్రువుం డావిశ్వకర్త నారాధించియే, తత్ఫలంబుగా, నా దేవదేవునితారామయ శింశుమారాకారమునం గల పుచ్ఛదేశంబున శాశ్వతస్థానమును బొందియున్నాఁడు. సూర్యునకు ధ్రువుండును, ధ్రువునకు శింశుమారచక్రంబును నాధారభూతంబులు. సర్వాధ్యక్షుం డగు జనార్దనుం డాశింశుమారచక్రంబున కాధారుండై యున్నాఁడు.

ద్విజోత్తములారా! సురాసురనరపరివృతం బగు నీజగం బంతయు సూర్యునిచే నేవిధంబుగ విరాజమానం బగుచున్నదో వక్కాణించెద నాకర్ణింపుఁడు. వివస్వంతుం డెనిమిదిమాసము లీజగంబునుండి క్రమక్రమముగా రసాత్మకంబు లగు జలంబులం గ్రహించి పిమ్మట వర్షరూపంబున నాజలంబులనే పుడమిపై ననుగ్రహించుచున్నాఁడు.

ఆజలంబులవలన సస్యంబు గలుగుచున్నది. ఆయన్నంబువలన నిఖిల జగంబును జీవించుచున్నది. భానుదేవుండు తనతీక్ష్ణకిరణజాలంబులచే జగంబునుండి జలంబులను సంగ్రహించి వానిని జంద్రునియం దునిచి యాతనికిం బరిపుష్టిని గలిగించుచున్నాండు. ఆసోముండును వాయునాడీమయంబు లగునయ్యుదకంబులనెల్ల ధూమాగ్న్యనిలమయంబులగు సభ్రబృందంబులయందు నిక్షేపించుచుండును. ఆయభ్రంబులనుండి యుదకంబులు భ్రంశంబులు గావు గనుకనే వానియభ్రనామంబు సార్థక మగుచున్నది. ఈరీతి నభ్రసమూహములయందు గలిగిన జలరాసులు వాయువశంబున భూపతితంబులై కాలసంస్కారంబుచే నిర్మలంబు లగుచున్నవి. విప్రవరులారా! జలంబులు సరిత్సంస్థితంబులు, సాముద్రికంబులు, భౌమంబులు, ప్రాణిసంభవంబులు నని నాలుగువిధంబులు గలవి. భగవానుండైన సూర్యదేవుం డీనాలుగువిధంబులగు సలిలంబులను గ్రహించుచున్నాండు. ఇంతియేకాక, యాభానుదేవుండు, తనసహస్రకిరణంబులచే నాకాశగంగను దివంబునుండి యాహరించి యప్పుడప్పుడు వృష్టిజలంబులం గురియుచున్నాండు. ద్విజోత్తములారా! ఆ గంగాజలసంస్పర్శముచేతనే యావన్మానవకోటి పాపఫలంబులు భస్మీభూతంబు లగుచున్నవి. దానంజేసియే యామానవు లెన్నండును నరకనిమగ్నులుగాక స్వర్గస్థానసంపన్నులు గాంగలుగుచున్నారు. ఆకాశగంగాజలంబు లోకాలోకస్థము సూర్యునిచే స్పృశింపంబడకుండంగనే మేఘంబులనుండి పతితంబు లగుచున్నవి. ఎట్లయినను, సౌరకరసాహాయ్యంబుననే యవి భూతలనిపతితంబు లగుచుండును. కృత్తికాదివిషమనక్షత్రంబులనుండి పతితంబగు జలము దిగ్గజోత్క్షిప్తంబును, సూర్యస్పృష్టంబు నగు స్వర్గగంగాజలంబని తెలియందగినది. యుగ్మనక్షత్రంబులనుండి సూర్యోద్ధృతంబై పతితంబగు సలిలంబు సూర్యరశ్మిస్పృష్టం

బగు నుదకం బని యెఱుంగవలయును. ఈయిరుదెఱంగులతోయంబు ను నతిపవిత్రంబును పాపహరంబును, దివ్యస్నానఫలదంబు నైనది. ఇదిగాక మేఘపతితం బగుజలంబు సకలౌషధులకుఁ బరిపుష్టికరంబును సకలజీవులకు నాధారంబును నగుటచే నమృతస్వరూపమై యుండును. ఓషధులన్నియును దానివలననే వర్ధిల్లును. ఫలపరిపాకంబును నోషధు లవసన్నంబు లగును. ఓషధీసమూహమే ప్రజలజీవధారణంబునకుఁ బ్రధానకారణం బగుచున్నది. శాస్త్రజ్ఞు లగుమానవులు ఓషధులచే తనే యథావిధిగ యజ్ఞనిర్వహణంబు గావింతురు. మఱియు దినదిన ము దేవగణంబులకుఁ బరితృప్తిం గూర్చెదరు. ఇట్లే యజ్ఞంబులును, వేదంబులు, ద్విజాదివర్ణచతుష్టయంబు, దేవగణంబులు, పశువులు, స కలభూతంబులునుగూడ నోషధులమూలమునసే తృప్తింగాంచుచున్న వి. కావున, సచరాచరం బగు నీజగం బంతయుఁ గేవలవృష్టిమూలము ననే ధృతంబై యున్నది. ఆవృష్టి సూర్యునినుండి కలుగుచున్నది. ఆ సూర్యుఁడు ధ్రువమండల మాధారముగా నిలిచి యున్నాఁడు. ధ్రు వునకాధారము శింశుమారము. దానికి నారాయణుఁ డాధారస్వరూ పుఁడు. సర్వభూతవిధాతయు, ఆదిభూతుండును, సనాతనుండును నగు నద్దేవుండు శింశుమారహృదయంబున సుస్థిరుండై యుండును.

— తీర్థమాహాత్మ్యవర్ణనము. —

మునిశ్రేష్ఠులారా! విద్యయు, కీర్తియు, తపశ్చర్యయుఁ గలవా రును, హస్తపాదమనంబులను సంయుతంబులుగఁ జేసికొన్నవారును తీ ర్థఫలంబును బడయఁగలరు. విశుద్ధహృదయము, సంయుతవచనము, ఇంద్రియనిగ్రహము, ననునివియే పురుషశ [illegible] యు స్వర్గమార్గమును నిర్దేశించుచున్నవి. అపరిశుద్ధంబును దుష్టంబు

నగుచిత్తంబు గలవారు జలంబులచేనూఱుసారులు కడుగఁ బడినను శుద్ధంబుగాని సురాభాండముంబోలెఁ దీర్థస్నానంబులచే నెన్నఁటికిని బరిశుద్ధులు గాఁజాలరు. ఇంద్రియాసక్తుండగు డాంభికునకుఁ దీర్థ, దాన, వ్రతాశ్రమాదు లెవ్వియును శుద్ధిం గూర్పఁజాలవు. ఇంద్రియంబులను వశీభూతంబులను గావించుకొన్న పుణ్యపురుషుం డెందున్ననేమి? ఆతనికాస్థానంబులు కురుక్షేత్ర ప్రయాగ పుష్కరతీర్థస్వరూపంబులు గాఁగలవు. ఋషివరులారా! ఈపృథ్వీమండలంబునం గల సకలతీర్థంబులం గూర్చియు, పుణ్యక్షేత్రంబులంగూర్చియు సవిస్తరంబుగఁ జెప్పుట శతవర్షంబులకైనను సాధ్యంబుగాదు గావున సంక్షేపించి ప్రశంసించెదవినుండు. పుష్కరతీర్థము, నైమిశారణ్యము, ప్రయాగ, ధర్మారణ్యము, ధేనుకాతీర్థము, చంపకారణ్యము, సైంధవారణ్యము, మగధారణ్యము, దండకారణ్యము, గయ, ప్రభాసము, శ్రీతీర్థము, కనఖలము, భృగుతుంగము, హిరణ్యాక్షము, భీమారణ్యము, కుశస్థలి, లోహాకులము, కేదారము, మందరారణ్యము, మహాబిలము, సర్వపాపహరము, కోటితీర్థము, రూపతీర్థము, శూకరవము, చక్రతీర్థము, యోగతీర్థము, సోమతీర్థము, సహాటకము, కోకాముఖము, బదరీశైలము, సోమతీర్థము, తుంగకూటము, స్కందాశ్రమము, అగ్నిపదము, పంచశిఖము, ధర్మోద్భవము, బాధాప్రమోచనము, గంగాద్వారము, పంచకూటము, మధ్యకేసరము, చక్రప్రభ, మతంగతీర్థము, క్రౌశదండము, దంష్ట్రాకుండము, సర్వకామప్రదము, విష్ణుతీర్థము, మత్స్యతిలతీర్థము, సుప్రభ, బ్రహ్మకుండము, వహ్నికుండము, సత్యపదము, చతుస్స్రోతము, చతుశ్శృంగము, ద్వాదశధారాకతీర్థము, మానసము, స్థూలశృంగము, స్థూలదండము, ఉర్వశీతీర్థము, లోకపాలతీర్థము, మనువరతీర్థము, శైలతీర్థము, సదాప్రభ, మేరుకుండము, సోమాభిషేకము,

మహాస్రోతము, కోవిరకము, పంచధార, త్రిధార, సప్తధార, ఏకధార, అమరకంటకము, సాలగ్రామచక్రతీర్థము, కోటిద్రుమము, బిల్వప్రభ, దేవహ్రదము, విష్ణుహ్రదము, శంఖప్రభ, దేవకుండము, వజ్రాయుధము, అగ్నిప్రభ, పున్నాగము, దేవప్రభ, విద్యాధరము, గాంధర్వము, బ్రహ్మహ్రదము, లోకపాలతీర్థము, మణిపూరగిరి, పంచహ్రదము, పిండారకము, మాళవ్యము, గోప్రభావము, గోవరము, వటమూలకము, స్నానదండము, విష్ణుపదము, కన్యాశ్రమము, వాయుకుండము, జంబూమార్గము, గభస్తితీర్థము, యయాతిపతనము, భద్రవటము, మహాకాలవనము, నర్మదాతీర్థము, వజ్రతీర్థము, అర్బుదము, పింగుప్ప, వాసిష్ఠము, పృథుసంగమము, దౌర్వాసికము, పింజరకము, ఋషితీర్థము, బ్రహ్మతుంగము, వసుతీర్థము, కుమారికతీర్థము, శక్రతీర్థము, పంచనదము, రేణుక, పైతామహము, రుద్రపాదము, మణిమంతము, కామకృష్ణతీర్థము, కుశావిలము, యజనము, యాజనము, బ్రహ్మవాలుక, పుష్పన్యాసము, పుండరీకము, మణిపురము, దీర్ఘసత్త్రము, హయపదము, అనశనము, గంగోద్భవము, శిరోద్భేదము, నర్మదోద్భేదము, వస్త్రాపదము, దారుబలము, ఛాయారోహణము, సిద్ధేశ్వరము, మిత్రబలము, కాళికాశ్రమము, వటావటము, కౌశాంబి, దివాకరము, సారస్వతద్వీపము, విజయము, కామదము, సుమనము, సదాశివనామితము, స్యమంతపంచకము, బ్రహ్మతీర్థము, సుదర్శనము, పృథ్వీసర్గము, పారిప్లవము, పృథూదకము, దశాశ్వమేధికము, సర్పిజము, విషయాంతికము, వరాహము, యాక్షిణీహ్రదము, ముంజవటము, బదరీవనము, రత్నమూలకము, లోకద్వారము, కపిలతీర్థము, సూర్యతీర్థము, పంచతీర్థము, శంఖినీతీర్థము, గోభవనము, యమరాజతీర్థము, సతీర్థము, బ్రహ్మావర్తము, కామేశ్వరము, మాతృతీర్థము, శీతవనము, స్నానలోమాపహము,

మానససంసరకము, బ్రహ్మోదుంబరము, సప్తర్షికుండము, దేవీతీర్థము, సుజంబుకము, ఈహాస్పదము, కోటికూటము, కిందానము, కింబుపము, కారండవము, అవేధ్యము, త్రివిష్టపము, పాణిఖాతము, మిశ్రకము, మధువటము, మనోజవము, కౌశికి, దేవతీర్థము, ఋణమోచనము, మృగధూమము, అమరహ్రదము, శ్రీపుంజము, శాలితీర్థము, నైమిషేయము, బ్రహ్మస్థానము, మహస్తీర్థము, కురుపావనము, సౌగంధికవనము, మణితీర్థము, సరస్వతీతీర్థము, ఈశానతీర్థము, పాంచయజ్ఞికము, త్రిశూలధార, మాహేంద్రము, దేవస్థానము, కృతాలయము, శాకంభరి, సువర్ణతీర్థము, కాళీహ్రదము, క్షీరస్రవము, విరూపాక్షము, భృగుతీర్థము, కుశోద్భవము, బ్రహ్మతీర్థము, బ్రహ్మయోని, నీలాచలము, కుంజామ్రకము, భద్రవటము, వాసిష్ఠపదము, స్వర్గద్వారము, కాళికాశ్రమము, రుద్రావర్తము, సుగంధాశ్వము, కపిలావనము, భద్రకర్ణహ్రదము, శంకుకర్ణహ్రదము, సప్తసారస్వతము, ఔశనసము, కపాలమోచనము, అవకీర్ణము, కామ్యకము, చతుస్సాముద్రికము, శతికము, సహస్రికము, రేణుకము, పంచవటకము, విమోచనము, ఔజసము, స్థాణుతీర్థము, కురుతీర్థము, కుశధ్వజము, విశ్వేశ్వరము, మానవకకూపము, నారాయణాశ్రమము, గంగాహ్రదము, వటము, బదరీపాటనము, ఇంద్రమార్గము, ఏకరాత్రము, క్షీరకావాసము, సోమతీర్థము, దధీచతీర్థము, శుక్రతీర్థము, కోటితీర్థస్థలి, భద్రకాళీహ్రదము, అరుంధతీవనము, బ్రహ్మావర్తము, అశ్వవేది, కుంజావనము, యమునాప్రభవము, వీరప్రమోక్షము, సింధూత్థము, ఋషికుల్య, కృత్తిక, ఉర్వసంక్రమణము, మాయావిద్యోద్భవము, మహాశ్రమము, నైతసికారూపము, సుందరికాశ్రమము, బాహుతీర్థము, చారునది, విమలాశోకము, పంచనదము, మార్కండేయసోమతీర్థము, అశోకవనతీర్థము,

అరుణాస్పదము, కామవనము, శుక్రతీర్థము, వాలుకము, పిశాచమోచ
నము, సుభద్రాహ్రదము, విమాలదండకుండము, చండేశ్వంతీర్థము,
జ్యేష్ఠస్థానహ్రదము, బ్రహ్మసరము, జైగీషవ్యగుహ, హరికేశవనము,
అజాముఖసరము, ఘంటాకర్ణహ్రదము, పుండరీకహ్రదము, కర్కోటక
వాపి, సువర్ణోదపానము, శ్వేతతీర్థహ్రదము, ఘర్ఘరికాకుండము, శ్యామ
కూపము, చంద్రికాతీర్థము, శ్మశానస్తంభకూపము, వినాయకహ్రద
ము, సింధూద్భవకూపము, రుద్రవాసము, నాగతీర్థము, పులోమక
ము, భక్తహ్రదము, క్షీరసరము, ప్రేతధార, కుమారకతీర్థము, బ్ర
హ్మావర్తము, కుశావర్తము, దధికర్ణోదపానకము, శృంగతీర్థము, మహా
తీర్థము, మహానది, బ్రహ్మసరము, గయాశీర్షము, అక్షయవటము,
దక్షిణగోమయము, ఉత్తరగోమయము, రూపశీతికము, కపిలాహ్రద
గృధ్రవటము, సావిత్రీహ్రదము, ప్రభాసనము, శీతవనము, యోని
ద్వారము, ధేనుకము, ధన్యకము, కోకిల, మతంగహ్రదము, పితృకూ
పము, రుద్రతీర్థము, శక్రతీర్థము, సుమాలి, బ్రహ్మస్థానము, సప్తకుండ
ము, మణిరత్నహ్రదము, కౌశిక్యము, భరతతీర్థము, జ్యేష్ఠాలిక, విశ్వే
శ్వరము, కల్పసరము, కన్యాసంవేద్యము, నిశ్చవాప్రభవము, వాసిష్ఠా
శ్రమము, దేవకూటము, వాసిష్ఠాశ్రమకూపము, వీరాశ్రమము, బ్ర
హ్మవీరము, అవకాపిలీతీర్థము, కుమారధార, శ్రీధార, గౌరీశిఖరము,
శ్వకుండము, నందితీర్థము, కుమారవాసము, శ్రీవాసము, కుంభకర్ణ
హ్రదము, కౌశికీహ్రదము, ధర్మతీర్థము, కామతీర్థము, ఉద్దాలకతీర్థ
ము, సంధ్యాతీర్థము, కరతోయ, కపిల, లోహితార్ణవ, శోణోద్భవ,
వంశగుల్మము, ఋషభ, ఫలతీర్థము, పుణ్యావతీహ్రదము, రామతీర్థము,
పితృవనము, విరజాతీర్థము, మార్కండేయవనము, కృష్ణతీర్థము, రోహి
ణీకూపము, ప్రవరతీర్థము, ఇంద్రద్యుమ్నసరము, సానుగర్తము, సూ

హేంద్రము, శ్రీనదము, ఇషుతీర్థము, కావేరీహ్రదము, గోకర్ణము, గాయత్రీస్థానము, బదరీహ్రదము, మత్స్యస్థానము, విష్ణుతీర్థము, జాతిస్మారదము, దేవకూపము, కుశప్రవనము, సర్వదేవవ్రతము, కన్యాశ్రమహ్రదము, వాలఖిల్యహ్రదము, మహర్షిహ్రదము, అఖండితహ్రదము మొదలుగాఁగల యీసకలతీర్థంబులయందును మాసత్రయము జితేంద్రియుండై యుపవసించి, స్నానముచేసి, క్రమంబున దేవర్షిపితృతర్పణంబులఁ గావించి దేవతాదుల నర్చించి ప్రతితీర్థంబునందును త్రిరాత్రంబులు గడపవలయును. అట్టితీర్థసేవనులగు పుణ్యాత్ములకుఁ బ్రతితీర్థమునను బ్రత్యేకముగ నశ్వమేధఫలలాభంబు సిద్ధించును. ఈయుత్తమతీర్థమాహాత్మ్యంబును వినువారును జదువువారును వినుపించువారును సకలపాపవిముక్తు లగుదురు.

—◆ బ్రహ్మర్షిసంవాదము. ◆—

అనుటయు మునివరు లిట్లనిరి. ఓవాగ్మివరా! శుభావహంబైన ధర్మార్థకామమోక్షప్రదంబును సకలతీర్థస్థానంబులయందు ముఖ్యంబును నగు పవిత్రస్థానముం గూర్చి తెలుపఁగోరెదము. అని వేఁడుటయు లోమహర్షణుం డిట్లనియెను. ద్విజశ్రేష్ఠులారా! పూర్వకాలమున నొకప్పుడు మహర్షి యగు వేదవ్యాసుండు కురుక్షేత్రంబునఁ బుణ్యజనకంబును, నానాతరులతాకీర్ణంబును, నానావిధకుసుమసమన్వితంబును, నానామృగసంకులంబును నగుతనయాశ్రమంబున సుఖాసీనుండై యుండెను. [illegible] నగు పరాశరనందనుండును, మతిమద్వరేణ్యుండును, మహాభారతప్రణేతయు, సర్వశాస్త్రవిశారదుండును, అధ్యాత్మజ్ఞానతత్పరుండును, సమస్తవిషయాభిజ్ఞుండును, సర్వభూతహితరతుండును, పురాణాగమప్రవక్తయు, వేదవేదాంగవేత్తయు నైయుం

డెను. పద్మపలాశలోచనుండును, సమగుణావలంబియు నగువ్యాసా
చార్యుని సందర్శించుటకై ప్రీతిపూర్వకంబుగఁ బ్రశంసితవ్రతులగు క
శ్యపుఁడు, జమదగ్ని, భరద్వాజుఁడు, గౌతముఁడు, వసిష్ఠుఁడు, జైమిని,
ధౌమ్యుఁడు, మార్కండేయుఁడు, వాల్మీకి, విశ్వామిత్రుఁడు, శతానం
దుఁడు, వాత్స్యుఁడు, గార్గ్యుఁడు, ఆసురి, సుమంతుఁడు, భార్గవుఁడు,
కణ్వుఁడు, మేధాతిథి, మాండవ్యుఁడు, చ్యవనుఁడు, ధూమ్రుఁడు, (అసి
తుఁడు) దేవలుండు, మౌద్గల్యుఁడు, తృణయజ్ఞుఁడు, పిప్పలాదుఁడు, అ
కృతవ్రణుఁడు, సంవర్తుఁడు, కౌశికుఁడు, రైభ్యుఁడు, మైత్రేయుఁడు, హా
రితుఁడు, శాండిల్యుఁడు, విభాండుఁడు, దుర్వాసుఁడు, లోమశుఁడు,
నారదుఁడు, పర్వతుఁడు, వైశంపాయనుఁడు, గాలవుఁడు, భాస్కరి,
పూరణుఁడు, సూతుఁడు, పులస్త్యుఁడు, కపిలుఁడు, ఉలూకుఁడు, పుల
హుఁడు, వాయువు, దేవస్థానుఁడు, చతుర్భుజుఁడు, సనత్కుమారుఁడు,
పైలుఁడు, కృష్ణుఁడు మొదలగువా రందఱును వచ్చి చంద్రునిఁ బరివే
ష్టించిననక్షత్రములంబోలి యావ్యాసదేవునిఁ బరివేష్టించియుండిరి.

వేదజ్ఞుం డగు వ్యాసదేవుండును సమాగతులగు నమ్మునివరుల
కు యథాయోగ్యసత్కారంబు లాచరించి వారలచేఁ బ్రతిపూజితుండై
యున్నసమయంబునఁ బ్రసంగవశంబున మునివరు లందఱును దమసం
శయముం దీర్పఁ గృష్ణద్వైపాయను నిట్లు ప్రశ్నించిరి. పరమయోగీం
ద్రా! నీవు నిఖిలవేదశాస్త్రపురాణాగమజ్ఞుండవు. భూతభవిష్యద్వర్త
మానవిషయాభిజ్ఞుండవు. ఈసంసారము దుఃఖమయమైనది. ఈభవ
సాగరంబున సార మేమియును లేదు. ఇందు విషయసలిలంబులును, రా
గగ్రాహగణంబును, ఇంద్రియావర్తసమూహంబును, ప్రపంచతరంగ
మాలికాపుంజమును, మోహపంకమును నిండియున్నవి. కలుషలోభ
గాంభీర్యవశంబున నది దురవగాహం బైనది. మేము, ఈయపారభీకర

భవసాగరంబున నిరాశ్రయం బగు జడజగం బంతయు నిమగ్నం బగు చుండుటం గాంచి, మహాపురుషుండ వగు నిన్నుఁ బ్రశ్నించుచున్నాము. లోమహర్షణం బగు సిద్ధాంత[illegible] ప్రశ్నోపసంహారకరం బగున దేదియో మా కుపదేశించి లోకోద్ధరణంబుం గావింపుము. ఈమండలంబున మోక్షప్రదంబును దుర్లభంబును నగుకర్మక్షేత్రమేదియో వినఁ గుతూహలపడుచున్నాము. ఓమహాప్రాజ్ఞ! మానవులందఱు నేక్షేత్రంబున విహితకర్మానుష్ఠానంబులం గావించి పరమసిద్ధిం గాంతురో అట్లు గావింపకున్న నరకప్రాప్తు లగుదురో సుఖిజను లేమోక్షక్షేత్రంబున మోక్షలాభంబును గాంచియుండిరో అట్టిదివ్యక్షేత్రముంగూర్చి మా కెఱుంగింపవలయును. ఇదియే మాప్రార్థనము. అనుటయు భూతభవ్యభవిష్యద్విదుండును, భగవానుండును నగువేదవ్యాసుండు భావితాత్ము లగు నమ్మునివరులం గాంచి యిట్లనియెను.

తపోధనులారా! ఈవిషయంబున పూర్వము బ్రహ్మకును మహర్షులకును సంవాదము జరిగినది. దానిని మీ కెఱింగించెదను వినుండు. నానారత్నవిభూషితంబును, నానాద్రుమలతాకీర్ణంబును, నానాపుష్పోపశోభితంబును, నానావిహంగానునాదితంబును, నానాసత్త్వసమన్వితంబును, నానావిచిత్రక్రీడాపరిపూర్ణంబును, నానాశిలాఖండాలంకృతంబును, నానామునిసమేతంబును, నానాశ్రమపరివృతంబును, విస్తీర్ణంబును, రమణీయంబును నగుమేరుపృష్ఠంబున జగన్నాథుండును, జగద్యోనియు, చతుర్వక్త్రుండు నగుబ్రహ్మదేవుం డాసీనుం డై యుండ, దేవ, దానవ, గంధర్వ, యక్ష, విద్యాధర, ఉరగ, ముని, సిద్ధ, సాధ్యప్రభృతులును, దేవర్షిగణంబులును, అప్సరోనివహంబులును, తదితరస్వర్గవాసులును జగద్వంద్యుం డగు నాజగత్ప్రభుని పరివేష్టించి స్తవంబులును, గుణకీర్తనంబులును, వివిధవాద్యవాదనంబులును, నృత్యంబులును, గా

నంబులను గావించుచు సేవించుచుండిరి. అట్టిరమణీయసుఖసమయం
బున సర్వజీవసమాగమసమయంబున వివిధకుసుమగంధంబులతో దక్షి
ణానిలంబు ప్రవహించుచున్న సమయంబున భృగుప్రభృతిమహర్షులెల్ల
రును భగవానుం డగు పితామహునకుఁ బ్రణమిల్లి ఓదేవదేవా! మ
హీతలంబున స్వర్గభమోక్షక్షేత్రం బగు కర్మభూమి యెద్దియో మా
కెఱింగింపవలయు నని ప్రార్థించిరి. బ్రహ్మదేవుండును వారివిన్నపం
బును మన్నించి యిట్లనియెను.

మునివరులారా! నే నిప్పుడు భుక్తిముక్తిప్రదంబును వేదమతా
నుగతంబును శుభావహంబును పురాతనంబు నగు నొకవిషయంబును
బ్రసంగించుచున్నాను. ఈభూమండలంబున భారతవర్షం బొక్కటియే
కర్మభూమిగాఁ బ్రఖ్యాతం బైనది. అందు గర్మానుసారంబుగ స్వర్గ
నరకాదిఫలంబులు ప్రాప్తించుచుండుటచే దానికిఁ గర్మభూమి యని
కూడ నామంబు గలదు. అందుగల జనులు తమతమపుణ్యపాపంబు
లకు శుభాశుభఫలంబుల నవశ్యముగ ననుభవించుచుందురు. భారత
వర్షంబున బ్రాహ్మణులు నియతులై తమతమవిహితకర్మంబుల నాచరిం
చి పరమసిద్ధిం గాంచుచుందురు. అందు నియమవంతు లగుపురుషులు
ధర్మార్థకామమోక్షపురుషార్థఫలలాభంబులం గాంతురు. వేయేల? మ
హేంద్రప్రముఖు లగుదేవత లెల్లరును భారతవర్షంబున శుభకర్మంబు
లం గావించియే దేవత్వముం గాంచియుండిరి. మఱియు జితేంద్రియులు
ను, శాంతులును, వీతరాగులును, విమత్సరులు నై మోక్షంబుం గాం
చినవారిసంఖ్యకు నిర్దేశమే లేదు. స్వర్గమున విగతజ్వరులై విమానచా
రులై విహరించువా రెల్లరును భారతవర్షంబున శుభకర్మముల నాచ
రించినవారలే. స్వర్గాపవర్గఫలదాయకం బగు భారతవర్షమును జూచు
టకును, అందు విహరించుటకును దేవత లెల్లప్పుడును గుతూహలపడు

చుందురు. అని చెప్పుటయు, మునివరులు ఓసురశ్రేష్ఠా! నీవు వచించి నట్లు భారతవర్షంబుకంటె మఱియెందును పాపపుణ్యకర్మానుష్ఠానంబు లేదు; స్వర్గమోక్షమధ్యగతిప్రాప్తియును లేదు. శుభాశుభకర్మవిధానం బును లేదు. కావున నోదేవా! మాకిప్పుడు భారతవర్షవృత్తాంతము సవిస్తరముగ నెఱింగింపు మని వేడుటయు బ్రహ్మదేవుండు వారల కిట్లనియెను.

భారతవర్షానుకీర్తనము.

మునిసత్తములారా! ఇంద్రద్వీపము, కశేరుద్వీపము, తామ్రవర్ణము, గభస్తిమంతము, నాగద్వీపము, సౌమ్యద్వీపము, గాంధర్వము, వారుణము సాగరసంవృతము అను నవద్వీపములచే భారతవర్షము తొమ్మిదిభాగములుగా విభక్తంబై యున్నది. అందు సాగరసంవృతద్వీపము దక్షిణోత్తరంబుల సహస్రయోజనవిస్తృతమై యున్నది. భారతవర్షంబునకుఁ బూర్వంబున కిరాతులును, పశ్చిమంబున యవనులును వసియింతురు. మధ్యభాగము బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రులకు నివాసంబై యుండును. ఇజ్యాయుద్ధవాణిజ్యాదికర్మంబులచేఁ బవిత్రులగు వారికిఁ బ్రత్యేకకర్మంబులు విహితంబులై యుండును. భారతవర్షము స్వర్గాపవర్గహేతువును, పుణ్యపాపఫలోత్పత్తిస్థానంబును నై యున్నది. మహేంద్రము, మలయము, సహ్యము, శుక్తిమంతము, ఋక్షము, వింధ్యము, పారియాత్రము—అను నివి యేడును కులపర్వతములు. ఇంకను వానిసమీపమున ననేకసహస్రభూధరములు గలవు. అవి యన్నియు నున్నతములును, విస్తృతములును, రమ్యములును, విపులములును, విచిత్రములును నగుసానువులతో విరాజిల్లుచుండును. మందరము, కోలాహలము, మందరము, దర్దురము, వాతంధయము, వైద్యుతము, మై

సోకము, సురసము, తుంగప్రస్థము; నాగగిరి, గోవర్ధనము, పాండుర
ము, పుష్పగిరి, వైజయంతము, రైవతము, అర్బుదము, ఋశ్యమూక
ము, గోమంథము, కృతశైలము, కృతాచలము, శ్రీశైలము, చకోర
ము మొదలుగాఁగల యనేకపర్వతంబులు గలవు. వానిపార్శ్వంబులను
అంతంబులను మధ్యసీమలను అసంఖ్యాజనపదంబులుగలవు. వానియందు
భిన్నభిన్నమూర్తు లగు మ్లేచ్ఛాదిజాతులవారు నివసించి యుందురు.
గంగ, సరస్వతి, సింధు, చంద్రభాగ, యమున, శతద్రు, విపాశ, విత
స్త, ఇరావతి, కుహువు, గోమతి, ధూతపాప, బాహుద, దృషద్వతి,
దేవిక, చక్షు, నిష్ఠీవ, గండకి, కౌశికి యనునదులు హిమాలయపాద
మునుండి ప్రవహించుచుండును. వేదస్మృతి, వాతఘ్ని, సింధువేణ్యా,
చందన, సదానీర, మహి, చర్మణ్వతి, వృషి, విదిశ, వేదవతి, శిప్ర,
అవంతి మొదలగునదులు పారియాత్రపర్వతమునుండి యుత్పన్నము
లగుచున్నవి. శోణ, మహానది, నర్మద, సురథ, క్రియ, మందాకిని,
దశార్ణ, చిత్రోపల, వేత్రవతి, కరమోద, పిశాచిక, అతిలఘుశ్రోణి,
విపాప్మ, శైవల, సధేరుజ, శుక్తిమతి, శకుని, త్రిదివ, క్రముపు, వేగ
బాహిని మొదలగునదులు ఋక్షశైలసముద్భూతము లైనవి. శిప్ర,
పయోష్ణి, నిర్వింధ్య, తాపి, వేణ, వైతరణి, సినీవాలి, కుముద్వతి,
తోయ, మహాగౌరి, దుర్గ, అంతశ్శిల మొదలగునదులు వింధ్యపాదము
నుండి వినిసృతంబు లగుచున్నవి. ఈసకలనదీజలంబులు హితంబులు
ను, పుణ్యప్రదంబులు నైనవి. గోదావరి, భీమరథి, కృష్ణవేణ, తుంగ
భద్ర, సుప్రయోగ, పాపనాశిని మొదలగు శ్రేష్ఠవాహినులు సహ్య
పర్వతపాదప్రదేశమునుండి బయలువెడలుచున్నవి. కృతమాల, తా
మ్రపర్ణి, పుష్యజ, ప్రత్యలావతి మొదలగు పవిత్రశీతలజలపూరితంబు
లగునదులు మలయాచలమునుండి వెలువడుచున్నవి. పితృకుల్య, ఋషి

ముకుల్య, ఋషికుల్య, వంజుల, త్రిదివ, లాంగలి, వంశకల మొదలగు నదులు మహేంద్రాచలంబునుండి వినిర్గతంబు లగుచున్నవి. సువికాల, కుమారి, మరుగ, మందగామిని, కృపాపలాశిని మొదలగుతరంగిణులు శుక్తిమంతమునుండి పొడముచున్నవి. ఈచెప్పంబడిన సమస్తనదులును పుణ్యజనకములును గంగాసరస్వతీసమంబులు నై సముద్రాభిముఖంబుగఁ బ్రవహించుచున్నవి. ఈవాహిను లన్నియు జగన్మాతృస్వరూపిణులును, పాపహారిణులు నై విరాజిల్లుచున్నవి. ఇవిగాక భారతవర్షమునం దంతను చిన్నచిన్ననదు లెన్నియేని గలవు. వానిలోఁ గొన్ని వర్షాకాలంబునమాత్రమే ప్రవహించుచుండును. కొన్ని నిరంతరప్రవాహంములై విరాజిల్లుచుండును. మత్స్య, ముకుటకుల్య, కుంతల, కాశి, కోసల, అంధక, కళింగ, శమక, వృక ప్రభృతిజనపదంబులు భారతమధ్యస్థితంబులు. సహ్యాచలంబున కుత్తరంబున గోదావరీనదీప్రవాహితమగు ప్రదేశం బంతయును భూమండలంబున నతిమనోహర మైనది. ఆప్రదేశమునందు మహాత్ముం డగు భార్గవుని కనుకూలంబగు గోవర్ధనపురము విలసిల్లుచుండును. వాహీకత, వాటధాన, సుతీర, కాలతోయద, అపరాంత, శూద్ర, బాహ్లిక, కేరళ, గాంధార, యవన, సింధు, సౌవీర, మద్రిక, శతద్రుహ, కళింగ, పారమూషిక, మాఠర, కనక, కైకేయ, దండమాలిక, క్షత్రియోపమదేశ, వైశ్యకుల, శూద్రకుల, కాంభోజ, బర్బర, లౌకిక, వీర, తుషార, పల్లవ, ఆత్రేయ, భరద్వాజ, పుష్కల, దశేరక, లంపక, శునశ్శేష, కులిక, జాంగల, ఔషధ్య, చలచంద్ర, కిరాతజాతి, తోమర, హంసమార్గ, కాశ్మీర, కరూశ, శూలిక, కుహూక, మాగధ ప్రభృతిజనపదంబు లుత్తరదేశంబులు. అంధ, వామంకురక, వల్లక, మఖాంతక, అంగ, వంగ, మలద, మాళవర్తిక, భద్రతుంగ, ప్రతిజయ, భార్యాంగ, మార్గవర్తక,

ప్రాగ్జ్యోతిష, మద్ర, విదేహ, తామ్రలిప్తక, మల్ల, మాగధక, నంద ప్రభృతిదేశంబులు ప్రాచ్యజనపదంబులు. పూర్ణ, కేరళ, గోలాంగూల, ఋషిక, మూషిక, కుమార, రామఠ, శక, మహారాష్ట్ర, మాహిషక, కళింగ, ఆభీర, నైసిక్య, అటవ్య, శబర, పుళింద, మాలేయ, వైదర్భ, దండక, పౌలిక, మౌలిక, అశ్మక, భోజవర్ధన, కౌలికకుండల, దంతక, నీలకాలకప్రభృతిజనపదంబులు దాక్షిణాత్యదేశంబులు. శూర్పారక, కాలిధన, లోల, తాలకటప్రభృతులు అపరాంతదేశంబులు. వింధ్యాచలంబున మలజ, కర్కశ, మేలక, చోళక, ఉత్తమార్ణ, దశార్ణ, భోజ, కిష్కింధ్య, తోషల, కోసల, త్రైపుర, వైదిశ, తుంబుర, చర, యవన, పవన, అభయ, రుండకేర, చర్చర, హోత్రధర్త్రిప్రభృతి జనపదంబులు గలవు. నీహార, తుషమార్గ, కురవ, తంగణ, కస, కర్ణప్రావరణ, ఊర్ణ, దర్భకుంతక, చిత్రమార్గ, మాలవ, కిరాత, తోమర ప్రభృతిజనపదంబులు పర్వతాశ్రితంబులై యుండును. భారతవర్షంబున కృత, త్రేతా, ద్వాపర, కలినామంబులచే చతుర్యుగంబులు వ్యవహరింపఁబడుచుండును. దీనికిఁ బూర్వదక్షిణంబుల మహోదధియు, ఉత్తరదిగ్భాగంబున ధనుర్గుణాకారంబుతో హిమవంతంబును విరాజిల్లు. సర్వోచ్చపదంబునకు నిదానంబగు నిదియే భారతవర్షము. బ్రహ్మత్వము, ఇంద్రత్వము, దేవత్వము మొదలగునవి దీనియందే ఘటిల్లుచున్నవి. ఇందు శుభాశుభకర్మానుసారంబుగా జీవులు దేవ మానవాది జన్మంబులను పశుపక్షిసరీసృపాదిజన్మంబులను గాంచుచుందురు. దీనికంటె నితరం బగు కర్మభూమి యేదియును లేదు. స్వర్గచ్యుతి యైనంతనే భారతభూమిని మానవులై పుట్టవలయు నని దేవతలుగూడ నభిలషించుచుందురు. కర్మశృంఖలాబద్ధులును గర్మక్షయంబునఁ బతనోన్ముఖులును నగు సురాసురగణంబులకు భారతీయమానవులతో సమంబగు

సామర్థ్యంబు లేదు. ఈభూమండలంబున భారతవర్షముతో సమానమగు వర్షం బేదియును లేదు. భారతవర్షమునందే బ్రాహ్మణాదివర్ణగణంబు అభీష్టఫలసిద్ధులం గాంచుచుందురు. భారతవర్షంబున జనించిన మానవశ్రేష్ఠులే ధన్యులు. వారే ధర్మార్థకామమోక్షంబుల చరమోత్కర్షలాభంబును బడయఁగలుగుదురు. భారతవర్షమునందే పరమదుర్లభం బగుతపము, సర్వదానములు, సర్వయజ్ఞములు, తీర్థయాత్రలు, గురుసేవ, దేవారాధనము, స్వాధ్యాయము మొదలగువానికి ఫలప్రాప్తి యగుచుండుటచే దేవతలుగూడ సంతుష్టులై భారతవర్షంబున జన్మింపవలయుననియే సర్వదా కోరుకొనుచుందురు. వివిధవ్రతంబులు, నానాశాస్త్రాధ్యయనములు, అహింస, బ్రహ్మచర్యము, గార్హస్థ్యసేవ, వనవాసము, సన్న్యాసము, ఇష్టాపూర్తము మొదలగువివిధశుభకర్మంబులకన్నిటికిని భారతవర్షమునందే ఫలసిద్ధి యగుచున్నది. ఇందుఁగాక మఱియేవర్షంబునందును సకలఫలప్రాప్తి లేదు. భారతవర్షగుణగణంబులను సంపూర్ణముగ వర్ణించుటకు నాకు సామర్థ్యము లేదు గావున నిట్లు సంక్షేపించి చెప్పితిని. పవిత్రం బగు నీభారతాఖ్యానము సర్వపాపహరంబును ధన్యమును బుద్ధివివర్ధనము నైనది. నియతుండై దీనిని నిత్యమును వినువాఁడు సర్వపాపవిముక్తుండును విష్ణులోకప్రాప్తుండును నగును.

కోణాదిత్యమాహాత్మ్యము.

మునివరులారా! భారతవర్షంబున దక్షిణసముద్రతీరమున స్వర్గమోక్షప్రదంబును, ప్రసిద్ధం బగు ఓఢ్రదేశంబు గలదు. సముద్రమునకుత్తరమున విరజమండలపర్యంతమును గల విస్తృతభూభాగము పుణ్యపురుషసమన్వితమై సర్వగుణాలంకృతమై యుండును. ఆదేశమున

జితేంద్రియులును తపస్స్వాధ్యాయనిరతులును నగు బ్రాహ్మణులు జన్మిం
చుచుందురు. వారెల్లప్పుడును సకలజనులకు వంద్యులును పూజ్యులు
నై శ్రాద్ధదానవివాహయజ్ఞాదికర్మంబులయం దాచార్యులై యుందు
రు. షట్కర్మనిరతులును, వేదపురాణేతిహాసవిదులును, సర్వశాస్త్రార్థ
పారదర్శులును, యోగశీలురును, మాత్సర్యహీనులును నగునా బ్రా
హ్మణులలో ననేకు లగ్నిహోత్రనిరతులును, అనేకులు స్మార్తాగ్నితత్ప
రులును నై యుందురు. ఆయుత్కలదేశమున నివసించు బ్రాహ్మణులు
దాతలును, సత్యవాదులు, పుత్రదారధనసంపన్నులును నై యుందురు.
బ్రాహ్మణులేకాక తక్కినజాతులవారును స్వధర్మనిరతులై యుండు నివ
సించుచుందురు. ఆదేశంబున కోణాదిత్యనామంబున నొకభాస్కర
మూర్తి ప్రతిష్ఠింపఁబడియుండెను. తద్దర్శనము మానవులకు సర్వపాప
విమోచకంబైనది. లవణసముద్రతీరంబున నాభాస్కరదేవుని మనోహ
రక్షేత్రము గలదు. అది సకలదిశలయందును సైకతస్తూపములచే
సమాకీర్ణమై యుండును. సర్వర్తుసంపన్నంబు లగుచంపకాశోకపున్నా
గాదివివిధకుసుమసముజ్జ్వలంబును, పనస, నారికేళ, కపిత్థసహకారాది
ఫలభూరుహంబులచే నలంకృతంబును నగునాపుణ్యక్షేత్రము సకలజగ
త్ప్రసిద్ధమైనది. అది నలుదెసలను యోజనపరిమితంబుగలది. భోగ
మోక్షప్రదాయకుండును, సహస్రకిరణుండును నగుదివాకరుం డందు
కోణాదిత్యనామంబున విరాజిల్లుచుండును. మాఘమాసంబున శుక్ల
పక్షసప్తమియం దుపవసించి యథావిధిగ సముద్రస్నానంబు చేసి శౌ
చాచారంబున విశుద్ధుండై యాదినం బంతయు దివాకరుని స్మరించు
చు పరదివసంబు ప్రభాతంబున మరల సముద్రస్నానం బొనర్చి దేవర్షి
పితృతర్పణంబుల నాచరించి జలోత్థితుండై నిర్మలవస్త్రద్వయమును
ధరించి కృతాచమనుండై మహోదధితీరంబునఁ సూర్యుండి నియమ

పూర్వకంబున సూర్యోదయకాలంబునఁ బ్రాహ్మణుండై రక్తచందనద్రవంబుచే అష్టపత్త్రవిలసితంబును ఊర్ధ్వకర్ణికాయుతంబును కేసరసమన్వితంబును నగునొకసౌరపద్మమును లిఖింపవలయును. తదుపరిభాగంబున నొకతామ్రపాత్రమునుంచి తిలతండులజలంబులను, రక్తచందనమును, రక్తపుష్పములను, కుశలను అందు ప్రక్షేపింపవలయును. తామ్రపాత్రాభావంబున అర్కపత్త్రపుటంబునఁ దిలాదుల నునిచి పత్త్రాంతరంబుచే నాచ్ఛాదింపవలయును. అనంతరము విశేషశ్రద్ధతో అంగన్యాసకరన్యాసంబులఁ గావించి, తన్ను భాస్కరమూర్తిగా ధ్యానించుచు ధీమంతుం డగుసాధకుఁడు, ఆగ్నేయము, నైఋతి, వాయు, ఈశానకోణంబులయందును, మధ్యభాగంబునను భాస్కరునిఁ బూజింపవలయును. పరమసుఖస్వరూపుండును, పరమారాధ్యుండును, గగనస్థితుండును నగుసూర్యదేవుని పద్మోపరిభాగంబున నారాధనంబుచేసి పూజించి పిమ్మటఁ గర్ణికోపరిభాగంబున స్థాపించి ముద్రాప్రదర్శన మాచరింపవలయును. పిమ్మట స్నానాదిసకలోపచారంబులను జేసి సమాహితుండై తేజోబింబస్వరూపుండును, శుక్లపద్మస్థితుండును, పింగాక్షుండును, ద్విభుజుండును, రక్తవర్ణుండును, పద్మపత్త్రారుణాంబరుండును, సర్వలక్షణలక్షితుండును, సర్వాభరణభూషితుండును, సుస్వరూపుండును, వరదుండును, శాంతుండును, ప్రభామండలమండితుండు నగుభాస్కరుని ధ్యానింపవలయును. తరువాత, ఉదయించుచున్న సాంద్రసిందూరసదృశుం డగురవిమూర్తిం గాంచి పూర్వకల్పితంబగు నర్ఘ్యపాత్రంబును గైకొని నతజానుండై అర్ఘ్యపాత్రమును మస్తకమునం దాల్చి, యేకాగ్రచిత్తంబున ధ్యానము వహించి త్ర్యక్షరమంత్రముతో సూర్యదేవుని కర్ఘ్యప్రదానము చేయవలయును. అదీక్షితుండైనచో శ్రద్ధాపూర్వకంబుగ భావయుక్తుండై సూర్యనామోచ్చార

ణంబు సేయుచు అర్ఘ్యదానంబు చేయవలయును. సూర్యదేవుండు భక్తియోగలభ్యుండు గావున నంతమాత్రంబుచేతనే యాతనియర్చనంబు సంపూర్ణంబు గాఁగలదు. అనంతరము అగ్ని, నైఋతి, వాయు, ఈశానకోణంబులయందును మధ్యభాగంబునను పూర్వాదిదిగ్భాగంబులను ఆయాదిగధీశ్వరులనుగూర్చి హృదయము, శిరస్సు, శిఖ, చర్మము నేత్రాద్యంగంబులను బూజింపవలయును. తరువాత, సుగంధధూపదీపనైవేద్యంబుల నివేదించి జపస్తవనమస్కారంబులను ముదాప్రదక్షిణంబును గావించి యుద్వాసనంబు నొసర్పవలయును. ఈవిధముగా బ్రహ్మక్షత్త్రియవైశ్యశూద్రులలో స్త్రీలైనను, పురుషులైనను సుస్థిరభక్తిభావముతో, విజితేంద్రియులై సూర్యార్ఘ్యప్రదానంబు సేయువారికి నిహపరలోకసుఖంబు లభియింపఁగలదు. త్రైలోక్యదీపకుండును, నభోమణియు నగుభాస్కరు నాశ్రయించినమానవులు పరమసుఖభాజను లగుదురు. భాస్కరున కర్ఘ్యప్రదానము సేయకుండ, విష్ణువు, శంకరుఁడు, సురేశ్వరుఁడు మొదలుగాఁగలయెవ్వరిపూజనంబును గావించుట విధేయంబు గాదు. కావున ప్రతిదినంబును బ్రయత్నపూర్వకంబుగ మనోహరపుష్పగంధాదులచే నాదిత్యున కర్ఘ్యమీయవలయును. సప్తమీతిథియందు సమాహితచిత్తుండై స్నానాంతంబున శుచియై ఆదిత్యున కిట్లర్ఘ్య మిచ్చువానికి సర్వాభీష్టసిద్ధి యగును. సూర్యార్ఘ్యప్రదానమువలన రోగులకు రోగనాశనంబును విత్తార్థులకు ధనలాభంబును, విద్యార్థులకు విద్యాప్రాప్తియు, సంతానార్థులకుఁ బుత్త్రలాభంబును గాఁగలవు. ధీమంతుం డగువాఁడు, ఎట్టికోర్కులతో సూర్యార్ఘ్యప్రదానం బొనర్చిన నట్టికోర్కులెల్లను సిద్ధింపఁగలవు. స్త్రీపురుషులలో నెవ్వరైనను సాగరస్నానంబుచేసి సూర్యార్ఘ్యప్రదాన మాచరించి ప్రణామంబు గావించినచో వారికి సర్వకామ ఫలప్రాప్తి యగును.

మానవుఁడు శ్రద్ధాయుక్తుఁడై మౌనియై పుష్పములం గైకొని సూర్యా లయంబునకుం బోయి ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణ మాచరించి భానుదేవు నర్చింపవలయును. గంధపుష్పధూపదీపంబులును, నైవేద్యంబు నర్పించి దండప్రణామంబు చేసి జయశబ్దపూర్వకంబుగ నాజగత్పతిని స్తవంబు సేసి యాసహస్రరశ్మి నర్చించువాఁడు సర్వపాపవిముక్తుండై దివ్యదేహంబును ధరియించి దశాశ్వమేధఫలలాభంబును గాంచఁగలఁడు. కోణాదిత్యు నర్చించువాఁడు తనకుఁ బూర్వము సప్తపురుషులను పరము సప్తపురుషులనుద్ధరించుటయే కాక సూర్యప్రతిముండై కామగమనంబగు నుజ్జ్వలవిమానంబు నధిరోహించి, గంధర్వగణస్తూయమానుండై సూర్యలోకంబున ప్రళయకాలపర్యంతమును దివ్యభోగంబుల ననుభవించి పుణ్యక్షయంబున మరల మర్త్యలోకంబున నుత్తమకులంబున జన్మించి చతుర్వేదవిదుండును, స్వధర్మనిరతుండును, పవిత్రుండును, బ్రాహ్మణుండును నై తుదకు సూర్యసమ్మిళితుండై మోక్షలాభంబును బొందును. చైత్రమాసంబున దమనభంజికాయాత్ర యను మహోత్సవంబు నచ్చట సందర్శించు మహాత్మునకుఁ బూర్వోక్తసకలఫలంబులును కరగతంబు లగును. భానుదేవుని శయనోత్థానంబులందు విషువాయనంబులను, రవివారంబులను, రవితిథులను, మఱియు నితరపర్వకాలంబులను శ్రద్ధావంతులై నియమపూర్వకంబుగా నీయాత్రానుష్ఠానంబులను గావించువారు రవినిభవిమానారోహణంబు నొనర్చి సూర్యలోకప్రాప్తు లగుదురు. ఆసముద్రతీరంబుననే సర్వకామప్రదుం డగుశివుండు రామేశ్వరనామంబున విఖ్యాతుండై యున్నవాఁడు. యథావిధిగ మహోదధిస్నానంబు గావించి యాకామారిని సందర్శించి గంధపుష్పధూపదీపనైవేద్యప్రదక్షిణాప్రణతిగీతమనోహరవాద్యాదులచే నద్దేవు నారాధించువారికి హయమేధరాజసూయఫలంబులు లభించును. మోక్షం

బుగూడ వారికిఁ గరతలామలకంబు లగును. అట్టివారు దివ్యవిమానా రూఢులై శివలోకంబునఁ జేరి దివ్యభోగంబుల ననుభవించి పిదప మ ర్త్యలోకంబున నుత్తమబ్రాహ్మణజన్మంబునంది యంతంబున శైవయోగావలంబనంబుచే మోక్షప్రాప్తు లగుదురు. ఆసూర్యక్షేత్రంబునఁ బ్రాణత్యాగంబు సేయువాఁడు సూర్యలోకప్రాప్తుండై స్వర్గంబున దేవసన్నిభుండై విహరించుచు ననంతరము మర్త్యలోకంబునఁ గర్మనిష్ఠుం డగు రాజై పుట్టి యంతంబున భాస్కరునందు విలీనుండై మోక్షలాభంబు నందఁగలఁడు.

సూర్యపూజావిధానము.

అని యిట్లు బ్రహ్మదేవుం డానతిచ్చుటయు మునివరు లానందాంతఃకరణులై దేవదేవా! భుక్తిముక్తిప్రదం బగు భాస్కరక్షేత్రంబు నుం గూర్చి మీరు ప్రశంసించితిరి. సుఖదాయకంబులును పాపనాశకంబులును భవదీయముఖనిస్సృతంబులును నగు పవిత్రకథల నెన్ని యాకర్ణించినను మాకుఁ దనివి దీఱకున్నది. మహాదేవా! ఆసూర్యదేవుని పూజాఫలము, దానఫలము, మఱియు, ప్రణిపాతము, నమస్కారము, ప్రదక్షిణము, ధూపము, దీపము, సమ్మార్జనము, ఉపవాసము, నక్తభోజము మొదలగువానివిధులును అర్ఘ్యప్రదానవిధియు భానుదేవుండు ప్రసన్నుం డగుటకుఁ దగినభక్తిపూజావిధానంబులును మా కెఱింగింపవలయు నని ప్రార్థించుటయు బ్రహ్మదేవుం డిట్లనియె.

ద్విజోత్తములారా! మనంబుచే భగవంతుని భావించుటయే భక్తి యగుచున్నది. ఆవిషయంబున మానసికం బగు నిచ్ఛయే శ్రద్ధ యనంబడును. ధ్యానమే సమాధి. భగవత్కథలను వినువాఁడు, వినిపించువాఁడును, భగవద్భక్తులను బూజించువాఁడును అగ్నిపరిచర్యం

గావించువాఁడును భగవన్నివిష్టహృదయుండును నిరంతరదేవపూజానిరతుఁడును పరమభక్తుఁ డనంబరగును. దేవోద్దిష్టంబులగు కర్మంబుల నామోదించువాఁడును, సర్వదా భగవన్నామసంకీర్తనంబు గావించువాఁడును భక్తశ్రేష్ఠుం డనఁబడును. భక్తులయెడల నసూయలేక కులదైవతంబుల నిందింపక యథాదిత్యవ్రతానుష్ఠానతత్పరుం డగువాఁడు భక్తుం డని యెన్నఁబడుచున్నాఁడు. గమనావస్థాననిద్రాఘ్రాణోన్మేషనిమేషాది సకలవ్యాపారములయందును భాస్కరస్మరణంబు గావించువాఁడు భక్తశ్రేష్ఠుండు. అభిజ్ఞుం డగువాఁడు భగవానునియెడల నీవిధముగా భక్తి గలిగియుండవలయును. భక్తిధ్యానకీర్తనంబులచే నియతుఁడై దేవపితృప్రీతికరంబుగా బ్రాహ్మణులకు దానంబు గావించినచో దానిని దేవపితృగణంబులు ప్రతిగ్రహింతురు. భక్తిసహితంబుగ పత్రపుష్పఫలజలంబులను ఏకొలఁదినైన దేవతలకు సమర్పించినచో వానిని ప్రీతిపూర్వకంబుగ దేవతలు ప్రతిగ్రహింతురు. నాస్తికప్రదత్తంబులగు వేనినిగూడ దేవతలు పరిగ్రహింపరు. నియమపూర్వకంబుగా విశుద్ధభావంబుతో దానంబు సేయవలయును. అట్టిదానమే సఫలంబు గాఁగలదు. భక్తిపూర్వకంబుగ నుపవసించి జపస్తుతిపూజోపహారంబులచే భాస్కరు నారాధించినచో సర్వపాపవిముక్తుం డగును. మహీతలంబున మస్తకంబు మోపి వినతుండై సూర్యునకు నమస్కరించువాఁడు తత్క్షణమందే సర్వపాపవిముక్తుం డగును. భక్తితో సూర్యదేవునకుఁ బ్రదక్షిణంబు సేయువానికి సప్తద్వీపసహితం బగు భూమండలంబును బ్రదక్షిణంబు చేసిన ఫలంబు లభియించును. నిర్మలహృదయంబున సూర్యదేవునే ధ్యానించుచు వ్యోమమండలప్రదక్షిణంబును గావించినచో సర్వదేవతాప్రదక్షిణంబుఁ జేసినఫలంబు చేకూరును. భక్తితో నేకాహారుఁడై షష్ఠితిథియందు సూర్యదేవు నర్చించి, నియతవ్రతానుష్ఠా

నతత్పరుండై సప్తమీతిథియం దహోరాత్రము లుపవసించి భాస్కర దేవునిం బూజించువానికి నశ్వమేధఫలంబు గలుగును. సప్తమియం దైనను, షష్ఠియందైనను సూర్యదేవార్చనము పరమగతికారణం బగుచున్నది. కృష్ణసప్తమియందు జితేంద్రియుండై యుపవసించి సర్వోపచారంబులచే నాదిత్యు నారాధించువాఁడు పద్మపత్త్రప్రభం బగు విమానము నధిరోహించి సూర్యలోకంబును జేరఁగలఁడు. శుక్లసప్తమియందు ఉపవాసతత్పరుండై శుక్లోపహారాదులచే సూర్యారాధనంబు సేయువాఁడు సర్వపాపముక్తుం డగును. సూర్యలోకప్రాప్తుండును నగును. అర్కపత్త్రసంపుటంబునఁ బ్రతిసప్తమియందును నేకైకవృద్ధిక్రమంబుగఁ జతుర్వింశతిపుటంబుల నుదకపానంబు సేయుచు నిట్లు రెండు వత్సరంబులు నియమపాలనంబు గావించుటయే యర్కసప్తమీవ్రతంబు నాఁబడును. ఇది ప్రశస్తంబును సర్వకామప్రదంబునైనది. రవివారసహితం బగుశుక్లసప్తమి విజయ యనంబడును. ఆదినంబున స్నానదానజపతపోహోమోపవాసాదివ్రతంబులు మహాఫలదాయకంబులు. రవివారంబున శ్రద్ధాయుతులై దేవార్చనంబు గావించువారు అభీష్టఫలసిద్ధు లగుదురు. తా మొనరించు సకలకర్మంబులును ఆదిత్యోద్దిష్టంబులుగా నాచరించువారివంశంబున దరిద్రులును వ్యాధితులును గలుగరు. శ్వేత, రక్త, పీతవర్ణంబుల మృత్తికతో సూర్యస్థానం బుపలేపించువారు సర్వాభీష్టసిద్ధు లగుదురు. ఉపసించి, చిత్రపుష్పగంధాదులచేఁ జిత్రభానునిఁ బూజించువారికిఁ గోరిన కోర్కులు సిద్ధించును. ఘృతముతోఁగాని, తిలతైలముతోఁగాని సూర్యునకు దీపదానంబు సేయువానికి నెన్నఁటికిని చక్షూరోగంబు గలుగదు. అతనిజ్ఞానదీపము నిరంతర ముద్భాసిత మగుచుండును.

తిలరాశి, పవిత్రతైలము, తిలధేనువు—ఈమూఁడును దానము

నకుఁ బ్రశస్తము లైనవి. అగ్నియందు తిలాహుతి సేయుటయు, దేవాలయంబులఁ దైలదీపంబుల నర్పించుటయు మహాపాతకనాశకంబులు. చతుష్పథదేవాయతనాదులయందు దీపదానంబు గావించువాఁడు రూపవంతుండును, సుభగుండు నగును. ఘృతదీపము ప్రశస్త మైనది. ఓషధీతైలాదులచే నైనది ద్వితీయపక్షము. వసామేదోస్థినిర్యాసంబులచే నెన్నఁటికిని దీపదానంబు సేయఁజనదు. దీపము ఊర్ధ్వగతంబై యుండును గాని యధోగతిగా నెన్నఁడు నుండదు. అట్లే దీపదాతయు దీప్తిమంతుండై యెన్నఁటికిని దిర్యగ్గతుండు గానేరఁడు. జ్వలించుచున్నదీపమును హరించుటగాని నశింపఁజేయుటగాని తగదు. దీపహర్త యగువాఁడు బంధము, నాశము, క్రోధము, తమంబును బొందఁగలఁడు. దీపదాత స్వర్గంబున కేఁగి దీపమాలికంబోలి విరాజిల్లుచుండును. కుంకుమాగరుచందనంబులచే నతినియమంబున విలేపనంబు గావించువాఁడు పరజన్మంబున యశస్వి గాఁగలఁడు. సూర్యోదయకాలంబున రక్తచందనమిశ్రితము లగు రక్తపుష్పంబులచేఁ బ్రతిదినము నర్ఘ్యప్రదానంబు గావించువానికి సంవత్సరాంతంబున సిద్ధిలాభం బగును. సూర్యోదయంబు మొదలుగ నస్తమయంబువఱకును ఏదేనొక మంత్రజపంబుగాని స్తోత్రపాఠంబుగాని గావించుచుండుట యాదిత్యవ్రతం బనంబడును. ఈవ్రతాచరణంబున మహాపాతకనాశనం బగును. సూర్యోదయంబున శ్రద్ధతో నర్ఘ్యం బర్పించుటచే సర్వపాపవిముక్తి యగును. సూర్యార్ఘ్యప్రదాత యగువాఁడు సప్తజన్మంబులవఱకును ధనకనకవస్తువాహనసంపన్నుం డగును. అగ్ని, జలము, అంతరిక్షము, పుణ్యభూమి ప్రతిమ మొదలగువానియందు ప్రయత్నపూర్వకంబుగ సూర్యార్ఘ్యప్రదానంబు గావించుట కర్తవ్యంబు. సవ్యాపసవ్యంబులఁగాక భక్తితోఁ దిన్నగ సూర్యాభిముఖుండై ఘృతగుగ్గులాదిసహితంబుగ సూర్యార్ఘ్యం

బు సేయువాఁడు సద్యఃపాపవిముక్తుండు గాఁగలఁడు. సూర్యదేవునకు శ్రీవాస, దేవదారు, కర్పూర, రాగురుధూపాదుల నర్పించువాఁడు స్వర్గ లోకప్రాప్తుం డగును. ఉత్తరదక్షిణాయనంబుల సూర్యదేవు నర్చించుట పుణ్యప్రదము. విషువంబులయందును, ఉపరాగంబులయందును, షడ శీతిపుణ్యకాలాదులయందును సూర్యదేవు నర్చించుట మహాఫలదాయ కము. సర్వకాలంబులయందును భక్తిపూర్వకంబుగ నాదిత్యు నారా ధించువాఁ డర్కలోకప్రాప్తుం డగును. కృసర, (పులగము) పాయస, పూప, ఫల, మూల, ఘృతోదనాదులచే నాదిత్యున కుపహారప్రదా నంబు గావించుట సర్వకామప్రదంబు. సూర్యునకు ఘృతతర్పణంబు గావించువాఁడు సర్వసిద్ధుండగును. క్షీరతర్పణంబు సేయువాని కెన్నఁ టికిని మనస్తాపంబు గలుగదు. దధితర్పణంబువలన నభీష్టసిద్ధియగును. శ్రద్ధాయుక్తుండై సూర్యాభిషేకంబునకు జలంబు దెచ్చువాఁడు సర్వతీ ర్థశుద్ధుండై పరమగతిం గాంచును. ఛత్రము, ధ్వజము, వితానము, పతాక, చామరము మొదలగువస్తువులను శ్రద్ధతో సూర్యదేవున కర్పిం చువాని కిష్టార్థసిద్ధి యగును. భక్తితో భానుదేవునకు నేయేద్రవ్యంబుల నర్పించిన నాయాద్రవ్యంబులు భాస్కరదేవానుగ్రహంబున శతసహ స్రగుణాధికంబులై వర్ధిల్లఁగలవు. భానుదేవతాప్రసాదంబున మనోవా క్కాయకంబులగుసకలదుష్కృతంబులును సమూలంబుగనశింపఁగలవు. ఒక్కదినంబున భానుదేవుని భక్తితోఁ బూజించినఫలము యథావిధి దక్షిణాసంపన్నంబు లగు శతక్రతువులవలననైనను గలుగనేరదు.

—♦ ఆదిత్యమాహాత్మ్యము. ♦—

అని పితామహుం డుపదేశించుటయు మునివరులో దేవదేవా! గృహస్థబ్రహ్మచారివానప్రస్థులలో మోక్షకాము లగువా రేదేవు నా

రాధింపవలయునో, అక్షయం బగుస్వర్గలాభం బెట్లు సిద్ధించునో, యే కర్మంబు నాచరించుటచే స్వర్గవాసులగువా రటనుండి పుణ్యక్షయంబున మరల భ్రష్టులు గాకుందురో, దేవగణంబులకు దేవతయు, పితృగణంబులకుఁ బితయుఁ, బరాత్పరుండు నగునాతఁ డెవ్వఁడో, స్థావరజంగమాత్మకం బగునీవిశ్వమంతయు నెవ్వనినుండి జనించునో, మరల నిదియంతయుఁ బ్రళయకాలంబున నెవ్వని నాశ్రయించునో సవిస్తరంబుగ నెఱింగింపవలయు నని ప్రార్థించుటయు బ్రహ్మదేవుం డిట్లనియెను.

తపోధనులారా! ఉదయించినంతమాత్రమున స్వీయకరనికరంబుచే జగదంధకారమునంతను బటాపంచలుగాఁ జేయు భానుదేవునికంటె నితరదైవతంబు లెవ్వరును లేరు. అతఁ డాద్యంతరహితుఁడును, శాశ్వతుండు నగునవ్యయపురుషుఁడు. అతఁడు తనరశ్మినిచయంబుచే సకల భువనంబులను దపింపఁజేయుచుండును. సర్వదేవమయుండును, తపనశీలుండును, సర్వజగన్నాథుండును, సర్వలోకపితయు నగునాతఁడే భూతంబులసృష్టిసంహారంబులు గావించుచుండును. అతఁడు తనకిరణంబులను బ్రసరింపఁజేసి తాపంబును, వర్షంబునుగూడఁ గల్పించుచుండును. ధాతయు, విధాతయు, భూతాదియు, భూతభావనుండు నగునాతని కెన్నఁటికిని క్షయంబులేదు. అతఁడే ప్రసిద్ధం బగుధ్రువస్థానము. సృష్టికాలంబున జగంబంతయు నాదిత్యునుండియే జనించి ప్రళయకాలంబున నాతనియందే విలీన మగుచుండును. మహాయోగులగువారు దేహపరిత్యాగంబు సేసి వాయుమూర్తులై తేజోరాశి యగుదివాకరునందు ప్రవేశింతురు. ఆకాశప్రసారితంబులగుతరుశాఖలంబోని యాతనిసహస్రకిరణంబుల నాశ్రయించి సిద్ధగంధర్వాదిదేవమునిగణంబులు నివసించి యుందురు.

గృహస్థులును, మహాయోగులగు సనకాదిమహర్షులును, బ్ర

హ్మవాదులగు వాలఖిల్యాదిఋషులును, వానప్రస్థులగునితరమునిగణం బులును, వ్యాసప్రముఖులగు సర్వసాధుపురుషులును, యోగమార్గంబు న సౌరమండలమునఁ బ్రవేశించి యుందురు. శ్రీమంతుం డగు వ్యాస నందనుఁడు శుకుండును, యోగమార్గము నవలంబించి సూర్యకిరణలాభ ముం గాంచి భవవిజయుండయ్యెను. బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాదిసకల దేవతలును బ్రత్యక్షదేవస్వరూపుఁడును, దిమిరధ్వంసకుండు నగుభా స్కరునికంటెఁ బరులు గారు. కావున శుభాకాంక్షియగునాతని కన్య దైవతంబులయెడల భక్తి యవిధేయమైనది. బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిదేవతలు దృష్టిగమ్యులుగారు. భాస్కరుఁ డొక్కఁడుమాత్రమే ప్రత్యక్షదైవత ము. ఆతఁడే జగంబునకంతకును మాతయుఁ బితయు గురుండునై యు న్నవాఁడు. రశ్మిమంతుం డగునాతఁడు జగన్మిత్రుఁడు. సాగరద్వీప సహితంబులగుచతుర్దశభువనంబుల నాతఁడే సృజించి నిలిపి యున్నాఁ డు. భగవానుం డగునాతఁడే ప్రజాపతులను, బ్రజలనుగూడ సృజిం చి తన్ను ద్వాదశమూర్తులుగా విభజించుకొని యాదిత్యరూపంబున విరాజిల్లుచున్నవాఁడు. ఇంద్రుఁడు, ధాత, పర్జన్యుఁడు, త్వష్ట, పూ షుఁడు, అర్యముఁడు, భగుఁడు, వివస్వంతుఁడు, విష్ణు, అంశుఁడు, వరు ణుఁడు, మిత్రుఁడు ననునీద్వాదశమూర్తులచేఁ బరమాత్ముఁడగుసూర్య దేవుఁ డీజగంబంతటను వ్యాపించి యున్నాఁడు.

ఇంద్రనామకంబగు నాతనిప్రథమమూర్తి దేవగణంబులశత్రు వులను సంహరించుచు దేవరాజత్వముం గాంచి తేజరిల్లుచుండును. ధాతృనామకంబగునాతనిద్వితీయమూర్తి ప్రజాపతిత్వముంగాంచి ప్ర జాసర్గంబు సేయుచుండును. పర్జన్యనామకంబగుతృతీయమూర్తి మేఘ రూపమున వర్షంబును గురియించుచుండును. త్వష్టృనామకంబగుచతు ర్థమూర్తి వనస్పతులయందును, ఓషధులయందును వ్యాపించియుండు

ను. పూషాఖ్యం బగుపంచమమూర్తి యన్నాధిష్ఠితంబై యుండును. అర్యమనామకంబగుషష్ఠమూర్తి వాయురూపంబునఁ జలనశీలంబై దేవదేవతలనాశ్రయించి యుండును. భగనామకంబగుసప్తమమూర్తి జీవదేహమధ్యగతంబై యుండును. వివస్వన్నామకం బగునష్టమమూర్తి యగ్నిప్రతిష్ఠితమై జీవులభుక్తాన్నపరిపాకంబు గావించుచుండును. విష్ణునామకంబగునవమమూర్తి యసురవైరిసంహారంబునకై యెల్లప్పుడు నవతరించుచుండును. అంశుమన్నామకదశమమూర్తి వాయుప్రతిష్ఠితమై జీవులకాహ్లాదంబు గూర్చుచుండును. వరుణనామకంబగు నేకాదశమూర్తి జలజంబులయం దుండి నిరంతరము ప్రజాపోషణంబు సేయుచుండును. మిత్రనామకంబగుద్వాదశమూర్తి లోకహితార్థమై చంద్రనదీతీరంబున బ్రతిష్ఠితమై యుండును. నామంబుచేతనేగాక యాతఁడు జగంబునకంతకును బరమమిత్రుఁడై యుండును. ఆమిత్రుండు వాయుభోజియై తపంబు సేయుచు భక్తాభీష్టంబులఁ బ్రసాదించుచుండును. పరమాత్ముం డగు సవితృండు ద్వాదశమూర్తులచేతను జగమంతటను వ్యాపించి యుండును గావున భక్తులగువారు నిత్యము నమ్మహాదేవుని ద్వాదశమూర్తిరూపంబున ధ్యానప్రణామాదులం గావించుచుండవలయును. ద్వాదశనామశ్రవణపఠనంబులవలన సూర్యలోకప్రాప్తి యగును.

అనిచెప్పఁటయు మునులో దేవా! సూర్యుం డాదిదేవుండును సనాతనుండు నైనచో వరప్రార్థనమై ప్రాకృతునిం బోలి తపంబేలగావింపవలయునని ప్రశ్నించిరి. అంత బ్రహ్మదేవుం డిట్లు చెప్పందొడంగెను. మునులారా! మిత్రనారదసంవాదం బనునితిహాసమువలన నియ్యర్థంబు సర్వంబును దేటపడఁగలదు. వినుండు. ఆదిత్యునిద్వాదశమూర్తులం గూర్చి యిదివఱకే చెప్పియుంటిని. ఆమూర్తులలో మిత్రుండును,

వరుణుండు ననునిరువురును దపోనిరతులై యుండిరి. అందు వరుణుండు జలమాత్రాహారియై పశ్చిమసాగరంబునను, మిత్రుండు వాయుమాత్రభోజనుండై మిత్రవనంబునను విరాజిల్లుచుండురు.

ఒకప్పుడు యోగీంద్రుం డగునారదుండు మేరుగిరిశృంగము నుండి యవతీర్ణుండై భూమండలసంచారంబు సేయుచు మిత్రుండు దపంబు సేయుచున్నయాశ్రమంబున కేతెంచి తపోనిరతుం డగుమిత్రుం గాంచి యాశ్చర్యాన్వితుండై అక్షయుండును, అవ్యయుండును, వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపుండును, సనాతనుండును, త్రైలోక్యధరుండును, సర్వదేవేశ్వరుండును, ప్రభుండును నగునీతఁడు మరల దేవపితృగణంబుల నేల యర్చించుచున్నాఁడని వితర్కించి యద్దేవుని సమీపించి యోదేవా! వేదవేదాంగశాస్త్రపురాణాదులు నిన్నజుండనియు, శాశ్వతుండనియు, ధాత యనియు, నుత్తమనిధానుఁడనియుఁ బ్రశంసించుచున్నవి. భూతభవిష్యద్వర్తమానంబు లన్నియు నీయందు ప్రతిష్ఠితంబులై యుండును. చతురాశ్రమవాసులు నహరహంబును నిన్నర్చించుచుందురు. అట్టినీవుగూడ నింకను నేదేవునిగూర్చి యారాధించుచుంటివో నా కేమియును బోధపడకున్నది. దయయుంచి యెఱింగింపవలయునని ప్రార్థించుటయు మిత్రుండిట్లనియెను.

నారదమునీంద్రా! పరమభక్తుండవగునీయెదుట సనాతనంబును, గుహ్యంబును, బరమపదంబును నగువిషయముంగూర్చి ప్రశంసించెదను. సూక్ష్ముండును, అవిజ్ఞేయుండును, అవ్యక్తుండును, అచలుండును, ధ్రువుండును, ఇంద్రియంబులకు, నింద్రియార్థంబులకును, సర్వభూతంబులకు సగోచరుండును, క్షేత్రజ్ఞుండు నగుపురుషుండు సర్వభూతాంతరాత్మయని ప్రశంసితుం డై యుండును. త్రిగుణాతీతుం డగునాభగవానుఁడే హిరణ్యగర్భుఁడు. అతఁడే బుద్ధి. మహాత్స్వరూపుఁడును, బ్ర

ధానుండునుగూడ నాతఁడే. సాంఖ్యయోగు లాతని బహునామంబుల
చేఁ గీర్తించియుండిరి. ఏకాత్మకుండగునాతఁ డీత్రైలోక్యమును ధరిం
చియుండును. త్రిమూర్త్యాత్మకుఁడు, విశ్వాత్ముఁడు, శర్వుఁడు, అక్ష
రుఁడు ననునామంబు లాతనికి నిర్దిష్టంబులైనవి. అశరీరి యగునాతఁడు
సర్వశరీరంబులయందు నుండియుఁ గర్మలిప్తుండు గాకుండును. నీవును,
నాకును, దేహధారులగునెల్లవారికినిగూడ నాతఁడు సాక్షీభూతమగు
నంతరాత్మయై యుండును. ఆతని నెవ్వరు నెన్నఁటికిని గ్రహింపఁజాల
రు. సగుణనిర్గుణస్వరూపుఁ డగునాతఁడు జ్ఞానైకవేద్యుఁడై యుండును.
ఆతనిసర్వాంగకములును సర్వతోముఖములై యుండును. సర్వదేవతా
ముఖ్యుండును, సర్వేశ్వరుండు నగునాతఁడు సర్వజగంబుల నాచ్ఛాదించి
యుండును. విశ్వవ్యాపి యగునాతఁడు క్షేత్రస్థితుండై యథేచ్ఛముగ
విహరించుచుండును. శరీరసమూహము క్షేత్రసంజ్ఞకంబైనది. సర్వ
శరీరంబుల నెఱింగినవాఁడు గావున నాతఁడు క్షేత్రజ్ఞుం డనఁబడును.
విశ్వవ్యాపియు, బహురూపుఁడు నగుటచే నాతఁడు విశ్వరూపుఁడని
యు, మహత్త్వం బాతనియందు ప్రతిష్ఠితం బగుటచే నాతఁ డేకమా
త్రపురుషుండనియు, సనాతనుండగుటచే మహాపురుషుం డనియు నా
తఁడు ప్రశంసితుం డగుచుండును. విధిక్రియాయత్తుం డగునాతఁడు
తన్నుఁదానే శతధా, సహస్రధా, శతసహస్రధా సృజించుకొనుచుండు
ను. ఆకాశమునుండి పతితం బగుజలము మృత్తికాభేదసంబంధవశంబు
న రుచిభేదముం గాంచునట్లు పురుషుండును గుణభేదంబులచే విభిన్న
రూపంబులతోఁ బ్రతీయమానుం డగుచుండును. ఏకంబగువాయువు
దేహసమూహంబునందు పంచవిధంబుల విభక్తంబగునట్లాతనియం
దేకత్వమును పృథక్త్వమును గానవచ్చుచుండును. అగ్ని నానాసంజ్ఞ
లం గాంచినట్లే సనాతనైకపురుషుం డగునాతఁడు హరిప్రభృతిసంజ్ఞల

చే విరాజిల్లుచుండును. ఒకదీపము సహస్రదీపములుగా బ్రహ్మర్షుల్లో
నట్లే యాసనాతనపురుషుండును సహస్రవిధంబుల సృష్టిని విస్తరింపఁ
జేయుచుండును. ఆతనికాత్మజ్ఞానలాభం బైనప్పుడు కైవల్యభావము
సిద్ధించుచుండును. ఏకత్వము లయంబైనంతనే యాతనియందు బహు
త్వము ప్రవర్తితం బగుచుండును. ఈజగంబునం దేవస్తువును నిత్యం
బు గాదు. సర్వవ్యాపియు, సనాతనుండు నగునాతఁడొక్కఁడే నిత్యుఁ
డు. వ్యక్తావ్యక్తంబు లాతనినుండియే యుత్పన్నంబు లైనవి. వ్యక్త
ము, నవ్యక్తము నగునదియే ప్రకృతి. అదియే బ్రహ్మయోని. సనాత
తన్వరూపుండును, దేవపితృకర్మములయందు పూజ్యుండును నగునాతని
కంటె దేవపితృగణంబులలో శ్రేష్ఠు లెవ్వరును లేరు. కేవలాత్మచేతనే
విజ్ఞేయుం డగునాతనింగూర్చియే నేను పూజించుచున్నాను.

ఓదేవమునీంద్రా! స్వర్గవాసులగువారిలో నెవ్వ రాతనినారా
ధింతురో వారు తదుద్దిష్టగతిప్రాప్తు లగుదురు. నానారూపధరులగు
దేవతలు తమయాశ్రమంబులయందే యుండి భక్తిపూర్వకంబుగ నా
ద్యుం డగునయ్యాదిత్యు నారాధించి తత్ప్రసాదంబుచే నభీష్టసిద్ధిం
గాంచుచుందురు. ఆసూర్యదేవుఁడే సర్వగామియు, నిర్గుణుండు నని చె
ప్పంబడును. ఆదేవదేవుఁ డగుదివాకరుని నేనుగూడ నిట్లే భావించి
జ్ఞానమూలంబున నాతని నారాధించుచున్నాను. నారదమునీంద్రా!
నేనిప్పుడు నీయెదుట నీగూఢతత్త్వముంగూర్చి కీర్తించితిని. మావలెనే
నీవుగూడ నాతని పరమపదంబని యెఱుంగుమువు. దేవతాగణంబులు
ను, ప్రాచీనఋషిగణంబులునుగూడఁ బరమపురుషుండగునాతని వర
ప్రదునిగా నెఱింగియున్నారు. కావుననే వారందఱును బరాత్పరుం
డగుదివాకరు నర్చించుచుందురని బోధించెను.

మునివరులారా! పూర్వము భానుదేవుండు స్వయముగ నార

మున కుపదేశించిన యీగూఢతత్త్వముంగూర్చి తెలిపితిని. నాచేఁ జెప్పండిన యియ్యాఖ్యానము నాదిత్యభక్తివిహీనుం డగువానికిని కెన్నండును దెలుపవలదు. ఈనిర్మలాఖ్యానమును వినువాఁడును, వినుపించువాఁడును నిశ్చయముగా నాదిత్యదేవునందు విలీనులగుదురు. ఈచరిత్రము నాద్యంతము నాకర్ణించునార్తుండు రోగముక్తుండును, జ్ఞానియు, నిష్టగతిప్రాప్తుండు నగును. దీనిని బఠించువాని కచిరకాలంబుననే ముక్తిలాభం బగును. దీనిని బాఠముచేయువానికిఁ గోరినకోరికలు లభింపఁగలవు. కావున మీరందఱును దేవదేవుం డగుదివాకరుని నిత్యమును స్మరించుచుండుఁడు! అయ్యాదిత్యుఁడు సర్వజగద్విధాతయు, ధాతయుఁ బ్రభుండు నని యెఱుంగుఁడు.

—◆ ఆదిత్యునియేకవింశతినామములు. ◆—

అని యుపదేశించి బ్రహ్మదేవుండు మఱియు నిట్లనియెను. మునులారా! ఆదిత్యుఁడే త్రిభువనంబులకును మూలము. సురాసురనరపరివృతంబగు సమస్తజగంబును నాతనినుండియే యుత్పన్నం బైనది. అతఁడే రుద్రోపేంద్రమహేంద్రాదితేజోమూర్తులకుఁ దేజం బగుచున్నాఁడు. అతఁడే పరమదైవతము. అగ్నియందు ప్రదత్తం బగునాహుతివలన నాదిత్యుండు తృప్తుం డగును. అతనివలన వృష్టియు, దానివలన నన్నంబును గలుగుచున్నవి. ఆయన్నముచేతనే ప్రజలు జీవించుచుందురు. అతఁడు ధ్యాతలకు ధ్యానంబును, ముముక్షువులకు మోక్షంబు నై యుండును. ఆదిత్యునకు భిన్నముగా క్షణముహూర్తాహోరాత్రపక్షమాససంవత్సరాదికాలపరిణామంబులు లేవు. కాలంబు లేకున్నచో నియమనిర్దేశం బెంతమాత్రమును లేకయుండును. అగ్నికార్యములు విలుప్తములై పోవును. ఋతువిభాగంబు లేకయుండును. ఇఁకఁ

బుష్పఫలోత్పత్తికిని, సస్యనిష్పత్తికిని మార్గ మేమున్నది? కాలాభావంబునఁ ద్రిలోకవ్యవహారంబు లన్నియుఁ గట్టువడిపోవును. అయ్యభావము జగత్కారణుండును, జలతస్కరుండు నగుభాస్కరునిమూలముననే సంపూర్ణమగుచున్నది.

సూర్యదేవుండు వర్షింపకుండఁ దాపశోషణంబులం గూర్చుటగాని పరివేషంబు దాల్చుటగాని యెన్నఁటికిని జేయఁడు. జలవర్షణంబువలననే సవితృండు దీప్తిమంతుం డగును. ఆదిత్యుఁడు వసంతంబునఁ గపిలవర్ణంబును, గ్రీష్మంబునఁ గాంచనవర్ణంబును, వర్షంబున శ్వేతవర్ణంబును, శరత్తునఁ బాండువర్ణంబును, హేమంతమునఁ దామ్రవర్ణంబును, శిశిరంబున లోహితవర్ణంబు నగుప్రభతో నుదయించుచుండును. ఇట్లు ఋతువుల కనురూపం లగువర్ణంబులతో నుదయించుసూర్యుఁడు లోకమంగళంబు, సుభిక్షంబును గూర్చుచుండును. ఆదిత్యుఁడు, సవిత, సూర్యుఁడు, మిహిరుఁడు, అర్కుఁడు, ప్రభాకరుఁడు, మార్తాండుఁడు, భాస్కరుఁడు, భానుఁడు, చిత్రభానుఁడు, దివాకరుఁడు, రవి యను నీసూర్యద్వాదశనామంబులును విశిష్టములైనవి. మఱియు సూర్యదేవుండు విష్ణుఁడు, ధాత, భగుఁడు, పూషుఁడు, మిత్రుఁడు, ఇంద్రుఁడు, వరుణుఁడు, అర్యముఁడు, వివస్వంతుఁడు, అంశుమంతుఁడు, త్వష్ట, పర్జన్యుఁడు నను ద్వాదశనామంబులచే ద్వాదశమూర్తుల విరాజిల్లుచుండును. ద్వాదశమాసంబులయందును గ్రమంబుగ నీద్వాదశాదిత్యులు నుదయించుచుందురు.

అందు విష్ణుండు పండ్రెండువందలును, అర్యముండు పదుమూఁడువందలును, వివస్వంతుండు పదునాలుగువందలును, అంశుమంతుండు పదునేనువందలును, పర్జన్యుండు పదునాలుగువందలును, వరుణుండు పదుమూఁడువందలును, త్వష్ట పదునొకండువందలును, ఇంద్రుం

డాతనికి ద్విగుణంబున్ను, ధాత పదునొకండువందలును, మిత్రుండు స హస్రంబును, పూషుండు తొమ్మిదివందలు నగుకిరణంబులచేఁ బ్రదీపిం చుచుందురు. సూర్యకిరణంబు లుత్తరాయణంబునఁ బ్రవృద్ధంబులును, దక్షిణాయనంబునఁ క్షీణములు నగుచుండును. ఈవిధముగా సూ ర్యలోకమునుండి సహస్రసహస్రకిరణంబులు ప్రవర్తిల్లుచుండును. సూ ర్యదేవునకుఁ జతుర్వింశతినామంబులే కాక యింకను సహస్రనామం బులు గలవు. అం దతిపవిత్రంబు లగు వికర్తనుఁడు, వివస్వంతుఁడు, మార్తండుఁడు, భాస్కరుఁడు, రవి, లోకప్రకాశకుఁడు, శ్రీమంతుఁడు, లోకచక్షువు, గ్రహేశ్వరుఁడు, లోకసాక్షి, త్రిలోకేశుఁడు, కర్త, హ ర్త, తమిస్రహుఁడు, తాపనుఁడు, తపనుఁడు, శుచి, సప్తాశ్వవాహనుఁ డు, గభస్తిహస్తుఁడు, బ్రహ్మ, సర్వదేవనమస్కృతుఁడు ననునీయేకవిం శతినామంబులచేతను స్తవంబుసేయుట యాదిత్యున కతిప్రియంబు. ఈస్తవరాజము లోకత్రయవిశ్రుత మైనది. ఉభయసంధ్యల నుదయా స్తమయకాలంబుల శుచియై సూర్యునిఁగూర్చి యీస్తవంబు గావిం చుట యారోగ్యధనయశస్కరంబును సర్వపాపహరంబును ముక్తిప్ర దంబును నగును. సూర్యసమీపంబున నీస్తవము నొక్కసారి పఠించిన చో మనోవాక్కర్మజన్యంబులగు సకలపాపంబులును నశింపఁగలవు. హోమము, సంధ్యోపాసనము, ధూపము, అర్ఘ్యము మొదలగువాని యందు కేవల మీమంత్రజపమే ప్రశస్తమైనది. ఈమహామంత్రము ను జపించుచు అన్నదానము, ధనదానము, ప్రణిపాతప్రదక్షిణాదులు గావించుట సర్వపాపహరం బగును.

—♦ మార్తాండజననాదికథనము. ♦—

అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు మఱియు నిట్లనియె. మునివరులా రా! దక్షప్రజాపతికి. అదితి, దితి, దను, వినత మొదలుగాఁగలయఱు

పదిమందికన్యలు గలిగిరి. సుందరీమణు లగునాకన్యలలోఁ బదుము వ్వర నాతఁడు కశ్యపున కిచ్చెను. అం దదితి కశ్యపునివలనఁ ద్రిభువ నేశ్వరు లగు దేవతలను పుత్త్రిలుగాఁ గాంచెను. దితి దైత్యగణంబు లను, దనువు దానవగణంబులను, వినతాదిసతీగణంబు స్థావరజంగ మాదివివిధసంతానంబును గాంచెను. ఆకశ్యపుని పుత్త్రిదౌహిత్రిదు లచే సకలజగంబులును బరివ్యాప్తంబు లయ్యెను. ఆతనిపుత్త్రిలలో సాత్త్వికులగు దేవతలే ప్రధానులు. ఆతని కింకను రజస్తమోగుణప్ర ధాను లగునందను లనేకులు గలరు. దేవతలు యజ్ఞభాగులును త్రిభు వనప్రభువులును నై యుండిరి. ప్రజాపతియు బ్రహ్మవిద్వర్యుండును సర్వభూతస్రష్టయు నగుపరమేష్ఠి దేవతలను యజ్ఞభోజనులుగను, త్రిభు వనేశ్వరులుగాను గావించెను. దైత్యదానవులు శత్రుభావముచే సర్వ దా దేవతలను పీడించుచుండిరి. దైత్యదానవులచే తాడితు లగుచుం డుటయుఁ, ద్రిభువనంబులును దైత్యదానవులవశంబు లగుచుండుట యు దేవత లందఱును క్షుధాతురు లై యుండుటయుఁ గనుంగొని అదితి తనపుత్త్రిలకై యజ్ఞభాగంబుల నాహరించి యతిప్రయత్నం బున సవితృదేవు నారాధింపఁ దొడంగెను. ఆమె నియతాహారయై యతినియమంబుతో నేకాగ్రచిత్తంబునఁ దేజోరాశియు, గగనస్థితుం డును నగు దివాకరు నవలోకించి యిట్లు స్తోత్రముచేయనారంభించెను.

“మహాత్మా! నీవు సూక్ష్ముండ వయ్యును అతులపవిత్రతేజోమ యుండవు. తేజస్వుల కీశ్వరుండవు. సర్వతేజోధారుండవు. నిత్యపురు షుండవు. ఓదేవా! అట్టినీకు నమస్కారము. లోకోపకారకంబునకై నేను నిన్నుఁ బ్రార్థించుచున్నాను. అతితీవ్రం బగు నీమూర్తినుద్దేశిం చి నమస్కరించుచున్నాను. ఎనిమిదిమాసంబులపర్యంతమును, అంబు మయం బగురసంబును గ్రహించుచు నతితీవ్రం బగు నీమూర్తియెదు

ట నిలిచి నమస్కరించుచున్నాను. అగ్నీషోమసమేతంబును గుణాత్మకంబు నగు నీమూర్తికి నమస్కారంబు. ఋగ్యజుస్సామసమూహంబు లేకీభూతంబులై నీయందు ప్రతిభాసిల్లుచున్నవి. ఓవిభావసూ! త్రయీసంజ్ఞికం బగు నీవిశ్వమూర్తికి నానమస్కారంబు. తత్పరం బగు నీయోంకారమూర్తికి నమస్కారంబు. ఓసనాతనా! అస్థూలంబును, స్థూలంబును అమలంబును నగునీమూర్తికి నమస్కారము."

అని యిట్లదితిదేవి నిరాహారయై స్తుతియించుచు నిరంతరమును వివస్వంతు నారాధింపఁదొడంగెను. ఇట్లు బహుకాలంబు చనుటయు భగవానుం డగుతపనుండు దక్షుమహిత యగునదితిదృష్టిపథంబున నావిర్భూతుం డయ్యెను. అట్లు సాక్షాత్కరించి భూమండలంబున నంబరావృతం బగువిపులశైలశృంగాకారం బగు తేజోరాశిని బోలియున్న యాభానుదేవునిదివ్యమూర్తిం గాంచి యదితి యతిసంత్రస్తభావంబున వినీతస్వరం బుతో "ఓజగదాదిమూర్తీ! నేను నీదివ్యమూర్తిని సందర్శింపఁజాలకున్నాను. నీవు నాయెడలఁ బ్రసన్నుండవై సౌమ్యరూపంబున సాక్షాత్కరింపుము. ఓభక్తప్రియామమా! విభూ! నీభక్తురాలగు నన్ను నుగ్రహించి నాపుత్త్రులను రక్షింపు" మని ప్రార్థించుటయు నాతేజోమండలమునుండి తప్తతామ్రవర్ణంబున విభావసుం డవతరించి ప్రణతయైయున్న యదితిం గాంచి 'ఓదేవీ? నీకభీష్టం బగు వరంబు గోరుకొ' మ్మని పలికెను.

అదితియును జానువుల వినతంబులఁ గావించి మస్తకంబును వంచి వరదాత యగువివస్వంతుం గాంచి యిట్లు ప్రార్థించెను. "దేవదేవా! ప్రసన్నుండ వగుము. ప్రబలు లగు దైత్యగణంబులు నాపుత్త్రుల త్రిభువనరాజ్యంబు నాక్రమించి, వారిని యజ్ఞభాగంబులనుండి వంచితులం గావించిరి. మహాత్మా! నీవు న న్ననుగ్రహించి, అంశక్రి

యంబున నాపుత్త్రులకు భ్రాతృస్వరూపుండనై సకలశత్రువినాశంబు గావింపుము. నానందను లందఱకు నెప్పటియట్ల యజ్ఞభాగంబులును త్రైలోక్యాధిపత్యంబును లభించునట్లు ప్రతికల్పంబునను వారియెడలఁ బ్రసన్నుండ వగుచుండుము.

అని యదితి ప్రార్థించుటయు వారితస్కరుం డగు భాస్కరుం డు ప్రసాదసుముఖుండై, ఓదేవీ! నేను సహస్రాంశంబుచే నీగర్భంబున నుద్భవించి, నిరాకులచిత్తంబున నీపుత్త్రులశత్రువుల సంహరించెదను’ అని చెప్పి యంతర్ధానంబు నొందెను. అదితియు నీవిధంబుగా సూర్య దేవునివలన వాంఛితసిద్ధిం గాంచి తపంబు చాలించెను. పిమ్మట నొ క్కవర్షం బతీతంబగుటయు భాస్కరునిసహస్రకిరంబులలో సుషుమ్నా నామకం బగు నొక్కకిరణంబు దేవమాత యగు నదితిగర్భంబునఁ బ్ర వేశించి యామె యభీష్టసిద్ధికై వర్ధిల్లుచుండెను. అప్పు డదితి నేనీగర్భ మును శుచినై ధరించెద నని నిశ్చయించి సమాహితచిత్తంబున కృ చ్ఛ్రచాంద్రాయణాదివ్రతంబుల నాచరింప నారంభించెను. ఇట్లుండ, నొకప్పుడు కశ్యపుండు కించిత్క్రోధస్వరంబున నదితిం గాంచి నీవీవిధ ముగ నిత్యోపవాసంబులచే నీగర్భాండంబు నేల వినష్టంబు గావించు కొందు వని మండలించెను. అప్పు డదితియును క్రోధముతోనే స్వా మీ! బాగుగఁ బరీక్షింపుము. నే నీగర్భాండమును నాశముచేయుట లేదు. దీనివలననే శత్రుకులంబంతయు వినాశనంబు గాఁగలదు. అని యుత్తరం బిచ్చుచు పతివచనకుపిత యగుసురమాత తత్క్షణమే తేజః ప్రదీప్తం బగు స్వీయగర్భంబును విమోచనంబు గావించెను. ఉదయిం చుచున్న సూర్యునివలెనే తేజఃపుంజమయం బగు గర్భాండమును దిల కించి సంతుష్టుండై కశ్యపుండు, శ్రద్ధాసహితంబుగ నుదారవచనంబుల తో స్తోత్రముసేయనారంభించెను. ఆసమయంబున నయ్యండమునుం

డి పద్మపత్త్రప్రభాసంపన్నుండును, తేజోమండలమండితుండు నగు నొకపుత్త్రుఁ డావిర్భవించెను. పరముహూర్తమునందే మునిప్రవరుం డగు కశ్యపుని సంబోధించుచు సజలజలదగంభీరంబున నశరీరవాణి "ఓమునిచంద్రా! నీవదితియెడలఁ గుపితుండవై గర్భాండంబును నాశంబు గావించుచున్న దని శంకించితివి గావున నీపుత్త్రుండు మార్తండనామంబున విఖ్యాతుండు గాఁగలఁడు. ఈతఁడు యజ్ఞభాగాపహారులగు నసురులను సంహరింపఁగలఁడు." అని ప్రబోధించెను. ఆవాక్యంబుల నాలకించి దేవత లందఱును బరమానందభరితులైరి. అసురులు తేజోవిహీనులైరి. పిమ్మట దేవగణపరివృతుం డగు నింద్రుండు యుద్ధంబునకై దైత్యుల నాహ్వానించెను. అప్పుడు దేవాసురులకు ఘోరసంగ్రామం బయ్యెను. శస్త్రాస్త్రవర్షణంబున సకలభువనాభ్యంతరంబులును బ్రదీప్తంబు లయ్యెను. ఆరణరంగమునందు అప్పుడు భగవానుండగుమార్తండుండు విపక్షదళంబుపై దృష్టిపాతంబు గావించుటయు నమ్మహాతేజముచే సకలదానవులును భస్మీభూతులైరి. దేవతలు పరమానందముతోఁ దేజోమండలమండితుం డగు మార్తండుని అదితిని గీర్తించుచు నెప్పటివలె స్వస్వపదప్రాప్తులైరి. భగవానుం డగు మార్తండుఁడును దనయధికారమును స్థాపించుకొనియెను. ఆతఁడు తనరశ్మినిచయంబుచే కదంబపుష్పాకృతిగా నూర్ధ్వాధోదేశంబుల నావహించి యగ్నిపిండసదృశం బగు నాతిస్ఫుటదేహధారణంబు గావించెను.

ప్రజాపతి యగు విశ్వకర్మ ప్రణతుండై యావివస్వంతునిఁ బ్రసన్నుం జేసికొని తనతనయ యగు సంజ్ఞాదేవి నాతనికి సంప్రదానంబు గావించెను.

* * * * *

అని చెప్పి వనజాసనుండు మఱియు నిట్లనియెను. సమస్తలోక

బులును తమఃపుంజపరివృతంబులై స్థావరజంగమంబులు వినష్టంబులైనప్పుడు ప్రకృతినుండి ప్రప్రథమంబున గుణహేతుకం బగుబుద్ధి యుత్పన్నం బయ్యెను. దానినుండి మహాభూతప్రవర్తకం బగునహంకారంబును పిమ్మట వాయువు అగ్ని జలము ఆకాశము భూమి బ్రహ్మాండమును ఆవిర్భూతంబు లయ్యెను. ఆబ్రహ్మాండంబునందే సప్తలోకంబులును సప్తద్వీపసప్తసాగరపరివృతం బగు పృథ్వీమండలమును విరాజిల్లుచుండును. నేనును విష్ణుండును మహేశ్వరుండును ముప్వురము నుగూడ నందే యుందుము. తమఃపరివృతు లగుజీవు లెల్లరు నప్పుడీశ్వరారాధనంబు గావించుటయు మహాతేజుం డగుతిమిరవైరి యావిర్భూతుం డయ్యెను. ఆతని ధ్యానయోగంబుచే సవితృమూర్తిగా నెఱింగి మేమందఱమును విభిన్నంబులును దివ్యంబులు నగుస్తవంబులచే నాతనిని స్తుతించితిమి.

* * * * *

భగవంతుం డగు సూర్యదేవుం డీవిధముగాఁ బ్రస్తుతుండై తైజసరూపంబున సాక్షాత్కరించి కల్యాణకరంబు లగువాక్యంబులతో నభీష్టవరప్రార్థనంబు గావింపుఁ డని యానతిచ్చుటయు దేవగణంబులో ప్రభూ! అత్యుజ్జ్వలం బగునీరూపము నెవ్వరమును సహింపఁజాలకున్నాము. జగద్ధితంబుకొఱకు భవదీయదివ్యరూపంబు సకలజీవసహానీయం బగున ట్లనుగ్రహింపవలయు నని ప్రార్థించిరి. భగవానుం డగునాదిత్యుం డందులకు సమ్మతించెను. సాంఖ్యమతవేదులును యోగమార్గావలంబులును ధ్యాననిష్ఠాగరిష్ఠులును ముముక్షువులు నగువారందఱును దివాకరదేవుని హృదయంబున ధ్యానించుచుందురు. సర్వలక్షణహీనుండైనను సర్వపాపాన్వితుండైనను దివాకరునిశరణంబు గాంచి సర్వపాపవిముక్తుం డగును. అగ్నిహోత్రబలంబులైనను వేదార్థా

సబలంబైనను బహుదక్షిణాన్వితయజ్ఞబలంబైనను భానుభక్తిబలంబున షోడశాంశం బైనను గాఁజాలవు. ఇంద్రాదిసురవందితుం డగు దివాకరునిశరణంబు గాంచువారికి తీర్థసేవనఫలంబును పవిత్రతాలాభంబును వారు పాపముక్తులై పవిత్రలోకప్రాప్తు లగుదురు.

అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు కృపాళుండై యమ్మునివరులకు భగవానుం డగు నాదిత్యునియష్టోత్తరశతనామస్తవంబును* సవిస్తరంబుగ నుపదేశించెను. ప్రాతఃకాలంబున సమాహితచిత్తులై యాస్తవరాజంబును బఠించువారికి ధనదారపుత్రలాభంబును, జాతిస్మరత్వంబును పరమమేధాలాభంబును గలుగును.

దక్షాధ్వరవిధ్వంస కథనము.

బ్రహ్మదేవుం డిట్లనియెను. మునివరులారా! సర్వవ్యాపియు, దేవదేవుండును, త్రిపురారియుఁ, త్రిలోచనుండును, ఉమాపతియు, చంద్రమౌళియు, రుద్రుండును, పూర్వకాలంబున దక్షయజ్ఞసమాగతులగు సురసిద్ధవిద్యాధరాదులను పలాయితులం గావించినవాఁడును సర్వసంభారపరిపూర్ణం బగు దక్షయజ్ఞంబును ధ్వంసముచేసినవాఁడును, కైలాసశైలనివాసుండును, వరప్రదాతయు, పినాకపాణియు, త్రిశూలధారియు, భగవానుండు నగు వృషభధ్వజుండు—ఉత్కలదేశసంస్థితంబగు నేకామ్రవనంబున సర్వకామప్రదాతయై వెలసియున్నవాఁడు. అని చెప్పుటయు మునివరు లోదేవా! సర్వభూతహితార్థియగు శివుండు సర్వదేవమయంబును సంపన్నంబు నగు దక్షయజ్ఞంబు నేల విధ్వంసము గావించెను. అల్పకారణంబుచే నిట్టికార్యం బెన్నఁటికిని జరుగదని తలంచెదము. కావుననే సవిస్తరంబుగ నక్కథ నాకర్ణింప మిక్కిలి

* ఈ స్తవము గ్రంథాంతమునఁ గాననగును.

కుతూహలపడుచున్నా మని ప్రార్థింపఁగా వారికి వనజగర్భుం డిట్లని యెను.

మునీంద్రులారా! దక్షప్రజాపతికి నెనమండ్రు తనయలు గలరు. వారందఱకును వివాహము లయ్యెను. ఒకప్పుడు దక్షుండు యజ్ఞార్థమై తనదుహితలఁ బుట్టినింటికిం గొనితెచ్చి విశేషాదరంబున స్నానభోజనాచ్ఛాదనాదులచే సన్మానించుచుండుటయు నాకన్యకలు పరితృప్తలై పితృగణంబున సుఖనివాసంబు గావించుచుండిరి. త్ర్యంబకపత్ని యగుసతీదేవి దక్షునిజ్యేష్ఠపుత్త్రిక. రుద్రునియందలిద్వేషముచే దక్షుం డామె నాహ్వానింపఁ డయ్యెను. స్వభావతేజస్వియు జామాతయు నగు మహేశ్వరుండును మామ యగుదక్షునియెడల నెట్టివినయంబును బ్రకటింపలేదు.

తనతోడంబుట్టువు లందఱును బుట్టినింటికి విచ్చేసి రనువృత్తాంతమును దెలిసికొని సతీదేవి అనాహూత యయ్యును పుట్టినింటికి బయలుదేఱెను. ఆమె పితృగృహంబునఁ బ్రవేశించెను గాని దక్షుం డామెను దక్కినకూఁతులకంటె హీనురాలుగను శ్రద్ధారహితముగను సత్కారించెను. అది యంతయుం గాంచి సతీదేవి కుపితయై జనకు నవలోకించి ,, ప్రభూ! నేను నాచెల్లెండ్రందఱకంటె వయస్సుచేఁ బెద్ద నగుటయే కాక యెల్లవిధముల శ్రేష్ఠురాలను. అట్టినన్ను యథాయోగ్యముగ నీవేల గౌరవింపవు? గర్హితభావంబున నిప్పుడు నేను నీచే నవమానితనై యసత్కృతనై తిని. తండ్రీ! మరలఁ జెప్పుచున్నాను. నేను జ్యేష్ఠురాలను; శ్రేష్ఠురాలను. నన్ను నీవు సత్కరింపవలయును.” అని సతీదేవి యుగ్గడించుటయుఁ గ్రోధావేశంబుచే దక్షునినయనంబులు రక్తవర్ణంబు లయ్యెను. అప్పు డాతఁడు తీవ్రస్వరముతోఁ దక్కినతనయ లందఱును నీకంటె నెల్లవిధంబుల శ్రేష్ఠురాండ్రును, వరిష్ఠలును

బూజ్యురాండ్రు నై యున్నారు. ఆకన్యాగణంబులఁ బాణిగ్రహణం బు గావించియున్నవా రందఱునుగూడ నాకు బహుమాననీయులై యున్నారు. వారందఱును నీపతియగు విరూపాక్షునికంటె బ్రహ్మనిష్ఠులును, వరిష్ఠులును, మహాయోగరతులును, ధర్మపరాయణులును, గుణశ్రేష్ఠులును, శ్లాఘ్యులు నై యున్నారు. వసిష్ఠుఁడు, అత్రి, పులస్త్యుఁడు, అంగిరుఁడు, పులహుఁడు, క్రతువు, భృగుఁడు, మరీచి అను వారు నాజామాతలు. నీపతి యగురుద్రుండును వారును పరస్పరము స్పర్ధాళువులై యుందురు. అందుచేతనే నేను నీవిషయంబున శ్రద్ధవహించుటలేదు. మఱియు నీపతి యగు భవుండు నాకుఁ బరమశత్రువు.

అని యిట్లు దక్షుండు మూఢచిత్తుండై ఆత్మనాశంబుకొఱకు తత్కాలంబున సతీదేవితో నిట్లు వాదించుటయుఁ దండ్రివచనంబులకు సతీదేవి క్రోధపరవశయై 'తండ్రీ! మనోవాక్కర్మంబులచే నెట్టిదుష్కృత్యంబును గావించియుండని నన్ను నీవీవిధంబునఁ గటూక్తులచే నొవ్వఁజేసితివి. కావున నీవలనం గలిగినయీశరీరముం బరిత్యజించుచున్నాను. అని సతీదేవి పితృకృతావమానదుఃఖంబును సహింపఁ జాలక యమ్మహితాత్మ స్వయంభువునకు నమస్కరించి 'యో దేవా! నేనీ దేహంబును బరిత్యజించి మరల నుజ్జ్వలదేహంబు ధరియించి ధార్మికురాలను అసన్మార్గురాలను నై జన్మించి యప్పటివలె ధీమంతుం డగు త్రిశూలపాణి ధర్మపత్నీత్వమును గాంతును.' అని పలుకుచు క్రోధోద్రేకముతో నచ్చట సమాసీనయై యాత్మను సమాధిమగ్నంబుం గావించి యాత్మయం దాత్మమూలంబున నాగ్నేయీధారణంబును గావించెను. అనంతరము వాయుసముద్దీప్తంబు లగువహ్నిజ్వాల లామెసకలాంగకములనుండియు వినిర్గతంబులై నిమేషమాత్రంబున నామెను భస్మీభూతం గావించెను.

క్రమముగా నీసతీదారుణనిధనవార్త త్రిశూలపాణికిం దెలియవచ్చెను. దక్షసతీసంవాదవిషయముగూడ నాతనికి యథారూపంబుగఁ గర్ణగోచరంబయ్యెను. అప్పుడు భగవానుం డగుశంకరుండు దక్షవినాశనంబునకుఁ గుపితుండై యోదక్షా! సతీదేవి నీయింటికి వచ్చి నీచే నవమానితమైనది. అచ్చటనే నీయితరపుత్త్రికలు తమభర్తలతోఁగూడ సత్కరింపఁబడిరి. కావున నీజామాతలందఱును చాక్షుషమన్వంతరంబున వైవస్వతమనువునధికారకాలంబున భవదనుష్ఠితంబగుద్వితీయయజ్ఞంబున నయోనిజులై జన్మింతురుగాక! అక్కాలంబున నీవును మానవరాజేంద్రుఁడవై ప్రాచీనబర్హిపౌత్రుం డగుప్రచేతునకు మారిషయనుపత్నిగర్భంబునఁ బుత్త్రుండవై జన్మింపఁగలవు. అప్పుడును నీకు దక్షనామమే యుండును. ఓదుర్మతీ! అప్పుడు నీవొనరించుధర్మకామార్థదాయకంబు లగుకర్మంబు లన్నియును నాచే విఘ్నసంకలితంబు లగుంగాక!

అని రుద్రుండు శపించుటయు దక్షుఁడును గ్రుద్ధుండై యోక్రూరా! నాయొనరించినకర్మంబునకు నీవుఋషులను శపించితివి గావున బ్రాహ్మణులు యజ్ఞంబులయందు సురగణంబులతోఁగూడ నిన్నర్చింపకుండెదరు గాక! నీకాహుతి నిచ్చునప్పుడైనను నీ(రుద్ర)నామము నుచ్చరింపునప్పుడెల్ల హోతలు జలమును స్పృశింతురుగాక! యుగాంతమున స్వర్గమును వీడి భూలోకవాసుఁడవగుచున్నావు." అని శపియింపఁగా, రుద్రుం డిట్లు పలికెను. "ఓయీ! దేవతలలోనయితము చాతుర్వర్ణ్యము గలదు. అయినను వా రందఱు నొక్కచోటనే భుజింతురు. దానం జేసి వారితోఁ జేరి పూజింపఁబడుట నాకెన్నఁడును సరిపడదు. కావుననే నాకుఁ గలుగుపూజాదికము ప్రత్యేక మగుచున్నది. మఱియు, నెల్లలోకంబులకన్నను భూలోకమే యాదిలోకము. కావు

నసే దానిని నేనొక్కఁడనే స్వేచ్ఛాపూర్వకముగ ధరించుచున్నాను గాని నీయాజ్ఞచే ధరించుచుండుట లేదు. నాచే ధరింపఁబడిన యీలోకమునుబట్టి తక్కినలోకములును శాశ్వతములుగా నవస్థితంబు లగుచున్నవి. అన్నిటికంటె ప్రధానమైనది గావున నే నీలోకమునందే వసించుచున్నాను. అంతియకాని యిందు నీయాజ్ఞ యేమియు లేదు."

(ఇట్లు చెప్పి బ్రహ్మదేవుఁడు మరల నిట్లనియెను.) అనంతరము రుద్రుని యభిశాపంబుచే దక్షప్రజాపతి స్వాయంభువం బగు తన దేహమును బరిత్యజించి మర్త్యలోకంబునందు మానవగర్భంబున జనియించి, గృహపతి యైనపిమ్మట సమస్తయజ్ఞానుష్ఠానంబులను సమకూర్చి దేవతలసహితముగ యజ్ఞేశ్వరారాధనమును గావించెను.

ఈసమయంబున వైవస్వతమన్వంతర ముపస్థితంబు గాఁగా పరమేశ్వరి యగుసతీదేవి పర్వతరాజగు హిమవంతునికి మేనకాగర్భంబున జననంబుం గాంచెను. ఆమె పూర్వజన్మమునందు సతీనామంబున విఖ్యాత యయ్యెను. ఇప్పు డామె యుమాదేవి యని యెఱుంగఁబడుచున్నది. సతీదేవి భగవంతుం డైన భవుని నెన్నఁడును విడిచియుండలేదు. ఇట్లే భవుండును సతీదేవి నెడఁబాసి యెప్పుడు నుండలేదు. ఈ ప్రకారము వారుభయము నమితప్రేమముతో ననేకమన్వంతరంబులు గడపిరి. మహాపతివ్రతయగు—అదితిదేవి కశ్యపుని, శ్రీదేవి నారాయణుని, శచీదేవి మహేంద్రుని, కీర్తిదేవి విష్ణుదేవుని, ఉషాదేవి సూర్యుని, అరుంధతీదేవి వసిష్ఠుని—నేరీతిని విడిచి యుండలేదో యారీతినే సతీదేవియు శివుని విడనాడి యెన్నఁడు నుండలేదు. రుద్రునిచే నభిశప్తుండై మహాత్ముం డగు దక్షప్రజాపతి చాక్షుషమన్వంతరంబునఁ బ్రాచీనబర్హిపౌత్రుండును ప్రాచేతసదశకంబునకు పుత్రుండు నై రెండవమారు మారిషాదేవిగర్భంబున మానవజన్మంబుం గాంచినవాఁ డయ్యెను.

రుద్రశాపంబున భృగ్వాదిమహర్షులుగూడ నట్లే జనించిరి. వైవస్వత మన్వంతరంబున నాదిత్రేతాయుగంబున యజ్ఞస్థలంబున మహాదేవుండును వారుణీమూర్తిం దాల్చి జనించెను. ఈవిధముగా దక్షుండును మహాదేవుండును వేర్వేఱువిధంబుల జనించి యనుతప్తులైరి. కావున జన్మాంతరంబుల శుభాశుభంబులంగూర్చి యెన్నఁడు ననుతపించుట తగదు. అభిజ్ఞులగువారు వానింగూర్చి యెన్నటికిని విచారింపరు.

మునిశ్రేష్ఠులారా! సర్వకామప్రదంబును, పాపనాశకంబును, పావనంబు నగు నుమాశంకరకల్యాణముంగూర్చి చెప్పెదను వినుండు. ఒకప్పుడు మునివరుం డగుకశ్యపుండు తనయాశ్రమంబు వెలువడి హిమాలయమునకుం బోయినసమయంబున హిమవంతుం డాతనింగూర్చి మునిసత్తమా! లోకహితంబును, విఖ్యాతంబును, అక్షయస్వర్గప్రాప్తికి హేతుభూతంబును, సాధుకీర్తితంబు నగుకర్మం బెయ్యదియో యానతీయవలయునని యడుగుటయుఁ గశ్యపుం డిట్లనియెను. ఓమహాబాహూ! నీవడిగినయర్థంబు లన్నియు నపత్యంబుమూలంబున సిద్ధింపఁగలవు. బ్రహ్మదేవుండు నన్నును, మఱియు నితరఋషులను నపత్యరూపంబునఁ బడసి యెట్టివిఖ్యాతిం గాంచెనో నీవెఱుంగవా? ఎఱింగియు నన్నిట్లు ప్రశ్నించుచున్నావు. ఈయర్థంబున నేనెఱింగినపూర్వేతిహాసంబును జెప్పెదను వినుము.

నేనొకప్పుడు వారాణసీధామంబునకుఁ బోయి యంతరిక్షంబున సుందరంబును, దివ్యంబును, ననుపమానంబును, సర్వలక్షణసంపన్నంబు నగునొక విమానమును సందర్శించితిని. దానికిఁ దిన్నగఁ గ్రింది భాగంబున భూమియం దొకగర్తంబుండెను. దానినుండి యొకయార్తనాదము వినవచ్చుచుండెను. తపోబలంబుచే నేనంతయుం గాంచుచుఁ బ్రసన్నుండనై యుంటిని. అప్పుడు తీర్థస్నానపవిత్రుండును, దపస్వి

యు, నియమనిష్ఠుండు నగు నొకవిప్రుండు వ్యాఘ్రభయంబున నచ్చో టికి వచ్చి యాగర్తంబునఁ బ్రవేశించి యందలివీరణస్తంబం బవలంబ నంబుగా నిలిచి దుఃఖార్తులై యున్న కొందఱుమునీంద్రులం గాంచి యిట్లనియెను. అయ్యా! ఇట్లధోముఖులై వ్రేలాడుచు నిట్లు దుఃఖించు చున్నమీ రెవ్వరు? ఏకార్యమువలన నీదుఃఖము కాంతించునో యె ఱింగింపుఁ డనుటయుఁ బితృగణంబు లిట్లు చెప్పందొడంగిరి.

ఓమహాభాగా! మేమందఱమును గృతపుణ్యుండవ వగునీకుఁ బితృపితామహప్రపితామహులమై యున్నారము. నీదుష్టకర్మంబువల ననే మాకిట్టికష్టంబు సంప్రాప్తించినది. అందుచేతనే మాకిట్టిగర్తరూ పం బగునరకంబు లభించినది. నీవే యీవీరణస్తంబమవు. నిన్నాధా రముగఁ జేసికొనియే మేమిట్లు వ్రేలాడుచున్నాము. కుమారా! నీవీ భూమండలమున జీవించి యున్నంతకాలమును మేమిట్లు వ్రేలాడుచుం దుము. నీయనంతరమున మేమందఱమును నరకపతితులమై పోయెదము. నీవు దారపరిగ్రహంబు గావించి గుణవంతుం డగు నొక్కపుత్త్రునిం బడయఁగలిగినచో మేమందఱమును బాపవిముక్తులము గాఁగలము. ఇదిగాక నీ వెన్నితపంబులు చేసినను, ఎన్నితీర్థస్నానంబులఁ గావించినను మమ్ముల నుద్ధరింపఁజాలవు. కావున నోమహామతీ! నీవు మాచెప్పిన విధంబున నాచరించి మాకుఁ బరిత్రాణంబు గూర్పుము. అని పితృగ ణంబులు ప్రార్థించుటయు నాభూసురోత్తముండు వారివచనంబుల కం గీకరించి యట్లు గావించి వృషభధ్వజు నారాధించి తనపితృదేవతల నం దఱను మహాదేవానుగ్రహంబున గర్తంబునుండి యుద్ధరించి గణాధిప తులం గావించి తానును సురేశనామంబున రుద్రప్రియతముం డగు గణపతి యయ్యెను.

ఓయచలేంద్రా! నీవును ఘోరతపంబు గావించి గుణవంతుం

డగు పుత్త్రుని, వరవర్ణిని యగుపుత్త్రికను గాంచి ధన్యుండ వగుము. అని కశ్యపుం డుపదేశించుటయు శైలేంద్రుండు వల్లె యని నియమపూర్వకంబుగ నన్నుఁగూర్చి మహాతపంబుగావించుటయు నేను పరితుష్టుండనై నీయభీష్టవరప్రార్థనంబు గావింపు మని యనుగ్రహించితిని. అంత హిమాచలేంద్రుండు వినతుండై దేవదేవా! సర్వగుణాలంకృతుండగు నొకపుత్త్రుని నాకుఁ బ్రసాదింపవలయు నని ప్రార్థించెను. మునివరులారా! నేనాతనికోరికను మన్నించి యోసువ్రతా! నీయుగ్రతపంబునకు ఫలంబుగా నీకొకకన్యారత్నంబు గలుగఁగలదు. ఆసంతానప్రభావముచే నీవు సర్వత్ర పూజ్యుండ వయ్యెదవు. నీవు కోటికోటితీర్థంబులచేఁ బరివృతుండవై సకలగణార్చితుండవై సర్వదా సర్వపుణ్యంబులచేఁ బవిత్రుండ వయ్యెదవు. నీకు శుభవతు లగుమువ్వురు తనయలుదయింతురు. అందితపోలబ్ధ యగుకన్యయే జ్యేష్ఠురా లగును. అని వరం బిచ్చితిని.

కాలక్రమంబున నప్పర్వతాధీశ్వరునకుఁ బత్నియగుమేనగర్భము నుండి అపర్ణ, ఏకపర్ణ, ఏకపాటల యనునామంబులచే మువ్వురుపుత్త్రికలు జనించిరి. అందేకపర్ణ యొకవటపత్త్రంబును నొకపాటలపత్త్రంబు నాహారంబుగా దేవదానవులలో నెవ్వరికినిగూడ దుస్సాధ్యంబగు మహాతపంబును శతసహస్రవర్షంబులు గావించెను. ఏకపాటలయు నేకమాత్రపాటలపత్త్రంబును భక్షించుచు సంపూర్ణముగ సహస్రవర్షంబులపర్యంతమును ఘోరతపంబు గావించెను. అపర్ణమాత్ర మాహారమునే విసర్జించి ఘోరతపంబు సేయుచుండెను. తల్లియగుమేన వాత్సల్యముచే నీకుఁ ఘోరతపంబు వలదని యపర్ణను నిషేధించెను. అయినను నామె తపంబును విడువలేదు. అందుచేతనే యామెకు "ఉమా" నామంబు గలిగెను. ఆరమణీమణులతపోవృత్తాంత మీభూమండల ము

స్థాంతవఱకును బ్రశంసితంబగుచునే యుండును. మహాభాగ్యవతు లగునా హిమాచలతనయలు మువ్వురును యోగావలంబనంబుచేఁ దపంబు గావించుచు నిత్యయౌవనశాలినులై విరాజిల్లుచుండిరి. సర్వలోకజననులును, బ్రహ్మచారిణులు నగునా మువ్వురును తపోమూలంబున సర్వదా సర్వజీవులయెడలను స్వయముగా ననుగ్రహముఁ జూపుచుండిరి.

వారిలో నపర్ణయని యనఁబడు నుమాదేవి సర్వశ్రేష్ఠయై మహాయోగప్రభావముచే నిత్యమును మహాదేవు నారాధించుచుండెను. భృగునందనుం డగునుశనసుం డామెకు వస్త్రపుత్త్రిం డయ్యెను. అతనివలన నేకపర్ణ దేవలుం డను నొకతనయుం గనియెను. ఏకపాటల యలర్కునందనుండగు జైగీషవ్యునియొద్ద నుండెను. ఆమెకు శంఖలిఖితు లను నయోనిజు లగునిరువురునందనులు గలిగిరి. ఉమాదేవి ఘోరతపంబుచే నిఖిలజగంబును బరితప్తంబై పోవుచున్నసమయంబున నేనచ్చటికిం బోయి యామెను సందర్శించి ఓ దేవీ! నీ వీజగంబు నేల పరితపింపఁజేసెదవు? ఇదియంతయు నీచేతనే సృజింపఁబడినది. తల్లీ! నిజతేజముచేతనే నీ వీవిశ్వమునంతను ధరించియుంటివని నేనెఱుంగుదును, అట్టినీవిట్లు ఘోరముగాఁ దపంబుగావించుటకు నీయభీష్టమేమియో తెలుపవలయునని యడిగితిని. అప్పుడాదేవి యోపితామహా! నేనెందుకొఱకిట్టి తపంబు సేయుచుంటినో యావిషయము నీ వెఱుంగనిది గాదు. అయినను నిట్లీల ప్రశ్నించెదవనుటయు నేనో దేవీ! నీ వెవ్వనికొఱకుఁ దపం బాచరించుచుంటివో యాతఁడు స్వయముగనే యిచ్చటికి వచ్చి నిన్ను వరింపఁగలఁడు. జగన్మాతా! శర్వుఁడే సర్వలోకేశ్వరుఁడు. ఆతఁడే నీకుఁ దగినవాఁడు. మేమందఱము నాతనికి వశీభూతుల మగుకింకరులము. దేవదేవుండును పరమేశ్వరుండును, స్వయంభువు నగు నమ్మహాదేవుఁడు స్వయముగ నీ

చెంతకు రాఁగలఁడు. ఉదారుఁ డగునవ్విరూపాక్షుఁడే యాదిదేవుఁడు. ఆతనితో సమాను లెవ్వరును లేరు. మహేశ్వరుం డగునాతఁడు పర్వతంబులయందు వసించి యుండును. చరాచరేశ్వరుం డగునాతఁ డప్రమేయుఁడు. ఇంద్రసమతేజుండగునిందుండు లేకయున్నచో నాతనిభీషణమూర్తి నెవ్వరును దర్శింపఁజాలరు. తల్లీ! నీయభీష్టమచిరకాలంబున సిద్ధింపఁగలదని చెప్పితిని.

—◆ పార్వతీసత్వదర్శనము. ◆—

బ్రహ్మదేవుండు మఱియు నిట్లనియెను. మునివరులారా! పిమ్మట దేవతలందఱు నచ్చటికి వచ్చి శోభనాంగి యగునద్దేవినుద్దేశించి యచిరకాలంబుననే నీలలోహితుం డగుధూర్జటి నీభర్తగాఁగలఁడని నివేదించి యద్దేవికిఁ బ్రదక్షిణంబుచేసి ప్రణమిల్లి యంతర్హితులైరి. దేవతలు శుభవచనంబులు పలికిరని దేవియు నప్పుడు తపంబు చాలించి తనయాశ్రమద్వారమునకడనున్న యశోకతరుతలంబున నివసించియుండెను. అనంతరము త్రినేత్రహరుండును, చంద్రమౌళియు నగుమహాదేవుండు బ్రహ్మచారిరూపుండును, భగ్ననాసుండును, పింగళకేశభారుండును, కుబ్జుండునై వికృతరూపముతో నచ్చటకును వచ్చి వికృతస్వరముతో నోదేవి నిన్ను నేను వరించవచ్చితి ననియెను. యోగసిద్ధురాలును, బ్రహ్మవిద్యయు నగుమహాదేవి యోగబలంబున నాతని శంకరునిగా నెఱింగి విశుద్ధాంతఃకరణముతో నమ్మహాదేవుని యాశ్రమగృహంబునోఁగి యర్ఘ్యపాద్యాదివిధిపూర్వకంబుగా నకపటబ్రాహ్మణు సత్కృతుం గావించి ఓమహాభాగా! నేనస్వతంత్రురాలను. నాకు సర్వవిషయముల స్వామ్యము సేయునట్టి నాతండ్రి గృహంబునం దున్నాఁడు. ఓవిప్రవరా! నేను కన్యను. ఇట్టినన్ను సంప్రదానంబుగావించుట కా

తఁ జే కర్తనై యున్నాఁడను. నీవిప్పుడు నాతండ్రియగుచు క్షేమముగ నికఁజ కుంబోయి యర్థింపుము. ఆపిఁదప నన్ను నీకొసంగినచో నది నాకును సమ్మతమే యని చెప్పెను.

అంతభగవానుండగు శంకరుం డావికృతాకారముతోడనే హిమవంతునిచెంతకుం బోయి నాకు నీతనయనిచ్చి పెండ్లిచేయవలయు నని కోరెను. హిమవంతుండును వికృతరూపుండగునాతని రుద్రునిగా నెఱింగి శాపభయంబుచే భీతుండై వికలహృదయముతో నోదేవా! భూదేవతలగుబ్రాహ్మణుల నెన్నఁడును నేనవమానించువాఁడనుగాను. కాని పూర్వమే నేనీవిషయంబున నొకసంకల్పంబు చేసికొని యుంటిని. స్వయంవరసభయందామె యెవ్వని వరించునో యాతని కామె నర్పింపఁదలంచితినని చెప్పుటయు వృషభధ్వజుం డటనుండి కదలి మరల దేవియొద్దకు వచ్చి యోదేవీ! నీజనకుండు స్వయంవరంబున నీవు వరించినవారికి నిన్నొసంగునఁట. ఓవరాననా! నిన్నొకమాట యడుగుచున్నాను. ఎందఱోసుందరమూర్తులగువారు స్వయంవరసభకు విచ్చేయఁగలరు. అప్పుడు నీవు వారినందఱిఁ గాదని యుత్తినన్ను వరించుట యెట్లుపొసంగును? అని మహాదేవుండు పలుకుటయు, నద్దేవి రుద్రాక్షితచిత్తంబున విషయపర్యాలోచనంబు సేయుచుఁ బ్రసన్నహృదయయై యోదేవదేవా! నీచిత్తం బస్వస్థాయత్తంబుగాకుండు నేని నేను నిన్నే వరింతును. దీనికెన్నటికిని వ్యత్యయంబు లేదు. నీకీవిషయంబున సంశయంబయ్యెనేని నేను నిన్నిప్పుడే వరించెదను.

అని చెప్పి యుమాదేవి స్వయముగా నశోకపుష్పస్తబకంబు గోసి దానిచే శంకరుని స్కంధప్రదేశము నలంకరించి నేను నిన్నేవరించితి నని పలికెను. ఇట్లు మహాదేవుం డుమాదేవిచే వరింపఁబడి సంతుష్టుండై తద్వృక్షమునకు వరంబులచే నయ్యశోకవృక్షము సంభావింపఁ

జేయుచున్నవాఁడుంబోలి యుల్లసిల్లెను. ఓయశోకతరువరమా! పవిత్రంబగు నీకుసుమస్తబకంబుచే నేను వరింపఁబడితిని గావున నియ్యుపకారంబు కారణంబుగా నీవు జరామరణంబులులేని యమరత్వముం గాంచెదవుగాక. నీవింతటినుండి సర్వకామదంబులసుప్రసూనంబులతోఁ గామరూపముందాల్చియుండి నాకతిప్రియపాత్రమవయ్యెదవుగాక. నీవు సర్వాభరణపుష్పసమన్వితమై సర్వపుష్పఫలాఢ్యమై యమృతమధురం బగునీమూర్తిచే దేవతలందఱకును సంతుష్టింగూర్చుచుందువుగాక. నీకెందు నెట్టిభయంబును లేకుండుఁగాక. ఇంతటినుండి యీయాశ్రమము చిత్రకూటనామంబున విఖ్యాతం బగుఁగాక! దీనినిదర్శించుపుణ్యాత్ములకు వాజిమేధఫలంబు లభించును. ఇందు మరణించినవారికి బ్రహ్మలోకప్రాప్తి గాఁగలదు. ఈయాశ్రమంబున నియమనిష్ఠులై మరణించువారు మహాగణపతిపదారూఢు లగుదురుగాక! అని దేవదేవుండును, భూతపతియు నగుశంకరుండు దేవదేవితో సంభాషించి యనంతరమంతర్ధానుండయ్యెను.

అంత గిరిరాజనందన దేవదేవుండు చనినదిక్కు మొగంబై యొక శిలాఖండముపై నధివసించి నిశాకరవిహీనం బగురజనింబోలి పరిమ్లానమైయుండెను. అప్పుడయ్యాశ్రమంబున కనతిదూరంబుననున్నసరోవరమధ్యంబున నుండి యొకబాలకునియార్తనాదము వినవచ్చెను. పరాత్పరుం డగుశంకరుఁడే స్వయముగ లీలాబాలకవేషముం దాల్చి యాసరోవరంబున గ్రాహగ్రస్తుండై యాక్రందనము గావించుచుండెను. యోగమాయాబలపూర్వకంబుగ నిఖిలప్రపంచసృష్టికి హేతుభూతుం డగు నాదేవుం డట్లు బాలకరూపంబుతో నుండి "అయ్యో! నన్నొక మొసలి పట్టిలాగుచున్నది. ఎవ్వరైనఁ బుణ్యాత్ములు వచ్చి నన్ను రక్షింపుఁడు. నేను బాలకుఁడను. ఇంకను నాకెట్టిమనోరథములును

దీరలేదు. అతిదారుణం బగుమకరముఖంబునం బతితుండనై యుపా
యంబు గానక మరణించుచున్నాను. ఈగ్రాహము నన్ను గ్రసించి
నైచుచున్నది. నేనేకాకినై దిక్కుమాలి దుఃఖించుచున్నాను. నేను
నాజీవితంబునకై యింతగా నగిచుట లేదు. దీనులగు నాతల్లిదండ్రు
లు దిక్కుమాలినవారై పోదురుగదా యని మిగుల దుఃఖించుచున్నా
ను. వారికి నేనొక్కఁడనే తనయుఁడను. వారు నన్నెంతయో ప్రేమిం
చుచున్నారు. నానిధనవార్త విన్నంతనే వారు మరణింపకమానరు.
అయ్యో! ఎంతకష్టము! ఏయాశ్రమచర్యయుఁ గావింపకుండఁగనే మ
రణించుచున్నాను.” అని రోదనము చేయఁదొడంగెను.

దేవియగు శైలేంద్రనందన యతికరుణాకరంబగు విప్రబాలకుని
యార్తనాదము నాలకించి లేచి యతివేగంబున నచ్చటికిం బోయి సరో
వరమధ్యంబున గ్రాహగ్రస్తుండై కంపించిపోవుచున్న సుకుమారాకా
రుండగు నవ్విప్రబాలకుం గనుంగొనియెను. ఆదేవి యచ్చటికి వచ్చి
నంతనే యామొసలి యాబాలకుని బట్టి సరోవరగర్భంబునకీడ్చికొనిపో
యెను. బాలకుండును దేజస్వియయ్యు నేమియుం జేయఁజాలక యా
క్రందించుచుండెను. అదియంతయుం గాంచి గిరిజాదేవి దుఃఖితయై
మకరంబు నుద్దేశించి యోగ్రాహరాజా! మహాసత్వా! మహాదంష్ట్రా!
భీమవిక్రమా! దయయుంచి యీబాలకుని విడువుము! అతిశీఘ్రముగ
విడువుము! అని ప్రార్థించెను.

అప్పుడమ్మకరంబు పార్వతి నుద్దేశించి దేవీ! దివసంబున షష్ఠ
ముహూర్తంబున కేజీవి నన్ను సమీపించునో దానిని నే నాహారంబు
గాఁ గైకొందును. పూర్వంబున లోకకర్తలచే నాకిట్టివిధి విహితంబై
నది. ఓశైలనందనా! ఈబాలకుండు షష్ఠముహూర్తంబున నాకు లభిం
చినాఁడు. నిశ్చయముగా నాకొఱకీతని బ్రహ్మదేవుండు పంపి యుం

షను. కావున నీతని నేనెంతమాత్రమును విడువఁజాలను. అనుటయు దేవదేవి యోగ్రాహరాజా! నీకు నమస్కరించెదను. నేను హిమాలయశృంగమునందుండి యతికఠోరం బగునుత్తమతపంబు గావించితిని. ఆతపోబలంబుచేనైన నీవీతని విముక్తుం గావింపుమని ప్రార్థించెను. ఆమాట విని మకరము దేవీ! నీవూరక తపోవ్యయంబు సేయకుము. నేను చెప్పినట్లు చేసినచో నీబాలకుండు ముక్తుం డగును. అనుటయు దేవి మహాత్మా! బ్రాహ్మణులు నాకతిప్రియతములు. సాధుజనసమ్మతం బగునేకార్యమైనను నీచెప్పినట్లీబాలకునికొఱకు నేను గావించెదననియెను. అప్పు డమ్మకర మోదేవీ! నీవు గావించినయుత్తమతపఃఫలం బంతయు నర్పించినచో నేనీబాలకుని విడుతు నని యంగీకరించుటయుఁ ద్రిలోకజననియగు నుమాదేవి సంతుష్టయై నేనీజన్మంబునఁ గావించినతపం బంతయు నీకర్పించితిని. ఈబాలకుని రక్షింపుము. అని చెప్పినంతనే యాతపఃప్రభావముచే నమ్మకరము మధ్యందినమార్తండసదృశంబగు దివ్యతేజోరూపముం దాల్చి లోకధాత్రి యగు శైలపుత్త్రిం గాంచి దేవీ! ఎంతపని చేసితివి! అతికష్టంబుచే సంచితంబైన మహాతపఃఫలం బంతయుఁ బరిత్యజించుట యుక్తిసంగతముఁగ లేదు. నీ వెంతమాత్రమును సంశయింపక యింతటి ఘనకార్యముం గావించితివిగావున నేను నీబ్రాహ్మణభక్తికిఁ బరితుష్టిం గాంచితిని. కావున నీకు వరంబిచ్చెదను. ఈబాలకునితోఁగూడ నీతపఃఫలంబును మరలఁ గైకొనుము.

అని చెప్పుటయు మహావ్రతయగు నుమాదేవి యోగ్రాహేంద్రా! దేహపాతంబు గావించియైనను బ్రాహ్మణరక్షణంబు గావించుట నాకుఁ గర్తవ్యము. ఎట్లయినఁ బ్రయత్నించి మరలఁ దపస్సంచయంబు సేయఁగలనుగాని మరణించినచో నీవిప్రకుమారు నెట్లు పడ

యముఁ గలుగుమను? విప్రునికంటెఁ దపంబు శ్రేష్ఠంబైనది కాదుగా వున నేనాలోచించియే యిక్కార్యంబు గావించితిని. నేను నాతపం బంతయును నీకు దానము చేసితిని. దానిని మరలఁ గైకొనఁజాలను. సాధుజను లెవ్వరును దత్తవస్తువును బరిగ్రహింపఁజాలరు. నేను దీనిని నీకిచ్చివైచితిని. ఇఁక నాకక్కఱలేదు. ఈబాలకుని విముక్తుం గావించుటయే నాకోరిక. ఈనాతపం బంతయు నీయందే ప్రతిభాసితం బగుఁగాక! అని యిట్లు గౌరి వచించుటయు నాదిత్యనిభ తేజోవిరాజితం బగునాగ్రహ మావిప్రబాలకుని విముక్తుం గావించి యంతర్ధానంబునొందెను. గ్రహముక్తుం డగు నాబాలుండును సరోవరతీరంబునకు వచ్చి స్వప్నదృష్టం బగునౌషధముం బోలి యంతలోనే యదృశ్యుఁడై పోయెను.

అంత శైలేంద్రనందనయుఁ దనతపంబంతయును నష్టయం బయ్యె నని భావించి మరలఁ దపశ్చరణంబు గావించుటకై నియమ మవలంబించెను. అప్పుడు శంకరుం డామెకు సాక్షాత్కరించి మహాదేవీ! నీవింకను దపంబు సేయనక్కఱలేదు. నీవు నీతపంబు నంతను నాకే దానము చేసితివి. ఈదానంబునకు ఫలంబుగా నీతపంబంతయు సహస్రగుణంబుల వృద్ధిఁగలదు. అది నీకక్షయంబు గాఁగలదని ప్రబోధించి యమ్మహాదేవుం డంతర్హితుం డయ్యెను. పార్వతీదేవియుఁ దనతపం బక్షయం బయ్యెనని విని యానందించి తనస్వయంవరవ్యాపారముం గాంచుటకై సంతోషముతో బయలుదేఱెను. మహాదేవుని యీబాలకగ్రహంగూర్చి వినువారును బఠించువారును దేహాంతంబునఁ గుమారప్రతిమం బగుగణాధిపలాభముం గాంచఁగలరు.

—♦ ఉమామహేశ్వరకల్యాణము. ♦—

బ్రహ్మదేవుండు వెండియు నిట్లు చెప్పం దొడంగెను. మునిపుంగవులారా! క్రమముగా హిమవంతంబంతయు శతసహస్రవిమానంబులచే నిండిపోయెను. పర్వతేశ్వరుం డగు హిమాచలుండు తనతనయ దేవదేవుని వరించియుండె నని ధ్యానయోగముచే నెఱింగియుండియుఁ దనప్రతిజ్ఞాపాలనంబు గావించుటకై సకలలోకంబులయందును పార్వతీస్వయంవరవార్తను ఘోషింపఁజేసెను. దేవదానవసిద్ధగణసమక్షంబున నాబిడ్డ దేవదేవుం డగునీశ్వరుని వరించినచో నాసుకృతము ఫలించి నేను ధన్యుండ నగుదునని యాతఁడు భావించుకొనియెను. అచలేశ్వరుం డిట్లు నిశ్చయించుకొని హృదయంబున మహేశ్వరుని ధ్యానించుచుఁ దనరాజ్యంబంతయు సమూల్యరత్నాలంకారపరిశోభితంబు గావించి బ్రహ్మాదిసకలదేవతాసమాజంబులందును గౌరీస్వయంవరవార్తను ఘోషింపఁజేసెను. అంత సకలజగన్నివాసు లగుదేవతలందఱు సమూల్యవేషభూషణాలంకృతులై పరమానందముతో హిమాచలంబునకు విచ్చేసిరి. ఆగిరీంద్రుని యామంత్రణంబున నేనును సిద్ధయోగిగణపరివృతుండనై యచ్చటికిం బోయియుంటిని.

మదధారాకలితం బగునైరావతిగజారోహణంబు గావించి సర్వాభరణాలంకృతుండై వజ్రహస్తుం డగుమహేంద్రుండును, ఆతనికంటె నధికతేజస్వియై తనకిరణసమూహంబులు దశదిశల వెలింగించుచుండ దివ్యపతాకాలంకృతం బగుహైమవిమానారూఢుండై [illegible]త్యుండును, తేజోబలాజ్ఞానురూపం బగురూపంబుతో [illegible] రూఢుండై దండపాణియు, మహామహీధరోన్నతం బగు[illegible] సుందరామాల్యాలంకారశోభితంబు గావించుకొని దివ్యవిమా[illegible] నధిరోహించి వాయుదేవుండును మఱియుఁ దమతమవిభవంబులు మి

అయి హుతాశనుండును, కుబేరుండును, సుందరాకారుం డగు సుధా కరుండును, గదాధరుండగు విష్ణుదేవుండును, అశ్వినీకుమారులును, మహానాగపరివృతుం డగు ననంతుండును, దైత్యేంద్రుండును, గంధర్వరాజును, స్వయంవరసభారంగమున కేతెంచియుండిరి. దివ్యభూషణాలంకృతులై యక్షగంధర్వోరగకిన్నరగణంబులు హిమాచలంబునకు విచ్చేసియుండిరి. సకలదేవతామధ్యంబునఁ దనప్రాభవంబు దీపించుచుండ శచీపతియగు సురపతి యాసీనుండై యుండెను.

అప్పుడు త్రిలోకహేతుభూతయు, జగద్ధాత్రియు, సురాసురగణంబులకు మాతయు, పురుషప్రధానుండగు శంకరునకుఁ బత్నియు, పురాణకీర్తిత యగు పరాప్రకృతియు, భగవతియు నగు సతీదేవియవతారంబై జనించి దేవకార్యసాధనంబు గావింపనున్న గిరిరాజనందన మణిహేమమయుం బగు విమానము నధిరోహించి చెలికత్తియ లిరుగడల చామరంబులు వీచుచుండ సర్వర్తుసంభవంబులగు సుగంధపుష్పంబులచేఁ గూర్పంబడిన వరణమాలికను గరంబునం దాల్చి స్వయంవరరంగంబునకు వచ్చెను. మహాదేవుం డగు శంభుండద్దేవిమనోభిప్రాయము నెఱుంగం దలంచి యప్పుడు పంచశిఖుండగు నొకశిశుమూర్తిం దాల్చి యాకస్మికముగ నామె యుత్సంగమును జేరి నిద్రించుచున్నట్లు నటించెను.

దేవి యగు పార్వతియు నాబాలకుం గాంచి ధ్యానబలంబుచే నాతని శంకరునిగా నెఱింగి పరమానందముతో నాతని నెత్తికొని తన మనోరథంబు సిద్ధించెననుసంతోషముతో నటనుండి వెడలిపోవుచుండెను. పార్వతీదేవి యొడియందలి యాబాలకునిం గాంచి దేవతలందఱు నాశ్చర్యముతో నిదియేమని యాలోచింప నారంభించిరి. ఆబాలకుని నిహతుం గావింపవలయు నని మహేంద్రుండు క్రోధముతోఁ దన

వజ్రాయుధమును బైకెత్తెను. కాని యాతని యెత్తినబాహు వట్లే స్తంభించిపోయెను. బాలకరూపుఁడగుసీశ్వరునిప్రభావముచే నింద్రుడును స్తంభితుఁడై పోయెను. ఆదిత్యుండుగూడ నట్లే చేయంబోవుటయు శంకరుఁడాతనిబలతేజంబులనుగూడ స్తంభితములుగాఁ జేసివైచెను. అప్పుడు విష్ణుదేవుండు శిరఃకంపంబు సేయుచు శంకరునివంక వీక్షింపఁదొడంగెను. ఈరీతగా సురసమాజం బంతయు క్రోధపరవశంబయ్యు నేమియుం జేయఁజాలకపోయెను.

అది యంతయుం గాంచి నేనప్పు డతిశీఘ్రంబుగా లేచి పరమాదరంబున బాలకమూర్తియగుసీశ్వరునిచరణకమలంబులకు వందనంబు గావించి యతిప్రాచీనంబులగుసామగీతంబులచేతను, బరమగుహ్యంబులగుదివ్యనామంబులచేతను నమ్మహాదేవుని ననేకవిధంబుల వినుతింప నారంభించితిని. పిమ్మట నమ్మహాదేవుండు ప్రసన్నుం డగుటయు నీ దేవతలకందఱకును యథారీతిబలతేజంబులఁ బ్రసాదింపవలయు నని యద్దేవుని బ్రార్థించి దేవతలనుద్దేశించి మీరందఱును విమూఢులై పోయితిరి. ఈమహాత్ముండు సాక్షాత్సదాశివుండు. ఈతని మీరెఱుంగఁజాలరైతిరి. కావున మీరిప్పుడు నాతోఁగూడ వచ్చి యీమహాదేవుని శరణంబు గోరుకొనుఁడు. అని ప్రబోధించితిని.

ఇంతవఱకును స్తంభితులై పోయియున్న దేవతలందఱు నప్పుడేకీభవించి విశుద్ధచిత్తంబున మనస్సంయోగంబు గావించి యమ్మహాదేవునిపాదంబులకుఁ బ్రణామంబులు గావించుటయు దేవదేవుం డగు మహేశ్వరుండు వారియెడలఁ బ్రసన్నుండై బలతేజంబుల నెప్పటియట్ల ప్రసాదించెను. ఈవిధముగా దేవతలకు శాంతి లభించుటయు దేవదేవుం డప్పుడు పరమాద్భుతం బగుత్రిలోచనరూపంబును దాల్చెను. ఆదివ్యతేజోమయరూపసందర్శనంబుచే నెల్లవారినేత్రంబులును బ్రతి

హాతంబు లయ్యెను. దయాళుం డగుమహేశ్వరుం డప్పుడు వారికందఱకును దనదివ్యరూపమును గాంచఁగలనేత్రశక్తిని బ్రసాదించుటయు సురాసురగంధర్వాదులందఱును బరమానందముతో నవ్విభునికల్యాణమూర్తిం దర్శించి కృతార్థమ్మన్యు లగుచుండిరి.

ఆసమయంబున గిరిరాజనందన యగుభవానీదేవి సకలదేవతాసమక్షంబున దనహస్తమునందలి వరణమాలికను దేవతలందఱును సాధువాదంబులు సేయుచుండఁ బరమహర్షంబున భవునిపాదపద్మంబులకడ సమర్పణంబు గావించి పాదతలంబుల దనమస్తకంబు నుంచి నమస్కారంబు గావించెను. అప్పుడు నేనును సకలదేవతాగణంబులును గలసి మహాద్యుతిమంతుండగు హిమాచలేంద్రు నిట్లు ప్రశంసించితిమి. ఓపర్వతరాజా! భగవానుం డగుశర్వుని జామాతగాఁ బడయుటచే నీకు మహాభ్యుదయంబు గలిగినది. నీవెల్లవారికిని బ్రశంసనీయుఁడవు, పూజ్యుఁడవును, వంద్యుఁడవు నైతివి. మహాత్ముండవగు నీవింకను గాలక్షేపము చేసెదవేల? శుభకరంబగు వివాహమహోత్సవము సంపూర్ణంబు గావింపుము.

అని యుత్సాహంబు గూర్చుటయు నయ్యచలేశ్వరుండు సగౌరవంబుగ నాకుఁ బ్రణామంబు గావించి దేవా! నాసకలాభ్యుదయంబులకును నీవే కారణుండవు. పితామహా! ఏసమయంబున నేవిధముగాఁ గల్యాణంబు సర్వసంపన్నం బగునో యట్టిప్రయత్నం బంతయును నీవే కావింపుమని ప్రార్థించెను. అనంతరము నేనును శంకరుం గాంచి యుద్వాహవిధి ననుష్ఠింపవలయు నని ప్రార్థించుటయు నమ్మహాదేవుం డంగీకరించెను. అప్పుడు మేమందఱమును గలసి నానారత్నమయం బగు నొకపురంబును నిర్మించి మణిహేమమయాలంకారములతో నలంకరించితిమి. ఆపురంబు మరకతనుత్తమశోభితంబును, సువర్ణస్తంభవిరా

జితంబును నై కన్నులపండువుగా నుండెను. రమణీయం బగునాపురం బునకు ద్వారదేశంబున సూర్యచంద్రులంబోని మహామణు లలంకరిం పఁబడి ప్రకాశించుచు శైత్యతాపంబులఁ గూర్చుచుండెను. సుఖస్ప ర్శంబులగు మందపవనంబు లందు సుగంధంబులఁ బ్రవహింపఁజేయు చు నీశ్వరేశ్వరునియందలి భక్తిభావమును బ్రదర్శించుచు వీతెంచు చుండెను.

సాగరచతుష్టయంబును, శక్రాదిసురగణంబులును, సకలదేవ నదులును, మహానదులును, సిద్ధగంధర్వాప్సరోగణంబులును, నాగయ క్షరాక్షసగణంబులును, జలచరఖేచరకిన్నర దేవచారణగణంబులును, నారదతుంబురుప్రభృతినామగాయకగణంబులును నానగరంబు నలంక రించి యుండిరి. తపోధనులగు ఋషిగణంబులు వేదసమ్మతంబులగు విధుల నుపదేశించుచుండ ననేకులగు మహర్షులు వైవాహికంబు లగు మంత్రంబులను బఠించుచుండిరి. దేవకన్యకల వివిధమంగళసంగీతము లారంభ మయ్యెను. ఆకల్యాణంబునకు ఋతువులాఱును మూర్తి మంతములై విచ్చేసెను.

వైవాహికమంత్రశ్రవణంబుచే నీలనీరదసదృశంబులగు శిఖికు లంబులు హర్షోత్కర్షంబుచేఁ గేకారవంబు సేయుచు నృత్యము సేయ నారంభించెను. ఆసమయంబున విలోలపింగళస్పష్టవిద్యుద్దీప్రపంక్తు మందహాసంబు గావించుచు వర్షర్తువేతెంచెను. కుముదకుసుమవిరచితం బులగు శిరోభూషణంబులంబోలి శుక్లవర్ణంబులగు బలాకపంక్తులు గగనతలంబునఁ బరిభ్రమింప నారంభించెను. అందందు శిలీంధ్రకదళీ ప్రభృతి వివిధతరులతాదులు నవనవోద్భిన్నపల్లవసమూహంబులచే శోభిల్లుచుండెను. మనోహరంబులగు మయూరకేకారవంబులచే మానవ తులగు నుత్తకాశినుల మనోధైర్యములు క్షణకాలంబున విభంగంబు

లగుచుండెను. శశాంకలేఖంబోలి కుటిలంబును, వివిధవర్ణోజ్జ్వలంబును దర్శనీయంబునగు నింద్రధనువు మేఘమండలసమీపంబున నతిరమణీయంబై యుండెను. విచిత్రపుష్పంబుసంభూతంబులును, సుగంధకలితంబులు నగుసమీరణంబులు వర్షజలసంపర్కంబున శీతలంబులై యతి సుఖంబుగ వీతెంచుచు సురాంగనలనీలాలకంబులం గంపింపఁజేయుచుండెను. శబ్దాయమానంబులగు పయోదమాలికలు చంద్రమండలము నావరించుచుండెను. పథికాంగన లుత్కంఠలై నిట్టూర్పులు విడుచుచు సాదరంబుగ వర్షాగమంబును నిరీక్షించుచుండిరి. మఱియు నవ్వర్షాగమంబు హంసనినాదంబులను నూపురధ్వనులతోడను, సమున్నతపయోధరంబులను పయోధరంబులతోడను, చంచలచంచలాలతలను హారంబులతోడను, వికచకమలంబులనులోచనంబులతోడను నతి రమణీయంబై యుండెను. ఆనీలనీరదధ్వనులం గాంచి మదమరాళంబులు విత్రస్తంబు లగుచుండెను. నిరంతరవిమలధారాపతనంబువలన నుత్పలదళాగ్రంబులు వినమ్రంబు లగుచుండెను. ఇట్లు సురభికుసుమరాగంబు లంగరాగంబు చేసికొని గిరిజాదేవివివాహమునకు వర్షర్తు వేతెంచెను.

పిమ్మట ననురాగవతియు, మనోహారిణియు నగుకామినీమణిం బోలి శరత్తు ననుదెంచెను. ఉన్ముక్తమేఘకంచుకయు, విస్ఫుటకమలశోకపయోధరయు, హంసధ్వనినూపురనినాదయు, విస్తీర్ణపులినశ్రోణియు, సారసమాలికామేఖలయు, ప్రఫుల్లేందీవరనీలనయనయు, పక్వబింబఫలాధరయు, కుందదంతప్రహాసినియు, నవశ్యామలతాశ్యామరోమరాజియు, చంద్రాంశుమాలికయు, సమచాళికులోద్గీతమధురభాషియు, చలత్కుముదకుండలశోభినియు, రక్తాశోకపల్లవాంగుళియు, అశోకపుష్పవిలసితామాల్యవసనశోభినియు, రక్తోత్పలదళచరణయు, జాతీకుసుమ

సఖావళియు, కదళీస్తంభ వామోరువిరాజితయు, శశాంకవదనయు, సర్వలక్షణసంపన్నయు, సర్వాలంకారవిలసితయు నై ప్రేమమయియు, సానురాగయు, మనోరమయు నగుకాంతరంబోలి నిర్ముక్తాసితమేఘకంచుకపటయు, పూర్ణచంద్రబింబాననయు, నీలాంభోజవిలోచనయు, రవికరోద్భిన్నపద్మకోశపయోధరయు నగుశరద్రమణి నానాకుసుమరజోగంధంబులచే హృదయాహ్లాదంబు గూర్చుచు దేవదేవియగు గౌరీదేవి కల్యాణంబునకు విచ్చేసెను.

అనంతర మతిశీతలంబులగు మంచుబిందువులచే దశదిశలను ప్లావితంబులుగాఁ జేయుచు హేమంతఋతు వేతెంచుటయు నెల్లెడల వ్యాపించినమంచుచే నాహిమాచలంబంతయు క్షీరసాగరముంబోలి విరాజిల్లుచుండెను. హిమాచ్ఛన్నంబులగుశిఖరంబులచే నాగిరీంద్రము సితచ్ఛత్రశోభితుండగు మహారాజేంద్రుంబోలి యొప్పమీఱుచుండెను. నిర్మలజలపూర్ణంబులగు సరోవరంబులయందలి పద్మోత్పలకుసుమషండంబులపై నుండి సురనారీగణంబులకు మదనోద్దీపకంబులగు సమీరడింభకంబులు మెల్లమెల్లగ వీతెంచుచుండెను. మఱియు నాశైలేంద్రకన్యకాపరిణయంబునకు వసంతంబు వచ్చుటయు నాకస్మికముగ రమణీయాకృతులం బొల్చురమణీమణుల పయోధరాగ్రభాగంబులు కించిద్భిన్నములయ్యెను. నాతిశీతోష్ణంబు లగుసరోవరజలంబులు పద్మపరాగంబులచేఁ గపిలంబులై జలవిహంగదంపతులకలకలారావంబులచే ముఖరితంబు లయ్యెను. దిక్పాలకుల మదగజేంద్రంబులు పరమానందంబునఁ గ్రీడాడుచుండెను. ప్రేంకణంబులును, సహకారంబులును బహుస్వరాతిశయంబుఁ జూపుచు వికచమంజరులచే విలసిల్లుచుండెను. శుభ్రవర్ణంబులగు హిమశృంగంబులయందలి తిలకభూజంబులు కుసుమవర్షణంబు సేయుచు శుభకావ్యసమాగతులగుస్నిగ్ధులంబోలి శోభిల్లుచుండెను. సాలవృక్షశ్రేణులను నశోకవల్లికలు కాంతునికంఠాలింగనంబు గావించుకొనుకామినీగణంబులంబోలి మనోజ్ఞంబులై యుండె

ను. అవ్వసంతాగమంబుతోఁగూడఁ గదంబ, నీప, తాల, తమాల, సరళ, అశోక, పున్నాగ, కోవిదార, లవంగ, కర్ణికార, సప్తపర్ణ, అగరు, నారికేళాదులతో తరురాజంబులు ప్రఫుల్లకుసుమంబులతోడను, బరిణతఫలంబులతోడను రమణీయంబులై యుండెను. నిర్మలజలపూరితంబులగు జలాశయంబులు చక్రవాకకారండవాదివిహంగంబులచేతను, బద్మోత్పలాదికుసుమంబులచేతను, మీనాదిజలచరంబులచేతను శోభిల్లుచుండెను. మలయానిలంబులు సుఖశీతలంబులై పర్వతనిచయంబులందలి ప్రసూనంబుల రాల్చుచు మందమందగమనంబుల వీతెంచుచుండెను.

ఈవిధముగా ఋతువు లన్నియును బరస్పరమిశ్రితంబులై పవిత్రభావంబునఁ బ్రవర్తిల్లుచు నతిమనోహరంబులనుగు సుమమంజరులచేఁ ద్రుమతమశోభను బ్రకటింపఁజేయుచుండెను. జలాశయంబులందలిజలంబులొకచో మత్తమధుకరవేష్టితంబులగు పద్మంబులచే నీలవర్ణంబులును, మృణాలదండంబులచే గౌరవర్ణంబులును, రక్తోత్పలంబులచే రక్తవర్ణంబులు నై యుండెను. హిమాలయహేమశృంగంబు లన్నియు బహుపుష్పశోభితంబులై, బహువిహంగనినాదితంబులై, బహులతాతరుపరిశోభితంబులై కన్నులపండువుగా నుండెను. అందందు జరించుకోకిలాదివిహంగములు మృదుమధురగీతంబుల నాలపించి చంచలపక్షంబులై నీలకంఠంబులు నృత్యంబులు సేయుచుఁ గేకారవంబులఁ గావించుచుండ ననంగదేవుండు బలసంచయంబు గావించుకొని కుసుమచాపధరుండై దేవాంగనలను వేధించుటకు బద్ధపరికరుండయ్యెను.

క్రమముగా సూర్యతాపంబు ప్రఖరంబగుటయు జలాశయంబులు శుష్కప్రాయంబులగుచుండ ఘోరకళ్యాణంబునకు గ్రీష్మం బేతెంచెను. ఆగ్రీష్మంబునందును హిమాలయశృంగములు వివిధకుసుమలతాతరువిలసితంబులుగనే యుండెను. పాటలకదంబార్జునాదితరుషండంబులనుండి సుగంధకలితంబులగు మందపవనంబులు వీతెంచుచునే

యుండెను. జలాశయంబులన్నియు జలజకేసరంబులచే నరుణితంబుల గుటయుఁ దీరంబులఁ గలహంసాదిజలవిహంగములు మధురగీతంబుల చే వీనులవిందు సేయుచుండెను. నగశృంగములు కుసుమపాంశురంబు లగు కురవకంబులచే శోభిల్లుచుండెను. అమ్మహీధరవిశాలనితంబంబు లయం దందందుపకుళకుసుమంబులు పరివ్యాప్తములై యుండెను. అప్పు డు సకలజాతివృక్షంబులును గుసుమవిలసితంబులై, సకలపక్షిగణంబు లును మధురగానకలితంబులై యుండుటయు నెల్లయెడల నతిరమణీ యంబై యుండెను.

ఈవిధముగాఁ బార్వతీవివాహమహోత్సవంబునకు ఋతుషట్కంబును వచ్చెను. క్రమముగా సర్వజీవగణంబులును సమాగతంబు లయ్యెను. వివాహమంటపంబున వివిధవాద్యంబులు మొరయుచుండె ను. ఓమునివరులారా! అప్పుడు నేను గౌరీదేవికి యథాయోగ్యం బగు నలంకారంబు సేయించి స్వయముగాఁ గళ్యాణవేదికడకుఁ దీసికొనివచ్చి దేవదేవుండగు శంకరుంగాంచి మరల నిట్లు నివేదించితిని. దేవా! నేను నీకుఁ బురోహితుండనై యగ్నిహోత్రంబు గావించెదను. దేవరయాజ్ఞ యైనచో నీకల్యాణవిధు లన్నియు యథోచితంబుగ నిర్వర్తించెదను.

అనుటయు మహాదేవుండు నన్నుంగాంచి పితామహా! నీచెప్పిన విధంబున సమస్తకార్యంబులును సంపన్నంబులుగాఁ జేయుము. నేను నీయుపదేశానుసారంబుగఁ బ్రవర్తించెదనని యానతిచ్చెను. అప్పుడు నేను ప్రహృష్టహృదయుండనై సత్వరంబుగఁ గుశానయనంబు గావించి పార్వతీపరమేశ్వరులహస్తద్వయంబును యోగబంధంబుచే నాబద్ధంబు గావించితిని. హుతాశనుం డాసమయంబున స్వయముగా నేతెంచి కృతాంజలిపుటుండై యుండెను. శ్రుతిగీతంబులును, మహామంత్రం బులునుగూడ మూర్తిమంతంబులై వచ్చి యుపాసనంబు సేయుటయు యథావిధిగ హోమకార్యనిర్వాహణంబు గావించి గౌరీశంకరులచేఁ గల్యాణవహ్నికిఁ బ్రదక్షిణంబు సేయించి పరమానందములోఁ గంకణ

విమోచనంబు గావించితిని. ఈవిధముగాఁ గల్యాణవిధులన్నియుఁ బరిసమాప్తంబులైన వెనుక నేను భగవానుండగు వృషభధ్వజునకుఁ బ్రణామం బాచరించితిని. ఇట్లు యోగబలంబుచేతనే యుమామహేశ్వరుల వివాహవ్యాపారంబంతయు సంపన్నంబయ్యెను. కాని యీతత్త్వమును దేవతలుకూడ నెఱుంగఁజాలకుండిరి. మునులారా! స్వయముగఁ బౌరోహిత్యముం గావించిననేనే మీకిప్పుడు గౌరీశంకరులకల్యాణచరిత్రమును సంక్షేపముగఁ జెప్పితిని. ఆవివాహసంబంధమునం దింకను నత్యపూర్వంబగు విచిత్రవిషయంబున్నది చెప్పెదను వినుండు.

శివస్తుతినిరూపణము.

అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు వెండియు నిట్లనియెను. తపోధనులారా! ఈవిధముగా నమితతేజుం డగుమహాదేవునిపరిణయమహోత్సవము సంపూర్ణం బగుటయు నింద్రాది బృందారకబృందంబులు పరమానందభరితులై యతిప్రీతంబులగు వాక్సముదాయంబుచే నద్దేవదేవు నిట్లువినుతింపం దొడంగిరి. ఓపర్వతలింగా! పర్వతేశ్వరా! పవనవేగా! విరూపా! నీకు నమస్కారము. అజితుండవు, క్లేశనాశనుండవు, శుభసంపత్తిదాతవు, నీలకంఠుండవు, అంబికానాయకుండవు నగునీకు వందనములు. ఘనరూపుండును, శతరూపుండును, సహస్రనేత్రుండును, సహస్రపాదుండును, దేవమయుండును, భైరవరూపుండును, విరూపాక్షుండును, వేదాంగుండును, ఇంద్రబాహుస్తంభనుండును, వేదాంకురుండును, చరాచరేశ్వరుండును, శమనుండును, సలిలలింగుండును, యుగాంతుండును, కపాలమాలాధరుండును, కపాలసూత్రాభరణుండును, కపాలహస్తుండును, దండధరుండును, గదాధరుండును, త్రిలోకనాథుండును, పశుపతియుఁ, ఖట్వాంగహస్తుండును, ప్రమథార్తిహరుండును, నగునీకుఁ బ్రణామంబులు. యజ్ఞశిరోహంతయు, కృష్ణకేశాపహారియు, భగనేత్రనిపాతనుండును, పూషదంతహరుండును, పినాక

పాణియు, శూలహస్తుండును, ఖడ్గముద్గరధరుండును, కాలకాలుండును, త్రినయనుండును, అంతకాంతకుండును, పర్వతనిలయుండును, సువర్ణరేతుండును, నగునీకు నమస్కారము. దేవా! నీవు యోగిగురుండవు. చంద్రార్కనేత్రుండవు, సాధుగృహస్థుండవు, శ్మశానరతుండవు, శ్మశానవాసుండవు, దేవతానాథుండవు, త్ర్యంబకుండవు, కార్యకారణస్వరూపుండవును, అప్రమేయుండవు, నగునీకు నమస్కారము. ఓ భూతభావనా! ప్రభూ! మాయెడల సౌమ్యుండవగుము.

అని యిట్లు భగవానుండగు జగత్పతింగూర్చి దేవతలందఱు ననేకవిధంబుల వినుతించుటయు దేవదేవుండు ప్రసన్నుండై మీయభిమతవరంబుల నర్థింపుఁడని యానతిచ్చెను. అప్పుడు సురలందఱును బ్రణతులై మహాత్మా! అవశ్యకంబైనప్పుడు మేమునిన్నర్థించెదము. అప్పుడు మాయీప్సితవరదానంబు గావించునట్లనుగ్రహింపు మని ప్రార్థించిరి. భగవానుండగుమహేశ్వరుండట్లే చేసెదనని కరుణించి వారికి సెలవొసంగి పంపి తానును స్వీయభవనంబునఁ బ్రవేశించెను. కల్యాణోత్సవసమయంబున దేవతలచేఁ గావింపఁబడిన యీశివస్తోత్రరాజమును బఠించువారును, వినిపించువారును, దేహాంతంబున గణేశతుల్యుల గుదురు.

మదనదహనము.

దేవదేవుం డగుమహేశ్వరుం డిట్లు స్వీయంభవనంబునఁ బ్రవేశించుటయు క్రూరహృదయుండగుమన్మథుం డద్దేవుని గుసుమశరాహతుం గావింపవలయు నని నిశ్చయించెను. దురాచారుండును, దురాత్ముండును, గులాధముండు నగునిమ్మదనునకు సకలలోకపీడనంబు గావించుటయేస్వభావము. అతఁడు మహర్షులవ్రతనియమంబులకు విఘ్నకారియై యుండును. అప్పుడాకుసుమశరుండును, రతియును, చక్రవాకదంపతులరూపముం దాల్చి నచ్చియట విహరించుచుండిరి.

ఆతతాయి యగునమ్మదనుం గాంచి మహాదేవుండు తిరస్కారంబు సేయుచు నాతనిపైఁ దనతృతీయనయనంబు దృష్టిపాతంబు వించెను. తోడనే యద్దేవునినయనంబునుండి సహస్రసహస్రంబులగు హుతాశనజ్వాలామాలికలు ప్రదీప్తంబులై వెలువడి సత్వరంబుగ రతిపతిని సపరిచ్ఛదంబుగ భస్మీభూతునిం గావించెను. దహ్యమానుండగు మదనుండును కరుణస్వరంబున రోదనంబుసేయుచు దేవదేవుని చరణసమీపభూతలంబునఁ బడిపోయెను. అప్పుడు రతీదేవి దుఃఖాతిరేకంబున విలపించుచుఁ బార్వతీపరమేశ్వరులం గూర్చి పతిభిక్షముం గోరుకొనియెను. అట్లు దుఃఖించుచుఁ బ్రార్థించుచున్న రతీదేవిం గాంచి దేవియు, దేవుండును దయార్ద్రహృదయులై యామె నూఱడించుచు శోభదా! నీపతి దగ్ధుండయ్యెను. ఇఁక నాతనిపునరుత్పత్తి కుపాయంబు లేదు. కావున నీనాథుఁ డింతటినుండి యనంగుఁడై యుండియు సకలకార్యంబులను నిర్వర్తించుచుండును. కొంతకాలంబునకుఁదరువాత నాతఁడు వాసుదేవునకుఁ బుత్త్రుండై జనించి నిన్నుఁ బెండ్లియాడఁగలఁడు. అని యానతిచ్చుటయు రతీదేవి వరలాభంబునందు ముదితహృదయయై యాదేవదేవులకడ సెలవు గైకొని నిజనివాసంబునకుం బోయెను.

—♦ సుమేరుప్రస్థానము. ♦—

వృషభధ్వజుండును నీరీతిగాఁ గామదహనంబు చేసి ప్రహృష్టచిత్తుండై యుమాసహితంబుగ హిమాచలంబున యథేష్టవిహారంబులఁ గాలక్షేపము సేయుచుండెను. దివ్యకందరంబులయందును, నిర్మలజలాశయంబులయందును, రమణీయకర్ణికారవనంబులయందును, కమనీయనదీతీరంబులయందును, సుందరశైలశృంగంబులయందును, నానావిహంగకలాలాపముఖరితంబులగుపుణ్యతీర్థంబులయందును, పవిత్రాశ్రమంబులయందును, సకలపుణ్యమయప్రదేశములందును, యుపగంధ

ర్వవిద్యాధరసేవితంబులగు నితరసుందరదేశంబులయందును ద్రినేత్రుండు గిరితనయాద్వితీయుండై విహరింపందొడంగెను.

అప్పు డింద్రాది దేవతాగణంబులును, మునిగణంబులును సమ్మహాదేవుని బరివేష్టించియుండిరి. పరమానందముతో నప్సరోగణంబులు నృత్యంబులు సేయందొడంగిరి. గంధర్వులు వివిధవాద్యగీతంబుల గానింప నారంభించిరి. అనేకు లమాత్యాదిమండపతులను స్తోత్రము సేయుచుండిరి. మహాత్ముం డగు మహేశ్వరుం డిట్లు బహువినోదంబులతోం గాలయాపనంబు సేయుచు దేవీప్రియంబు సేయంగోరి యాహిమాచలంబును విడువ నొల్లం డయ్యెను. చంద్రమౌళి యగు నా దేవుండా దేవికి సంతోషంబు గూర్ప నెంచి హిమాచలశృంగంబున నివసించియుండి యనేకగణేశమూర్తులం దాల్చి యామె కానందంబుం గూర్చుచుండెను.

ఇట్లుండ నొకప్పుడు పరమేశ్వరి యమూల్యహేమాసనాసీనయైయున్న తల్లియగు మేనచెంత కరుదెంచెను. తల్లియుం దనపుత్రిక నొకయమూల్యపీఠంబునం గూర్చుండంజేసి తల్లీ! నీవు చాలదినంబుల కిచ్చటికి వచ్చితివి. నీశుభసంవాదంబు నాకెఱింగింపుము. అమ్మా! నీవు దరిద్రురాలవయ్యును భర్తతోం గలసి గలసి క్రీడించుచుంటివిగాదా? నిరాశ్రయులును, దరిద్రులు నగువారు నీనాథునివలెనే క్రీడించుచుందురు. అనుటయు సతీదేవి యసంతుష్టయయ్యును మిగుల నోర్పుగలిగి తల్లి కెట్టియుత్తరమును జెప్పక యటనుండి కదలి మరలం దన పతికడకుం బోయి భర్తం గాంచి దేవదేవా! నేనింక నీభూధరంబున నివసింప నొల్లను. ఈ భూమండలమున నివసించుటకు మనకనేకస్థలంబు లున్నవి. నా విన్నపమును మన్నించి మనము మఱియెచ్చటికైనం బోయి నివసించియుండుట కంగీకరింపవలయును. అని ప్రార్థించుటయు దేవదేవుండు ప్రియా! మనమన్యత్ర నివసింపవలయు నని నీకెప్పుడును జెప్పుచునే యున్నాను. కాని నీకప్పు డట్టియభిప్రాయము లేకపోయిన

నది. ఏకారణముచేతనో నీకిప్పు డట్టియుద్దేశము గలిగినది. ఇప్పుడు దేవీ! ఇంతయాకస్మికముగా నీకీభావపరివర్తన మేల గలిగినది? అని ప్రశ్నించుటయు దేవి యిట్లనియెను.

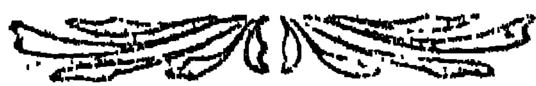
దేవదేవా! నేనిప్పుడు నాపితృగృహంబునకుం బోయితిని. ఎవ్వరును జెంతలేని సమయంబున నాతల్లి నన్నుం గాంచి సమాదరభావంబునఁ గూర్చుండఁజేసి తల్లీ! నీభర్త దరిద్రుండయ్యును సుఖముగఁ గ్రీడించుచున్నాఁడు. అట్లు క్రీడించువారు దేవతలలోఁగూడ నెవ్వరును లేరని పలికినది. మహాదేవా! నీవు గణసమూహంబుతోఁ గలసిక్రీడించుట మాయమ్మ కిష్టముగా లేదు. అనిచెప్పుటయు శివుండు చిఱునవ్వు నవ్వుచు దేవిని బరిహసించుటకై ప్రియా! మాయమ్మచెప్పినమాట సత్యమే. అందులకు సందేహము లేదు. దానికై నీవింతదైన్యంబును, క్రోధంబును గాంచుటేల? నేను చిరకాలముండియుఁ గృత్తివాసుఁడను, దిగంబరుఁడను, శ్మశానవాసియు నైయుంటిని. నివసించుటకు నాకొకగృహంబును లేదు. నేను భూతగణంబులతోఁ గలసి వనంబులను, పర్వతకందరంబులను బరిభ్రమించుచుందును. నీవు నీతల్లిమాటఁ గోపింపకుము. ఆమె సత్యమే వచించినది. ఈభూతలంబునఁ దక్షతోఁ దుల్యులగుబంధువు లెందును లేరని యెఱుంగుము.

అనుటయు దేవదేవి యోమహాదేవా! నాకు బంధువులతోను బాంధవముతోడను బ్రయోజనంబు లేదు. నేనుసుఖంబుగ నివసించునట్టియేర్పాటు గావింపుమని వేఁడుకొనియెను. ఇట్లు దేవి ప్రార్థించుటయు మహాదేవుండు గౌరీదేవికిఁ బ్రియంబు సేయఁగోరి యాభూషణాం హిమాలయంబును బరిత్యజించి ప్రియపరిజనంబు లగుగణబృందంబులతోఁగూడ సురసిద్ధచారణసేవితంబగు సుమేరుశైలంబునకుఁ బ్రస్థానంబుఁ గావించెను.

శ్రీరామచంద్ర.

బ్రహ్మపురాణము

ద్వితీయసంపుటము.

రూపగుణరహితు, నజు, ని
ర్లేపుని, గూటస్థు, నచలు, లీలామయు, స
ర్వోపాధిముక్తు, సర్వ
వ్యాపితు, నచ్యుతుని బ్రస్తుతింతుము భక్తిన్.

—— ప్రథమాధ్యాయము. ——

బ్రహ్మదేవుం డిట్లనియెను. సుమేరుశైలంబున నానారత్నవిరాజితంబును, విచిత్రంబును, త్రిలోకపూజ్యంబును, అప్రమేయంబును, సర్వజనపూజితంబును నగు నొక్కస్థలంబు నుత్తుంగశృంగమునందు సర్వధాతుచిత్రితంబును, పర్యంకమువోలె విశాలంబునగు తటంబునందు పూర్వ మొకప్పుడు దేవదేవుండగు శంకరుం డేకాకియై కూర్చుండియుండెను. నిత్యానపాయినియగు గిరికుమారియు నమ్మహాదేవునిపార్శ్వమునం దుపవిష్టయై యుండెను. మహాత్ములగు నాదిత్యగణంబులును, తేజోనిధులగు వసుగణంబులును, భిషగ్వరులగు నశ్వినీకుమారులును, గుహ్యకగణపరివృతుండగు యక్షరాజు వైశ్రవణుండును జగదీశ్వరుండగు నాతని నుపాసించుచుండిరి. ఉశనుండను మహామునియగు శుక్రుండును, సనత్కుమారప్రముఖమహర్షులును, అంగిర ఆది దేవర్షులును, పర్వతనా

దులును, గంధర్వాప్సరోగణంబులును నచ్చటికేతెంచిరి. వివిధకుసుమ పరిమళంబులతో మందమారుతంబులు వీతెంచుచుండెను. తరులతాదులు సర్వర్తుకుసుమసమూహంబులచే విరాజిల్లుచుండెను. సిద్ధవిద్యాధరాదితపోధనులును, నానారూపధరు లగుభూతగణంబులును, మహాకాయు లగురాక్షసగణంబులును, పిశాచసంఘములును, వివిధాయుధధరులై, వివిధాకారులైన దేవానుచరులును, శూలధరుండును, భగవానుండు నగునందీశ్వరుండును, సర్వతీర్థమయియైయ మూర్తీభవించియున్నగంగాదేవియు పశుపతి యగునమ్మహాదేవు నుపాసించుచుండిరి.

ఇట్లు సకలదేవతాసమూహంబులచేతను భగవానుండగుశంకరుండు సంపూజితుండై యున్నసమయంబునఁ బ్రజాపతి యగుదక్షుండు పూర్వోక్తవిధానంబున యజ్ఞముం గావించుట కారంభించి యుండెను. స్వర్గమునుండి యింద్రాదిదేవతలందఱును దక్షాలయంబునకుఁ జేరియుండిరి. వారందఱును దివ్యవిమానారూఢులై నానాద్రుమలతాకీర్ణంబగు గంగాద్వారమునఁ బరివేష్టించి యుండిరి. యజ్ఞభాగులగునాదిత్యవసురుద్రసాధ్యాదిదేవగణంబులందఱును విష్ణుదేవునితోఁగూడ వచ్చియుండిరి. యజ్ఞకర్తలగుఋషిగణంబులును విచ్చేసియుండిరి. అనలతేజులగుదేవతాగణంబులు కళత్రసహితముగా విమానారూఢులై వచ్చియుండిరి.

యజ్ఞదర్శనార్థులై యిట్లువచ్చియున్నవారినందఱం గాంచి దధీచిమునీంద్రుండు దక్షప్రజాపతి నుద్దేశించి సక్రోధంబుగా నిట్లనియెను. అపూజ్యులఁ బూజించుటవలనను, పూజ్యులఁ బూజింపకుండుటవలననుగూడ మహాపాపము సంభవించు ననుటకు సందియము లేదు. పశుపతి సర్వపూజ్యుండు. నీవాతనిఁ బూజింపక యేలయుపేక్షించితివు? అనుటయు దక్షుండు నాకిచ్చటఁ ద్రిశూలధరులును, గపర్దులు నగునేకా

దశరుద్రులున్నారు. వీరికిభిన్నుం డగుమహేశ్వరు నేనెన్నండు నెఱుం
గ ననియెను. అంత దధీచిమునీంద్రుండు క్రోధముతో సకలలోకా
ధ్యక్షుండగుశంకరుని నీవీయజ్ఞమునకాహ్వానింపనైతివి. నేను నిశ్చయ
ముగా నమ్మహాదేవునికంటె నితరదైవతంబుల నెఱుంగనివాఁడ నైతి
నేని నాసత్యబలంబుచే నీదక్షయజ్ఞము సుస్థిరంబు గాకుండుఁగాక! అని
పలుకుటయు దక్షుండు నేను విష్ణుదేవునకు వివిధంబు లగుయాగభాగం
బుల నర్పించితిని. రుద్రాదులును, దక్కిన దేవతలునుగూడఁ దమ
భాగములం గైకొనిరి. నేను శంకరునకుమాత్రము యజ్ఞభాగము న
ర్పింపఁదలఁచుకొనలేదు. అని చెప్పెను.

ఇట నుమాదేవి దక్షయజ్ఞమునకుఁ బోవుచున్న దేవతలం గాంచి
తనపతి యగుపశుపతినుద్దేశించి దేవా! ఈయింద్రాదిదేవతలం
నెచ్చటికిఁ బోవుచున్నారో యానతియవలయునని ప్రార్థించుటయు
మహేశ్వరుండు ఓదేవీ! ప్రజాపతి యగుదక్షుం డశ్వమేధయాగము చే
యుచున్నాఁడు. వీరందఱు నచ్చటికే పోవుచున్నారని చెప్పెను. అంతఁ
బార్వతీదేవి మహాదేవా! ఆయజ్ఞమునకు మీరేల పోలేదని ప్రశ్నించు
టయు మహేశ్వరుండు ప్రియా! సర్వయజ్ఞములందును నాకు భాగము
లేకుండునట్లు దేవతలచేతనే కల్పింపఁబడియెను. నేనట్టి పూర్వాగతపథ
ము నవలంబించి సంచరింపవలయును. దేవతలు నాకు యజ్ఞభాగము
ల నర్పింపరు. అనుటయు గౌరీదేవి దేవా! గుణప్రధానములచే సకల
దేవతలయందును మీరేప్రధానులు. తేజోయశశ్శ్రీలచే మీరెల్లరకుఁ
నజేయులు. అట్టిమీకు యజ్ఞభాగము లేకుండుట నాకు వి[illegible]
నున్నది. ఈదుఃఖముచే నాదేహమంతయుఁ గంపించిపోవుచున్నది. ఓ
భూతనాథా! ఇంద్రాదిదేవగణంబులతోఁగూడ నీకును యజ్ఞభాగము
లభించుటకు నేనెట్టిదానతపోనియమాదులఁ గావింపవలయునో చెప్ప

నునియెను. సతీమణి యగుగౌరి యిట్లు సంతోషభరితహృదయముతోఁ ప్రశ్నించుటయు మహాదేవుం డించుక చింతించి యోదేవీ ! నీవిట్లనుట యుక్తము గాదు. ఓవిశాలాక్షీ ! ఇంద్రాదిదేవతాగణంబులు ధ్యానమూలంబున నా తత్త్వము నెఱింగియే యున్నారు. నేను కోపించినచోఁ ద్రిభువనంబులును దగ్ధములై పోవును. బ్రహ్మవేత్త లగుసాధుపురుషులు నన్ను యజ్ఞేశ్వరునిగాఁ బ్రస్తుతించుచుందురు. రథంతరసామగీతము నన్నుద్దేశించియే గానము చేయఁబడుచున్నది. యజమానులు బ్రహ్మమంత్రములతో నన్నర్చించుచుందురు. నాకొఱకు యజ్ఞభాగము కల్పింపఁబడియున్నది.

అని యుపలాలించుటయు దేవి యిట్లనియెను. ఓశర్వా ! నీవు సాధారణస్త్రీజనంబునుంబోలి యాత్మస్తుతి చేసికొని గర్వపడుచున్నావని యెత్తిపొడుచుటయు, భగవానుం డోదేవీ ! నేనూరక యాత్మస్తవము చేసికొనుట లేదు. ఇదిగో ! నాభాగరక్షణంబునకై యొక్కని సృష్టించెదను చూడుము ! అని చెప్పిమహాదేవుండు తనక్రోధానలంబుచే వక్త్రమునుండి యొకభూతమును సృజించి నీవు సత్వరంబుగఁ బోయి దక్షాధ్వరధ్వంసనముం గావించిరమ్మని యాజ్ఞాపించెను. సింహవేషముం దాల్చియున్నయాభూతము తీవ్రవేగంబున బయలుదేఱినప్పుడే దక్షమఖంబు విధ్వస్తంబైనట్లు తోఁచెను. భీమవిగ్రహయు మహేశ్వరియు నగుభద్రకాళి సాక్షీరూపంబున నాతని ననుసరించి పోయెను. శ్మశానవాసనిరతుండును, శివక్రోధమూర్తియు నగునాభూతము వీరభద్రనామంబున విఖ్యాతిం గాంచెను. ఆవీరభద్రుండును స్వయముగాఁ దన రోమకూపంబులనుండి రుద్రవీర్యులగుబహుసహస్రరుద్రానుచరులను సృజించెను. ఆగణేశ్వరు లందఱును రుద్రానుచరులును, రుద్రపరాక్రములునైరి. వారందఱును గిలకిలారావంబులచే భూనభోంతరములఁ

బ్రతిధ్వనింపఁజేయుచు నత్యుత్సాహముతో బయలుదేఱిరి. వారిభీష
ణారావంబులచే స్వర్గవాస్తవ్యులందఱును విభ్రాన్తు లగుచుండిరి. పర్వ
తములు బ్రద్దలై పోవుచుండెను. వసుంధర కంపించిపోవ భీకరప్రచండ
సమీరములు చెలరేఁగిపోవుచుండెను. సాగరములు సంక్షుభితములగు
చుండెను. అగ్నులు దీప్తిహీనము లగుచుండెను. భాస్కరచంద్రులు
పరిమ్లానము లగుచుండెను. గ్రహతారకాగణంబు లప్రకాశమానము లగు
చుండెను. దేవదానవమానవాదిసకలజీవులును నిస్తేజులై పోయిరి. ఈ
విధముగా జగంబంతయు నిబిడాంధకారబంధురముగాఁ జేయుచు య
థేచ్ఛాగమనంబులచే గణేశ్వరు లందఱును విజృంభించుచుండిరి. వారు
యజ్ఞశాలం బ్రవేశించినంతనే యూపంబుల నన్నిటిని పెల్లగించి పాఱ
వైచి యొక్కసారిగా సింహనాదములం గావించుచు భీకరాకారంబుల
తో నుద్ధతులై చిందులుద్రొక్కుటయు యజ్ఞపాత్రంబు లన్నియును
జూర్ణీభూతములై పోయెను. యజ్ఞశాలయంతయు విధ్వస్తమై పోయెను.
పర్వతోపమంబు లగుదివ్యాన్నంబులును, పానీయంబులును, భక్ష్యం
బులును, మఱియు నాయజ్ఞంబునకు సంపాదింపఁబడిన పాలు, నేయి,
తేనె, పాయసము, షడ్రసములు, మాంసములు, దివ్యంబులగుచోష్య
లేహ్యపేయపదార్థంబులునుగూడ నారుద్రానుచరులచేఁ గబళితములై
యపవిత్రములై వినష్టములై పోయెను.

రుద్రకోపసంభవులును, ఘోరమూర్తులును, కాలాగ్నిరుద్రతే
జులును, పర్వతాకారులునగు ప్రమథగణంబులు భయంకరవిహారంబు
లఁ గావించుచు, వివిధభక్ష్యంబుల భుజియించుచు, సురసుందరీమణు
లం బట్టి నలుదెసలకు విసరిపాఱవైచుచు ననేకవిధంబుల యజ్ఞశాల
యంతయును ఛిందరవందరగఁ జేసివైచిరి. ఈవిధముగా రుద్రకోపప్రస్ఫు
రితుండును, ప్రతాపవంతుఁడును నగువీరభద్రుఁడు దుర్ధర్షులగురుద్రాను

చరులతోఁ గలసి సర్వదేవరక్షితంబగు దక్షయజ్ఞమును భద్రకాళీసమక్షంబున దగ్ధంబు గావించివైచెను. రుద్రానుచరులందఱును విజయోల్లాసముచే సింహనాదములం గావించుచుండిరి. అప్పుడింద్రాదిదేవతలందఱును దక్షప్రజాపతిసహితులై నిటలతటంబుల నంజలిబంధంబు గావించుకొని వీరభద్రునుద్దేశించి మహాత్మా! నీవెవ్వఁడవో యెఱింగింపు మని ప్రార్థించుటయు వీరభద్రుం డిట్లనియెను.

ఓసురవరులారా! నేను దేవదానవులలో నెవ్వండను గాను. నేనెద్దియైన ననుభవింపఁగోరి యిచ్చటికి వచ్చియుండలేదు. నాకుఁ జూడఁదగిన దేదియును లేదు. నేనింద్రుఁడనుగాను. ఇటకు వచ్చుటకు నాకెట్టికోరికయును లేదు. దక్షమఖధ్వంసము చేయుటయే నాయుద్దేశము. అందుకొఱకే వచ్చితిని. నేను రుద్రకోపమువలన జనించితిని. నాపేరువీరభద్రుఁడు. దేవీకోపసంజనిత యగునీమె భద్రకాళి. ఈమె దేవదేవుని యాదేశముచే నిటకు వచ్చినది. కావున నోదేవతలారా! మీరుసత్వరంబుగ మహాదేవునిశరణముం గాంచుఁడు. ఏమనిన—శివానుచరులయనుగ్రహాముకంటె నుమాపతిక్రోధమే యించుకప్రియమైనది. అనిప్రబోధించెను.

మునివరులారా! దక్షమఖశాలయందలి సకలవస్తువులును జెల్లాచెదరై పోయెను. శివానుచరు లెల్లకడల నమంగళారావములం గావించుచుండిరి. అప్పుడు యజ్ఞము మృగరూపముం దాల్చి యాకాశమార్గమునఁ బలాయితం బగుచుండుటయు గణేశ్వరుండగువీరభద్రుండు కనుంగొని ధనుర్బాణధారియై యామృగంబు ననుసరించెను. అప్పుడు తేజోమయుండగువీరభద్రునిక్రోధమువలన నొకస్వేదబిందువుపతితంబై దానినుండి కాలానలసన్నిభంబగు నొకయగ్నిజ్వాల యుదయించెను; ఆయగ్నిమధ్యమునుండి హ్రిస్వాకారుండును, రక్తాక్షుండును, హ

రితశ్మశ్రువుండును, ఊర్ధ్వరోముండును, భయంకరుండు నగు నొకపురు షుండుదయించెను. ఆతనిశరీరమంతయును రోమరాజిచే నిండియుండె ను. కృష్ణవర్ణుండును, రక్తకర్ణుండును, రక్తవసనధారియు మహాసత్త్వశాలి యు నగునాపురుషుఁడగ్నిం బోలి పాఱిపోవుచున్నయజ్ఞమృగమును ద గ్ధముచేసివైచెను. అప్పుడు దేవతలందఱును భయభ్రాంతులై దశది శలఁ బలాయితు లగుచుండిరి. ఆపురుషునివిక్రమవిహారంబునకు స ప్తద్వీపవతి యగుపృథ్వి యంతయును గంపింపసాగెను. దేవలోకభ యంకరంబులగుమహాభూతంబులు నలుదెసలఁ బరుగులెత్తుచుండెను. అప్పుడు నేను మహాదేవుని బూజించి మహాదేవా! సకలదేవతలును నీకు యజ్ఞభాగమును సమర్పించెదరు. నీవు క్రోధము నుపసంహరింపుత ము. ఈసకలదేవతలును, ఋషులును నీక్రోధమువలన శాంతిలాభమును బడయఁజాలకున్నారు. మహాత్మా! నీస్వేదమునుండి జనియించిన మహాపురుషుఁ డింతటినుండి జ్వరనామంబున విఖ్యాతిం గాంచఁగలఁ డు. నీతేజమునందలియీయంశమును లోకమంతయు నేకమైనను భ రింపఁజాలదు. కావున దీనిననేకరూపములుగా విభజింపుమని ప్రార్థిం చుటయుఁ బినాకపాణి నావిన్నపమును మన్నించి సంప్రీతుండై యా క్రోధజ్వరము ననేకభాగములుగా విభజించెను. అప్పుడు దేవదేవున కు యజ్ఞభాగము నిర్ధారితమయ్యెను.

అప్పుడు దక్షుఁడు ప్రాణము లుగ్గఁబట్టుకొనివచ్చి మహాదేవుని శరణముం గాంచెను. శత్రుదమనుండగు నద్దేవుం డందఱ ననలోకిం చుచు మందహాసవదనముతో దక్షునుద్దేశించి నీకేమికావలయునో కోరు కొను మనియెను. దక్షుండును బ్రాంజలియై భయముతో సబాష్ప నయనుండై మహాదేవా! నీవు నాయెడలఁ బ్రసన్నుండవైతివేని, నేను నీదయకుఁ బాత్రుండ నగుదునేని చిరకాలమునుండి యతిప్రయాసము

ళో సంపాదింపఁబడి నీయనుచరగణంబులచే విధ్వస్తంబులై పోయిన సకలయజ్ఞపరికరంబులును, అన్నాదిదానులును, వివిధభక్ష్యభోగ్యద్రవ్యంబులునుగూడ నీయనుగ్రహంబుచే సఫలసంపన్నంబులగుంగాక! యని ప్రార్థించెను. అంత మహాదేవుండట్లేయగునని యనుగ్రహించెను.

దక్షుండిట్లు వరప్రాప్తుండై పరమేశ్వరునకు సాష్టాంగనమస్కారంబు గావించి యష్టోత్తరసహస్రనామంబుల నుచ్చరించుచు సంస్తవంబు గావించెను. అప్పుడు మహాదేవుండు సుప్రసన్నుండై యోసువ్రతా! నీసంస్తవంబునకు నేను సంతుష్టుండనైతిని. నీకు సాలోక్యము నొసంగితినని యాశ్వాసించి యోప్రజాపతీ! నీవు నీయజ్ఞము విధ్వస్తంబయ్యె నని విచారింపకుము. నాయనుగ్రహముచే నీకు సహస్రాశ్వమేధయజ్ఞఫలంబును, శతవాజపేయయజ్ఞఫలంబును లభింపఁగలదు. దేవదానవదుర్లభంబును, నిగూఢంబును, అనిందితంబును, వర్ణాశ్రమధర్మావిరుద్ధంబును, పశుపాశవిమోక్షణంబును, సర్వాశ్రమసమ్మతంబును, సర్వపాపహరంబును, శుభకరంబునగు ద్వాదశవర్షపాశుపతవ్రతఫలలాభంబు నీకు సిద్ధించుఁగాక! నీవు విచారమును విడువు మని యనుగ్రహించి గణసహితంబుగా నంతర్ధానుం డయ్యెను.

ఆసమయమునందు మహాదేవుఁడు యథోచితముగా యజ్ఞభాగమును బడసి సర్వభూతశాంతికొఱకు శైవజ్వరమును బహురూపములుగా విభజించెను. అందు నాగగణంబులకు శిఖాభితాపంబును, పర్వతంబులకుశిలాజత్తువు, జలంబులకు నీలికయు, భుజగంబులకు నిర్మోకంబును, సురభిగణంబులకు ఖోరకంబును, భూతలంబున నూషరంబును, శునకంబులకు దృష్టిప్రతిరోధంబును, అశ్వంబులకు రంధ్రాగతంబును, బర్హిగణంబులకు శిఖోద్భేదంబును, కోకిలంబులకు నేత్రరోగంబును, మహాత్ములకు ద్వేషణంబును, శుకంబులకు హిక్కయు, శార్దూలంబుల

ట శ్రీమయు జ్వరంబులయ్యెను. మానసభలలో నిది జ్వరంబనియే విఖ్యాతంబగుచున్నది. ఈజ్వరము జనించినది మొదలు మరణించువఱకును మానవదేహముల నధిష్ఠించి యుండును. జ్వరనామకంబగునీమహేశ్వరతేజము సర్వజనసన్మాన్యంబును వంద్యంబు నైనది. నిశ్చలచిత్తుండై యీశ్వరచరిత్రమును నిత్యమును బఠించువాఁడు ముక్తరోగియై పరమానందముతో సర్వాభీష్టసిద్ధుండగును.

—♦ ఏకామ్రక్షేత్రమాహాత్మ్యము. ♦—

మహార్షులందఱును బ్రహ్మచేఁ జెప్పంబడినయీపుణ్యచరిత్రము నాలకించి యానందపులకితులై పితామహునింగాంచి దేవా! నీవుమహాదేవుండగుశంకరునిమాహాత్మ్యమును వర్ణించితివి. దక్షయజ్ఞధ్వంసకథను వింటిమి. మాకిఁక నేకామ్రక్షేత్రమాహాత్మ్యముంగూర్చి బోధింపుమని ప్రార్థించిరి. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుం డిట్లుచెప్పందొడంగెను.

మునివరులారా! మహాదేవునకుఁ బ్రియంబగునేకామ్రక్షేత్రము సర్వపాపహరంబును, పుణ్యప్రదంబును, సర్వజనదుర్లభంబు నైనది. దానింగూర్చిసంక్షేపముగాఁ జెప్పెద నాలకింపుఁడు. అది యష్టతీర్థసమన్వితమైనది. కోటివిలసితంబగువారణాసింబోలి యది యతిపవిత్రమైనది. ఆక్షేత్రమునందుఁ బూర్వమొకయామ్రవృక్షముండెడిది. ఆవృక్షమువలననే యాక్షేత్రమున కాపేరు గలిగినది. ఆదివ్యక్షేత్రము నిత్యసంతుష్టులగునరనారీగణంబులచేతను, విద్వజ్జనంబులచేతను, ధనధాన్యసమృద్ధులచేతను మనోహరగృహగోపురంబులచేతను, అమూల్యమణిగణంబులచేతను, రాజహంససన్నిభంబులగుశుభ్రప్రాసాదమాలికలచేతను, వివిధరాజమార్గంబులచేతను, విచిత్రప్రాకారంబులచేతను, విరాజిల్లుచుండును. వివిధవర్ణపతాకాభిశోభితంబగునానగర మగాధంబులగునగడ్తలచేతను, ఆయుధపాణులగుభటులచేతను సర్వదా పరిరక్షి

తమై యుండును. అందెల్లప్పుడు నానందోత్సవములు పూర్ణీభవించి యుండును. వీణావేణుమృదంగాదివివిధవాద్యంబులు దశదిశలనూఱు మ్రోగుచుండ నాక్షేత్రము దివ్యోద్యానంబులచేతను, దేవభవనంబు లచేతను శోభిల్లుచుండును. అందు రత్నహారాలంకృతలును, బద్మప త్రాయతాక్షులును, పీనోన్నతవక్షోభాగలును, యువతులును, బూర్ణచంద్రాననలును, సూక్ష్మావలగ్నలును నగురమణీమణులు సర్వదా ప్రఫుల్లహృదయములతో విహరించుచుందురు. అందలిరమణీమణు లందఱును విదుషీమణులే. అందఱునుబ్రియదర్శినులే. అందఱును సౌభాగ్యవతులును, బ్రియవాదినులు, స్థిరయౌవనగర్వితలు, సుచరిత్రలు దివ్యమాల్యాలంకృతలు నై యుండుదురు. అందుస్త్రీలేకాక పురుషులుగూడ రమణీయాకారులె. అందు చతుర్వర్ణంబులవారును స్వధర్మనిరతులై వాసము చేయుచుందురు. అందు దుర్వృత్తులుగాని, పరద్రోహకారులుగాని, నిర్ధనులుగాని, మూర్ఖులుగాని, మలినులుగాని, రోగులుగాని, మాయావులుగాని యెవ్వరునులేరు.

అచ్చటివారందఱును నిత్యసుఖులే. అచ్చటిసర్వక్షేత్రములును సస్యపరిపూర్ణములై యుండును. కుసుమఫలభరితంబు లగువివిధ తరులతాదులచే నందలివనంబులు విరాజిల్లుచుండును. అందలి కమలేందీవరమండమండితంబు లగుసరోవరంబులు జలవిహంగమకలకూజితంబులచే నతిమనోహరంబులై యుండును. ఈవిధముగా నేకామ్రక్షేత్రము సర్వసంపత్సమృద్ధంబై పుణ్యజలాశయంబులచేఁ బరిశోభితం బగుచుండును. ఆక్షేత్రమునందు భుక్తిముక్తిప్రదాయకుండును, కృత్తివాసుండును, వృషధ్వజుం డగుసదాశివుండు సర్వలోకహితార్థమై స్వయముగా వేంచేసియుండును.

భూమండలమునందలిసమస్తపుణ్యతీర్థములు, నదములు, నదు

లు, సరోవరములు, పుష్కరిణులు, తటాకములు, వాపీకూపములు, సాగరములు మొదలగువానినుండి మహాదేవుండొక్కొక్కబిందువును సంగ్రహించి లోకహితంబుకొఱకు దేవతాసహితుండై యాక్షేత్రంబుననొకతీర్థంబును నిర్మించియుండెను. ఆతీర్థము బిందుసరనామంబుచేఁ బ్రఖ్యాతం బగుచున్నది. మార్గశీర్ష బహుళాష్టమీతిథియందును, విషువంబులయందును బిందుసరతీర్థంబునఁ జితేంద్రియుండై సందర్శించి యథావిధిగ నందు స్నానంబు గావించి దేవర్షిపితృతర్పణంబులు చేసి మౌనియై తిలోదకప్రదానంబుశ్రద్ధతోఁ గావించువాఁ డశ్వమేధఫలలాభంబు నందఁగలఁడు. చంద్రసూర్యగ్రహణంబులయందును, విషువసంక్రాంతులయందును, యుగాదులయందును, అయనసంక్రాంతులయందును, మఱియునితరపుణ్యదినంబులయందును, నచ్చట దానములం గావించుట యితరతీర్థదానంబులకంటె శతగుణాధికఫలదాయకం బగును. ఆబిందుసరస్తీరంబునఁ బితృదేవతలకుఁ బిండప్రదానంబు గావించినచో వారికక్షయసంతృప్తి కాఁగలదు.

అనంతరము జితేంద్రియుండును మౌనియునై మహాదేవమందిరంబునఁ బ్రవేశించి శంకరునకు మున్మారు ప్రదక్షిణంబు చేసి ఘృతక్షీరాదుల చేనభిషేకంబు చేసి చందనము, కుంకుమాదిసుగంధద్రవ్యములు, వివిధపుష్పములు, బిల్వదళములు, అర్కపత్రములు, ఆమలకఫలములు మొదలగువానిచే నాగమోక్తమంత్రవిధానంబునఁ జంద్రమౌళి యగు నుమాపతి నర్చింపవలయును. దీక్షాపరిహీనుం డగువాఁడు శివనామోచ్చారణమాత్రంబుననే పూజింపవలయును. ఈవిధముగా గంధపుష్పధూపదీపనైవేద్యాదులచే నర్చించి పిమ్మట సాష్టాంగప్రణామంబాచరించి నృత్తగీతవాద్యాదులతోడను, స్తోత్రపాఠములతోడను, జయధ్వనులతోడను ప్రదక్షిణంబు సేయవలయును. ఇట్లనిత్యవి

ధానంబున దేవదేవు నర్చించువారు సర్వపాపవిముక్తులును, రూపయౌవనశోభితులును, సర్వాభరణభూషితులు నై, మణిమయహేమవిమానంబు నధిరోహించి గంధర్వాప్సరోగణంబులచేఁ గీర్తింపఁబడుచు దిగంతంబులఁ దమతేజముచే వెలిఁగించుచు శివలోకప్రాప్తు లగుదురు. అట్టివారు శివలోకంబున నభీష్టసుఖభోగంబు లనుభవించుచుఁ గల్పాంతమువఱకును నివసించి యనంతరము మరల నీభూమండలంబునఁ జతుర్వేదవిదులగు యోగివరులగృహంబున జన్మించి పాశుపతయోగప్రాప్తులై తుదకు మోక్షలాభముం గాంతురు.

శయనైకాదశి, సంక్రాంతి, అయనములు, అశోకాష్టమిమొదలగు పవిత్రదివసములందు కృత్తివాసుం డగునమ్మహాదేవుని సందర్శించువారుసూర్యసన్నిభంబగువిమానము నధిరోహించి శివలోకముం జేరఁగలరు. ఆదేవదేవుని నిత్యమును సందర్శించుధీమంతు లెల్లరును శివలోకప్రాప్తు లగుదురు. ఆదేవునకు నలువంకలను సార్ధయోజనద్వయపరిమితంబగు ప్రదేశంబంతయును భుక్తిముక్తిప్రదాయకం బైనది. ఆక్షేత్రంబున భాస్కరేశ్వరలింగంబు గలదు. పూర్వకాలంబున నాదిత్యుండు దాని నర్చించి యుండెను. అందు గల కుండంబునందు స్నానంబుచేసి యాశివలింగమును దర్శించువారు సర్వపాపవిముక్తులై దివ్యవిమానారూఢులై గంధర్వాప్సరస్సంస్తుత్యులై శివలోకంబుఁ జేరి, యందు నిఖిలభోగంబుల ననుభవించుచుఁ గల్పాంతమువఱకు నుండి యనంతర మిహలోకంబున యోగికులంబున వేదవేదాంగవిదులును, సర్వభూతహితులును, మోక్షపరులును, సర్వసములును, ద్విజశ్రేష్ఠులు నై జన్మించి శాంభవయోగసిద్ధులై మోక్షప్రాప్తు లగుదురు. ఆక్షేత్రమునందలి సకలవనంబులయందును రథ్యలయందును చతుష్పథంబులయందును, శ్మశానాదులయందును, మఱియు నెల్లప్రదేశంబులయం

మును గల పుణ్యక్షేత్రంబులు, సపూజ్యంబులు నగులింగంబు లన్నియును మానవులకు పవిత్రీకరణంబు లైనవి. అవ్యగ్రచిత్తుండును, సమాహితుండును, శ్రద్ధాసహితుండును నై తల్లింగంబుల నభిషేకించి గంధపుష్పధూపదీపనైవేద్యనమస్కారస్తవప్రణామాదులచేతను, స్మృతిగీతాదులచేతను యథావిధిగ నర్చించువాఁడు శివలోకప్రాప్తుం డగును. స్త్రీజనంబుల కైనను శ్రద్ధాసహితంబుగ శివపూజం గావించినచోఁ బూర్వోక్తఫలలాభంబు గలుగు ననుటకు సందియం బేమాత్రంబును లేదు. ఆదివ్యక్షేత్రంబునందలి సకలగుణంబులను వర్ణించుటకు పరమేశ్వరుండు గాక మఱియెవ్వండు సమర్థుం డగును? వైశాఖాదిమాసంబులయం దేతిథియం దైనను శుక్లతో నైన నశుక్లతో నైన స్త్రీయైనఁ బురుషుం డైన నయ్యుత్తమక్షేత్రంబునకుం బోయి బిందుసరోవరంబున స్నానంబుసేసి యందున్న దేవదేవుండగు విరూపాక్షుని దేవియగు వరదాభవానిని చండాఖ్యుండగు గణముఖ్యుని, కార్తికేయుని, గణేశ్వరుని, నందీశ్వరుని, కల్పద్రుమంబును, సావిత్రిని సందర్శించినచో నట్టివారికి శివలోకప్రాప్తి యగును. అట్లే పాపహరం బగు కపాలతీర్థంబున విధిపూర్వకంబుగ స్నానంబుసేయువానికి నభిమతఫలలాభంబు చేకూరుటయే కాక శివలోకావాసంబుకూడ సిద్ధించును. జితేంద్రియుండై యాదివ్యక్షేత్రంబున స్తంభారోపణంబు గావించువాఁడు తనకులంబున నేకవింశతిపురుషుల నుద్ధరించి శివలోకసాయుజ్యంబు సేకూర్పంగలండు. శివప్రియంబగు నీయేకామ్రక్షేత్రంబు వారాణసీతుల్యపవిత్రంబు. అందు స్నానపూజనంబులఁ గావించువానికి మోక్షలాభంబు ధ్రువంబు.

—◆ ఉత్కలక్షేత్రవర్ణనము. ◆—

బ్రహ్మదేవుం డిట్లనియెను. మహర్షిశేఖరులారా! బ్రహ్మాణి

యు, జగన్మాతయు నగువిరజాదేవిచేఁ బ్రతిష్ఠితంబగువిరజాక్షేత్రమును దర్శించినమాత్రమునఁనే సప్తపురుషాంతరంబులనంతను గులంబు పవిత్రం బగును. ఒక్కసారి యాక్షేత్రమును సందర్శించి భక్తిపూర్వకంబుగ పూజాప్రణామాదులు గావించువారు కులోద్ధారకులై బ్రహ్మలోకప్రాప్తు లగుదురు. ఆక్షేత్రమునం దనేకదేవీమూర్తులు ప్రతిష్ఠింపఁబడి యున్నవి. వానినారాధించుటచే సర్వపాపహరంబును, నభీష్టఫలలాభంబును నగును. అందు సర్వపాపహారిణి యగు వైతరణీనది కలదు. ఆనదియందు స్నానముచేయువారు సర్వపాపవిముక్తు లగుదురు. ఆక్షేత్రంబున విష్ణుదేవుండు స్వాయంభువంబగువరాహమూర్తితో విరాజిల్లుచుండును. ఆదేవుని దర్శించుటవలనను, బూజించుటవలనను విష్ణులోకప్రాప్తి యగును. ఆవిరజాక్షేత్రంబున కాపిలంబును, గోగ్రహంబును, సోమతీర్థంబును, అలాబుతీర్థంబును, మృత్యుంజయంబును, క్రోడతీర్థంబును, వాసుకంబును, సిద్ధేశ్వరంబును, ననునష్టతీర్థంబులు గలవు. ఆతీర్థంబులయందు విధిపూర్వకంబుగా స్నానంబుచేసి యందలిదేవతాగణంబుల నర్చించువారికి సర్వపాపవిముక్తియు నంతంబున బ్రహ్మలోకప్రాప్తియునగును.

మదీయం బగువిరజాక్షేత్రంబునఁ బిండప్రదానంబుగావించినచోఁ బితృదేవతలు పరితృప్తు లగుదురు. ఆదివ్యక్షేత్రంబున మరణించువారికి మోక్షలాభంబు సిద్ధించును. సాగరతీర్థంబున స్నానముచేసి కపిలదేవుని సందర్శించి వరాహమూర్తి నారాధించువానికి స్వర్గలోకప్రాప్తియగును. ఆవిరజాతీర్థంబున నింకను ననేకపుణ్యతీర్థంబులును, బుణ్యాయతనంబులునుగలవు. సముద్రంబున కుత్తరతీరంబునఁ బరమగుహ్యంబును, పాపహరంబును, ముక్తిప్రదంబు నగునొకక్షేత్రముగలదు. అచ్చటిప్రదేశంబు లన్నియును వాలుకామయంబులై

యుండును. ఆక్షేత్రము సర్వకామప్రదంబై నది. దశయోజనపరిమి తంబగునది మానవులకు దుర్లభంబై నది.

ఆక్షేత్రమునకు నలువంకలను ఫలపుష్పభరితంబులగునానాత రులతాభిశోభితంబులగుమనోహరవనంబులు విరాజిల్లుచుండును. అస కలపాదపంబులయందును గిరశారికాకోకిలాదివిహంగములు కలకలధ్వ నులచే వీనులవిందు చేయుచు విహరించుచుండును. కమలశోభిత భితంబు లగుజలాశయంబును, పుష్కరిణులును, దీర్ఘికలును, తటాక ములును నందందు విలసిల్లుచుండును. అవియన్నియును నిర్మలజల పూరితంబులై యుండును. కాదంబ, చక్రవాక, జలకుక్కుట, కారం డవ, ప్లవ, మరాళాదిజలవిహంగములును, మత్స్యకూర్మాదిజలచరం బులును వానియందు విహరించుచుండును. ఆక్షేత్రమునందుఁ జతు ర్వర్ణాశ్రమనిష్ఠులును, స్వధర్మనిరతులునగు చతుర్వర్ణములవారు నం దు నివసించియుందురు. అందలిస్త్రీపురుషు లెల్లరును నిత్యసంతుష్టు లై యుందురు. సకలవిద్యలకు నాకరమై సకలధర్మములకు నా కరమై సకలగుణంబులకు నిధానమై జగంబునఁ బరమదుర్లభం బగు నాక్షేత్రముశోభిల్లుచుండును.

మునివరులారా! ఆదివ్యక్షేత్రమునందు విఖ్యాతుండగుపురు షోత్తమదేవుఁడు విరాజిల్లుచుండును. భగవానుం డగుపురుషోత్తమదే వుని సంస్థానంబగునుత్కలదేశమంతయును శ్రీకృష్ణదేవు ననుగ్రహంబు చే నతిపవిత్రంబైనది. జగద్వ్యాపకుండగుజగన్నాథుం డందే సుప్రతి ష్ఠుండై యుండును. నేనును, రుద్రేంద్రాగ్నిప్రముఖదేవగణంబులు ను సర్వదా యందు నివసించి యుందుము. గంధర్వులు, అప్సరలు, పితృదేవతలు, దేవమానవగణంబులు, యక్షులు, విద్యాధరులు, సిద్ధు లు, నియమవంతులగుమునిగణంబులు, వాలఖిల్యాదిఋషిగణంబులు,

కశ్యపాదిప్రజాపతులు, సుపర్ణులు, కిన్నరులు మొదలగువారందఱును, సాంగకంబులగుచతుర్వేదంబులును, వివిధశాస్త్రంబులును, సకలేతిహాసంబులును, పుణ్యపురాణసమూహంబులును, బహుదక్షిణాసహితయజ్ఞంబులును, వివిధపుణ్యనదీగణంబులును, నానాతీర్థంబులును, నానాయతనంబులును, సాగరసమూహంబులును, శైలబృందంబులును సర్వంబు నందు విలసిల్లుచుండును. దేవర్షిపితృసేవితంబును, సర్వోపభోగమయంబును పావనంబు నగునాదేశమునందు వసించుట కెవ్వరభిలషింపకుందురు ? ఆదేశముకంటె శ్రేష్ఠతమం బగుదేశ మింకెచ్చట నున్నది ?

ఆపుణ్యదేశంబున ముక్తిప్రదాత యగుపురుషోత్తముండు స్వయముగా నివసించి యుండును. ఉత్కలదేశంబున నివసించుభాగ్యము గాంచిన విబుధసదృశులగుమానవులే జగంబున ధన్యులు. అచ్చటఁ దీర్థస్నానంబు చేసి పురుషోత్తముని దర్శించువారికి యమాలయసందర్శనంబు లేదు. వారు స్వర్గమునే చేరఁగలరు. పవిత్రమగునుత్కలదేశమునందలి పవిత్రపురుషోత్తమక్షేత్రంబునందు వసించువారిజీవితము సఫలమైనది. సుప్రసన్నాయతలోచనాన్వితంబును, మనోహరభ్రూలతావిలసితంబును, వినీలకుంతలవిరాజితంబును, సువర్ణమణిమకుటశోభితంబును, మందహాససుందరంబును, కర్ణకుండలాలంకృతంబును, సుకపోలలలాటనాసాభిశోభితంబును, సులక్షణాన్వితంబును, త్రిలోకానందజనకంబు నగుశ్రీకృష్ణదేవునిప్రసన్నవదనమండలమును సందర్శించుమహాత్ములే ధన్యులు.

—♦ అవంతికావర్ణనము. ♦—

అని చెప్పి లోకపితామహుండు మఱియునిట్లనియెను. మునివరులారా ! కృతయుగంబున శ్రీమంతుండును, మహేంద్రపరాక్రమశాలి

యు, సత్యవాదియు, సర్వశాస్త్రవేదియు, యజ్వయు, శుచియు, ద
క్షుండును, బ్రహ్మనిష్ఠుండును, దృఢప్రతిజ్ఞుండును, సాహసవంతుండును,
సౌభాగ్యవంతుండును, శూరుండును, దాతయు, భోగియు, ప్రియంవ
దుండును, పూర్ణచంద్రునివలె సకలలోకమనోహరుండును, సూర్యదే
వునివలెఁ దేజోమయుండును, శత్రుక్షయకరుండును, విష్ణుభక్తుండును, స
త్యసంపన్నుండును, జితక్రోధుండును, జితేంద్రియుండును, సర్వశాస్త్ర
[illegible]రుండును సుప్రసిద్ధుండు నగు నింద్రద్యుమ్నుం డనుమహారాజు భూమం
డలమును ధర్మపద్ధతిని బరిపాలించుచుండెను. సకలగుణాకరుం డగు
నా రాజేంద్రుండు భూపాలననిరతుండై సంతతము యాగనియమంబుల విష్ణుదే
వు నారాధింపవలయు ననుబుద్ధివృత్తి నిశ్చితం బయ్యెను. అప్పుడా రాజేంద్రుఁ
డు నే నేవిధముగా నేక్షేత్రమునం దేతీర్థమునందు జనార్దను నారాధింపవ
లయు నని యాలోచించి సకలమహీమండలమును దిరిగి సకలపుణ్య
క్షేత్రంబులను, సకలనగరంబులను సందర్శించి క్రమముగా సుప్రసి
ద్ధంబును, సువిఖ్యాతంబు నగు పురుషోత్తమక్షేత్రమునకుం జనియెను.

నరనాథుం డగు నింద్రద్యుమ్నుండు తనసకలపరివారంబులతోడను
నా [illegible]క్షేత్రమునందుఁ బ్రవేశించి యచ్చటిజనులచేతఁ బ్రశస్తం బగు
[illegible] యథావిధిగ ననుష్ఠించెను. క్రమముగా నా రాజు
[illegible] యచ్చట మహోన్నతం బగు దివ్యప్రాసాదమును నిర్మింపఁజే
సి యందు సంకర్షణుని, శ్రీకృష్ణభగవానుని, సుభద్రాదేవిని బ్రతిష్ఠిం
చి యథావిధిగఁ బంచతీర్థంబుల సేవించి నిత్యంబును [illegible]
హోమదేవదర్శనాదికంబులఁ గావించుచు [illegible]
పురుషోత్తము నారాధించి తదీయానుగ్రహంబున [illegible]ంబును
[illegible]ఁగొనియెను. అందుఁ బ్రతిష్ఠితుండై యున్న [illegible]
ర్తిని, శ్రీకృష్ణభగవానుని, బలరామస్వామిని సందర్శించి [illegible]

వృన్నసాగరంబున స్నానంబు సేయువారికి మోక్షలాభం బగును.

అని చెప్పుటయు మునివరులో దేవా యింద్రద్యుమ్నుం డెందు కొఱకు ముక్తిప్రదం బగుపురుషోత్తమదివ్యక్షేత్రంబునకుఁ బోయెనో, యాతఁ డచ్చట నశ్వమేధంబు నెట్లు నిర్వర్తించెనో, యథావిధిగఁ బురుషోత్తమదేవు నెట్లర్చించెనో, సర్వకామప్రదంబగు నాక్షేత్రమునఁ ద్రైలోక్యవిశ్రుతం బగుప్రాసాదము నెట్లు నిర్మించెనో, కృష్ణబలరామ సుభద్రామూర్తుల నెట్లు నిర్మింపఁజేసి యాప్రాసాదమధ్యంబునం దెట్లు ప్రతిష్ఠించెనో సవిస్తరంబుగ నెఱింగింపవలయు నని ప్రార్థించుటయు బ్రహ్మదేవుండిట్లనియెను.

మునివరులారా! సర్వపాపహరంబును, భోగమోక్షప్రదంబును, పౌరాణికంబునగునీపుణ్యచరిత్రముంగూర్చి తెలిసికొననిచ్చగించి[illegible] కనేకసాధువాదములు. మీరునిశ్చలచిత్తములతో నీపవిత్ర[illegible]ము నాలకింపుఁడు. మాళవదేశమునందు [illegible]నగరము గలదు. అది యింద్రద్యుమ్ననకు రాజ[illegible] నగరము నిత్యతృప్తులగుజనంబులతోడను, దృఢంబులగు ప్రా[illegible], గోరణ, యంత్రార్గళద్వారపరిఖాసమూహంబులతోడను, సుశోభితమై సురక్షితమై యుండెను. అచ్చట వివిధదేశములనుండి యేతెంచినవర్తకులవివిధవస్తుసంభరితంబులగునంగడులచే వీథులన్నియును [illegible]చుండును. రాజహంసంబులంబోలి శుభ్రవర్ణంబులై విచిత్రంబులును, మనోహరంబులు నగుప్రాసాదములం దనేకములు గలవు. అందలి రథగజ తురగపదాతిసేనలకును, వివిధవర్ణంబులగుపతాకలకును, నానాదేశసమాగతవీరయోధులకును [illegible] లేదు. ఆనగరంబు నిరంతరమును యజ్ఞోత్సవంబులచే నామోదితమై, మనోహరగీతవాద్యంబులచే ముఖరితంబగుచుండును. బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రాదినానావర్ణంబుల

వారు నందు నివసించియుందురు. ఆపట్టణంబున విద్వాంసులెందఱో క లరు. మలినులును, మూర్ఖులును, నిర్ధనులును, రోగులును, హీనాంగు లును, ద్యూతాదివ్యసనలంపటులును నందు లేరు. అందలి స్త్రీపురు షులు నిత్యానందులై సర్వదా విహరించుచుందురు. పురుషులందఱు ను సుందరవేషభూషణాలంకృతులును, కందర్పకాంతిసంపన్నులును, సు లక్షణులును, రూపవంతులును, సర్వశాస్త్రజ్ఞులును, శత్రుమర్దనులు ను, దాతలును, భోగులునై యుందురు. రమణీమణులు మదమాతం గమరాళగమనలును, వికచారవిందనయనలును, సుందరకటిజఘనలును, చారువదనలును, సుకపోలలును, శిరాలకలును, హావభావవిలాసవిభ్రమవ తులును, తాంబూలరాగరంజితాధరలును, అమూల్యమణిసువర్ణాలం కారవిభూషితలును, దివ్యమాల్యాలంకృతలును, దివ్యాంబరధారిణులు ను, దివ్యగంధానులేపితలును, చతురలును, సౌభాగ్యవతులును, కాం తలును, ప్రియదర్శినులును, రూపలావణ్యవతులును, మందహాసవిలసిత లును, విలాసనిరతలును, మదాలసలు నై యుందురు. వారందఱును సభలయందును, ప్రాంగణములయందును, క్షేత్రంబులయందును గీత వాద్యమధురాలాపంబులచే హృదయాకర్షణంబు గావించుచుందురు. అటనున్న నానావిధదివ్యకుసుమశోభితంబులగు దేవాలయంబులకును, ప విత్రంబులగు మనోజ్ఞవనోపవనంబులకును లెక్కయే లేదు. అవియన్ని యును బహువిధకుసుమఫలభరితంబులగు లతాతరుసంతతులచే గ న్నులపండుపుగా నుండును.

ఈరీతిగా బహువిధప్రియదర్శనీయంబు లగు లతాపాదపసమాజం బులచేతను, నానాపుష్పమయజలాశయంబులచేతను, నసేకోద్యానం బులచేతను, స్థలజలవిహంగకలకలాలాపంబులచేతను, దివ్యదేవాయత నంబులచేతను నమ్మహానగరము శోభిల్లుచుండును. అందు దిప్రుఖా

రియుం, దిరిలోచనుండును, సర్వకామప్రదుండును, భగవానుండు నగు శివుండు మహాకాలనామంబున విరాజిల్లుచుండును. ధర్మవిదుండగు నరుండు కోటితీర్థకుండంబున నవగాహనంబు చేసి దేవర్షిపితృతర్పణంబులం దీర్చి శివాలయంబునం బ్రవేశించి ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణంబు చేసి ధౌతవసనుండును, జితేంద్రియుండునునై శివమందిరంబుం జేరి పుష్పగంధధూపదీపనైవేద్యోపహారగీతవాద్యప్రదక్షిణప్రణామంబులచే నమ్మహాదేవు నర్చించి యభిషేకంబు గావించినచో సహస్రాశ్వమేధఫలలాభంబు నందఁగలఁడు. అతనిసకలపాపంబులును విదూరితంబు లగును. అట్టివానికి దివ్యవిమానలాభంబును శివలోకప్రాప్తియు నగును. మునివరులారా! శివలోకంబు చేరిన మానవులచట నానాభోగంబులు బడసి, పుణ్యక్షయంబైనంతనే వారు మరల మర్త్యలోకంబున [illegible] బ్రాహ్మణకులంబున జన్మించి చతుర్వేదవిదులును, సకలశాస్త్రజ్ఞులునై పాశుపతవ్రతావలంబనముచే మిగుల మోక్షముం గాంచఁగలరు.

మునిశ్రేష్ఠులారా! ఆనగరసమీపంబున [illegible] ప్రానది ప్రవహించుచుండును. అందు స్నానమాచరించి [illegible] ర్పణంబులఁ గావించువారు సర్వపాపవిముక్తులై [illegible] హించి స్వర్గలోకముం జేరి యందు బహువిధదివ్యభోగంబుల ననుభవించుచుందురు. ఆక్షేత్రంబున భుక్తిముక్తిప్రదాయకుండును, దేవదేవుండు నగుజనార్దనుండు గోవిందస్వామినామంబున విరాజిల్లుచుండును. ఆదేవునిదర్శించినంతమాత్రముననే మానవులు [illegible] రుపాంతరములను ధరింపఁజేయుదురు. అట్టివారు దివ్యవిమానారూఢులై విష్ణులోకంబు నధిగమించి యందు సుందరాంగులును, గుణాఢ్యులును, సౌభాగ్యవంతులును, రూపవంతులును, సుఖాన్వితులై ప్రియానురాగసమన్వితమును వివిధాభీష్టఫలభోగముల ననుభవించుచుండి బహుకాలమున్నై యుం

దురు. మఱియునా క్షేత్రమునందు విష్ణుదేవుండు త్రివిక్రమస్వామినామంబున సుప్రతిష్ఠుండై యుండును. ఆదేవునిసందర్శించుమానవులకుఁగూడఁ బూర్వోక్త ఫలలాభం బగును. ఆదివ్యక్షేత్రమునం దింద్రాదిసకలదేవతలును, మాతృగణంబులును నివసించియుందురు. వేడుకతోఁ వారిని దర్శించి పూజాప్రణిపాతాదిసకలారాధనంబులం గావించువారు సర్వపాపవిముక్తులై స్వర్గప్రాప్తు లగుదురు.

ఈరీతిగా వివిధోత్సవంబులచేఁ బ్రముదితులై యున్నట్టి జనసమూహపరివృతమై విలసిల్లు నారమణీయనగరరాజము రాజశ్రేష్ఠుండగు నింద్రద్యుమ్నునిచేఁ బరిపాలితం బగుచు దేవేంద్రునియమరావతింబోలి శోభిల్లుచుండును. అందలివిశాలంబులును, దీర్ఘంబులు నగుచతుష్పథంబు లన్నియును ధనుర్గుణనినాదంబులచే మాఱుమ్రోఁగుచుండును. బహువిధ[illegible] [illegible]విభూషితంబును, నిరంతరవి[illegible] [illegible]ప్రకాశితంబునునగు నప్పురవ[illegible] [illegible] తేజరిల్లుచుండును.

— ఇంద్రద్యుమ్నునిక్షేత్రనివాసము. —

మతిమంతుం డగునింద్రద్యుమ్నుం డానగరంబునందుండి యత్యుత్తమపద్ధతిని రాజ్యశాసనంబుగావించుచుఁ బ్రజలను దనబిడ్డలుగా భావించి పాలించుచుండెను. సత్యవాదియు, మహాప్రజ్ఞుండును, శూరుండును, సర్వగుణాకరుండును, ధార్మికుండును, బ్రహ్మజ్ఞుండును, శస్త్రధారులయందు శ్రేష్ఠుండును, సత్యశీలుండును, దానశీలుండును, శ్రీమంతుండునగు నారాజేంద్రుం డపరిమితయశస్సుచే విఖ్యాతిం గాంచెను. అతఁడు తేజమునం దాదిత్యునివలెను, రూపమునం దశ్వినీకుమారులపోలికను, ప్రజ్ఞయందు సురాచార్యునివలెను, పరాక్రమంబున శ

క్రమవిధంబునను, సులక్షణంబున శరత్సుధాకరునికైవడిని విరాజిల్లుచుండెను. ఆభూపాలచంద్రుఁ డశ్వమేధాదివివిధయజ్ఞాహరణకర్తయై యుండెను. దానమునందును, యజ్ఞానుష్ఠానమునందును, తపంబునందును, మఱి యేవిషయంబుననుగూడ నాతనింబోలినమహీపాలుఁ డింకొకఁ డెవ్వఁడును లేఁడు. ఆపరిభుండు యజ్ఞంబులయందు దక్షిణలుగా బ్రాహ్మణులకు బహుళమన్నమణిమౌక్తికమహాధనవాహనాదులను దానము చేయుచుండెను. అతనికిఁగల యేనుఁగులు, గుఱ్ఱములు, రథములు, కంబళములు, అజినములు, వస్త్రములు, రత్నరాసులు, ధనధాన్యములు మొదలగువానికి బరిమితిలేదు. ఈవిధముగా నానరనాథుండు సర్వసంపన్నుండై నిష్కలంకభావంబున మహీపాలనంబు గావించుచుండెను.

ఇట్లుండఁగా నొకప్పు డమ్మహారాజునకు భుక్తిముక్తిప్రదాయకుండును, సర్వయోగేశ్వరుండు నగుశ్రీహరి నారాధింపవలయు ననునుద్దేశము గలుగుటయు, నాతఁడు సకలశాస్త్రములను, తంత్రములను, ఆగమంబులను, పురాణములను, ఇతిహాసములను, వేదాంగములను సమగ్రంబులగుధర్మశాస్త్రములను బాగుగ శోధించి యతిప్రయత్నంబున వేదపారగులగుబ్రాహ్మణుల నుపాసించి కృతకృత్యుండయ్యెను. మఱియుఁ బరమంబును నవ్యయంబు నగు[illegible] ను, భ్రాంతిజ్ఞానరాహిత్యమునకును, జితేంద్రియత్వమునకును, [illegible] ప్రాప్తికిని బీతవాసుండును, చతుర్బాహుండును, శంఖచక్రగదాధరుండును, వనమాలాలంకృతుండును, బక్షస్థలా[illegible]ను, శ్రీవత్సలాంఛనుండును, ముకుటాంగదభూషితుండును, [illegible]దేవు నెట్లర్చింపవలయు నని చింతించుచు నాతఁడు [illegible] సభృత్యపురోహితపరివృతుండై తనరాజధానినుండి బయలుదేఱెను.

ఆయుధపాణులగుమహారథులనేకులుచిత్రిధ్వజవిలసితంబులును, విమానప్రతిమానంబులు నగుమహారథంబుల నధిరోహించియమ్మహీపాలు ననుసరించి వెడలిరి. ప్రాసతోమరహస్తు లగుసాదిగణంబులు గూడఁ బవనజవంబులగు నశ్వంబుల నధిరోహించి యానరనాథుని వెంబడించిరి. హిమగిరిసంజనితంబులును, బ్రమత్తంబులును, బ్రచండంబులును, షష్టివర్షవయస్సంపన్నంబులును, హేమకక్షంబులును, పతాకాభిశోభితంబులు నగుగజంబులనధిరోహించి యనేకులగుగజయుద్ధనిపుణులును, శరశరాసనకృపాణధారులై దివ్యమాల్యాలంకృతులై దివ్యగంధానులేపితులై మహావీరులగు నసంఖ్యపదాతిసైనికులును, సర్వశస్త్రాస్త్రవిదులును, నిత్యరణోత్సాహులును, శౌర్యధనులు నగుయువకదళంబులును, బింబాధరలు, చారుదర్శనలు, సర్వాభరణభూషితలు, దివ్యవసనలు, దివ్యగంధానులిప్తలు, శరచ్చంద్రనిభాననలు, తనుమధ్యలు, మనోజ్ఞవేషలు, తాంబూలరాగాధరలు, రక్షకభటసురక్షితలు, మణికాంచనాలంకారశోభితలు, ఉత్తమమధ్యమ యానాధిరూఢలు, గాయకస్తుతిపాఠకోపగీయమానలు, పద్మపత్రలోచనలు, నగునంతఃపురరమణీమణులును, బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యగణంబులును నారాజేంద్రుననుసరించిరి. ఇంతియకాక నగరవాస్తవ్యులగు సువర్ణరత్నవర్తకులును, అస్త్రవిక్రియులును, తాంబూలవిక్రియులును, తృణకాష్ఠవస్త్రతైలమాంసాదిబహుపదార్థవిక్రియులును, సస్త్రీకులై యాభూపాలునితో బయలుదేఱిరి. మఱియు గాయకులు, నర్తకులు, మంగళపాఠకులు, శైలూషులు, పురాణపండితులు, కథకులు, కవులు, కావ్యకర్తలు, నానాకళాకోవిదులు, గారుడవిషఘ్నులు, రత్నపరీక్షకులు, లోహకారకులు, చిత్రకారకులు, కుంభకారకులు, దండకారకులు, మల్లయుద్ధనిపుణులు, కాయస్థులు, తంతువాయులు, రూపకారులు, వార్తికులు, తైలకారులు,

త్తైత్తిరికులు, మృగవిహంగోపజీవులు, గోగజాశ్వపరన్యశుష్క వైద్యులు, ఛేదకు లు, దాహకులు, మొదలగువారందఱు మహోత్సాహ మనుసరించి లంఢ్రి తో బిక్షలనలె పరమానందముతో బయలు వెడలిరి.

ఈరీతిగా నింద్రద్యుమ్న మహీపాలుఁడు మహా వైభవముతో స పరివారముగఁ బ్రయాణము సాగించి చాలదినంబులకు దక్షిణసాగర తీరముం జేరి బహుసహస్ర తరంగమాలికలతో నృత్యము చేయుచున్న ట్లున్న సముద్రమును సందర్శించెను. మఱియు నమ్మహారాజప్పి వివిధ రత్నాకరంబును, అగాధజలపూర్ణంబును, వివిధజీవసమాకులంబును, మహాశ్చర్యమయంబును, తీర్థ ప్రధానంబును, గభీరావాచసంకలితంబు ను, అపారంబును, భయంకరంబును, బహువిధజలచరజీవసమన్వితంబు ను నై యుండెను. ఆమహాసాగరము శ్రీమన్నారాయణుని శయన స్థానము. సర్వపాపహారమైనది. పవిత్రమైనది. సర్వకామప్రదమైనది. అనేకావర్తములచే గంభీరమైనది. దానవులకు నివాసము. అమృతం బున కరణి. దేవయోని. జలపతి. నిఖిలజంతువులకును జీవనాధారము. పవిత్రంబుల కెల్లఁ బవిత్రమైనది. మంగళంబుల కెల్ల మంగళమైనది. తీ ర్థంబుల కెల్ల నుత్తమతీర్థము. సకలభూతంబులకు [illegible] దేవ గణంబుల కమృతాలయంబును, సకలదేవ [illegible] సంహారహేతుభూతంబును, సనాతనంబును, [illegible] రంబును నగు లవణసముద్రమును సందర్శించి [illegible] మాద్భుతప్రమోదకలితుండై యాతీరంబు [illegible] సించియుండెను.

అనంతర మారాజేంద్రుం డానదీపంబున సముద్రముం బోలి విశాలమై సారవంతమై పవిత్రమై మనోహరమై [illegible] దిశ్ లోకవందితంబు నగు నీక్షేత్రమును గాంచెను. అదికవంబపున్నాగనారి

కేళ, పనస, నారంగ, వకుళకపిత్థనాగకేసరబిల్వఖర్జూరబదరీసపనింబా
మ్రాతకకోవిదారభల్లాతకామలకవటదేవదారుచందనజంబీరాది వివిధఫ
లభూరుహంబులచే విరాజిల్లుచుండెను. అందుఁ బ్రతివృక్షశాఖయం
దును శుకశారికాహారీతభృంగరాజచాతకబహుపుత్రిక జీవంజీవక కల
కంఠకలవంకకపోతాదివిహంగములు శ్రుతిమనోహరంబుగ గానము చే
యుచుండెను. మఱియు నందు నిరంతరపుష్పశోభితంబులగు కేతకీమల్లి
కాదిలతావనఖండంబులు వేర్వేఱుగ విరాజిల్లుచుండెను. ఆలతలన్ని
యును సురభికుసుమగుచ్ఛంబులచే ఘ్రాణతర్పణంబు గావించుచు
నాలోకరమణీయములై యుండెను. ఇట్లు సుందరతరుషండంబులచేత
ను, కుసుమలతానికుంజములచేతను, నిర్మలసరోవరంబులచేతను, స్థల
చరంబులును, జలచరంబులును, ఆకాశసంచరులు నగు నానాజీవసంఘము
లచేతను నతిరమణీయమైయున్న యాదివ్యక్షేత్రము దశయోజనవిస్తీ
ర్ణంబును, బంచయోజనాయతంబునై యాశ్చర్యమయంబును, బర
మదుర్లభంబునై యుండెను.

—♦ పురుషోత్తమక్షేత్రపూర్వవృత్తాంతము. ♦—

అని బ్రహ్మదేవుండు చెప్పుటయు మునివరులో ప్రభూ! ఇంద్ర
ద్యుమ్నభూపాలుం డచ్చటికి సపరివారంబుగ వచ్చి యందు బలరామ
కృష్ణమూర్తులను, సుభద్రామూర్తిని బ్రతిష్ఠించువఱకును బవిత్రంబును
బుణ్యక్షేత్రంబునగు నాపురుషోత్తమస్థానంబునం దెట్టివిష్ణుప్రతిమయుఁ
బ్రతిష్ఠింపఁబడనేలేదా? యని ప్రశ్నించుటయు లోకపితామహుం డి
ట్లని చెప్పం దొడంగెను. మునివరులారా! పాపనాశనం బగుప్రాచీ
నచరిత్రము నాకర్ణింపుఁడు. పూర్వకాలంబున లక్ష్మీదేవి భగవంతుం
డగుశ్రీహరిని బ్రశ్నించినయావిషయమును సంక్షేపంబుగఁ జెప్పెదను.
సుమేరుశైలంబున సర్వైశ్వర్యమయం బగుకాంచనశృంగమునందు

లోకవిఖ్యాతు లగు సిద్ధవిద్యాధరయక్షకిన్నరదేవదానవగంధర్వాప్సర స్సోరగ్ణమునిగుహ్యకమరుద్గణంబులును, గశ్యపాదిప్రజాపతులును, వాలఖిల్యాదిమహర్షులును జేరియుండి యాకాంచనభూధరంబునకు శోభాసంపాదనంబు చేయుచుండిరి. సర్వర్తుకుసుమవిలసితంబులును, వివిధవర్ణవిరాజితంబులు నగులతాతరువనంబులాగిరిశృంగము నలంకరించుచుండెను. వివిధకుసుమపరిమళంబులచేతను, విహంగకలకూజితంబులచేతను విలసిల్లుచున్నయాపర్వతశృంగంబున నొకప్పుడు జగద్విఖ్యాతయు, జగన్నాథుండు నగువాసుదేవుండు నివసించి యుండఁగా భగవతి యగు కమలవాసిని యమ్మహాదేవునకు సాష్టాంగప్రణామంబు గావించి సర్వలోకహితంబు గోరి యోసర్వలోకేశ్వరా! నాహృదయంబున నొక సంశయంబు గలదు. దానిని నీవు నివారింపవలయును. మహాశ్చర్యమయంబును, సుదుర్లభంబును, గర్మభూమియు నగుమా[illegible]ను కామక్రోధలోభమోహాదులచే జలజంతుపూర్ణ[illegible]ముంబోలి విరాజిల్లుచున్నది. ఈసంసారసాగరము[illegible]ను క్తిలాభం బెట్లు గలుగునో నాయందు దయయుంచి యెఱింగింపవలయునని ప్రార్థించెను.

అంతజనార్దనుండు శ్రీదేవివచనంబుల నాకర్ణించి ప్రీతచేతస్కుండై యమృతోపమంబులును, బరమంబులును, సారవంతంబులు నగు వచనంబులతో నిట్లనియెను. దేవీ! ప్రధానంబులగుతీర్థము లన్నిటియందును 'బురుషోత్తమక్షేత్రమే ముఖ్యోపాస్యమైనది. అది సుసాధ్యంబును, మనోరమంబును, సత్ఫలదాయకంబునై జగద్విఖ్యాతంబై నది. పురుషోత్తమంబునకుఁ దుల్యంబగుతీర్థము త్రిభువనంబులయం దెందును లేదు. ఆతీర్థనామకీర్తనంబుననే సకలపాపహారం బగును. సమస్తదేవదైత్యదానవులకును, మరీచ్యాదిమహర్షులకును గూడ నాతీర్థమహిమం

బు సువిదితంబు గాదు. ఓవరాననా! అదియే గుహ్యంబగుమదీయ క్షేత్రము. ఆక్షేత్రమహిమంగూర్చివర్ణించెద నాకర్ణింపుము.

పూర్వము ప్రళయకాలమునందు చరాచరంబు లగుసకలపదార్థములును వినష్టంబు లయ్యెను. దేవదైత్యవిద్యాధరోరగాదు లందఱును విలీనులై పోయిరి. విశ్వమంతయును దమోమయంబై యుండెను. జ్ఞానగమ్యంబగువస్తు వేదియును లేకుండఁబోయెను. అప్పు డేకమాత్రభూతాత్మకుండును, బరమాత్ముండును, జగద్గురుండును, నిగత్క్రియుఁ, ద్రిమూర్తిధరుండును, మహేశ్వరుండును, వాసుదేవుండు నగుశ్రీహరియొక్కఁడే సాక్షిభూతుఁడై యుండెను. ఆతఁడు యోగనిద్రావసానంబునఁ దననాభికమలమునుండి పద్మకేసరసంకాశుండును, అవ్యయుండు నగుబ్రహ్మదేవుని సృష్టించెను. సర్వలోకేశ్వరుఁ డగు విరించి యుదయించి క్రమక్రమముగాఁ బంచభూతాత్మకం బగుసమస్తచరాచరసృష్టిని గావించుటకుఁ బ్రవృత్తుండై స్థూలసూక్ష్మస్థావరజంగమంబులనుచతుర్విధభూతబృందంబులను దన్మాత్రలనుండి సృష్టించెను. అనంతరము ప్రజాసృష్టి కారంభించి మరీచి ప్రభృతి మునిబృందములను, సమస్తదేవతలను, అసురులను, పితృదేవతలను, యక్షవిద్యాధరాదులను, గంగాదినదులను, నరవానరసింహాదులను, విహంగమంబులను, జరాయుజములను, అండజములను, స్వేదజములను, భిజ్జములను వరుసగాఁ బుట్టించెను. ఈవిధముగాఁ దృణగుల్మలతాదులను, పిపీలికాపర్యంతసకలజీవ బృందంబులను, సృష్టించి మహాత్ముండగువిధాత మఱియు నాత్మచింతనంబు చేసి తనదక్షిణాంగంబునుండి పురుషుని వామాంగమునుండి స్త్రీని సృష్టించెను. అంతటినుండి యమ్మిథునసంబంధమువలన నుత్తమమధ్యమాధమ శ్రేణులుగాఁ బ్రజాగణంబుసముద్భూతం బయ్యెను.

పూర్వకాలంబునఁ బద్మసంభవుం డీరీతిగా సృష్టిసంకల్పనంబు చేసి ధ్యానావలంబనంబున వాసుదేవమూర్తినే చింతింపఁదొడంగెను. అతఁ డట్లు ధ్యానంబు సేయుటయు సహస్రాక్షుండును, సహస్రపాదుండును, సహస్రశీర్షుండును, పుండరీకాక్షుండును, నీలనీరదసంకాశుండును, శ్రీవత్సలాంఛనుండును, శ్రీమంతుండు నగు జనార్దనుండు స్వయముగ నావిర్భూతుం డయ్యెను. అట్లు సాక్షాత్కరించిన దేవదేవుం గాంచి విరించి యథోక్తపాద్యార్ఘ్యాసనాదిప్రదానంబులచే నాతని నర్చించి సమాహితచిత్తుండై స్తోత్రము చేయ నారంభించెను. ఓ దేవీ! అప్పుడు నేను ప్రీతుండనై కమలసంభవా! నీవు నన్ను ధ్యానించుటకు నిమిత్తం బేమని ప్రశ్నించుటయు లోకపితామహుం డో దేవా! స్వర్గద్వారంబునకు సోపానంబు లగుసకలయజ్ఞంబులను, దానంబులను, వ్రతంబులను, యోగంబులను, సాంఖ్యమును, తపంబును, శ్రద్ధను, వివిధతీర్థసేవనంబును, బరిత్యజించి యెవ్వనిఁ జేని నాశ్రయించినచో ననాయాసంబుగ సకలఫలలాభంబును సిద్ధించునో, జగంబున నే దేశము సర్వోత్కృష్టంబని భువనవిఖ్యాతిం గాంచెనో, మర్త్యలోకమున దుర్లభంబగునట్టి పవిత్రక్షేత్రం బేదియో, లోకహితంబుకొఱకు నాకెఱింగింపవలయు నని ప్రార్థించెను.

దేవీ! అప్పుడు నేను బ్రహ్మదేవుని కిట్లు ప్రబోధించితిని. ఓ విధాతా! సర్వక్షేత్రంబులయం దుత్తమంబును, సంసారతారకంబును, ధన్యంబును, పుణ్యదాయకంబును, గోబ్రాహ్మణహితకరంబును, చతుర్వర్గఫలప్రదంబును, మానవులకు దుర్లభంబును, భోగమోక్షప్రదంబును, సర్వసిద్ధిప్రదంబును, నగు క్షేత్రంబు నొకదాని జెప్పెదను వినుము. పూర్వకాలమునందే సర్వలోకవిఖ్యాతంబును, మునిగణనిషేవితంబును, సనాతనంబును, సకలతీర్థప్రధానంబు నగు నొకదివ్యక్షేత్ర

మాహిర్ఖ్యాతంబై యున్నది. ఆక్షేత్రము దేవదానవగంధర్వాదులయం దును, సకలచరాచరవస్తుసముదాయమునందును నుత్తమపురుషునివలె విరాజిల్లుచుండుటంజేసి పురుషోత్తమనామంబునఁ బ్రఖ్యాతంబైనది. దక్షిణసాగరతీరంబునం దెచ్చట వటమహీరుహంబు గలదో యటనుం డి దశయోజనవిస్తీర్ణంబగు పురుషోత్తమక్షేత్రము తేజరిల్లుచుండును. ఆవటభూజము ప్రళయకాలమునందలి మహోల్కాపాతంబులచే నైన ను వినష్టంబు గాదు. స్వయముగా నేనచ్చట నివసించియుందును ఆఘనతరుసందర్శనంబునను, దానిచాయసోఁకుటవలనను సకలపాపములు ను నశింపఁగలవు. దానికిఁ బ్రదక్షిణంబు సేయుమానవులు పాపవిము క్తులగుదురు. అవృక్షంబునకుత్తరంబునఁ గలకేశవాలయమునకుఁ గొం చెముదక్షిణముగాఁ బురుషోత్తమప్రాసాదము విరాజిల్లుచుండును. అ దియే ధర్మమయం బగుస్థానము. అందు దేవతలచేఁ బ్రతిష్ఠితమై యున్న దివ్యప్రతిమను సందర్శించువా రనాయాసముగా మదీయం బగుస్థానమును బొందఁగలుగుదురు.

ప్రియా ! మానవులందఱును నాలోకమును జేరుచుండుటం గాంచి యొకప్పుడు ధర్మరాజగుయముండు నాసన్నిధికి వచ్చి ప్రణామ ము గావించి యోలోకనాథా ! జగత్పతీ ! క్షీరసాగరనిలయా ! శేష భోగిశాయీ ! వరా ! వరేణ్యా ! నీకునమస్కారము. వరదుండవు, కర్త వు, అకారణుండవు, ప్రభుండవు, విశ్వేశ్వరుండవు, అజుండవు, సర్వజ్ఞుం డవు, అపరాజితుండవు, నీలోత్పలనిభుండవు, పుండరీకాక్షుండవు, విష్ణుం డవు, నిర్గుణుండవు, శాంతుండవు, జగద్విధాతవు, అవ్యయుండవు, సర్వలోకమయుండవు, పురాణపురుషుండవు, వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపుండ వు, సనాతనుండవు, పరాపరుండవు, లోకనాథుండవు, జగద్గురుండవు, శ్రీవత్సాంకితవక్షుండవు, వనమాలాధరుండవు, పీతాంబరుండవు, చతు

ర్బాహుండవు, శంకచక్రగదాధరుండవు, హారకేయూరభూషితుండవు, ముకుటాంగదమండనుండవు, సర్వలక్షణసంపన్నుండవు, సర్వేంద్రియవిరహితుండవు, భావాభావవినిర్ముక్తుండవు, సర్వవ్యాపివి, ప్రకృతిపరుండవు, సుఖదుండవు, ఈశ్వరుండవు జగన్నాథుండవు, ప్రభుండవు, దేవదేవుండవు, కూటస్థుండవు, అచలుండవు నగు నీకు నమస్కారము.

అని స్తోత్రము చేయుచు సంజలిబద్ధుండై నిలిచియున్నయమధర్మరాజుం గాంచి యోగమాయావస్వతా! మహాభాగా! నీరాకకుఁ గతంబేమి యని నేనడుగుటయు యముం డిట్లనియెను. ఓపుండరీకాక్షా! విఖ్యాతంబును, పవిత్రంబు నగుపురుషోత్తమక్షేత్రంబున సర్వకామప్రదంబును, ఇంద్రనీలమయంబు నగునుత్తమప్రతిమ విరాజిల్లుచున్నది. ఏకాగ్రచిత్తముతో దానిని దర్శించి యారాధించుమానవులు నిశ్చయముగా విష్ణులోకప్రాప్తు లగుచున్నారు. అందువలన నాయధికారమున కుచితంబులగు కార్యముల నాచరించుటకు నాకవకాశము లేకుండఁబోవుచున్నది. కావున నో మధుసూదనా! నీవు నాయెడలఁ బ్రసన్నుండవై యాప్రతిమ నటనుండి యపసారితంబు గావింపవలయు నని ప్రార్థించుటయు నేను కరుణించి యప్పు డాప్రతిమను వాలుకాచ్ఛన్నంబుగాఁ జేసినైచితిని.

ఓదేవీ! స్వర్ణవాలుకారాశిచే నాప్రతిమ లోకమున్నభావంబుగాఁ జేసినైచినంతనే యముండును సంతోషముతోఁ దనునగరంబునకుంబోయి విధాయకకృత్యముల నిరాతంకముగ దీర్చికొనుచుండెను.

— పురుషోత్తమక్షేత్రప్రశంసము. —

అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుండిట్లనియెను. ఓమునివరులారా! అట్టిదివ్యక్షేత్రంబును జేరి మహీపాలుం డగునింద్రద్యుమ్నుం డంటలిరమణీయప్రదేశములను, నదీసమూహంబులను సందర్శింప నారంభించెను.

అచ్చట వింధ్యపాదమునుండి వినిర్గతంబైన సర్వపాపహారం బగుమహా
నది శివజటాజూటనిర్గతంబగుగంగానదింబోలి దక్షిణసాగరాభిముఖం
బుగాఁ బ్రవహించుచుండెను. ఆనదీమతల్లి చిత్రోత్పలానామంబునం
గూడఁ గీర్తింపఁబడుచుండును. అది దక్షిణాబ్ధిమధ్యంబునం బ్రవేశిం
చి మిగుల శోభిల్లుచుండును. ఆమహానది కుభయతీరంబులయందును
నెన్నియోనగరంబులును గ్రామంబులును గానవచ్చుచుండును. ఆగ్రా
మము లన్నియును సస్యపరిపూర్ణములై మనోహరములై, నిత్యోత్సవు
లగుజనులచే నాకర్షకములై యుండును. అందు స్వధర్మనిరతులును, శాం
తులును, సుందరవేషభూషణాలంకృతులు నగుచతుర్వర్ణములప్రజలు
ను వాసము చేయుచుందురు. అచ్చటివారివదనములు తాంబూలరా
గరంజితములును, గ్రీవములు, సురభికుసుమమాలికాలంకృతములునై
యుండును. అగ్నిహోత్రనిరతులును, వేదశాస్త్రనిపుణులును, యా
గశీలురును, భూరిదాతలు నగునందఱిబ్రాహ్మణులవాణి వేదమయంబై
యుండును. ఆనగరంబులయందలిచత్వరంబులును, రాజమార్గములును,
వనోపవనంబులును, సభామండపములును, ప్రాసాదమాలికలును, దే
వాలయములును బహుజనసమాకీర్ణములై యుండును. ఎచ్చట నాల
కించినను బురాణేతిహాసప్రశంసలును, వేదశాస్త్రపాఠంబులును, వినవ
చ్చుచుండును. అందలిరమణీమణులు సర్వాంగసుందరులును, సర్వా
లంకారభూషితలునై సకలజనహృదయనయనానందకారిణులై విలసి
ల్లుచుందురు. అంతటను వేణువీణామృదంగపణవగోముఖశంఖాదిమ
ధురనాదంబులు శ్రవణమనోహరంబుగ వినవచ్చుచుండును. ప్రజలం
దఱును నిత్యానందులై విలాసవిహారములం గావించుచుందురు. ఆ
గ్రామంబులయందనేకులు భిక్షులు, వైఖానసులు, సిద్ధులు, స్నాతకు
లు, మంత్రసిద్ధులు, తపస్వులు, సోమయాజులు, మొదలగుసాధుపురు

షులు గానవచ్చుచుందురు.

ఈవిధముగాఁ బరమమంగళమయం బగునాదివ్యక్షేత్రమును సందర్శించి యింద్రద్యుమ్నభూపాలుండు తానచ్చటనేయుండి భగవానుండును, సనాతనుండును, జగద్గురుండును, పరాత్పరుండును, పరమపదుండును, సర్వేశ్వరుండును, అపరాజితుండు, అనంతుండు నగువిష్ణుదేవు నారాధింపవలయునని సుస్థిరసంకల్పుండయ్యెను. అతఁడు పరమోత్సాహముతో నూ సత్తీర్థం బగుపురుషోత్తమక్షేత్రమును నేను దర్శింపఁగలిగితిని. ఇదియే యాదివ్యతీర్థము. విశాలంబును, సాంద్రంబు నగునివ్వటభూజము చెంగటనే దేవదేవుని యింద్రనీలమయం బగుదివ్యప్రతిమ శ్రీమన్నారాయణునిచే నతిగోప్యముగ దాఁచఁబడినది. ఇచ్చట నిఁక నేవిధమగువైష్ణవప్రతిమయుఁ గానవచ్చుట లేదు. కావున నేనిచ్చట సత్యపరాక్రముండును, దేవదేవుండును, జగన్నాథుండు నగు విష్ణుండు నాకుఁ బ్రత్యక్షంబగునట్లు సాధ్యమైనంతవఱకుఁ బ్రయత్నించి చూచెదను. నేనిఁక నిశ్చలచిత్తుండనై యింతటినుండి యీదివ్యక్షేత్రంబున, యజ్ఞదానతపోహోమాధ్యయనార్చనోపవాసాదులను విధిపూర్వకంబుగ నాచరించుచు దేవదేవసాక్షాత్కారంబునకు వేచియుండెద నని నిశ్చయించుకొనియెను.

—♦ పురుషోత్తమప్రాసాదనిర్మాణము. ♦—

మునివరులారా! పృథ్వీపాలుం డగునింద్రద్యుమ్నుం డిట్లు దృఢసంకల్పుఁడై ముందుగఁ బురుషోత్తమమందిరమును నిర్మింపఁదలంచి బహుశాస్త్రజ్ఞులగుగణకులను, ఆచార్యులను పిలిపించి భూశోధనంబు చేయించి జ్ఞానసంపన్నులగుబ్రాహ్మణులు, అమాత్యులు, మంత్రులు, వాస్తువిద్యావిశారదులు మొదలగువారితో నాలోచించి చంద్రతారాగ్రహబలసంపన్నం బగుశుభదినంబున శుభముహూర్తం

బున జయమంగళధ్వనులతోడను, వివిధమనోజ్ఞవాద్యంబులతోడను, మధురసంగీతంబులతోడను బూర్ణకుంభదీపస్థాపనంబు సేయించి పుష్పములు, లాజలు, అక్షతలు, చందనము మొదలగువానితో శ్రద్ధాసహితుండై యర్ఘ్యం బొసంగి యుత్కళకళింగకోసలాధిపతులను బిలిపించి వారితో నిట్లనియెను.

ఓప్రభువరులారా! మీరు స్వామికార్యతత్పరులై మీయనుచరులతోఁగూడి యతిశీఘ్రముగ శిలాసంగ్రహంబు గావింపుఁడు. శిలాకర్మనిపుణులగుశిల్పిశ్రేష్ఠులను బిల్పించి బహుకందరవిలసితంబును, సువిస్తీర్ణంబును నగువింధ్యాచలమునకుం బంపి సానుదేశంబులం గల యుత్తమశిలాఫలకంబులఁ దీయించి శకటంబులం బదిలముగ నౌకలమీఁదను వేయించి తీసికొని రండు! ఆలస్యము చేయవలదు. అని యాజ్ఞాపించి వారిని బంపి పిదప నమాత్యులను, పురోహితులను బిలిపించి మహాభాగులారా! ఈభూమండలంబునం గలరాజులందఱకును దూతలను బంపి యెల్లవారును సమతమరథగజతురగపదాతిసైన్యంబులతో నిచ్చటికి వచ్చునట్లు చేయుఁడనియాదేశించెను. అనుపమరాజాజ్ఞానతిం దలఁదాల్చి దూతలందఱును రాజులకడకుం బోయి యింద్రద్యుమ్నమహీపతియాదేశము నెల్లవారికిని దెలియఁజేయుటయుఁ బూర్వపశ్చిమోత్తరదక్షిణభాగంబులం గలరాజన్యులందఱును, బర్వతద్వీపభూపాలురందఱును సపరివారంబుగ బహుధనరత్నరాసులంగొని పురుషోత్తమక్షేత్రమునకు వచ్చిచేరిరి.

వారినందఱం గాంచి యింద్రద్యుమ్నుండు సంప్రీతుండై యాదరపూర్వకముగా నృపవరులారా! నేను భోగమోక్షప్రదంబగు నీదివ్యక్షేత్రంబున నశ్వమేధమహాయజ్ఞంబును, వైష్ణవప్రాసాద నిర్మాణంబును గావింపఁదలంచితిని. ఇక్కార్యం బెట్లుసంపన్నంబగునని చింత

చుచున్నాఁడను. మీరందఱును నాకు సాహాయ్యంబు గావించినచో నిరంతరాయంబుగ సకలకార్యంబులును సఫలంబులగునని యాశపడు చున్నాను. అని చెప్పుటయు వచ్చినరాజులెల్లరును సంతుష్టులై ధనక నకరత్నవర్షంబులు గురియింప నారంభించిరి. ఉత్తమోత్తమంబులగు కంబళాజినంబులు, రత్నరాంకవాస్తరణంబులు, వజ్రవైడూర్యాదినవర త్నములు, గజములు, అశ్వములు, ధనధాన్యాదులు, వివిధద్రవ్యము లు, నవధాన్యములు, దధిక్షీరఘృతాదులు మొదలగు సమస్తవస్తువుల తోఁడను యజ్ఞస్థలం బంతయును నిండిపోయెను.

అప్పుడు శ్రీమంతుం డగునింద్రద్యుమ్నుండు సకలసంభారంబు లను, యజ్ఞధర్మజ్ఞులును, శాస్త్రజ్ఞులును, సర్వకర్మజ్ఞులు నగుభూ సురులను, ఋషులను, మహర్షులను, తపస్వులను, బ్రహ్మచారులను, గృహస్థులను, వానప్రస్థులను, యతులను, స్నాతకులను, ద్విజులను, మఱియు నితరాగ్నిహోత్రులను, తపస్స్వాధ్యాయసంపన్నులగు నాచా ర్యులను, ఉపాధ్యాయులనుగాంచి పరమానందముతోఁ దనపురోహి తునింబిలిచి వేదపారీణులగు నీబ్రాహ్మణగణంబులతోఁగూడ నశ్వమేధ యాగక్రియానిర్వహణంబునకై యజ్ఞస్థలంబును సంశోభితంబుగఁ జేయుమని చెప్పుటయుఁ బురోహితుండు ప్రముదితుండై మంత్రు లతోఁగూడ నాతని యాదేశములను బరిపాలించెను.

అప్పుడు ప్రాజ్ఞుం డగుపురోహితుండు యజ్ఞక్రియాదక్షులగు భూసురోత్తముల నగ్రవర్తులం జేసికొని వచ్చినమహారాజులతోఁగూడ యజ్ఞస్థానమునఁ బ్రవేశించి యచ్చట యథావిధిగ యజ్ఞవాటమును ని ర్మాణంబు సేయించెను. అచ్చట మహేంద్రప్రాసాదసన్నిభంబులగు ననేకమణియసౌధంబులును, గనకచిత్రితస్తంభంబులును, నతివిశాలో న్నతంబులగుతోరణంబులును, నిర్మితంబు లయ్యెను. ధర్మాత్ముండగుప్ర

రోహితుండు కనకమయం బగుయజ్ఞాయతనంబు నట్లు నిర్మింపఁజేసి నానాదేశాగతులగురాజన్యగణంబుల కంతఃపురంబులును, వివిధదేశ వాసులగు బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యాదులకు నికేతనంబులును నందు య థోచితంబుగ నేర్పఱించెను.

నరనాథుం డగునింద్రద్యుమ్నుని సంప్రీతుం గావించుటకై దేశదేశంబులనుండి ప్రధానులగుమహారాజులును, రమణీగణంబులును బహురత్నంబులం గైకొని యయ్యుత్సవంబునకు విచ్చేసి యుండిరి. వా రందఱును సపరివారంబుగఁ దమతమశిబిరంబులఁ బ్రవేశము గావించు నప్పుడు సాగరఘోషముంబోలినయొకమహాగభీరారావము భూనభోం తరముల వ్యాపించిపోయెను. మహారాజగునింద్రద్యుమ్నుఁడు స్వయ ముగా వారి కందఱకును యథోచితస్థానంబుల నేర్పఱచి యథాయో గ్యాసనశయ్యాదులనొసంగి, యుత్తమంబులగుపానభోజనాదులనందిం చునట్టియేర్పాటులను గావించెను. ఆమహాయజ్ఞంబునకు బ్రహ్మవా దులగునవేకభూసురశ్రేష్ఠులు తమతమశిష్యులతోఁగూడ వచ్చియుండి రి. మహామతియగునమ్మహీపతి వారికందఱకును దగినవసతుల నొసం గి సన్మానసత్కారాదులం గావించెను. ఆమహీపాలుండు గర్వంబించు కంతయును లేక వినీతభావంబున నెల్లవారిని దానెయెదుర్కొని యజ్ఞ సందర్శనాగతులగువారినందఱను సన్మానించుచుండెను.

అనంతరము శిల్పిగణంబులు తమతమకార్యములను బూర్తిచేసి యజ్ఞవిధులంగూర్చి విజ్ఞాపనంబు సేయుటయు మహారాజు మంత్రిగ ణంబులతోఁగూడఁ బ్రహృష్టహృదయుండై యజ్ఞారంభంబు గావించె ను. నానాదేశాగతులగునరపతులందఱును మహేంద్రవిభవుండగు నిం ద్రద్యుమ్నునిందర్శించి యజ్ఞశాలయందలికనకతోరణశయ్యాసనాదుల ను, రత్నకంబళములను, రత్నకుంభంబులను, రత్నపాత్రలను, రత్నక

టాహంబులను, ననేకంబులగు మంగళకలశంబులను దిలకించి యాశ్చ ర్యపడదొడంగిరి. ఆయజ్ఞపరికరంబులలో సువర్ణమయంబుగాని వస్తు వొక్కటియును లేకుండెను. హేమమయంబులగుయజ్ఞయూపంబులన్ని యును, మంత్రపాఠపూర్వకంబుగా స్థాపింపఁబడియెను. స్థలజంబులును, జలజంబులునగుపశువు లన్నియును సమానీతంబు లయ్యెను. ధనధా న్యాదులతోడను, సమస్తయజ్ఞపరికరంబులతోడను నిండియున్నయజ్ఞ శాలం గాంచి రాజులందఱును మహాశ్చర్యభరితులైరి. బ్రాహ్మణా దిజనంబులు బహువిధంబులగుమృష్టాన్నంబుల నారగించుచుండిరి. ల క్షబ్రాహ్మణభోజనానంతరంబున మాటిమాటికిని మేఘగంభీరంబగు దుందుభిధ్వానము వినవచ్చుచుండెను. అట్టిదుందుభి, దినమున కెన్ని యోసారులు మ్రోగుచుండెను. సహస్రసహస్రంబులగునన్నపర్వతం బులను, దధికుల్యలను, దుగ్ధకుల్యలను, ఆజ్యనదులను దిలకించినవా రందఱును బరమాశ్చర్యభరితు లగుచుండిరి.

నానాజనపదపరివృతంబగుజంబూద్వీపమునందలిబ్రాహ్మణు లె ల్లరు నాయజ్ఞంబునకు విచ్చేసి యుండిరి. ఎచ్చటఁజూచినను వేలకొలఁ దిప్రజలు గానవచ్చుచుండిరి. అందఱును రాజభోగ్యంబు లగునన్న పానాదులచేఁ బరితృప్తు లగుచుండిరి. భూపాలచంద్రుం డగుసింద్ర ద్యుమ్నుఁడు బ్రహ్మవిదులగుబ్రాహ్మణులను భూరిదక్షిణలచేతను, నా నాదేశాగతులగురాజన్యులను యథాయోగ్యసత్కారంబులచేతను బరి తుష్టులం గావించుచుండెను. ఆరాజేంద్రునకు సర్వాంగసుందరులును, సర్వాలంకారవిభూషితలునగుపదునొకండువందలమంది భార్యలు గల రు. వారెల్లరును బ్రత్యేకమణిమందిరములయం దుచితపరివారములతో నివసించియుండిరి. పర్వతోపమానంబులగుమదగజంబులును, బవన జవసంబులగుసుందరాశ్వంబులును, దేవకుమారసప్రతిము లగుపదాతిసై

నికులును, నందు నివసించియుండ నాయక్షేత్రము కన్నులపండువుగా నుండెను.

అప్పుడు మహారాజు తనకర్మచారులం బిలిచి సర్వలక్షణసంపన్నం బగుమఖాశ్వము నతిశీఘ్రముగ భూపర్యటనంబు సేయింపవలయును. ఆయశ్వరక్షణంబునకై జితేంద్రియులగురాజపుత్రులను బంపవలయును. విద్వాంసులగుధర్మజ్ఞులు హోమకార్యములందుఁ బ్రవృత్తులు గావలయును. ద్విజగణంబులు, కృష్ణచ్ఛాగకృష్ణసారాదియజ్ఞపశువుల నన్నింటిని సంసిద్ధములుగఁ జేయవలయును. విష్ణుప్రాసాదనిర్మాణంబునకుఁ ద్వరపడవలయును. శ్రీ. [illegible], సగర, ధనాదులను బ్రాహ్మణుల కభీష్టానుసారంబుగ [illegible] సేయింపవలయును. ఎవ్వరికి నేదియు లేదనుమాట చెప్పఁగూడదు. మహాదేవుండగు పురుషోత్తముండు సాక్షాత్కరించునంతకు నేనిచ్చటనేయుండి నిరంతరయజ్ఞకార్యాచరణంబున నిమగ్నుఁడనై యుండెదను. అని యాజ్ఞాపించి యాభూపతుండప్పుడు కోటికోటిసువర్ణంబులను దానముచేయనారంభించెను. అతఁడు వేదవిదులగుబ్రాహ్మణులకు వేలకొలఁది యేనుంగులను, నియుతసంఖ్యాకంబులగునశ్వములను, అర్బుదంబులకొలఁదివృషభంబులను, రూపవంతములును, పయస్విన్యులును, స్వర్ణశృంగసమంచితంబులు నగునేకధేనువులను దానము గావించెను. మఱియు నమూల్యవస్త్రంబులను, రత్నకంబళంబులను, నవరత్నంబులను, సర్వాలంకారశోభితలై [illegible]సుందరీమణులగుకన్యలనుగూడ బ్రాహ్మణులకు దానంబు గావించెను. సర్వజనులకును నిరంతరమృష్టాన్నసంతర్పణంబులఁ గావించుచుండెను. ఆమహీపాలుఁడు దానముచేసినధనమునకుఁ బరిమితిలేదు.

ఇదియంతయుం గాంచి, దేవగంధర్వాప్సరోగణంబులును, సి

ద్ధచారణదైత్యదానవాదులును, ఋషులును, ప్రజాపతులునుగూడ బరమాశ్చర్యనిమగ్నులై పోయిరి. ఆయజ్ఞంబిట్లు నిరంతరాయముగఁ గొనసాగుచుండుటంగాంచి పురోహితులును, మంత్రులును, మహారాజునుగూడఁ బరమానందభరితులైరి. ఆస్థలంబున మలినులును, దీనులును, క్షుధార్తులు నగువారొక్కరును లేకయుండిరి. ఆధివ్యాధిభయాదు లందుఁ జేరవచ్చుటలేదు. ఆయజ్ఞంబునకు వచ్చినమహాత్ములందఱును బరమానందనిమగ్నులై యుండిరి. అంతటిమహావైభవముతో నట్టి యజ్ఞము మఱి యేకాలమునందును జరుగలేదు. ఈవిధముగా నమ్మహారాజు హయమేధయాగంబును, బురుషోత్తమప్రాసాదనిర్మాణంబును నిర్విఘ్నపరిసమాప్తిం గావించెను.

ప్రతిమానిర్మాణచింతనము.

ఇట్లు మహారాజచంద్రుం డగుఇంద్రద్యుమ్నుండు యజ్ఞంబును, బ్రాసాదంబును బూర్తి గావించి ప్రతిమావిషయంబున రేయింబవ లాలోచింపనారంభించెను. సర్వదేవతాధీశ్వరుండును, సర్వలోకపాలనుండును, సృష్టిస్థితిసంహారకారణుండును నగుపురుషోత్తము నేవిధముగా సందర్శింపవలయు నని యారాజేంద్రుండు దివారాత్రంబులు నిద్రాహారంబులులేక విచారించుచుండెను. అతఁ డాహారమును బరిత్యజించెను; ఎట్టిభోగ్యవస్తువును గైకొనుట లేదు. తుద కానృపాలుఁడు స్నానభూషణాదులనుగూడఁ బరిత్యజించివైచెను. వాద్యములు, గానములు, గంధద్రవ్యములు, వర్ణకములు, మదమాతంగములు, ఉత్తమాశ్వములు, పద్మరాగములు, ఇంద్రనీలములు, సువర్ణములు, వజ్రములు, మౌక్తికములు మొదలగునేపదార్థము లైనను, అంతరిక్షచరంబులును, వనచరంబులు నగు నెట్టివిహంగమాదు లైనను నాతనిమనంబునకు సంతుష్టిం గూర్పఁజాలకుండెను. శిలామయంబును, మృత్తికామయంబును

దారుమయంబు నగుప్రతిమలయం దేమూర్తి సర్వలక్షణసంపన్నంబగు విష్ణుదేవు నారాధించుటకు యోగ్యమైనదిగా నుండునో, ఈత్రివిధమూర్తులయందును దేనిని బ్రతిష్ఠించి యర్చించుటచే సర్వదేవార్చితుండును, సకలలోకప్రియుండును నగువిష్ణుదేవునకుఁ బ్రీతిలాభం బగునో యని యాలోచించుకొనుచు దివారాత్రము లాభూపాలుండు పరితపించిపోవుచుండెను.

—• కారుణ్యస్తవము. •—

ఇట్లుండి యొకనాఁ డమ్మహీపాలుండు పాంచరాత్రవిధానంబున విష్ణుదేవార్చనంబు గావించి యించుకసేపు ధ్యాననిమగ్నుండై యనంతర మీరీతిగా జగన్నాథు నుద్దేశించి స్తోత్రము సేయ నారంభించెను. ఓవాసుదేవా! మోక్షకారణా! నీకు నమస్కారము. సర్వలోకేశ్వరుండవగు నీవు దయామయుండవై నన్నీభవసాగరమునుండి తరింపఁజేయుము. పురుషోత్తమా! నిర్మలాంబరసన్నిభుండవు, సంకర్షణుండవు, ధరణీశ్వరుండవు నగునీకు నమస్కరించెదను. నన్ను రక్షింపుము. ఓమకరధ్వజా! హేమగర్భాభా! రతికాంతుండవు, శంబరాంతకుండవు నగు నీకు మాటిమాటికిని నమస్కరించెదను. నాకుఁ బరిత్రాణంబు గూర్పుము. భక్తవత్సలా! అంజనసంకాశుఁడవు, అనిరుద్ధుఁడవు నగునీకు వందనములు. నన్నుఁ గరుణించి నాకు వరప్రదానంబు సేయుము. విబుధప్రియా! నారాయణా! నీకనేక సాష్టాంగప్రణామములు. నీకు శరణాగతుండ నగునన్ను రక్షింపుము. బలిశ్రేష్ఠా! లాంగలాయుధుఁడవు, చతుర్ముఖుండవు, జగద్ధాముండవు, ప్రపితామహుండవు నగునీకు నమస్కారము. నన్నుఁ గరుణింపుము. నీలమేఘశ్యామా! త్రిదశార్చితా! జగన్నాథా! విష్ణుదేవా! భవసాగరనిమగ్నుండ నగునన్నుద్ధరింపుము. ప్రళయానలసంకాశుఁడవు, దితిజాంతకుండవు, మహావీర్యుండవు, దీప్త

లోచనుండవు, నరసింహుండవు నగునీకు నమస్కారము. నాయెడలఁ బ్రసన్నుండ వగుము. పూర్వకాలంబున రసాతలమునుండి యీభూతలమును వరాహరూపధారివై నీవే యుద్ధరించితివి. అట్టినీవు నన్నీదుఃఖసాగరమునుండి దరిఁజేర్పుము. కృష్ణా! సకలాభీష్టప్రదంబగు నీదివ్యమూర్తి నిగీర్తించెదను. [illegible] నీవే. నీవే యీసకలరూపంబులతోడను వేఱు [illegible]

అచ్యుతా! [illegible] ప్రసన్నుండవు నగు నీకు [illegible] మూర్తులఁ నన్నిటిని భావించి యర్చనాస్తవప్రణామంబులఁ గావించుచుంటిని. నీవా సకలదివ్యమూర్తులతోడను సాక్షాత్కరించి నాకు ధర్మార్థకామమోక్షంబులఁ బ్రసాదింపుము. శ్రీహరీ! నిన్నర్చించుకొఱకు భిన్నరీతులఁ గల్పింపంబడిన భవదీయంబులగు సంకర్షణాదిదివ్యమంగళమూర్తు లన్నియును నీయందే ప్రతిష్ఠితములై యున్నవి. కాని దేవేశా! పరమార్థదృష్టిచే నీకెట్టిభేదభావంబును లేదు. నీకుపచారంబులఁ గావించుటకే నీవిషయంబున వివిధమూర్తులు కల్పితంబు లయ్యెను. నీవు కేవలమద్వితీయుండవు. నిన్ను ద్వైతమూర్తిగా మానవు లెట్లు నిర్దేశింపఁగలుగుదురు? శ్రీహరీ! నీవేకమూర్తివి. అద్వయుండవు. సర్వవ్యాప్తుండవు, చిత్స్వభావుండవు, నిరంజనుండవు, పరమంబగు నీదివ్యమూర్తి భావాభావవిరహితంబును, నిర్లేపంబును, నిర్గుణంబును, శ్రేష్ఠంబును, కూటస్థంబును, అచలంబును, ధ్రువంబును సర్వోపాధివినిర్ముక్తంబును సత్తామాత్రంబునై విరాజిల్లుచుండును. అట్టి నీరూపతత్త్వమును దేవతలైనను గ్రహింపఁజాలరు.

ప్రభూ! నేను మానవుఁడను. అట్టి నీదివ్యమంగళస్వరూపము నెట్లు భాషింపఁగలుఁగుదును? మహాదేవా! పీతాంబరవిలసితంబును,

చతుర్బాహుసమన్వితంబును, శంఖచక్రగదాఖడ్గసంకలితంబును, ముకుటాంగదాద్యలంకారవిభూషితంబును, శ్రీవత్సాంకితంబును, వనమాలాలంకృతంబు నగు దివ్యమూర్తి నీసహస్రమూర్తులలో నేకతమంబైనది. విబుధగణంబులును నిన్నాశ్రయించిన మానవగణంబులునుగూడ నట్టి నీమూర్తినే యారాధించుచుందురు. దేవదేవా! సురజ్యేష్ఠా! భక్తజనాభయప్రదా! పద్మపత్రాక్షా! విషయాసక్తనిమగ్నుండ నగు నన్నుఁ గటాక్షింపుము.

లోకేశ్వరా! శరణాగతుండ నగు నేను నీకంటె నితరదైవతంబుల నెఱింగినవాఁడను గాను. కావున నో కమలాకాంతా! మధుసూదనా! కృపాళుండవై నాయెడలఁ బ్రసన్నుండవగుము. మహాత్మా! నేననేకంబులగు నాధివ్యాధిజరాజాలంబులచే జడితుండనై నానాదుఃఖంబులచే నిపీడితుండనై, హర్షవిషాదంబులచే విమూఢుండనై, అసంఖ్యంబులగు కర్మపాశంబులచే బంధితుండనై డస్సియున్నాఁడను. మఱియు నతిభీషణంబగు సంసారసాగరంబునఁ బతితుండనై కొట్టుకొనుచున్నాఁడను. ఈ సంసారపారావార మతివిషమంబులగు దుఃఖతరంగములచే నపారమైనది. రాగద్వేషాదిజలచరంబులచే నాకులమైనది. ఇంద్రియావర్తములచే గంభీరమైనది. తృష్ణాశోకవీచికలచే సంక్షుభితంబైనది. ఇందెట్టి యాశ్రయమును లేదు. ఎట్టియవలంబనమును లేదు. ఎట్టిసారమును లేదు. ఇది నిరంతరమును జంచలమైనది. ప్రభూ! నేను నీమాయచే మోహితుండనై చిరకాలమునుండి యీసంసారజలధియందుఁ బడి భ్రమించుచుంటిని. అనేకపర్యాయము లనేకగర్భంబులయందు నవతరించుచుంటిని. ఈసంసారమునందు నే నెన్నివేల లక్షలకోట్ల జన్మముల నెత్తితినో వానికి లెక్కయే లేదు.

ఓజనార్దనా! నేను సాంగములగు సమస్తవేదములను, వివిధశా

స్త్రములను, అనేకేతిహాసములను, బురాణములను, బహువిధశాస్త్రము లను గూడ నధ్యయనంబు చేసితిని. జగన్నాథా! ఎన్నియోక్షయం బులును, వృద్ధులును, క్షీణులును, శీలంబులును, సంతోషములును, దుఃఖములును, సంచయంబులును, అపచయంబులును, వ్యయంబులు ను నాకుఁ బ్రాప్తించినవి. ఎందఱో భార్యలును, మిత్రులును, శత్రు లును, బుత్రులును, బంధువులు మొదలగువారితో సంయోగవియో గములు నాకనుభవంబు లైనవి. ఎన్నియోపర్యాయము లెందఱో తల్లిదండ్రులు నాదృష్టిపథంబున సంచరించిరి. నేననేకదుఃఖంబులను, సు ఖములనుగూడ ననుభవించితిని. భార్యలు, పుత్రులు, బాంధవులు, జ్ఞాతులు మొదలగువా రనేకులు నాకు లభించిరి. నే ననేకపర్యాయము లనేకయువతుల విణ్మూత్రపిచ్ఛిలంబులగు గర్భకుహరంబులయందు వాసము చేసితిని. ఆగర్భవాససమయంబులం దనేకదుఃఖంబుల ననుభ వించితిని.

ప్రభూ! నేను బాల్యయౌవనకౌమారములయం దేయేదుఃఖ ముల ననుభవించితినో యవియన్నియును వార్ధకంబునఁగూడఁ దట స్థించినవి. హృషీకేశా! మరణానంతరంబునఁగూడ యమాలయమా ర్గంబునం గలదుఃఖముల నన్నిటిననుభవించితిని. మఱియు నరకలోకం బునం దెంతటిభీషణయాతనలుగలవో యవియన్నియు నే నెఱుంగనివి లేవు. క్రిమికీటాదులు, మృగములు, పక్షులు, గోమహిషాదిజంతువు లు, మొదలగువానిగర్భంబులయందును, బ్రాహ్మణులు, శూద్రులు, ధనాఢ్యులు, దరిద్రులు, క్షత్రియులు, దీనులు, గృహస్థులు,నృపాలురు, రాజసేవకులు, మొదలుగాఁగల యనేకులగృహస్థులయిండ్లయందు నేను మాటిమాటికిని జన్మించుచునే యుంటిని.

దేవా! నేననేకపర్యాయములు దాసజాతులకు దాసత్వముం

గావించితిని. ఒకప్పుడు దరిద్రపదంబునను మఱియొకప్పుడు ధనాఢ్యప దంబునను, వేఱొకప్పుడు ప్రభుపదంబునను నేను బ్రతిష్ఠితుండనై తిని. ఒక్కొకప్పుడు నేనొక్కని, బలువురనుగూడ నిహతులం గావించితిని. మఱియు ననేకులచే ననేకులను నిహతులగునట్లు సేయించితిని. అనేకులు నాకు దానంబులం గావించియుండిరి. నేనుగూడ ననేకులకు భూరి దానములం గావించితిని.

జనార్దనా! నేను కేవలమును సిగ్గువిడిచి పుత్రులు, తల్లులు, మిత్రులు, భ్రాతలు, భార్యలు మొదలగు వారికొఱకు కొన్ని సమయారులు ధనికులు మొదలు దరిద్రులవఱకునుగల యెందఱో పురుషులయొద్ద ననేకవిధంబులగు దైన్యోక్తులను బచరించితిని. ప్రభూ! సచరాచరంబగు నీప్రపంచమునందుఁ గలతిర్యఙ్మానవ జాతులలో నేను జన్మింపనిస్థాన మేదియును లేదు. జగన్నాథా! ఈరీతిగా నేనొకప్పుడు నరకమునందును, మఱియొకప్పుడు స్వర్గమునందును నివసించుచుంటిని. ఒకప్పుడు మానవలోకమునందును, మఱియొకప్పుడు తిర్యక్సంఘమునందును సంభ్రమించుచుంటిని. జలయంత్రమునందు రజ్జునిబద్ధంబగు ఘటంబు క్రమముగా నూర్ధ్వమధ్యమనిమ్నాభిముఖంబుగాఁ బరిభ్రమించునట్లే నేనును గర్మపాశబద్ధుండనై యూర్ధ్వాధోమధ్యభాగంబులకు యాతాయాతంబులఁ గావించుచుంటిని. ఇట్లే నేనీభయంకరసంసారచక్రంబునఁ బడి చిరకాలమునుండి సంచరించిపోవుచుంటిని. దీనికంతం బెచ్చుటను గనుఁగొనఁజాలకుంటిని.

మహాప్రభూ! నేనిప్పుడు వ్యాకులితేంద్రియుండనై పడియుంటిని. కర్తవ్యం బేమియు నాకు బోధపడుట లేదు. శోకతృష్ణాదులచే నభిభూతుండనై యున్న నాకుఁ జైతన్యము లేకుండఁబోవుచున్నది. ఇప్పుడు నేను కింకర్తవ్యతావిమూఢుండనై యున్నాఁడను. దుఃఖవిహ్వ

అనాథుండనగు నేనిప్పుడు నీశరణంబు గోరి యున్నవాఁడను. ఓశ్రీకృష్ణా! దుఃఖితుండను, సంసారసాగరనిమగ్నుండను నగునన్ను నీవు నీభక్తునిగా నంగీకరించెదవేని జగన్నాథా! అట్లయినచో నీకృపాకటాక్షములను నావంకకు మరలింపుము. దేవా! నాకు నీకంటెఁ బ్రాణబంధువు లెవ్వరును లేరు. నాకొఱకుఁ జింతించువా రెందును లేరు.

వాసుదేవా! నీవంటిపరిత్రాణకర్తను బడయఁ గలిగిననాకు జీవితమరణములంగూర్చి గాని, యోగక్షేమములంగూర్చి గాని యెట్టిభయంబును లేదు. ప్రభూ! నిన్ను యథావిధిగ నర్చింపఁజాలనినరాధములకు సంసారబంధమునుండి విముక్తిలాభం బెట్లు సంఘటిల్లును? జగద్ధారణకర్తయగు కేశవునియందు భక్తిభావంబు గలుగనివిమూఢులకుఁ గులశీలవిద్యాధనజీవనంబులవలనఁ బ్రయోజన మేమున్నది? అసురప్రకృతులై విమూఢభావంబున జగన్నాథుండ వగునిన్ను నిందించువారు మాటిమాటికిని జననమరణంబులం గాంచుచు ఘోరనరకంబునఁ బతితు లగుచుందురు. నిర్గుణుండవగునీయందు దోషారోపణముం గావించునరాధముల కెన్నటికిని నరకార్ణవమునుండి నిష్కృతిలాభంబు చేకూరదు.

శ్రీహరీ! నేను నిన్ననేకవిధంబులఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడను. కర్మానుసారంబుగ నేనెచ్చట నేరూపంబున జన్మించినను, నాకు నిరంతరమును నీయందు సుదృఢంబగు భక్తిభావంబు గలుగునట్లనుగ్రహింపుము. దేవదానవమానవాదు లెల్లరును సంయతచిత్తంబులతో నిన్నారాధించుటవలన బరమసిద్ధిలాభముం గాంచఁ గలుగుచుందురు. కావున నోస్వామీ! అట్టినిన్నెవ్వ రారాధింపకుందురు? బ్రహ్మాదిదేవగణంబులైనను నిన్ను సంపూర్ణముగ సన్నుతింపఁజాలరు. ప్రభూ! అట్టిచో నజ్ఞానుండ నగునేను నిన్నుస్తోత్రము చేయుచున్నాను. ఈభక్తునిసంస్తు

త్రివచనంబులచేసం [illegible]
పుము.

గోవిందా! సాధుపుంగవులు [illegible]
మించుచునే యుందురు. [illegible]
బ్రిసన్నుండవ వగుదువు. భక్తులు [illegible]
యీనామస్తోత్రము భవత్ప్రీతికరంబుగ [illegible]! [illegible]
సుదేవా! నీకిదే నా నమస్కారము.

అనియిట్లు మహారాజేంద్రుం డనుభీష్ముండు [illegible]
చేయుటయు సర్వోత్తముం డగుగరుడధ్వజుండగు [illegible]
హారాజునకు సకలాభీష్టంబులను బ్రసాదించెను. [illegible]
జమును శ్రీజగన్నాథస్వామి సముఖంబునను [illegible] నిత్యముగ
గా మోక్షలాభంబు నందుదురు. అభీష్టములు [illegible]
దును శ్రేష్ఠంబగు నీస్తవంబును జదివి ధర్మార్థకామమోక్షంబులను
గాంచగలరు. ఈస్తోత్రపాఠమువలన సర్వపాపనాశనంబు, [illegible]
బున స్థిరనివాసభాగ్యంబు సిద్ధించును. ధన్యంబును, పాపఘ్నంబును,
భుక్తిముక్తిప్రదంబును, మంగళమయంబును, గోపనీయంబును, దుర్ల
భంబునగు నీపుణ్యస్తవంబును నాస్తికులు, మూర్ఖులు, కృతఘ్నులు,
అభిమానులు, దుష్టబుద్ధులు, భక్తిరహితులు నగువారి కెన్నడును బో
ధింపరాదు. భక్తియుక్తులును, సత్యశీలురును, శాంతులును, శ్రద్ధా
సమంచితులును, ఆస్తికులు నగువారిచే నీస్తోత్రము నిత్యయనంబు సే
యింపవలయును. ఇది సర్వపాపహరంబగుపురుషోత్తమస్తోత్రము. అ
శేషాభీష్టఫలదంబును, సుఖమోక్షప్రదంబును, వరిష్ఠంబు నగునిది కా
రుణ్యస్తవనామంబున విఖ్యాతంబై యది.

ఈస్తోత్రరాజమును నిర్మలచిత్తంబుతో [illegible] ను సుస్వరం

డును, నిత్యుండును, బురాణపురుషుండును, నగువానిని ధ్యానము చేయు మహాభాగులు ముక్తిభాగులై యజ్ఞాగ్నియందు మంత్రపూతం బగునాజ్యమునుంబోలి విష్ణుదేవుని దివ్యమంగళతేజమునందు విలీనులగుదురు. పరాత్పరుండగు శ్రీహరియొక్కఁడే భవదుఃఖములను హరించువాఁడు. అతనికంటె సర్వకర్త యగువాఁ డెవ్వఁడును లేఁడు. అతఁడే సృష్టియు, పాలనము, వినాశకుండును, నిఖిలసంసారమునందును సారభూతుండు నగువిష్ణుదేవుఁడు. మోక్షప్రదుండును జగద్గురుండు నగు శ్రీకృష్ణదేవునందు భక్తిలేనివారికి విద్యాగుణయజ్ఞదానతపంబులు నిష్ఫలంబులై పోవును. పురుషోత్తముం డగునాపరమపురుషునియందు భక్తిగలవారే ధన్యులు. వారే శుచిమంతులును, విద్వాంసులును, యజ్ఞతపోదానాదిగుణగణంబులచే నర్హులును, జ్ఞాతలును, దాతలును, సత్యవంతులు నగుచున్నారు.

——• ప్రతిమోత్పత్తి. •——

మహీపతి యగు నింద్రద్యుమ్నుం డీవిధముగా సనాతనుండును, జగన్నాథుండును, వాసుదేవుండు నగు పురుషోత్తముని స్తుతించి ప్రణామంబు చేసి ధ్యానమగ్నుండై భూతలంబునఁ గుశాసనంబున శయనించి జనార్దనుండు తనకు సాక్షాత్కరింపవలయునను సంకల్పముతోఁ దదేకచిత్తంబున భావించుచుండెను. ఆసమయంబున జగద్గురుండును, శంఖచక్రగదాధరుండును, నగు వాసుదేవుం డాతనికి స్వప్నంబున సాక్షాత్కరించెను. గరుడారూఢుండును, శ్రీనను శాలాదిశోభాయుక్తుండును, అష్టభుజుండును, నీలమేఘశ్యామకాంతివిలసితుండును, ద్యుతిమూర్తియు నగు దేవదేవుం డిట్లు సాక్షాత్కరించి యో మహారాజేంద్రా! నీవు ధన్యుఁడవు. నీవు గావించిన యాగయజ్ఞాద్యనేకవిధానంబులను, నీ నిశ్చలభక్తికిని నేను సంతుష్టుండనైతిని. రాజచంద్రా! యూరక నీవి

ట్టల పరితపించెదవు? ఈస్థానంబున జగత్పావనం బగు నశాతనవిగ్రహ
ప్రతిమ నీకు లభించు నుపాయంబు చెప్పెదను వినుము. మహాభాగా!
నేటినిశావసానంబున వినిర్మలమార్తాండమండలం బుదయించునప్పుడు
లవణజలధితీరంబున నానావిధవిహంగవిభూషితం బగు జలప్రాంతంబున
నేకతరంగపరిప్లుతంబగు మహాజలరాశి సందృష్టంబు గాఁగలదు. ఆజల
కూలసమీపంబున నించుకజలంబును స్థలంబును గలసియున్నచోట మ
హాభూరుహంబు నిలిచియుండును. ఆపాదపరాజము సాగరతరంగముల
చే నాహతంబగుచుండియు నిష్కంపితంబై యుండును. నీవు కుఠారహ
స్తుండవై యొక్కరుండవు నాతరంగమధ్యంబునందుం బోయిన చో నావృక్ష
ము నీకు దృగ్గోచరంబు గాఁగలదు. శంకావిహీనుండవై నీ వాభూరుహ
మును గనిపెట్టి నిశ్శంకచిత్తముతో దానిని ఛేదింపుము. అట్లు చేసి
నచోఁ బెల్లవాలునప్పటికి భిన్నంబగు నావృక్షము పరమాద్భుతంబగు
నొకరూపముం దాల్పఁగలదు. దానివలన నీవుఁ బ్రతిమాలాభంబు
సిద్ధింపఁగలదు. విమోహనంబగు నీహృదయవిచారము నిప్పుడే పరిత్య
జింపుము.

అని యిట్లు శ్రీమన్నారాయణుం డాభూపాలుని కుపదేశించి
యంతర్హితుం డగుటయు రాజేంద్రుండు మేల్కాంచి తాను గాంచిన
శుభస్వప్నంబునకుఁ బరమవిస్మయాక్రాంతచిత్తుండై నిశావసానంబు
న కెదురుచూచుచు, విష్ణుమంత్రంబులను, విష్ణుసూక్తంబులను బఠిం
చుచు నారాత్రిని వేగించి ప్రాతఃకాలంబున లేచి యానందపూర్ణహృదయం
బుతో సాగరజలంబుల నవగాహనంబు చేసి బ్రాహ్మణులను బ్రా
హ్మణుల కభీష్టదానంబు లాచరించి పూర్వాహ్ణికకృత్యంబులం దీర్చు
కొని యేకాకియై సాగరతీరంబునఁ బ్రవేశించి యన్వేషించుటయు దే
జోమయంబగు నమ్మహావృక్షమాతనికి దృగ్గోచరం బయ్యెను. అద్దు

మహోన్నతంబును మహాకాయంబును, విశాలంబును, నానాజాతివిర
హితంబును, గాఢాంజనసన్నిభంబునై జలమధ్యంబున నిదురించుచు
న్నదియుంబోలె విరాజిల్లుచుండెను.

నరనాథుండును బరమానందంబున నమ్మహీరుహరాజమును సం
దర్శించి సమీపించి నిశితకుఠారంబుతో దానిని ఖండించెను. అనంతర
మావృక్షఖండమును రెండుభాగములుగాఁ జేయవలయు నని యాభూ
పాలుం డాతరుఖండమువంకఁ జూచుచుండఁగాఁ దేజోమయమూర్తులు
ను, దివ్యపుష్పమాలికాలంకృతులును, దివ్యగంధానులిప్తులు విష్ణుదేవ
విశ్వకర్మలు బ్రాహ్మణరూపధారులై యాకస్మికముగా మహేంద్రస
ఖుండగు నమ్మహీపాలుని యెట్టయెదుటఁ బ్రత్యక్షంబై మహారాజా!
ఏమిచేయుచున్నావు? ఈవనస్పతి నిట్లు ఛేదించుటకు నిమిత్తమేమి?
ఈమహాసింధుతటంబున దుర్గమంబును, నిబిడంబును, నిర్జనంబునగు నీ
కాననమునందిట్టి వనస్పతి యిది యొక్కటియే యున్నది. దీని నూరక
యేలఖండించెదవు? అని ప్రశ్నించుటయు మహారాజు ప్రముదితహృద
యుండై చంద్రసూర్యసదృశులై యున్న యవ్విప్రవరుల నీక్షించి నత
మస్తకుండై వారికి నమస్కరించి మృదుమధురస్వరంబున నిట్లనియెను.

మహాత్ములారా! దేవదేవుండును, అనాదియు, అనంతుండును,
జగన్నాథుండును నగుపురుషోత్తము నారాధించుటకై నేనీస్థానమునం
దుఁ బ్రతిమానిర్మాణమును జేయవలయు నని యభిలషించుచున్నాను.
మఱియు నేనివ్విషయంబున దేవదేవుండగుపరమాత్మునిచే నిట్లాజ్ఞాపిం
పఁబడితిని. అని చెప్పుటయు విశ్వవిభావియగు విష్ణుదేవుండు మందహా
సవిలసితవదనుండై యారాజచంద్రునిఁ గాంచి మహీపాలా! నీకిట్టిస
త్సంకల్పంబు గలిగినందులకు నిన్ననేకవిధంబుల నభినందించుచున్నా
ను. కదళీదళచంచలం బగునీసంసారసాగర మతిభయానకమైనది.

దీనియం దెట్టిసారంబును లేదు. కామక్రోధదుఃఖపరంపరలచే సమాకు లంబై యుండును. మఱియు నిది యింద్రియంబులను నావర్తంబుల నిండి దుస్తరమై, జలబుద్బుదంబులంబోలి యస్థిరమై, వివిధవ్యాధి పూర్ణంబై యుండును. ఇట్టిసంసారమునందుండియు విష్ణుదేవు నారా ధింపవలయు ననునుత్సాహము గలవాఁడవగుటచే నీవు సంస్తవనీయుఁడ వు. సర్వగుణాలంకృతుండవగు నిన్నుఁ బ్రజాపాలకునిగాఁ బడసిన పుర నగరప్రజాసమన్వితంబగునీభూమండలము ధన్యమైనది. మహాభాగా! లెమ్ము! మాతోఁగలసి మధురసంభాషణంబుల సేయుచు సుఖశీతలం బగునీతరుచ్ఛాయ నుపవసింపుము. నావెంటవచ్చినయీబ్రాహ్మణుఁ డు విశ్వకర్మంబోలి సకలకార్యకరణదక్షుండైనవాఁడు. నాయాజ్ఞచే నీతఁడు ప్రతిమానిర్మాణంబు చేయఁగలఁడు.

అని చెప్పుటయు నింద్రద్యుమ్నుండు సాగరతీరమును వదలి యాసమీపమునందున్న శీతలవృక్షచ్ఛాయను గూర్చుండియుండెను. అప్పుడు బ్రాహ్మణవేషధారి యగువిశ్వాత్ముండు విశ్వకర్మం బిలిచి యి ట్లని యాజ్ఞాపించెను. ఓవిప్రశ్రేష్ఠా! నీవీదారుఖండంబులతోఁ బ్రతి మానిర్మాణంబు సేయవలయును. అందు ముందుగాఁ బరమశాంతుం డును, పద్మపత్రాయతలోచనుండును, శ్రీవత్సకౌస్తుభశంఖచక్రగదాధ రుండును నగుశ్రీకృష్ణదేవునిప్రతిమను నిర్మింపవలయును. తరువాత గౌరాంగుండును, క్షీరవర్ణుండును, స్వస్తికాంకితుండును, లాంగలధరుం డును దేవదానవగంధర్వాదుల కవిదితుండు నగునసంతుని ప్రతిమను గావింపవలయును. పిమ్మట శుభలక్షణసంపన్నయు, శోభనాంగియు, సువర్ణవర్ణయు వాసుదేవభగినియు నగుసుభద్రాదేవిప్రతిమను నిర్మిం పవలయును. అని యాజ్ఞాపించెను.

సకలకర్మదక్షుం డగువిశ్వకర్మ దేవదేవునియాజ్ఞయైనంతనే ప్రతి

మూనిర్మాణంబున కారంభించి ముందుగా శుక్లవర్ణుండును, శరచ్చంద్ర సమతేజుండును, ఆరక్తనేత్రుండును, మహాకాయుండును, ఫణిఫణాకుల మస్తకుండును, గదాముసలపాణియు నగుబలదేవమూర్తిని, పిమ్మటనీలజీమూతశ్యాముండును, పుండరీకనయనుండును, అతసీపుష్పసంకాశుండును, పీతాంబరుండును, శ్రీవత్సవక్షుండును, సౌమ్యవిగ్రహుండును, చక్రధరుండును, సర్వపాపహరుండును, నగుశ్రీహరిదివ్యమూర్తిని, తదనంతరము శుద్ధజాంబూనదవర్ణయు, పద్మపలాశనయనయు, విచిత్రవసనాలంకృతయు, హారకేయూరభూషితయు, విచిత్రాలంకారిణియు, రత్నమాలాధారిణియు, సమున్నతవక్షోభాగయు, మనోహారిణియు నగు సుభద్రామూర్తిని యథావిధిగ నిర్మాణంబు గావించెను.

అట్లు విశ్వకర్మచే నిర్మింపఁబడిన దివ్యవసనాలంకృతంబులును, నానారత్నాలంకారశోభితంబులును, సర్వలక్షణసంపన్నంబులును, మనోరమంబులు నగుమూఁడుప్రతిమలను గాంచి మహీపాలశేఖరుం డగునింద్రద్యుమ్నుండు పరమాశ్చర్యనిమగ్నుండై మహాత్ములారా! మీరు బ్రాహ్మణరూపులై వచ్చినదేవతలో, పరమాద్భుతదేవచరిత్రుల గుమానవులో యెఱుంగఁజాలకున్నాఁడను. దేవమానవయక్షగంధర్వవిద్యాధరసంఘంబులలో మీరెవ్వరైననగుదురుగాక! మాయారూపులై వచ్చియున్న మీతత్త్వము నాకు సుబోధంబు గాకున్నది. పరమపురుషులారా! శరణాగతుండ నగు నాయెడలఁ బ్రసన్నులై నిజస్వరూపంబులతో సాక్షాత్కరింపుఁడు.

——♦ పురుషోత్తమవర్ణనము. ♦——

అని యమ్మహారాజశేఖరుండు ప్రార్థించుటయు దేవదేవుం డిట్లనియెను. రాజేంద్రా! దేవదానవయక్షగంధర్వాదులు, మహేంద్రుఁడు, బ్రహ్మ, రుద్రుఁడు మొదలగు వారిలో నేనెవ్వండను గాను.నన్ను

సకలార్తిహారుం డగు పురుషోత్తమునిగా నెఱుంగుము. నేను సర్వభూతంబులకు నారాధనీయుండను. అనంతుండను. సర్వశాస్త్రసంకీర్తితుండను. నిగమాంతప్రతిపాద్యుండను. యోగిగణంబులు నాకు జ్ఞానగమ్యుం డనియు, వాసుదేవుం డనియు నామనిర్దేశంబు గావించియున్నారు. స్వయముగా బ్రహ్మయు, విష్ణుండును, శివుండును, దేవరాజగు నింద్రుండును, జగత్సంయమనుం డగు యముండును నేనే. పృథివ్యాది సకలభూతంబులును, దేవతాగ్నులును, జలపతియగు వరుణుండును, ధరిత్రియు, మహీధరాదిసమస్తంబును నాకంటె నన్యంబులు గావు. ఈ త్రిభువనంబులయందును వాఙ్మయంబులగునవి యన్నియును, స్థావరజంగమాత్మకంబగు విశ్వంబంతయును, నేనే. నాకు భిన్నంబుగ దేనికినిగూడ నస్తిత్వంబు లేదు. ఓన్నృపాలా! నేను నీయెడలఁ బ్రసన్నుండ నైతిని. నీయభీష్టవరప్రదానంబు గావించెదను. అకృతపుణ్యులగువారికి స్వప్నంబులయందైనను నాదర్శనలాభంబు గలుగదు. నీవు దృఢభక్తిసంపన్నుండవు. కావుననే నీకు నేను సాక్షాత్కరించితిని.

అని మహాదేవుం డనుగ్రహించుటయు మహీపాలుండానందపులకాంచితసర్వావయవుండై యోశ్రీకాంతా! శ్రీపతీ! పీతాంబరధరుండవు, శ్రీదుండవు, శ్రీశుండవు, శ్రీనివాసుండవు, శ్రీనికేతనుండవు నగు నీకు నమస్కారము. ఆద్యుండును, ఈశానుండును, సర్వేశ్వరుండును, సర్వతోముఖుండును, నిష్కలుండును, సనాతనుండును, పరమేశ్వరుండు నగునీకుఁ బ్రణామంబులు. దేవా! నీవు శబ్దాతీతుండవు, గుణాతీతుండవు, భావాభావవిరహితుండవు, నిర్లేపుండును, నిర్గుణుండును, సూక్ష్ముండును, సర్వజ్ఞుండును, సర్వభావనుండును, నీలజలదసంకాశుండును, గోబ్రాహ్మణహితరతుండును, సర్వరక్షకుండును, సర్వవ్యాపియు, శంఖచక్రధరుండును, గదాముసలధారియు, నీలోత్పలదళసన్నిభుండును, వర

షంగును, దేవదేవుండును, నగు నీకు శతసహస్రవందనములు. క్షీర సాగరమధ్యంబున భుజగపర్యంకశయనుండ వగు నోహ్రీషీకేశా! నీకు నమస్కారము. సర్వపాపహరుండవగు శ్రీహరీ నీకుఁ బ్రణామము! దేవా! నీవు విభుండవును, వరదుండవును, సర్వలోకేశ్వరుండవును, మోక్షకారణుండవును, అవ్యయుండవు నగు విష్ణుదేవుఁడవు. నీకు నమస్కారము.

అని యనేకవిధంబుల వినుతించుచు సాష్టాంగప్రణామంబు గావించి యంజలిబద్ధుండై యింద్రద్యుమ్నుండు వినయమధురవచనంబులతో జగన్నాథా! నీవు నాయెడలఁ బ్రీతుండవైతివేని దేవతలు, అసురులు, గంధర్వులు, యక్షులు, రాక్షసులు, సిద్ధసాధ్యవిద్యాధరాదులు, పరివ్రాజకులు, యోగులు, తత్త్వచింతకులు, మోక్షదర్శనులు, నగు మనీషివరులు నిరంతరము నేపరమపదముంగూర్చి ధ్యానించుచుందురో యట్టి యసితదదుర్లభంబగు పరమపదంబు నీయనుగ్రహముచే నాకు లభించుఁగాక! అని మహారాజు ప్రార్థించుటయు మహాదేవుండు మహాభాగా! నీకు సర్వశుభంబులును బ్రాప్తించుఁగాక! నాప్రసాదంబుచే నీసకలాభీష్టంబులును సిద్ధించుఁగాక! నీవు పదివేలతొమ్మిదివందలవత్సరంబులవఱకును మహామహీరాజ్యభోగంబుల ననుభవించి యనంతరము దుర్లభంబగు దివ్యపదప్రాప్తుండ వయ్యెదవు. పూర్ణంబును, శాంతంబును, గుహ్యంబును, వ్యక్తావ్యక్తంబును, పరాత్పరంబును, సూక్ష్మంబును, నిర్లేపంబును, నిష్కలంబును, ధ్రువంబును, చింతాశోకవిరహితంబును, క్రియాకారణవర్జితంబును, పరమానందమయంబును, క్షేమాఖ్యంబు నగు పరమపదంబును, నీవు సందర్శింపఁగలవు. మఱియు నాకాశంబును, మేఘంబులును, రవిచంద్రతారాగణంబులును, సప్తసముద్రంబులును, మేరుమందరాదిపర్వతంబులును, నెంతకాలంబుండు

నో, స్వర్గలోకంబున దేవత లెంతకాలంబు నివసించి యుందురో యం తకాలంబువఱకు నీమహీమండలమునందు సర్వస్థానములందును కయ యంబగు నీకీర్తి ఘోషితంబగుచుండుఁగాక! నీచేఁగావింపంబడినయజ్ఞ మునుండి సంభూతంబై యిందిద్యుమ్నసరోవరనామంబున నొక దివ్య తీర్థము విఖ్యాతంబు గాఁగలదు. అతీర్థజలంబుల నవగాహనంబు సే యుమానవులు స్వర్గలోకంబునఁ బదునలువురిం దుద్రులు పరిపాలించునం తకాలంబువఱకును సుఖోపభోగంబుల ననుభవింపఁగలరు.

ఆసరోవరంబునకు దక్షిణభాగంబున నైఋతికోణంబునం దొక వటవృక్షంబు గలదు. దాని సమీపమునందున్న మండపము కేతకీవ నాచ్ఛన్నంబై బహువిధఫలభూరుహాలతావేష్టితంబై యున్నది. ఆషా ఢంబున శుక్లపక్షంబున మఘానక్షత్రసంకలితం బగు పంచమీ తిథి యందు నామూర్తి నామండపమునందు స్థాపించి శుభాకాంక్షులగు మానవులు అమూల్యంబులును, సుందరంబులు నగు వేషభూషణాదు లచే నన్నలంకరించి మనోహరనృత్యగీతవాద్యంబులచేతను, రత్నభూ షణ స్వర్ణదండ చామరాదిప్రదానంబులచేతను సప్తదివసంబులవఱకు ను నన్నారాధించి మహోత్సవంబులు గావింపవలయును. అందుఁ జతు రాశ్రమనిరతు లగుబ్రాహ్మణులు నానావిధస్తోత్రంబులను, వేదపాఠం బులను గావింపవలయును. అనంతరము బలరామకేశవమూర్తులను సందర్శించి ప్రణామంబులు చేసి భక్తిపూర్వకంబుగ స్తోత్రంబు గా వించినచో నట్టివారు దివ్యాయుతవర్షంబులు విష్ణుమందిరనివాసులై నారాయణానుచరరూపంబులతో గంధర్వాప్సరోగణంబులచే సంకీర్తితు లగుచు శ్రీమన్నారాయణసహితులై విహరింపఁగలరు. త్రివా రాది త్యభువనంబున నాదిత్యసన్నిభవిమానారూఢులై సంచరించుచు సకలా భీష్టభోగంబుల ననుభవించుచుందురు.

అని చెప్పి భగవంతుండగు పురుషోత్తముం డింద్రద్యుమ్న మహీపాలునకు వరప్రదానంబు గావించి విశ్వకర్మసహితుండై యంతర్హితుం డయ్యెను. అప్పు డింద్రద్యుమ్నుండు భగవద్దర్శనంబున సంప్రీతుండై తన్నుం గృతార్థునిగాఁ దలంచుకొని యుప్పొంగుచు సమాత్యపురోహితసహితుండై సుభద్రాకృష్ణబలరామమూర్తులను మణికాంచనవిచిత్రవిమానప్రతిమంబులగు రథంబులపై నధిష్ఠింపఁ జేసి మహాసమారోహముతో, మంగళగీతవాద్యములతోఁ దీసికొని వచ్చి వేదఘోషంబులతోఁ బవిత్రం బగుశుభస్థానమునందు నిలిపి ద్విజసహితుండై యథావిధిగ శుభతిథియందు, శుభనక్షత్రమున, శుభముహూర్తమునం దాదివ్యప్రతిమలను బ్రతిష్ఠించెను. ఈవిధముగా నమ్మహీపతి యాచార్యమతానుసారంబుగా సకలకార్యంబులను నిర్వర్తించి విధిపూర్వకంబుగా నాచార్యులకు బహుదక్షిణలనొసంగి యమ్మహోత్సవసందర్శనార్థులై వచ్చిన యతిథిసంఘంబులకందఱకును యథేష్టధనదానంబులం గావించెను. ఇట్లు విధిదృష్టవిధానంబున నుత్తమప్రాసాదమునం దాప్రతిమలను బ్రతిష్ఠించి నానాసుగంధపుష్పంబులను, స్వర్ణరత్నాదులను, శోభనవస్త్రములను సమర్పించి యథావిధిగ నర్చించుచు నమ్మహారాజు నిరంతరవివిధదానక్రియలతోడను, వివిధయజ్ఞానుష్ఠానంబులతోడను గాలక్షేపంబు సేయుచు ధర్మరాజ్యపాలనంబునఁ గృతకృత్యుండై సకలపరిగ్రహపరిహారపూర్వకంబుగఁ దుదకు విష్ణుదేవుని పరమపదలాభంబుగాంచి కృతార్థుండయ్యెను.

మునివరులారా! నృపశ్రేష్ఠుండగునింద్రద్యుమ్నునిపుణ్యచరిత్రమును, పవిత్రపురుషోత్తమక్షేత్రమాహాత్మ్యంబును సంక్షేపముగఁ గీర్తించితిని. ఇంకను నేమివినఁగోరెదరో చెప్పుఁడు! అని బ్రహ్మదేవుం డానతిచ్చుటయుఁ బరమాశ్చర్యనిమగ్నులగు మునులు పరమానందము

తో నిట్లనిరి. ఓసురశ్రేష్ఠా! పురుషోత్తమయాత్రనెప్పుడు చేయవలయునో, యేవిధి ననుసరించి పంచతీర్థకృత్యంబుల నిర్వహింపవలయునో, అందొక్కొక్కతీర్థస్నానంబువలనను, దానములవలనను, దేవతాసందర్శనంబువలనను నేయేఫలలాభంబగునో వేఱువేఱుగ వక్కాణింపవలయును. అని ప్రార్థించుటయు బ్రహ్మదేవుండు మహర్షిశేఖరులారా! ఒక్కసారి జ్యేష్ఠశుక్లద్వాదశీదినంబున నుపవాసియై భక్తిపూర్వకంబుగఁ బురుషోత్తముని దర్శించువానికిఁ గురుక్షేత్రంబున సప్తాయుతవత్సరంబులు జితేంద్రియుండై జితక్రోధుండై తపంబు గావించినఫలము సిద్ధించును.

కావున స్వర్గాపవర్గకాంక్షితులగుమానవులు ప్రయత్నపూర్వకంబుగా జ్యేష్ఠశుక్లద్వాదశీదినంబునఁ బురుషోత్తమసందర్శనంబు గావింపవలయును. తీర్థసేవనులగుపుణ్యాత్ములు పంచతీర్థంబులను సేవించి పురుషోత్తము నర్చించినచో శాశ్వతవిష్ణులోకనివాసంబు లభించును. మహాజ్యేష్ఠసమయంబునఁ బురుషోత్తమంబునకుం బోయి పంచతీర్థకృత్యంబులనిర్వహించి పురుషోత్తమదర్శనంబు గావించుట శుభాకాంక్షులగువారి కవశ్యకర్తవ్యము. దూరమునందుండియైనను, నిర్మలచిత్తముతో భక్తిభావంబునఁ బురుషోత్తమనామసంకీర్తనంబు సేయువానికి యాత్రాఫలంబును, విష్ణులోకనివాసంబును లభించును. పురుషోత్తమప్రాసాదముపైనున్నచక్రమును దూరమునుండియైనను భక్తియుక్తుఁడై సందర్శించి ప్రణామంబు గావించుమానవులు సర్వపాపవిముక్తు లగుదురు.

మార్కండేయవటదర్శనము.

మునులారా! పూర్వకాలంబున మహాప్రళయము తటస్థించినప్పుడు కాల మతిభయంకరమయ్యెను. చంద్రసూర్యాదిగ్రహంబులును, స్థావరజంగమాదివస్తువులు నేవియు లేకయుండెను. బ్రహ్మయాది

త్యుండు వెలుంగుచుండెను. ప్రచండఘనగర్జనంబులు వినవచ్చుచుండె ను. ఉల్కాపాతంబులచేఁ దరుపర్వతాదులన్నియును జూర్ణీభూతము లై పోయెను. సకలజీవగణంబులును, వినష్టంబులై పోయెను. మహత్తరం బులగునుల్కాపాతము లగుచుండెను. సమస్తజలాశయములును శుష్కీ భూతము లయ్యెను. అట్టిసమయంబునఁ బవనప్రభాకరసాహాయ్యము చే నతిభీషణంబగుసంవర్తకానలం బుద్భూతంబై పృథ్వీతలంబును భే దించుకొని రసాతలంబునఁ బ్రవేశించి దేవదానవయక్షగంధర్వాదుల కు మహాభయోత్పాదనంబు గావించుచుండెను. ఆయగ్నిజ్వాలాపరం పరలచే నాగలోకమంతయును దగ్ధమైపోయెను. క్షితిమండలంబునం గలసమస్తపదార్థములును భస్మీభూతము లయ్యెను. ఊర్ధ్వాధోభాగం బులంగలయెల్లవస్తువులును నిమిషమాత్రమున వహ్నిజ్వాలలకాహుతి యైపోయెను.

అప్పుడు ప్రబలవేగవంతం బగుప్రభంజనంబును, సంవర్తకాన లంబును శతసహస్రసహస్రయోజనంబులప్రదేశమంతయు నల్పకాల ములోనే దగ్ధీభూతంబుగాఁ జేసివైచెను. దేవాసురగంధర్వాదులును, సకలజీవులును నమ్మహానలంబున దగ్ధులైపోయిరి. ఆకల్పానలజ్వాలలు ప్రదీప్తములై, ఘోరారావంబు సేయుచుఁ గోటిసూర్యసంకాశములై సురాసురనరగంధర్వాదిపరివృతంబులగుత్రిలోకములను నిమిషములో దహించివైచెను. అంతటిమహాఘోరంబును, భీభత్సంబునగుప్రళయ కాలమునందుఁ బరమధార్మికుం డగుమార్కండేయమునివరుం డొ క్కఁడుమాత్రమే ధ్యాననిష్ఠుండై యుండెను. కాని మోహపాశనిబ ద్ధుండగునాతఁడు క్షుత్పిపాసాకులితేంద్రియుండై పరితపించిపోవుచుండె ను. దారుణవహ్నిజ్వాలాదర్శనంబున నాతని కంఠోష్ఠతాలువులు శుష్కీ భూతము లై పోయెను. భయవిహ్వలుం డగునాతఁ డప్పుడు తృష్ణా

ర్తుండై తపంబు సాలించి యచేతనప్రాయుండై యేమియుం దోఁచక సమస్తభూమండలమును బరిభ్రమింపనారంభించెను. కాని యాతని కెందును రక్షకుండు గానఁబడకుండుటచే నిటునటుఁ బరుగులెత్తుచుండెను.

ఆతనికెందును విశ్రమస్థానము గానంబడదయ్యెను. అప్పుడాతఁడువిభ్రాంతుండై యేమిచేయుదును? ఎక్కడకుఁ బోవుదును? ఎవ్వరి నాశ్రయింతును? నాకేమియుం దోఁచుట లేదు. సనాతనుండును బురుషోత్తముండును నగు దేవదేవునిదివ్యదర్శనంబు నాకెట్లు సిద్ధించును? అని యనేకవిధంబులఁ దలపోయుచు మార్కండేయుం డేకాగ్రచిత్తంబున మహాప్రళయకారణుండును, సనాతనుండును, బరమపదస్వరూపుండునగు జగన్నాథునింగూర్చి చింతించుచు ననతిదూరంబునఁ బురుషేశనామంబుచే విఖ్యాతంబగు వటవృక్షమును దర్శించి యతిత్వరితంబుగ దానిసమీపమునకుం బోయి యాచెట్టుమొదలఁ గూర్చుండెను. ఆస్థానంబునఁ గాలానలజ్వాలాభయంబుగాని, యంగారవర్షణంబుగాని, ఉల్కాశనిపాతంబుగాని యేమియు లేకయుండెను.

—♦ ప్రళయసందర్శనము. ♦—

అనంతరము తటిన్మాలాభిలంబులును, అద్భుతాకారంబులు నగు మేఘంబు లన్నియు నాకాశమునం దలముకొనియెను. నీలోత్పలశ్యామలంబులును, కుముదప్రతిమంబులును, కింజల్కవర్ణంబులును, పీతహారిద్వర్ణంబులును, పద్మపలాశసంకాశంబులును, కాకాండసన్నిభంబులు నగుజలదబృందంబులు పురపర్వతాకారంబులతో నలముకొని గభీరగర్జనంబులుగావించుచుఁ గుంభవృష్టితో సకలదిశలను ముంచివైచుచుండెను. బ్రహ్మాండమంతయును గ్రమముగా జలప్లావితమై పో

మెను. ఈవిధముగా బ్రళయానలంబును జల్లార్చి యేకధారగా ద్వాదశవర్షంబులు మహావర్షపాతం బగుచుండెను. అప్పుడు సముద్రంబులన్నియు వేలాతిక్రమణంబు గావించి భూమండలమునంతను ముంచివైచెను. తుదకాసాగరంబులన్నియును, ప్రబలఝంఝామారుతాహతులచే సంక్షుభితంబులై చెదరిపోవుచుండ నాదిపద్మాలయుండగువిష్ణుదేవుండు భయంకరప్రభంజనమునంతను పానము చేసి యేకార్ణవమధ్యంబున శయనించియుండెను. దేవాసురయక్షరాక్షసాదులన్నైన లేకుండఁ బోయెను. స్థావరజంగమంబులగుసకలవస్తువులును వినష్టంబులయ్యెను.

అప్పుడు మార్కండేయుండు తానాశ్రయించియున్నవటవృక్షమును, భూమిని, దిక్కులను, చంద్రసూర్యులను, వాయువును, మహానలమును, మఱియేవస్తువునుగూడఁ జూడఁజాలకపోయెను. ఘోరంబగునయ్యేకార్ణవంబున నేయాశ్రయంబును లేకుండెను. అంతటను తమోరాశి యాక్రమించుకొని యుండెను. ఆసమయంబున జలార్ణవమగ్నుం డగునాతఁ డెట్లో యుత్తీర్ణుం డగుటకుఁ బ్రయత్నించెను. కాని లాభము లేకపోయెను. ఆర్తుం డగునాతఁడు జలంబులం దేలియుందందుఁ గొట్టుకొనుచుఁ బరిభ్రమించుచుండెను. ఆతని దరిఁజేర్చుటకు దిక్కెవ్వరును గానవచ్చుట లేదు. అట్లు శరణ్యంబులేక యతివిహ్వలుండై యున్నమార్కండేయుం గాంచి దయాళుం డగుపురుషోత్తముండు మధురగంభీరస్వరంబున వత్సా! సువ్రతా! బాలుండవగు నీవు చాలడస్సితివి. నీవు నాభక్తుఁడవు. మార్కండేయా! లెమ్ము! నీకేమియును భయము లేదు. నాసమీపమునకు రమ్ము! అని యానతిచ్చెను.

ఆవాక్యంబుల నాలించి మార్కండేయుండు కుపితుండై యతి

విస్మయంబుతో దెసల నవలోకించి బిగ్గరగా నాతపోబలంబున కీవిధ
ధముగా నవజ్ఞతం గూర్చి నాపేరుపెట్టి నన్నుఁ బిలుచుచున్నవా రెవ్వ
రు? నన్ను బాలుండని నిర్దేశించి బహుసహస్రవర్షంబులు గడపిననా
జీతకాలమును గూడఁ దృణీకరించుచున్నవా రెవ్వరు? దేవతలయందు
ట్టివ్యవహారమెవ్వఁడును గానంబడుట లేదు. దేవదేవుండగు బ్రహ్మదే
వుండు నన్ను దీర్ఘాయుష్కునిగా సేర్పఱిచియున్నాఁడు. నన్నివ్విధిన్
పిలిచి స్వయముగా మృత్యువును గోరి తెచ్చుకొనుచున్నవిగతజీవుం
డెవ్వఁడు? అని యిట్లు మార్కండేయుండు, చింతావిష్టుండై యిది
యేమిస్వప్నమా? కాక నాకజ్ఞానము గలిగినదా? అని యనేకవిధంబు
ల వితర్కించుకొని నిశ్చలచిత్తంబున ధ్యానించుటయునాతనికి సకల
దుఃఖవిధ్వంసిని యగుమహాశక్తి యావిర్భావం బయ్యెను.

అప్పు డాతఁడు భక్తిపూర్వకంబుగఁ బురుషోత్తమదేవునిశరణం
బు నాశ్రయింపవలయు నని నిశ్చయించుకొని యమ్మహాదేవునిధ్యా
నంబునఁ దన్మయుం డగుటయు నవ్వటభూరుహంబు మరలలో సలిలోపరి
భాగంబున నెప్పటియట్ల తేలుచున్నట్లాతనికి గోచరించెను. ఆభూరు
హావిశాలశాఖోపరిభాగంబున విశ్వకర్మనిర్మితంబును, నవరత్నఖచితం
బును, నానారత్నాలంకారభూషితంబును నానాస్తరణాచ్ఛన్నంబును,
ఆలోకరమణీయంబును, ప్రభామయంబు నగుసౌవర్ణపర్యంకము పర
మాద్భుతంబుగ సమ్మునింపుత్రినకుఁ గానవచ్చెను. ఆపర్యంకోపరిభా
గంబునఁ గోటిసూర్యప్రభాభాసమానుండును, చతుర్భుజుండును, సుంద
రాంగుండును, పద్మపత్రాయతలోచనుండును, శంఖచక్రగదాధరుండు
ను, శ్రీవత్సవనమాలాలంకృతుండును, దివ్యకుండలధరుండును నగు
శ్రీకృష్ణుండు బాలకాకారంబునఁ బవళించి యుండెను.

మునివరుం డగుమార్కండేయుండు " దేవదేవుం డగుశ్రీకృష్ణుం

గాంచి విస్మయోత్ఫుల్లనయనుండును, ఆనందపులకితసర్వాంగుండును నై సాష్టాంగప్రణామంబు గావించి ఆహా! ఘోరంబగునీయేకార్ణవంబున సర్వంబును నిమగ్నంబై పోయిన యీసమయమునం దీబాలుం డొంటిగా నిర్భయంబుగ నిం డెట్లున్నాఁడు? అని భావించుకొనుచు భూతభవిద్వర్తమానవిదుండయ్యును మార్కండేయుండు మాయామోహంబుచే నేమియు నెఱుంగనివాఁడయ్యెను. అతఁ డట్లజ్ఞానుండై తనతపోబలంబును, జ్ఞానంబును, గర్మంబులును, దీర్ఘజీవనంబును, మానవత్వంబునుగూడ నిరర్థకంబు లయ్యె ననియు, నీమణిపర్యంకశాయియగుబాలకుం డెవ్వఁడో యెఱుంగఁజాలకుంటి ననియు నచేతప్రాయుండై చింతించుచు నేకార్ణవంబునఁ దేలిపోవుచుండెను. ఎందును శరణ్యంబు లేకుండుటచే నాతనికి నిర్వేదంబు గలిగెను. స్వమహిమాధిష్ఠితుండును, బాలార్కసదృశుండును, దివ్యతేజోమయుండు నగునామాయాబాలకుని మార్కండేయుండు దర్శింపఁజాలకపోయెను.

జలంబుల నట్లీఁదుకొనివచ్చుచున్నమార్కండేయునిం గాంచి యాబాలకుండు మందహాసవదనుండై మేఘగంభీరస్వరంబున వత్సా! నీవు చాలఁ బరిశ్రాంతుండవైన ట్లగపడుచున్నావు. సంరక్షణంబుకొఱకు నన్నాశ్రయింపఁజూచుచుంటివి. రమ్మా! శీఘ్రముగ వచ్చి నాశరీరంబునఁ బ్రవేశింపుము. అందువలన నీకు విశ్రాంతి గలుగును. అని ప్రబోధించుటయు మార్కండేయుండు మాఱుమాట చెప్పక మోహావేశవివశుండై వివృతంబగునాబాలకునివదనంబునఁ బ్రవేశించెను.

— భగవద్గర్భపరివర్తనము —

అట్లు మార్కండేయుం డాబాలకునియుదరంబునఁ బ్రవేశించి యందు నానాజనపదపరివృతంబగు సమస్తభూమండలమును, సప్తసము

ద్రింబులను, సప్తద్వీపంబులను, భారతాదివర్షంబులను దర్శించెను. మఱియు సర్వరత్నమయంబును, బహుకందరయుతంబును, నానామునిజనాకీర్ణంబును, నానాతరులతాశోభితంబును, నానాసత్వసంపన్నంబును, నానాశ్చర్యమయంబును, వ్యాఘ్రిసింహాదినానాజంతుపరివృతంబును, శక్రాదిబృందారకసేవితంబును, సిద్ధచారణయక్షాప్సరోగణాధిష్ఠితంబును, బహువిధదేవతాయతనసమలంకృతంబును, మనోహరంబునగు మేరుపర్వతమును దర్శించెను. ఈవిధముగా మార్కండేయుండా బాలునియుదరంబున సంచరించుచు మేరుశీతశైలహేమకూటాది సకలపర్వతంబులును, కురుక్షేత్రంబును, పాంచాలమద్రికేకయాదిసకలదేశంబులను, భూమండలమునందలి సకలతీర్థములను, గ్రామనగరకృషిగోరక్షావాణిజ్యక్రయవిక్రయాదిస్థానంబులను, ఇంద్రాదిదేవతలను, మహర్షులను, రాక్షసులను సకలజీవులనుగూడ సత్యాశ్చర్యముతోఁ గనుంగొనుచుండెను. బ్రహ్మాదితృణపర్యంతముంగల చరాచరప్రపంచమంతయు నయ్యుదరంబునం దమ్మునీంద్రునకు దృగ్గోచరం బయ్యెను.

అప్పు డాతని కవ్యాహతంబగుమనశ్శక్తియు, నద్భుతంబగుస్మృతిశక్తియుఁ బరమేశ్వరానుగ్రహంబున లభించుటయు నమ్మునివరుండు భగవద్గర్భస్థంబగుబ్రహ్మాండమునం దంతటను బరిభ్రమింపఁదొడంగెను. కాని యావిష్ణుదేవునిదివ్యోదరంబున కంతం బెచ్చటను నాతఁడు గనుంగొనఁ జాలఁడయ్యెను. అతఁ డెంతతిరిగినను నంతంబు గానలేక వరదుండగు నాదేవదేవునకు శరణాగతుం డయ్యెను. ఇట్లు పరమేశ్వరు శరణంబు గోరినంతనే యావిష్ణుదేవుని వివృతవదనగహ్వరమునుండి యమ్మునీంద్రుండు బహిర్గతుం డయ్యెను.

— పరమేశ్వరస్తవము —

మార్కండేయమునీంద్రుం డాబాలకునిగర్భంబునుండి బహిర్గతుండై మరల నేకార్ణవీకృతం బై యున్న భూమండలమును, మఱియు నచ్చటశాఖాంతరంబునఁ బర్యంకముపై మునుపటివలెనే శిశురూపిమై శయనించియున్న దేవదేవుని గనుంగొనియెను. ఆపుండరీకాక్షుండును, శ్రీవత్సవక్షుండును, పీతాంబరధరుండును, చతుర్భుజుండు నగుదేవుఁడే సకలజగత్కారణంబు గావించియుండెను. అప్పు డాబాలకాకారుండగు దేవదేవుండు జలార్ణవంబునం దేలియాడుచున్న మార్కండేయునిం గాంచి మందహాసము చేయుచు వత్సా! నాయుదరంబున నివసించుటవలన నీకించుక యాయాసము తీఱినదా ? అందు సంచరించుచు నీ వెట్టివింతలను గనుంగొంటివి ? మునిశ్రేష్ఠా! నీవు నాభక్తుఁడవు. ఆ యాసపడి నీవు నన్నాశ్రయించితివి. కావున నొకసారి నన్నవలోకింపుము! అని ప్రబోధించుటయు మార్కండేయుండు హర్షపులకితాంగుండై రత్నాలంకారభూషితుండును, దుర్నిరీక్ష్యుండు నగునాపురుషోత్తమునివంక దృష్టిపాతంబు గావించెను.

అంతలోనే యమ్మునిశ్రేష్ఠునిదృష్టి విమలంబును బ్రసన్నంబు నయ్యెను. దేవదేవానుగ్రహముచే నాతనికభినవచక్షుశ్శక్తి లభించినట్లయ్యెను. అప్పుడు మార్కండేయుండు సురసేవితంబులగు నామహాదేవునిపాదపంకజంబులకుఁ బ్రణమిల్లి యంజలిబద్ధుండై పరమాశ్చర్యనిమగ్నచిత్తంబుతో, హర్షగద్గదస్వరంబుతో నిట్లు స్తుతింప నారంభించెను. ఓజగన్నాథా! మాయాబాలకరూపా! పద్మాక్షా! దేవదేవా! దుఃఖితుండనై శరణాగతుండ నగునన్ను రక్షింపుము. స్వామీ! నేను సంవర్తానలజ్వాలలో సంతప్తుండనై, యంగారవర్షణంబునకు భీతుండనై తిని. మఱియు నతిప్రచండవాయువేగముచే శోషితుండను, విహ్వ

లుండను, శాంతుండను నై తిని. ప్రళయాదిత్యప్రతాపంబునకును, పుష్కలావర్తమేఘవర్షంబునకును గడుసుడివడిపోయితిని. పురుషోత్తమా! నాకుఁ బరిత్రాణంబు గావింపుము. జగత్ప్రభూ! తృషితుండను, క్షుధితుండను, దుఃఖితుండనునై యనన్యశరణ్యుండనై పరితపించుచున్నాను. దేవా! నీయుదరంబున సమస్తప్రపంచమును గాంచి విస్మితుండనై విషణ్ణుండ నై తిని. పురుషోత్తమా! నన్ను రక్షింపుము. ఆశ్రయరహితంబగు నీసంసారమునందు నాకుఁ బ్రసన్నుండవగుము.

విబుధశ్రేష్ఠుండవు, విబుధప్రియుండవు, విబుధనాథుండవు, విబుధాలయుండవు, సర్వలోకేశ్వరుండవు, జగ[illegible]ండవు నగునీవు నాకుఁ బ్రసన్నుండవగుము. సర్వజగత్కర్తవు, భూధరుండవు, సలిలావాసుండవు, మధుసూదనుండవు, కమలాకాంతుండవు, త్రిదశేశ్వరుండవు, కంసకేశిఘ్నుండవు, అరిష్టనాశకుండవు, దైత్యహంతవు, దనుజాంతకుండవు, కృష్ణుండవు నగునీవు ప్రసన్నుండవగుము. మధురావాసా! యదునందనా! ఇంద్రావరజా! వరదా! అవ్యయా! ప్రసన్నుండవగుము. దేవా! పంచభూతంబులును, మనంబును, అహంకారంబును, బుద్ధియు, ప్రకృతియు, సత్త్వాదిగుణంబులును, జగద్వ్యాపి యగుపురుషుండును, పురుషోత్తముండును, సకలేంద్రియంబులును, శబ్దాదివిషయంబులును, దిక్కులును, కాలంబును, ధర్మంబును, వేదంబులును, సదక్షిణంబు లగుయజ్ఞంబులును, ఇంద్రుండును, శివుండును, హరియు, హుతాశనుండును, యముండును, రాక్షసేశ్వరుండును, జలపతి యగు వరుణుండును, వాయువును, ధనేశ్వరుండును, ఈశానుండును, అనంతుండును, గణేశ్వరషణ్ముఖవసురుద్రాదిత్యులును, ఖేచరులగు యక్షగంధర్వాదులును, మరుద్గణంబులును, ఋషిగణంబులును, వాలఖిల్యగణంబులును, అశ్వినీకుమారులును మఱియు జీరసంజ్ఞకంబులగుసకలం

బును నీస్వరూపంబులు. బ్రహ్మాదితృణపర్యంతంబునుగలసమస్తమునం దును నీకంటె భిన్నంబగువస్తు వేదియును లేదు. భూతభవిష్యద్వర్త మానాదిసకలకాలంబులును, కాలికవ్యవహారంబులును నీకంటె నన్యం బులు గావు. కూటస్థుఁడవు, అచలుఁడవు, ధ్రువుండవు నగు నీపరమప దస్వరూపమును బ్రహ్మాదిదేవతలుగూడ నెఱుంగఁజాలరు. అల్పబుద్ధి నగునాకెట్లు విదితం బగును? దేవా! నీవు శుద్ధస్వభావుఁడవు. నిత్యుం డవు. ప్రకృతికతీతుండవు. అవ్యక్తుండవు, శాశ్వతుండవు, అనంతుఁడ వు, సర్వవ్యాపివి, ఆకాశమూర్తివి, అజుండవు, అవ్యయుండవు, విభుం డవు, నిర్గుణుండవు, నిరంజనుండవు నిన్నుస్తవంబు సేయుటకు సమర్థుం డగువాఁ డెవ్వఁడు? అల్పచేతస్కుండ నగునేను గావించినయీస్తవం బునందుగలలోపంబుల నన్నిటిని క్షమింపుము.

—♦ భగవద్దర్శనము. ♦—

మార్కండేయమునీంద్రునిచే నిట్లు సంస్తుతుండై పరమేశ్వరుం డగువిష్ణుదేవుండు మేఘగంభీరస్వరంబుతో వత్సా! నీయభీష్టంబు దె లుపుము. నీసకలమనోవాంఛితంబులను సఫలంబు గావించెదను. అని బాలకుండగునా దేవదేవునిమందహాసవదనమునుండి యనుగ్రహపూర్వక ముగా వెలువడినయమ్మధురవచనంబుల నాకర్ణించి మార్కండేయము నీంద్రుండు, పరమప్రీతుండై తన్మయచిత్తంబున నిట్లనియెను. దేవా! సర్వోత్తమంబగు నీమాయాశక్తి నెఱుంగఁగోరుచున్నాను. నీప్రసా దంబుచే నాస్మృతిశక్తికి లోపంబు లేకుండున ట్లనుగ్రహింపుము. నేను నీశరీరోదరంబున నతివేగపరిభ్రమణంబు గావించితిని. పుండరీకాక్షా! నీవెవ్వండవో యెఱింగింపుము. సకలజగంబును గబళితంబు గావించి యిచ్చట నిట్లుబాలకరూపంబున శయనించియుండుటకుఁ గారణమేమో తెల్పుము.

అనియిట్లు మునిముఖ్యుం డగుమార్కండేయుండు ప్రార్థించుట యు మహాపక్షియు, మహాద్యుతిమంతుండును నగుదేవదేవుం డాతని నాదరించి వత్సా! దేవతలుగూడ నాతత్త్వమును సంపూర్ణముగా నెఱుంగఁజాలరు. నేను నీయెడలఁ బ్రీతుండ నైతినిగావున సకలజగత్కర్త నగునాతత్త్వమును బోధించెదను వినుము. విప్రర్షీ! పితృభక్తుండవును, శరణాగతుండవు నగు నీయెడలఁ బరితుష్టుండనైతిని. నీయసాధారణబ్రహ్మచర్యంబు నే నెఱుంగుదును. పూర్వకాలంబున నేను జలంబునకు నారసంజ్ఞను నిర్దేశించితిని. అందుచేతనే నాకు నారాయణ నామంబు గలిగెను. నేనవ్యయుండను, శాశ్వతుండను, సర్వభూతవిధాతను, సృష్టికర్తను. విష్ణుదేవుండను, బ్రహ్మేంద్రయమవైశ్రవణులును, శివసోమప్రజాపతులును, కశ్యపుండును, ధాతయు, విధాతయు నేనే. నాకగ్నిదేవుండు ముఖంబును, భూమి పాదంబులును, చంద్రార్కులు లోచనంబులును, గగనంబు మస్తకంబును, దిక్కులు శ్రోత్రంబులును, సముద్రంబులు స్వేదసంచయంబును, దిఙ్నభంబులు కాయంబును, వాయువు చిత్తంబును నై యుండును. అనేకదక్షిణాన్వితంబులగుక్రతుసమూహంబులచే నేనర్చింపఁబడుచుండుదును. వేదవిదులగువారు నన్నే యారాధించుచుందురు. స్వర్గాపవర్గకాంక్షితు లగుక్షత్రియులును, వైశ్యులు నన్నుఁ బూజించుచుందురు. చతురుదధివలయితంబగునీధరామండలమును శేషమూర్తినై నేనే ధరించియుండుదును. పూర్వకాలంబున నేనే వరాహరూపముతో వసుంధర నుద్ధరించితిని. బాడబస్వరూపంబున నేనే జలరాశియందలిజలంబులను బానము చేయుచుందును. మరల జలంబులను గల్పించుచుందును. బ్రాహ్మణులు నా ముఖంబును, క్షత్రియులు భుజంబులును, వైశ్యులూరువులును, శూద్రులు పాదంబులు నై యున్నారు. ఋగ్యజుస్సామాథర్వవేదంబు

లునాయందే ప్రాదుర్భూతంబులై నాయందే ప్రవేశించుచున్నవి. సమ గుణావలంబనులును, నియతాత్ములును, తత్త్వచింతకులును, కామక్రోధద్వేషవిరహితులును, సంగహీనులును, పాపరహితులును, సాత్వికులును, నిరహంకారులును, నియతాధ్యాత్మకోవిదులు నగు బ్రాహ్మణులు సర్వదా తన్మయచిత్తంబులతో నన్నుపాసించుచుందురు. సంవర్తకజ్యోతిని, సంవర్తకానలంబును నేనే.

నభోమండలంబున జ్యోతిర్మయంబు లగునక్షత్రంబులన్నియు నారోమకూపంబు లని యెఱుంగుము. రత్నాకరంబు లగుసముద్రంబులును, దిక్చతుష్టయంబును, వసనశయననిలయాదులును, కామక్రోధహర్షమోహాదులును నాస్వరూపంబులు. మానవులచేఁ గావింపఁబడుసత్యదానతపంబులకును,అహింస మొదలగుసత్కర్మంబులకును నేనే మూలకారణుండను. దేహధారులగు వారందఱును నావిధానంబుననే విహితు లగుచుందురు. నామాయచే వారితత్త్వజ్ఞానము తిరోహితం బగుచుండును. నాయిచ్ఛానుసారంబుగనే వారు మెలంగుచుందురు. వేదజ్ఞానసంపన్నులై వివిధయజ్ఞానుష్ఠానంబులఁ గావించుచు తపోనిష్ఠులును, శాంతచిత్తులునగుబ్రహ్మవిదులు నన్నే యనుగమించుచుందురు. లోభాభిభూతులును, కృపణులును, అనార్యులును, అకృతాత్ములును, నగువారు నన్నుఁ జేరఁజాలరు. ధర్మగ్లానియు, అధర్మాభ్యుత్థానంబు నగుకాలములయందు లోకహితంబునకై నేనవతరించుచుందును. దైత్యులు హింసాపరాయణులై, దేవతల కవధ్యులై దారుణప్రకృతులై విజృంభించుచున్నకాలములందు నేను పుణ్యాత్ములగృహంబున మానవమూర్తినై యవతరించి సర్వబాధానివారణంబు గావించుచుందును. నేను దేవమానవగంధర్వాదులను, చరాచరవస్తుప్రపంచమును సృజించి మరలమాయచే సంహారంబు చేయుచుందును. కర్మకాలంబున మరల

సృష్టి చేయుచుందును. ధర్మసంస్థాపనంబునకై నేను మానవావతారం బు నెత్తుచుందును.

మునికులతిలకా! మదీయం బగుధర్మమూర్తి సత్యయుగంబున శ్వేతవర్ణంబును, త్రేతాయుగంబున శ్యామవర్ణంబును, ద్వాపరంబున రక్తవర్ణంబును, కలియుగంబునఁ గృష్ణవర్ణంబునై యుండును. కలియు గంబున సధర్మము మూఁడుభాగము లుండును. ప్రళయకాలంబున నేనతిదారుణకాలరూపుండనై యొక్కండనే త్రిభువనంబులను సంహ రించుచుందును. త్రిధర్ముండను, విశ్వాత్ముండను, సర్వలోకసుఖావ హుండను, అభిన్నుండను, సర్వగుండను, అనంతుండను, హృషీకే శుండను, ఉరుక్రముండను నగునేను కాలచక్రంబును నడపించుచుం దును. సర్వభూతహితుండనగు బ్రహ్మస్వరూపుండను నేనే—నన్నె వ్వరు నెఱుంగఁజాలరు. భక్తులు నిరంతరమును నన్నుఁ బూజించుచుం దురు. ఓమునిందా! నీవు నాయందుఁ బ్రవేశించి యనుభవించినక్లే శం బంతయును నీశుభోదయంబుకొఱకే యైనది. స్థావరజంగమాత్మ కంబగు ప్రపంచమునందు నీవుగాంచినయెల్లవస్తువులందును భూతభావ నుండ నగునాతేజము విరాజిల్లుచునే యున్నది.

ఓవిప్రర్షీ! శంఖచక్రగదాధరుండనగు నారాయణుండను నేనే. యుగ సహస్రపరివర్తనం బగునంతవఱకును విశ్వాత్ముండ నగునేను విశ్వంబు ను మోహితంబుగాఁ జేసి శయనించి యుందును. మునిసత్తమా! బ్రహ్మదేవుండు బోధితుం డగునంతవఱకును శిశుత్వము నెఱుంగని నేను బాలకరూపంబున నిరంతరమును విరాజిల్లుచుందును. అట్టిబ్ర హ్మస్వరూపుండ నగునేను నీయెడలఁ బరితుష్టుండనై నీకు వరప్రదానం బు గావించుచుంటిని. ఈయేకార్ణవజలంబున సముద్రంబున నిమగ్నుం డైనను నాయనుగ్రహంబుచే నీవు నిర్గతుండవై యఖిలంబును గాం

చఁగలిగితివి. నీవు నాయుదరంబునఁ బ్రవేశించి యచ్చటను స్థావరజంగ మాత్మకంబగు సమస్తప్రపంచమును దర్శించితివి. కాని యందువలనఁ గూడ నీకు నాతత్త్వము సువిదితంబు గాలేదు. కావుననే నిన్నతిశీఘ్రముగ నాముఖవివరమునుండి బహిర్గతునిం గావించితిని. మదీయం బగునాత్మతత్త్వము సురాసురాదులకుఁగూడ నజ్ఞేయం బైనను ప్రసన్నుండనై సర్వంబును నీకెఱింగించితిని. బ్రహ్మదేవుండు ప్రబోధితుం డగునంతవఱకును నీవిచ్చటనే సుఖవిహారంబు గావించుచుండుము. బ్రహ్మదేవుండు ప్రబుద్ధుం డైనంతనే యేకాత్ముండనగునేను సమస్తప్రపంచమును యథారూపమున మరల సృష్టింపఁజేయుదును.

అని భగవానుండగు మాధవుండు మార్కండేయు ననుగ్రహించి వత్సా! నీవెందుకొఱకు నన్ను స్తుతించితివో నీయభీష్టంబు దెల్పుము. నీకు వరప్రదానంబు గావించెదను. ఆయుష్మంతుండ వగునీవు నాభక్తుఁడవు. ఇంకను దీర్ఘాయుష్మంతుఁడ వయ్యెదవుగాక! అని శుభవచనంబులచే నాశ్వాసించుటయు మార్కండేయుం డద్దేవునకు సాష్టాంగప్రణామంబు గావించి మహాత్మా! నేను నీదివ్యమంగళస్వరూపంబును దర్శింపఁగలిగితిని. నీదివ్యదర్శనంబుచే నామాయామోహంబు విగతమైపోయినది. లోకహితార్థమై నీయనుగ్రహంబుచేఁ బుణ్యంబును, నిర్మలంబు నగునీపురుషోత్తమక్షేత్రమునందు శైవభాగవతాదులకు వివాదప్రతిషేధకంబునకై యొకశివాయతనంబును గల్పింపఁదలంచితిని. భవదీయం బగునీయుత్తమక్షేత్రమునందు శంకరమూర్తి కూడఁ బ్రతిష్ఠితుండైనచో హరిహరులకభేదంబనియు, నిరువురు నేకమూర్తులే యనియు లోకులకందఱకును సంపూర్ణవిశ్వాసము గలుగఁగలదు.

అనివిన్నవించుటయు జగన్నాథుండు ప్రీతుండై మునినాథుం గాంచి వత్సా! నాయాజ్ఞానుసారంబుగా భిన్నభావప్రశమనంబుకొఱ

నను, సకలలోకారాధనంబుకొఱకును బరమకారుణికుండగు భువనేశ్వర దేవునిదివ్యలింగమును బ్రతిష్ఠించి సత్వరంబుగ నొకశివాలయంబును నిర్మాణంబు గావింపుము. అందు శివలింగంబును, మదీయంబగు మూర్తినిగూడఁ బ్రతిష్ఠింపుము. హరిహరుల కెట్టిభేదంబును లేదు. నా యేకమూర్తియే ద్విరూపంబైనది. రుద్రుఁడే విష్ణుఁడు; విష్ణుఁడే మహేశ్వరుఁడు. పవనాకాశంబులకుంబోలి వీరి కెట్టిభేదంబును లేదు. గరుడధ్వజుఁడే వృషభధ్వజుఁ డనియుఁ, త్రిపురాంతకుఁడే మురాంతకుఁడనియు మూఢమానవు లెఱుంగరు. నీవు నీనామంబుతో నొకశివాలయంబు నిర్మించి యాదేవదేవున కుత్తరదిగ్భాగంబున మార్కండేయహ్రదంబును గల్పింపుము. ఆదివ్యతీర్థము మానవలోకంబున సుప్రసిద్ధము గాఁగలదు. అది సర్వపాపనివారకం బగును. అని ప్రబోధించి భగవానుండును, సర్వవ్యాపియు నగుజనార్దనుండంతర్హితుం డయ్యెను.

— శ్రీకృష్ణదర్శనమాహాత్మ్యము. —

అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు వెండియు నిట్లనియెను. మునివరులారా! తీర్థసేవాతత్పరుండగువాఁడు ముందుగ మార్కండేయహ్రదంబునకుఁ బోయి యందుఁ బ్రవేశించి యుదఙ్ముఖుండై —

"సంసారసాగరే మగ్నం, పాపగ్రస్త మచేతనం
త్రాహి మాం భగనేత్రఘ్న, త్రిపురారే నమోస్తు తే.
నమః శివాయ శాంతాయ, సర్వపాపహరాయ చ
స్నానం కరోమి దేవేశ, మమ నశ్యతు పాతకమ్."

అనుమంత్రమును బఠించుచు స్నానము చేసి విధిపూర్వకంబుగా దేవర్షిపితృతర్పణంబులు గావించి మరల స్నానము చేసి యాచమనపూర్వకంబుగ నటనుండి శివాలయంబునఁ బ్రవేశించి మహాత్ము

ప్రదక్షిణం బాచరించి మూలమంత్రముతో మార్కండేయేశ్వరునకుఁ బూజాప్రణామంబులు గావించి—

" త్రిలోచన నమస్తేస్తు, నమస్తే శశిభూషణ
త్రాహి మాం త్వం విరూపాక్ష, మహాదేవ నమోస్తుతే. "

అను మంత్రమును బఠించుచు నమ్మహాదేవుని బ్రసన్నుం గావించుకొనవలయును. ఇట్లు స్నానసందర్శనార్చనంబులఁ గావించువాఁడు దశాశ్వమేధఫలలాభంబు గాంచి సర్వపాపవిముక్తుండై శివలోకంబునఁ బ్రవేశించి యందు దివ్యంబులగుసకలోపభోగంబుల ననుభవించుచుఁ బ్రళయకాలంబువఱకును సుస్థిరుండై యుండఁగలఁడు.

అనంతరము కల్పతరుసన్నిధికిం బోయి ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణం బాచరించి—

" ఓంనమోవ్యక్తరూపాయ, మహాప్రళయకారిణే
అమరత్వం సదాకల్పే హారేశ్చాయతనం వట. "

అనుమంత్రముతోఁ బూజింపవలయును. అట్లు యథావిధిగ నవ్వటంబునకుఁ బూజాప్రణామప్రదక్షిణంబులఁ గావించువాఁడు జీర్ణనిర్మోకం బగునజగరంబునుం బోలి సర్వపాపవిముక్తుండై విరాజిల్లును. ఆవృక్షచ్ఛాయ నాశ్రయించినవానికి బ్రహ్మహత్యాపాతకమునుండి నిష్కృతిలాభంబు గలుగును. కృష్ణాంగప్రభూతంబును, బ్రహ్మతేజోమయంబును, న్యగ్రోధరూపంబు నగువిష్ణుమూర్తి నారాధించుమానవులు రాజసూయాశ్వమేధంబులకంటె నుత్తమఫలలాభంబు నందుదురు. అట్టివారు స్వకులోద్ధారకులై విష్ణులోకప్రాప్తు లగుదురు. మఱియు శ్రీకృష్ణసమీపవర్తి యగువైనతేయునకు భక్తిపూర్వకంబుగఁ బ్రణమిల్లువారు సర్వపాపవిముక్తు లగుదురు. వటవృక్షంబును, వైనతే

యుని దర్శించిన వెనుకఁ బురుషోత్తముని, బలరాముని, సుభద్రను దర్శించువారికిఁ బరమగతిలాభంబు గలుగును.

విష్ణుమందిరంబునఁ బ్రవేశించి ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణంబు చేసి భక్తిపూర్వకంబుగా—

" నమస్తే హలధృగ్రామ నమస్తే ముసలాయుధ
నమస్తే రేవతీకాంత, నమస్తే భక్తవత్సల.
నమస్తే బలినాం శ్రేష్ఠ, నమస్తే ధరణీధర
ప్రలంబారే నమస్తేస్తు, త్రాహి మాం కృష్ణపూర్వజ."

అనుమంత్రపాఠముతో నద్దేవునిఁ బ్రసన్నుం గావించుకొని, యనంతుండును, అజేయుండును, సురార్చితుండును, కైలాసశిఖరాకారుండును, చంద్రాధికమనోజ్ఞవదనుండును, నీలవసనధరుండును, ఫణాచ్ఛన్నమస్తకుండును, కుండలాలంకృతుండు నగుహలధరుని భక్తిపూర్వకంబుగ ధ్యానించువాఁ డభిమతఫలలాభంబు నందఁగలఁడు. అట్టివాఁడు సర్వపాపవిముక్తుండై ప్రళయకాలపర్యంతమును విష్ణులోకంబున సకలోపభోగంబుల ననుభవించుచుండును.

ఈవిధముగా హలధరుండగు బలరాము నర్చించిన పిమ్మట విచక్షణుండును, సమాహితచిత్తుండు నై ద్వాదశాక్షరమంత్రంబుతోఁ బురుషోత్తము నర్చించువాఁడు మోక్షప్రాప్తుం డగును. దేవతలకును, యోగులకును, సోమయాజులకునుగూడ లభింపని యుత్తమగతి యాతనికి లభించును. కావున ద్వాదశాక్షరమంత్రముతో భక్తిపూర్వకంబుగా శ్రీకృష్ణదేవునకుఁ బూజాప్రణామంబు లాచరించి—

" జయ కృష్ణ జగన్నాథ, జయ సర్వాఘనాశన,
జయ చాణూరకేశిఘ్న, జయ కంసనిషూదన.

జయ పద్మపలాశాక్ష, జయ చక్రగదాధర,
జయ నీలాంబుదశ్యామ, జయ సర్వసుఖప్రద.
జయ దేవ జగత్పూజ్య, జయ సంసారనాశన,
జయ లోకపతే నాథ, జయ వాంఛాఫలప్రద."

అని సంస్తుతించుచు, దేవేశుండును, వరదుండును, భక్తవత్సలుండును, సర్వపాపహరుండును, సర్వకామప్రదుండును, శ్రీవత్సుండును, ద్విభుజుండును, పద్మాక్షుండును, మహాబాహుండును, పీతాంబరుండును, శుభాననుండును, శంఖచక్రగదాధరుండును, ముకుటాంగదభూషితుండును, సర్వలక్షణసంపన్నుండును, వనమాలియు నగు శ్రీకృష్ణదేవుని ప్రసన్నుం జేసికొని ప్రణామంబు చేసి యంజలిబద్ధుండై దర్శించువాఁడు సహస్రాశ్వమేధ ఫలలాభంబు నందును. సర్వతీర్థస్నానంబును, సర్వద్రవ్యదానంబును గావించినమహాఫల మొక్కసారి శ్రీకృష్ణసందర్శనంబువలన లభింపఁగలదు. బహుసువర్ణదక్షిణలతో సకలయజ్ఞంబుల ననుష్ఠించువారును, సర్వవేదాధ్యయనంబు సేయువారును, సకలదానంబుల నాచరించువారును, సకలవ్రతంబుల నిర్వర్తించువారును, నియమాచరణంబున వివిధకఠోరతపంబులఁ గావించువారును, బ్రహ్మచర్యవ్రతనిష్ఠులగువారును, శాస్త్రనిర్దిష్టాచారు లగుగృహస్థులును, వానప్రస్థధర్మప్రతిపాలకులును, సన్న్యాసులును బొందఁగలుగుసమస్తఫలంబులును శ్రీకృష్ణసందర్శనప్రణామంబులవలన లభింపఁగలవు. భక్తిభావంబున నద్దేవుని దర్శించుమానవులు మోక్షప్రాప్తులగుదురు. శ్రీకృష్ణదర్శనమాత్రంబునఁ గల్పకోటిసంభూతంబులగుసమస్తపాపంబులును నశించును.

అనంతరము విధివిహితంబుగా సుభద్రాదేవిని బూజించి ప్రణిపాతపురస్సరంబుగాఁ గృతాంజలియై,

అజితుండును, అప్రమేయుండును, భుక్తిముక్తిప్రదుండును, న
గునాదేవదేవుని సర్వగుణంబులను వర్ణించి చెప్పుట కెవ్వరును సమ
ర్థులు గారు. అయినను నరసింహదేవుని మాహాత్మ్యమును సం
క్షేపముగ నెఱింగించెదను. దివ్యంబులును, మానుషంబులు నగుసిద్ధు
లన్నియు నాదేవుని ప్రసాదమువలననే సంఘటిల్లుచుండును. స్వర్గమ
ర్త్యపాతాళంబులందును, దిక్కులను, జలంబునను, బురపర్వతంబుల
యందును నవ్యాహతగతి యాదేవుని యనుగ్రహంబుచేతనే సిద్ధించు
ను. ఈచరాచరప్రపంచమున భక్తవత్సలుండగు నరసింహదేవుని కెట్టి
యసాధ్యంబును లేదు. ఆదేవదేవుండు మానవులకుఁ బ్రసన్నుండగు
విధానము నెఱింగించెదను. ఈవిషయంబు దేవతలకుఁగూడ నవ్యక్తం
బైనది.

మునివరులారా! సాధకుం డగువాఁడు కౌపీనధారియై ధ్యానని
ష్ఠుండును, జితేంద్రియుండును, నై యరణ్యంబునఁగాని, విజనస్థలంబు
నఁగాని, పర్వతప్రదేశంబునఁగాని, సింధుసంగమస్థానంబునఁగాని, నదీ
తీరంబునఁగాని శాకయావకమూలఫలపిణ్యాకాదు లాహారంబుగా నివ
సించి పవిత్రస్థానంబున నరసింహమూర్తిని బ్రతిష్ఠించి యథావిధిగఁ
బూజించి శుక్లపక్షంబున ద్వాదశీతిథియం దుపవాసంబు చేయుచు ని
యతచిత్తంబుతో నృసింహమంత్రంబును లక్షజపంబు గావించినచో
భగవదనుగ్రహంబుచే నట్టివానియుపపాతకంబులును, మహాపాపంబు
లునుగూడ నిశ్చయముగా నశింపఁగలవు.

అమ్మహాదేవునకుఁ బ్రదక్షిణంబు చేసి సుగంధదీపధూపాదుల
చేఁ బూజించి ప్రణామంబు చేసి యాదేవునిశిరోభాగంబునఁ గర్పూ
రంబును, జందనకలితంబగు జాతీపుష్పంబును సమర్పించి సాధకుండు
సిద్ధుండు గాఁగలఁడు. నరసింహదేవుండు సర్వక్రియాసాధనదక్షుఁడును,

యుంతమును సేవింపఁజేయుటచే సాధకుఁడు దివ్యశరీరధారియు, మహా లసంపన్నుండునై ప్రళయకాలపర్యంతమును రమణీమణులతోఁగలసి : హరించుచు నంతంబున వాసుదేవునియందు విలీనుండగును.

సాధకున కందు నివసించుట కిష్టము లేకున్నచో నాతఁ డట నుండి బహిర్గతుండై పట్టి, శూల, ఖడ్గ, రోచనా, మణి, రస, రసాయన, పాదుకాంజన, కృష్ణాజిన, కమండలధారియై సంజీవనీయష్టింధా ల్చి యథేచ్ఛావిహారియై యుండవచ్చును. ఆతనికి సర్వసిద్ధులును గ గతంబు లగును. సకలశాస్త్రంబులును వచోవిధేయంబు లగును. అ గ్నిస్ఫులింగవేష్టితం బగుత్రిశూలముం బోలినన్నృసింహామంత్రము నొ క్కసారి హృదయంబున న్యస్తంబు గావించినచో శతకోటిజన్మార్జితం బు లగుసకలపాపంబులును నశించును. ఆమంత్రంబును విషంబున బ్రయోగించినవిషంబును, దేహంబున న్యస్తంబు చేసినచోఁ గుష్ఠరో గంబును నివృత్తం బగును. స్వశరీరంబున నమ్మంత్రమును న్యస్తంబు గావించినచో భ్రూణహత్యాదిమహాపాతకంబు లాచరించినవాఁడైనను విశుద్ధుం డగును. అమ్మంత్రంబును హృదయాంతరంబున నుజ్జ్వలాకా రంబుగఁ జింతించినచో మహాగ్రహబాధలు వదలిపోవును.

ఈమంత్రంబుచే బాలకులకంఠములందు రక్ష గట్టినచో గండ పిండకాదిసకలశిశురోగంబులును శమించును. త్రిసంధ్యలయందును ఘృతక్షీరంబుల నిమ్మంత్రరాజంబుచే హోమంబు గావించినచో సర్వ రోగంబులును నశించును. ఈమంత్రంబున కసాధ్యం బగునది యీ త్రిభువనంబులయం దేదియును లేదు. ఇది సర్వాభీష్టదాయకంబైన ది. ఎవ్వరేదికోరి జపించిన వారికాకోరికలు సిద్ధించును. సాధకుం డ గుహాయందు, వల్మీకమునందుఁగాని, శ్మశానమునందుఁగాని, చతుష్పథ మునందుఁగాని సప్తముష్టిపరిమితం బగుమృత్తికను దీసి దానిని జంద

మిశ్రితంబు చేసి నేతిబిందువులతో నలంచి పదంగుళప్రమాణంబగు న
రసింహప్రతిమను నిర్మింపవలయును. మఱియు భూర్జపత్రంబున గోరో
చనముచే నరసింహమంత్రమును లిఖించి [illegible] గంఠమున
ధరించి మాంత్రికుం డగువాఁడు [illegible] మున్నంబున నృసింహపూజ
నంబు గావించి సప్తమహావర్ణంబులతో [illegible] ముద్ర సంఖ్యాపరిగ
ణనంబు చేయునట్టి మంత్రమును జపింపవలయును. ఇట్లు చేసినచో
ముఖవాంతములైన ఘోరమండలములు వెంటనే వర్షోదయంబు కాఁ
గలదు. మఱియు త్రిపాదపీఠాగ్రంబునఁ గూర్చుండి నృసింహదేవు నర్చ
పూజించి యష్టోత్తరశతపర్యాయములు మంత్రజపంబును గావించినచో
సాధకుఁడు వారివర్షణమును నివారింపఁగలుగును. మఱియు సాధకుం
డీదివ్యమంత్రప్రభావముచే వాయుస్తంభనంబు సేయుటకును, వంశ
ప్రతిష్ఠ చేయుటకును, శత్రుసంహారంబు గావించుటకును సమర్థుండగును.

కావున నో మునిశ్రేష్ఠులారా! మహాప్రభావసంపన్నుండును, మ
హావీర్యవంతుండును, సర్వమంగళప్రదుండు నగు నృసింహదేవుని భక్తిభా
వముతో సర్వదా పూజించుట యవశ్యకర్తవ్యము. నృసింహపూజన
ము సర్వపాపహరంబును, ముక్తిదాయకంబు నై యది. బ్రాహ్మణక్షత్రియ
వైశ్యులైనను సర్వులైనను, స్త్రీలైనను, పురుషులైనను, శూద్రులైనను,
అంత్యజులైనను భక్తిపూర్వకంబుగా నృసింహదేవుని బూజించినచో,
కోటిజన్మార్జితంబులగు మహాపాపములనుండి విముక్తులగుదురు. సర్వా
భీష్టఫలప్రదుండగు నృసింహదేవు నర్చించువారికి ఇంద్రత్వమును, దేవ
త్వమును, గంధర్వత్వమునుగూడ సులభంబులు గావు. నృసింహదేవు
ని సందర్శన, సంపూజన, సంస్తవంబులవలన మానవులు సకలాభీష్టం
బులను సిద్ధింపఁగలరు. అట్టివాఁడు రాజ్యంబును, స్వర్గంబును, మో
క్షంబునుగూడ సిద్ధించును.

శ్వేతగంగయందు స్నానముచేసి, శ్వేత, మత్స్యమాధవులను దర్శించు వారు శ్వేతద్వీపగతు లగుదురు. శ్వేతమాధవవృత్తాంతమును సంక్షేపముగఁ దెలిపెద నాకర్ణింపుఁడు.

పూర్వము కృతయుగంబున మహాబలసంపన్నుం డగు శ్వేతుం డనురాజేంద్రుండు భూమండలమును బరిపాలించుచుండెను. అతఁడు బుద్ధిమంతుండును, ధర్మజ్ఞుండును, శూరుండును, సత్యప్రతిజ్ఞుండును, దృఢవ్రతుండు నై యుండెను. అతనిపరిపాలనకాలంబున మానవులకు దశసహస్రవర్షంబులు పరమాయు వై యుండెను. బాల్యకాలంబున మృత్యుముఖపతితు లగువా రెవ్వరును లేకుండిరి. ఇట్లాతనిపరిపాలనము సకలజీవానందదాయక మై విలసిల్లుచుండెను. ఈవిధముగాఁ గొంతకాలంబు గడచుటయు నొకప్పుడు పరమధార్మికుండును, బ్రహ్మర్షియు నగుకపాలగౌతముని కుమారుండు దంతోద్గముం డైనను గానివయసునందే మృత్యుముఖపతితుం డయ్యెను.

అప్పుడమ్మునివరుండు తనపుత్రుని నరనాథునిచెంతకుం గొనిపోయి చూపించెను. మహీపాలుం డగు శ్వేతుండును దైన్యనిపీనుండై సుప్తునిం బోలి పడియున్న ఋషినందనుం గాంచి «యీయమపాశవశగతుం డగు బాలకుని సప్తరాత్రమధ్యంబున మరలఁ జీవితునిగాఁ గొనిరాఁజాలనైతినేని నేనప్పుడే నిశ్చయముగాఁ బ్రజ్వలితచితారోహణంబు సేయంగలవాఁడ» నని ప్రతిజ్ఞపట్టి పదునొకండువందలనీలపద్మములతో మంత్రపాఠపూర్వకంబుగ మహాదేవు నర్చింప నారంభించెను. జగదీశ్వరుం డగుమహేశ్వరుం డప్పుడమ్మహారాజునిశ్చలభక్తిభావంబునకుఁ బ్రహృష్టహృదయుం డై యుమాసహితంబుగ నాతనిచెంతకేతెంచి «వత్సా! నీయారాధనంబునకు సంతుష్టుండ నైతిని» అని వచించెను.

ఆశ్వాసపూర్వకంబు లగునమ్మధురవచనంబుల నాకర్ణించి యంత

నే మహీపాలుం డాకస్మికముగఁ గన్నులఁ దెఱచి యెట్టయెదుట విభూతిరుద్రాక్షమాలికాలంకృతుండును, విరూపాక్షుండును, శారదాభ్రకుందేందుసన్నిభాభాసుండును, శార్దూలచర్మాంబరుండును, బాలశశాంకభూషణుండును, భగవానుండునగు మహేశ్వరుండు సాక్షాత్కరించి యుండుటం గాంచి భయభక్తివినయసంభ్రమంబులతో నద్దేవదేవునకుఁ బ్రణామం బాచరించి ప్రభూ ! నీవు నాయెడల ననుగ్రహించి ప్రసన్నుండవైతివేని, నీకు నాయందుఁ బరిపూర్ణంబగుకరుణ గలదేని నాప్రార్థనము నంగీకరించి కాలగ్రస్తుండగు నీవిప్రకుమారుని బునరుజ్జీవితునిగాఁ జేసి యనుగ్రహింపుము. మహాత్మా ! ఆకస్మికముగా మరణించిన యీబాలకుని బ్రదికించి [illegible]ంబుగా నాయుష్మంతునిం జేయుము.

అని [illegible] ప్రార్థించుటయు మహేశ్వరుండు హర్షావిష్టుండై యంతనే సర్వభూతభయంకరులగుయమకింకరులు మృత్యుముఖపతితుం డగు నవ్విప్రబాలకుని బునర్జీవితుం గావించి యమ్మహారాజున కర్పించి చనిరి. ఆసమయంబున మహేశ్వరానుగ్రహముచే సకలజగంబును మంగళమయం బయ్యెను. బ్రాహ్మణకుమారుండు సంజీవితుం డయ్యెను. అనంతర మాదేవదేవుం డుమాదేవీసహితుండై యంతర్హితుం డయ్యెను. శ్వేతుండను భూపాలచంద్రుం డీరీతిగా మునికుమారుని సంజీవితునిం గావించెను.

మహారాజగు శ్వేతుం డిట్లు సమస్తవైదిక లౌకికధర్మంబులను గ్రమంబుగఁ బరిపాలించుచు సహస్రవర్షంబులు రాజ్యంబు గావించి కేశవారాధనతత్పరుండై పురుషోత్తమక్షేత్రంబున కేతెంచి యందు సుఖంబును, రమణీయంబు నగుప్రదేశంబున శ్రీకృష్ణదేవునిసమీపంబున శ్వేతగిరియందు, శతధనుర్విస్తృతం బగుప్రాసాదమును నిర్మింపఁజేసి

తన్మధ్యంబునఁ జంద్రప్రతిమం బగుమాధవమూర్తి యథావిధిగఁ బ్రతిష్ఠించెను. ఆసమయంబున వేదపారగులగుభూసురులకును, దీనులకును, తపస్వులకును బహుధనదానంబులం గావించెను. అనంతర మమ్మహీనాథుండు శ్వేతమాధవసన్నిధానంబునఁ బ్రణిపాతపూర్వకంబుగ ద్వాదశాక్షరమంత్రమును జపించుచు, సమాధియోగంబున మౌనియై, మాసపర్యంతము ననాహారియై విష్ణుపదధ్యాన నిమగ్నుండై యుండెను.

పిమ్మట నాతఁడు నిర్మలభక్తిభావవిలసితుండై దేవదేవుండగు మాధవునుద్దేశించి యిట్లు స్తుతింప నారంభించెను. వాసుదేవా! సంకర్షణా! ప్రద్యుమ్నా! అనిరుద్ధా! నారాయణా! నీకు నమస్కారము. బహురూపుండును, విశ్వరూపుండును, వేధయు, నిర్గుణుండును, అప్రతర్క్యుండును, శుచియు, శుక్లకర్ముండును నగుదేవునకు వందనములు. పద్మనాభుండును, పద్మగర్భోద్భవుండును, పద్మవర్ణుండును, పద్మహస్తుండును, పుష్కరాక్షుండును, సహస్రాక్షుండును, సహస్రపాదుండును, సహస్రభుజుండును, వరాహుండును, వరదుండును, సుమేధయు, వరిష్ఠుండును, వరేణ్యుండును, శరణ్యుండును, అచ్యుతుండును, బాలరూపుండును, బాలపద్మప్రభుండును, బాలార్కసోమనేత్రుండును, ధీమంతుండును, కేశవుండును, నారాయణుండును, మాధవుండును, గోవిందుండు నగునీకుఁ బ్రణామసహస్రంబులు. ఓదేవా! నీవు విష్ణుండవు. వసురేతుండవు. మధుసూదనుండవు, శుద్ధతేజుండవు. అంశుమూర్తివి. అనంతుఁడవు. సూక్ష్మస్వరూపుఁడవు. శ్రీవత్సధారివి. త్రివిక్రముండవు. దివ్యపీతాంబరధరుండవు. సృష్టికర్తవు. గోప్తవు. ధాతవు. గుణభృతుండవు. నిర్గుణుండవు. ప్రభూ! నాయెడలఁ బ్రసన్నుండవగుము. వామనరూపుఁడవు, వామనకర్ముఁడవు, వామననేత్రుఁడవు, వా

మనవాహివి, రమణీయుండవు, పూజ్యుండవు, అవ్యక్తరూపుఁడవు, భయహరుండవు నగు నీవు నన్నుఁ బరిత్రాణంబు సేయుము. సంసారసాగరపోతంబవు, ప్రశాంతస్వరూపుఁడవు, శివుఁడవు, సౌమ్యుఁడవు, రుద్రుండవు, ఉత్తారకుండవు, భవభంగకర్తవు, భవభోగపరిదుండవు, భవసంఘాతస్వరూపుఁడవు, భవస్సృష్టికర్తవు, దివ్యరూపుఁడవు, సోమాగ్నిశ్వసితుండవు, సోమసూర్యాంశుకేశుండవు, గోబ్రాహ్మణహితుండవు, ఋక్స్వరూపుండవు, పదక్రమమూర్తివి, ఋక్సుతుండవు, ఋక్సాధనుండవు, యజుర్ధారణకర్తవు, యజుర్మూర్తివి, యజుర్వ్యాజ్యుండవు, జుష్టుండవు, యజుర్నాథుండవు, శ్రీపతివి, శ్రీధరుండవు, శ్రీకాంతుండవు, దాంతుండవు, యోగిజనచింత్యుండవు, యోగివి, సామస్వరూపుఁడవు, సామధ్వనివరుండవు, సామసౌమ్యుండవు, సామయోగవిదుండవు, సామగానవిలసితుండవు, సామధారివి, సామయజ్ఞవిదుండవు, సామకరుండవు, అథర్వశిరుండవు, అథర్వపాదుండవు, అథర్వకరుండవు, వజ్రశీర్షుండవు, మధుకైటభనిషూదనుండవు, మహోదధిజలశయనుండవు, వేదాహరణకారివి, హృషీకేశుండవు నగు నీకు మాటిమాటికిని నమస్కరించుచున్నాను. ఓనారాయణా! నీవు వాసుదేవుఁడవు. లోకహితుండవు. మోహహరుండవు, భవభంగకరుఁడవు, గతిప్రదుఁడవు. త్రైలోక్యతేజఃకర్త వగు నీవు నన్ను రక్షింపుము. ఓయోగీశ్వరా! శుద్ధుండును, కాముండును, తారకుండును, సుఖరూపుండును, సుఖనేత్రుండును, సుకృతధరుండును, వంద్యుండును, వామదేవుండును, దేహకర్తయు, భేదరహితుండును నగు నీకు నమస్కారము. నిన్ను దేవతలు సన్నుతించుచుందురు. నీవు దేవపతాళివి. వాసనివాసుండును, వాసవ్యవహారుండవు, వసుకర్తయు, వసువాసప్రదుండును, యజ్ఞస్వరూపుఁడును, యజ్ఞేశ్వరుండును, యతియు, యోగేశ్వరుండును, యజ్ఞధారియు, సంకర్ష

ఖుండును, ప్రలంబ[illegible]ండును, ధేను[illegible]ధ్వంసకుండును, లాంగలధరుండును, [illegible] నగుచున్న [illegible]. స్వామీ! నాకు నీకంటె నాకితరుండగు [illegible] నెవ్వఁడును లేఁడు కావున నో భక్తవత్సలా! నీపాదపద్మంబులను [illegible] ధ్యానిం చుచుంటిని. కేశవా! అచ్యుతా! గోవిందా! మనోవాక్కాయకం బు లగు [illegible], [illegible] నీకంటె నెవ్వఁడును లేఁడు జనార్దనా! [illegible] బనియు, వి పత్సంకలితంబనియు, భావించుచుంటిని. నేనీసంసారమునం బడి తాప త్రయంబుచే నిరంతరమును [illegible] నగుచున్నాఁడను. అవశ్యకర ణ్యుండనై నీయాశ్రయమును నపేక్షించి యున్నాను. ఈవిశ్వంబంతయు ను భవన్మాయా[illegible]. ఈప్రపంచమునందు నేను సర్వదా లోభామలచే నానా[illegible] నగుచు నీగుణంబు [illegible] చుంటిని. [illegible]! సంసారమను[illegible] కేంద్రము [illegible] లేదు. భవదీయ[illegible] బగు [illegible], ఫలవిహీనం బగు నాత్యంతిక[illegible] కొఱకును నేనభిలషించుచు న్నాఁడను. గోవిందా! నావివేకంబంతయును వినష్టంబై పోయినది. ఆర్తుండ నగునాకీజగం బంతయు శూన్యం బగుచున్నట్లు గోచరించు చున్నది. మహాదేవా! మాధవా! నన్నీసంసారసాగరమునుండి సము ద్ధరింపుము. నేనీయపారంబగు భవార్ణవంబున మోహజలనిమగ్నుండనై యున్నాఁడను. పుండరీకాక్షా! నన్నుద్ధరించుకర్తలు నీకంటె నితరు లెవ్వరును లేరు. ప్రభూ! నన్ను రక్షింపుము.

అని యివ్విధంబుగా శ్వేతమహీనాథుండు సంస్తవంబు గావిం చుటయు జగ[illegible] భక్తభావం బునకు సంప్రీతుండై [illegible]

వి ౦బున నీలజీమూతసంకాశుండును, పద్మపత్త్రాయతాక్షుండును, సువర్ణవస్త్రధరుండును, క్షీరసాగరసన్నిభుండును, పాంచజన్యధరుండును, మహాద్యుతిమంతుండును, గరుడధ్వజుండును, శ్రీమంతుండును, శార్ఙ్గగదాసిధరుండును, నై సాక్షాత్కరించి మహారాజా ! నీయుత్తమభక్తిభావంబునకు మెచ్చి నీయెడలఁ బ్రసన్నుండ నైతిని. నీయభీష్టవరప్రార్థనంబు గావింపుము. అని యనుగ్రహించుటయు శ్వేతభూనాథుండు దేవదేవుని యమృతోపమానంబులగు నాదరవచనంబుల నాకర్ణించి యానందపులకితసర్వాంగుండై సాష్టాంగప్రణామంబు గావించి తద్గతంబగు నిశ్చలహృదయంబుతో స్వామీ ! నన్ను నీభక్తగణంబులలో నొక్కనిగాఁ బరిగణించియనుగ్రహించితివేని, మదభీష్టప్రధానంబు గావింప నిచ్ఛగించితివేని, బ్రహ్మభవనంబున కూర్ధ్వంబును, అవ్యయంబును, విరజంబును, విశుద్ధంబును, సంసారసంగవివర్జితంబును, ఉత్తమంబు నగు వైష్ణవపదంబును నాకుఁ బ్రసాదింపుమని ప్రార్థించెను.

అప్పుడు భక్తవత్సలుం డగు జగన్నాథుండు సంప్రీతుండై మహీపాలశేఖరా ! విబుధమునిగణంబులకును, సిద్ధయోగిజనంబులకునుగూడ నగమ్యంబును, అనామయంబును, పరమంబును, మనోరమంబును న గుమత్పదంబు నీకనాయాసంబుగ లభింపఁగలదు. నీవింకను గొంతకాలము రాజ్యసుఖోపభోగంబుల ననుభవించి యనంతరము సర్వలోకంబుల నతిక్రమించి మదీయంబగుదివ్యలోకమును జేరఁగలవు. త్రిలోకంబులయందును నీకీర్తి విస్తృతంబు గాఁగలదు. నీయెడల నాదరంబునం జేసి నేనీప్రదేశంబున నిత్యసన్నిహితుండనై యుందును. దేవదానవగణంబు లందఱును నిరంతరమును శ్వేతగంగానామమును గీర్తించుచుండఁగలరు. రాజేంద్రా ! ఈశ్వేతగంగయందలి కుశాగ్రమాత్రంబగుజలకణంబునైనను స్పృశించుమానవులు నాభక్తశ్రేష్ఠులై స్వర్గలా

యహ్రదంబునందు భక్తిభావముతో నవగాహనంబు సేయుట యవశ్యకర్తవ్యము. విశేషించి చతుర్దశీతిథియం దాహ్రదంబున స్నానము సేయువారి సమస్తపాపంబులును నశింపంగలవు. విశేషించి చతుర్దశీతిథియం దీహ్రదంబున నవగాహనంబు సేయుట సర్వశ్రేష్ఠంబు. సముద్రస్నానము సర్వకాలములయందును, ప్రశస్తమైనదియే కాని పౌర్ణమాసియందు సముద్రస్నానంబు చేసినచో నశ్వమేధఫలలాభం బగును. మార్కండేయహ్రదంబును, అక్షయవటంబును, కృష్ణబలరాములును, మహోదధియు, ఇంద్రద్యుమ్నంబును బంచతీర్థములుగాఁ బ్రకీర్తితము లైనవి. జ్యేష్ఠమాసంబున, జ్యేష్ఠానక్షత్రయుక్తం బగుపౌర్ణమకుం బురుషోత్తమక్షేత్రయాత్ర గావింపవలయును. అప్పుడు మనోవాక్కాయశుద్ధుండును, ఏకాగ్రచిత్తుండును, సర్వద్వంద్వవిముక్తుండును, విమత్సరుండును, వీతరాగుండును నై కల్పవృక్షసమీపమునకుం బోయి స్నానంబుచేసి, వటరూపి యగుజనార్దనునకు ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణము గావించినచో సప్తజన్మార్జితమహాపాపంబులు నశించుటయే కాక మహాపుణ్యగతిలాభంబు కరతలామలకం బగును.

అమ్మహీరుహంబు చతుర్యుగంబులందును గ్రమముగా వటంబును, వటేశ్వరంబును, కృష్ణంబును, పురాణపురుషంబు ననునామంబులచే విరాజిల్లుచుండును. మఱియు దానిప్రమాణము యుగంబులనుబట్టి క్రమముగా నేకయోజనంబును, పాదోనయోజనంబును, అర్ధయోజనంబును, పాదయోజనంబు నై యుండును. యథావిధిగ మంత్రపాఠంబు సేయుచు నాకల్పవటంబునకుం బ్రణామంబు చేసి దక్షిణాభిముఖంబుగాఁ ద్రిశతధనుష్పరిమితదూరంబు పోయినచో నటనున్న భగవానుం డగువిష్ణుదేవుని స్వర్గద్వారమును, సాగరజలసమాకృష్టంబగు కాష్ఠంబును దృగ్గోచరం బగును. అచ్చట విష్ణుపూజాప్రదక్షిణంబు

లు గావించినచో సర్వపాపనిర్ముక్తుండై విష్ణుసాయుజ్యం బగును.

అనంతర ముగ్రసేనుని సంహరించి యాస్వర్గద్వారపథంబున స ముద్రమునకుం బోయి యాచమనపూర్వకంబుగా శుచియై, పరమపు రుషుం డగుశ్రీమన్నారాయణుని ధ్యానించి తదీయం బగు అష్టాక్షర మంత్రముచే నంగన్యాసకరన్యాసంబులు గావింపవలయును. మహర్షిత ములు " ఓంనమోనారాయణాయ " అనునీయష్టాక్షర మంత్రమే మంత్రరాజం బనియు, నితరమంత్రంబు లన్నియు మనోభ్రాం తికరంబు లనియుఁ జెప్పెదరు. ఈదివ్యమంత్రమే సర్వార్థ సాధక మైనది. ఉదకంబు నరునిసంతతి యగుటచే దానికి నారంబను నాఖ్య గలిగెను. ఆయుదకమే యయనముగా గలవాఁ డగుటచే నరునకు నా రాయణనామంబు గలిగెను. వేదంబులును, ద్విజులును, యజ్ఞంబులు ను, క్రియాసమూహంబులును, పంచభూతంబులును, మనంబునుగూ డ నారాయణపరాయణంబు లైనవి. అహంకారమును, బుద్ధియు, నారాయణాత్మకము లైనవి. భూతభవిష్యద్వర్తమానంబులును, జీవ సంజ్ఞకంబు లగుస్థావరజంగమాత్మకసకలపదార్థంబులునుగూడ నారాయణాత్మక ములే. జలస్థలపాతాళంబులయందును, స్వర్గమునందును, గగనమునం దును, బ్రహ్మలోకములయందును ఎల్లయెడలను వ్యాపించి నారాయణుండు విరాజిల్లుచున్నాఁడు. వేయుమాట లేల ? బ్రహ్మాదితృణపర్యంతమును గలయీసమస్తప్రపంచమును నారాయణాత్మకమైనది. ఈజగంబున నారాయణునికంటె శ్రేష్ఠుండు వేఱొకఁడును లేడు. దృశ్యాదృశ్యంబులును, జరాచరంబు లగునీసమస్తమునందు నాతఁడే వ్యాపించి యున్నాఁడు. జలంబును, జలపతియు నతఁడే నారాయణావాసంబులు. కావునఁ బా పహరుం డగునారాయణుని జలమధ్యంబున నియతుండై స్మరింపవల యును.

విశేషించి విశుద్ధుం డగుమానవుండు స్నానకాలంబున నారాయణునిఁ బూజించి ధ్యానపూర్వకంబుగ నంగన్యాసకరన్యాసంబులఁ గావింపవలయును. అంగుష్ఠహస్తద్వయంబుల నోంకారమును, దక్షిణతర్జన్యాద్యంగుళిదళంబులయం దితరవర్ణంబులను విన్యసింపవలయును. వామపాదంబున "ఓం" కారమును, దక్షిణపాదమున "న" కారమును, వామకటియందు "మో" కారంబును, దక్షిణకటియందు "నా" కారంబును, నాభిదేశంబున "రా" కారమును, వామబాహువున "య" కారమును, దక్షిణబాహువున "ణా" కారమును మస్తకంబున "య" కారమును విన్యాసంబు చేసి, యూర్ధ్వాధోభాగంబులను, హృదయంబునను, పార్శ్వంబులను, పృష్ఠంబునను, అగ్రభాగమునను నారాయణుని ధ్యానించుచు నభిజ్ఞుం డగువాఁడు "గోవిందుండు నాపూర్వదిక్కునను, మధుసూదనుండు దక్షిణంబునను, శ్రీధరుండు పశ్చిమంబునను, కేశవుం డుత్తరంబునను, విష్ణుదేవుం డగ్నికోణంబునను, మాధవుండు నైఋతికోణంబునను, హృషీకేశుండు వాయవ్యకోణమునను, వామనుం డీశానకోణమునను, వరాహుండు భూతలంబునను, త్రివిక్రముం డూర్ధ్వంబునను నిల్చి నన్ను రక్షించుఁగాక" అను కవచమును బఠించుచు నేనే శంఖచక్రగదాధరుం డగు నారాయణదేవుండ నని భావించుకొని ధ్యానించుచు:—

"త్వమగ్ని ద్విపదాం నాథ, రేతోధాః కామదీపనః,
ప్రధానః సర్వభూతానాం జీవానాం ప్రభు రవ్యయః.
అమృతస్యారణి త్వం హి, దేవయోని రపాంపతే,
వృజినం హర మే సర్వం, తీర్థరాజ నమోస్తు తే."

అనుమంత్రము నుచ్చరించుచు విధ్యుక్తముగ స్నాన మాచరింపవలయును. అన్యప్రకారంబున సాగరస్నానంబు సేయుట ప్రశస్తంబుగాదు.

నైదికమంత్రంబులచే నభిషేకంబును, మార్జనంబును గావించి యఘమర్షణమంత్రమును జపింపవలయును. అఘమర్షణసూక్తము నశ్వమేధయాగమువలెనే యఖిలపాపహారకమైనది. అనంతరము తీరమునకుఁ జేరి విశుద్ధవసనధారియై ప్రాణాయామాచమనసంధ్యోపాసనంబునం దీర్చి భాస్కరారాధనంబు గావించి భాస్కరునుద్దేశించియూర్ధ్వంబుగాఁ బుష్పాంజలి నిక్షేపించి యూర్ధ్వబాహుండై యాదిత్యప్రీతికొఱకు కస్తోత్రగాయత్రీమంత్రజపంబును, సౌరమంత్రజపంబును, సమాహితచిత్తంబుతో గావించి ప్రదక్షిణనమస్కారంబు లాచరించి ప్రాఙ్ముఖుండై యుపవసించి స్వాధ్యాయపఠనంబును, దేవమానవపితృతర్పణంబులను, నామగోత్రోచ్చారపూర్వకంబుగాఁ దిలమిశ్రితంబులగునుదకములచే యథావిధిగఁ బితృతర్పణంబులను గావింపవలయును. దేవతర్పణానంతరముననే పితృతర్పణంబున కధికారి యగును.

శ్రాద్ధహోమాదికంబులకుక్రియ లన్నియు నేకహస్తంబుచేతనే నిర్వహింపవచ్చును గాని సర్వకాలంబులయందును దర్పణముమాత్ర ముభయహస్తములతోడను గావింపవలయును. నామగోత్రోచ్చారణంబు చేసి వామదక్షిణకరంబులతో “తృప్యతాం” అను మంత్రమున జలసేచనంబు గావింపవలయును. అజ్ఞానియై తనశరీరమునం దెచ్చటనైన నంటియున్నతిలలచేఁ దర్పణంబు చేయువానికిపితృదేవతలు త్వఙ్మాంసరుధిరాస్థిమూలంబున తర్పితులైనట్లుగా ననంతుష్టు లగుదురు. కావున స్వీయాంగస్థితంబు లగుతిలలతో నెన్నండును దర్పణంబు గావింపంజనదు. అందువలనఁ గర్తకుఁగూడ మహాపాపంబు సంభవించును. భూతలంబుననుండి జలంబులయందుగాని, జలంబులయందుండి భూతలంబునఁ గాని పితృతర్పణంబు గావించుట నిషిద్ధము. అందువలనఁ బితృదేవతలకుఁ దృప్తి గలుగఁజాలదు. జలంబులయందు గాని,

పాత్రంబులయందు గాని తర్పణంబు సేయంజనదు. క్రుద్ధుండై కాని, యేకహస్తంబుతోఁ గాని చేయఁగూడదు. శ్రద్ధాయుక్తుం డగువాఁడు తీరంబున నుపవసించి భూతలంబుననే తర్పణంబు విడువవలయును.

ద్విజవరులారా ! నేను పితృగణంబుల కీభూమండలము నక్షయ స్థానముగా దానము చేసి యున్నాను. కావునఁ బితృప్రీతికొఱకు భూతలంబుననే తర్పణంబు సేయవలయును. భూతలమందే జనించి యందే నివసించి, యందే లయంబు గాంచుచుందురు గావున భూమియందే జలదానంబు చేయవలయును. తర్పణకాలంబున సాగ్రంబు లగు కుశలను బఱచి మంత్రంబులతో నావాహనపూర్వకంబుగా దేవపితృ తర్పణంబుల గావింపవలయును. ప్రాచీనాగ్రంబులగుకుశలయందు దేవతలకును, దక్షిణాగ్రంబులగుకుశలయందుఁ బితృదేవతలకును దర్పణంబులు విడువవలయును.

—♦ పూజావిధి. ♦—

అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు వెండియు నిట్లనియెను. ఓవిప్రవరులారా ! ఇట్లు దేవర్షిపితృతర్పణాదుల నిర్వర్తించి యాచమనంబుచేసి వాఙ్నియతుండై మహోదధితీరంబున హస్తమాత్రంబును, జతుష్కోణంబును, జతుర్ద్వారమయంబును సుశోభనంబు నగునొకమండలమును జిత్రించి యందుఁ గర్ణికాయుతంబుగ నష్టదళపద్మంబును లిఖించి యష్టాక్షరమంత్రంబుచే విభుండగునారాయణు నందుఁ బూజింపవలయును. ఇఁకఁ గాయశుద్ధివిధానంబు దెలిపెదను. ఉపాసకుండగువాఁడు హృదయంబునఁ జక్రరేఖాన్వితంబగునోంకారమును ధ్యానించుచు, ఉజ్జ్వలంబును, త్రిశిఖాన్వితంబును, పాపహారంబును, చంద్రమండల మధ్యస్థితంబును నగురాకారమును మస్తకంబున, శుక్లవర్ణంబును, సు

గా నర్చింపవలయును. మఱియుఁ బూర్వదళంబున వాసుదేవుని, దక్షిణదళంబున సంకర్షణుని, పశ్చిమదళంబునఁ బ్రద్యుమ్నుని, ఉత్తరదళంబున ననిరుద్ధుని, అగ్నికోణంబున వరాహుని, నైఋతికోణంబున నరసింహుని, వాయవ్యకోణంబున మాధవుని, ఈశానకోణంబునఁ ద్రివిక్రముని విన్యాసంబుచేసి వాసుదేవసమ్ముఖంబున గరుడుని, వామపార్శ్వంబునఁ జక్రమును, దక్షిణభాగమునఁ జక్రమును, గదను అట్లే వామభాగంబునశార్ఙ్గధనువును, దక్షిణభాగంబునఁ దూణీరద్వయమును, వామంబున ఖడ్గమును, దక్షిణమున శ్రీదేవిని, ఉత్తరభాగంబునఁ బుష్టిని విన్యసింపవలయును. మఱియు సమ్ముఖంబున వనమాలికను, శ్రీవత్సమును, కౌస్తుభమును, జతుర్దిశలను, జతుష్కోణంబులను దేవదేవునిదివ్యాస్త్రంబులను విన్యాసంబు చేయవలయును. అనంతర మూర్ధ్వాధోదిశలయం దష్టదిక్పాలకులను, అనంతుని విన్యాసంబు చేసి పూజింపవలయును.

ఈరీతిగా మండలంబునందు దేవదేవుం డగుజనార్దనుని బూజించువాఁడు నిశ్చయముగా నభిమతార్థసిద్ధుం డగును. ఇట్లు విధివిధానంబునఁ బూజింపఁబడుచున్నజనార్దనదేవుని దర్శించువాఁడు గూడ నవ్యయుం డగువిష్ణుదేవుని యందు విలీనుఁడు గాఁగలఁడు. ఇట్లొక్కసారి కేశవు నర్చించువాఁడు జన్మజరామృత్యువిజయుండై విష్ణుపదోపస్థితుం డగును. అశ్రద్ధ సేయక నిరంతరమును నారాయణస్మరణంబు గావించువాఁడు శ్వేతద్వీపనివాసుం డగును. ప్రణవాదినమోంతంబును, సర్వతత్త్వమయంబు నగువాసుదేవనామమే యీతనిదివ్యమంత్రంబుగా నిర్దిష్టం బయ్యెను. ఆమంత్రముచేతనే యథాక్రమంబుగ గంధపుష్పాదుల నర్పింపవలయును. అనంతరము యథావిహితక్రమంబున ముద్రాప్రదర్శనంబు గావించి మంత్రజ్ఞుం డగువాఁ డష్టకంబుగా

సౌభాగ్యశాలియు, సత్యవాదియు, జితేంద్రియుండును, వేదశాస్త్రవిదుండును, యోగశీలుండు నగువైష్ణవబ్రాహ్మణుండై జనించి యంతంబున వైష్ణవయోగంబుచే మోక్షప్రాప్తుం డగును.

గ్రహణములు, సంక్రాంతులు, అయనపుణ్యకాలములు, వత్సరాదులు మొదలగు పర్వదినంబులయందును, ఆషాఢకార్తికమాఘమాసంబులయందలిశుభదినంబులను బురుషోత్తమక్షేత్రంబునందు దానంబులు గావించినచో సర్వతీర్థంబులం గావించినవానికంటె సహస్రగుణఫలప్రాప్తియగును. అచ్చటఁ బితృదేవతలకుఁ బిండప్రదానంబు చేసినచోఁ బితృదేవత లక్షయతృప్తిం గాంతురు. ఈమాహాత్మ్యప్రస్తావము పురుషార్థప్రదంబును, ఆయుష్కీర్తికరంబును, భుక్తిముక్తిప్రదంబును, ధన్యంబును, బుణ్యంబును, సర్వకామప్రదంబును, సర్వపాపహరంబును, దుస్స్వప్ననాశకంబు నైనది. ఈపుణ్యవృత్తాంతమును నాస్తికుల కెన్నఁడు నెఱింగింపఁదగదు. ఈపవిత్రక్షేత్రమాహాత్మ్యము లోకంబునఁ బ్రచారితంబు గాసంతవఱకే సకలతీర్థంబులును సన్మానితంబు లగుచుండును. పుష్కరాదిసర్వతీర్థంబులును దమసేవకనురూపంబు లగుఫలంబులఁ బ్రసాదించుచుండును గాని యీపురుషోత్తమక్షేత్రము సకలతీర్థఫలంబులను బ్రసాదింపఁగలదు.

భూతలమునందలి సకలనదీజలంబులును సాగరంబునఁ బ్రవేశించుటచే సరిత్పతి యగుసముద్రుఁడు సర్వతీర్థశ్రేష్ఠుం డగుచున్నాఁడు. కావున సర్వకామప్రదంబగుసాగరమే తీర్థరాజము. భాస్కరాభ్యుదయంబునఁ దమఃపటలముంబోలె సముద్రస్నానంబునఁ బాపసమూహంబంతయు వినష్టం బగును. ఈతీర్థరాజంబుతో సమంబగుతీర్థంబెందును లేదు. ప్రభుం డగునారాయణుండు సర్వదా సన్నిహితుండై యుండు నీతీర్థరాజమునందలి గుణగణంబులను వర్ణించుటకు సమర్థు లె

వ్వారున్నారు ? ఈతీర్థరాజంబునందుఁ దొంబదితొమ్మిదికోట్ల తీర్థంబులు విరాజిల్లుచుండును. ఇందుఁ గావించు స్నాన, దాన, జప, హోమ, దేవార్చనాదు లక్షయఫలదాయకంబు లైనవి.

— పంచతీర్థమాహాత్మ్యము. —

మునివరులారా ! సముద్రస్నానానంతరంబున యజ్ఞాంగసంభవంబగు తీర్థంబును సేవింపవలయును. అందుఁ బరమపావనం బగు నింద్రద్యుమ్నసరోవరము గలదు. ధీమంతుం డగువాఁడు శుచియై, యాచమనంబుచేసి మనంబున హరిధ్యానంబును, జలస్పర్శంబును గావించుచు —

" అశ్వమేధాంగసంభూత, తీర్థ సర్వాఘనాశన,
స్నానం త్వయి కరో మ్యద్య, పాపం హర నమో౽స్తు తే. "

అను మంత్రము నుచ్చరించుచు విధిపూర్వకముగ స్నానంబును, దేవర్షిపితృగణంబులకుఁ దిలతర్పణంబును, బితృదేవతలకుఁ బిండప్రదానంబును, బురుషోత్తమునకుఁ బూజనంబును గావించినచో శతాశ్వమేధఫలలాభంబు నందుటయే కాక, తనకులమునందు సప్తపురుషాంతరములపూర్వులను, సప్తపురుషాంతరములవఱకును దనతరువాతివారిని విష్ణులోకప్రాప్తులం గావించును.

ఈవిధముగా నేకాదశీదినంబున నుపవసించి పంచతీర్థకృత్యంబులను నిర్వర్తించి జ్యేష్ఠపూర్ణిమయందు పురుషోత్తమసందర్శనంబు గావించుటవలనఁగూడఁ బూర్వోక్తఫలలాభం బగును. మాఘాదిపుణ్యమాసంబులకంటె నిందు జ్యేష్ఠమాసమును విశేషించి చెప్పుటకుఁ గారణమేమనిన — ఈభూతలమునందలి సరిత్తులు, సరోవరములు, పుష్కరిణులు, తటాకములు, వాపీకూపహ్రదులు, నదులు, సముద్రములు మొ

దలగు సకలతీర్థంబులును జ్యేష్ఠపూర్ణిమనాడు ముఖ్యముగ సోమనాథుం బునకును, బురుషోత్తమక్షేత్రంబునకు నచ్చి యా పరాత్పరుని సేవించుచుండును గావున స్నాన, దాన, దేవతారాధనాదుల నక్షయఫలము లొసంగును. జ్యేష్ఠశుక లమునందే యచ్చట నిర్వర్తింపబడు యజ్ఞయాగాదికంబు. జ్యేష్ఠశుక్లదశమి దశపాపములను హరించునది గావున దశహర యను నామముచే విఖ్యాతం బైనది.

సర్వోత్కృష్టంబగు జ్యేష్ఠశుక్లదశమియందు నియమితచిత్తంబుతో బలరామకృష్ణులను, సుభద్రాదేవిని, సేవించువాఁడు సర్వపాపవిముక్తుండును, విష్ణులోకప్రాప్తుండును నగును. ఉత్తరాయణంబునను, దక్షిణాయనంబునను నట్టి దర్శనము మహాపుణ్యఫలదాయకం బగునది. ఫాల్గునమాసంబునఁ బురుషోత్తముని సేవించిన డోలాగోవిందోత్సవమును దర్శించువాఁడు గోవిందలోకగతుం డగును. విషువంబులయందు యథావిధిగ నిర్మలభక్తియుక్తుండై బలరామకృష్ణులను, సుభద్రాదేవిని సందర్శించువారికి సమస్తయజ్ఞంబులకును సమానంబగు నుత్తమఫలలాభంబు గలుగును. మేషరాశిస్థుండగు సూర్యుఁడు తృతీయయందుఁ జందనచర్చితుండగు శ్రీకృష్ణుని సందర్శించువాఁడు దివ్యలోకప్రాప్తుం డగును. జ్యేష్ఠమాసంబున, జ్యేష్ఠానక్షత్రయుక్తంబగు దినంబునఁ బురుషోత్తముని సేవించువాఁడు తనకులంబున నేకవింశతిపురుషాంతరముల వారి కూర్ధ్వగతిని గల్పించి తాను విష్ణులోకప్రాప్తుం డగును.

—◆ మహాజ్యేష్ఠాప్రశంస. ◆—

మునివరులారా! రాశినక్షత్రాదియోగానుసారంబుగా మహాజ్యేష్ఠాపుణ్యకాలము తటస్థించినప్పుడు ప్రయత్నపూర్వకముగాఁ బురుషోత్తమక్షేత్రయాత్ర నిర్వర్తించుట మానవుల కందఱకు నవశ్యకర్త

వ్యము. ఆదిసరంబునకుఁ బురుషోత్తమయాత్ర చేసి రామకృష్ణులను సుభద్రాసహితముగ దర్శించువాఁడు ద్వాదశయాత్రాఫలము కంటె నధికఫలలాభంబు నందఁగలఁడు. ప్రయాగయు, కురుక్షేత్రము, నైమిశారణ్యము, పుష్కరము, గయ, గంగాద్వారము, కుశావర్తము, గంగాసాగరసంగమము, కోకాముఖము, సూకరము, మథుర, మరుస్థానము, సాలగ్రామము, వాయుతీర్థము, మందరము, సింధుసాగరము, పిండారకము, చిత్రకూటము, ప్రభాసము, కనఖలము, శంఖోద్ధారము, ద్వారక, బదరికాశ్రమము, లోహకుండము, అశ్వతీర్థము, సర్వపాపప్రమోచనము, కమలాలయము, కోటితీర్థము, అమరకంటకము, లోహార్గళము, జంబుమార్గము సోమతీర్థము, పృథూదకము, ఉత్పలావర్తకము, పృథుతుంగము, కుబ్జకము, ఏకామ్రకము, కేదారము, కాశి, విరజ, కాలంజరము, గోకర్ణము, శ్రీశైలము, గంధమాదనము, మహేంద్రము, మలయము, వింధ్యము, పారియాత్రము, హిమాలయము, సహ్యము, శుక్తిమంతము, గోమంతము, అర్బుదము, గంగ, యమున, సరస్వతి, గోమతి, బ్రహ్మపుత్ర, గోదావరి, భీమరథి, తుంగభద్ర, నర్మద, తాపి, పయోష్ణి, కావేరి, శిప్ర, చర్మణ్వతి, వితస్త, చంద్రభాగ, శతద్రు, బాహుద, ఋషికుల్య, కుమారి, విపాశ, దృషద్వతి, సరయు, నాకగంగ, గండకి, మహానది, కౌశిక, కరతోయ, త్రిస్రోత, మధువాహిని, వైతరణి మొదలగుగా గల భూతలమునందలి యెల్లతీర్థంబులును, సర్వక్షేత్రములును, సర్వసాగరంబులును, సర్వశైలంబులును, సర్వనదీనదంబులును సందర్శించి సేవించినఫలంబును, సూర్యగ్రహణాదులయందుఁగావించిన మహాదానాదులవలనఁ గలుగుపుణ్యఫలంబునుగూడ నొక్కసారి మహాజ్యేష్ఠాపుణ్యకాలంబున శ్రీకృష్ణసందర్శనము గావించినంతనే సిద్ధింపఁగలదు.

కావుననే యజ్ఞసహస్రములకు పుణ్యకాలంబున ప్రతిమోపలాభముల సమానవు లెల్లరును బురుషోత్తమక్షేత్రయాత్ర గావింపవలయును. ఆదినంబున శ్రీసుభద్రారామకృష్ణులను సేవించినవారికి విష్ణుసాయుజ్యంబు గలుగును. అట్టిపుణ్యాత్ముండు ప్రళయకాలంబునందును విష్ణులోకంబున సకలభోగంబుల ననుభవించుచునుండి యనంతరము మర్త్యలోకంబునఁ జతుర్వేదపారగుండును, స్వధర్మనిరతుండు నగు బ్రాహ్మణుండై పుట్టి శాంతుండును, శ్రీకృష్ణభక్తుండునై యంతంబున వైష్ణవయోగావలంబనంబుచే ముక్తుం డగును.

—♦ కృష్ణస్నానమాహాత్మ్యము. ♦—

అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు మఱియు నిట్లనియెను. మునిశ్రేష్ఠులారా! సర్వపాపహరంబును, బుణ్యప్రదంబు నగు శ్రీకృష్ణబలరాములయు, సుభద్రయొక్కయు స్నానవృత్తాంతమును జెప్పెదనాకర్ణింపుఁడు. జ్యేష్ఠమాసంబునఁ బూర్ణిమాతిథియందుఁ జంద్రదైవతం బగునక్షత్రమున హరిస్నానము ప్రశస్తమైనది. తత్కాలంబున నందున్నకూపము సర్వతీర్థమయంబును, నిర్మలంబు నై యుండును. అప్పు డచ్చట భోగవతి సాక్షాత్కరించి యుండును. కావున శ్రీరామకృష్ణులను సుభద్రాదేవిని నభిషేకించుటకై యాకూపమునుండి హేమకలశంబులచే జలంబులను గొని తెచ్చి పిమ్మట దేవతామూర్తులకు స్నానార్థమై పతాకాభిశోభితంబును, సుదృఢంబును, సుఖసంచారంబును, వస్త్రపుష్పాలంకృతంబును, విస్తీర్ణంబును, ధూపధూపితంబును, శ్వేతవస్త్రావృతంబును, మౌక్తికహారాలంకృతంబు నగు మంచెపై, శ్రీరామకృష్ణులను, వారి నడుమ సుభద్రాదేవిని సంస్థాపించి వివిధజయమంగళధ్వనులతోడను, బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రాది శతసహస్రసహస్ర స్త్రీపురుషజనంబులు

అప్పుడు దేవగంధర్వులు గానము చేయుచుండిరి. అప్సరోగణంబులు నృత్యము చేయుచుండెను. దేవదుందుభులు శబ్దాయమానము లగుచుండెను. సురభిశీతలానిలంబులు వీచుచుండెను. మేఘములు గగనమునుండి పుష్పంబుల వర్షించుచుండెను. మునులును సిద్ధచారణాదులును, జయధ్వనులు గావించుచుండిరి. ఇంద్రాదిదేవతలును, సకలర్షులును, పితృగణంబులును, ప్రజాపతులును, మఱియు స్వర్గవాసులగు సకలదేవతలును మంగళమయంబు లగు నభిషేక ద్రవ్యములతోఁ గూడ సన్నిధికి వచ్చి యుండిరి.

ఇంద్రుఁడు, విష్ణుదేవుఁడు, సూర్యచంద్రులు, ధాతయు, విధాతయు, అనిలుఁడు, అనలుఁడు, పూషుండును, భగుండును, అర్యముండును, త్వష్టయు, అంశుండును, వివస్వంతుండును, పత్నీసహితులగు మిత్రావరుణులును, రుద్రులును, వసువులును, ఆదిత్యులును, అశ్వినీకుమారులును, విశ్వేదేవతలును, మరుత్తులును, సాధ్యులును, పితృగణంబులును, గంధర్వులును, ఉరగరాక్షసపన్నగులును, అప్సరోగణంబులును, దేవర్షులును, బ్రహ్మర్షులును, రాజర్షులును, వాలఖిల్యులును, భృగ్వంగిరాది సర్వవిద్యానిధులగు మహర్షులును, విద్యాధరులును, యోగసిద్ధులును, వీరలగువారితోఁ గలసి బ్రహ్మదేవుండును, సప్తర్షులును, నక్షత్రములును, గ్రహగణంబులును, ఋతువులును, మూర్తిమంతంబు లగు సంవత్సరంబులును, సర్వతీర్థంబులును, సముద్రంబులును, హ్రదంబులును, పృథివియు, దిక్కులును, వనస్పతులును దేవమాతయగు నదితియు, హ్రీ శ్రీ స్వాహా సరస్వతీ దేవులును, ఉమా శచీ దేవులును, సినీవాలి, అనుమతి, కుహూ, రాక, ధిషణ మొదలగు దేవపత్నీగణంబులును, హిమవంతంబును, వింధ్యంబును, మేరువును, సానుచరం బగు నైరావతంబును, కళాకాష్ఠామాసపక్షంబులును, ఋతు

వులును, దివారాత్రింబులును, సంవత్సరంబులును, ఉచ్చైశ్శ్రవంబును, నాగేంద్రుండును, నామనుండును, అరుణుండును, గరుడుండును, సకలంబులగు నోషధులును, భగవానుం డగు ధర్మదేవుండును, కాలుండును, యముండును, మృత్యువును, యమానుచరులును దత్కాలంబునం బురుషోత్తమదేవుని యభిషేకదర్శనార్థమై విచ్చేసి యుందురు.

వారందఱును మంగళకరంబులగు నభిషేచనద్రవ్యములం గైకొని భూతలగతులై వచ్చి సపుష్పంబులగు కాంచనకలశంబులతోఁ బవిత్రసరస్వతీజలంబులచేతను, దివ్యంబులగునాకాశగంగాజలంబులచేతను, రామకృష్ణుల కభిషేకంబు గావింతురు. అప్పుడు వివిధంబులగు ననేకదివ్యవిమానములు వరుసలుతీరి యంబరభాగంబున సంచారము సేయుచుండును. అవియన్నియును దివ్యపతాకాభిశోభితంబులును, నృత్యగీతవాద్యాదులచే విలసితంబులునై శోభిల్లుచుండును. ఈవిధముగా నప్పుడు శ్రీరామకృష్ణులకును, సుభద్రాదేవికిని గూడ నభిషేకంబు గావించి హర్షోత్ఫుల్లహృదయములతో నింద్రాదిదేవతలందఱును పురుషోత్తమదేవునిం గూర్చి

"జయ జయ లోకపాల భక్తరక్షక, జయజయ ప్రణతవత్సల,
జయజయ భూతచరణ జయజయాదిదేవ బహుకారణ,
జయజయ వాసుదేవ, జయజయాసురసంహారణ,
జయజయ దివ్యమీన, జయజయత్రిదశవర,
జయజయ జలధిశయన, జయజయ యోగివర,
జయజయ సూర్యనేత్ర, జయజయ దేవరాజ,
జయజయ కైటభారే, జయజయ వేదవర,
జయజయ కర్మరూప, జయజయ యజ్ఞవర,
జయజయ కమలనాభ, జయజయ శైలచర,

జయజయ యోగశాయిన్, జయజయ యోగధర,
జయజయ విశ్వమూర్తీ, జయజయ చక్రధర,
జయజయ భూతనాథ, జయజయ ధరణీధర.
జయజయ శేషశాయిన్, జయజయ పీతవాసో,
జయజయ సోమకాంత, జయజయ యోగవాస,
జయజయ దహనవక్త్రి, జయజయ ధర్మవాస,
జయజయ గుణనిధాన, జయజయ శ్రీనివాస,
జయజయ గరుడగమన, జయజయ సుఖనివాస,
జయజయ ధర్మకేతో, జయజయ మహీనివాస,
జయజయ గహనచరిత, జయజయ యోగిగమ్య,
జయజయ మఖనివాస, జయజయ వేదవేద్య,
జయజయ శాంతికర, జయజయ యోగిచింత్య,
జయజయ పుష్టికర, జయజయ జ్ఞానమూర్తే,
జయజయ కమలాకర, జయజయ భవవైద్య,
జయజయ ముక్తికర, జయజయ విమలదేహా,
జయజయ సత్త్వనిలయ, జయజయ గుణసమృద్ధ,
జయజయ యజ్ఞకర, జయజయ గుణవిహీన,
జయజయ మోక్షకర, జయజయ భూశరణ్య,
జయజయ కాంతియుత, జయజయ లోకశరణ,
జయజయ లక్ష్మీయుత, జయజయ పంకజాక్ష,
జయజయ సృష్టికర, జయజయ యోగయుత,
జయజయ యతసీకుసుమశ్యామదేహా,
జయజయ సముద్రవిష్టదేహా,
జయజయ లక్ష్మీపంకజ షట్పదణ,

జయజయ భక్తవశ, జయజయ శ్రీకాంత,
జయజయ పరమశాంత, జయజయ పరమపార,
జయజయ చక్రధర, జయజయ భోగియుత,
జయజయ నీలాంబర, జయజయ శాంతికర,
జయజయ మోక్షకర, జయజయ కలుషహర.
జయ కృష్ణ జగన్నాథ, జయసంకర్షణానుజ
జయ పద్మపలాశాక్ష, జయ వాంఛాఫలప్రద.
జయ మాలావృతోరస్క, జయ చక్రగదాధర,
జయ పద్మాలయాకాంత, జయ విష్ణో నమోస్తుతే."

అని యనేకవిధంబుల స్తోత్రపాఠంబు గావించుచు సంబరతలం బునందుండి శ్రీకృష్ణబలరాములకును, సుభద్రాదేవికిని బ్రణామంబులం గావించి తమతమనివాసములకుం బోవుదురు. అప్పుడు గగనభాగంబంతయుఁదివ్యపతాకాభిశోభితంబులును, రత్నకాంతుల్యోజ్జ్వలంబులు నగు సువర్ణవిమానములచే నిండి యుండును. ఆసమయంబున భూలోకవాసులందఱును, పురుషోత్తమబలరామసుభద్రలను దర్శించి యవ్యయపదప్రాప్తు లగుదురు. మంచముపై బలరామసుభద్రాసహితుండై యున్నపురుషోత్తముని దర్శించువారికి నిరామయపదంబు లభించు ననుట కెట్టిసంశయమును లేదు.

మునివరులారా! సుభద్రాబలరామసహితుండగుశ్రీకృష్ణుని దర్శించినచోఁ బుష్కరక్షేత్రంబున శతసహస్రగోదానములు గావించినఫలంబు సిద్ధించును. మంచస్థుండగుశ్రీకృష్ణదేవుని దర్శించువారు శతకన్యాదానఫలంబు లభించును. శతనిష్కపరిమితంబగుస్వర్ణదానంబును, సహస్రగోదానంబును, విధివిహితం బగుభూదానమును, అతిథుల కన్నదానంబును, వృషోత్సర్జనంబును, గ్రీష్మకాలంబున జలదా

నంబును, తిలాధేనుదానంబును, గజాశ్వరథదానంబులును, చాంద్రా యణవ్రతానుష్ఠానంబును, జలధేనుదానంబును, ఏకమాసోపవాసంబును గూడ శ్రీకృష్ణసందర్శనంబుతో సమానములు గాఁజాలవు.

వేయిమాట లేల ? సమస్తతీర్థంబులును, సమస్తవ్రతంబులును, సమస్తదానంబులును గావించుటకంటె నొక్కసారి మంచస్థులగు శ్రీకృష్ణబలరాములను సుభద్రాదేవిని దర్శించుటయే యధికఫలప్రదం బగుచున్నది. స్త్రీపురుషు లెల్లరును బురుషోత్తమసందర్శనంబు సేయవలయును. అట్టివారికి సర్వతీర్థసంసేవనఫలంబు సిద్ధించును. కృష్ణాభిషేకానంతరమున నాజలంబును శిరములం దాల్చినచో, వంధ్యలును, మృతాపత్యలును, దుర్భగలును, గ్రహపీడితలును, భూతావిష్టలును, ...రోగాక్రాంతలును నగుగము...మఖిలమభీష్టఫలలాభంబు నొందుదురు. ఆజలంబుల నభిషిక్తులగువారి కోరినకోరిక లన్నియును సిద్ధించును. భూతలమునం గలయెల్లతీర్థజలంబులును గలసి యాస్నానశేషజలంబున షోడశాంశఫలంబునైనను గల్పింపఁజాలవు. కావున శ్రీకృష్ణస్నానావశిష్టజలంబులచే నెల్లప్పుడు నభిషేచనంబు చేసికొనుట శ్రేయోదాయకము.

స్నానాంతంబునఁ దక్షిణాభిముఖుండై పోవుచున్న శ్రీకృష్ణదేవుని దర్శించువారు బ్రహ్మహత్యాదిసర్వపాపంబులనుండియు ముక్తులగుదురు. అట్టివారికి ముమ్మాఱు భూప్రదక్షిణంబు గావించినఫలంబు లభించును. భూతలమునందలి సకలతీర్థములను సేవించుట, బదరికాశ్రమంబు పోయి నారాయణుని దర్శించుట, కురుక్షేత్రంబునను, గంగాద్వారమునందును, స్నానాదానాదులంగావించుట, మాసుమాసంబునఁ బ్రయాగయాత్ర గావించుట, మహాభిధానం బగుకాలగ్రంథంబునఁ బుష్కరగమనంబు సేయుట, గంగాసాగరసంగమంబున స్నానదానం

బు లాచరించుట, గంగాయమునానరస్వత్యాది పుణ్యనదులయందు ను, పుణ్యసరోవరంబులయందు నవగాహనం బొనరించుట సూర్యచంద్రాదిగ్రహణంబులయందు విధిధానంబులు సేయుట మొదలగువాని వలన లభించుపుణ్యఫలంబులియును, శ్రీకృష్ణదేవునిదక్షిణాభిముఖయాత్రాదర్శనమువలన లభింపఁగలదు. వేయేల ? వేదశాస్త్రపురాణాదులయందు మహర్షులచేఁ బ్రశంసితంబులగు సకలపుణ్యకర్మంబులకును లభించు ఫలంబంతయును బలరామసుభద్రాసహితంబుగా దక్షిణాభిముఖయాత్రం గావించు శ్రీకృష్ణుని దర్శించినంతమాత్రమునఁ గరతలామలకంబు గాఁగలదు.

—♦ గుండిచాయాత్రామాహాత్మ్యము. ♦—

శ్రీకృష్ణబలరాములును, సుభద్రాదేవియు రథారోహణంబు గావించి గుండిచాయాత్ర చేయుచుండఁగా దర్శించువారు విష్ణులోకప్రాప్తు లగుదురు. ఆగుండిచామండపంబున సప్తాహపర్యంతమును వేంచేసియున్నయాదివ్యమూర్తులను సేవించువారికి సర్వాభీష్టసిద్ధి యగును.

మునివరులారా ! పూర్వకాలంబున నింద్రద్యుమ్నుఁడను మహీపాలుండు తనకు సాక్షాత్కరించియున్న పురుషోత్తమదేవుం గాంచి దేవదేవా ! మదీయంబగుసరోవరతీరంబునఁ బ్రతివత్సరంబును సప్తాహపర్యంతమును భవదీయం బగుయాత్రోత్సవంబు గుండిచాయాత్రాభిధానంబున సువిఖ్యాతం బగుంగాక ! అని ప్రార్థించుటయుఁ బ్రసన్నుం డగుపురుషోత్తమదేవుండు మహారాజా ! నీసరోవరతీరంబున సప్తాహంబువఱకును మదీయంబగుగుండిచాయాత్రోత్సవంబు గాఁగలదు. అప్పుడు మండపస్థితుండ నగునన్నును, బలరామదేవుని, సుభద్రాదేవిని సమాహితచిత్తులై గంధపుష్పధూపదీపనైవేద్యాదులతోడను, ప్రణామప్రదక్షిణజయ

శ్రద్ధ నంబులతోడను, గీతవాద్యములతోడను యథావిధిగఁ బూజిం
చువారు బ్రహ్మపదప్రియులై స్వర్గాద్యాడులం దేవులైనను, స్త్రీలైన
ను, బుధులైనను సర్వాభీష్టసిద్ధు లగుదురు. అట్టివారికి దుర్లభంబె
గువాంఛిత మేదియు నుండదు.

అని దేవదేవుండగు పురుషోత్తముం డనుగ్రహించుటయు, రాజ
శేఖరుండును, శ్రీమంతుండు నగు నింద్రద్యుమ్నుండు కృతార్థుండయ్యె
ను. కావున సర్వవిధంబులను బ్రయత్నించి శ్రేయస్కాముం డగువాఁ
డు గుండిచామండపంబున సర్వకామప్రదాత యగు పురుషోత్తమదేవుని
సేవింపవలయును. ఆసమయంబున బురుషోత్తమసందర్శనంబువలన నపు
త్రునకు సంతానంబును, నిర్ధనునకు ధనంబును, రోగి కారోగ్యంబును,
గన్యకు ననుకూలవరప్రాప్తియు నగుటయే కాక, ఆయువును, గీర్తియు,
యశంబును, మేధయు, బలంబును, విద్యయు, ధృతియు, రూపయౌవ
నసంపత్తులును సర్వోత్తమాభీష్టభోగంబులును గూడ లభించును. ఆషా
ఢంబున, శుక్లపక్షంబున గుండిచాయాత్రాసమయంబునఁ బురు
షోత్తముని సేవించువారి కశ్వమేధాదికఫలలాభంబు సిద్ధించును. అట్టి
వారు తమకులంబునఁ దమకుఁ బూర్వుల నేడుతరంబులవారిని, వెనుక
నేడుతరంబులవారిని దరింపఁ జేయుటయే కాక దివ్యవిమానారూఢులై
వ్యాప్సరస్తూయమానులై విష్ణులోకంబునఁ బ్రవేశించి యందు ననంత
భోగంబుల ననుభవించుచుఁ బ్రళయకాలంబువఱకు నుండి యనంతర
ము మర్త్యలోకంబునఁ జతుర్వేదులగు బ్రాహ్మణులై మరల జనించి
వైష్ణవయోగంబుచే మోక్షముం గాంచఁగలరు.

ద్వాదశయాత్రామాహాత్మ్యము.

మునిశేఖరులారా! ఉత్థానంబునందును, శయనంబునందును,
విషువంబునందును, గుండిచాయాత్రాసమయమునందును బురుషోత్తముని

ని సేవించువారు సర్వాభీష్టసిద్ధులై పదునల్వురింద్రులు పరిపాలించునంతకాలమువఱకును విష్ణులోకంబున సమస్తభోగంబుల ననుభవింపఁగలరు. జ్యేష్ఠమాసంబునఁ బురుషోత్తమయాత్రగావించువారు కల్పాంతంబువఱకును విష్ణులోకంబున సుఖనివాసులై యుందురు.

మానవులు విధ్యుక్తముగా ద్వాదశయాత్రలను గావించి యనంతరము యథావిధిగఁ బాపనాశినీప్రతిష్ఠం గావింపవలయును. జ్యేష్ఠమాసంబున, శుక్లపక్షంబున నేకాదశియందు నిర్మలచిత్తంబుతో శుచియై పవిత్రంబగుజలాశయంబునకుం బోయి శుద్ధుండై యాచమనంబు చేసి సర్వతీర్థావాహనం బాచరించి నారాయణుని ధ్యానించుచు విధివిహితముగా స్నానము చేసి దేవర్షి [illegible] ధౌతవసనధారియై సూర్యాభిముఖుండుగా [illegible] నిఖిలపాపహారిణియు, పావనియు, [illegible] గూర్చి యష్టోత్తరశతపర్యాయములు మం[illegible] హితుండై పుణ్యమయంబు లగుసౌరమంత్రములను [illegible] త్యనకు ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణంబును, బ్రణామంబును గావింపవలయును.

బ్రాహ్మణాదివర్ణత్రయంబునకును స్నానజపవిధానంబులు వేదమునందు నిర్దేశింపఁబడి యుండెను. కాని స్త్రీశూద్రాదులకుమాత్ర మట్టివేదోక్తవిధులు లేవు. ఏమైననేమి. మౌనభావముతోఁ బురుషోత్తమస్థానమునఁ బ్రవేశించి కరపాదప్రక్షాళనంబును, ఆచమనంబును ఘృతక్షీరమధుగంధోదకంబులచేతను, జందనజలంబులచేతను భక్తిపూర్వకంబుగాఁ బురుషోత్తమదేవు నభిషేకించి, వస్త్రసమర్పణంబు చేసి చందనాగురుకర్పూరకుంకుమాదులచే విలేపనంబును, కమలమల్లికాదిసుమంబులచేఁ బూజనంబును, ధూపసేవనంబును, ఘృతతైలాదులచే

ద్వాదశదీపదానంబును, పాయసాపూపమోదకాది శ్రేష్ఠపదార్థంబుల చే నైవేద్యంబును, ఫలదానంబును గావింపవలయును. ఈవిధముగాఁ బంచోపచారంబులచేతను దేవదేవు నర్చించి "నమఃపురుషోత్తమాయ" అనుమంత్రమును, అష్టోత్తరశతపర్యాయములు జపంబు చేయవలయును.

అనంతరము భక్తిపూర్వకంబుగా

"నమస్తే సర్వలోకేశ, భక్తానా మభయప్రద
సంసారసాగరే మగ్నం, త్రాహి మాం పురుషోత్తమ.
యాస్తే మయా కృతా యాత్రా, ద్వాదశ్యైవ జగత్పతే,
ప్రసాదాత్తవ గోవింద, సంపూర్ణా స్తు భవంతు మే."

అని ప్రార్థించుచుఁ బురుషోత్తముదేవుని బ్రసన్నుం గావించుకొని దండప్రణామంబు గావించి దేవగురుదేవుల కభేదంబును దెలుగావున గురుదేవునిగూడఁ బుష్పవస్త్రానులేపనాదులచే భక్తిభావంబున నర్చింపవలయును.

పిమ్మట శ్రీస్నానపీఠముపై దేవదేవపరిభాగంబున వివిధపుష్పంబులచే నొకవిచిత్రమంటపమును గల్పించి బాహ్యదేవసంకీర్తనంబులచేతను, ధ్యానస్తోత్రపాఠంబులచేతను రాత్రియంతయును జాగరణంబుచేసి నిర్మలప్రభాతంబున ద్వాదశియందు వేదపారగులును, వ్రతస్నాతులును, ఇతిహాసపురాణజ్ఞులును, అగ్నిహోత్రులును, శ్రోత్రియులు నగు [illegible] పురుషోత్త [illegible] నిర్వర్తించి యనంతరము బ్రాహ్మణు [illegible] వారికి గోసువర్ణచ్ఛత్రోపానద్వస్త్ర ధనాదులను దానము చేయవలయును. బ్రాహ్మణులు తృప్తి నందినచో గోవిందుండును సంతుష్టుం డగును. పిమ్మట నాచార్యునిగూడఁ

నిట్లే యర్పించి కాంస్యపాత్రంబున సంతర్పితునిం సాధింపవలయును. అనంతరము నిమంత్రితు లగు బ్రాహ్మణులకు పాయసములు, పక్వాన్నములు, గుడఘృతమిశ్రితంబు లగు వివిధభక్ష్యభోజ్యపదార్థంబులను సమర్పించి వారిని సంతర్పితులం గావించి యుపానచ్ఛత్రాదులతో వారికి జలపూర్ణకుంభదానంబులు చేయవలయును. ఇట్లు విప్రవర్గంబును బూజించినపిమ్మట విష్ణుతుల్యుండును, జ్ఞానప్రదుండును నగు గురుని గూడ నట్లే పూజించి—

"సర్వవ్యాపీ జగన్నాథః. శంఖచక్రగదాధరః
అనాదినిధనో దేవః, ప్రీయతాం పురుషోత్తమః."

అను మంత్రమును బఠించుచు గురుబ్రాహ్మణులకు ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణంబును, ప్రణామంబులను గావించి భక్తిభావంబుతో వారిని వీడుకొలుపుచు సీమాంతంబువఱకును వారి ననుగమించి మరల నమస్కారంబు చేసి సెలవుగైకొని వచ్చి దీనులును, భిక్షుకులు, నన్నార్థులు నగువారిం దనిపి, బంధువులు, స్వజనులు, నహోపాసకులు నగువారితోఁ గలసి తానును భుజింపవలయును.

ఇట్లు నిశ్చలభక్తిభావముతోఁ బురుషోత్తము నారాధించు స్త్రీలైనను, బురుషులైనను సహస్రాశ్వమేధఫలంబును, శతరాజసూయఫలంబును గాంచుటయేకాక తమవంశమునం దతీతానాగతశతపురుషాంతరంబుల నుద్ధరించి స్వర్గప్రాప్తులై సర్వలక్షణసంపన్నులును, సర్వకామసంసిద్ధులును, దివ్యమూర్తులును, నిత్యయౌవనసమంచితులును, సద్గుణాలంకృతులును, గంధర్వాప్సరోగణస్తూయమానులునై యాదిత్యసన్నిభంబగు దివ్యవిమానము నధిరోహించి యనాయాసంబుగ నఖిలలోకసంచారంబు గావించుచు శతకల్పంబులవఱకును, విష్ణులోకంబున సకలోపభోగంబుల ననుభవించుచుందురు. అట్టివారు విష్ణుచే

ప్రనింబోలి శంఖచక్రగదాధరులును, చతుర్భుజులునై పరమానందం
బున దేవతాసహితంబుగ [illegible] విహారంబు గావించుచుం జిరకా
లంబుండి యనంతరము స్వర్గవిహార[illegible] బగు బ్రహ్మ
పదంబుఁ జేరి యచ్చట ననేకకల్పంబులు [illegible] వివిధభోగంబుల ననుభ
భవించుచు ననంతరము [illegible], [illegible]
ను, బహుదిన[illegible]ఫలంబులను, స్వర్గవిహార[illegible]దేవతాసా
వ్యంబును [illegible] బ్రవేశించి యనేకకల్పంబుల[illegible]
నందనేకభోగంబుల ననుభవించి [illegible]లోకంబున [illegible]కాల
పర్యంతమును, [illegible]లోకమున [illegible]కాలపర్యంతమును, ఇంద్ర
లోకంబునఁ బం[illegible]కాలపర్యంతమును, సురలోకంబునఁ జత్వా
రింశత్[illegible]పర్యంతమును, [illegible]లోకంబునఁ [illegible]కాలంబు
ను, చంద్రలోకంబున [illegible]కల్పంబులును, [illegible]లోకంబునఁ బది
కల్పంబులును, గంధర్వలోకంబున [illegible]కల్పంబును నుండి త్రిలోక[illegible]
ర్లభంబులగు ననేకభోగంబుల ననుభవించి యనంతరము [illegible]లంబు
న ధార్మికుండును, [illegible], [illegible], [illegible]
డు నగుచు [illegible] [illegible], [illegible]ంబు
లగు బహు[illegible] [illegible] [illegible]లోకంబుఁ జేరి
యష్టోపభోగంబుల ననుభవించి [illegible]లోకంబున [illegible]
ణసంపన్నుండగు [illegible] నాశ్రయిం
చి ముక్తుండగును. [illegible]! [illegible] [illegible]
[illegible]

——[illegible]——

[illegible]! [illegible]
[illegible]

ముంగూర్చి చెప్పెదను. సర్వైశ్వర్యమయంబును, త్రైలోక్యపూజితంబును, బుణ్యస్థానంబు నగువిష్ణులోకము సర్వలోకంబులయందును శ్రేష్ఠమైనది. అందుఁ బారిజాతాశోకపనసనారికేళపున్నాగచందనవకుళసహకారచందనాదివృక్షంబులును, మాలతీమల్లికాద్రాక్షాదిలతలును సర్వర్తుఫలపుష్పసమంచితంబులై శోభిల్లుచుండును. మఱియు ననేకవిధంబులగుపుష్పపరిమళంబులచేతను, కలవిహంగకలాలాపంబులచేతను మందమలయానిలంబులచేతను నందలియుపవనంబులు విలసిల్లుచుండును. కమలేందీవరమండితంబులగుజలాశయములయందు హంసకారండవచక్రవాకాదిజలవిహంగములు మధురాలాపంబులు సేయుచు విహరించుచుండును. అందలి కాంచనమయంబు లగుదివ్యవిమానశ్రేణులకు లెక్కయే లేదు. అవియన్నియు నానారత్నభూషితంబులును, అప్సరోగణాలంకృతంబులును, గంధర్వగీతవిలసితంబులునై, హేమమయశయ్యాసనంబులతోడను, నానాభోగ్యపరికరంబులతోడను దరుణాదిత్యప్రభల దెసల వెల్లివిరియఁజేయుచు శోభిల్లుచుండును. అవి సమున్నతచిత్రపతాకాలంకృతంబులును, ముక్తాహారభూషితంబులును, వివిధకుసుమగంధామోదితంబులును, చందనాగురుధూపితంబులును, మంగళవాద్యముఖరితంబులును, కింకిణీజాలశోభితంబులును, మనోజవంబులు నాలోకరమణీయములు నై యుండును.

అట్టివిమానములనధిరోహించి లోకపూజ్యంబగునవ్విష్ణులోకంబున సుందరీసహితు లగుసురగణంబులు సర్వదా సుఖవిహారంబులు గావించుచుందురు. పీనోన్నతపక్షోభాగలును, సూక్ష్మావలగ్నలును, చంద్రవదనలును, మదమాతంగగమనలు నగుగంధర్వకామినులును, అప్సరోయువతులును బురుషోత్తముని బరివేష్టించి రత్నఖచితంబు లగుస్వర్ణదండములు గలచామరంబులచే వీచుచుందురు. యక్షవిద్యాధరసి

ద్ధగంధర్వాప్సరసుల [illegible] గీతములచే [illegible] సదా ప్రతి ధ్వనితం బగుచుండును. పుణ్యాత్ములగు [illegible] కందరకును సదా నిత్యనివాసంబై యది.

దక్షిణోత్తరతీరంబులం గలనటువంటి [illegible] భాగమునందు డును, బుండరీకాక్షుండును, [illegible] చి సేవించువారు [illegible] తులై యావిష్ణులోకంబున సుఖవిహారంబు గావించుచుందురు. [illegible] కాంచనసన్నిభదివ్యమూర్తులగు [illegible] సకలదుఃఖదూరులై, చతుర్భుజులును, [illegible] మాలికాధారులును, [illegible] సాక్షాద్విష్ణుస్వరూపంబున [illegible] యం బగువిష్ణులోకంబులో [illegible]

అందు [illegible] రమపదంబును [illegible] ద్వితులై యందు సుఖవిహారంబు [illegible] నం దప్తకాంచనమయంబును, [illegible] డితంబును, శతసహస్ర [illegible] బును, హైమప్రాకార [illegible] ను. అది వివిధవర్ణంబులగు [illegible] కాగణపరివృతంబగు [illegible] డును.

అందలి చతుర్ద్వారములును [illegible] క్షితంబులును, సప్తప్రాకారములును, [illegible] నోహరంబులు నై యుండును. [illegible] కాంచనమయం

బును, రెండవది మరకతమయంబును, మూఁడవది యింద్రనీలమయంబును, నాల్గవది మహానీలమయంబును, ఐదవది ప్రదీప్తపద్మరాగమయంబును, ఆఱవది హిరణ్మయంబును, ఏడవది వైదూర్యమయంబు నై యుండును. ఆమహాభవనము రత్నమయంబులును, హేమపద్మవాళాంకురభూషితంబులును, అద్భుతంబులునగు నున్నతస్తంభంబులచే శోభిల్లుచుండును. ఆమందిరమునం దెల్లయెడల సిద్ధగణంబులు విహరించుచుండఁ దారకాగణపరివృతుం డగుపూర్ణిమాచంద్రాకారునింబోలి పీతాంబరుండును, శ్యామసుందరుండును, శ్రీవత్సలాంఛితుండును, సుదర్శనచక్రధరుండు నగువిష్ణుదేవుండు విభాసిల్లుచుండును.

ఆతఁడు కుందేందురజతసంకాశంబును, హారగోక్షీరసదృశంబును సముజ్జ్వలంబు నగుచక్రమును దక్షిణకరంబునం దాల్చి యుండును. ఆతనిసవ్యహస్తంబున మహాశబ్దసమన్వితంబును, సహస్రపత్రమయంబును, విఖ్యాతంబు నగుపాంచజన్యము శోభిల్లుచుండును. దుష్కృతవినాశకంబును, దైత్యదానవనిర్ఘాతనామోఘప్రభావసంపన్నంబును, జ్వలదగ్నిశిఖాసంకాశంబు నగుకౌమోదకియు, సూర్యసన్నిభంబగు శార్ఙ్గంబును నాతనిదక్షిణవామకరంబుల విరాజిల్లుచుండును.

సూర్యసదృశంబులును, జ్వాలామాలాకులంబులు నగుశరనికరంబులచేఁ ద్రిభువనసంహారంబు గావింపఁగలవాఁడును, సర్వానందకరుండును, శ్రీమంతుండును, సర్వశాస్త్రజ్ఞుండును, సర్వజగద్గురుండును, సర్వదేవతావంద్యుండును, సహస్రశీర్షుండును, సహస్రాక్షుండును, సహస్రచరణుండును, సహస్రాభిధానుండును, సహస్రాంగుండును, సహస్రబాహుండును, సింహాసనగతుండును, పద్మపత్రాయతనయనుండును, విద్యుత్కాంతిమంతుండును, సురసిద్ధసేవితచరణారవిందుండును, చరాచరగురుండును, జగన్నాథుండు నగునాతఁడు యక్షవిద్యాధరగంధర్వాది

సకలదేవతాసంస్థానమహాసంస్థ [illegible]

ఆదివ్యమందిరంబునఁ శ్రీ, ప్రజ్ఞ, మేధ, [illegible], [illegible], బుద్ధి, సిద్ధి, శాంతి, మూర్తి, ద్యుతి, గాయత్రి, సావిత్రి, [illegible], సర్వమంగళ, ప్రభ, కాంతి, నారాయణి, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible]మని, నిద్ర, రాత్రి, మాయ, మొదలగు [illegible] చ్ఛావిహారంబులఁ గావించుచుందురు. మఱియు [illegible], మేనక, రంభ, సహజన్య, తిలోత్తమ, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], విశ్వాచి, విద్యుల్లాసన, [illegible], చిత్రసేన, [illegible], మనోహార, మునిమనోమోహిని, [illegible], చిత్రమధ్య, [illegible], [illegible], [illegible], మన్మథోద్దీపిని, అలంబుష, మిశ్రకేశి, [illegible], [illegible], [illegible]గి, పూర్వచిత్తి, [illegible], [illegible], [illegible] మొదలగు [illegible]గమనలును, [illegible] విభూషితలై నృత్యగీతవినోదంబులచే నిత్యానంద[illegible] గావించుచుందురు.

ఆపురుషోత్తమమందిరంబున [illegible]ంబులును, హిమా[illegible]ంబులును, [illegible], [illegible], [illegible] గావించెను. [illegible] జనకంబును, సర్వ[illegible] [illegible]. [illegible] శ్రేష్ఠంబగులోకం బేదియును [illegible] స్వర్గాదిలోకంబులన్నియును, [illegible] [illegible]. సర్వ[illegible]ంబును, [illegible], [illegible]ను, సర్వైశ్వర్యమయంబు [illegible] లంపటులును, [illegible] సక్తులు నగువారు [illegible]

రుం డగువాసుదేవు నారాధించుచుండు వైష్ణవశిఖామణులకుమాత్రమే విష్ణులోకము సుగమంబై యుండును.

మునివరులారా! దక్షిణసముద్రతీరంబునఁ బరమదుర్లభంబగు పురుషోత్తమక్షేత్రంబున శ్రీకృష్ణబలరాములను, సుభద్రాదేవిని, సందర్శించి సేవించుచుఁ గల్పవృక్షనికటంబునఁ గళేబరమును ద్యజించువారు విష్ణులోకగతు లగుదురు. వటవృక్షాంతరాళంబునను, సముద్రమధ్యంబునను నిలిచి పురుషోత్తముని స్మరించుచుఁ బురుషోత్తమక్షేత్రంబున మరణించువారును విష్ణులోకంబుఁ జేరఁగలుగుదురు.

—♦ పురుషోత్తమమాహాత్మ్యము. ♦—

మునివరులారా! ఈభూమండలంబునం గలపుణ్యాయతనంబు లన్నియును, బురుషోత్తమక్షేత్రమున షోడశాంశమునైనను బోలఁజాలవు. సర్వలోకంబులయందును, సర్వేశ్వరుం డగువిష్ణుదేవునివలెనే సమస్తతీర్థములయందును బురుషోత్తమక్షేత్రము శ్రేష్ఠంబైనది. ఆదిత్యగణంబులలో విష్ణుండును, నక్షత్రంబులలోఁ జంద్రుండును, జలాశయంబులలో సాగరంబును, వసువులలోఁ బావకుండును, రుద్రులలో శంకరుండును, వర్ణంబులలో బ్రాహ్మణుండును, విహంగంబులలో వైనతేయుండును, శిఖరంబులలో సుమేరువును, పర్వతంబులలో హిమవంతంబును, రమణీమణులలో లక్ష్మియు, సరిత్సమూహంబులలో జాహ్నవియు, గజేంద్రంబులలో నైరావతంబును, మహర్షులలో భృగుండును, సేనానులలోఁ గుమారుండును, సిద్ధులలోఁ గపిలుండును, అశ్వంబులలో నుచ్చైశ్శ్రవంబును, కవులలో నుశనుండును, మునులలో వ్యాసుండును, యక్షరాక్షసాదులలోఁ గుబేరుండును, ఇంద్రియంబులలో మనంబును, భూతంబులలో భూమియు, వృక్షంబులలో నశ్వత్థంబును,

స్తవమానంబులగువానిలోఁ బవనంబును, సర్వాలంకారములలోఁ జూడామణియు, గంధర్వులలోఁ జిత్రరథుండును, శస్త్రములలో వజ్రాయుధంబును, సర్వవర్ణంబులలో " అ " కారంబును, ఛందంబులలో గాయత్రియు, అంగంబులలో నుత్తమాంగంబును, స్త్రీగణంబులలో సతీశిరోమణియగు నరుంధతియు, సమస్తవిద్యలలో మోక్షవిద్యయు, మానవులలో మహీపాలుండును, ధేనువులలోఁ గామధేనువును, లోహంబులలో సువర్ణంబును, సర్పంబులలో వాసుకియు, దైత్యగణంబులలోఁ బ్రహ్లాదుండును, ధనుష్మంతులలో శ్రీరామచంద్రుండును, యాదులలో మకరంబును, మృగంబులలో సింహంబును, సముద్రంబులలో క్షీరాంబుధియు, యాదోగణంబులలో వరుణుండును, సంయమనులలో యముండును, దేవర్షులలో నారదుండును, ధాతునిచయంబులలోఁ గాంచనంబును, పవిత్రసమూహంబులలో దక్షిణయు, ప్రజాపతులలో దక్షుండును, ఋషిగణంబులలోఁ గశ్యపుండును, గ్రహంబులలో భాస్కరుండును, మంత్రంబులలోఁ బ్రణవంబును, యజ్ఞంబులలో నశ్వమేధంబును, ఓషధులలో ధాన్యంబును, తృణంబులలోఁ దృణరాజంబును శ్రేష్ఠంబు లైనట్లు తీర్థంబు లన్నిటియందును సంసారతారకంబగు పురుషోత్తమక్షేత్రము సర్వశ్రేష్ఠమైనది.

—◆ తీర్థభేదవర్ణనము. ◆—

విప్రవరులారా! పుణ్యప్రదాయకంబును బురుషోత్తమక్షేత్రము తోఁ దుల్యంబగు క్షేత్రము సకలభువనంబులయందును గానంబడి యుండలేదు. [illegible] పురుషోత్తమమాహాత్మ్యము [illegible]. [illegible]తంబగు పురుషోత్తమక్షేత్రము [illegible],

బ్రహ్మజ్ఞాన మొక్కసారి లభించినట్లే మానవులకుఁ బునర్జన్మంబు లేకుం డఁబోవును. శ్రీహరిసన్నిధానం బగుపురుషోత్తమస్థానంబునం దొక్క వత్సరంబుగాని, యొక్కమాసంబు గాని నివసించి యద్దేవు నుపాసించు వానికి క్షేత్రమాహాత్మ్యంబువలన జపహోమతపోదానాదులవలనంగ లుగు సంపూర్ణఫలంబు సంప్రాప్తంబు గాఁగలదు. అట్టివానికి సర్వ యోగేశ్వరుం డగుశ్రీహరిపరమపదంబు లభించును.

కల్పవృక్షంబును, బలరాముని, శ్రీకృష్ణుని, సుభద్రాదేవిని, మార్కండేయుని, ఇంద్రద్యుమ్నుని, మాధవుని, స్వర్గద్వారంబును గూ ర్చి సవిస్తరంబుగఁ బ్రశంసించి తన్మాహాత్మ్యంబును, సాగరస్నానమా ర్జనాదివిధులను, యథాకాలంబున భాగీరథీసమాగమసంకీర్తనంబును మీహృదయంబులకు సువిదితం బగునట్లుగావించితిని. సుప్రసిద్ధం బగు పురుషోత్తమక్షేత్రమునందలి సరహస్యంబులగువిషయంబుల నన్నిటిని మీకెఱింగించితిని.

మునివరులారా! పూర్వకాలంబునం దొక్కప్పుడు నారదుండు నన్ను సందర్శించి ఓలోకపితామహా! జగత్పతీ! తపోయజ్ఞదానతీర్థస మూహంబులలోఁ బవిత్రంబగు నుత్తమతీర్థముంగూర్చి నాకెఱిగింపవ లయునని ప్రార్థించుటయు నేనిట్లు వర్ణించి చెప్పితిని. వత్సా! నారదా! స్వర్గమర్త్యరసాతలంబులయందు దైవంబును, ఆసురంబును, ఆర్షంబును, మానుషంబు నని చతుర్విధంబులగుతీర్థంబులు విరాజిల్లుచుండును. అం దు మానుషతీర్థంబులకంటె నార్షంబులును, వానికంటె నాసురంబులు ను, వానికంటె దైవతీర్థంబులును శ్రేష్ఠఫలదాయకము లైనవి. బ్ర హ్మవిష్ణుమహేశ్వరులచే దైవతీర్థములు సృష్టింపంబులయ్యెను. ఇతరదై వతంబులచేఁ బ్రకల్పితంబులగు నన్యతీర్థంబులు వానికంటెఁ బ్రధానం బులు గావు. దేవత్రయనిర్మితంబులగు నాతీర్థంబులే త్రిభువనపావనం

బుస్తై యుండును. అస్తోత్తీర్థంబు లన్నిటిలోను సహస్రయోజనంబగు జంబూద్వీపము శ్రేష్ఠంబైనది. అందును గర్మభూమియగు భారతవర్షము సర్వతీర్థప్రధానంబైనది.

అట్టిభారతవర్షంబునందలి సకలతీర్థంబులం గూర్చి యిదివఱకుఁ బ్రశంసించియుంటిని. అందు హిమవంతంబునకును, వింధ్యాచలంబునకును నడుమఁ బ్రవహించుచున్న దేవనదులును, పవిత్రనదీసంగమస్థానములును మధ్యస్థంబులును, దేవసంభవంబు లగునాయాయానదులును, మహాక్షేత్రప్రధానంబులుగాఁ బ్రశంసింపఁబడుచున్నవి. దేవతలచేఁ గూడఁ గర్మభూమిగాఁ బరిగణింపఁబడుచున్న భారతవర్షమునందుఁ బ్రవహించుచుండుటచే నీపంచదశనదులును దేవతీర్థములుగాఁ బ్రఖ్యాతంబు లయ్యెను. మఱియు నందందుగల యార్షతీర్థంబు లాసురతీర్థంబులచే నావృతంబు లగుటం జేసి యన్నియు నాసురతీర్థంబులై పోయెను.

మహాత్ములగు వారనేకదివ్యాయతనంబులయందు మహాతపంబు గావించి దైవబలంబునను, తపస్సామర్థ్యంబువలనను ననేకంబులగు నార్షతీర్థములను గల్పించి యుండిరి. ఆత్మమార్గంబును, మోక్షంబును, ఐశ్వర్యమును, దేవతార్చనమును, ఫలమును, మహాయశంబును గాంక్షించి మానవులుగూడ నందందుఁ దీర్థప్రతిష్ఠలం గావించి యున్నారు. అవి యన్నియు మానుషతీర్థంబులు. ఇది చతుర్విధతీర్థప్రశంసనంబు. ఈభేదంబు నితరు లెవ్వరు నెఱుంగఁజాలరు. దీనిని గ్రహించుటకు నీవర్హుండవు. అనాయాసంబుగా నభీష్టఫలసిద్ధిం గాంచఁగోరు మానవులకు తీర్థసేవనంబుకంటె నన్యోపాయంబు లేదు.

గోదావరి, భీమరథి, తుంగభద్ర, వేణిక, తాపి, పయోష్ణి యను నదులు వింధ్యాచలదక్షిణభాగమునుండియు, భాగీరథి, నర్మద, యమున, సరస్వతి, విశోక, వితస్త, యనునదులు హిమాలయమునుం

యు వినిర్గతంబు లగుచుండును. పుణ్యాత్మములగు నీనదులు దేవతీర్థంబులుగాఁ బ్రఖ్యాతము లగుచున్నవి. గయుఁడు, కోల్లాసురుఁడు, వృత్రుఁడు, త్రిపురాసురుఁడు, అంధకుఁడు, హయగ్రీవుఁడు, లవణుఁడు, నముచి, శృంగకుఁడు, యముఁడు, పాతాళకేతుఁడు, మయుఁడు, పుష్కరుఁడు మొదలుగాఁ గల యసురగణంబులచేఁ గల్పింపఁబడిన శుభకరంబులగు తీర్థంబు లాసురతీర్థంబులు. ప్రభాస, భార్గవ, అగస్త్య, నర, నారాయణ, వసిష్ఠ, భరద్వాజ, గౌతమ, కశ్యప, మను ప్రభృతిమునిగణంబులచే సేవితంబులగు స్థానంబు లార్షతీర్థములు. అంబరీషుఁడు, హరిశ్చంద్రుఁడు, మాంధాత, మనువు, పురువు, కనఖలుఁడు, భద్రాశ్వుఁడు, సగరుఁడు, అశ్వయూపుఁడు, నాచికేతుఁడు, వృషాకపి మొదలగుమహారాజులచే నిర్మితంబు లగునవి మానుషతీర్థంబులు. మానవులు యశోలాభంబుకొఱకుఁ దీర్థనిర్మాణంబు గావించిరి. కాని, త్రిజగంబులయందును దైవతీర్థంబులు తమంతటనే సముత్పన్నంబు లయ్యెను. ఈసకలతీర్థంబులును పుణ్యజనకంబులుగ నిర్దిష్టంబు లయ్యెను. ఇది తీర్థభేదప్రకారంబు.

—♦ శంభువివాహసంభవము. ♦—

అని బ్రహ్మదేవుండు సెప్పుటయు, నారదుం డిట్లనియె. లోకపితామహా! దేవత్రయనిర్మితంబు లగుతీర్థంబులు సర్వతీర్థశ్రేష్ఠంబులని వచించితివి. వానిస్వరూపభేదంబు సవిస్తరంబుగా సెలవింగింపుమని వేఁడుటయు సురజ్యేష్ఠుం డిట్లనియె. దేవత్రయనిర్మితంబు లగుతీర్థంబులు దృష్టిగోచరంబులు గానంతవఱకును అన్యతీర్థంబులును, అన్యక్షేత్రంబులును, అన్యంబు లగు యజ్ఞాదులును ప్రశస్తంబులై యుండును. నిఖిలాభీష్టప్రదాయినియు, సరిద్వరయు నగు గంగాదేవి త్రిదైవత్యనామంబున విఖ్యాత యైనది. ఇప్పుడు తదుత్పత్తిచారిత్రంబు వ

గ్ణించెన పాకన్న[illegible]ము. అయుతవర్షంబులును బూర్వము దేవతాకా ర్యంబుల కంతరాయంబులుగాఁ బొడసూపుచున్న యసురనాయకులను మదీ యవరప్రభావంబుచే [illegible] [illegible]ంబుల నపహరించుచుండ[illegible] [illegible] జగత్ప్రితాను[illegible] [illegible] [illegible] లుగా యనన్య[illegible] [illegible].

దేవదేవా! [illegible]! [illegible]! [illegible]! దేవా! జగంబులకు [illegible] [illegible]! [illegible] ష్టవు, అనురూపం[illegible], [illegible] నీకంటె [illegible] [illegible] రు. పుండరీకాక్షా! [illegible] [illegible] బుకంటె [illegible]. [illegible]! [illegible] జగంబులను దండింతువు; [illegible]. [illegible] లభిం చును. [illegible]! [illegible] రింపుము. [illegible] నీ వాదికర్త[illegible]. [illegible] తారంబుల [illegible] భూత్వముతో [illegible]. [illegible] లగు దేవత [illegible]. శ్రీహరీ! అనన్యశరణ్య [illegible]

[illegible] జగ త్పతియు నగు భగవా[illegible]! [illegible] మీ కెవ్వరివలన భ[illegible] దేవ తాగణంబులు [illegible]! [illegible] వలన మా

కంఠములకు నతిభీషణంబును లోకమహాభీషణంబును నగు భయోత్పాతం బైనది. యుద్ధంబునఁ గాని తపోబలమ్మునఁగాని శాపమ్మునఁ గాని యాతనికి వినాశంబును గూర్చుట మాకు నెట్టిసామర్థ్యంబును లేదు. పదిదినంబులకంటెఁ దక్కువవయస్సు గలబాలకునివలననే యాతండు మృతుం డగును. ఇంక నెట్టియుపాయంబుచేతనుగూడ నాతనికి మరణంబు గలుగనేరదు. ఎట్టినీతి నుపయోగించుట కర్తవ్యమో యద్ది గావింపుము. అని దేవతలు ప్రార్థించుటయు నారాయణదేవుండు విబుధవరులారా! నేను బలోత్కటుండను గాను. నావలనఁగాని నాసంతానమువలనఁగాని మఱియే దేవతలవలనఁగాని యయ్యసురవధంబు గానేరదు. ఈశ్వరుండు ప్రసన్నుండై శక్తియుక్తుం డగు నపత్యంబు నుద్భవింపఁజేసినచో నయ్యపత్యంబువలన లోకభయంకరుఁ డగు తారకుండు నిధనప్రాప్తుండు గాఁగలండు. కావున నోసురవరులారా! రండు. మనము ఋషిగణసమేతులమై పోయి యీశ్వరుండు దారపరిగ్రహణంబు గావించున ట్లొనరింతము. అని విష్ణుదేవుం డాశ్వాసించుటయు సురగణంబులు ప్లె యని రత్నమయం బగుహిమాలయంబునకుం జని హిమాలయప్రియ యగు మేనను, హిమవంతుని సందర్శించి యేకవాక్యంబుగా దక్షనందినియు జగజ్జననియు శంభుప్రణయినియు బుద్ధి, ప్రజ్ఞ, ధృతి, మేధ, లజ్జ, పుష్టి, సరస్వతి మొదలుగాఁ గల బహురూపంబులచే జగంబులఁ బవిత్రంబుసేయుచు జగద్ధాత్రియై విరాజిల్లు నమ్మహాదేవి దేవకార్యార్థంబుగా మీయపత్యంబై యవతరించి జగన్మాత యగునామె పురల నీశ్వరుని వరించి మీకును మాకును రక్షకురాలు గాఁగలదు. అని బోధించుటయు హిమవంతుండును, మేనయుఁ బరమానందంబున మహాప్రసాదం బని వక్కాణించిరి.

పిమ్మట జగజ్జనని యగు గౌరీదేవి హిమాలయుగృహంబున

శంభుం డవేధ్యుం డైనను నేనాతని నిశ్చయముగా వేధింపవలయును. త్రిలోకవిజయంబు లగునా బాణము లాతనిమేనఁ దమప్రభావమును జూపఁజాలకుండునా యని దృఢముగ భావించుకొనియెను. ఈవిచిత్ర సంఘటనమును దిలకించుటకై దేవతలందఱును గుమిగూడి వచ్చి యుండిరి. కాని త్రిలోచనుని యేకమాత్రదృష్టిపాతంబు చేతనే రతికాంతుండు నిలువున భస్మీభూతుం డయ్యెను. అదుస్స హదుర్ఘటనముం గాంచి యఖిలదేవతలును భయాతురులై చేతులు జోడించుకొని యమ్మహాదేవునిం గూర్చి దేవా! తారకాసురపీడనంబు న మేమందఱము నిరంతరము సల్లాడుచున్నారము. భక్తవత్సలుండ వగునీవు లోకానుగ్రహంబుకొఱకుఁ బార్వతీపాణిగ్రహణంబు గావింపు మని ప్రార్థించిరి.

మదనశరవినిర్భిన్నహృదయుండగు హరుండును సురగణంబుల ప్రార్థనంబునకుఁ దక్షణమందే తనయంగీకారమును సూచించెను. అప్పుడు దేవతాగణంబులును, అరుంధతీవశిష్ఠులును, చక్రపాణియగువిష్ణుదేవుండును, నేనును శివునిచే నాజ్ఞాపింపఁబడి హిమవంతంబునకుం బోయి ప్రబోధించి పర్వతేశ్వరునకును బరమేశ్వరునకును వియ్యమును గల్పించితిమి.

గంగోత్పత్తి.

మునివరులారా! నానారత్నచిత్రితంబును, నానాతరులతాకీర్ణంబును, నానాద్విజగణనిషేవితంబును, నదీనదసరోవరకూపతటాకాది నానాజలాశయపరివృతంబును, దేవగంధర్వసిద్ధచారణాది సకలసుమనోవిహారస్థానంబు నగుహిమాలయము పరమానందనిమగ్నంబై యుండెను. హర్షోత్కర్షంబునకుఁ బ్రధానకారణంబులగు సుఖసమీరణంబులు వీచుచుండెను. మేరుమందరకైలాసమైనాకాదినగనిచయంబు లాహిమ

వంతుని బరివేష్టించి యుండెను. వశిష్ఠాగస్త్యపౌలస్త్యలోమశాదిమహ
ర్షులందఱును నచ్చట నేంచేసి యుండిరి. పార్వతీపరమేశ్వరులకల్యాణ
మహోత్సవంబు లారంభములయ్యెను. వజ్రస్తంభసమంచితంబును,
ముక్తాహారాలంకృతంబును, నానారత్నఖచితంబు నగువివాహవేదిక ని
ర్మింపఁబడియెను. జయ, లక్ష్మి, శుభ, శాంతి, కీర్తి, తుష్టి మొదలు
గాఁగలశోభనదేవతలు వివాహమండపము నలంకరించి యుండిరి. మే
రుమందరకైలాసాదిశైలంబులచేతను, స్వయముగ విష్ణుదేవునిచేతను
సన్మానింపఁబడి హేమమయుం డగుమైనాకభూధరేశ్వరుండు శోభిల్లు
చుండెను.

మహర్షులును, లోకపాలకులును, ఆదిత్యులును, మరుద్గణంబులు
ను శూలపాణి యగుమహాదేవుని వివాహమండపమును నిర్మించిరి. విశ్వ
కర్మ స్వయముగాఁ గనకమణిశోభితంబగు కల్యాణవేదికను ని
ర్మాణంబు గావించెను. అయ్యీశ్వరేశ్వరుని కల్యాణమహోత్సవసం
దర్శనార్థమై సురభి, నందిని, నంద, సునంద, కామదోహిని, సముద్ర
ములు, నదులు, నగరాజములు, ఓషధులు, లోకమాతృగణంబు
లును, వనస్పతులును సకలదేవతలునుగూడ వచ్చియుండిరి. భూదేవి
భూసంబంధక్రియలను, ఓషధు లన్నక్రియలను, వరుణుండు పానక్రి
యలను, ధనదుండు దానక్రియలను నిర్వహించుభారమును వహించి
యుండిరి. అగ్నిదేవుండు స్వయముగా నభీష్టాన్నంబులఁ బచనము సే
యుచుండెను. విష్ణుదేవుండు పూజాకార్యంబుల నిర్వర్తించుచుండెను.
సరహస్యంబులగువేదంబులు గానముచేయ నారంభించెను. గంధర్వా
ప్సరోగణంబులును, కిన్నరగణంబులును నృత్యగీతహాస్యాలాపంబులఁ
గావించుచుండిరి. మైనాకుండు లాజహోమంబునకునియుక్తుం డయ్యెను.

కల్యాణమండపంబునఁ బుణ్యాహవాచనము లారంభ మయ్యె

ను. మునిసంఘములు వివాహవేదిక నలంకరించి యుండిరి. అప్పుడు యథావిధిగ నగ్నిపరిస్తరణంబును, లాజహోమంబును, నగ్నిప్రదక్షిణంబును సంపన్నంబు లయ్యెను. అనంతరము విష్ణుదేవునిప్రేరణంబున శంభుండు ప్రస్తరస్పర్శనంబు సేయుచు దేవిపాదాంగుష్ఠమును స్పృశించెను.

మునివరులారా! అప్పుడు హోమకార్యంబుల నిర్వర్తించుచున్న నేను దేవదేవుని సమీపంబున నున్న జగన్మాతయగు పార్వతిం గాంచినంతనే దుష్టబుద్ధివశంబున మదీయం బగువీర్యంబు నిపతితం బయ్యెను. ఆ కారణంబుచే లజ్జాకలుషితుండ నగు నేనప్పుడు మద్వీర్యంబు నొక్కచో నిక్షేపించితిని. అమోఘంబగు నా తేజమునుండి వాలఖిల్యమునిగణంబు లుద్భూతు లగుటయు దేవతాసంఘంబున హాహాకారంబు పుట్టెను. నేనును లజ్జాక్రాంతహృదయుండనై చటాలునఁ బీఠమునుండి లేచిపోవుటయు దేవతలు మహాశ్చర్యనిమగ్నులై నా వంకనే చూడఁదొడంగిరి.

అప్పుడు భగవానుం డగు మహాదేవుం డట్లు పోవుచున్న నన్నుం గాంచి నందీశ్వరునిం బిలిచి నీవుపోయి యవ్విరించి నిటకుఁ దీసికొని రమ్ము! నేనాతని బాపవిముక్తునిం గావించెద నని యాజ్ఞాపించెను. సాధుసత్తము లపరాధులయెడలఁ గృపార్ద్రహృదయు లయ్యెదరు. విషయంబులు విద్వాంసులకైనను మోహోత్పాదనంబు గావించును—పరమేశ్వరుం డగు నుమాపతి నాయెడల నిట్లు ప్రసన్నుండై భూమియును జలంబును బాపమోచనంబునకుఁ బ్రధానోపాయములు. నేనిప్పుడు వానియందలిసారంబును సంగ్రహించెద నని చెప్పి మహాదేవుండు లోకమంగళంబుకొఱకు భూజలంబులయందలిసారమును దీసి భూసారంబునఁ గమండలునిర్మాణంబు చేసి యందు జలసారమును నిక్షేపించి

పావమాన్యాదిసూక్తంబులచే నభిమంత్రించి యందుఁ ద్రిలోకపావని యగుశక్తిని ధ్యానంబు చేసి నన్నుంగాంచి యోవిరించీ ! నీవీకమండలువును బరిగ్రహింపుము. భూజలదేవతలు జగన్మాతలు. ఉత్పత్తిస్థితినాశహేతువులు వారియందే ప్రతిష్ఠితములై యున్నవి. జలభూసారమయంబగునీకమండలుమధ్యంబున సనాతనధర్మంబులును, యజ్ఞంబులును, భుక్తిముక్తులును, స్థావరజంగమంబులును నిలిచి యున్నవి.

ఈజలస్మరణంబున మానసికపాపంబులును, వర్ణనంబున వాచికపాతకంబులును, స్నానపానాభిషేచనంబులవలనఁ గాయికకలుషంబులును వినష్టంబు లగును. ఈజగంబునందు జలమే పరమపావనం బగునమృతస్వరూపము. ఓవిధాతా ! నేను దీని నభిమంత్రింబు గావించితిని. నీవీకమండలువును బరిగ్రహింపుము. ఈకమండలుజలంబుల స్మరించుటవలనను, గీర్తించుటవలనను మానవులు సర్వాభీష్టసిద్ధు లగుదురు. కావున నీవు దీనిం గైకొనుము. పంచభూతంబులలో జలమే శ్రేష్ఠం బైనది. అట్టిజలరాశిమధ్యంబున నీకమండలుజలము సర్వోత్కృష్టంబైనది. కావున నీవీకమండలువును గ్రహింపుము. శుభకరంబును, బుణ్యదంబు నగునింతలిజలమును స్పృశించుటయు, స్మరించుటయు, సందర్శించుటయుఁ బాపమోచనంబునకుఁ బ్రధానసాధనములు. అని బోధించి మహాదేవుండు పరమానుగ్రహంబున నాకాకమండలుప్రదానంబు గావించెను. అప్పుడు సకలదేవతలును బరమాహ్లాదంబున జయజయశబ్దంబుల నుచ్చరించుచు దేవదేవేశ్వరుండగు నమ్మహాదేవునుద్దేశించి « సర్వలోకనాథా ! మీవివాహోత్సవసమయంబున నీపంకజాసనుండు జగన్మాత యగు దేవిపాదాంగుష్ఠముం గాంచి పాపభావనంబుచేసి పతితుండైనను జగజ్జనకుండ వగునీవాతనియెడలఁగరుణించి యాతనిఁ బవిత్రుంజేయుటకై స్మరణమాత్రంబున సకలపుణ్యప్రదాయిని

యుఁ బుణ్యమయకమండలునివాసినియు నగుగంగాదేవిని బ్రసాదించి యనుగ్రహించితి వని యనేకవిధంబుల వినుతింప నారంభించిరి.

—♦ వామనావతారము. ♦—

అని యిట్లు బ్రహ్మదేవుండు చెప్పుటయు నారదుండు దేవా! గంగాదేవి నీకమండలుమధ్యంబున నిల్చి నీపుణ్యవర్ధనంబునకుఁ గారణ మైనది. ఆదేవి మర్త్యధామంబున కెట్లు లభించినదో యానతీయవల యు నని ప్రార్థించెను. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుం డిట్లు చెప్పందొడంగెను. వత్సా! పూర్వకాలంబున దేవతలకుఁ బరమశత్రుండై బలినామంబు చే నొకమహాదైత్యుండు చక్రవర్తియై యుండెను. అతని కెందును బ రాజయంబు లేదు. ఆతనిమహోన్నతిం గాంచి దేవతలు చింతితులై యందఱు నేకీభవించి యాతని నెట్లయిన జయింపవలయు నని మంత్రా లోచనంబులు సేయ నారంభించిరి.

ఆబలిదైత్యుని రాజ్యశాసనసమయంబునఁ ద్రైలోక్యంబును నిష్కంటకమై యుండెను. ఆతనిపరిపాలనంబునం దాధివ్యాధులు గా ని, శత్రుభయంబులుగాని, ఈతిబాధలుగాని, అధర్మముగాని, అభా వముగాని, ఆర్తనాదములుగాని, దుర్జనోపద్రవములుగాని యెవ్వరికిని స్వప్నంబులందైనను ననుభూతంబులు గాక యుండెను. అప్పుడు దేవ త లాతనిమహోన్నతి యనుశరంబుచే భగ్నచిత్తులును, కీర్తి యనుఖడ్గం బుచే ద్విధాకృతులును, శాసనశక్తిచే భిన్నాంగులునై యెందును శాం తి యనుమాటలేక పరితపించుచు నాతని యశఃపావకజ్వాలలచేఁ బ్ర తప్తగాత్రులును, భయవిహ్వలులునై మాత్సర్యవశంబున విష్ణుదేవుని శరణంబు గోరి వచ్చి ప్రార్థనాపూర్వకంబులగుదీనస్వరములతో దేవ దేవా! శంఖచక్రగదాధరా! ఆర్తులమును, గతసత్త్వులము నగుమమ్ముఁ

గటాక్షింపుము. జనార్దనా! నీవు మారక్షణంబుకొఱకే యాయుధధారివైతివి. జగన్నాథా! నీవంటిరక్షకునిప్రాపు గాంచియుండియు మేమిట్టికష్టముల ననుభవింపవలసివచ్చినది. దేవా! నీప్రణామస్తవంబులకు వినియోగింపఁదగినమావాక్కుల నిప్పు డాదైత్యుని నమస్కారస్తవంబులకై యెట్లుపయోగింపఁగలుగుదుము? మేము మనోవాక్కర్మంబులచే భవదేకశరణ్యులమై యున్నాము. మీచరణకమలంబులనాశ్రయించియున్నమే మాదనుజున కెట్లు నమస్కరింపఁగలము? అచ్యుతా! మేమనేకయజ్ఞంబులయందు నిన్నే యర్చించుచు నుదారవచనంబులతో నిన్నే కీర్తించుచుందుము. నీవంటిదేవదేవునియాశ్రితుల మగుమేమాతని నెట్లాశ్రయింతుము. ఇంద్రప్రముఖులగుదేవతలందఱును నీబలమే రక్షణంబుగా నీచే నున్నతపదాభిషిక్తులై యున్నారు. అట్టివారొక్కదైత్యునకుఁ లోఁబడియుండుట యవమానకరము గాదా? నీవుబ్రహ్మరూపివై సృష్టియు, విష్ణురూపివై పాలనంబును, రుద్రరూపివై లయంబును గావించుచుందువు. మేము నీకుభిన్నుండగుదైత్యునకు నమస్కరించుట యెట్లు? దేవా! ఈజగంబునం దైశ్వర్యమే ప్రధానమైనది. అది లేకున్నచో లాభ మేమున్నది? హృతైశ్వర్యులమగుమేమిప్పుడాతని కెట్లు నమస్కరింపఁగలము? ఆదిమధ్యాంతరహితుండవును, జరాచరగురుండవు నగు నీవుండఁగా వినశ్వరుండును, శత్రుండు నగుదైత్యునకు మేము నమస్కరించుటయా? దేవా! మేమందఱమును నీయైశ్వర్యబలంబుచేఁ బరిపుష్టులమై యెప్పటికైనఁ ద్రిభువనవిజయంబు గావించి స్వాస్థ్యలాభంబు నందుదుముగాని యాదైత్యునకు వినతులమై యుండఁగలమా?

అని యిట్లనేకవిధంబుల దేవతలు ప్రార్థించుటయు గదాధరుండు కరుణాఘనుండై సురవరులారా! దైత్యేశ్వరుండగుబలి మద్భక్తుండు.

ఆతఁడు సురాసురగణంబులకవధ్యుఁడు. ఆబలీంద్రుఁడు నాచే నెట్లు పా లింపఁదగినవాఁడో యట్లే మీరును బరిపోషింపఁదగినవారై యున్నా రు. నేనెట్టియుద్ధమును గావింపకుండఁగనే యుక్తమోపాయంబున నాత నిరాజ్యంబును గైకొని బంధించి యారాజ్యమును మీకొసంగెదను. అని యనుగ్రహించుటయు దేవతలు పరమానందహృదయములతో నమ్మహాదేవునికడ సెలవుగైకొని నిజనివాసంబులకుం బోయిరి.

అనంతరము భగవానుం డగు దేవేశ్వరుం డదితిగర్భంబునఁ బ్ర వేశించి యజ్ఞేశ్వరుండును, యజ్ఞపురుషుండు నగు నాతఁడు వామనుండై యవతరించెను. దేవతలందఱును మహోత్సవములఁ గావించుచు ను త్సాహముతో భావిఫలోదయంబున కెదురు సూచుచుండిరి. అంతఁ గొంతకాలమునకు బలిశ్రేష్ఠుం డగు బలి యశ్వమేధదీక్షితుం డయ్యె ను. అనేకులగు మహర్షులు యజ్ఞార్థమై వచ్చియుండిరి. వేదవేదాంగవేది యగు శుక్రాచార్యుండు పురోహితుం డయ్యెను. ఆతఁడు ఋత్విక్క ర్మనిరతుం డైనంతనే హవిర్భాగహరణార్థమై దేవగంధర్వాదు లేతెం చిరి. "దీయతామ్, భుజ్యతామ్" అనుధ్వనులు చెలరేఁగెను. ఈవిధ ముగా సకలయజ్ఞక్రియలును సంపూర్ణప్రాయము లగుచున్నసమయం బునఁ జిత్రకుండలమండితుం డగు వామనమూర్తి సామగానంబు సేయు చు యజ్ఞశాలం బ్రవేశించి యయ్యజ్ఞంబునుగూర్చి యనేకవిధములఁ బ్రశంసించెను.

అప్పుడు భృగునందనుం డగు శుక్రాచార్యుండు దైత్యనిషూద నుండును, బ్రహ్మరూపధరుండు నగు నవ్వామనమూర్తిం గాంచి యా తఁడే సకలయజ్ఞంబులకును, దపంబులకును ఫలదాత యనియు, రాక్ష సకులంబునకు నిహంత యనియు స్పష్టముగా గ్రహించెను. తోడనే యాతఁడు సంభ్రమముతో విజయుండును, బలిశ్రేష్ఠుండును, దానశీ

లుండును, సస్త్రీకుండును, యజ్ఞదీక్షితుండు నగుబలిచక్రవర్తిం గాంచి యోరాజా! వామనాకృతి యగువిప్రుండు నీయజ్ఞశాలం బ్రవేశించియున్నాఁడు. ఇతఁడు నిజముగా బ్రాహ్మణుండు గాఁడు. యజ్ఞవాహనుండును, యజ్ఞేశ్వరుండు నగువాసుదేవుఁడే దేవహితార్థమై యదితిగర్భంబున శిశురూపంబును నుదయించి యీవిధముగా నిప్పుడు నిన్ను యాచించుటకై వచ్చియున్నాఁడు. కావున నోప్రభూ! నాతో నాలోచింపకుండ నీవితని కేదానంబును గావింపవలదని బోధించెను.

అరిందముం డగుబలిచక్రవర్తి యాచార్యునివచనంబులాకర్ణించి గురువరా! యజ్ఞేశ్వరుఁడే యీరీతిగా నవతరించి మద్గృహంబునఁ బ్రవేశించుటచే నేను ధన్యుండనైతిని. అతఁ డేమివాంఛించునో దాని నొసంగుట కింకను నాలోచన లేల? అని చెప్పి సతీపురోహితసహితుండై వామనమూర్తి కూర్చుండియున్నతావునకుం బోయి ప్రణామంబు చేసి చేతులు జోడించుకొని నిలిచి మహాత్మా! నీకేమికావలయునో యర్థింపుమని కోరుటయు వామనుండు పదత్రయపరిమితం బగుభూదానముకంటె నాకన్యవాంఛితం బేదియును లేదని చెప్పెను. బలిచక్రవర్తియుఁ దక్షిణాసహితముగ కలశంబునందలిజలంబులచే ధారాపూర్వకంబుగ నవ్వామదేవునకు మూఁడడుగులభూమిని దానము చేసెను.

సమస్తమహర్షిగణంబులును, స్వయముగఁ బురోహితుండగు శుక్రాచార్యుండును, ప్రధానులగుదైత్యగణంబులును జూచుచుండఁగనే వామనమూర్తి కావిధముగా భూదానము గావింపఁబడియెను. అప్పుడు వామనమూర్తి మృదుమధురస్వరంబుతో స్వస్తివచనంబుల నుచ్చరించుచు రాజా! నీవు సుఖవర్ధితవుగాక! నాభూమిని నాకు సంప్రదానంబు సేయుము. నేను పోవలయుననుటయు బలింద్రుం డట్లే

యని చెప్పి యాతనినంకఁ దిలకించుచు నిలువఁబడియెను. అట్లు చూచుచుండఁగనే వామనుండు విరాణ్మూర్తిధారణముం గావించి చంద్రసూర్యులు స్తనాంతరాళంబునను, గగనంబు మస్తకంబునను నిలుచునంతటిదూరంబుగాఁ బెరిఁగి నిలిచెను. యజ్ఞపురుషుండును, అచ్యుతుండు నగునాతనివిక్రమాకృతి కంతంబు లేకుండెను.

అప్పుడు దైత్యేంద్రుండగు బలి పత్నీసహితుండై యమ్మహాదేవునకుఁ బ్రణామంబు చేసి వినయమధురభాషణంబులతో శ్రీహరీ! జగన్నాథా! విష్ణుదేవా! నీవు నీశక్త్యనుసారంబుగా నీయిచ్ఛవచ్చినంతదూరమువఱకును నీపదంబులచే నాక్రమింపుము. దేవా! ఆకారణంబుచే నేనుగూడ నెల్లవిధంబుల మహోన్నతపదలాభంబు నందఁగలుగుదును. అని విజ్ఞాపనంబు చేయుటయు మహాక్రతుమూర్తియగు విష్ణుమూర్తి యట్లే యని చెప్పి కూర్మపృష్ఠంబువఱకును గలయధోలోకంబు లన్నియు నేకపాదంబుచేతను, బ్రహ్మలోకపర్యంతముం గల యూర్ధ్వలోకములన్నియు నేకపాదంబుచేతను నాక్రమించి యసురేశ్వరా! నాతృతీయపాదంబు నుంచుటకు స్థానం బెచ్చట నున్నది? ఈసమస్తప్రపంచమును నారెండడుగులకొలతకు సరిపోయినది. నీవన్నయట్లుగా మూఁడవయడుగునకుఁ దగినతావు నొసంగుమని యడిగెను.

అంత బలిదానవేంద్రుండు మందహాసంబు సేయుచు దేవాదిదేవా! నేను సృష్టికర్తను గానుగదా! ఈవిశ్వంబంతయును నీచేతనే కల్పింపంబడినది. జగన్మయా! నీదోషంబుచేతనే యిది యంతయు నల్పంబై పోయినది. ఇట్టిచో నేనేమి చేయుదును? కేశవా! అయినను నేనెన్నటికి నసత్యమాడువాఁడను గాను. కావున నీమూఁడవపదంబును నాపృష్ఠమ్మునం దుంచి నన్ను సత్యప్రతిజ్ఞునిగా ననుగ్రహింపుమని ప్రార్థించుటయు వేదమూర్తి యగుభగవానుండు ప్రసన్నుండై దై

త్యరాజా! నీనిర్మలభక్తిభావంబునను నేను ప్రీతుండనైతిని. నీయభీష్టవరప్రదానంబు గావించెద నర్థింపు మని గ్రహించెను.

కాని బలిచక్రవర్తి యెట్టివరంబును గోరుకొనఁడయ్యెను. అప్పుడు జగన్నాథుండును, త్రివిక్రముండు నగువిష్ణుదేవుండు సంతోషించి యమ్మహాదానశీలుండగు నసురేశ్వరునకు రసాతలాధిపత్యంబును, అత్మాధిపత్యంబును భావికాలంబున నింద్రపదంబును, అవినశ్వరం బగు మహాయశంబును బ్రసాదించి సత్కీర్తి కరం బగుబలిదానవేంద్రుని రసాతలరాజ్యసింహాసనంబునఁ బ్రతిష్ఠించి యథాపూర్వంబుగా స్వర్గరాజ్యమును దేవేంద్రునకుఁ గరగతంబు గావించెను.

గంగాదేవికి హరజటాజూటప్రాప్తి.

అని చెప్పి జలజసంభవుండు మరల నిట్లు చెప్పం దొడంగెను. నారదా! ఆసమయంబున మజ్జనంబునకుఁ గారణం బగువిష్ణుదేవుని సకలదేవతార్చితం బగుద్వితీయపాదము మదీయంబగు మందిరంబు నలంకరించుటయుఁ ద్రిభువనప్రశస్తం బగునవిష్ణుపాదము నేవిధముగా నర్చింపవలయునని భావించుచు నేనీవిశ్వంబంతయును బరికించితిని. ఆప్పుడునాకు సకలవస్తునిచయంబులకంటెను నాకమండలువే పవిత్రంబైనదనియుఁ, త్రిపురాసురారి యగుదేవదేవునిచే నిక్షేపింపఁబడినయందలి జలమే పవిత్రతమంబనియు నిశ్చయంబుగాఁ దోఁచుటయు వరంబును, వరణీయంబును, వరదంబును, శాంతికరంబును, పరమంబును, శుభంబును, శుభదంబును, నిత్యంబును, భుక్తిముక్తిప్రదంబును, మాతృస్వరూపంబును, భవరోగామృతౌషధంబును, పవిత్రంబును, పావనంబును, పూజ్యంబును, జ్యేష్ఠంబును, శ్రేష్ఠంబును, గుణాన్వితంబును నగు మదీయకమండలుజ్జలంబుచే ముందుగనేనుపవిత్రుండనై మజ్జనకుండగు

విష్ణుదేవున కర్ఘ్యకల్పనంబు గావించితిని.

నేనట్లు కమండలుజలంబు నతిపవిత్రంబుగా భావించి యర్ఘ్య సంకల్పంబు గావించినంతనే కమండలుగర్భమునుండి సుమంత్రింబగు నర్ఘ్యజలంబు వెలువడి యావిశ్వమూర్తిచరణకమలంబు నభిషేకించు టయు నవ్వారిధార క్రమముగా మేరుశైలశిఖరంబునఁ బతితంబై నా ల్గుభాగములుగా విభక్తంబై భూతలంబునఁ బూర్వదక్షిణపశ్చిమోత్త రదిశల ననుసరించి ప్రవహింపఁదొడంగెను. అప్పుడు దక్షిణముగాఁ బ్రవహించుచున్నజలధారను మహేశ్వరుండు తనజటాజూటంబున ధ రియించెను. పశ్చిమవాహిని మరల మత్కమండలుమధ్యంబుననే ప్ర వేశించెను. ఉత్తరవాహినిని విష్ణుదేవుండు పరిగ్రహించెను. సుఖప్రదం బగు పూర్వవాహినిని మహర్షులును, పితృగణంబులును, లోకపాలకు లును బరమాదరంబున స్వీకరించిరి. అందుచేతనే యాజలంబునకు శ్రే ష్ఠత్వంబు గలిగెను.

విష్ణుపాదంబునుండి విగళితంబై దక్షిణాభిముఖంబుగఁ బ్రవహిం చి మహాప్రభావసంపన్నుం డగుమహేశ్వరునిజటాజూటంబు నలంకరించి యున్న జగత్పవిత్రంబగువారిధారయే సకలలోకంబులకును మాతృస్వ రూపంబైనది. ఆదివ్యగంగాప్రభావమును స్మరించినంతమాత్రముననే సర్వాభీష్టంబులును సిద్ధింపఁగలవు.

—♦ గౌతమచరిత్రము. ♦—

వత్సా! నారదా! మహేశ్వరజటాజూటంబు నలంకరించి విరా జిల్లుచున్న త్రిలోకపావనియగు గంగాదేవి యిరువురు మహాపురుషుల వలన రెండుభాగములుగా భూతలంబునకుఁ దీసికొనిరాఁబడియెను. అం దొకభాగమును గౌతముఁ డనునొకబ్రాహ్మణుఁడు వ్రతదానజపతపం

బులచే మహేశ్వరు నారాధించి తత్ప్రసాదంబుచే భూమండలమునకుఁ గొనితెచ్చెను. రెండవభాగంబును మహాబలవంతుండగు భగీరథుం డను రాజేంద్రుండు తపోనియమంబులచే శంకరుని మెప్పించి తదనుగ్రహంబున నవనీతలంబునకుఁ గొనితెచ్చెను. ఈరీతిగా గంగాదేవికి ద్వైరూప్యంబు సంకల్పితం బయ్యెను. ఆచరిత్రంబు సవిస్తరంబుగాఁ జెప్పెద నాకర్ణింపుము.

ఉమాదేవి మహేశ్వరున కర్ధాంగియై యాతని కనంతప్రణయినియై యున్నసమయంబునందే గంగాదేవికూడ నాదేవదేవుని యమూల్యప్రేమలాభముం గాంచెను. పూర్వము గౌరీకల్యాణసమయంబున నామెడలం గలిగినమనఃకాలుష్యంబు కారణంబుగా సంభవించిన నా మహాదోషమును నివారణంబు గావించుటకై దీనదయాపరుండును, శ్రీమంతుండు నగుశివుండు చింతాన్వితుండై పార్వతీదేవివంక దృష్టిప్రసరణంబు గావించుచు విశేషరూపంబున రసవృత్తి నవలంబించుటయు నమ్మహాదేవునియం దత్యుత్తమంబగురసోదయం బయ్యెను. అట్టిరసస్వరూపిణి యగుగంగాదేవియందు రసికత్వమును, ప్రియత్వమును, స్త్రీత్వమును, పావనత్వమును విశేషించి యుండుటం జేసి యాపరమేశ్వరున కన్నిటికంటెను గంగాదేవియే యధికప్రియపాత్రురాలై యుండెను. కావుననే యద్దేవదేవుం డాదేవిని నిరంతరమును బ్రేమతో భావించుచుండును. మఱియుఁ గొండొకకారణంబున గంగాదేవి యాశంకరుని జటాజూటంబునఁగూడ నుత్పన్నం బయ్యెను. ఈశ్వరేశ్వరుం డగుశివుం డాగంగాదేవి నతిగోపనంబుగా జటాజూటమధ్యంబున ధరించి యుండెను.

అట్లు శివజటాజూటంబున నిత్యానపాయినియై విరాజిల్లుచున్న గంగాభవానిం గాంచి భవానీదేవి యెంతమాత్రమును సహింపఁజాల

క నిరంతరమును జింతించుచుండెను. మఱియు నయ్యుమాదేవి యీమ హేశునకు నప్పుడప్పుడు గంగను బరిత్యజింపవలయు నని గంగాధరు నిం బ్రార్థించి యనేకవిధముల బలవింతపడుచుండెను. కాని రసికశేఖ రుండగు శంభుండుమాత్రమే యేవిధముచేతనైనను రసపరిత్యాగంబు సేయఁ జాలక గంగాదేవి నట్టే జటాజూటమధ్యమునందు రహస్యముగాఁ దా ల్చి యుండెను.

భవానీదేవి యిదియంతయుం గాంచి విచారించి యొకప్పు డే కాంతముగా నుండి గజాననస్కందులను, జయను బిలిపించి వారితో నిట్లనెను. చూచితిరా! కాముకుండగు కైలాసనాథుం డెంత చెప్పినను గంగను విడువఁజాలకున్నాఁడు. ఆగంగ చంద్రశేఖరున కేకాంతప్రి యురాలై యుండుట నామనశ్శల్యంబుగా నున్నది. ఇఁక నయ్యిరువు రి సంబంధముఖకును శాశ్వతవిభేదముం గల్పించుట కుపాయ మేమి యుం దోఁచకున్నది. అనియనేకవిధంబుల వారితో మంత్రాలోచనం బు సేయుచు వినాయకు నుద్దేశించి వత్సా! నాప్రాణేశ్వరుం డగుశం కరుండు గంగను నెత్తిపైఁ బెట్టుకొని నిరంతరము నాదరించుచుండుట నాకు విచారకరముగా నున్నది. దేవాసురయక్షగంధర్వాదులును, మ ఱియే యితరరాజన్యులును, మీరును, నేనునుగూడ నెంతప్రయత్నిం చినను మహేశ్వరుం డాగంగను బరిత్యజించునని తోఁచుట లేదు. కా వున నేను మరల హిమాలయంబునకుం బోయి నాయుద్దేశముసిద్ధించుట కై ఘోరతపంబు గావింపవలసియున్నది. అట్లు గాదేని మహాపుణ్యా వతార్తి యగుబ్రాహ్మణుం డెవ్వఁడైన దారుణతపంబు చేసి శంకరజ టాజూటంబు నలంకరించి యున్న యాగంగనర్థించి భూతలంబున కవ తరింపఁజేయుటకైనఁ బ్రయత్నింపవలయును.

అని చెప్పుటయు విఘ్ననాయకుండు తల్లివచనంబుల నాలకించి

అమ్మా! ఈవిషయంబున నన్నయు, నేనును, జయయును బాగుగ నాలోచించి కర్తవ్యంబు నిశ్చయించి మజ్జనసమయంబున గంగాదేవిని బరిత్యజించునట్టివిధానంబు గావించెదము. నీవీవిషయంబు నింక విచారింపవలదని నివేదించుటయుఁ బార్వతీదేవి యంగీకరిల్లి యాకార్యభారమును వినాయకునియందునుంచి నిశ్చింతమనస్కయై యుండెను.

ఇట్లుండ మర్త్యలోకంబునఁ బదునాలుగు సంవత్సరంబులపర్యంతము నతిఘోరం బగు ననావృష్టి సంభవించుటయు, స్థావరజంగమాత్మకంబగుజగంబంతయును దల్లడిల్లిపోవుచుండెను. అట్టివిపత్సమయంబునందుఁగూడ ధర్మనిష్ఠుం డగుగౌతమమునీంద్రుని సర్వకామప్రదంబగు పుణ్యాశ్రమంబున నెట్టికష్టంబును గానరాకుండెను. పూర్వకాలంబున నేను సమస్తప్రపంచమును మఱలసృష్టింప సంకల్పించి దేవగిరియందొక మహాయజ్ఞమును గావించితిని. అందుచే నాక్షేత్రమునకు బ్రహ్మగిరి యనునామంబు విఖ్యాతం బయ్యెను. గౌతమమునీంద్రుం డాపర్వతరాజము నాశ్రయించి సర్వదా నివసించుచుండెను.

ఆబ్రహ్మగిరియందలి మంగళమయంబును, బుణ్యమయంబు నగునమ్మునీంద్రుని పావనాశ్రమంబున నాధివ్యాధులును, దుర్భిక్షంబును, అనావృష్టియు, శోకభయంబులును, దారిద్ర్యదుఃఖంబులును నానరాకుండెను. అయ్యనావృష్టిసమయంబున నాతనిపుణ్యాశ్రమమునందు దక్క మఱియెందును హవ్యకవ్యాదులు లేకుండెను. ఆగౌతమమునీంద్రునివంటిదాతలును, హోతలును, యజ్వలును, మఱియెందును లేరు. ఆకాలంబున గౌతముని సత్కార్యంబులచే స్వర్గస్థు లగుసకలదేవతలును సంప్రీతు లగుచుండిరి. అందుచే దేవమానవలోకంబులయందంతటను గౌతమునిపవిత్రనామము సంకీర్తితం బగుచుండెను. అప్పుటిమానవసంఘమునం దాతఁడొక్కఁడే నిరంతరాయముగ సర్వధర

రతుండై విరాజిల్లుచుండెను.

క్రమముగా సకలాశ్రమవాసులగు మునీంద్రులకందఱకును గౌతమునిమహాప్రభావముంగూర్చి తెలియవచ్చుటయు వారందఱును గలసి వెదకికొనుచు నయ్యాశ్రమంబునకు వచ్చి యమ్మునీంద్రునియాశ్రయముం గాంచి సుఖోపవిష్టులై యుండిరి. గౌతముండును వారినందఱ నాదరించి కొందఱిని శిష్యులవలెను, గొందఱిని బుత్రులవలెను, గొందఱిని దండ్రులవలెను భావించి యుచితరీతిని బరిపోషించుచుండెను. ఎవ్వరు దేనిని వాంఛింతురో, దేనిని గైకొందురో, దేనిననురూపముగ భావింతురో యట్టిభోజ్యపదార్థములన్నియు వారికి సమర్పించుచు గౌతముండు తనయాశ్రమసమాగతులగు మునీంద్రులందఱకు ననేకవిధంబులఁ బరిచర్యలం గావించుచు సర్వదా సంతృప్తులఁ గావించుచుండెను. ఆగౌతమునీంద్రునియాదేశముచే నోషధులన్నియును దబ్బులం బోలి యాశ్రమవాసులనందఱను నిత్యమును దనియించుచుండెను.

ఆసంయమీంద్రుండు త్రిమూర్తులను నిరంతరము నారాధించుచుండెను. ఆతనితపఃప్రభావముచే నోషధులన్నియు నేకకాలమునందే మొలకలెత్తి ఫలించి భావిఫలంబులకై మరల సంకురితంబులగుచుండెను. అందుచే నాతనికి సకలాభీష్టపదార్థములును సర్వదా సంసిద్ధము లగుచుండెను. గౌతముండును బ్రతిదినంబును దనయాశ్రమవాసులక్షేమమును బరిశీలించుచుఁ బ్రియపూర్వకంబుగ వారి నాదరించుచుఁ జాలకాలమువఱకు నందఱను స్వకుటుంబములోనివారిగా భావించి పోషించెను. సకలమునిజనంబులు నీవిధముగా నాతనియాశ్రమంబున సంతర్పితులగుటం జేసి మునిసార్వభౌముం డగుగౌతమునికీర్తి క్రమముగాఁ ద్రిభువనవిఖ్యాతం బయ్యెను.

అప్పుడు వినాయకుండు తల్లిని గుమారుని జయను నొక్కచో

జేర్చి యాలోచించి తల్లీ! దేవభవనంబున నిరంతరమును గౌతమము నీంద్రునిదివ్యప్రభావము సంకీర్తింపఁబడుచున్నది. దేవతల కసాధ్యం బు లగుకార్యములనుగూడ సాధించుట కాతపోధనుండు సమర్థుం డని నేను విని యుంటిని. మహాతపోబలసంపన్నుం డగునాగౌతముం డెట్లై యినను బరమేశ్వరు నారాధించి సంప్రీతుం గావించి యద్దేవదేవుని జటాజూటవిహారిణి యగుగంగాదేవిని భూతలంబున కవతరింపఁజేయఁ గలఁడని నాకు సంపూర్ణమగు విశ్వాసమున్నది. కావున నాతం డెట్లైన గంగకొఱకు గంగాధరుని బ్రార్థించునట్టియుపాయము నాలోచించి యట్టిప్రయత్నముం గావించుట మనకిప్పు డవశ్యకర్తవ్యము. ఆతని మూలముననే గంగాదేవి భూతలంబున కవతరింపఁగలదు.

అని విన్నవించి వినాయకుండు జననియనుగ్రహంబు వడసి యిప్పుడే బ్రహ్మసూత్రధరుండును, కృశశరీరుండు నగు గౌతమమునీంద్రుని యాశ్రమంబునుగూర్చి ప్రయాణంబు సాగించి యథాకాలంబున నయ్యాశ్రమంబును జేరి యచ్చటిమునిగణంబులతోఁ గలసి తానును గొంతకాలం బందుండి యొకనాఁ డమ్మునివరుల నందఱం బిలిచి విప్రశేఖరులారా! చిరకాలమునుండి మనమీయాశ్రమంబున గౌతమమునియనుగ్రహంబుచే నెట్టికొఱంతయును లేకుండఁ గాలక్షేపము గావించి యున్నాము. ఇఁక మనము స్వస్థానంబులకుం బోవుట యుచితవిధానమై యున్నది. కావున మనల నింతకాలంబువఱకు నాదరించి పోషించిన గౌతమమునీంద్రునకు మనయుద్దేశముల నెఱింగించి యాతనికడ సెలవు గైకొని పోవుదము. అని ప్రబోధించెను.

ప్రజ్ఞానిధియును, సకలసమ్మతుండు నగునవ్వినాయకునివచనంబుల కమ్మునివరులందఱు నంగీకరించి తమప్రయాణముంగూర్చి గౌతమున కెఱింగించుటయుఁ బ్రేమమయుం డగునమ్మునీంద్రుండు వారి

పోకరు సమ్మతింపక మునిశ్రేష్ఠులారా! నేను కృతాంజలినై వినయభావంబున మీయందఱకును జరణశుశ్రూషలం గావించెదను. పుత్త్రతుల్యుండగు నావంటిపరిచారకుం డిందుండఁగా మీవంటిభూసురాగ్రేసరు లన్యాశ్రమంబునకుం బోవుట యుచితంబు గాదు. మీనివాసంబుచేతనే పుణ్యమయంబై యున్నయీయాశ్రమము మీదేయని భావింపుఁడు. ఎల్లవిధంబుల స్వకీయంబై యెందును గొఱంతలేకయున్నయీయాశ్రమంబును విడిచి మీరన్యస్థలమునకుం బోవలసినయావశ్యకత యేమున్నది? కావున నాయెడల ననుగ్రహించి మీరందఱు నిందే సుఖంబుగ నివసించి యుండుఁడని ప్రార్థించెను.

ఇట్లు చెప్పుచున్నగౌతముని ప్రశాంతవినయమధురవచనంబుల నాలకించి గణేశ్వరుండు తనప్రధానకార్యంబున కంతరాయంబు తటస్థింపనున్నదని విచారించి మరల నాబ్రాహ్మణులసందఱ నొక్కచోఁ జేర్చి మునివరులారా! మనమందఱమునుగూడ నీగౌతముని కన్నదాసుల మైపోయితిమి. ఇట్టిమనలను స్వార్థపరుం డగుగౌతముం డూరక విడిచిపుచ్చునా? మన మెట్లు సామవచనంబులచే నాతనియనుమతిం బడసి స్వస్థానంబులకుఁ బోవఁజాలము. ఇంతకాలంబువఱకును మనల నెల్లవిధంబులఁ బోషించిన ద్విజశ్రేష్ఠుండగు గౌతముండు దండార్హుఁడు గాఁడుగదా! అందుచేతనే యీతని నెట్లయినఁ దప్పించుకొనిపోవుటకు నాకొకయుపాయంబు దోఁచుచున్నది. మీరందఱు నంగీకరించినచో నేనట్టికార్యంబు నిర్వహించుటకుఁ బ్రయత్నించెద నని చెప్పెను.

అప్పుడమ్మునివరులందఱును వినాయకుని యాలోచనంబున కంగీకరించి మహాత్మా! సాధుసత్తముండగు నీగౌతమమునీంద్రునకును, సకలలోకంబులకును, సమస్తబ్రాహ్మణసంఘంబులకును శ్రేయోలాభం

బు సిద్ధించునట్టి పరమోపాయంబును గావింపుము. అని ప్రార్థించుటయు గణేశ్వరుండు భూసురేంద్రులారా! పుణ్యచరిత్రుండగు నీగౌతమమునీంద్రునకు మహోపకారంబగునట్టి మార్గమునే యనుసరించెద నని చెప్పి వారినందఱను మునిమాటకు సమ్మతింపఁజేసి యాబ్రాహ్మణప్రవరులకందఱకును బ్రణామంబు చేసి జగజ్జననియగు నిజజననికార్యంబును నిర్విఘ్నంబుగా నిర్వహింప నిశ్చయించి జయం బిలిచి యోశుభాననా! నీవితరు లెవ్వరికి నెఱుంగరానివిధంబున నొక గూఢకార్యంబును దీర్పవలయును. నీవు గోరూపధారిణివై గౌతమాశ్రమంబునఁ బ్రవేశించి విశ్రుతరూపంబున సందలిసస్యక్షేత్రమును విధ్వస్తంబు గావించుచుండుము. ఆసమయంబున నేవచ్చి నిన్నొకచిన్నదెబ్బకొట్టెదను. తోడనే యంబా యని యఱచుచు జీవితావస్థయును, మృతావస్థయును గాని భావముతో నీవు నిలిచినచోటనే కూలఁబడిపోవలయును.

అని బోధించుటయుఁ బార్వతీప్రియపరిచారిక యగుజయాదేవి వినాయకునిమతంబు ననుసరించి గోరూపమును దాల్చి గౌతమమునీంద్రుని శాలిక్షేత్రంబునఁ బ్రవేశించి యందలిసకలసస్యంబులను భక్షించుచు యథేచ్ఛావిహారంబు సేయుచుండెను. విప్రవరుం డగుగౌతముండు విశ్రుతాకారంబుననున్న యాధేనువుం గాంచి యదలించి యొకజీర్ణతృణంబుతోఁ బ్రహరించుటయుఁ దత్క్షణమందే చీత్కారంబు సేయుచు నాయావుభూపతితంబై పోయెను. ఇట్లాగోవు కూలఁబడిపోయినంతనే బ్రాహ్మణసంఘంబునం దొక్కపెట్టున హాహాకారంబుపుట్టెను. అప్పుడు బ్రాహ్మణులందఱును వినాయకపురస్సరంబుగా గౌతమునిచెంత కరుదెంచి ఓమునిపుంగవా! మేమిఁక నీయాశ్రమంబున నిలువఁజాలము. మేమన్యస్థానంబులకుం బోయి నివసించి యుండెదము. ఇంతకాలంబువఱకును నీవు మమ్మందఱను బుత్త్రులంబోలి పరమాదరంబునఁ బరిపాలిం

చితివి. కావున మేమిప్పు డేకగ్రీవముగా నీయనుమతికొఱకుఁ బ్రార్థించుచున్నాము.

అని మునివరులందఱు నేకవాక్యంబుగాఁ బలుకుటయు గౌతమ మునీంద్రుండు వజ్రాహతంబగుభూరుహరాజంబుంబోలి నిశ్చేష్టుండై గమనోన్ముఖులై యున్నయాబ్రాహ్మణులయెదుట నిలువునఁ గూలఁబడిపోయెను. అప్పుడు బ్రాహ్మణులందఱును సాంత్వనవచనంబులతో మునీంద్రా! చూచితివా! రుద్రజననియు, జగత్పావనియు నగుగోదేవి నీపవిత్రాశ్రమంబునఁ బడిపోయినది. తీర్థదేవతాస్వరూపిణి యగు గోమాత యిందుఁ బతితయైపోవుట కారణంబుగా మేమిటనుండి వెడలిపోవుటయే యావశ్యకర్తవ్యం బైనది. ఇంకను మేమియాశ్రమము నందే నివసించి యుంటిమేని మాచేయొనరించుసత్కార్యానుష్ఠానంబు లన్నియును నిష్ఫలంబులై పోవును. కేవలతపోధనంబుకంటె మాకిక నన్యంబగుధనం బేమున్నది? అదియే మాకుఁ బ్రధానంబైనది.

అని మునివరులందఱు నేకవాక్యంబుగాఁ బలుకుటయు మునివరుండగుగౌతముండు వారియెదుట వినయవినమితుండై నిలిచి మహాత్ములారా! మీరందఱు నిప్పుడు నాకు సహాయులై నిలిచియుండి నన్నెట్లో పవిత్రునిం గావింపుఁడు. అని ప్రార్థించుటయు బ్రాహ్మణపరివృతుండును, భగవానుండు నగువిఘ్నేశ్వరుం డప్పుడు గౌతముం గాంచి సంయమీంద్రా! ఈధేనువిప్పుడు మరణించునో, జీవించునో యెట్లు నిశ్చయించుటకు నవకాశము గానవచ్చుట లేదు. ఇట్టిస్థితిలో నీపాపకార్యంబునకు నిష్కృతినిగాని, గతిని గాని నిర్ణయించి చెప్పుట కుపాయ మేమున్నది? అని ప్రశ్నించుటయు గౌతముండు మహాత్మా! నే నేమిచేసినచో నీధేనువు జీవించి మరల లేచునో, ఎట్టిప్రాయశ్చిత్తంబువలన నాపాపంబునకు నిష్కృతిలాభం బగునో దయయుంచి నిర్ణయిం

చుటకు మీకంటెను సమర్థులెవ్వరున్నారు? నాయెడల నను గ్రహించి యిట్టివాక్ప్రసాదంబు నొసంగి మీరుపదేశించినకార్యమును మనఃపూర్వకంబుగా నిర్వహించుటకు నేను సంసిద్ధుండనై యున్నాఁడను.

అని యీవిధముగాఁ దపఃప్రభావసంపన్నుండును, శాంతమూర్తియు, సచ్చరిత్రుండు నగుగౌతముండు ప్రార్థించుటయు బ్రాహ్మణరూపధరుండగువినాయకుం డాతనిం గాంచి గౌతమమునీంద్రా! నేనిమ్మునివరులమతంబుల ననుసరించి యొకయుపాయమును జెప్పుచున్నాను. దీనిని నీవును వీరునుగూడ సంగీకరించి తీర్పవలయును. అవ్యక్తుండగు బ్రహ్మదేవునికమండలుమధ్యగతంబగుజలంబు మహేశ్వరజటాజూటము నలంకరించియున్నవిషయము మనమందఱము నెఱింగియే యున్నాము. మునివరుండ వగునీవు మహాతపంబు గావించి నియమపూర్వకంబుగ నాజలము నిచ్చటికిం దెచ్చి భూపతితయైయున్న యీగోమాత నభిషేకింపఁగలిగినచో నన్నివిధంబులఁ బరిశుద్ధుండవు గాఁగలవు. అప్పు డట్టిసంకోచంబును లేక మేమందఱమును నీయాశ్రమంబున నివసించి యుండెదము. అని వినాయకుండు చెప్పినంతనే స్వర్గమునుండి విజయధ్వనులు చెలరేఁగెను. పుష్పవర్షంబు గురిసెను.

అంత గౌతముండు కృతాంజలియై భూసురవరులారా! మదీయం బగుతపోబలంబుచేతను వైశ్వానరుని యనుగ్రహంబుచేతను, బ్రాహ్మణ్యులకృపారసంబుచేతను, మీయందఱప్రసాదంబుచేతను నా యుత్తమసంకల్పం బవశ్యంబుగ సంసిద్ధం బగుఁగాక! యనుటయు బ్రాహ్మణులందఱు నట్లే యగుఁగాక యని యేకవాక్యంబుగాఁ బలికి గౌతముని యనుమతివడసి యన్నజలసమృద్ధంబు లగుతమతమయాశ్రమంబులకుం బోయిరి. గణనాథుండును గృతకృత్యుండై జయాసహితంబుగ వెడలిపోయెను. మునిప్రవరుం డగుగౌతముండు నిజతపోబలంబుచే

నిష్పాపుండై యావిచిత్రసంఘటనముం గూర్చి యనేకవిధంబుల భావించి ముహూర్తమాత్రంబున జ్ఞానదృష్టిచే సర్వంబును గ్రహించి యాత్మపాపనోదననిమిత్తంబున దేవకార్యసాధనంబును, గౌరీదేవి కభీష్టసంపాదనంబును, సకలలోకోపకారకంబు నగునని నిశ్చయించి గంగానయనం బెల్లవిధంబుల శ్రేయస్కరంబని భావించి తన కొట్టిపాపంబును నిజంబుగ సంభవింపలేదని యెఱింగి ప్రీతుండై త్రిలోచనుండగు వృషభవాహనుండును, జగత్పతియు నగు దేవదేవు నారాధించుటకై యాబ్రహ్మగిరినుండి సకలసురాసురసంపూజితంబును, ఉమామహేశ్వరసంశోభితంబు నగు కైలాసశైలంబునకుం బ్రయాణ మయ్యెను.

గౌతమస్తవము

వత్సా! నారదా! ప్రకృష్టజ్ఞానసంపన్నుం డగు గౌతమమునిచంద్రుం డట్లు కైలాసంబుం జేరి మౌనియై కుశాస్తరణంబున శుచియై యుపవసించి యీవిధంబున స్తోత్రము సేయ నారంభించెను. ఈశ్వరా! నీవు భోగార్థులగు జీవుల కభీష్టభోగప్రదానంబు సేయుటకై గుణవంతంబులును, మహత్తమంబులు నగు అష్టమూర్తులను ధరించి యుంటివి. సోమమూర్తివగు నిన్నెల్లరును సర్వదా మహాదేవనామంబున సంకీర్తనంబు సేయుచుందురు. సకలలోకసుఖసంపాదనంబుకొఱకును, సమస్తచరాచరభరణంబుకొఱకును, సంపదభివృద్ధిసంపాదనంబుకొఱకును మహేశ్వరుండ వగునీవు మహీమయరూపంబుల విరాజిల్లుచుందువు. దేవా! నీవు జలస్వరూపుండవై సృష్టిస్థితిలయంబులను గల్పించుచు భూమండలంబున కాధారుండవై యుందువు. శివుండవు, శాంతస్వరూపుండవును నగునీవు లోకంబులకు శర్మధర్మంబులను బ్రసాదించుచుందువు. దేవా! ఈజగంబంతయును నీచేతనే ప్రతిష్ఠితం బైనది. చంద్రార్క

మయం బగు నీరూపము కాలవిభాగంబును, అమృతవర్షణంబును, సృష్టిస్థితివినాశంబులను, గావించుచు జీవులకు హర్షసౌఖ్యసన్నతులను గల్పించుచుండును. త్రిలోచనా! నీవు వ్యాప్తి, గతి, శక్తి, జీవవ్యవస్థప్రమోదంబులను, బ్రహ్మాదులందఱకు నొసంగుచున్నవాఁడ వై యుందువు. కాని వస్తుతః నీ వాస్తవరూపము నెఱుంగఁజాలము. నీ దివ్యస్వరూపము నెఱింగినవా రెవ్వరును లేరు. దేవా! నీవు సర్వమునకు మూర్తివై విరాజిల్లుచుందువు. కార్యంబులును, ధర్మంబులును, కర్మములు, సంసారబంధంబును, వ్యావహారములును, భుక్తిముక్తులును మొదలగునవి యన్నియు నీకంటె నన్యంబులు గావు. ధర్మవ్యవస్థకొఱకై బహువిధానుష్ఠానంబులను వేదమార్గంబు లగు వివిధవేదశాఖలను, వివిధపురాణాగమంబులను, స్మృతిపురాణాదులను, వివిధశాస్త్రములను విభాగించి, యట్టి నీవు వేదవ్యాసరూపధారివై యుందువు. శంభో! యష్టయు, యజ్ఞంబులును, విధానసాధనంబులును, ఋత్విక్కులును, యజ్ఞస్థానంబులును, దక్షిణలంబులును, యజ్ఞాంగంబులగు దేశకాలపాత్రాదులును నీస్వరూపంబులు. నీయజ్ఞమయశరీరము పరమాత్మతత్త్వంబుగా నిర్దేశింపఁబడుచున్నది. నీవు జగత్కర్తవు, ప్రతిభూండవు, ప్రదాతవు, ప్రదానంబవు, సర్వజ్ఞుండవు, సర్వసాక్షివి, పరమపురుషుండవు, ప్రత్యగాత్మవు, పరమాత్మవు నగుచుందువు. పెక్కేల? సమస్తంబును నీవే. పరమేశ్వరా! వేదశాస్త్రంబులకును, గురూపదేశంబులకును మఱియు బుద్ధిప్రముఖంబులగు సంసారబంధంబులకును నగోచరుండవు. అజుండవు, అప్రమేయుండవు, నిత్యుండవు, సర్వస్వరూపుండవు, భగవానుండవు నగు నీకు నమస్కారము.

దేవా! ప్రకృతి యంతయు ప్రకటీభూతం బై యున్నసమయంబున విశ్వాత్మస్వరూపుఁడవగు నీవు ప్రకృతినంతను స్వకీయంబగు సంపత్తిగా భావించి యనుగ్రహానుభావంబుచే భిన్నరూపంబులఁ బ్రతిభాసి

ల్లుచుండుదువు. బహువిశ్వమూర్తి వగు నీ ప్రభావం బచింత్యంబై నది. ప్రభవంబున కాదికారణంబును, నిత్యంబును, సర్వలక్షణసంపన్నంబును, విలక్షణంబును, శివంబును నగు నీ దివ్యశక్తి వలన ననాదినుండియు ననవరతంబును సృష్టిస్థితి వృద్ధిలయంబులు సంభవించుచున్నవి. ఆదివ్యశక్తి నీ కభిన్నంబైనది. దాని కసాధ్యం బగునది యేదియును లేదు. హరుండ వగు నీ కాశక్తియే ప్రియురాలు. నిఖిలజగజ్జనయిత్రియు, మహాయశస్వినియు, సోమప్రియయు నగు నయ్యంబాదేవి ప్రీతికొఱకు జీవులు నిరంతరమును పరమాన్నఘనాదిదానంబులును, ధర్మాచరణంబులును తపోనుష్ఠానంబులును గావించుచుందురు. ఏదేవికృపాపాంగమును దేవేంద్రుండుకూడ నపేక్షించుచుండునో, ఏతల్లినామోచ్చారణంబుచే సకలమంగళంబులును సంప్రాప్తంబు లగునో, ఏజనని సమస్తజగంబులయందును వ్యాపించి విరాజిల్లుచుండునో అట్టిచంద్రికావిమలకాంతిస్వరూపిణి యగు నమ్మహాదేవి నిరంతరమును విశ్వమండలమును విమలీకృతమును జేయుచున్నది. బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతమునుగల చరాచరప్రపంచమునందలి జీవుల బుద్ధినయనచైతన్యంబులును, మనఃప్రముఖాంతఃకరణంబులును స్వప్రసాదంబున సఫలంబులుగాఁ జేయు జగద్గురుస్వరూపిణి యగు నాసుందరీమూర్తియే నిశ్చయముగా నావాగీశ్వరి. ఇతరులమాటయేల? చతుర్ముఖునకుఁగూడ మనోమాలిన్యమును గల్పింపంజాలిన జగన్మాత యగు నవ్విశ్వేశ్వరియే అనేకవిధంబుల నాలోచించి పరమోపాయంబు నిశ్చయించి సమస్తప్రపంచంబును బవిత్రంబుగాఁ జేయుటకై గంగావతారంబు నంగీకరించియున్నది.

దేవా! విశ్వావాసు లగు సకలజీవులును శ్రుతివాక్యంబులచేఁ బరమేశ్వరుని ప్రభుత్వముంగూర్చి యాలోచించి వివిధప్రమాణపూర్వకంబుగా సకలధర్మంబుల ననుష్ఠించి నానాభోగంబుల ననుభవింపఁగ

లగుచున్నారు. పరమేశ్వరా! అవి యన్నియును నీవిభూతికళలు నన్యంబులు గావు. సమస్తాదికలౌకికకార్యంబులును క్రియలును కారణంబులును గూడ ననాదికర్తవగు నీసృష్టు లనియే నిర్దిష్టంబు లైనవి. సారభూతంబును, ఏకమాత్రోపాసనీయంబును, పరమంబును బ్రహ్మపదంబు నగునిన్ను భావించి నిన్ను నుపాసించి యోగిగణంబులు ముక్తు లగుచుందురు. అట్టివారి కెట్టి పునరావృత్తి లేదు. సాక్షాన్ముక్తి యనిన నుమాపతి వగు నీవే. భగవానుండ వగు నీవు మాయావశంబున నేయేరూపంబుల ధరించుచుందువో జగన్మాతయగు నీశ్వరిగూడఁ దదనురూపంబు లగునవతారంబుల నెత్తుచుండును. తల్లి యగునామెయందే పతివ్రతాధర్మము ప్రతిష్ఠితంబై యున్నది. జగత్పితరులగు నో పార్వతీపరమేశ్వరులారా! మీకు నమస్కారము.

అని యిట్లు గౌతముండు ప్రార్థించుచుండగ, వృషభధ్వజుం డగు మహేశ్వరుండు భవానీ సహితుండును బ్రమథగణపరివృతుండై యాతనియెదుట సాక్షాత్కరించి ప్రసన్నచిత్తంబున వత్సా! గౌతమా! నీయుత్తమభక్తికిని స్తోత్రంబునకును వ్రతాచరణంబునకును నేను బరితుష్టుండ నైతిని. దేవగణంబులకు దుర్లభం బైనను నీయభీష్టంబును దీర్చుటకు సంసిద్ధుండ నైతిని. వరప్రార్థనంబు గావింపు మనుటయు వాక్యవిశారదుం డగు గౌతముండు విశ్వవిధాత యగునీశ్వరుని వాక్యశ్రవణంబునఁ బ్రహర్షితపులకాంకితవిగ్రహుండై యానందబాష్పంబుల విడుచుచు ఆహా! ఏమి! నాభాగ్యంబు! నాధర్మము సార్థకం బైనది. నావిప్రపూజనము ఫలించినది. లోకగతి యెంతవిచిత్ర మైనది! అని భావించి మహాదేవా! నీవు నాయెడలఁ బరితుష్టుండ వైతివేని భవదీయం బగు జటాజూటంబున నివసించి యున్న సుఖసంపాదని యగు గంగాదేవిని నాకుఁ బ్రసాదింపుము. సర్వదేవేశా! త్రిలోకనాయకా! నీకు నమస్కారము.

అని గౌతముండు ప్రార్థింపఁగా బ్రహ్మలోచనుండు ప్రీతుండై మునికులతిలకా! నీయుపకారంబుకొఱకును త్రిలోకప్రియంబుకొఱకు ను నిస్సంశయముగా నీవు గంగాదేవి సర్థింపఁగలిగితివి. ఇంకను నీ కేమి గావలయును? అని యనుగ్రహించినంతనే గౌతముండు మదీ యంబగు నీస్తోత్రరాజముచే నెవ్వఁడైనను నిన్ను సంకీర్తనంబు గా వించినంతనే యతనిసకలాభీష్టంబులును సంపన్నంబులగునట్లు చేయు ము. జగన్నాథా! నీజటాజూటనివాసినియు, లోకపావనియు, ప్రియ సియు నగుగంగాదేవిని బ్రహ్మగిరినుండి యనుగ్రహింపవలెను. ఆదేవి సమస్తనదులయందు నుత్తమతీర్థంబై సాగరాభిముఖంబుగఁ బ్రవహిం చుఁగాక! అందలిజలంబులయందు స్నానమాత్రంబుననే మనోవాక్కా యికంబులగు బ్రహ్మహత్యాదిమహాపాతకంబు లన్నియును నశించు గాక!

శంకరా! చంద్రసూర్యగ్రహణములు, అయనములు, విషువ ద్వైధృతిప్రముఖంబులగుపుణ్యసమయములును పట్టినప్పుడు సర్వ తీర్థస్నానంబు గావించినఫల మీతీర్థంబును స్మరించినంతనే లభింపవ లయును. సత్యయుగంబునఁ దపంబును, త్రేతాయుగంబున యజ్ఞాను ష్ఠానంబును, ద్వాపరంబున యజ్ఞదాననిర్వహణంబును, గలియుగంబు నఁ గేవలదానంబును శ్లాఘ్యంబు లని నిర్దేశింపఁ బడినవి. ఇట్లు సమ స్తదేశధర్మంబులును, దేశకాలయోగంబుచేఁ బ్రసిద్ధంబులగు నిజాశ్ర మధర్మంబులును, సకలతీర్థస్నానంబులును, దానంబులును, వ్రతం బులును సంపూర్ణముగా నిర్వహించినచో నెట్టిపుణ్యంబు లభించునో యట్టిపుణ్యం బంతయు నీగంగాదేవిని స్మరించునంతనే లభింపవలయు ను. సాగరగామిని యగునీసురతరంగిణి ప్రవహించుచు [illegible] దన్నిటియందును మీరధిష్ఠించి యుండవలయును. మఱియు సకలేతర

మునుండి దశయోజనపరిమితంబగు భూభాగమధ్యంబున నివసించువా రెల్లరును ముక్తులు గావలయును. ఈతీర్థస్నానంబు గావింపకున్నను వారిపితృగణంబులకు మోక్షలాభంబగుంగాక! స్వర్గమర్త్యపాతాళంబు లంగలసకలతీర్థంబు లొక్కటఁ గూడినను, ఈదివ్యతీర్థం బొక్కటియు సాటిరాకుండు నగుంగాక! దేవా! ఇదియే నాయభీష్టము. నాకిఁక నర్థింపఁదగిన దేదియును లేదు.

అని గౌతమమునీంద్రుండు ప్రార్థించుటయు దేవదేవుండు సకలతీర్థంబులకంటె నీతీర్థమే ప్రధానమగుఁగాక యనియెను. దీనియందు దిన తీర్థములెంతున్నాటికిని లేకుండుంగాక! సకలతీర్థసారంబులకంటె నీగౌతమీతీర్థమే యుత్తమంబై సకలసుఖము లొసంగునని వచించుచున్నాను. అని యనుగ్రహించి యంతర్హితుండగుటయు బ్రహ్మాదిసురలు గౌతమమునీంద్రుని సకలసురగణపరివృతుండై యా సేనానాయకుండుగా యనుగు గంగాదేవిని వెంటబెట్టుకొని యుప్పటివరకు బ్రహ్మగిరిఁ జేరంజనుటయు సకలదేవతలు నమ్మహామునీంద్రునిపైఁ బుష్పవర్షంబులఁ గురియించిరి. దేవగణంబులును, మహాభాగులగు బ్రహ్మర్షిసంఘంబులును, మంత్రిగణంబులును జయజయారావములతో దిక్కులఁ బ్రతిధ్వనింపంబులుగాఁ జేయుచు విప్రవరుండగు నాగౌతముని సన్నిధిఁ బడఁగొలిచిరి.

—◆ గౌతమీమాహాత్మ్యము. ◆—

వత్సా! నారదా! గౌతముం డట్లు శంకరునివలన, నియమితచిత్తంబున గంగను గొనితెచ్చి వేదమంత్రపూర్వకముగ నదిని బ్రహ్మగిరిపార్శ్వభూములతోను బూజితుం జేయుచున్నాను. ఆపుణ్యతీర్థప్రవాహంబును బ్రహ్మగిరిశిఖరంబున స్థాపించి త్రిలోచనుం డగు దేవదేవుని స్మరించుచుఁ గృతాంజలియై గంగాదేవి నుద్దేశించి, మహాపుణ్యప్రసన్నభూమిదా! సర్వకామప్రదా

యుని! జననీ! నీవు నన్ను క్షమింపుము. శాంతురాలవు గమ్ము. సకలహితసాధనంబునకై సుఖగమనంబు సేయుము. అని ప్రార్థించు టయు, గంగాదేవి దివ్యమాలికాలంకృతయు, దివ్యసుగంధానులేపిత యు, దివ్యాలంకారవిభూషితయు నగు దివ్యాకృతిం దాల్చి, వత్సా! గౌతమా! నీవు సత్యవచనుండవైతివి. నేనిప్పుడు దేవభవనంబునకైన ను, బ్రహ్మకమండలుమధ్యంబునకైనను, రసాతలంబునకైనను బ్రయాణంబు గావించెద ననుటయు, గౌతముండు 'ఓతల్లీ! త్రిలో కోపకారార్థమై నేను నీకొఱకుఁ దిరిలోచను నర్చించితిని. దేవీ! దయా మయుం డగు శంకరుండు నాకు నిన్ననుగ్రహించెను. ఇవ్విషయం బున నీవు నాప్రార్థనంబు నన్యథా గావింపకుము' అని వేడుకొనుచు న్న గౌతమునివచనంబు లాలకించి గంగాదేవి యించుక యాలోచించి తన్ను పదాఁసుభాగంబులుగా విభజించుకొని స్వర్గమర్త్యపాతాళంబు లకుఁ బ్రచారంబు గావించెను. త్రిలోకగామిని యగు నాగంగాధార స్వర్గంబునఁ జతుర్భాగంబులుగను మర్త్యలోకంబున సప్తభాగంబులు గను, రసాతలంబునఁ జతుర్భాగంబులుగ విభక్తయయ్యెను. ఈవిధ ముగాఁ బంచదశభాగములై గంగాదేవి త్రిభువనంబులయందును బ్ర వహించుచుండెను.

సర్వభూతస్వరూపిణియు, సర్వపాపవినాశినియు, సర్వాభీష్టప్ర దాయినియు నగుగంగాదేవి నిత్యపావని యని వేదంబులును గీర్తించు చున్నవి. మర్త్యులు భూమండలంబునఁ బ్రవహించుచున్న యాదేవీ మూర్తినే కాని స్వర్గరసాతలంబుననున్న యామెదివ్యమూర్తుల సందర్శిం పఁజాలరు. గౌతమునిచే నిట్లవతారితంబైన గంగాదేవి సర్వదేవతాస్వ రూపిణియై పూర్వార్ణవాభిముఖంబుగఁ బ్రవహించుచుండెను.

అనంతరము మునిశార్దూలుం డగుగౌతముండు సకలదేవర్షిగణ

సేవితయుఁ, త్రిలోకపావనియు, జగన్మాతయు నగు గంగాదేవికిఁ బ్రదక్షిణంబు సేసి సురేశ్వరుం డగు త్రిలోచను నర్చించి తదుభయతీరంబులను స్నానము సేయవలయు నని భావించినంతనే కరుణాసాగరుం డగు శివుం డచ్చట సాక్షాత్కరించుటయు, గౌతముండును కృతాంజలియై భక్తిపూర ప్రభావంబున నా దేవదేవుని నుతియించి, మహేశ్వరా! జగద్ధితంబు నకై యీతీర్థస్నానవిధానంబును నాకు సవిస్తరంబుగా నుపదేశింపవలయు నని ప్రార్థించెను.

అంతట సదాశివుండు సుప్రీతుండై మహర్షిశేఖరా! గంగా వరిస్నానవిషయంబున సమస్తవిధానంబు నీ [illegible] నాకర్ణింపుము. తీర్థసేవాతత్పరుం డగువాఁడు [illegible] సాంధ్యముఖంబు నిర్వర్తించి దేహశుద్ధిఁ గావించుకొని [illegible] బ్రాహ్మణసంతర్పణంబు చేసి వారియాశీర్వాదంబులు [illegible] లతోడి [illegible] తీర్థస్నానంబునకుఁ [illegible] యును. [illegible] బులు గావించువారు [illegible], [illegible] సంపన్నులును, [illegible], కీర్తిసంపన్నులు నగువారై [illegible]. [illegible] నిష్ఠులును [illegible], [illegible] లగుసాధువులకు [illegible] లగు దివ్యచరిత్రంబులు [illegible]. [illegible] తీర్థసేవనంబు గావించువారికి [illegible].

గౌతమమునీంద్రా! [illegible] బగు స్థానంబున సమస్తతీర్థంబులును [illegible]. [illegible] డ నగు నేనును [illegible] ను. గంగాద్వారంబున, ప్రయాగను, [illegible]

నీస్థానత్రియమునందు భాగీరథీదేవి మానవులకు భుక్తిముక్తిప్రదాయిని యై యుండును. అమరకంటకశైలంబున సలిలానుం బగు నర్మదానది ప్రవహించుచున్నది. ఈమహానది దానితో సమ్మిళితం బగుచున్నది. ప్రభాసతీర్థంబున సరస్వతీనది ప్రవహించుచున్నది. కృష్ణా, భీమరథీ, తుంగభద్రల సంగమస్థానమును, పయోష్ణీసంగమస్థానంబును ముక్తిప్రదంబులు. వత్సా! నానానాదేశంబులచే నీగోదావరీనది ప్రవహించుచున్నస్థానంబులయం దంతటను మానవులకు స్నానమాత్రంబున సకలాభీష్టంబులును సిద్ధించును. కొన్నితీర్థంబులు కాలవిశేషవశంబునను, మఱికొన్ని దేవసమాగమవశంబునను బుణ్యమయంబులై యుండును గాని యీగౌతమీనదిమాత్రము సర్వకాలంబులయందును సర్వస్థానంబులయందును బుణ్యతమంబై యుండుననుటకు సందియంబులేదు. మునిశ్రేష్ఠా! ఈదివ్యవాహిని ప్రవహించుచున్న దేశసముదాయమధ్యంబునను సార్ధత్రికోటితీర్థంబులు విరాజిల్లుచుండును.

ఈనదీమతల్లి గంగా, మాహేశ్వరి, వైష్ణవి, బ్రాహ్మి, గోదావరి, నంద, సునంద అను నామంబులచేఁ గీర్తింపఁబడుచుండును. బ్రహ్మతేజంబుచే సమానీతయైన యీగోదావరీనది కామదాయినియు, పాపనాశినియు నైనది. నాకు నిరంతరము నతిప్రియం బగు నీగోదావరి స్మరణమాత్రంబుననే సకలపాపంబులను నశింపఁజేయును. పంచభూతంబులయందును జలమే శ్రేష్ఠమైనది. దానితరువాతనే తక్కినభూతము లన్నియుఁ దీర్థభూతము లగుచున్నవి. ఈజలంబులలో భాగీరథి శ్రేష్ఠమైనది. దానికంటెను గోదావరీనది శ్రేష్ఠమైనది. హరజటాసహితంబుగ నానీతంబయిన దీనికంటె శుభావహంబు లగుతీర్థంబు లెవ్వియును లేవు. స్వర్గమర్త్యాదిలోకంబులయం దంతటను గౌతమీతీర్థమే సర్వార్థసాధక మైనది. అని గౌతమునకుఁ జెప్పి దేవదేవుం డగుమహేశ్వరుం డంతర్హితుం డయ్యెను.

భాగీరథ్యవతరణము

వత్సా! నారదా! పూర్వకాలంబున [illegible] వంశంబున నిక్ష్వాకుకులంబున [illegible], [illegible], దాన లుండును నగు సగరుఁ డను మహారాజు [illegible] బరిపాలించుచుండెను. అతనికి [illegible] లను నిరువురు భార్యలు, గలరు. అయినను [illegible] సంతానము [illegible] నొకనాఁడు [illegible] వసిష్ఠుని [illegible] పించి విధివిధానంబుల [illegible] ర్దేశింపవలయు [illegible] రాజా! నీవు [illegible] సత్పుత్ర[illegible] డు మని నిజజ్ఞానంబున [illegible] గాంచెను. సగరుండును వసిష్ఠానుమతంబున [illegible] నిధి యగు [illegible] రునిచే యజ్ఞ[illegible] లయునో [illegible] సగరుండు సంతానము ను వాంఛించెను. [illegible] రాజా! [illegible] భార్యలవ వంశధరుం డగు [illegible] అఱువదివేల మంది తనయులను గలుగుదురని [illegible]. కొంత కాలంబునకు [illegible] సంతానం బుద్భవించెను.

[illegible] ధంబులను గావించెను. [illegible] పుత్రుల [illegible] నిర్మించియుండ, [illegible]

తెలియంగరాకుండ నమ్మహాశ్వమును నపహరించి కొనిపోయి దాఁచియుంచెను. పిమ్మట వీరు లగు సగరసుతు లయ్యశ్వంబునకై భూమండల మంతయు నన్వేషించుచుండఁ గొందఱు రాక్షసు లాయశ్వమును రసాతలంబునకుఁ గొనిపోయిరి. మాయావు లగు రాక్షసులను సగరసుతులు గనుంగొనఁజాలకపోయిరి. వారు క్రమంబునఁ బర్వతములు సరోవరములు వనములు మొదలగు ప్రదేశములయందు వెదకి యయ్యశ్వంబు నెందును గానక దేవలోకంబునందునుఁ బోయి యందెల్లయెడల నన్వేషించిరి గాని ఆయాగహయం బెందును గోచరింపకుండెను.

ఇట మహారాజగు సగరుండును బుత్త్రులచేఁ గృతప్రయత్నుండును, గృతసంకల్పుండును నై యయ్యశ్వంబు గానంబడకుండుటకై చింతించుచుండెను. సర్వశస్త్రధారులగు సగరసుతులెల్ల యజ్ఞహయాన్వేషణంబు గావించుచు నెందును గానక పరితపించుచున్న సమయంబున నీయజ్ఞాశ్వంబు రసాతలంబున బంధింపఁబడిన దని యాకాశవాణి పలికెను. సగరసుతులు నామాట నాలకించి తత్క్షణమందే రసాతలగమనంబునకుద్యమించి భూతలంబును ద్రవ్వ నారంభించిరి. ఆసమయంబున వారు క్షుధార్తులై మృత్తికాభక్షణంబుననే శాంతులగుచు రాత్రిందివంబులు భూఖననంబు గావించి రసాతలంబునఁ బ్రవేశించిరి. బలవంతులును గృతకృత్యులును నగు సగరనందను లీరీతిగా రసాతలంబునకు వచ్చి రను వార్త నాలకించి రాక్షసు లందఱును భయభ్రాంతులై మహానిద్రాముద్రితుండై యున్న కపిలమహాముని సమీపంబున నమ్మహాశ్వమును గొనిపోయి యాతని శిరోదేశంబున దానిని బంధించిరి.

పూర్వకాలంబునఁ గపిలమునీంద్రుండు నిద్రయనుమాట నెఱుంగకుండ, బహుకాలంబు శ్రమపడి ప్రధానం బగు నొకదేవకార్యంబు

సాధించి శాంతుఁడై, యాతండు సురగణంబుల నవలోకించి నాకు ను
ఖనిద్రాస్థానంబును బ్రసాదింపుఁ డని కోరుటయు, దేవత లాతనికి రసా
తలంబును బ్రసాదించిరి. అప్పుడు కపిలుండు దేవతలం గాంచి నాని
ద్రాభంగంబు గావించువాఁ డెవ్వండైనను తత్క్షణంబు భస్మీభూతుండు
గావలయును. అట్లగుటకంగీకరించినచో నేను నిరంతరాయముగ సుఖ
నిద్రం గాంచెదను. కానిచో నాకీనిద్రవలనఁ బ్రయోజనంబు లేదు.
అని యర్థించి దేవతలసమ్మతిం గైకొని యాతఁడు రసాతలంబునఁ బడి
శయనించి యుండెను. మాంధాతృ లగురాజులు కపిలమునీంద్రుని
మహాప్రభావం బెఱింగినవారగుటఁ బ్రణామంబు సేయుచుండఁగనే సగరనం
దను లందఱును నొక్కసారిగ సమనిచోన్నట కలఁడే యుండఁడు మన
నిశ్చయించి యాయశ్వమును గపిలునిసమీపంబునఁ గట్టి పెట్టి యేమి
జరుగునో చూతము మని యందఱును సుస్వభావముతో నందఱును
నిల్చి యుండిరి.

సగరసుతులు రసాతలంబునఁ బ్రవేశించినంతనే తమయశ్వము
ను, దానిసమీపమున శయనించియున్న పురుషునిఁ గాంచి యీతఁడే
యజ్ఞహారియై మనయశ్వము నపహరించె ననియు, నీతని వధించి తమ
యశ్వమును గొనిపోవలయు ననియు నిశ్చయించిరి. అందు గొందఱు
మనము యజ్ఞాశ్వమునే కొనిపోవలయునుగాని యాతనితోఁ బనియేమి
యనిరి. మఱికొందఱు, ఇదేమి మాట? మనము శూరులమును, శా
సనకర్తలమును, రాజులము నై యుంటిమి. నేరములను దుర్వృత్తుల
ను విడిచిపెట్టుట క్షత్రియోచితస్వభావము గాదు. మనబలప్రభావం
బుచే నీతనివినాశవిధానంబు గావించితీరవలెను. అని ప్రస్తావించి యం
దఱు నేకమతంబుగ నంగీకరించి పరుషవాక్యంబులచే నమ్మునిసత్తముని
దిట్టుచుఁ బదతాడనంబులఁ గావింప నారంభించిరి. అప్పుడు కపిలము

నింద్రుండు కోపభరంబున మేల్కాంచి యాసగరనందనులవంక దృష్టి ప్రసారణంబు గావించినంతనే వారందఱును భస్మీభూతులై పోయిరి.

యజ్ఞదీక్షితుండగు సగరుని కీవృత్తాంతం బేమియును దెలియనే లేదు. అప్పుడు మహాత్ముండగు నారదుండు సగరునిచెంతకుం బోయి కపిలసంస్థానంబును, యజ్ఞాశ్వస్థితియు, రాక్షసకృత్యంబును, సగరనందనులవినాశంబును స్పష్టంబుగా నెఱింగించెను. అప్పుడు సగరుండు చింతాక్రాంతచిత్తుండై కర్తవ్యంబు నిశ్చయింపఁజాలక విచారించుచుండెను. అతని కసమంజసుం డనునింకొకపుత్త్రుండుండెవాఁడు. మూర్ఖుండగునాతఁడు పురజనులబిడ్డల నెత్తికొనిపోయి జలంబులం దకారణముగఁ బాఱవైచుచుండెను. నగరజనులందఱు నీయత్యాచారమును సగరునకు విన్నవించుటయు నాతఁడు క్రుద్ధుండై యమాత్యులం బిలిచి దురాత్ముండగు నీయసమంజసుని రాజ్యమునుండి వెడలనడపవలయునని యాజ్ఞాపించెను. రాజశాసనంబున నమాత్యు లారాజకుమారుని బలవంతముగఁ ద్రోసివైచుటయు నాతఁడు వనవాసి యైపోయెను. ఇఁక మిగిలిన యఱువదివేలపుత్త్రులు నీవిధముగాఁ గపిలకోపానలంబున దగ్ధీభూతులై పోయిరి. ఇట్టిస్థితిలో నసహాయుండగు సగరుం డేమిచేయఁగలఁడు ?

ఆతఁడనేకవిధముల విచారించి యయ్యసమంజసునితనయుం డగు నంశుమంతునిం దెచ్చి సకలరాజకార్యభారంబు నాతనిపై నుంచెను. అంశుమంతుం డప్పటికి బాలుండయ్యును ప్రౌఢునివలెఁ బోయి కపిలమునీంద్రు నారాధించి మరల నయ్యశ్వంబును గొనితెచ్చి పితామహునికర్పించి యాతనిచే నశ్వమేధయాగమును బూర్తి సేయించెను. ఆయంశుమంతునకుఁ దేజస్వియు, బలవంతుండు నగుదిలీపుండను తనయుఁ డుద్భవించెను. ఆతనికి మతిమంతుండగు భగీరథుండు పుట్టెను.

ఆభగీరథుండును వయఃప్రాప్తుండై తనపితామహగణంబులసద్గతిం గూర్చి యాలోచించి చింతాక్రాంతహృదయుండై వినయభావంబున వృద్ధమహారాజగు సగరునిసన్నిధికిం బోయి తనపితామహులకు సద్గతిగలుగు నుపాయమును దెలుపవలయు నని ప్రార్థించుటయు సగరుం డాతనిం గాంచి వత్సా! యీవిషయంబున నేనుచేయవలయునది యాలోచించుటకు నాకపిలమునీంద్రునకే తెలియఁగలదు. నీవాతనిసన్నిధికేఁగి యాతని మ్మెప్పించుటయు నాబాలునకు నవ్వానికి నుపాయంబును దెలుపుమని యాతని దర్శించి ప్రణామపూర్వకంబుగఁ గృతాంజలివై వినయమునసుభాషణం బులతోఁ దనయుద్దేశము నాతనికి నివేదించెను. అంతఁ గపిలుండు కొంచెకయాలోచించి యోరాజకుమారా! నీవు మహాతపంబు గావించి శంకరు నారాధించి యాతనివలన గంగను నాసించి యడుగుము. గంగ మీపితామహులభస్మంబుపైఁ బ్రవహించునట్టి వరంబు నర్థింపుము. అట్లయినచో నీవు నీపితృదేవతల నుద్ధరించినవాఁడ వగుదువు.

అని యమ్మునీంద్రుండు చెప్పినంతనే భగీరథుండు దమ్మునీంద్రునకు నమస్కరించి నేనిప్పుడెక్కడికిఁ బోయి యేమి చేయవలయునో యుపదేశింపవలయునని ప్రార్థించుటయుఁ గపిలుండు ప్రీతుండై వత్సా! నీవు కైలాసంబునకుం బోయి యచ్చటఁ బరమేశ్వరనామకీర్తనంబు సేయుచు యథాశక్తిని జపంబు గావించితివేని నీయభీష్టసిద్ధి కాఁగలదని చెప్పెను. భగీరథుం డయ్యుపదేశవాక్యంబు దలఁదాల్చి నమస్కారపూర్వకంబుగా నమ్మునిచంద్రుని సెలవునొంది కైలాసంబునకుఁ బ్రయాణంబై పోయి యచ్చట బాల్యమునందే మహాతపంబు గావించుటకు సంకల్పించి యోబాలచంద్రశేఖరా! ప్రభూ! నేను బాలుండను. నాబుద్ధికూడ నట్టిదియే. నేను నీదివ్యతత్త్వము నెంతమాత్రము నెఱింగినవాఁడను గాను. నాపూర్వాపరంబులచే నన్నుఁ గావు

కారంబు గావించినవా తున్నచో నాహితంబును గోరుచుండువా రేవ్వ రైన నున్నచో నేను వారిహితంబునుగోరి యమరేశ్వరుండవు, సురాసురపూజ్యుండవు, సోమశేఖరుండవు నగునీకు నమస్కరించుచున్నాను.

మఱియును భగవంతుండ వైనయోశంకరా! నాయుత్పత్తికిని నాయభివృద్ధికిని హేతుభూతు లైనవారును సమానగోత్రులును, సమానధర్ములును నైన నావారింగూర్చిన యభీష్టవరప్రదానంబును గావింపుమని బాలేంద్రుశేఖరుండ వైన నీచరణకమలములకు హృదయపూర్వకముగా నమస్కరించుచున్నాను.

భగీరథుం డీరీతిని స్తోత్రము చేయుటయుఁ గరుణాసముద్రుండగు శివుం డాతనియెట్టయెదుట సాక్షాత్కరించి, అతిశయప్రేమముతో మహోత్సుకి నైన యోభగీరథా! సురగణంబుల కసాధ్యమైనవరము నైనను నీకిప్పుడు ప్రసాదించుటకు సంసిద్ధుండ నై యున్నాఁడను. శంకారహితచిత్తుండ వై నీయభీష్టమును తెల్పుకొనుము. అని వక్కాణించినంతట భగీరథుండు సంతుష్టమానసుం డై దేవా! శంకరా! అథోలోకంబునం బడి గతులు గానక యున్న నాపితృదేవతలనెల్ల నుద్ధరించి పరిత్రాణంబు గావించుట కై నీజటాజూటంబున నధివసించి యున్న గంగాదేవిని నాకుఁ బ్రసాదింపుము. ఈవరమును నాకుఁ బ్రసాదించెదవేని నాకు సమస్తవరంబుల ననుగ్రహించినట్లు భావించెదను.

ఇట్లు ప్రార్థించుచున్న భగీరథుం గాంచి శంకరుండును సహాస్యవదనుం డై వత్సా! నీకోరికననుసరించి సురతరంగిణి యగునగంగాదేవిని నీకు దానముచేసెదను. ఆమె నొక్కసారి ప్రార్థించెదవేని యామె నీకు లభించును. అనిపలుకుటయు భగీరథుం డాదేవ దేవునివచనంబుల నాలకించి సంప్రీతచిత్తుం డై భక్తిభావంబుతో గంగాదేవిప్రీతికొఱకుఁ గరోరతపంబును సంస్తవంబును గావించెను. అతఁడు బాలకుండయ్యును

అచోలకోచితం బగునధ్యవసాయంబున గంగామహాదేవి ప్రసన్నతను గాంచినవాఁ డయ్యెను.

ఇవ్విధంబున మహేశ్వరునిచేఁ బ్రసాదింపఁబడిన నిర్ఝరతరంగిణి ని దీసికొని మహాత్ముం డగుభగీరథుండు రసాతలంబునకుం జని కపిల మునీంద్రుని సందర్శించి యాతనికి సకలవృత్తాంతమును నివేదించి య థావిధిగ గంగను సంస్థాపించి ప్రదక్షిణనమస్కారంబులు గావించి కృ తాంజలియై దేవీ! కపిలశాపంబుచే మత్పితృగణంబులు దుర్గతులై యున్నారు. తల్లీ! నీవు వారినందఱ నుద్ధరింపవలయు నని ప్రార్థించు టయు సకలలోకహితైషిణి యగుసురనదీమతల్లి సుప్రసన్నయై యనుగ్ర హించి సగరనందనుల నుద్ధరించుటకును, అగస్త్యునిచేఁ బానముచేయఁ బడిన సాగరమును మరలఁ బూరించుటకును, సకలజీవపాపాపనోదనం బుకొఱకును స్వర్గమునుండి భూలోకమున కవతరించి భగీరథప్రార్థనా నుసారంబుగా సగరసుతులను బవిత్రులుగాఁ జేసి సాగరఖాతమును నిం డించి యనంతరము సుమేరుశైలమును బ్లావితంబుఁజేసి హిమాలయం బును జేరి యటనుండి భారతవర్షంబున కవతరించి తన్మధ్యభాగమునుం డి మరలఁ బూర్వసాగరాభిముఖంబుగాఁ బ్రవహించెను. ఇది గంగా వతరణవృత్తాంతము.

ఈగంగాదేవి మాహేశ్వరి, వైష్ణవి, బ్రాహ్మి, పావని, హి మాలయశిఖరాశ్రిత, భాగీరథి యను నామంబులచేఁ గీర్తింపఁబడుచుం డును. ఈవిధముగా మహేశ్వరజటాజూటమునుండి దివ్యజలము ద్వి భాగములుగాఁ జేయఁబడి వింధ్యశైలంబునకు దక్షిణముగాఁ బ్రవహిం చున్నభాగము గౌతమీగంగానామముచేతను, ఉత్తరదిశనుండి ప్రవ హించుచున్నభాగము భాగీరథీగంగానామముచేతను వ్యవహరింపఁబడు చుండెను.

—♦ వరాహతీర్థవృత్తాంతము ♦—

అని యిట్లు బ్రహ్మదేవుండు చెప్పుటయు నారదుండు దేవా! నీవదనకమలంబులనుండి వెలువడుచున్న పుణ్యకథల నాకర్ణించుచున్న కొలఁదియుఁ దనివితీరుట లేదు. ఇంకను విభిన్నంబులగు తీర్థమాహాత్మ్యములంగూర్చి నీవలన వినవలయు నని నేనెంతయుఁ గుతూహలప డుచున్నాను. లోకవిధాతా! నీవు ముందుగా బ్రహ్మణాసేతం బగు గోదావరీగంగయందలి విభిన్నతీర్థంబులంగూర్చిన యితిహాసంబులను సవిస్తరంబుగఁ దెలుపవలయు నని ప్రార్థించెను.

బ్రహ్మదేవుం డిట్లనియెను. కుమారా! సకలతీర్థభేదంబులును, వానిమాహాత్మ్యంబులును సవిస్తరముగా వర్ణించుటకు నాకుఁ గాని, యాకర్ణించుటకు నీకుఁగాని సామర్థ్యము లేదు. అయినను నేనిప్పుడు వానింగూర్చి సంక్షేపముగాఁ జెప్పెద నాలకింపుము. నేను త్రిలోచ నుండగు దేవదేవునకు నమస్కారంబు గావించి శ్రుతికీర్తితంబులగుతీర్థమాహాత్మ్యంబులఁ బ్రశంసించెదను. ఎవనిని భగవానుండగు శంకరుండు సాక్షాత్కరించి యుండునో యవి యన్నియును భుక్తిముక్తిప్రదాయకంబు లగుతీర్థంబులు. విష్ణునామంబుచే విఖ్యాతంబై త్రిలోకపూజ్యంబై యున్నవరాహతీర్థంబునుంగూర్చి మున్ముందు ప్రశంసించుచున్నాను వినుము.

పూర్వకాలంబున సింధుసేనుం డనునొకరాక్షసుండు సకలదేవతలను బరాజితులం గావించి యజ్ఞమూర్తి నపహరించి రసాతలంబునకుం గొనిపోయెను. అందుచే మహీమండలమంతయును నిర్యజ్ఞంబై పోయెను. యజ్ఞం బిట్లు వినష్టం బగుటచేఁ బరలోకగతి వినాశంబు గాఁగల దని భావించి దేవతలందఱును గలసి శత్రువిజయంబునకై రసాతలంబునఁ బ్రవేశించి యారక్కసునితో నతిభీకరం బగుమహారణంబు గావిం

చిరి గాని తమ శక్తిని జయింపఁజాలక పోయిరి. అప్పుడు నిరుపాయులగు నింద్రాది దేవత లందఱును బురాణపురుషుండగు విష్ణుదేవుని సన్నిధికిం బోయి రాక్షసకృతంబగు యజ్ఞధ్వంసవృత్తాంతమును సవిస్తరంబుగా నెఱింగించుటయును శంఖచక్రగదాధరుం డగు నారాయణుండు ప్రసన్నుండై నేను వరాహావతారుండనై రసాతలంబునఁ బ్రవేశించి యాదుష్టరాక్షసుని సంహరించి పూర్వమయం బగు యజ్ఞాంగంబును మరలఁ గొని తెచ్చెదను. మీరు విచారంబు విడిచి స్వర్గంబునకుం బోయి సుఖంబుగా నుండుఁ డని యాశ్వాసించి వారిని బంపివైచెను.

అనంతరము చక్రధరుండగు విష్ణుదేవుండు గంగాదేవి రసాతలంబునఁ బ్రవేశించినమార్గమును భేదించుకొని వరాహరూపముతోఁ బాతాళంబునకుం బోయి మహారణంబు చేసి యటనున్న దుష్టరాక్షసుల నందఱను సంహరించి యజ్ఞమూర్తి నుద్ధరించి తనముఖంబునందు నిలిపికొని [illegible] యనె బహిర్గతుం డయ్యెను. దేవతలందఱును నారాయణదేవునిరాకకై బ్రహ్మగిరియందు నిలిచి ప్రతీక్షించుచుండిరి. వరాహమూర్తియును గదాధరుం డీవిధముగా మరలివచ్చి గోదావరీతీరంబున రుధిరమయంబులగు సర్వాంగములను బ్రక్షాళితంబులుగాఁ జేసికొనియెను. అప్పటినుండియు నచ్చటితీర్థమునకు వరాహకుండం బనునామము విఖ్యాతం బయ్యెను.

శ్రీహరి యీవిధంబుగా నాగంగాజలంబులయందుఁ గృతావగాహుండై వచ్చి యాత్మముఖస్థంబగు నమ్మహాయజ్ఞంబును సురల దేవగణంబుల కర్పించెను. ఆవరాహమూర్తి ముఖంబునుండి యజ్ఞం బప్పు డుత్పన్నం బయ్యెనుగావున నప్పటినుండియు యజ్ఞాంగంబులలోఁ బ్రధానం బగుస్రువంబునకు వరాహరూపంబు ప్రకల్పితం బయ్యెను. ఆవరాహతీర్థం బతిపవిత్రంబును, బుణ్యమయంబును, సర్వకామప్రదం

బు శ్రేష్ఠ నది. అందవగాహనంబు సేయువారికి సకలయజ్ఞఫలంబులును సమకూరంగలవు. ఆతీర్థంబునకుం బోయి యేపుణ్యాత్ముండు పితృదేవతలను స్మరించునో యాతని పితృగణంబులు సకలపాపవిముక్తులై శాశ్వతస్వర్గావాసు లగుదురు.

—♦ కపోతతీర్థమాహాత్మ్యము. ♦—

నారదా! కుశావర్తతీర్థంబును గూర్చి సంపూర్ణముగఁ గీర్తించుట కెవ్వరికిని సాధ్యంబుగాదు. ఆతీర్థస్మరణమాత్రంబుననే మానవులు కృతకృత్యు లగుదురు. అది సకలాభీష్టప్రదాయకం బగుపుణ్యతీర్థము. మహాత్ముం డగుగౌతముండు గంగాదేవిని కుశలచే నావర్తితంబు గావించి యచ్చటికిఁ గొనితెచ్చుటచేతనే యాతీర్థమునకుఁ గుశావర్తంబను నామము గలిగెను. అందు స్నానదానంబులవలనఁ బితృదేవతలు తరింపఁగలరు. సరిల్లలామ మగునీలగంగ నీలాచలమునుండి ప్రవహించుచున్నస్థానమునందు నియమితచిత్తంబుతో స్నానము చేసి యేకొలఁదిసత్కర్మంబు నిర్వర్తించినను మహాఫలంబు లభించుటయే కాక యట్టివానిపితృదేవతలందఱు నుద్ధరింపఁబడుదురు.

ఉత్తమం బగుకపోతతీర్థము త్రిలోకవిఖ్యాతంబైనది. మహాఫలదాయకం బగునాతీర్థముంగూర్చినయితిహాసమును వర్ణించెద నాకర్ణింపుము. పూర్వకాలంబున బ్రహ్మగిరితటంబున దారుణప్రకృతియగు నొకవ్యాధుండు నివసించియుండి నిరంతరమును విప్రులను, సాధువులను, పక్షులను, మృగంబులను సకలజీవులనుగూడ ననేకవిధంబుల హింసించుచుండెను. పాపాత్ముం డగునవ్వ్యాధుండు మిగులఁ గోపశీలుండును; అసత్యవాదియు, భీషణాకారుండును, అత్యుగ్రుండును, వికృతదేహుండును, హ్రస్వభావుండును, నీలనేత్రుండును, ఉన్నతదంతుండును,

హ్రస్వచరణుండును, హరిస్వేదరుండును, గార్దభస్వరుండును, పాశహస్తుండును, క్రూరచిత్తుండును, దారుణచరిత్రుండునై యెల్లప్పుడును ధనుర్బాణములను ధరించి జీవహింసాపరతంత్రుఁడై సంచరించుచుండును. ఆతనిభార్యయుఁ బుత్రులునుగూడ నాతనికనురూపచరిత్రులే నైయుండిరి.

ఒకనాఁడక్కిరాతుండు భార్యచేఁ బ్రేరేపింపఁబడి వేఁటకై సాంద్రారణ్యమధ్యంబునఁ బ్రవేశించి వెదకి వెదకి యనేకమృగంబులను, బక్షులను సంహరించి మఱికొన్నిటిని బ్రాణములతోనే పట్టుకొని జాలమధ్యంబున బంధించి మహానందముతో నమ్మహారణ్యంబునఁ బరిభ్రమించుచుండెను. ఇట్లుండ వేళయతిక్రమించుటయు క్షుత్పిపాసలవలన నాతనికి దేహవైకల్యంబు తటస్థించెను.

అది వైశాఖము. అపరాహ్ణము తిరిగిపోవుచుండెను. వ్యాధుండు మహారణ్యంబునఁ జాలదూరమువఱకును దిరిగితిరిగి పరిశ్రాంతుండై యిఁక వేఁటయందలియుత్సాహంబు విడిచి గృహాభిముఖుండై బయలుదేఱెను. చనుచుండఁగనే యంతలో నీలమేఘములు బయలుదేఱి యాకాశమంతయు నావరించుకొనియెను. తోడనే విద్యుల్లతలును, భీకరగర్జారావంబులును వెలువడియెను. ఝంఝూసమీరములు చెలరేఁగి దెసలఁ బ్రకంపితములుగాఁ జేయఁదొడంగెను. ఆవెంటనే భీకరకరకాపాతంబులతో వర్షధారాపాతం బారంభమయ్యెను. అతిదుస్సహం బగువానసమయంబునఁగూడ నాలుబ్ధకుండు జలధారలందోఁగుచు నింటిమొగంబై పోవుచునే యుండెను. కాని కొంతసేపటి కాతఁడు త్రోవతప్పిపోయెను. మేఘములు కుంభవృష్టిగా వర్షించుచుండెను. వనప్రదేశం బంతయు జలమయమై యుండెను. అందుచే నాతనికి మిట్టపల్లములును, గోతులును, ముండ్లపొదలునుగూడ గోచరింపకుండె

ను. ఆపాపాత్ముని కచ్చటఁ దలదాఁచుకొనుట కొట్టియాశ్రయము నగ పడదయ్యెను.

ఇట్టిస్థితిలో నాతఁడు తనలోఁ దానే " నేనేమిచేయుదును? ఎచ్చటికిఁ బోవుదును? అంతకునిం బోలిన సకలజీవహంతకుండనగు నాకుఁ గూడ నీశిలావర్షము భయంకరముగా నున్నది! ఇచ్చట నాకాశ్రయ మిచ్చువా రెవ్వరు నగపడుటలేదు. ఒక్కచెట్టయినను, మిట్టయైనను గూడఁ గానరాకున్నది. ఏమిచేయుదును? అతివేగముగ నేచెట్టుక్రిందికైన ను బోయి యీవర్షావేగము శాంతించువఱకును దలదాఁచుకొనియెదఁ గాక!" అని భావించుకొనుచు దుత్రగమనంబుతో ముందటికిం బోయి కొలఁదిదూరంబునం దొక మహావృక్షముం గాంచి పన్నిధింగన్న పేదవలె దానిక్రిందికిం బోయి నిలువఁబడియెను. విశాలశాఖావిలసితంబును, పల్లవకుసుమఫలభరితంబు నగుచు వృక్షసార్వభౌమము నక్షత్రములలోఁ జంద్రునివలె, మృగంబులలో సింహమువలె, నాశ్రమంబులలో గృహస్థాశ్రమమువలె, ఇంద్రియంబులలో మనంబువలె శ్రేష్ఠంబై సకలభూతంబులకాశ్రయస్థానం బగుపర్వతరాజముంబోలి విరాజిల్లుచుండెను.

ఆతరువరము నాశ్రయించి యున్నయక్కిరాతునివసనంబులన్నియును వర్షధారలచేఁ దడిసి ముద్దలై యుండెను. ఆయాసముచే దేహమంతయు నవసన్నంబై యుండెను. ఆయవస్థలో నాతఁడు తనదార పుత్రులక్షేమముం గూర్చి భావించుకొనుచు వికలహృదయుండై యె ప్పుడు వర్షము శాంతించునా, యెప్పుడింటికిఁ బోవుదునా యని యానే గపడుచుండెను. క్రమముగా నాదిత్యుం డస్తంగతుండయ్యెను.

ఆవృక్షరాజమునం దొకకపోతము భార్యతోడను, పుత్రపౌత్రులతోడను గలసి మహానందంబున సకలభోగంబుల ననుభవించుచు ని

శ్శంకచిత్తముతోఁ జాలకాలమునుండి యెంతో సుఖముగాఁ గాపురము సేయుచుండెను. పతివ్రతయైన యాతనియిల్లాలు జలానిలవహ్నిభయ వివర్జితం బగు నాతరుకోటరమునందు పతిసహితయై యతిప్రియంబుగఁ గాలక్షేపమొనర్చుచుండెను. కపోతము సర్వదా బిడ్డలతోఁ గూడి యచ్చటనే ప్రొద్దుపుచ్చుచుండెను. దైవవశంబున నీనాఁడు కపోతికపోతంబులు రెండునుగూడ నాహారసంగ్రహంబునకై యావాసంబు విడిచిపోయెను. అందు కపోతముమాత్రము యథాసమయంబున గూఁటికి వచ్చి చేరెను గాని దౌర్భాగ్యముచేఁ గపోతి యక్కిరాతునిజాలంబునఁ దగిలికొనియెను. దాని నాలుబ్ధకుండు ప్రాణములతోనే పట్టుకొని వలలో బంధించి తెచ్చియుండెను.

అప్పుడా కపోతము గృహిణీశూన్యం బగు గృహంబును మాతృహీనం బగు సంతానమును భయంకర మగు వర్షాపాతమును, నాక్రాంతంబగు నంధకారంబును దిలకించి యట్టియున్నసమయంబున భార్యావియోగంబును భావించుకొనుచు ననేకవిధంబులఁ బలవింపఁ దొడంగెను. పాపము తననెచ్చెలి యగుకపోతి యాచెట్టుక్రింద నున్న కిరాతునివలలోఁ దగులుకొనియున్న దన్నసంగతి యెఱుంగఁజాలక, ముక్తకంఠముతోఁ బ్రియురాలిగుణముల నీగతిగాఁదలపోయుచు విలపింపం గడంగెను.

నాహృద్వర్తినియు, కల్యాణియు నగునిల్లా లింకను నింటికి రాలేదు. ఆదేవి నాధర్మంబులకు జనని. నాప్రాణంబుల కధీశ్వరి. ధర్మార్థకామమోక్షంబులను పురుషార్థంబులకు నిత్యసహచరి. ప్రియురాలగు నామె నేను సంతోషముతో నున్నపుడు నగుమొగముతో నలరారుచుండును. కష్టముతో నున్నపుడు నాదుఃఖమును దూరముసేయుచుండును, నాయిల్లాలగు నామె నాయాలోచనములయందు సఖియై సర్వదా

నావచనానుసారంబుగఁ బ్రవర్తించుచుండును. అయ్యో! ఆదిత్యుండస్తంగతుండై చాలసేపయినది. కల్యాణి యగునామె యింకను రాలేదు. నాప్రేయసి, నాకంటె నతిరిక్తంబు లగు వ్రతంబులనుగాని మంత్రంబులనుగాని దైవక్రియలనుగాని ధర్మములనుగాని యజ్ఞములనుగాని యెఱింగినది గాదు. ఆమె నిరంతరగానంబును పతిప్రాణయు, పతివ్రతయు, పతిమంత్రయు పతిప్రియయు నై యుండును. ఏకారణముననో శుభానన యగునామె యింకను నిల్లు చేరలేదు. నేనేమి సేయుదును? ఎచ్చటికిఁ బోవుదును? గృహిణీవిహీనంబగు నీగృహము భయంకరారణ్యము వలెఁ గానంబడుచున్నది. లక్ష్మీస్వరూపిణి యగు నామె యున్నప్పుడు భయంకరసమయములయందుగూడ నీగృహము శోభాయుక్తమై విరాజిల్లుచుండెడిది. గృహిణియే గృహ మని చెప్పఁబడుచున్నది. ఆమె యింకను నిలు సేరకుండుటకు హేతు వేమై యుండునో! భార్యావియుక్తుండనై నే నొకనిముసమైనను ప్రాణములను భరింపఁజాలకున్నాను. ప్రియకరంబు లగు నీప్రాణములను బరిత్యజించెదనుగాక! అయ్యో! నోరెఱుంగని యీపసిబిడ్డల కేగతి గల్పించి ప్రాణములను విడువగలను? అని యనేకవిధంబుల వాపోవుచుఁ గపోతము దుఃఖింపందొడంగెను.

అప్పు డక్కిరాతునివలలోఁ దగులుకొని నిరుపాయమై పడియున్న కపోతి భర్త్రువిలాపంబుల నాలకించి శోకగద్గదస్వరముతోఁ దనభర్తం గూర్చి ఖగరాజా! నే నీవ్యాధునిజాలమధ్యంబునఁ జిక్కుకొని వివశనై పడియున్నదానను. మహామతీ! హింసాపరుం డగు నీలుబ్ధకుండు నన్నుఁ బాశములచే బంధించి తెచ్చియున్నాఁడు. ఏమైన నేమి? నేను ధన్యురాలను. నీచే ననుగ్రహింపఁబడి నాజీవితము సఫలమైనది. ఏమనిన, నాపరోక్షమునందు మద్గుణకీర్తనంబు గావించుచున్న ప్రాణేశ్వరుని ప్రియమధురవచనంబులను వినఁగలిగితిని. నాయందు దక్షిగు

ణంబు లున్నను లేకున్నను నేను గృహాశ్రమాల నైతి ననుట కెట్టిసంశ
యంబును లేదు. ప్రాణనాథుండు పరితుష్టుం డగుటకంటెఁ బతివ్రతల
కు భాగ్య మేమున్నది ? పతి సంతుష్టుం డగునేని సతులయెడ సకలదే
వతలును సంతుష్టు లగుదురు. స్వామి యసంతుష్టియే సతులకు నిశ్చ
యముగా సర్వనాశనకారణమైనది. నీవే నాస్వామివి. నీవే నాదేవత
వు. నాప్రభుండవును మిత్రుండవును పరమాశ్రయస్థానంబును నీవే.
వ్రతంబును, పరబ్రహ్మంబును, స్వర్గంబును, మోక్షంబును నాకు నీ
కంటె నన్యంబులు గావు. కల్యాణమూర్తీ ! నీవు నాకొఱ కెంతమా
త్రంబును దుఃఖింపవలదు. నీమనంబును, నీధర్మమునందే సుస్థిరంబు
గాఁ జేసికొనుము. నేను నీయనుగ్రహంబుచే నఖిలసుఖభోగంబులును
ననుభవించితిని. ఇఁక నాకొఱకు విచారించుటవలనఁ బ్రయోజనం బే
మియును లేదు. స్వధర్మనిర్వహణంబునకై సర్వేశ్వరుని ధ్యానించుచుఁ
గాపాడుకొనుచుండుము.

అని యివ్విధంబున నాశ్వాసించుచున్నప్రియురాలి యుపదేశ
వాక్యంబులు నాలించి చటాలునఁ గొమ్మపై నుండి యక్కపోతము క్రిం
దికి వ్రాలి సంబంధమధ్యవర్తిని యగు తనహృదయేశ్వరిచెంత కరుదెంచి
మృతప్రాయుండై పడియున్న యమ్మొఱకుటెఱుకను, బంధింపఁబడియు
న్నభార్యను వీక్షించి ప్రియసీ ! ఇప్పు డిక్కిరాతుం డచేతనప్రాయుం
డై యున్నవాఁడు. కావున నిదియే మంచిసమయము. నీకు బంధ
మోక్షణంబు గావించెదను. అని వక్కాణించుటయుఁ గపోతి తనప్రా
ణనాథునిం గాంచి మహాభాగా ! నీవు నాబంధమోచనంబునకై ప్రి
యాసపడవలదు. ప్రాణిగణంబుల యన్యోన్యసంబంధము చిరస్థాయి
గాదుగదా ! ఖేచరంబు లగు విహంగగణంబులు వ్యాధులకు నాహార
స్వరూపంబులుగా నిర్దేశింపఁబడినవి. జీవులకు జీవులే యాహారంబులు.

వచ్చి యాజ్వాలతాకాష్ఠంబును గిరాతునిసన్నిధినుంచి శుష్కతృణపర్ణం బుల దానిపై వైచి పక్షంబులచే విసరుచు నగ్నిని బ్రజ్వలింపఁజేసెను. అప్పు డయ్యనలజ్వాలలవలన శీతపీడితంబులై యవశంబులైయున్న యాలుబ్ధకుని యంగకంబు లన్నియును చేతుకొనియెను.

అట్లు సచేతనుం డయ్యును నాఁకలిబాధచేఁ దూలిపోవుచున్న యావ్యాధుం గాంచి కృపారసతరంగితాంతరంగ యగుకపోతి జాలిపడి పావనచరిత్రుం డగుతనపాణేశ్వరుం గాంచి మహాభాగా! కర్తవ్యకుశలుండ వగునీవిప్పుడు నేర్పుతో నాబంధవిమోచనంబు గావింపుము. నేను నాదేహముచే క్షుధార్తుం డగునీయభ్యాగతునకుఁ దృప్తివిధానంబు నాచరించెదను. ఓసువ్రతా! ఇట్లు చేసితివేని లోకంబునం దతిథిపూజనంబు గావించుపుణ్యాత్ములకుఁ గరతలామలకంబు లగుపుణ్యఫలంబు లన్నియు నీవు లభింపఁగలవు.

అని కపోతి విన్నవించుటయుఁ గపోతంబు, శుభాననా! మనీయసహధర్మిణి వగునీవు, నేను జీవించియుండఁగనే స్వతంత్రముగ ధర్మాచరణంబు సేయుట యుచితము గాదు. ఇయ్యతిథికిఁ బ్రియానుష్ఠానంబు గావించుటకు నేనే యర్హుండను. సకలధర్మవేదిని వగునీవింతుల కనుమతింపవలయును. అని చెప్పి పత్నిస్వాతంత్ర్యంబు నపేక్షింపకుండఁగనే కపోతం బయ్యనలంబునకు ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణంబు సేసి చతుర్భుజుండును, విశ్వాత్మకుండును, శరణ్యుండును, భక్తవత్సలుండు నగుమహావిష్ణువును సంస్మరించుచు, సాక్షాద్విష్ణుస్వరూపుండవగునోయభ్యాగతా! నన్నాహారంబుగాఁ బరిగ్రహింపు మని ప్రార్థించి యగ్నిప్రవేశం బొనర్చెను. అగ్నిజ్వాలామధ్యంబున నాక్షణంబునందే నిర్జీవమై పడియున్న యక్కపోతముం గాంచి నిరంతరహింసాపరాయణుండును, వజ్రకఠోరహృదయుండును నగునక్కిరాతుండు, ఛీ! ఛీ! మానవదేహధారణముం

గాంచియున్న నా జీవితము నిరర్థకమైనది. కలుషదూషితం బగు నాకా యపోషణంబుకొఱకు నీపక్షిరాజము తనపవిత్రజీవితము నిప్పుడు తృణప్రాయముగా విసర్జించివైచినది. ఆహా! మానవుండ నయ్యును నేనెంతటిక్రూరకర్ముండ నైపోయితిని! అని యనేకవిధంబులఁ బశ్చాత్తాపదుఃఖితుండై లుబ్ధకుండు పరితపించుచున్నసమయంబునఁ గపోతి యాతనిం గాంచి ఓమహాభాగా! సత్వరముగ నాబంధవిమోచనంబుఁ గావింపుము. అదిగో! స్వర్గాభిముఖంబుగఁ జనుచున్న నాస్వామి యప్పుడే చాల దూరగుఁడైపోవున్నాఁడు. అని హృదయావేగముతో నెలుంగెత్తి ప్రార్థించుటయుఁ, గిరాతుండు భీతుండునుంబోలెఁ దత్క్షణంబ పక్షిరమణిబంధవిమోచనంబుం గావించెను.

తోడనే యక్కపోతి విదగ్ధంబైన విభునిదేహమునకుఁ బ్రదక్షిణంబుసేసి యగ్నిసన్నిధానంబు గావించుకొని పతితోడియనుగమనమే పతివ్రతలకుఁ బరమధర్మము. సతుల కిదియే ప్రశస్తమార్గం బని వేదంబులు కీర్తించుచున్నవి. ఈసద్ధర్మము జగమంతటను సమాదృతంబై యున్నది. పాములవాఁడు పుట్టలోనుండి పామును బలములోలంది బైకిఁ దీయునట్లు భర్త తనతేజముచే సహధర్మిణిని స్వర్గమున కాకర్షించుకొనును. పతి ననుగమించిన పతివ్రత సార్ధకోటివత్సరంబులపర్యంతము స్వామితోఁ గలసి స్వర్గంబున సకలోపభోగంబుల ననుభవించుచుండును. అని ప్రశంసించుచుఁ గపోతి భూదేవికిని గంగాదేవికిని తన నివాసం బగు వనస్పతిరాజంబునకును బ్రణామంబుల నాచరించి, తన సంతానంబునకు సమాశ్వాసపూర్వకంబుగా మహాభాగా! నీప్రసాదంబుచే నాకిప్పుడు సతీధర్మనిర్వహణసౌభాగ్యము లభించినది. నీవిఁక నా సంతానమును క్షమింపుము. నేను నాభర్తతోఁ గలిసి స్వర్గధామంబునకుఁ బోవుచున్నాను. అని పతివ్రత యగు నాశకుంతసతీమణి పలుకు

చు పావకజ్వాలాపరివేశంబుం గావించెను.

ఆసమయంబున వ్యోమమండలమునుండి జయజయధ్వానంబులు దశదిశలం బ్రతిధ్వనితంబు లయ్యెను. తత్క్షణమే యావిహంగదంపతులు విబుధదంపతులం బోలి సూర్యసన్నిభం బగు సుందరవిమానారూఢులై యాకాశంబున వెలుంగుచు హర్షావిష్టుండును, విస్మయవిహ్వలుండును నగు నావ్యాధు నవలోకించి మహామతీ! మే మిప్పుడు దివ్యధామంబునకుం బోవుచున్నారము. సెలవొసంగుము. నీవు మా కతిథివి. మాస్వర్గగమనంబునకు సోపానస్వరూపుఁడవు. నీకు నమస్కారము. అని పలుకుచున్న విమానారూఢు లగునవ్విహంగదివ్యదంపతుల నవలోకించి ప్రాణిహింసాపరాయణుం డగు నావ్యాధుండు తత్క్షణంబ ధనుశ్శరాదిమృగయాపరికరంబుల నన్నిటిని దూరంబుగ విసరి పాఱనైచి కృతాంజలియై ఓదివ్యదంపతులారా! మీరు నన్నిచ్చటఁ బరిత్యజించి పోవలదు. అజ్ఞానుండగు నిస్సారవ్యాధమునియెడల నించుక సత్కృపాప్రదానంబు గావించుట సాధువు లగు మీకవశ్యకర్తవ్యము. నేనిప్పుడు మీకు మాననీయుండ నగునతిథిని. నాపాపనిష్కృతి కుపాయం బుపదేశించి మఱిపోవలయును.

అని పశ్చాత్తప్తహృదయుండగు లుబ్ధకుండు ప్రార్థించుటయుఁ బక్షిదంపతులు పరమాదరంబున నీవుగౌతమీతీరంబునకుం బొమ్ము. నీ కచ్చట శుభం బగుఁగాక. నీచేసినపాపంబు లన్నియును పరమపావనియగు గోదావరినదిసన్నిధిని నివేదింపుము. అచ్చట నీవొకపక్షంబు వఱకు నిలిచి ప్రతిదినంబు నందలి పవిత్రజలంబులలో నవగాహనంబు సేయంజాలితివేని నీసర్వపాపంబులును భస్మీభూతంబు లగును. అనంతరము మరల నొకసారి యాగంగావగాహనముం గావించితివేని ముక్తపాపుండవై పవిత్రుండవగు నీ కశ్వమేధఫలంబు లభించుటయేకాక

నీవు పుణ్యాత్ముండ వయ్యెదవు. సరిద్వరయగు గౌతమీదేవి బ్రహ్మ విష్ణుమహేశ్వరులనుండి సముత్పన్న మైనది. కావున నందు మఱియు నొకసారి స్నానముచేసితివేని కలుషితంబగు నీదేహమును బరిత్యజించి శ్రేష్ఠంబగు విమానంబు నధిరోహించి నిశ్చయముగా స్వర్గధామము ను జేరఁగలవు.

అని యానతిచ్చుటయు లుబ్ధకుండు సంప్రీతుండై పక్షిదంపతు లవచనానుసారంబుగ సకలకర్మంబులను నిర్వర్తించి దివ్యవిమానారూ ఢుండును దివ్యరూపధరుండును దివ్యమాల్యాంబరభూషితుండును ది వ్యాప్సరోగణసేవితుండును నై పూర్వగతులగుకపోతదంపతులంబోలి యాతండును గౌతమీప్రభావంబున స్వర్గగతుం డయ్యెను. అప్పటినుం డియు నచ్చోటి పావనతీర్థము కపోతనామంబునఁ బ్రసిద్ధంబయ్యెను. ఆ తీర్థరాజమునందు, స్నానదానపితృపూజనజపయజ్ఞాదిసకలకర్మంబులును గూడ నక్షయఫలదాయకంబులు కాఁగలవు.

—♦ కుమారతీర్థప్రశంస ♦—

కుమారా! కార్తికేయంబు, కౌమారంబు నను నామంబులచేఁ బ్రసిద్ధం బగు నొకతీర్థము విరాజిల్లుచుండును. ఆతీర్థనామశ్రవణమా త్రంబుననే మానవులు కులవంతులు, పుత్త్రవంతులు నగుదురు. పూ ర్వకాలంబున తారకాసురుండు నిహతుండై దేవతలు స్వస్థచిత్తులై యున్నసమయంబునఁ బార్వతీదేవి సంప్రీతచిత్తముతో జ్యేష్ఠపుత్త్రుం డగు కార్తికేయుం గాంచి కుమారా! ఈత్రిభువనమధ్యంబున నీకు మ నఃప్రియంబు లగుభోగ్యపదార్థంబుల నన్నిటిని నాయాజ్ఞచేతను నీజన కుం డగుమహాదేవుని యనుగ్రహంబువలనను యథాసుఖంబుగ వను భవింపు మని యానతిచ్చుటయు మాతృవచనానుసారంబుగఁ గార్తికే

యుండు, మహోత్సాహంబుతో బలవంతముగా మనస్సుఖంబుకొఱకు దేవపత్నీగణంబుల ననుభవింపఁదొడంగెను. అమరరమణీమణులుగూడ నట్లే యక్కుమారునియెడల సమాసక్తహృదయులై సంచరింపందొడంగిరి.

ఓనారదా! అప్పుడు సమస్తదేవతాపత్నులును కార్తికేయునిచే ననుభుక్తలగుటం గాంచి సురగణంబు లాతనియకార్యంబును సహింపఁజాలక త్రిలోకమాత యగు పార్వతీదేవిచెంతకుం బోయి కుమారుని దుండగంబులను సవిస్తరంబుగా నివేదించుటయు, నద్దేవి మిగుల విచారించి కుమారునిం బిలిపించి యెన్నియో విధంబుల మందలించెనుగాని మహాసనుండుమాత్రి మెంతకును సన్మార్గంబునకు రాఁడయ్యెను. అప్పుడు కుమారవత్సల యగు భవానీదేవి సాభుభావనశంబున నాత్మనందనున కెట్టి యనర్థంబు వాటిల్లునో యని పుత్రస్నేహంబునఁ జింతాకులితహృదయయై దేవకార్యంబు నిర్వర్తించుటకును దేవపత్నీగణంబుల రక్షించుటకును బహుప్రకారంబుల నాలోచించి యొక్కయుపాయంబు నిశ్చయించి జగన్మయి యగు నాదేవి మదానునుండు కామించు నమరకాంతలయందు దావహించియుండెను. అంతఁ గుమారుండు తాను కామించియున్న యేదేవతరుణీమణిచెంతకుం బోయి తిలకించినను ఆదివ్యకాంతయందు మాతృదేవత యగు నంబికామూర్తియే దృగ్గోచరంబగుచుండుటయు నాతఁడు లజ్జితుండై యామెకు నమస్కారంబు సేయుచు వెడలిపోవలసినవాఁ డగుచువచ్చెను. ఇట్లాతనికి సకలదేవాంగనామూర్తులయందును నిజమాతృమూర్తియే కానవచ్చుచుండుటం జేసి జగంబంతయు మాతృదేవతామయం బయియున్నట్టు లాతనికిఁ దోఁచినంతనే వైరాగ్యోదయం బయ్యెను. అప్పు డాతనికి భోగప్రవృత్తి నుండి నివృత్తి గలిగించుటయే తల్లియుద్దేశ మని యాతనికిఁ దోఁచెను.

తల్లి-న్నుద్దేశ మదియే యైయున్నయెడలఁ దొలుదొల్తఁ దనకు భోగప్ర వృత్తి గలిగించుటకుఁ గారణ మేమై యుండు నను సంశయముకూడ నా తనికిఁ గలిగెను. తల్లి తనయెడలఁ గావించిన యీసమస్తవిషయంబులు ను హాస్యాస్పదంబుగా నుండె నని యాతఁడు భావించుకొనెను.

కుమారుం డివ్విధంబుగ ననేకాలోచనంబులు గావించుకొని ల జ్జితుండై గౌతమీతీరంబునకుం బోయి నదీగర్భంబునఁ బ్రవేశించి, తల్లీ! నాప్రార్థనము నాకర్ణింపుము. ఈక్షణమునుండి స్త్రీరూపధారి ణు లగు సకలజీవులును నాకు మాతృసమాన లగుదురుగాక! అని వ చించునంతలో సర్వజ్ఞుం డగు శంకరుండు పార్వతీసహితుండై సాక్షా త్కరించి, అఁగు మాఁగు మని నివారించుచుఁ బుత్త్రుని కెట్టివరప్రదా నంబు గావింపవలయు నని యాలోచించుచుండఁ గృతాంజలిపుటుం డగు స్కందుండు తండ్రిం జూచి యిట్లనియెను. దేవదేవా! నేను దేవసేనానాయకుండనై దేవేంద్రునివలె విరాజిల్లుచున్నాను. నీతన యుండగు నట్టిభాగ్యమే నాకుఁ జాలును. అన్యవరంబులతో నా కింకఁ బ్రయోజన మేమి యున్నది? కాని, నీవు నా కొకవరంబును బ్రసా దింపవలయు నని భావించుచున్నాను. కావున నో దేవా! నే నిప్పుడు నాకొఱకుఁ గాదు—జగద్ధితంబును గోరి ప్రార్థించుచున్నాను. ప్రస న్నుండవై నీ వామోదింపవలయును. గురుపత్నీగమనంబు గావించిన మహాపాతకు లీగౌతమీజలంబుల నవగాహనంబు గావించినంతనే ధూతపాతకు లయ్యెదరుగాక! ఈనదియందు దోలలాడిన తిర్యగ్జాతులు గూడ నుత్తమజన్మంబులం గాంచి రూపగుణసంపన్నంబు లగుంగాక! ఇదియే నాప్రార్థనము.

అని కుమారస్వామి గోరుటయు నంబికానాథుం డట్లే యగుం గాక యని యనుగ్రహించెను. అప్పటినుండియు నాపుణ్యతీర్థము కా

్తికేయతీర్థంబు నాఁ బ్రఖ్యాతం బయ్యెను. అందు గావించిన స్నాన దానాదులు సకలయజ్ఞఫలదాయకంబులు.

——♦ కృత్తికాతీర్థవృత్తాంతము. ♦——

కార్తికేయతీర్థంబునకుఁ దరువాత కృత్తికాతీర్థము ప్రసిద్ధమైనది. అందు మజ్జనం బాచరించినంతమాత్రమున సోమపానఫలంబు లభించును. పూర్వకాలంబునఁ దారకాసురసంహారణార్థము హుతాశనుండు భగవానుం డగుమహేశ్వరుని యమోఘవీర్యమును పానము గావించెను. అమ్మహాతేజము నాస్వాదించుటవలన దివ్యతేజుం డగువైశ్వానరు నవలోకించి యరుంధతి తక్కఁ దక్కినఋషిపత్నులందఱును గామసంచలితహృదయ లైరి. అప్పు డయ్యగ్నిదేవునివలన నయ్యార్యలును గర్భవతులై తపోనిష్ఠలును, వరిష్ఠలు నగుటం జేసి తముకావించిన యసత్కార్యంబునకుఁ బశ్చాత్తాపహృదయలై యేమియు నుపాయంబు గానక విచారించుచుఁ బోయి గంగాజలంబులఁ బ్రవేశించిరి. తోడనే వారిగర్భంబులు నిస్సృతంబులై గంగాజలోపరిభాగంబున విలక్షణాకృతితోఁ దేలియాడుచు వాయువశంబున ఫేనాకృతితోనున్న యవి యన్నియుఁ గలిసికొనుటంజేసి వానినుండి యేకమూర్తియు, షడాననుం డగుకుమారుం డుదయించెను.

ఋషిభార్యలీవిధంబుగా గర్భపాతంబులు గావించుకొని తమతమమందిరంబులఁ బ్రవేశించినంతనే వికృతరూపములతోఁ గానంబడుచున్నవారిం గాంచి ఋషులు సంశయించి "మోచంచలహృదయలారా! సతీజనంబున కెన్నటికిని స్వేచ్ఛాచరణంబు సమంజసంబు గానేరదు. కలుషమతులగు మీకీయాశ్రమంబుల నిలుచుట కొంతమాత్రము నర్హత లేదు. శీఘ్రముగ మీరాయిచ్ఛవచ్చినచోటికిఁ బొండు"

అని గర్జించి పరిత్యజించుటయు ఋషిపత్నులు చేయునది లేక తమ యకృత్యంబును నిందించుకొనుచు నతికరుణంబుగా దుఃఖించుచుండ నారదుండు వారిచెంతకరుదెంచి రమణీమణులారా! మీరూరక యేల దుఃఖించెదరు? మహేశ్వరాత్మజుండును, దారకాంతకుండు నగుతావకాత్మజుండు గాంగేయుండును, ఆగ్నేయుండును నై విరాజిల్లుచున్నవాఁడు. మీరందఱు నేకమై పోయి యాతని నాశ్రయించినచో మహాత్ముండగు నాతఁడు మీయభీష్టఫలదానంబు గావింపఁగలఁడని యుపదేశించెను.

దేవర్షి యగునారదుం డిట్లునివృత్తిమార్గంబు నిరూపించుటయు నారమణీమణులింక యూఱడిల్లి తత్క్షణమే యందఱుంగలసి బయలుదేఱి యక్కుమారుని చెంతకుంబోయి తమవృత్తాంతం బంతయు సవిస్తరంబుగా నాతనికి నివేదించిరి. అప్పుడు కుమారుండు వారియెడలఁ గరుణించి యోతల్లులారా! మీరందఱును గలసి గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యందలిపవిత్రజలంబులలో స్నానంబు సేయుచు మహేశ్వరుని నిరంతరము నారాధించుచుండుఁడు. నేనచ్చటికి వచ్చి మిమ్మందఱను స్వర్గంబునకుఁ బంపించెదను.

అని చెప్పుటయుఁ గృత్తికాగణంబులు కార్తికేయుని వచనానుసారంబుగా గౌతమీగంగం జేరి యందు మజ్జనంబులు గావించుచు మహేశ్వరునర్చించి పరమేశ్వరప్రసాదంబునఁ బవిత్రలై సురమందిరగమనంబు గావించిరి. అప్పటినుండియు నాతీర్థమునకు కృత్తికాతీర్థంబను నామంబు గలిగెను. కార్తికమాసంబునఁ గృత్తికానక్షత్రసంకలితంబగు శుభదినంబున నందవగాహనంబు సేయువారికి సకలయజ్ఞఫలంబులును సిద్ధింపఁగలవు. ఆతీర్థమును స్మరించుచుండువారును, దన్మాహాత్మ్యంబు

నాకర్ణించుచుండువారును సర్వపాపవిముక్తులై దీర్ఘాయుష్మంతు లగు దురు.

—♦ దశాశ్వమేధతీర్థసంకీర్తనము. ♦—

బ్రహ్మదేవుం డిట్లు చెప్పందొడంగెను. మునివరులారా! దశాశ్వమేధతీర్థస్మరణంబున నశ్వమేధఫలలాభం బగును. విశ్వకర్మకు శ్రీమంతుం డగు విశ్వరూపుం డనుతనయుండు గలండు. అతనికిం బ్రథముండనుపుత్రుండు గలిగెను. ఆపుత్రునకు భౌవనుం డనునందనుం డుదయించి సర్వశాస్త్రజ్ఞుండును సార్వభౌముండు నగుచుండెను. ఆమహాత్ముం డొకప్పుడు తనపురోహితుం డగుకశ్యపు నవలోకించి యోమునిచంద్రా! ఒక్కసారిగాదశాశ్వమేధంబులు నిర్వర్తింపవలయు నని నాకు మిగులం గుతూహలముగానున్నది. కాని యీయజ్ఞంబులనన్నిటిని గావించుటకుం దగినపుణ్యస్థలంబేదియో యాలోచించి నిశ్చయింపవలయు నని వేడుకొనియెను.

అప్పుడు కశ్యపుండు బాగుగ నాలోచించి మహీపాలశేఖరా! పూర్వకాలమునుండియు నేస్థలంబున మహాక్రతువులన్నియును నిర్వర్తింపంబడుచుండెనో యాపవిత్రస్థానమే మనయజ్ఞానుష్ఠానంబునకును గూడ ననుకూలంబైనది. అని బోధించుటయు భౌవనుండు సమ్మతించి కశ్యపుండు నిర్దేశించినపావనస్థలమునందే యజ్ఞారంభంబు గావించెను. అనేకులగుమహర్షులు ఋత్విక్కర్మంబులయందు నియుక్తులై పని చేయుచుండిరి. పురోహితోపదేశానుసారంబుగా దశాశ్వమేధంబులును బ్రవృత్తంబు లయ్యెను కాని యెంతప్రయత్నించినను నయ్యజ్ఞంబులు సంపూర్ణంబులు గాక యుండెను.

అందుచే భౌవనుండు చింతాక్రాంతుండై సుమ్నులగుఋను బది

త్యజించి మఱియొకప్రదేశమున మఖారంభంబు గావించెను గాని యచ్చటఁగూడ ననేకము లగుసంతరాయంబులు తటస్థించెను. ఎంతయు త్సాహముతోఁ గార్యనిర్వహణంబు సేయుచున్నను యజ్ఞంబు లపరిపూర్ణంబులగుటం జేసి భావనుండు మిగులవిచారించి పురోహితుం డగుకశ్యపుం గాంచి మహాత్మా! మదీయంబులగునీయజ్ఞంబులు దేశకాలదోషంబుననో, నీదోషంబుననో, నాదోషంబుననో గాని సంపన్నంబులుగాక యున్నవి. ఇఁక నుపాయాంతర మేమున్నది! అని విచారముతోఁ బలుకుటయుఁ గశ్యపుండును జాలచింతించి భావనసహితుండై బృహస్పతికి జ్యేష్ఠభ్రాత యగుసంవర్తకునిపాలికిం బోయి మహాత్మా! మేమొక్కసారిగా దశాశ్వమేధంబులు గావింప సంకల్పించి యుంటిమి. అట్టిసత్కార్యనిర్వహణంబున కనురూపం బగునుత్తమప్రదేశం బెయ్యదియో, యట్టిసత్కార్యంబును సామర్థ్యముతోఁ దీర్పంగలగురుం డెవ్వరోయానతీయవలయు ననిప్రార్థించెను.

ఋషిశ్రేష్ఠుం డగుసంవర్తకుం డప్పుడించుకసేపు ధ్యాననిష్ఠుండై యాలోచించి పూజ్యులారా! మీరు త్రిలోకగురుం డగుబ్రహ్మదేవుని చెంతకుం బోయి యీవిషయంబును నివేదింపుఁడు. అద్దేవుండు మీయుత్తమ కర్మానుష్ఠానంబునకుఁ దగిన పుణ్యస్థలంబును నిర్దేశించి మీకెఱింగింపఁగలఁడు. అని యుపాయంబు నిరూపించుటయు నప్పు డారాజపురోహితులిరువురును నాచెంతకు వచ్చి ప్రణామపాద్యసంబులు గావించి సమస్తవృత్తాంతంబును సవిస్తరంబుగా నివేదించుటయు నేను బాగుగ నాలోచించి భావను నుద్దేశించి, రాజేంద్రా! మీ రిప్పుడు గౌతమీతీరంబునకుం బొండు. పుణ్యంబు లగు యజ్ఞకర్మంబు లాపవిత్రదేశంబునఁ బరిపూర్ణంబులు గాఁగలవు. మీ కిఁక వేఱొకగురునితో నావశ్యకంబు లేదు. వేదపారగుం డగునీకశ్యపుఁడే గురుశ్రేష్ఠుండై మీ

యజ్ఞకర్మంబుల సంపన్నంబులుగాఁ జేయఁగలఁడు. ఈగురుని యను గ్రహంబునను, గౌతమీప్రసాదంబునను నీ వచ్చటఁ గావించు నేకా శ్వమేధంబువలననే దశాశ్వమేధఫలంబు లభింపఁగలదు.

అని యుపదేశించుటయు, భౌవనుండు సంప్రీతుండై ప్రణామ పూర్వకంబుగా నాకడ సెలవు గైకొని కశ్యపసహితుండై గౌతమీతీ రంబునకుం బోయి యచ్చట నశ్వమేధయాగదీక్షితుం డయ్యెను. అ ప్పు డయ్యజ్ఞరాజం బగు హయమేధము సముచితారబ్ధంబై యథాకా లంబునఁ బరిపూర్ణం బయ్యెను. అప్పుడు రాజగు భౌవనుండు భూదా నంబు గావించుట కుద్యుక్తుండు కాఁగా, ఋత్విగ్గణంబులును, బ్రాహ్మ ణులును, సభాసదులును గూడ నత్యాశ్చర్యముతో నాకర్ణించుచుండ నాకాశవాణి, 'ఓరాజా! నీవు మీపురోహితుఁ డగుకశ్యపునకు సమ స్తభూమండలంబును సంప్రదానంబు గావించుటకై సంకల్పించితివి. నీసత్సంకల్పమాత్రంబుననే సమస్తంబును సంపన్నంబైనది. కావున నీ వికఁ భూదానసంకల్పమును బరిత్యజించి మహాఫలజనకం బగు నన్న దానంబును గావింపుము. ఈగంగాపులినతలంబునఁ గావించిన యన్న దానఫలము త్రిలోకమధ్యంబున మఱియెందును లభింపఁబోదు. శ్ర ద్ధాసహితంబుగ నన్నప్రదానమును గావించినచో నెట్టిపుణ్యంబు లభిం చునో ప్రశంసించు సామర్థ్య మెవ్వరికున్నది? బహుదక్షిణాన్వితం బగునీయశ్వమేధముం గావించి నీవు కృతకృత్యుండ వైతివి. నీకు భద్రం బగుఁగాక.

అని యాకాశవాణి బోధించినను, మహారాజగు భౌవనుండు మహీదానసంకల్పంబును విడువకుండుటచే భూదేవి స్వయముగా నాతని నుద్దేశించి సార్వభౌమా! మాటిమాటికి నన్ను దానముసేయవలదు. నేను జలమధ్యంబున నిమగ్ననై యుందును. కావున నీవు నన్నెట్లును

దానముచేయఁజాలవు. నీసంకల్పమును విడువు మని పల్కుటయు, భావనుండు భీతుండై, దేవీ! నేనెట్టిదానమును గావింపవలయు నని యడుగుటయు, భూదేవి మరల సకలబ్రాహ్మణసమక్షంబున నోరాజా! ఈగౌతమీతటంబునఁ దిలలు, గోవులు, ధనము, ధాన్యములు మొదలగు మఱియే యితరవస్తువులు దానముచేసినను అక్షయఫలప్రాప్తిగాఁగలదు. ఇట్టిచో నీవు న న్నేల దానముచేయవలయును? ఈగౌతమీతీరంబునకు వచ్చి యేకగ్రాసమాత్రంబైన నన్నదానంబును గావించినవాఁడు సమస్తదానంబులును గావించినవాఁ డగును. ఇఁక భూదానముతోఁ బ్రయోజన మేమున్నది? అని చెప్పుటయు సార్వభౌముండగు భావనుండు, పృథ్వీదేవివచనంబులు పుణ్యసంగతంబు లని భావించి బ్రాహ్మణులకుఁ బ్రచురాన్నదానంబులను గావించెను. అప్పటినుండియు నాతీర్థము దశాశ్వమేధిక మని ప్రసిద్ధం బయ్యెను. అందవగాహనంబు గావించువారికి దశాశ్వమేధఫలంబు లభియించును.

—♦ పైశాచికతీర్థప్రస్తావనము. ♦—

బ్రహ్మదేవుండు మరల నిట్లనియెను. పైశాచికతీర్థము బ్రహ్మవాదులగు మునిగణంబులచే నిత్యపూజితం బైనది. గౌతమీదక్షిణతటంబునం గల యాతీర్థస్వరూపమును వర్ణించెదను. బ్రహ్మగిరిపార్శ్వంబున నంజననామకం బగు నొకశైలంబు గలదు. ఆపర్వతంబున నంజన యనునొక యప్సరస శాపభ్రష్టయై నివసించుచుండెను. ఉత్తమాంగముంబట్టి యామె వానరివలెఁ గానవచ్చుచుండెను. ఆమెభర్త కేసరి. ఆతని కద్రిక యను నింకొకభార్య గలదు. ఆమెయును శాపభ్రష్టయగునచ్చరయే. ఆమె యుత్తమాంగము మార్జాలముం బోలియుండును. అయ్యద్రికకూడ నంజనశైలమందే నివసించుచుండెను. ఒక

ప్పుడు బ్రహ్మాస్త్రాగ్ని నాతఁడు కేసరి దక్షిణసముద్రసన్నానమునకుం బోయి యుండెను.

ఆసమయంబున నగస్త్యమునీంద్రుం డయ్యంజనశైలంబున కేతెంచుటయుఁ బ్రణామపూర్వకంబుగ నయ్యంజనయు, నద్రికయు సమ్మునిసత్తముని యథావిధిగఁ బూజించిరి. అప్పు డగస్త్యమునీంద్రుం డు వారియెడలఁ బ్రసన్నుండై వరప్రార్థనంబు గావింపుఁ డని వక్కాణించుటయు, నారమణీమణులలో నొక్కతె సర్వోత్కృష్టబలుం డగునొకకుమారుని, రెండవయామె సర్వలోకహితుం డగునొక్కపుత్త్రునిఁ గోరుకొనిరి. అగస్త్యుండును నట్లే యగు నని యనుగ్రహించి దక్షిణాభిముఖుండై వెడలిపోయెను.

అనంతరము గొంతకాలమున కొకనాఁడు, పర్వతోపరిభాగంబున నంజనయు, నద్రికయు సవిలాసంబుగ నృత్యగీతవినోదంబులును, హాస్యాలాపంబులును గావించుచు సంచరించుచుండ వాయుదేవుండును, నిర్ బుతియు వారిం గాంచి కామావిష్టహృదయులై మందహాసవదనంబులతో సత్వరంబుగ వారిచెంత కరుదెంచి, ఓకాంతామణులారా! మేము వరప్రదుల మగుదేవతలము. మీ యిరువురును మాయిద్దఱకును భార్యలు గావలయును. అని కోరుటయు, నక్కాంతామణు లిరువురును సమ్మతించిరి. అనంతర మంజనాదేవిగర్భంబున వాయుదేవుని వలన హనుమంతుండును, అద్రికాగర్భంబున నిబుతివలన నద్రినామకుం డగు నొకపిశాచప్రవరుండును జనియించిరి. అప్పుడా మునిమణులు వారిం గాంచి దేవతాప్రవరులారా! యుష్మత్ప్రసాదంబున మీాయనుగ్రహంబుచే మా కియిరువురుతనయులును లభియించినారు. కాని, దేవేంద్రునిశాపంబుచే మాయుత్తమాంగంబులు వికృతంబులును దూషితంబులు నై యున్నవి. కావున మీారిప్పుడు మాదోషక్షాళనంబున

క్షుహాయంబు నిర్దేశించి యుద్ధరింపవలయును.

అని ప్రార్థించుటయు వాయుదేవుండును, నిఋతియు సతీమణు లారా! మీరు గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యందు స్నానదానంబు లం గావించినచో శాపవిముక్త లయ్యెదరు. అని యుపదేశించి వారిని సంప్రీతచిత్తులం గావించి యంతర్హితు లైరి.

అప్పుడు పైశాచమూర్తియు, అద్రికకుమారుండును నగు అద్రి, భ్రాతయగు హనుమంతునిప్రీతికొఱకు విమాతయగు నంజనాదేవిని దీసికొనిపోయి పావనగౌతమీజలంబులయం దవగాహనము చేయించె ను. ఇట్లే హనుమంతుండును, మార్జాలరూపిణియు, సవతితల్లియు నగు నద్రికను గోదావరీజలంబులలో స్నానముసేయించెను. అప్పటినుండి యు నాతీర్థము పైశాచం బనియు, ఆంజనం బనియు నుభయనా మంబులచేఁ బ్రఖ్యాతం బయ్యెను. సర్వకామప్రదం బగుబ్రహ్మగిరి నుండి తూర్పుగాఁ ద్రిపంచాశత్ యోజనపర్యంతముం గల ప్రదేశము మార్జాలం బనియు, తత్పరస్థానంబు హనూమంతం బనియుఁ బ్రథితం బు లయ్యెను. గౌతమీనదియందలి యీ ఫేనాసంగమస్థానము సర్వకా మప్రదంబును శుభకరంబు నై యుండును. అప్రదేశంబున కప్పటి నుండియు శుభనామము గలిగెను.

—◆ క్షుధాతీర్థోత్పత్తికథనము. ◆—

ఓ నారదా! భూలోకవిఖ్యాతం బగుక్షుధాతీర్థము మహాపుణ్య ఫలదాయకంబును మనోభీష్టదాయకంబు నైనది. పూర్వకాలంబున వేదవిద్వరుండును, తపోధనుండును, మహర్షియు నగుకణ్వుండు క్షుధా తురుండై యనేకాశ్రమంబులఁ దిరిగి తిరిగి క్రమంబుగా నన్నపానసమృ ద్ధంబును నతిపవిత్రంబును నగుగౌతమాశ్రమంబుం జేరికొనిమెను. అ

గంగాదేవీ! నీకు మరల మరల నమస్కరించుచున్నాను.

అని యిట్లు కణ్వమునీంద్రుండు స్తోత్రంబుచేయుచుండ మనోహారిణి యగుగంగాదేవియు, భీషణాకారిణి యగుక్షుధాదేవియు నాతని యెదుట సాక్షాత్కరించుటయు ద్విజశ్రేష్ఠుం డగుమునివరుండు కృతాంజలియై నమస్కరించి ఓసర్వమంగళమాంగళ్యా! బ్రాహ్మీ! మాహేశ్వరీ! వైష్ణవీ! త్రిలోచనీ! దేవీ! గోదావరీ! నీకు నమస్కారము. నీవుశివునిజటాజూటమునుండి బయలువెడలి గౌతమపాపహరణంబు గావించి సప్తవాహినులుగా విభక్తవై సాగరాభిముఖంబుగఁ బ్రవహించుచున్నావు. తల్లీ! గౌతమీ! నీకు నమస్కారము. సమస్తపాపాత్ములకును బాపస్వరూపిణీ! ధర్మకామార్థవిధ్వంసినీ! దుఃఖలోభమయీ! క్షుధాదేవీ! నీకును నమస్కరించుచున్నాను. అని ప్రార్థించెను. అప్పు డాదేవు లిరువురుఁ బ్రసన్నలై యేకవాక్యంబుగా నోసువ్రతా! కల్యాణమూర్తీ! నీయభీష్టంబు దెలుపు మని యనుగ్రహించినంతనే కణ్వుండు ప్రణతుండై వారిం గాంచి యథాక్రమంబుగా, ఓదేవీ గంగా! నీవు నాకు మనోజ్ఞంబు లగు కామ్యపదార్థంబులను, అపారవైభవంబును, ఆయుర్విత్తంబులను, భుక్తిముక్తులను బ్రసాదింపుము. పాపతరమూర్తీ! రూక్షస్వరూపిణీ! దారిద్ర్యదాయినీ! తృష్ణాజననీ! క్షుధా! నీవు నాయందుగాని, నావంశములో నెవ్వరియందుగాని యెన్నండు నావేశింపవలదు. క్షుధాతురులైనవా రెవ్వరైన మత్కృతంబగు నీస్తవంబుచే నిన్నుఁ గీర్తించినంతనే వారిదారిద్ర్యదుఃఖంబులు వదలిపోవుఁగాక! మఱియు, మహాపుణ్యమయం బగునీతీర్థరాజమునందు భక్తిభావముతో స్నానదానజపాదులం గావించువారు లక్ష్మీసంపన్నులగుదురుగాక! ఈతీర్థంబునం దైనను స్వగృహంబునం దైనను

ఈస్తోత్రమును బఠించువారు దారిద్ర్యదుఃఖదూరులై భయవిముక్త లయ్యెదరుగాక !

అని వేఁడుకొన్నంతనే గంగాక్షుధాదేవు లిద్దఱును గర్వునికి నట్లే వరప్రదానంబు గావించి నిజస్థానంబులకుఁ బ్రస్థానంబుసేసిరి. అ ప్పటినుండియుఁ గర్వగంగ యనియు, క్షుధాతీర్థం బనియు నీతీర్థము పేరందెను. సర్వపాపహరం బగునీతీర్థము పితృగణంబుల కతిప్రియ మైనది.

—◆ చక్రతీర్థచరిత్రము. ◆—

చక్రతీర్థనామంబున నింకొకమహాతీర్థము విఖ్యాతంబై యున్న ది. అందు భక్తిపూర్వకంబుగ మజ్జనంబు సేయువారు విష్ణులోకప్రాప్తు లగుదురు. శుక్లైకాదశీదినంబున నుపవసించి యాగణికాసంగమతీర్థంబు న స్నానంబు చేసినచో నక్షయపదలాభం బగును. పూర్వకాలంబున బహుధనసంపన్నుండగు విశ్వధరుండను నొక వైశ్యుఁ డుండెడివాఁడు. ఆతనికి ముసలితనమునందుఁ బుత్రసంతానము కలిగెను. అకుమారుఁ డు రూపవంతుఁడును గుణవంతుఁడును విలాసవంతుఁడును బ్రియదర్శ నుఁడునై యుండెను. విశ్వధరుం డాతనిఁ బ్రాణములకంటె నధికునిగ భా వించి పెంచుకొనుచుండఁ గొంతకాలంబున నకుమారుండు మృత్యు ముఖపతితుం డయ్యెను. ఆకారణముచే దుఃఖపీడితులై యున్న వైశ్య దంపతులు జీవములను భరింపఁజాలక పుత్రునితోఁగూడ మరణించు టకుఁ గృతనిశ్చయులై యార్తనాదంబు సేయుచుఁ గుమారా ! గుణ సాగరా ! నీవు మాప్రాణములకంటెను దుర్లభుండవై యుంటివి. దు రాత్ముండును, పాపచిత్తుండునగు కాలుఁడు యౌవనమునందే నిన్నప హరించియున్నాఁడు. దయావిహీనుం డగునాతని నేమనినిందింపఁగల

ము. అని యనేకవిధంబులఁగరుణరసంబు దొలుకాడఁ బలవించుచున్న యాదంపతులశోకంబు నాకర్ణించి యమధర్మరాజు కృపాకలితహృదయుండై యామృతపుత్త్రు నచ్చటనే పరిత్యజించి రమణీయంబగు గోదావరీతీరంబునకుం బోయి యందొకపులినతలంబున నుపవసించి జనార్దనధ్యానంబుఁ గావించుచుఁ గాలక్షేపంబు సేయుచుండెను.

అత్యల్పకాలంబుననే భూమండల మంతయును బ్రజాసంఘముచేఁ బ్రవృద్ధం బైపోయెను. అప్పుడు భూదేవి ఏమిది? ఇంతమందిప్రజలను నాయందు నింపించినవా రెవరు? ఇప్పు డొక్కజీవియైనను మృత్యుగ్రస్తం బగుటలేదు. ఈభార మెంతకాలము నేను మోయఁగలను? అనివిచారించుచు సురగణసహితుండై యున్న దేవేంద్రునొద్దకుం బోవుటయు భారాక్రాంతయగుభూదేవింగాంచి దేవేంద్రుండు ప్రణిపాతపూర్వకంబుగ, తల్లీ! నీయాగమనంబునకుం గారణం బేమనిప్రశ్నించెను. అప్పుడు వసుధాదేవి విబుధేశ్వరా! ప్రజ లెవ్వరును మరణించుటలేదు. నేనతిభారముచే నిరంతరమును బీడిత నగుచున్నాను. దీనికిఁ గారణం బేమో యెఱుంగవలయునని నీచెంత కరుదెంచితిని. అని చెప్పుటయు నింద్రుండు, దేవీ! దీనికిఁ గారణం బొండుగలదు. దానిని నేనిదివఱకే గ్రహించియుంటిని. సురేంద్రుండ నగునే నెఱుంగనివిషయంబు లెవ్వియునులేవు. అని చెప్పినంతనే భూదేవి యింద్రుంగాంచి అట్లయినచో నీవిప్పుడే యము నాహ్వానించి ప్రజాసంహారమునకై యాతని నియోగింపుము. అని ప్రార్థించుటయు నమరనాథుండు సత్వరంబుగ శమనుం దోడ్కొనిరావలయు నని సిద్ధకిన్నరాదుల కాజ్ఞాపించెను.

దేవేంద్రునానతిని దలందాల్చి వా రతిత్వరితంబుగ యమపురంబునకుంబోయి యన్వేషించిరిగాని యముం డచ్చటఁ గానరాఁడయ్యె

ను. తోడనే వారు మరలి వచ్చి దేవేంద్రునకు సమస్తవృత్తాంతమును నివేదించిరి. అప్పుడుశతమఖుండు శమనజనకుం డగుసవితృనింగాంచి కాలుం డెచ్చటనున్నాఁడనిప్రశ్నించెను. అప్పుడు సూర్యభగవానుండు సురేంద్రా! కృతాంతుం డిప్పుడు గోదావరీతీరంబునందీవ్రతపంబుఁ గావించుచున్నాఁడు. దానికిఁ గారణం బేమియో నేనెఱుంగను. అని చెప్పినంతనే నిర్జరేశ్వరుండు శంకితుండై, ఎంతకష్టమెంతకష్టము. ఇంక నాయమరాధిపత్య మంతరించు నని తోఁచుచున్నది. అక్కాలుండు నిశ్చయంబుగా మత్పదంబును గాంక్షించియే గౌతమీతీరంబున మహాతపంబు సేయుచున్నాఁడు. దేవతలారా! ఈవిషయంబున నా కిట్లే తోఁచుచున్నది. అనివచించి యింద్రుండు తక్షణమే అప్సరోగణంబుల నాహ్వానించి ఓసురసుందరీమణులారా! నాశత్రుండగు కృతాంతుం డిప్పుడు తపోనిరతుండై యున్నాఁడు. ఆతనితపోభంగంబుఁ గావించుటయందు సామర్థ్యముకలవా రెవ్వరైన మీలో నున్నయెడల నాకుఁ బ్రత్యుత్తరంబిండు. అని సురేంద్రుండు వక్కాణించుటయు అప్సరస్సుందరులలో నొక్కతెయును మాఱుమాటఁ జెప్పఁజాలకపోయెను. అందుచే శక్రుండు క్రుద్ధుండై మీలో నెవ్వరును నామాటకు బదులు చెప్పరా? మంచిది. మీరు మీయిండ్లకుం బొండు. దేవతలారా! మీరందఱును ససైన్యముగ నిప్పుడే సన్నద్ధులు కండు. మనమే స్వయముగా నచ్చటికిఁ బోయి తపోబలంబుచే స్వర్గపదంబును బడయఁగోరుచున్న యాశత్రువును వినాశంబుసేయుదము.

అని యింద్రుం డాజ్ఞాపించినంతనే దేవసేన లన్నియును సజ్జితంబు లయ్యెను. లోకరక్షకుండగు శ్రీహరి యాదేవేంద్రుని యభిప్రాయంబు నెఱింగి శమనరక్షణంబునకై స్వకీయంబగుచక్రమును బ్రేరణం

బుఁ గావించెను. ఆచక్రంబుపోయి నివసించినస్థానమే చక్రతీర్థనామం బున విఖ్యాతం బయ్యెను.

అనంతరము మేనక శంకితయై శతముఖుంగాంచి సురేశ్వరా! కాలునివంకఁ గటాక్షపాతంబుఁ గావించుట కేకామిని సాహసింపఁగల దు? దేవా! నీచేతులలోనైన మరణింపఁగలము గాని, కాలయముని కన్నులఁబడి నిలువఁజాలము. ప్రభూ! రూపయౌవనగర్వితయగు నీగణి కయొక్కతె యున్నది. ఈమెకూడ నీయధికారమునకు లోఁబడినది యే. ఈమె యమసమీపమునకుఁ బోవుటకై నిన్నుఁ బ్రార్థించుచు న్నది. కావున నీ వంగీకరింపవలయును. అనుటయు సర్వదేవతా ప్రభుండగు శక్రుండు మేనకావాక్యంబుల నంగీకరించి లతాంగియు నబ లయు నగు గణికను సత్కరించి ఓసుందరీ! గణికా! నీవు శీఘ్రముగఁ బోయి మత్కార్యసాధనంబుఁ గావింపుము. కృతకృత్యవై మరలి వచ్చినంతనే నీవు శచీదేవివలె మదేకప్రణయిని వయ్యెదవు.

అని యుత్సాహపఱచి సెలవిచ్చినంతనే ఆగణిక యాకాశగమ నంబున నచిరకాలంబుననే యమసన్నిధానంబునకుం బోయెను. అ చ్చట నామె మెల్లమెల్లఁగఁ దనదేహకాంతులచే దశదిశలును వెలుం గుచుండ విలాసవిహారంబులు సేయుచుఁ దపంబు సల్పుచున్న కాలుని చెంత సంచరింపఁదొడంగెను. అప్పు డామెహావభావవిలాసచేష్టితము లం గాంచినంతనే కాలుని మనంబును గలఁగిపోయెను. కాలుం డప్పు డు కామాగ్నిపూరిత నేత్రద్వయంబు నున్మీలితంబుగఁజేసి గణికాభిము ఖంబుగఁ గటాక్షపాతంబుఁ గావించెను. తోడనే యాగణికారత్నము నిలువున నీరై సరిదాకారంబున గౌతమీజలంబుల సంగమించి యాతీ ర్థమాహాత్మ్యంబున మరల గణికారూపముం దాల్చి యితరగణికాకిన్న

నిజనివాసంబునకుం బోయెను. యముఁ డిట్లు పోవుచుండుటం గాంచి విష్ణుచక్రంబు భగవానుండును వనమాలియు నగు గోవిందుండు నివసించియున్న దివ్యస్థానంబునకుఁ బ్రస్థానంబు గావించెను.

—◆ అహల్యాసంగమతీర్థమాహాత్మ్యము. ◆—

కుమారా! పూర్వకాలంబున నేను కుతూహలాక్రాంతహృదయుండనై రూపగుణవతు లగు ననేకసుందరీమణులను సృష్టించియుంటిని. వారిలో నొకరమణీమణి సర్వోత్కృష్ట సౌందర్యశాలినియై యుండెను. రూపగుణవిలాసినియు, మనోహారిణియు నగునక్కన్యం గాంచి నామనంబునందు దీనిని భరించుటకును, వరించుటకును దగిన సమర్థుం డెవ్వం డున్నాఁడు? దేవదానవులలోఁగాని మునిమానవగణంబులలోఁ గాని యీమెకుఁ దగిన వరుం డెచ్చటను నాకు గోచరించుటలేదు. అని యనేకప్రకారంబుల నూహించి యతి లోకరూపవతి యగు నక్కన్యకను దపోనిష్ఠుండును సర్వలక్షణసంపన్నుండును, వేదవేదాంగవేదియు, గుణజ్యేష్ఠుండును, ధీమంతుండును నగు గౌతమమునీంద్రునకు సమర్పించి ఓమునిశ్రేష్ఠా! యౌవనాగమం బగునంతవఱకును నీవీమెను బరిపాలించుచుండుము. ఎప్పు డీమె యువతి యగునో యప్పు డీసాధ్వీమణిని నాచెంతకుఁ దీసికొనిరమ్ము. అని చెప్పి యాబాలిక నాతని కొప్పగించితిని.

మహాతపోనిష్ఠచే నిర్మలహృదయుండును, మునిశ్రేష్ఠుండును నగుగౌతముండు, యథోచితంబుగ నాబాలికను బోషించుచు నిర్దిష్టకాలంబున సాలంకృత యగు నయ్యువతీమణిని నిర్వికారచిత్తముతో నాచెంతకుఁ గొనితెచ్చెను. ఆకన్యకామణినామ మహల్య. అయహల్యం గాంచి యింద్రాగ్నివరుణప్రముఖు లగుదేవగణంబులు మత్సన్నిధానంబున కేతెంచి యీసుందరీమణిని మాకుఁ బ్రసాదింపవలయు

నని యనేకవిధంబుల వేఱువేఱుగాఁ బ్రార్థించిరి. ఇట్లే మునిగణంబులును సిద్ధసాధ్యగణంబులును యక్షరక్షోగణంబులును గూడ నామె కొఱకు నన్ను బ్రార్థించుచుండిరి. గర్వితులకన్యాకామణిని బ్రార్థించుచుండుటయు, విశేషించి యింద్రాదిదేవతల సత్ప్రార్థనానురాగంబును బ్రకటించుటయును నా కెవ్వ డారమణీమణి నెవ్వరి కొసంగుట కును నిష్టము లేకపోయెను. ఇంతమంది యిట్లడుగుచున్నను గౌతముండు నన్నడుగనే లేదు. అప్పుడు నేను మహాత్ముం డగు గౌతముని ధైర్యగాంభీర్యాదులను జూచి విస్మితుండనై శుభానన యగు నీసుందరీమణి కన్య్క లెవ్వరును ననురూపవరులు గాఁజాలరు. దీనిని గౌతమున కే యర్పించెదను.

అని నిశ్చయించియు సకలసురాసురగణంబులును ఋషిగణంబులును గూడ నీమెను వాంఛించియున్నారు. అందఱిహృదయంబుల నీమె కలఁచివైచినది. ఇందఱును గాదని గౌతమున కీమె నర్పించుట యెట్లు? ఇట్టి స్థితియందు వీరిని సమాధానపఱచుట యెట్లు? అని యనేకవిధంబుల నాలోచించి, యాదేవర్షిసంఘంబుల నొక్కసారి విలోకించి యో మహాపురుషులారా! ఎవ్వఁ డీభూమండలము నంతయును బ్రదక్షిణంబు గావించి యందఱికంటె ముందుగ నాచెంతకు వచ్చునో యాతనికి నానందన యగు నీసుందరీమణి నహల్యను సంప్రదానము సేయుచున్నాను. ఇకార్యంబున నసమర్థులయినవారి కెన్నఁడు నీరమణీమణి లభియింపఁబోదు.

అని నేను నిర్దేశించినంతనే సకలదేవతలును గూడ నహల్యాలాభలాలసులై భూప్రదక్షిణంబునకు బహిర్గతులైరి. సకలదేవతలు నిట్లు ప్రస్థానంబు గావించుటయు నహల్యాలాభమునకై మునివరుండగుగౌతముండును బ్రయత్నంబు గావింపఁదలంచెను. ఆసమయంబు

న సర్వకామప్రదాయినియు, అర్థప్రసూతయు నగునొకదివ్యసురభి యచ్చట గోచరించుటయు గౌతముండు దానింగాంచి యాగోవునే భూదేవిగా భావించి యాధేనువునకును నచ్చటనున్న దేవదేవుని దివ్యలింగమునకును బ్రదక్షిణంబు గావించి తనలో సమస్తదేవతాగణంబులునుగూడ నొక్కసారి సమస్తభూమండలమునకును బ్రదక్షిణంబుసేసి వచ్చుటకుముందుగనే నేను రెండుసారులు సకలభూమండలప్రదక్షిణంబు నొనర్చితి నని నిశ్చయించుకొని తోడనే నాచెంత కరుదెంచి నమస్కారంబు సేసి కమలాసనా! విశ్వాత్మా! నీకు నమస్కారము. ఓపరబ్రహ్మమూర్తీ! నే నీసమస్తవసుధామండలమును ప్రదక్షిణంబు గావించి వచ్చితిని. దేవేశ్వరా! ఈవిషయంబున నేది యోగ్యమో యది యంతయును నీవే స్వయముగా నెఱుంగుదువు. అని విన్నవించుటయు దివ్యదృష్టిచే నే నది యంతయు నెఱింగి గౌతమునిం గాంచి మునీంద్రా! నీవు నిశ్చయంబుగా భూప్రదక్షిణంబు సేసితివి. కావున మత్కుమారిక యగు నీమహాలక్ష్మిని నీకర్పించుచున్నాను. ఓవిప్రర్షీ! పవిత్రమైనధర్మము నిగమంబులకుంగూడ నవేద్యంబై నది యట్టిదాని నీ వొక్కరుఁడవే యెఱుంగఁగలిగితివి. అర్థప్రసూత యగు సురభి సప్తద్వీపవతి యగు సాక్షాత్పృథ్వీస్వరూపిణి. నీవు దానిని ప్రదక్షిణంబుసేసి పృథ్వీప్రదక్షిణంబు నొనర్చినవాఁడ వైతివి. అంతియకాక దేవదేవుని దివ్యలింగమునకుఁ బ్రదక్షిణంబు గావించి ద్విగుణీకృతఫలసిద్ధుండ వైతివి. కావున సుప్రీతుండ వగు నోగౌతమమునీంద్రా! నీధైర్యంబునకును విజ్ఞానంబునకును దపఃప్రభావంబునకును నేను సర్వాంతఃకరణంబులచే సంప్రీతుండ నైతిని. ఋషిశ్రేష్ఠా! త్రిలోకరమణీలలామ యగు మదీయకన్యకారత్నమును నీకే యర్పించుచున్నాఁడను. అని చెప్పి యహల్యను గౌతమునికరంబుల యం దర్పించితిని.

అహల్యాగౌతముల కల్యాణమహోత్సవములు జరుగుచున్న సమయంబున భూప్రదక్షిణంబు గావించి దేవత లొక్కరొక్కరే యక్కడకు వచ్చి వివాహశుభక్రియలను బ్రత్యక్షముగాఁ గాంచి ప్రీతిదాయక మగు వారిదాంపత్యమునుగూర్చి వినుతించుచుఁ, దమతమ నివాసంబులకుం బోయిరి. శచీపతి యగుదేవేంద్రుండుమాత్ర మహల్యం గాంచి మాత్సర్యము వహించి యేమియుఁ జేయఁజాలక నిజస్థానంబునకుం బోయెను. అహల్యాగౌతముల వివాహము జరిగినతరువాతఁ బ్రీతచిత్తుండ నగునేను సర్వకామసుఖావహంబును పవిత్రంబును నదీయంబు నగు బ్రహ్మగిరిని మహాత్ముం డగుగౌతమున కొసంగితిని. మునివరుం డగు గౌతముండును భార్యాసహితుండై రమణీయం బగు నగ్గిరిరాజంబునకుం బోయి యచ్చట నివాసంబును గల్పించుకొని సుఖోపభోగంబుల ననుభవించుచుండెను.

ఇట్లుండ నొకప్పుడు స్వర్గనాయకుం డగుశచీనాథుండు గౌతమ మునీంద్రుని పవిత్రకీర్తిచరిత్రంబు నాకర్ణించి యాతనిపుణ్యాశ్రమంబును, అమ్మునిచంద్రుని, ననిందితచరిత్ర యగునాతనిభార్యను దర్శింపవలయు ననుకుతూహలముతో భూలోకంబున కేతెంచి గౌతమాశ్రమంబును రూపలావణ్యవతి యగునాతనిప్రియసిని, వారివైభవంబును గనుంగొని విస్మయవిహ్వలుండై పాపాక్రాంతహృదయుం డయ్యెను. వీక్షామాత్రంబుచేతనే శతక్రతుం డహల్యయెడలఁ గామాకృష్టచేతస్కుం డయ్యెను. అప్పు డాతనికి స్వపరతారతమ్యంబును, దేశకాలభేదంబును ఋషిశాపభయంబునుగూడ నించుకంతయు గోచరింపదయ్యెను. సురాధిపత్యగర్వితుం డగు నాతండు నిత్యము నహల్యను ధ్యానించుచుండెను. దానంజేసి యాతనిసర్వాంగంబులు కామసంతప్తంబు లగుచునే యుండెను. అప్పు డయ్యమరేశ్వరుండు తానాబు

ష్యాశ్రమంబునఁ బ్రవేశించియుండుట కుపాయం బేమి యని యాలోచించి బ్రాహ్మణవేషముతో వచ్చి యమ్మునీంద్రునకు శిష్యత్వముం గాంచి యయ్యాశ్రమంబున నివసించియుండెను. అట్లున్నను, అతని యభీష్టసాధనంబున కవకాశంబు లభింపదయ్యెను.

ఒకప్పుడు మహాప్రాజ్ఞుం డగు గౌతముండు పూర్వాహ్ణికక్రియలను నిర్వర్తించుటకై శిష్యసహితంబుగా నాశ్రమంబును వదలి చనియెను. అనాఁ డమ్మునీంద్రుం డాశ్రమప్రాంతంబులను గౌతమీతరంగిణిని అందుండు నితరవిప్రవర్గంబులను వివిధాశ్రమసస్యక్షేత్రంబులను బరీక్షించుటకై నిశ్చయించుకొనియెను. దేవేంద్రుం డిదియే సమయం బని భావించుకొని తనమనోభీష్టసాధనంబున కుద్యుక్తుండై యాక్షణమునందే గౌతమరూపంబును ధరియించి రమణీమణి యగు నహల్యం గాంచి ప్రియా! నీగుణంబులచే నే నాకృష్టుండ నైతిని. నీరూపస్మరణంబుచే నాయనుష్ఠానంబునందును వైకల్యము ఘటిల్లుచుండును. అని మందహాసంబుసేయుచు నహల్యాకరగ్రహణంబు గావించి శతక్రతుండు గృహాంతరంబునఁ బ్రవేశించెను.

కాని, అమాయికయగు నాయహల్య యీకుతంత్రమును గ్రహింపఁజాలక జారుండగు నింద్రుండు నిజముగ గౌతముండే యని భావించి యాతనితో విహరించుచుండెను. ఆసమయంబున మహర్షియగుగౌతముండు శిష్యసహితుండై యాశ్రమంబునఁ బ్రవేశించెను. గౌతమమునీంద్రుండు ప్రతిదినంబును గృహంబున కేతెంచునప్పటికిఁ బ్రియభాషిణియగు నహల్య యెదురేఁగి కేలూఁతయొసంగి యుపచారంబులచే నాతని సంతుష్టుం గావించి ప్రియవచనంబులతోఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచుండుట వాడుకయై యుండెను. నేఁడట్లు జరుగకుండుటం గాంచి మహాప్రజ్ఞుండగు గౌతముండు విస్మయాక్రాంతచిత్తుం డయ్యెను. ఆశ్రమ

వాసు లందఱును జూచుచుండిరి. మునిశ్రేష్ఠుండగు గౌతముండు సద్వారదేశంబున నిల్చియుండెను. అప్పు డచ్చటి యాశ్రమవాసిగణంబులు భీతులును విస్మితులునై యమ్మునివరునిం గాంచి మహాత్మా! ఇదియే మివిచిత్రవ్యాపారము! నీవీయాశ్రమమునకు లోపలను వెలుపలనుకూడఁ గానంబడుచున్నావు! లోపలఁబ్రవేశించి ప్రియాసహితుండవైయున్నావు. మఱియును వెలుపల శిష్యసహితుండవై నిలిచియున్నావు. ఆహా! ఏమి! నీదివ్యాస ప్రభావము! నీవేమిటి రెండురూపములం దాల్చియుంటివి ?

అని ప్రశ్నించుటయు, గౌతమమునివరుండు ఆశ్రమమధ్యంబున నేదియో విశేష మున్న దని భావించి శిష్యయుక్తుఁడై లోపలఁ బ్రవేశించి 'ప్రియా! అహల్యా! నాకొఱకై యేమి చేయుచుంటివి?' అని పలికినం తనే యహల్య, యున్నవాఁడో క్రొత్తవానితో నేను పాపాచరణంబు గావించె నని తలంచి భయకంపితయై శయ్యనుండి చటాలున లేచి నిలువఁబడియెను. మాయావియగు దేవేంద్రుండును మునిభయంబునఁ దక్షణమే మార్జాలరూపంబు ధరించెను. అప్పుడు మునీంద్రుండు భయవిహ్వలయు, విస్మితయు, దూషితయు నైయున్న ప్రియం గాంచి క్రోధభరంబున, ఓసీ! ఏమిపాపమును చేసితివి! అని గర్జించి పలికినంతనే లజ్జితయగు నయ్యహల్య మాటలాడలేకపోయెను. అప్పు డమ్మునీంద్రుండు తన మనఃశ్రేష్ఠదృష్టి గావించుచు సమ్ముఖంబున బిడాలరూపంబున నున్న యింద్రునిం గాంచి, "ఎవరు నీవు? సత్యమును జెప్పుము. అసత్యము చెప్పితివో భస్మీభూతునిం గావించెదను." అని ధిక్కరించుటయు, సురేంద్రుండు గ్రక్కున కృతాంజలియై స వినయంబున నోతపోధనా! నేను శచీపతిని, సురపతిని, పురుహూతుఁ డను. సత్యము చెప్పుచున్నాను. ఈపాపకార్యము నేనే చేసితిని. ని

శ్చయముగా నాకావించినదుష్కార్యము మతిగర్హితమైనది. స్వరశరనిభి స్నహ్యాదయులు చేయని యకార్యము లేమున్నవి? బ్రహ్మతేజోమ యా! కరుణానిధీ! మహాపాపాత్ముండ నగు నన్ను క్షమింపుము. సా ధుగణంబులు కృతాపరాధులయెడలనైనను రూక్షభావం బెన్నఁటికిని జూపఁజాలరు. అని యీవిధంబుగా కారుణ్యభిక్షంబు నర్థించుచున్న యింద్రునియెడల నమ్మునీంద్రునికోపము పరిశమితంబు గాదయ్యెను. గౌతముం డప్పుడు రోషావేశంబున నింద్రునిం గాంచి దురాత్మా! భగా నురక్తిచే నింతటినీచకృత్యముం గావించిన నీవు సహస్రయోనివై సర్వ దా గర్హితుండ వయ్యెదవుగాక! అని శపించి యింకను గోపంబు దీఱ క యహల్యం గాంచి నీవు శుష్కనదివై యుండు మని శపియించెను. అప్పు డహల్య మునివరునిఁ బ్రసన్నుం గావించుకొనుటకై మహాత్మా! మనంబున నైనను పరపురుషస్మరణంబు గావించు కామిను లక్షయనరక ప్రాప్తు లగుటయే కాక తమపూర్వపురుషులకుం గూడ దుర్గతులం గూ ర్తురు. నీవు నాయెడలఁ బ్రసన్నుండవై నావాక్యంబుల నన్నింపుము. ఈతఁడు నీరూపంబున వచ్చి నన్నుఁ గలసియున్నాఁడు. ఈయగ్నిహో లారణీగణంబు లెల్లరును దీనికి సాక్షులు. అని చెప్పినంతనే వారందఱు ను సత్యము! సత్యము! అని యుద్ఘోషించిరి.

అప్పు డమ్మునివరుండు సత్యవృత్తాంతంబు సమస్తంబు నెఱింగి శాంతుండై పతివ్రత యగు నహల్యం గాంచి భద్రా! నీవు నావచ నానుసారంబుగ నదివై భగవతియగు గౌతమితోఁ గలిసికొన్నప్పుడు మరల నీకు మత్ప్రియం బగురూపంబు ప్రాప్తం బగుఁగాక! అని య నుగ్రహించినంతనే యహల్య నదీరూపధారిణియై ప్రవహించిపోయి గౌ తమితోఁ గలసికొని మరలఁ బూర్వరూపంబును ధరించెను.

అప్పుడు దేవేంద్రుండు కృతాంజలియై మునివరా! నేను భవ ద్ద్రోహగతుండను. పాపాత్ముండను. నన్నుఁ బరిత్రాణంబు సేయుము

అని ప్రార్థించుచు మహర్షిపదకమలంబులకడఁ బతితుం డయ్యెను. అప్పుడు గౌతముండు కృపాన్వితుండై, పురందరా! నీవు పోయి గౌతమీజలంబుల నవగాహనంబు గావింపుము. తత్క్షణమందే పాపవిముక్తుండవై సహస్రాక్షుండ వయ్యెదవు. అని యనుగ్రహించెను.

అప్పటినుండియు నీయహల్యాసంగమతీర్థంబు పవిత్రతీర్థంబులలోఁ బ్రధానం బయ్యెను. దీని కింద్రతీర్థం బనునామంబుగూడఁ గలదు. తీర్థసేవనుల కిది సర్వకామప్రదం బైనది.

—♦ జనస్థానతీర్థవర్ణనము. ♦—

అహల్యాసంగమతీర్థమునకుఁ బశ్చిమమున జనస్థానతీర్థము గలదు. చతుర్యోజనవిస్తీర్ణం బగునాతీర్థము స్మరణమాత్రంబుననే ముక్తిప్రదమైనది. పూర్వకాలంబున వైవస్వతాన్వయభూషణుం డగు జనకుం డనునొకమహారాజుండెను. వరుణనందన యగునాతనిసతీమణి ధర్మార్థకామమోక్షపురుషార్థంబుల కాధారస్వరూపిణియై గుణార్ణవనామంబునఁ బతిభక్తిపరాయణయై విరాజిల్లుచుండెను. ఆమహారాజునకు యాజ్ఞవల్క్యుండు పురోహితుండై యుండెను.

ఒకనాఁ డమ్మహీపాలుండు పురోహితునిం గాంచి మహాత్మా! మునిసత్తములు బాగుగఁ బరీక్షించి భుక్తిముక్తులు రెండును శ్రేష్ఠములైనవే యని నిర్ణయించి యున్నారు. అందు దాసదాసీజనంబులతోడను, రథగజతురగాదివాహనంబులతోడను, ధనధాన్యాదులతోడను మహావైభవసంపన్నులై యిష్టోపభోగంబుల ననుభవించుటయే యత్యుత్తమం బగుభుక్తిగదా! కాని యట్టిభుక్తి పరిణామవిరసం బైనది. ఇఁక రెండవది యగుముక్తియో—కేవలము నిరత్యయమైనది. కావుననే యది భుక్తికంటె నెల్లవిధంబుల శ్రేష్ఠతమం బైనది. ఇఁక నిప్పుడు మనము విమర్శింపవలసినవిషయ మేమనిన—భుక్తిమూలమున ముక్తిలాభముం బడయఁ గలుగుట యెట్లనువిషయమే. ముక్తి యెప్పు

మును సర్వసంగపరిత్యాగంబువలనను, గఠోరదుఃఖభోగంబులవలనను మాత్రమే లభించుచుండును. విజ్ఞాననిధులగు మీరిప్పుడు బాగుగ నాలోచించి సుఖమార్గమున ముక్తి లభించునట్టియుపాయమును నిర్దేశింపవలయును.

అని జనకుండు వేడుకొనుటయుఁ బురోహితుండగుయాజ్ఞవల్క్యుండించుక యాలోచించి రాజా! జలపతి యగువరుణదేవుండు నిత్యంబును నీప్రియంబు గోరు శ్వశురుండై యున్నాఁడు. నీవిప్పు డాతనిచెంతకుఁ బోయి ప్రార్థించినచో నిశ్చయముగా నమ్మహాత్ముఁడు నీకు హితోపదేశము సేయఁగలఁడు. అని బోధించుటయు జనకుండు పురోహితసహితుండై వరుణునిపాలికిం బోయి యథాక్రమంబుగా ముక్తిమార్గంబునుగూర్చి యుపదేశింపవలయు ననిప్రార్థించెను.

అప్పుడు వరుణదేవుండు వత్సా! శ్రద్ధాసహితముగ నాకర్ణింపుము. కర్మపథము, అకర్మపథమునని ముక్తికి రెండుమార్గంబులు గలవు. అకర్మమార్గముకంటెఁ గర్మమార్గమే యుత్తమంబైన దని వేదంబులు చెప్పుచున్నవి. పురుషార్థచతుష్టయము సంపూర్ణముగాఁ గర్మబద్ధమై యుండును. కేవల మకర్మమార్గంబుననే ముక్తిప్రాప్తి యగుననుట వట్టికల్ల. కర్మమువలననే సర్వధర్మంబులునుసిద్ధింపఁగలవు. కావున మానవులు సర్వప్రయత్నంబులచేతను వేదోక్తంబులగుకర్మంబుల నిత్యము నాచరించుచుండవలయును. సత్కర్మానుష్ఠానమువలననే జీవులకు భుక్తిముక్తులు ప్రాపించుచుండును. కావున నకర్మంబుకంటెఁ గర్మమే శుభావహమైనది. కర్మము జాతిభేదములను, ఆశ్రమభేదములను ననుసరించి యుండును. చతురాశ్రమంబులును గర్మంబునకు ద్వారరూపములై యున్నవి. అయాశ్రమంబులలో గృహస్థాశ్రమము పుణ్యమయంబైనది. దానివలననే భుక్తిముక్తులు ఘటిల్లుచుండును.

అని వరుణుం డుపదేశించుటయు బుద్ధిమంతుం డగుజనకుండు ను, బురోహితుం డగు యాజ్ఞవల్క్యుండును సంప్రీతచిత్తులై జలపతి యగువరుణునకుఁ బ్రణామార్చనంబులు గావించి మహాత్మా! సర్వ జ్ఞుం డవగు నీవు మాయెడలఁ బ్రసన్నుండవై యేదేశంబున నేతీర్థము భుక్తిముక్తిప్రదం బైనదియో యెఱింగింపవలయు నని ప్రార్థించుట యుఁ బ్రచేతసేశ్వరుం డగువరుణుండు మహాభాగులారా! భూమధ్యం బున భారతవర్షము పుణ్యప్రదమైనది. అందును దండ[illegible] స ర్వోత్తమం బైనది. ఆక్షేత్రంబునం గావించిన [illegible]ను భుక్తిముక్తిప్రదాయకమై యుండును. [illegible]లో గౌత మీగంగయే మానవులకు సర్వప్రధానయై [illegible]యునిన్నై విరాజిల్లు చున్నది. అందు గావించు స్నానదానాదు[illegible] భుక్తిముక్తిప్రదంబులు.

అని బోధించుటయు జనకుండును, యాజ్ఞవల్క్యుండును బర మానందభరితాంతఃకరణులై రి. కొంతకాలంబునకు జనకుండు గౌతమీ తీరంబునకుం బోయి యచ్చట నశ్వమేధయాగానుష్ఠానంబు గావించె ను. విప్రవరుం డగు యాజ్ఞవల్క్యుఁడే యందలి సకలకర్మంబులను స క్రమంబుగా నిర్వర్తించెను. ఆయజ్ఞఫలంబువలన నారాజేంద్రుండు ముక్తుం డయ్యెను. జనకమహారాజు గావించిన యాయజ్ఞప్రభావమువ లన గౌతమీప్రసాదముచే నింకను జాలమంది మహాపురుషులు ముక్తి లాభంబు నందఁగలిగిరి.

అప్పటినుండియు నాదివ్యతీర్థము జనస్థాననామంబున విఖ్యాతం బయ్యెను. అది జనకవంశస్థులకంతఱకును యజ్ఞక్షేత్రం బయ్యెను. చతుర్యోజనవిస్తీర్ణం బగునాక్షేత్రము స్మరణమాత్రంబున సర్వపాపహ రం బైనది. అందలి స్నానదానాదులును, పితృతర్పణంబులును, ఆతీర్థ స్మరణసేవనంబులును మానవులకు సర్వకామప్రదంబు లైనవి.

బ్రహ్మపురాణము

(మూఁడవసంపుటము.)

మూర్తిత్రయప్రణీతము.

విమర్శకర్త

గిరరాజు పంతులు

విషయసూచిక.

శ్రీరామచంద్ర.

బ్రహ్మపురాణము

తృతీయసంపుటము.

కం. అవ్యయు, నజు, నఖిలజగ
త్సేవ్యు, నజరు, నపరిమితు, నచింత్యు, ననంతున్
భవ్యు, ననుభావ్యు, ననఘం
తవ్యు, ననంభావ్యు, దివ్యుఁ దలఁతును భక్తిన్.

—— భానుతీర్థాభివర్ణనము ——

అనంతరము బ్రహ్మదేవుండు, “మునిసత్తమా! నారదా! అరుణా వరుణానామంబులతోఁ బ్రఖ్యాతరంబులును, శుభకరంబులు నైన యొప్పారెండు నదిశ్రేష్ఠంబులు గలవు. అమ్మహానదులు గంగానదితో సంగమించుస్థానంబు సకలపుణ్యప్రదంబును, సర్వోత్కృష్టంబును నై విలసిల్లుచున్నది. సమస్తపాపహారం బగు దానియుత్పత్తిని గూర్చి చెప్పెదను వినుము.” అని యీరీతిని వచియింపందొడంగెను.

కలఁడుగదా కశ్యపప్రజాపతి జ్యేష్ఠపుత్త్రుండును, లోకవిశ్రుతుండును నగు నాదిత్యుండు? ఆతఁడు త్రైలోక్యచక్షువు; తీక్ష్ణకిరణుండు; సహస్రాంశుండు; లోకపూజ్యుండు. త్వష్టృప్రజాపతితనయయు, త్రిలోకసుందరియు నగునుషాదేవి యాతనియర్ధాంగలక్ష్మి. ఆమె తనభర్తయొక్క ప్రచండతీక్ష్ణకిరణములను సహింపఁజాలక తనలో నిట్లు

దలంపసాగెను. "ఓర్చుకొనశక్యముగాని సహస్రకిరణంబుల వేడి మిలో నిరంతరము వెలుంగుచుండు నాహృదయనాథునిసన్నిధిని నస నరతంబును నివసించుట నాకు మిక్కిలి కష్టముగా నున్నదే! ఏమి చేయుదును."

నారదా! వింతమైన యీసంఘటనమును వింటివా? విశ్వ కర్మనందన యగు సయ్యుషాదేవికి నమితపరాక్రమవంతు లగువైవస్వత మనువు, యముండు నను నిద్దరు పుత్త్రులును, పుణ్యనదీమతల్లి యగు యమున యనునొకకన్యయుఁ గలరు. సంతానవతియైనయాదేవి యానాఁ డట్లు తలపోసి తుదకుఁ బ్రయత్నపూర్వకముగాఁ దననీడను దనపోలిక గలయాఁడుదానినిగా సృష్టించి యామెతో నిట్లు పలికెను. "నీవును, నేనును సమానరూపవయోవిలాసంబుల నొప్పుచుంటిమి. కావున నీవు నాస్థానంబున నిల్చి, నాపతి దేవ్వరుని భక్తిశ్రద్ధలతో నారాధించుటయందును, అయనకుఁ బ్రియమును జేకూర్చుటయం దును, మఱియు నాబిడ్డలను నితాంతప్రేమతో సంరక్షించుటయం దును నెంతమాత్రమును వెలితిగానరాకుండ సంచరించుచుండుము. మఱియు నీయుత్పత్తివృత్తాంతముగాని, నాప్రయాణోదంతముగాని నా భర్తకును, నాబిడ్డలకును నెన్నఁడును, ఏవిధమువను దెలియనీయ కుము. నే నిప్పుడే యిల్లు వెడలి పోవుచున్నదానను. ఈనిమునమ మొదలుకొని నేను చెప్పినట్లు వర్తింపుము. ఇదె నాయాజ్ఞ. భద్రి మునిమా!"

ఈమాటలకు ఛాయాదేవి సమ్మతించెను. అంతట నుషాదేవి గృహమునుండి వెడలవడి తనవాగీశ్వరుని తీక్ష్ణతేజమును శాంతింపఁ జేయుభావముతోఁ బితృసన్నిధికిఁ బోయి తనవృత్తాంతమంతయు నాతనికి విన్నవించెను. త్వష్టప్రజాపతియు, నామె వాక్యములను

విని చకితుఁడై "భద్రా! పతివ్రతు లగునారీమణుల కిట్టి స్వేచ్ఛాప్రవృత్తి దగినపనికాదు. నీభర్తకును, బిడ్డలకును నేమి గతి కల్పించి వచ్చితివి? ఈనీసాహసమునకు మిక్కిలి భీతిల్లుచునాను. నామాట విని తిరిగి భర్తృగృహమునకుఁ బొమ్ము." అని మందలించెను. ఆమాటల కయ్యుషాదేవి "తండ్రీ! ఆ వేఁడిమి నేను సహింపఁజాలను, అక్కడకు వెడలఁజాలను." అని మాటిమాటికిఁ బలుకుచు శీఘ్రముగా నక్కడనుండి కదలి యుత్తరకురుభూములకుఁ దపస్సుచేయుటకై వెడలి పోయెను. అచ్చోట బడబా (ఆఁడ గుఱ్ఱము) రూపమును ధరియించి దుర్నిరీక్ష్యప్రతాపవంతుం డగు తనప్రాణకాంతుని నిశ్చలభావములో మనంబున నిడుకొని తీవ్రమైన తపంబు నొనరింపం దొడంగెను.

ఇక్కడ యిట్లుండ, నచ్చట నుషాస్వరూపిణి యగు ఛాయాదేవి భర్తృపరిచర్య గావించుచుఁ గొలఁదికాలములో 'సావర్ణి, శనైశ్చరుఁడు' అను నిరువురుపుత్రులను, 'విష్టి' అను నొకపుత్రికను సంతానముగాఁ బడసెను. మొదట నెట్లైనను సంతతి గలిగినతరువాత ఛాయాదేవి యుషాదేవిబిడ్డలకంటెఁ దనబిడ్డల నెక్కువగాఁ బ్రేమింపఁజొచ్చెను. తల్లియైనయీ భేదభావమును గనిపట్టి యముండు క్రుద్ధుండై తనకాలితో ఛాయాదేవి నొక్కతన్ను తన్నెను. పుత్రుని యీయాగడమునకు సంక్షోభించి ఛాయాదేవి కుపితురాలై, "ఓరి పాపీ! నాయాజ్ఞచే నీరెండుపాదంబులును విశీర్ణంబు లగుఁగాక!" అని వైవస్వతుండైన యముని శపియించెను. యముండును విశీర్ణచరణుండై దుఃఖించుచుఁ దనతండ్రియైన సూర్యదేవునిసన్నిధి కేఁగి యావద్వృత్తాంతము నాతనికి విన్నవించెను. మఱియు నిట్లనియెను. "తండ్రీ! సురశ్రేష్ఠా! ఈమె నాతల్లి గాదు. ఏమన, చిన్నతనపు చేష్టలచే నంతాన మేదైనఁదప్పు చేసినను తల్లి యించుక మందలించును

గాని యిట్టి తీవ్రశాపము నెన్నఁడు నీఁజాలదు. ఏ దూరాత్ముఁడైనను గడుపారఁ గన్నబిడ్డల నీరీతి దుర్భరమైన యంగవైకల్యమునకుఁ బాల్పఱుచునా? ఇంత బాల్యవయస్సున నే నీకష్టాంగంబుల నెట్లు ధరించి యుండఁగలను? బిడ్డలు మంచివారైనను, చెడ్డవారైనను, వారేనేరమి చేసినను తల్లి యైనది సహించుకొనును గాని యిట్టి కుష్టకోపమును వహియింపదు. కావున, తండ్రీ! ఈమె నిశ్చయముగా నా జనని గాదు."

తనయుని యీ వాక్యములను భానుదేవుం డాకర్ణించి మిక్కిలి విచారము నొంది యిట్లనుకొనియెను. "వాస్తవముగ నీమె యుమాదేవిచాయ గాని యమునాదుల జనని యైన త్వాష్ట్రి గాదు. తల్లి బిడ్డల యెడ నిట్టి దుష్కార్యమును గావించియుండదు. దానిస్వభావము వేఱుగను దీనిస్వభావము వేఱుగను గానంబడుచున్నది." ఇట్లనుకొని పిమ్మటఁ దనదివ్యజ్ఞానముచే సర్వము నెఱింగి యిట్లు తలపోసెను. "విశ్వకర్మనందన యగు సంజ్ఞ నా ప్రచండతరతాపమును శమింపఁజేయఁగోరి యుత్తరకురు భూములయందు బడబారూపమునఁ దపంబు సేయుచుఁ గాలము గడపుచున్నది." ఆదిత్యుం డీవిధముగాఁ దలంచి తన ప్రాణప్రియను జూచు నభిలాషముతోఁ దానునయిత మశ్వరూపమును ధరించి యామెయున్న స్థలంబునకుఁ బోయి, యచ్చట నున్న భూలోకాదు గుఱ్ఱమును గాంచి కామభావంబు విశదమగునట్లు గట్టిగా సకిలించుచు దానిని సమీపించెను. మోహాతురమగు నయ్యశ్వమును గనియు, అట్టిదే యైనదాని హేషారవమును వినియు పతివ్రతాపరాయణయు, పతిధ్యాననిష్ఠితయు నశ్వరూపధారిణియు నగు నయ్యువ మిక్కిలి భీతిల్లినదై 'ఈయశ్వ మెక్కడిది?' అని యనుకొనుచు నయ్యశ్వమును ధర్షించుచుఁ దన ప్రాణేశ్వరునికడకుఁ బోవుతలంపుతో దక్షి

శాభిముఖుడై పరుగువాఱఁదొడంగెను. పరువెత్తునప్పు డామె "యీ యాపదనుండి నన్ను రక్షించువా రెవ్వరు? దేవతలా? ఋషులారా!" అని భావించుకొనెను. అశ్వరూపధరుఁడైన సూర్యదేవుండును, అయ్యాఁడుగుఱ్ఱము వెంట నంటి పరువెత్తఁదొడంగెను. కామక్రోధావేశపరవశు లగువా రెవ్వరు దుశ్చేష్టలను గావింపరు? ఈవిధముగా నా రెండుగుఱ్ఱములును గంగానర్మదాదినదులును, వింధ్యాచలాదిపర్వతములును, వనములు, నుపవనములును దాఁటికొనుచు దక్షిణాభిముఖముగా ధావనము సేయసాగెను.

అట్లుపరుగువాఱుచుఁ దుదకుఁ ద్వష్టపుత్రి యగు నాయాఁడుగుఱ్ఱము భయోద్విగ్నయై గౌతమీనదీజలంబులయం దుఱికెను. గౌతమీనదీతీరంబునందలి జనస్థానాశ్రమమున నుండు ఋషు లార్తత్రాణపరాయణు లనుప్రతీతి నామె యింతకుమున్ను వినియుండెను. దానం జేసి యిప్పు డామునీంద్రు లెవ్వరైన వచ్చి తన్ను రక్షింతు రనుభావముతో నామె యానదియందు పడెను. అశ్వరూపధారి యగు భానుదేవుండును ఆనదియం దుఱుకుటకై పరువెత్తుచుండెను. అప్పు డాజనస్థాననివాసులగు మునిబాలకు లాయాఁగుఱ్ఱమును గట్టిగాఁ బట్టుకొని దానిపరువు నాఁపివైచిరి. మోహావేశముతో నున్న యాభాస్కరదేవుండు ఋషికుమారులను తీవ్రక్రోధముతోఁ జూచుచు "మీ రేకారణమున న న్నిట్లు నిరోధించినారు? ఈయపచారమునకు మీరు వటవృక్షమై పుట్టుదురుగాక!" అని శపియించెను.

అంతట నాజనస్థానమునీంద్రులు తమదివ్యదృష్టిచే నాయశ్వమును దేవముఖ్యుండైనభానుదేవునిఁగా నెఱింగి యత్యంతభయభక్తిసంభ్రమాశ్చర్యమనస్కులై యాతని నెంతయు స్తుతించిరి. మునిగణస్తుతుండైన యాసూర్యదేవుండు పిమ్మటఁ దనప్రియురాలైన యయ్యాఁ

ముగుష్టమును జేరి దానిమోమునఁ దనమోమును గదియించెను. బడబారూపిణియైన యుషాదేవియు నయ్యశ్వరూపునిఁ దనప్రాణేశ్వరునిఁగా నెఱింగి యానందములోఁ దనయనునయమును జూపెను. వారియప్పటిసంయోగము చేతనే యాతీరమున నశ్వనీకుమారు లుదయించిరి. అప్పు డచ్చటికి సుర, సిద్ధ, సాధ్యగణంబులును, నదీగోగణంబులును, ఓషధీజ్యోతిర్గణంబులును వచ్చెను. అనంతరము సప్తాశ్వనామకంబగు సూర్యదేవుని పుణ్యరథంబును సారథియగు ననూరుఁడును, యమ, వరుణ, శని, వైవస్వతులును, నిజరూపములతో పుణ్యానదులగుయమునా తపతీమహానదీప్రభృతులును ఈవిచిత్రసంఘటనమును జూచుటకు వచ్చిరి. సూర్యునిమామ యగువిశ్వకర్మయు నచ్చటికి విచ్చేసెను. అప్పుడు భానుదేవుండు తన మామ రాకను, అతనియభిప్రాయంబును గ్రహించి ''ఆర్యా! మీపుత్రిక యానందించునట్లు ప్రచండమైన నా తేజంబును గొంతవఱకు సానపట్టి యుపశమింపఁజేయ వేఁడెదను. కావున నట్లు చేయుఁడు. నాప్రియురాలింతటినుండి సుఖపడునుగాక!'' అని విశ్వకర్మతోఁ బల్కెను.

బ్రహ్మదేవుం డీప్రకారము చెప్పి మరల నారదునితో నిట్లనియెను. సూర్యుఁ డట్లు పల్కఁగానే త్వష్టృప్రజాపతియు భానుదేవుని తేజోరాశిని సముచితరీతిని సానపట్టి తగ్గునట్లొనరించెను. నారదా! నాఁటినుండియు నాస్థానము ప్రభాసతీర్థ మనునామములోఁ బ్రఖ్యాతిం జెందెను. మఱియు [illegible] నచ్చట నశ్వినీరూపధారిణియగు నుషాదేవి భర్తృసమాగమమును [illegible] నచ్చట నశ్వినీదేవత లావిర్భావముం గాంచిరో యాస్థానంబునకు నశ్వతీర్థం బనుప్ర[illegible]ము గల్గెను. పై రెండుతీర్థములే భానుతీర్థ మనియుఁ బంచవటాశ్రమ మనియు వరుసగాఁ బ్రఖ్యాతంబు లయ్యెను. పితృదర్శనార్థమై

వచ్చిన యమునా తపతీ నదులు రెండును గంగాసంగమప్రభావము గలిగి అగుటా, వరుణానాసంబులతోఁ బుణ్యతీర్థములుగా విశ్రుతంబు లయ్యెను.

నారదా! ఈతీర్థంబులు [illegible] శ్రీశైలాదిసకలక్షేత్రంబులును బహుపుణ్యప్రదంబులు. భారతవర్షమున గలసకలతీర్థంబులును సర్వదేవతా[illegible] ఇన్నోట [illegible] సమాగతంబులైయుండును గావున [illegible] అక్షయంబులగును. ఈతీర్థంబులకథను స్మరించినను, పఠించినను, ఆకర్ణించినను సమస్తపాపక్షయ మగుటయే కాక మానవులు ధార్మికులును, సుఖసంపన్నులును నగుదురు.

గరుడతీర్థాభివర్ణనము

అనంతరము బ్రహ్మదేవుం డిట్లని చెప్పందొడంగెను. నారదా! సర్వవిఘ్నోపశాంతికరమైన గారుడం బనుతీర్థరాజం బొండు గలదు. దానిప్రభావంబు నుడివెదను. సావధానమనస్కుండవై యాకర్ణింపుము. ఆదిశేషుని పుత్త్రుండును, మహాబలుండును నగు మణినాగుఁడను సర్పశ్రేష్ఠుఁ డొకండు గలఁడు. అతండు నాగులకు వైరి యగు గరుత్మంతునివలని భయముచే భక్తిపూర్వకముగ శంకరు నారాధించుచుండెను. కొంతకాలమునకు మహాదేవుండు ప్రసన్నుండై "పన్నగేంద్రా! నీభక్తికి మెచ్చితిని. వలయువరంబు వేఁడుము." అని పలికెను. అప్పు డానాగేంద్రుండు 'ప్రభో! మత్కులశత్రు వగుగరుడనివలని భయంబు నాకుఁ గలుగకుండునట్లు వరంబుం బ్రసాదింపుము.' అని యాశంభుదేవుని వేఁడుకొనియెను. పరమేష్ఠియు నాతని కవ్వరంబుం బ్రసాదించి పిమ్మట నంతర్హితుం డయ్యెను. నాగాంతకుండైన

గరుత్మంతుని వలన నిర్భయుండై మణినాగుండును స్వస్థానంబున కరిగెను. పిమ్మట నానాగరాజపుత్త్రుండు విష్ణుదేవుని శయనస్థానం బగు క్షీరసముద్రతీరంబున నిర్భయముగాఁ జల్లగాలికి నిటునటు సంచారము చేయఁ దొడంగెను. మఱియు గరుత్మంతుం డెక్కడ నివసించునో యాస్థానంబునకును బోయి సవిలాసంబుగఁ దిరుగాడఁ జొచ్చెను. కొంతసేపటికి నాగాంతకుండు వినిర్భయుఁడై చెలరేగుచున్న యాభుజంగకుమారునిం జూచి యాతనిం గాళ్లతోఁ దన్నికొని తననివాసంబునకుఁ గొనిపోయెను.

ఈసమయంబున మహానుభావుండైన నందికేశ్వరుండు జగత్ప్రభుండైన మహేశ్వరునితో "దేవా! మనమణినాగుఁడు ప్రతిదినమును వచ్చుచున్నట్లు నేఁ డేకారణముననో రాలేదు. బహుశః వానిని వైనతేయుండు భక్షించియో, లేక బంధించియో యుండును!' అని విన్నవించెను. నందికేశ్వరునియీవాక్యములను విని శివుండు తాను నాగున కిచ్చినవరముసంగతి జ్ఞప్తికి రాఁగా, నందిం జూచి యిట్లనియెను. "ఓయీ! నందికేశా! మణినాగుఁడు సుపర్ణునిచే బంధితుఁడై యున్నాఁడు. తత్క్షణమే క్షీరసముద్రమునకు నీవు పోయి శ్రీమహావిష్ణువును స్తుతించి యానాగుని విడిపించికొని శీఘ్రముగ నాకడకుం గొనితెమ్ము" అని యానతిచ్చెను. నందియు నక్షణంబ విష్ణుసన్నిధికి నేఁగి యాదేవుని స్తుతియించి మహానాగునకు మహేశ్వరుండు వరం బిచ్చుటయు, నాతఁ డిప్పుడు గరుడనిచే బంధింపఁబడుటయు, శివునిసందేశమును సమగ్రముగ విన్నవించెను. నారాయణుండును నందివచనంబులకు సంప్రీతచిత్తుండై పన్నగాశనునిఁ బిలిపించి యాతని కిట్లనియెను. 'వినతానందన! మణినాగుని విడిచిపుచ్చి నందికేశున కొప్పింపుము. లోకశంకరుం డగుశంకరుం డాతనిని గాంచి

యానందింపఁగలఁడు. నామాట వినుము.' అని యానతిచ్చెను. నారాయణునివచనములను విని నందియు నానందించెను. కాని గరుత్మంతుఁడు మిక్కిలికోపముతో "స్వామీ! వలదు. వలదు. నేనాపాము నీయఁజాలను. దేవా! ప్రభుభృత్యులకుఁ గలయన్యోన్యతచే భృత్యునకుఁ బ్రియతమమైన పదార్థమును ప్రభు వొసగుచుండుటయు, భృత్యుఁ డానందించుటయు లోకమునఁ గలదు. ఇట్టిచో నాకెన్నఁడును నీ వేవస్తువును నిచ్చియుండలేదు సరిగదా, నేను సంపాదించుకొన్నవస్తువునయిన నిప్పు డిచ్చివేయు మనుచున్నావు! చిత్తగింపుము! త్రిలోచనుండగు శంకరుండు భక్తప్రియుండగుటచేతనే కాదా, యీనాగుని రక్షించుటకై యీనందీశ్వరుని నీసన్నిధానమున కనిచియున్నాఁడు? ఇట్టిదయ నాపైని నీకేమైన నున్నదా? ప్రభూ! నీభృత్యుఁడనైన నే నెంతో ప్రయాసతో నీపామును దెచ్చుకొనియున్నాను. దీనిని నందిపరముగా నిచ్చివేయుమనుచున్నావు! ఇదేఁటి న్యాయము! నేను నిత్యమును నీకు వాహనమనై నిన్ను వహించుచున్నాను. ఇట్టినాకు నీ వేమైన నిచ్చుచుండుట యుక్తము. అట్లీయకుండుటయే కాక నేను సంపాదించుకొన్నదానినిగూడ నితరుల కిమ్మని యాజ్ఞాపించుచున్నావు. ఇట్టియాజ్ఞ మిక్కిలి యధర్మయుక్తము. సచ్చారిత్రముగల నీయట్టిప్రభువు లిట్టివ్యవహారముల నెన్నఁడును గలుగఁజేసికొనరు. భృత్యులకు దయతో నిత్తురుగాని వారియొద్దనుండి సత్ప్రభువులు లాగికొనరు. కేశవస్వామి! నావిన్నపము నాలింపుము! రాక్షసులయుద్ధములందు జయమునుగాంచి నాయాహారమును నేనే సంపాదించుకొనుచున్నాను గాని యెక్కనాఁడును నిన్నడుగలేదు. నీవీయనులేదు. స్వతస్సిద్ధముగా నేను బలవంతుఁడను. కావున నాగకుమారుని నేనీయఁజాలను."

ఇట్లు చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు మరల వచియింపం గడంగెను. నారదా! చక్రియు, గదాధరుండునునగు నవిష్ణుదేవుండు గరుడునియ వాక్యంబుల నాకర్ణించి, లోకపాలకనందికేశ్వరులయెదుట నింతుక నవ్వి 'ఖగోత్తమా! నిరంతరము నన్ను మోయుటచేత నేసుమా నీ వీరీతిని కృశించిపోవుట! రాక్షసయుద్ధంబులయందు నాకుఁ గలుగుచు న్న జయములుసయితము బలవంతుఁడ వగు నీసాయముచేతనే!'' అని జితక్రోధుం డైన యాశ్రీపతి పలికి మరల నిట్లనియెను. ''ఓమహాబల శాలీ! నీశక్తి నుపయోగించి నాచేతిచిటికెనవ్రేలిని మోయుము.'' అని తనకనిష్ఠాంగుళి నానందికేశ్వరుని మ్రోల గరుడనిశిరముపై నునిచి మఱియునిట్లనియెను:—''విహంగమపుంగవ ! నిజముగా నీవు నన్ను నిత్యమును మోచుచున్నావు. ఇప్పుడు ధర్మబలమును బరీక్షింపుము!''

నారాయణుం డీరీతిని బలుకుచుండఁగానే యాతనిచిటికెనవ్రేలిని ధరించియున్నగరుత్మంతునిశిరం బాతనికుక్షిలోనికిఁ గూరుకొని పోవుచుండెను. మఱియుఁ దక్షణమే యాతనికుక్షియు నాతనిపాదము గ్రుఁగి చూర్ణమైపోయెను. అంతట వైనతేయుఁడు కృతాంజలియై లజ్జాభయంబులు మనంబునం బెనఁగొన దీనత్వముతో 'దేవా! జగన్నాథ! నాయీయపరాధమును మన్నించి నీభృత్యుండ నైననన్ను రక్షింపుము! రక్షింపుము! నీమహామహిమఁ దెలిసికొన నేనెంతవాఁడను? నీవు సర్వలోకంబులకును బ్రభుండవు. సర్వలోకంబులను నీకుక్షిని ధరించియున్నవాఁడవు. ప్రభువులు భృత్యవర్గము చేయు నపరాధసహస్రంబుల మన్నింతురు. లోకంబున నెవ్వరేయపరాధంబుల నొనర్చినను నీవు వారిని రక్షించుకరుణాస్వభావుండ వని మునీంద్రులు వచియింతురు. కావున దేవా! రక్షింపుము! రక్షింపుము!'' అనియిట్లు గరుడుండు వైకుంఠదేవునిం బ్రార్థించి, మఱియు జగదంబిక యగురమా

దేవి యిట్లు స్తుతియించెను. "జననీ! పుత్త్రవత్సలా! పద్మాలయా! దీనుండైన నీబిడ్డని నార్తుని నన్ను రక్షింపుము తల్లీ!"

అంత శ్రీదేవి కరుణాకులచిత్తయై తనభర్తయైన జనార్దనునిం గాంచి "నాథా! విపన్నుండైనయీభృత్యుని రక్షింపుము!" అని పలికెను. అప్పుడు జనార్దనదేవుఁడు శివానుచరుండైన నందికేశ్వరునిం గాంచి యిట్లనియెను. "ఓయీ! నందీ! ఈనాగకుమారునితో గరుడనిం దీసికొని మహేశ్వరసన్నిధానమునకుం బొమ్ము. ప్రసన్నచిత్తుఁడైనయాదేవునికటాక్షదృష్టిచే నీతనిదేహము యథారూపమును బడయును." విష్ణుదేవునియీవాక్యములను విని నందికేశ్వరుండు వల్లెయని పలికి పన్నగపన్నగాశనులం దోడ్కొని శంభుసన్ముఖమ్మునకుఁ బోయి సమస్తవృత్తాంతము నాదేవదేవునకు విన్నవించెను. చంద్రశేఖరుండును గరుత్మంతునిపైఁ గారుణ్యవీక్షణముం బఱపి యాతని కిట్లనియెను. "ఓమహాబాహుఁడా! లోకపావనియు, సర్వకామప్రదాయినియు, శాంతిస్వరూపిణియు, గంగయు నగు గౌతమీమహానదియందు స్నానమొనరించితివేని నీపూర్వశరీరమును నీవు పొందఁగలవు. మఱియు నాస్నానమహిమవలన ప్రాణికోటుల సమస్తపాపములును పరితప్తములగుటయేకాక దైవదుర్విపాకమువలన వినష్టములైన సమస్తకార్యములును జక్కఁబడి యెల్లకోర్కులును సఫలంబులు గాఁగలవు. భూతసముదాయంబునకు గౌతమియే యుత్తమశరణము."

శంకరునియీవాక్యములను విని ఖగేశ్వరుండైన గరుడుఁడు ప్రణతుఁడై తత్క్షణమే మహాగంగ యగు గోదావరీనదియందు స్నానంబొనర్చి శివకేశవులను నమస్కారపూర్వకముగా మనసార స్మరియించెను. నారదా! అప్పుడావినతానందనుండు స్వర్ణచ్ఛాయమును, మహాబలసంయుతంబును, వజ్రసంకాశంబును, వేగవంతంబును నగుశరీరము

గలవాఁడయ్యెను. అనంతర మాతఁడు విష్ణుసన్నిధి కేఁగి యాతనికి సాష్టాంగనమస్కారం బొనర్చి యావద్వృత్తాంతమును విన్నవించి సుఖంబుండెను.

వత్సా! నారదా! గరుత్మంతుండు స్నానం బొనర్చిన యానాఁటినుండియు నాతీర్థంబు గరుడతీర్థం బనునామంబునఁ బ్రసిద్ధికెక్కెను. ఆతీర్థంబు సర్వకామప్రదంబు. మానవుండు పరిశుద్ధచిత్తముతో నా తీర్థంబున నొకమాఱు స్నానం బొనర్చినను సకలాభీష్టంబులను బొందఁగలఁడు. అచ్చటఁగావించు నల్పమాత్రదానాదికర్మంబు లైనను నక్షయంబులై హరిహరప్రీతిపాత్రంబులై మానవునకు సకలపుణ్యప్రదంబులు గాఁగలవు.

గోవర్ధనతీర్థాభివర్ణనము

అనంతరము పరమేష్ఠి నారదున కిట్లనియెను. వత్సా! స్మరణమాత్రసర్వపాపహరంబును, పితృపుణ్యజనకంబును నగుగోవర్ధనతీర్థం బొండు గలదు. దానిప్రభావమును నేను స్పష్టముగాఁ జూచియుంటిని. చెప్పెదను వినుము. జాబాలియను బ్రాహ్మణకర్షకుం డొకానొకండు సుప్రసిద్ధుండు గలఁడు. అతండు తనవ్యవసాయము నందు దనయెద్దను నానిపాటునుండి విడువఁడు సరికదా, మాటిమాటికి ముని కోలతో వానిపృష్ఠభాగంబులను, పార్శ్వభాగంబులను బొడుచుచుఁ గొట్టుచు బాధించుచుండెను. పాపము! నోరులేనియాజంతువులు లోలోన దుఃఖించుచు కన్నులనిండ నీరుగ్రుక్కుకొనుచు చేయునది లేక యట్లే యాకర్షకుఁడు పెట్టుబాధల ననుభవించుచు నుండెను. ఇట్టివినికుర్వ్యథలఁ గాంచి గోమాత యగుకామధేనువు, నందికేశ్వరునితో నామొఱ్ఱ పడిపోవు జెప్పి దుఃఖించెను. నందీశ్వరుఁడును

మిక్కిలి జాలింబడి తనయధిపతియగు శంకరునితో నీవృత్తాంతమును విన్నవించెను. ఈశ్వరుండు నందిచెప్పిన యక్కథను విని " నందీ! చింతింపకుము. ఈవిషయమున నీ వేమితలంచిన నది యగునట్లు వరంబిచ్చితి. నీకోరికి సిద్ధించుఁబొమ్ము.' అని పలికెను.

నందియు, స్వర్గ, మర్త్య, పాతాళలోకంబుల యందున్న గోజాతి నెల్ల శంభుదేవుని వరప్రసాదబలంబునఁ దత్క్షణమే యొకచోట సమావేశపఱచి " మీరెవ్వరును నెచ్చటికిని బోవలదు. ఎవ్వరికిని గానుపింపవలదు." అని యాజ్ఞాపించెను. అంతట దేవతలందఱును, నారదా! నాసన్నిధికివచ్చి యిట్లు మొఱపెట్టుకొనిరి. " దేవా! ఏకారణముననో గోజాతి యంతయు నొక్కమాఱుగ మాయమయ్యెను. గోవులు లేకుండ ముల్లోకములవారును జీవించుటయెట్లు?" అమరులిట్లు ప్రార్థింపఁగా నేను వారితో 'సురలారా! పశుపతియైన మహాదేవుని సన్నిధానమునకుఁ బోయి యాతనిం బ్రార్థింపుఁడు.' అని చెప్పితిని. అప్పుడు నిర్జరసమూహం బెల్ల కైలాసగిరి కేఁగి శంకరునితో గోగణాభావంబుం గూర్చి విజ్ఞాపించిరి. ఈశానుం డిట్లనియెను. 'ఈవిషయము నావాహనం బగు నందీశ్వరుఁడే కాని నే నిసుమంతయు నెఱుంగను. ఆతనికడకుఁ బొండు."

అప్పుడు దేవతావర్గం బంతయు నందిచెంతకుఁ బోయి, 'ఓపరోపకారీ! మాకెల్లరకు గోప్రదానం బొనరింపుము.' నందికేశుండును వారిపలుకులను విని 'ఓవిబుధులారా! మీరందఱును గౌతమీపుణ్యతీరంబున గోసవననామకంబగు యాగంబు నొనర్పుఁడు. అక్కడకు స్వర్గమర్త్యాదిలోకంబులం గల సమస్తగోజాతియు వచ్చి మిమ్మానందపఱుచును.' అని పలికెను. అంతట గోసవననామకం బగు యజ్ఞం బా గోదావరీమహానదీతటంబున దేవతలచే నారంభింపఁబడెను.

ఆపుణ్యస్థలంబునకు సకలగోసమూహంబులును నేలయీనినట్లు వచ్చి యాపుణ్యతీరం బంతయు నిండించెను. దేవతలును, మనుష్యులును మిక్కిలి యానందముం బొందిరి. నాఁటంగోలె గోవులకుఁ బూజ్యత హెచ్చెను.

నారదా! నాఁటినుండియు నాపుణ్యస్థానంబునకు గోవర్ధనతీర్థం బనునామంబు విఖ్యాతం బయ్యెను. ఆతీర్థంబున స్నాన మాచరించి నంతమాత్రంబుననే సహస్రగోవులకు దానం బొనర్చినఫలంబు గలుగును. అచ్చట నించుకంత దానకర్మం బాచరించు నో నెట్టియపూర్వ ఫలంబు గలుగునో వర్ణింపఁజాలను.

ధౌతపాపతీర్థమాహాత్మ్యము.

పుత్రా! నారదా! సమస్తపాపభయాపహమును, పాపప్రణాశననామకంబును నగు తీర్థరాజం బొండు గలదు. దానినామనిరూపణమును, తన్మాహాత్మ్యంబును జెప్పెదను. అనన్యచిత్తుండవై యాకర్ణింపుము. తొల్లి ధృతవ్రతుం డను లోకవిశ్రుతుండైన బ్రాహ్మణుం డొకం డుండెడివాఁడు. అతని భార్య మహి. ఆమె తరుణియు, జగదేకసుందరియు నై యుండెను. ఆదంపతులకు సనాజ్జాతుఁ డను సూర్యసన్నిభుం డగు నొకపుత్త్రుఁ డుదయించెను. ఆపుత్త్రుఁడు జనియించినతరువాత, పాపము! ధృతవ్రతుండు పరలోకగామి యయ్యెను. అనంతరము బాలవిధవ యగు నాయువతి దనకును దనపుత్త్రునకును దగినపోషణము గలయాశ్రయ మేదియు లేకపోవుటచే తననందనుని వెంటఁగొని గాలవమహామునియాశ్రమమునకుఁ బోయెను. కొలఁది దినము లచటనుండి నాయువతి కామోద్రేకంబున విటపురుషులఁ గూడ ప్రారంభించెను

త్పుత్రుఁడును గాలవాశ్రమమున వేదవేదాంగపారగుఁ డయ్యె, మాతృ దోషంబునంజేసి దేశాభిరతుండై నానాదేశపరిభ్రమణవశంబున మహా జనసంకులం బగు జనస్థానం బనునొకపత్తనంబుం జేరెను. అంతకు మున్న యాతనితల్లి మహియు బహువిషయపర్యటనంబొనర్చి క్రమ ముగా నాపురముననే వచ్చి స్వైరిణీవృత్తితో నివసించియుండెను. బ్రాహ్మణకుమారుఁడును నానగరంబునం గలవేశ్యాంగనలతోడి పొత్తునకు మరఁగి తిరుగుచుండెను. ఇట్టిసమయంబున నాతనితల్లియు సుందరీమణియు నగు మహి, వేశ్యావృత్తితో ధనికులును, రూపవంతు లును నగు పురుషుల నాకర్షించుచుండెను. ఆద్విజబాలకుండు మహిని దనతల్లి యనియు, నామె యీతనిఁ దనకుమారుఁడనియు నెఱుఁగ కయే దైవయోగంబునఁ బరస్పరవిమోహితులై సంగమక్రీడకు లో నైరి. ఈరీతి మోహపారవశ్యంబున నొకరివృత్తాంత మొకరు తెలిసి కొనకయే యాతల్లీకొడుకులు చాలదినములు కామవ్యాపారంబునఁ గడపివైచిరి. ఆవిప్రకుమారుం డట్లు నిరంతరవిమోహవ్యాపారనిమ గ్నుండై యుండియుఁ బితృతపోబలంబునంజేసి ధర్మకర్మములయందు మాత్ర మప్రమత్తుండై యుండెను. అనుదినము ప్రాతఃకాలంబున మేల్కాంచి గౌతమీనదీతీరంబున కేఁగి తద్గంగయందు స్నానం బొనర్చి సంధ్యాద్యనుష్ఠానంబులను, బ్రహ్మయజ్ఞపితృతర్పణంబులను నెఱవే ర్చుకొని, యచ్చటిపెద్దలకు నమస్కరించి, మరల నింటికి వచ్చుచు నుండెను.

వింటివా, నారదా! అత్యాశ్చర్యకరమైన యీవిషయమును? మాతృగమనంబున నాబ్రాహ్మణపుత్రుని శరీరాంగకములెల్ల వేకువ జాము వేళకు కుష్ఠవ్యాధినిపీడితములై శిథిలములై చీము, రక్తములను స్రవింపుచున్న వయ్యును పవిత్రములైన గోదావరీజలంబులందు స్నాన

ము చేసిన వెంటనే పరిశుద్ధములై పుటము వెట్టినబంగారువలె నత్యంత శోభాయితములై ప్రకాశించుచు వచ్చుచుండెను. నిత్యమును దానిట్లు విరూపియు, సురూపియు నగుచుండుట యాద్విజనందనుం డెఱుంగనే యెఱుంగఁడు. ఏమన, దాత్రులయందు గలిగినయాదోషంబుచేనైన యంగవైరూప్యము గోదావరీపవిత్రగంగాసంస్పర్శంబున నపగతమగు చుండఁగా నాబ్రాహ్మణపుత్రుఁడు, పుడమికి నడతెంచిన భాస్కరదే వునిమూర్తివలెఁ బ్రత్యహమును వెలుంగుచుండెను. దానంజేసి యా వికృతాకారమాతని కెఱుంగరాకయే యుండెను.

ఇక్కథ యిట్లుండఁగా, పూర్వమీబ్రాహ్మణకుమారునిఁ బెంచి పెద్దవానిని జేసిన తపోధ్యానపరాయణుండును మహాత్ముండు నగు గాలవమహాముని మునుపు దానున్నయాశ్రమమును వదలి పవిత్రమైన యాగౌతమీగంగాతీరంబునకు మునిశిష్యసంఘంబులతోఁ గదలివచ్చి యచ్చటనాశ్రమమును నిర్మించుకొని యచ్చటనే నివసించుచుండెను.

ఆవిప్రకుమారుండు గోదావరీగంగాస్నానానంతరంబున నిత్యమును తత్తీరంబునం గలవయోవృద్ధులగు బ్రాహ్మణవరులతోపాటు గాలవమహామునీంద్రునకును నమస్కరించి, యింటికిఁ బోవుచువచ్చెను. గంగాస్నానంబునకుఁ బూర్వమును, స్నానమునకుఁ దరువాతను ఆతండు పొందుచువచ్చిన రూపపరివర్తనమును గాంచి యాగాలవమహాముని యత్యాశ్చర్యనిమగ్నుఁడై "ఏమి! ఈయువకుఁడు ప్రతిదినమును రెండురూపములను దాల్చుచున్నాఁడు! దీని కేదో గూఢమైనకారణ ముండవలయును." అని తలపోయుచువచ్చెను. ఒకనాఁ డావిప్రకుమారుఁడు యథాప్రకారము తనకుఁ బ్రణామ మొనర్ప వచ్చినప్పుడు విస్మయకారుణ్యచిత్తుఁడై యాతనిఁ జేరరాఁ బిలిచి యాగాలవమహా

ముని, “వత్సా! నీ వెవ్వరు? ఎచ్చటికిఁ బోయెదవు? ఏమి చేయు చుందువు? నీభోజన మెక్కడ? నీపేరేమి? నీ వెచ్చట శయనింతువు? నీభార్య యెవ్వరు? ఈవిషయము లెల్ల నాకుఁ దెలుపుము!” అని యడిగెను. ఆయన ప్రశ్నములను విని యాబ్రాహ్మణనందనుండు, ‘స్వామీ! మీ రడిగినప్రశ్నంబులకుఁ దగు నుత్తరంబులం దెలిసికొని రేపటియుదయంబున మనవి చేసెదను’ అని చెప్పి యాయనకు నమస్కరించి యింటికిం బోయెను.

అట్లు బ్రాహ్మణకుమారుం డింటికి వచ్చి రాత్రి భోజనానంతరము నిజశయ్యం జేరి యంతకుఁ బూర్వము గాలవముని సంప్రశ్నంబు లెల్ల జ్ఞప్తికి రాఁగా, త్రుళ్లిపడి తన్నుఁ జూచి యున్న యాస్వైరిణిం గాంచి యిట్లు పలికెను. “నీవు వేశ్య వయ్యును సర్వసద్గుణసంపన్నురాల వగుట విశేషించి పవిత్రవు నై యున్నావు. మన యిరువురి ప్రేమంబు నఖండంబై మనప్రాణమ్ము లున్నంతకాలము నిత్యమై యుండునుగాక! నిన్ను నేను గొన్ని సంగతుల నడుగుచున్నాను. వానికిఁ దగు ప్రత్యుత్తరముల నిమ్ము—నీపేరెవ్వరు? నీకుల మెయ్యది? నీపూర్వనివాస మెక్కడ? నీబంధువు లెచ్చట నున్నారు? ఈవిషయంబు లెల్ల నాకు సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము.” అని యక్కుమారుం డడుగఁగా, నాబంధకి యిట్లనియెను.

“ఆర్యా! ధృతవ్రతుం డను విఖ్యాతబ్రాహ్మణుం డొకం డుండెడివాఁడు. నేనాతని భార్యను. నన్ను మహి యని యందురు మా కిరువురకు నొకపుత్త్రుఁడు గలిగిన పిమ్మట నాభర్త మరణించెను. దిక్కు గానక యక్కుమారుని గాలవాశ్రమంబున విడిచి పురాకృతదోషవశంబునఁ గులక్రమాగతంబైన ధర్మంబును విడనాడి స్వైరిణినై యిప్పు డిచ్చట నిల్చియుంటిని. ఓవిప్రవర్య! నన్ను బ్రాహ్మణ

స్త్రీగా నెఱుంగుము. నాపుత్త్రుఁడు గాలవాశ్రమమున రక్షింపఁబడు చున్నాఁడు. అతఁ డీపాటికిఁ బెద్దవాఁడై సమస్తవిద్యాపారంగతుండై యుండియుండును. "

బ్రాహ్మణి చెప్పిన యీవృత్తాంతంబు విని యాద్విజకుమారుంకు నిర్విణ్ణుండై, అవయవపటుత్వము సడలిపోవ, శయ్యనుండి తత్క్షణమే భూతలంబుపైఁ బడిపోయెను. ఆతనియాపాటుంగాంచి యక్కలట, "ఓవిప్రశ్రేష్ఠా! ఏమి వచ్చినది నీ విట్లగుటకు? నీకు నాపైఁ గల ప్రేమ యెక్కడకుఁ బోయెను? నావృత్తాంతమున నీకు మనోవ్యథను గలిగించిన వాక్య మేది?" అని ససంభ్రమయై పలికెను. అంతట విప్రసుతుండు తనకుఁ దానే యూఱడించుకొని వేశ్యారూపమున నున్న యాబ్రాహ్మణికి నిట్లనియెను.

"అక్కటా! మహానుభావుండును తపోనియమవంతుండును నగు ధృతవ్రతుండు నాతండ్రి! నే నాయనపుత్త్రుండను! ఈనీవు నాతల్లివైన మహీసతివి. దైవయోగంబున మన కిట్టిసంగమంబు ఘటిల్లినది. "

ఈవచనంబుల నాలకించి యావిప్రకాంత విధినియోగంబున నైన తనదురవస్థకు మిక్కిలి దుఃఖపిల్లెను. తల్లియుఁ, బుత్త్రుండును నిట్లు దుఃఖనిమగ్నులై యారాత్రి గడపిరి. అంతట లోకంబు నెల్ల వెలిఁగించుచు సూర్యోదయవేళ సంప్రాప్తం బయ్యెను. అప్పుడాబ్రాహ్మణతనయుఁడు తనగురువైన గాలవమహామునిసన్నిధికిం బోయి యాతనికిఁ దనవృత్తాంతము నిట్లు నివేదించెను.

ఓబ్రహ్మజ్ఞశ్రేష్ఠా! మహామునీంద్రా! నేను సుప్రసిద్ధుఁడైన ధృతవ్రతుని పుత్త్రుఁడను. ఇంతకుమున్ను మీచేఁ బోషింపఁబడినవాఁడను, ఉపనయనాదిసంస్కారంబులను గాంచినవాఁడను నేనే. ఓప్రభో!

ఆనాఁడు మీయాశ్రమంబున నన్ను నర్పించి చనిన మహీ యను నది మాతల్లి. అనంతరవృత్తాంతము నేమని విన్నవింతును? ఇఁక నేమి చేయుదును. ఈనాపాపంబునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తమేది?" అని శోకింపఁ బూనెను. గాలవుండును ద్విజసుతుని చెప్పినవృత్తాంతమువలన విషయ మంతయును గ్రహించి యిట్లనియెను. "వత్సా! శోకంబు మానుము. నిత్యమును నపూర్వమైన నీరూపద్వయమును గాంచియే విషయవైశద్యముకొఱకు నిన్నిట్లు ప్రశ్నించితిని. ఇప్పుడు నీసంగతి యంతయును నాకు విశదమైనది. చింతిల్లకుము. నీపాపపుంజ మెల్ల నీగంగాస్నానంబువలన నిసుమంతయేని మిగులకుండ నేదినంబున కా దినంబే ప్రక్షాళితంబై క్షయంబుం గాంచియున్నది. దీనికి నీతీర్థమాహాత్మ్యంబును నీగౌతమీమహాగంగాప్రసాదంబును గారణంబులు. ఇవియుగాక నాయనా! నీవు పవిత్రుఁడవైతివి. దీనికి నేంతమాత్రంబును సందేహింప నక్కఱలేదు. ఏమన, నేను నిత్యమును నీ వీ తీరంబున కరుగుదెంచునప్పుడు కలుషావృతంబైన విరూపంబును, స్నానానంతరంబు సూర్యాగ్నిసన్నిభంబైన గుణోత్తరరూపంబును నీయెడఁ గాంచుచున్నవాఁడను. మఱియు స్నానమునకు నీవు వచ్చునప్పుడు సమస్తపాపంబులును నీమొగంబున వ్రేలుచున్నట్లును స్నానం బొనర్చి నీవు పోవునప్పు డాపాపంబు లన్నియు దుల్లిపోయి నీవు పరిశుద్ధస్వరూపుఁడవై పావనుఁడ వగుచున్నట్లును నేను నిత్యమును గనుఁగొనుచునే యున్నాను. కావునఁ బాపభయముగాని నీవుచేసికొనవలసిన ప్రాయశ్చిత్తముగాని యీగౌతమీగంగాదేవియనుగ్రహంబున నీకు లేదని దృఢముగా నమ్ముము. వేశ్యారూపిణి యైన యీకాంత నీతల్లి యని నే నెఱుఁగుదును. ఈమె యత్యంతపశ్చాత్తప్త యైనది గావున నీమెయుఁ బాపములనుండి నివృత్త యైనది. పశ్చాత్తాపమువంటి ప్రాయ

శ్చిత్తము లేదుగదా? వత్సా! ప్రాణికోటికి విషయలోలత్వము స్వాభావికమే. అయినను, పురాకృతపుణ్యవిశేషంబున సత్సాంగత్యము లభించి, యాయాజీవు లాయాపాపంబులనుండి నివృత్తంబు లగుచుండును. నీజనని పూర్వపుణ్యబలంబున నిప్పుడు మిక్కిలి పశ్చాత్తప్తురాలైనది. ఈపవిత్రతీర్థంబున నవగాహనం బొనరించునేని పరమపవిత్రురా లగునుజుమా!''

నారదా! గాలవమునీంద్రుని యీయుపదేశవాక్యంబులను విని యామాతాపుత్రు లిరువురును నితాంతభక్తిసంతోషంబొప్ప నాగౌతమీగంగయందు భక్తిపూర్వకంబుగ స్నానం బొనర్చి యిరువురు నొక్కమాఱుగఁ బాపవిముక్తులైరి. ఆదినంబునుండియు నమ్మహాతీర్థంబునకు ధౌతపాపనామంబు సుప్రసిద్ధం బయ్యెను. మఱియు దానికి పాపప్రణాశనం బనియు, గాలవతీర్థం బనియు నితరనామంబులు గలవు. ఈ తీర్థరాజంబు సకలమహాపాతకంబులను, ఉపపాతకంబులను నశింపఁ జేయుటయే కాక యనన్యసాధ్యపుణ్యతీర్థంబై యొప్పుచున్నది.

—• విశ్వామిత్రతీర్థవర్ణనము •—

అనంతరము బ్రహ్మదేవుఁ డిట్లనియెను. నారదా! దశరథనందనుం డగు శ్రీరామచంద్రుండు సీతాసహితుండై పితృదేవతలకుఁ దర్పణం బొనరించినతీర్థంబు పితృతీర్థం బని చెప్పంబడుచున్నది. అచ్చటఁ గావించు స్నానదానపితృతర్పణాదికకర్మంబు లెల్ల నక్షయంబు లగును. అచ్చోట రఘువంశతిలకుండును, రాజేంద్రుండును నగు శ్రీరాముఁడు తత్త్వవిదు లగుమహర్షులతోఁ గూడియున్న విశ్వామిత్రసంయమీంద్రుని భక్తిమెయిఁ బూజించెను. పరమపవిత్రంబును, పుణ్యదాయకంబును నగు నాస్థలంబు విశ్వామిత్రతీర్థం బనం బరఁగుచున్నది. ఆతీ

ర్థరాజంబున కానామము వేదవాదులగు మునీంద్రులచే నిర్దిష్టంబు గాఁబడినది. ఆనామమెట్లు గలిగెనో వివరించెద నాకర్ణింపుము.

పూర్వకాలమున నొకప్పుడు లోకభయంకరం బగు ననావృష్టి దోషము సంభవించెను. ఆఘోరసమయంబున విశ్వామిత్రమహాముని భార్యను, శిష్యులను వెంటఁబెట్టుకొని సుక్షేత్రం బగు గౌతమీనదీతీరంబునకు వచ్చెను. ఆఁకటిచే మలమలమాడుచుఁ గృశాంగులై యున్న తనయాలుబిడ్డలను శిష్యులను గాంచి వ్యథాకులితచిత్తుండై పూజ్యుఁడైన యవ్విశ్వామిత్రమునిచంద్రుఁడు తనశిష్యులం జేరఁబిలిచి యిట్లనియెను. "వత్సలారా! ఎచ్చటకైఁ బోయి యైననుసరే, ఏవిధముగా నైననుసరే, ఏమాత్రమైననుసరే, ఎట్లున్ననుసరే భక్ష్యభోజ్యాదికము లైన యాహారపదార్థములను గొనిరండు! ఆలస్యము వలదు. ఇదిగో! ఈదారిని పొండు. క్షణకాలములోఁ దెండు." గురువర్యుఁ డిట్లాజ్ఞాపింపఁగానే క్షుధాతురులై యున్నయాశిష్యులు భోజనపదార్థసంగ్రహణార్థము బయలువెడలి పోయి, పలుచోట్లం దిరిగితిరిగి తుదకుఁ జచ్చిపడియున్న యొకశునకమును గాంచి దానిం గొని శీఘ్రముగ గురువుచెంతకు వచ్చి చచ్చినయాకుక్క నాయన కిచ్చిరి. విశ్వామిత్రుండును "భద్రము!" అనుచు సంప్రీతితో దానిం గ్రహించెను. పిమ్మట నమ్మునీంద్రుండు శిష్యులం గనుంగొని "దీనిమాంసమును ఖండించి, జలంబులం బ్రక్షాళనంబు చేసి పచనం బొనర్పుఁడు; యథావిధిగ దాని నగ్నియందు వేల్చి, దేవ, ఋషి, పితృ, గుర్వతిథులకు సంప్రీతిం గావించినపిమ్మట తచ్ఛేషమును మన మందఱమును భుజింతము." అని చెప్పెను. తదాజ్ఞానుసారముగ నాతనిఛాత్రులా ప్రకారము దానిని పచనము గావింపసాగిరి.

కుక్కమాంసమును వండుచున్నప్పుడే దానినుడికించుచున్న

యగ్నిదేవుఁడు దేవదూతరూపమున నమర సభకుం బోయి దేవగణం బులతో ''అయ్యో! దేవత లెల్లరును క్షుధాతురులైన కౌశికఋ షీంద్రునిచేఁ గల్పితమైన కుక్కురమాంసమును భక్షింపనై యున్నా రు.'' అని పలికెను. వీతిహోత్రుని యావచనంబుల నాలించి నిర్జ రనాథుఁ డగునింద్రుఁడు డేగరూపము ధరించి యాకాశమార్గంబున వచ్చి విశ్వామిత్రశిష్యులు వండుచున్న యామాంసపూర్ణ పాత్రము నెత్తికొని గగనవీథి కెగసిపోయెను! అది గాంచి యాశిష్యులు గురు సన్నిధికిం బోయి శ్యేన మొనర్చిన యపకారమును గురువునకు విన్న వించిరి. ఆఁకటిచేఁ గడు పంటుకొనిపోవుచున్న యామునీంద్రుం డా మాటలు విని క్రుద్ధుండై, దేవేంద్రుని శపియించుటకు సంసిద్ధుం డయ్యెను. ఈసంగతిని సునాసీరుం డెఱింగి శరవేగమునఁ గ్రిందికి వచ్చి యామాంసస్థాలిని మధుపూర్ణపాత్రము (తేనెకుండ) గా మార్చి యాపంటపొయ్యిపై నునిచెను. దానిం జూచి యాఋషిసత్తముండు, క్రోధఘూర్ణితస్వరంబున 'ఇంద్రా! నీ వమృతము దెచ్చి యున్నను మా కక్కఱ లేదు. దాని నీవే తీసికొనిపొమ్ము. మాకుక్కురమాంస మునే మాకిమ్ము. అట్లియ్యవేని నిన్ను భస్మీభూతునిం గావించెదను' అని వక్కాణించెను. అప్పు డింద్రుండు కడుంగడు భీతుండై ''మహా మునీంద్రా! అసహ్యకరమైన కుక్కురమాంసముతో నేమిపని? జిహ్వా కింపయిన తేనెను పానము చేసి, యనంతరము సకుటుంబముగ నారగింపుము.'' అని పలికెను.

దేవనాయకుని యావాక్యమ్ముల నాకర్ణించి ఋషిప్రవరుండు ''దివస్పతీ! వలదు! అమృతువు వలదు! ఈమధుసేవనమువలన నయ్యెడిలాభమేమి? జీవలోకమెల్ల క్షుధాతురమై కృశించి యుం డఁగా, నేను మాత్రి మామధు వెట్లు భక్షింపఁగలను? ఆఁదటకును

నమృతము లభించునేని నేనును నమృతమును భక్షించెదను. లేదేని దేవపితృదేవతల కీకుక్కురమాంసమును నివేదించి తచ్ఛేషమే నేనును భుజించెదను. దీనివలన నా కేవిధమైనపాపమును లేదు." అని పలికెను.

అప్పుడు భీతచేతసుండైయున్న సహస్రాక్షుండు చేయునది లేక తత్క్షణమే మేఘబృందమును రప్పించి యమృతవర్షముఁ గురియించెను. అయ్యమృతముచేఁ బ్రజలెల్ల సంతృప్తులైరి. ఈరీతిని విశ్వామిత్రుఁ డమృతవర్షమును దెప్పించి దానిచే దేవపితాదిలోకత్రయమును సంతృప్తంబు గావించి మించి యనంతరము దానును దనకుటుంబమును, శిష్యగణంబుతోఁ గడుపార నారగించి పరిహృష్టహృదయుం డయ్యెను.

నారదా! సురనాథుండు స్వయముగ వచ్చి యమృతవర్షమును గురియించి విశ్వామిత్రుండు మాంసవిసర్జనముఁ గావించిననాఁట నుండియు బహు పుణ్యప్రదం బైనయాతీర్థంబునకు విశ్వామిత్రతీర్థం బను నామం బాఖ్యాతం బయ్యెను. అచ్చటఁ గావించుస్నానదానాది కర్మంబు లెల్ల బహుక్రతుఫలంబుల నొసగును. అందును మానవలోకమున కీతీర్థంబు సమస్తపుణ్యప్రదంబు—మఱియు నీసుప్రసిద్ధతీర్థంబునకు విశ్వామిత్ర మనునామంబె కాక మధుతీర్థం బనియు, ఇంద్రతీర్థం బనియు, శ్యేనతీర్థం బనియుఁ బర్జన్యతీర్థం బనియు నితరనామంబులును గలవు.

—♦ శ్వేతతీర్థవర్ణనము. ♦—

ఇట్లు చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు మరల నారదునితో నిట్లనియెను. కుమారా! త్రైలోక్యవిశ్రుతంబును, శుభప్రదంబును నగుశ్వేతతీర్థం బనుతీర్థరాజం బొకండు గలదు. ఈతీర్థనామంబు శ్రవణముల సోఁకి

యగ్ని దేవుండు దేవదూతరూపమున నమర సభకుం బోయి దేవగణం బులతో "అయ్యో! దేవత లెల్లరును క్షుధాతురులై కౌశికఋషీంద్రునిచేఁ గల్పితంబైన కుక్కురమాంసమును భక్షింపనై యున్నారు." అని పలికెను. వీతిహోత్రుని యావచనంబుల నాలించి నిర్జరనాథుం డగునింద్రుండు డేగరూపము ధరించి యాకాశమార్గంబున వచ్చి విశ్వామిత్రశిష్యులు వండుచున్న యామాంసపూర్ణ పాత్రము నెత్తికొని గగనవీథి కెగసిపోయెను! అది గాంచి యాశిష్యులు గురుసన్నిధికిం బోయి శ్యేన మొనర్చిన యపకారమును గురువునకు విన్నవించిరి. ఆఁకటిచేఁ గడు పంటుకొనిపోవుచున్న యామునీంద్రుం డా మాటలు విని కుపితుండై, దేవేంద్రుని శపియించుటకు సంసిద్ధుం డయ్యెను. ఈసంగతిని సునాసీరుం డెఱింగి శరవేగమునఁ గ్రిందికి వచ్చి యామాంసస్థాలిని మధుపూర్ణపాత్రము (తేనెకుండ) గా మార్చి యాపంటపొయ్యిపై నునిచెను. దానిం జూచి యాఋషిసత్తముండు, క్రోధఘూర్ణితస్వరంబున 'ఇంద్రా! నీ వమృతమును దెచ్చి యున్నను మా కక్కఱ లేదు. దాని నీవే తీసికొనిపొమ్ము. మాకుక్కురమాంసమునే మాకిమ్ము. అట్లియ్యవేని నిన్ను భస్మీభూతునిం గావించెదను' అని వక్కాణించెను. అప్పు డింద్రుండు కడుంగడు భీతుండై "మహామునీంద్రా! అసహ్యకరమైన కుక్కురమాంసముతో నేమిపని? జిహ్వాకింపయిన తేనెను హోమము చేసి, యనంతరము సకుటుంబముగ నారగింపుము." అని పలికెను.

దేవనాయకుని యావాక్యమ్ముల నాకర్ణించి ఋషిప్రవరుండు "దివస్పతీ! వలదు! ఆమధువు వలదు! ఈమధుసేవనమువలన నయ్యెడిలాభ మేమి? జీవలోక మెల్ల క్షుధాతురమై కృశించి యుండఁగా, నేను మాత్రి మామధు వెట్లు భక్షింపఁగలను? ఆఁ డెఱుకును

నమృతము లభించునేని నేనును నమృతమును భక్షించెదను. లేదేని దేవపితృదేవతల కీకుక్కురమాంసమును నివేదించి తచ్ఛేషమే నేనును భుజించెదను. దీనివలన నాకేవిధమైనపాపమును లేదు." అని పలికెను.

అప్పుడు భీతచేతస్కుడైయున్న సహస్రాక్షుండు చేయునది లేక తక్షణమే మేఘబృందమును రప్పించి యమృతవర్షముఁ గురియించెను. అయ్యమృతముచేఁ బ్రజలెల్ల సంతృప్తులైరి. ఈరీతిని విశ్వామిత్రుఁ డమృతవర్షమును దెప్పించి దానిచే దేవపిత్రాదిలోకత్రయమును సంతృప్తంబు గావించి మించి యనంతరము దానును దనకుటుంబమును, శిష్యగణంబులోఁ గడుపార నారగించి ప్రహృష్టహృదయుం డయ్యెను.

నారదా! సురనాథుండు స్వయముగ వచ్చి యమృతవర్షమును గురియించి విశ్వామిత్రుండు మాంసవిసర్జనముఁ గావించిననాఁట నుండియు బహుపుణ్యప్రదం బైనయాతీర్థంబునకు విశ్వామిత్రతీర్థం బను నామం బాఖ్యాతం బయ్యెను. అచ్చటఁ గావించుస్నానదానాది కర్మంబు లెల్ల బహుక్రతుఫలంబుల నొసగును. అందును మానవలోకమున కీతీర్థంబు సమస్తపుణ్యప్రదంబు—మఱియు నీసుప్రసిద్ధతీర్థంబునకు విశ్వామిత్ర మనునామంబె కాక మధుతీర్థం బనియు, ఇంద్రతీర్థం బనియు, శ్యేనతీర్థం బనియుఁ బర్జన్యతీర్థం బనియు నితరనామంబులును గలవు.

—♦ శ్వేతతీర్థవర్ణనము. ♦—

ఇట్లు చెప్పి బ్రహ్మదేవుండు మరల నారదునితో నిట్లనియెను. కుమారా! త్రైలోక్యవిశ్రుతంబును, శుభప్రదంబును నగు శ్వేతతీర్థం బనుతీర్థరాజం బొకండు గలదు. ఈతీర్థనామంబు శ్రవణముల సోఁకి

నంతమాత్రంబున సమస్తపాపంబులును నశించిపోవుచున్నవి. పూర్వ కాలమున గౌతమమహర్షికి బ్రాణసఖుండును, అతిథిపూజానిరతుండు ను, గౌతమీనదీతీరనివాసియు, మనోవాక్కాయకర్మంబుల నెప్పుడు ను శివుని ధ్యానించుచుం బూజించుచు నుండువాఁడును నగు శ్వేతుఁ డను బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుం డొకండు గలఁడు. శివభక్తుఁడగు నాద్విజవర్యుఁ డా రీతిని అతిథిసంతర్పణములతోడను, శివధ్యానముతోడను, తద్భక్తి పరాయణత్వముతోడను దనయాయువునంతయుఁ గడపివైచెను. అనం తర మొకనాఁటితో నాతనియాయువు చెల్లఁగా యమధర్మరాజు నాజ్ఞ చే యమకింకరు లాశివభక్తుని ప్రాణములను దీసికొనిపోవలయునని వచ్చిరి కాని వారాతనిగృహంబునఁ బ్రవేశింపఁజాలక పోయిరి.

ఆలస్యం బగుటయు నప్పుడు చిత్రకుండు మృత్యుదేవతం బిలి చి యోమృత్యువా! గతాయువగు శ్వేతుం డింకను రాలేదు. ఆతనిఁ గొనితెచ్చుటకై పోయిన యమదూతలును రాలేదు. దీనికిఁ గారణ మేమో తెలియకున్నది. వాస్తవముగా నీవు మృత్యువు గదా! నీవిట్లు నియమము నుల్లఘించుట యుచితము గాదు. అని పలుకుటయు మృ త్యువు కోపించి యాక్షణంబుననే తానుస్వయముగా శ్వేతగృహంబున కుం బోయి చూచెను. యమదూత లాయింటివెలుపల భయవిహ్వ లులై నిలిచియుండిరి. వారిం గాంచి యిదియేమని మృత్యువు ప్రశ్నిం చుటయు యమదూతలు జంకుచు " అదిగో! చూడుము ఈశ్వేతుని శివుండు స్వయముగా సంరక్షించుచున్నాఁడు. అందుచే మేమాతని వంకఁ దేఁచూచుటకైనను శక్తులము గాఁజాలకున్నాము. మహాదేవుం డెవ్వరియెడలఁ బ్రసన్నుఁడై యుండునో వారి కితరభయంబు లెట్లుం డును! " అని చెప్పిరి. అప్పుడు పాశపాణి యగుమృత్యువు శ్వేతుని సమీపమునకుం బోయెను. ఆమృత్యువునుగాని కింకరులనుగాని

యా బ్రాహ్మణుఁడు చూడనే లేదు. అతఁడు నిశ్చలభక్తిపూర్వకంబుగాఁ శివారాధనముం గావించుచుండెను. అప్పుడు పాశమును జేతఁబట్టుకొనివచ్చిన మృత్యువుం గాంచి శివానుచరుండగు దండి "ఓ మృత్యువా! నీవిచ్చటికి నేల వచ్చితి"వని ప్రశ్నించెను. "నేనిప్పుడీ శ్వేతుండను విప్రునిఁ దీసికొనిపోవుటకై వచ్చితి" నని మృత్యువు ప్రత్యుత్తరం బిచ్చెను.

అప్పుడు దండి నీవిటనుండి వెడలిపోవలయు నని చెప్పుచున్నను వినక మృత్యువు శ్వేతునిపైఁ బాశమును వైచుటయు దండి కుపితుండై శివదత్తం బగుదండముచే మృత్యువును బ్రహారించెను. అమ్మహాఘాతముతో మృత్యువు క్రిందఁబడిపోయెను. ఆమృత్యువిహతింగాంచి యమకింకరులు బెదరి యతిత్వరితంబుగ యమసన్నిధికిం బోయి యెల్లవృత్తాంతము నాతనికి విన్నవించిరి. అది విని మహిషవాహనుం డగుయముండు కుపితుండై చిత్రగుప్తుని,యమదండమును,మహిషమును, భూతబేతాళములను, ఆధివ్యాధులను, అక్షిరోగము, కర్ణరోగము. కుక్షిరోగము, కర్ణమూలము, త్రివిధజ్వరములు మొదలగు రోగములను, సమస్తనరకములను త్వరపడవలయు నని యాదేశించి స్వయంబుగఁ దానే యతిత్వరితగమనముతో నచ్చటికిం బోయెను. ఇట్లు బలపరివృతుండై మహిషవాహనారూఢుండై వచ్చియున్న ప్రేతనాథునిం గాంచి నందీశ్వరుండు వినాయకునకును, స్కందునకును, భూతపతికిని, దండికిని దదాగమనంబు నెఱింగించెను.

ఆసమయంబున నచ్చట సర్వలోకభయంకరంబగు మహారణంబు జరిగెను. కార్తికేయుండు తనయాయుధం బగుశక్తిచే యమకింకరుల దేహములను భిన్నభిన్నములుగాఁ జేసి యమునికూడఁ బ్రబలాహతునిం గావించెను. అప్పుడు హతశేషులగువారు సత్వరంబుగ

నాదిత్యుని చెంతకుం బోయి సర్వవృత్తాంతము నాతని కెఱింగించిరి. ఆయుక్కృతవ్యాపారము నాలించి యాదిత్యుండు బ్రహ్మ, విష్ణుదేవుఁడు, ఇంద్రుఁడు, అగ్ని, వరుణుఁడు, చంద్రుఁడు, ఆదిత్యగణము, మరుద్గణము, లోకపాలగణము మొదలగువారితోఁ గలసి యాస్థానమునకుం బోయి గంగాతీరంబున మృతావస్థయందున్న దక్షిణేశ్వరుం గాంచి మిగులవిచారించెను. అప్పుడు సముద్రనదీనదంబులును, నగంబులును, వివిధజీవులును వైవస్వతునిం గాంచుటకై వచ్చియుండిరి. అట్లు హీన బలుండై పడియున్న యమునింగాంచి యెల్లవారును భయపరికంపితులై పోయిరి.

అప్పుడు దేవత లందఱును మహాదేవుం డగుశివునకుఁ బునః పునరభివందనంబులు గావించుచు కరకమలంబులు మోడించుకొని "ఓ యాదికర్తా! నీలకంఠా! భక్తజనానురాగంబును, దుష్టదమనసామర్థ్యంబును నీకు నిత్యంబులు" అట్టినీకు మానమస్కారము. ఓబ్రహ్మప్రియా! దేవప్రియా! నీకుఁ బ్రణామశతంబులు. ఈశ్వేతుండనుద్విజుండు నీకుఁ బరమభక్తుఁడు. ఈతని కేఁక నాయువు లేదు. అయినను నిప్పుడు సమస్తదేవతలును గూడి యీతని గొనిపోఁజాలకున్నారు. ఓజగన్నాథా! ఇట్టినీభక్తప్రియత్వముం గాంచి మేమందఱమును బరమహర్షంబు నందుచున్నారము. కృపాళుండవగునీశరణంబు గన్నవారిని కృతాంతుండైనను దేరిచూడఁజాలఁడు. ఇందువలననే శివస్వరూపుండవగునిన్ను సకలజీవులు నాశ్రయించుచుందురు. ఓశంకరా! నీవే యీ విశ్వంబున కంతకును బ్రభుండవు. ఈవిశ్వపాలనంబునకు నీకంటెసమర్థుం డగువాఁ డెవ్వఁడున్నాఁడు?" అని యిట్లు సన్నుతించుటయు శివుండు ప్రసన్నుండై వారియెట్టయెదుట సాక్షాత్కరించి "మీ కేమి కావలయునో కోరుకొనుఁడు" అని యనుగ్రహించెను.

అంత దేవతలందఱును సంతుష్టులై “మహాదేవా! వైవస్వతుం డగు యముఁడు సర్వజీవనియామకుండై యున్నవాఁడు. ఈతఁడీలోకం బున ధర్మాధర్మవ్యవస్థాపనంబుకొఱకుఁ బ్రతిష్ఠితుం డయ్యెను. ఈతఁ డెట్టియపరాధమును గావించినవాఁడు గాఁడు; ఎట్టిపాపమును జేసి యెఱుంగఁడు. ఈతఁడు లేకున్నచో జగద్విధాతయుద్దేశమేదియును సిద్ధింపఁజాలదు. ఈతఁ డెంతమాత్రమును వధార్హుండు గాఁడు. కావున నోదేవా! ఈతనిసపరివారంబుగఁ బునర్జీవితునిం గావింపుము. మహాత్ములంగూర్చి కావించినప్రార్థనము సఫలము గావలసినదే కాని యెన్న టికిని విఫలముగానేరదుగదా!” అని యనేకవిధంబులఁ బ్రార్థించిరి.

అప్పుడు భగనుం డగుశివుండు దేవతలందఱును నామాట కంగీకరించినచో నేనీతని బ్రదికించెద నని చెప్పెను. ఆమాట విని దేవ తలు దేవరయిష్టానుసారము మేమందఱమును బ్రవర్తించెదము. హరి విరించిప్రభృతులగుసకలదేవతలును సకలజగంబులును నీయధీనములు గదా!” అనుటయుభగవానుం డగుశంకరుండు “అట్లయినచో మ ద్భక్తులగువా రెన్నటికిని మృత్యుముఖపతితులు గాకుందురుగాక!” అనియెను. అంతదేవత లందఱును కృతాంజలిపుటులై “దేవా! మీా రిట్లు తలంచుట యుక్తము గాదు. అట్లయినచో నీచరాచరప్రపంచం బంతయు నమరత్వముం గాంచఁగలదు. ఓజగన్మయా! ఇఁక మర్త్యులకు నమర్త్యులకును భేదమేముండును? కావున మీారిట్లాదేశించుట న్యాయ ముగాదు” అని విన్నవించిరి.

భగవానుండగుశివుండు మరల నిట్లనియెను. ఓదేవతలారా! మీారు నామాటల నాలకింపుఁడు. నాభక్తులును, విష్ణుభక్తులును, గౌ తమీాసేవానిరతులును కేవలము మాయధీనులే యైయుందురుగాక! వారియెడల నీయమున కెట్టియధికారమును లేకుండుఁగాక! అతఁడు

వారిమాటలైన నెత్తకుండవలయును. ఆధివ్యాధులు వారినెన్నఁడు సేవిధములను బాధింపకుండవలయును. శివశరణ్యులగువారి కవిలంబముగ ముక్తి లభించుఁగాక! సానుచరుండగు యముండు వారి కెన్నఁడును వినతుండై యుండవలయును. అని యాదేశించుటయు దేవతలందఱును మహాదేవుని వాక్యములను శిరసావహించిరి.

అప్పుడు భగవానుఁడు నందికేశ్వరుం గాంచి నీవు గౌతమీ జలంబులచే మృతులగు యమాదులనభిషేకింపు మని యాజ్ఞాపించెను. అనంతరము నందిచే నభిషిక్తులై యమాదులెల్లరును బునర్జీవితులై దక్షిణాభిముఖంబుగఁ బ్రస్థానంబు గావించిరి. గౌతమీనది యుత్తరతీరంబున విష్ణుప్రభృతులగు సకలదేవతలును దేవదేవుం డగు మహేశ్వరునిఁ బూజించిరి. అచ్చట నష్టాయుతంబులును, చతుర్దశసహస్రంబులు నగు తీర్థంబు లుత్పన్నంబు లయ్యెను. అట్లే దక్షిణతీరంబునను ముఖ్యదియారువేలతీర్థములు విరాజిల్లెను. ఇది స్తోత్రతీర్థపుణ్యచరిత్రము. ఇచ్చట మృత్యుపతనం బగుటచే దీనికి మృత్యుతీర్థంబను నామంబు గూడఁ గలిగెను. ఈతీర్థశ్రవణమాత్రంబునఁ బరమాయువును, తీర్థస్నానంబున సర్వపాపక్షయంబు నగును. భుక్తిముక్తిదాయకంబగు నీ తీర్థచరిత్ర శ్రవణపఠనాదులును, స్మరణంబునుగూడ బాపనాశకంబులు.

మృతసంజీవనీతీర్థము

మానవులకు సర్వసిద్ధిప్రదంబును, సర్వపాపప్రశమనంబును, సర్వవ్యాధినివారణంబు నగు శుక్రతీర్థము లోకవిఖ్యాతమైనది. అంగిరుఁడు, భృగుఁడు ననుపరమధార్మికులగు నిరువురుఋషులు గలరు. వారికి రూపగుణసంపన్నులును, మహాప్రాజ్ఞులు నగు జీవుఁడు, కవి యను నిరువురు పుత్రులు జనించిరి. అనుమానపులిరువురను నిరంతర

మును దక్షిదంద్రులకు విధేయులై వర్తిల్లుచుండిరి. కొంతకాలమునకుఁ దండ్రు లయ్యిరువురుకుమారుల నుపనీతులం గావించి తమలో నొకరాపుత్రద్వయమును విద్యాభ్యసనంబు సేయించుటకును దక్కినవారు నిర్విచారముగ నుండుటకును నాలోచించుకొనిరి. అప్పు డంగిరసుఁడు భార్గవునిం గాంచి "నే నీతనయులకిరువురకును విద్యాభ్యాసంబు గావించెదను. నీవు సుఖంబున నుండుము" అనియెను. భృగువసుం డాతనివచనంబు లాలించి యది యే యుక్తం బనియంగీకరించి తనతనయుం డగు శుక్రునిశిక్షాభారమంతయు నంగిరునిపైఁ బెట్టి తాను వెడలిపోయెను. అంగిరుఁడే యయ్యుభయబాలకులకును విద్యాభ్యాసము సేయించుచుండెను.

కాని యంగిరునివిద్యాశిక్షణముమాత్రము సమభావముతో నుండక తనపుత్రునియందుఁ బక్షపాతము గలిగి యుండెను. అది యెఱింగి బాలుం డగు శుక్రుం డొకనాఁడు గురునిం గాంచి "గురుదేవా ! నీవు ప్రతిదినంబును విషమభావంబున నన్నుఁ జదివించుచున్నావు. వాస్తవముగా నీవంటిగురునకుఁ బుత్రుఁడనియును, శిష్యుఁడనియును భేదభావ ముంచుట యుచితము గాదు. కేవలము మూఢులగు దేశికులుమాత్రమే శిష్యకోటియందు వైషమ్యమును గలిగి యుందురు. విషమబుద్ధులగు గురులపాపమునకుఁ బరిమితి యనునది లేదు. ఓ మహాచార్యవర్యా ! నీవు సర్వజ్ఞుఁడవు. నేనునీకుఁ బునఃపునరభివాదనంబు లాచరించుచున్నాను. మఱియొకగురునియొద్ద విద్యాభ్యాసంబు గావించుకొనుటకు నన్ననుగ్రహింపుము. మహాత్మా ! నేనిప్పుడు నాతండ్రిచెంతకుఁ బోయి యాచించెదను. అతఁడును విషమబుద్ధియే యగునేని మఱియొకచోటి కెక్కడకైనను బోయెదను. స్వామీ ! నీకంతయును విన్నవించితిని. ఇఁక నాకు సెలవీయవలయును" అని

ప్రార్థించి యాతఁడు గురునిచే ననుమతుండై యటనుండి వెడలిపో యెను.

అట్లు పోవుచు నాతఁడు తనలో "నేను సకలవిద్యాపారంగ తుండ నైనతరువాతనే జనకునిచెంతకుం జనివెదను. నాకట్టిగురుం డెచ్చట లభించును? ఈవిషయమై నేనెవ్వరి నడుగుదును?" అని భావించుకొనుచు మహాప్రాజ్ఞుండును, వృద్ధుండు నగు గౌతమునిసన్ని ధికిం బోయి యోమునిశ్రేష్ఠా! నాకెవ్వఁడు గురుండు కాఁగలఁడో యానతీయవలయును. నీవు నిర్దేశించిన యాగురునిచెంతకుఁ బోయి నేనాశ్రయించెద నని ప్రార్థించెను. గౌతముండును బాగుగ నాలో చించి జగద్గురుండును, జగదీశ్వరుండు నగుశంభుండు నీకుఁ దగినగు రుండని తెలిపెను. ఆతని నాశ్రయించుటకు నేనెచ్చటికిఁ బోవలయు నని శుక్రుండు ప్రశ్నించుటయు నీవు గౌతమీతీరంబునకుం బోయి శుచివై స్తోత్రపాఠంబులచే శంకరునిఁ బరితుష్టుం గావింపుము. అతఁడు ప్రసన్నుండై నీకు విద్యాదానంబు గావించు నని గౌతముండు బోధిం చెను.

ఇట్లు గౌతమునిచేఁ బ్రబోధితుండై భార్గవుండు గోదావరీతటం బునకుం జని యందు స్నానంబు చేసి శుచియై యథావిధిగ మహాదేవు నీవిధముగా సన్నుతింప నారంభించెను. "ఓబాలచంద్రధరా! ప్రభూ! శంకరా! నేను కేవలమును బాలకుఁడను. నాబుద్ధిగూడ బాలజనోచిత మైనదియే. నీస్తోత్రగీతముల నేనేమియు నెఱుంగను. నీకు నానమ స్కారము. నాగురుండు నన్నుఁ బరిత్యజించి యున్నాఁడు. నాకిఁక సఖు లెవ్వరును లేరు. ఇప్పుడు నాకు నీవే సర్వవిధములను బ్రభుం డవు. మహాత్ములకు మహాత్ముఁడను, గురులకు గురుండవు నగునీకు వందన సహస్రంబు లాచరించుచున్నాను. నేనల్పబాలకుఁడను. ఓజగన్మయా!

నమస్కారము. ఓసురేశ్వరా! నేను విద్యార్థినై యున్నాను. నాకు నీతత్త్వ మించుకంతయును దెలియదు. నీకృపావలోకముల నాపైఁ బరగింపుము. ఓలోకసాక్షీ! నీకు నమస్కారము." అని యిట్లు శుక్రుండు స్తోత్రము చేయుటయు మహేశ్వరుండు ప్రసన్నుండై కుమారా! దేవదుర్లభం బగువరం బెద్దియైనను గోరుకొమ్మని యనుగ్రహించెను.

అప్పు డుదారబుద్ధి యగుశుక్రుండు కృతాంజలియై "దేవదేవా! బ్రహ్మాదిదేవతలును, సమస్తఋషిగణంబులునుగూడ నెఱుంగనిమహావిద్యను నాకుఁ బ్రసాదింపఁగోరెదను. నీవే నాకుఁ బరమగురుండవు" అని వేడుకొనియెను. అంత శంకరుండు విబుధగణంబుల కపరిజ్ఞాతం బగుమృతసంజీవనీవిద్య నాతని కుపదేశించుటయే కాక సకలలౌకికవిద్యలనుగూడ నాతనికిఁ బ్రసాదించెను. శంకరుండు ప్రసన్నుండైనచో నిఁక వరప్రదానమున కభావ మేమున్నది? శుక్రుం డిట్లు మహాదేవునివలన విద్యాలాభంబు నంది తనజనకునిసన్నిధికిం బోయెను. ఆభార్గవుం డావిద్యాప్రభావముచే దైత్యగణంబులకుఁ బూజనీయుండగుగురుం డయ్యెను.

ఒకప్పుడు బృహస్పతిపుత్రుం డగుకచుండనువాఁడు కారణాంతరముచే నాతనికడనుండి యమ్మహావిద్యను గ్రహించెను. క్రమముగా నాతనిమూలమున బృహస్పతియును సకలదేవతలునుగూడ నమ్మహావిద్యను బడయఁగలిగిరి. ఆశుక్రుం డేస్థానమునందుండి యామహేశ్వరు నారాధించి మృతసంజీవనీవిద్యను సాధింపఁగలిగెనో యాస్థానము గౌతమీనదియుత్తరతీరము. అదియే శుక్రతీర్థం బను నామంబునఁ బ్రసిద్ధం బయ్యెను. దానికి మృతసంజీవనీతీర్థం బనుగూడ నామాంతరము గలదు. ఈదివ్యతీర్థ మాయురారోగ్యవర్ధక[illegible] చ్చటిస్నాన దానాదులు స్వల్పంబులైనను నక్షయఫలప[illegible]

— ఇంద్రతీర్థప్రశంస —

బ్రహ్మహత్యాపాపవినాశకంబును జగద్విఖ్యాతంబు నగునింద్ర తీర్థమును స్మరించినమాత్రముననే యఖిలపాపక్లేశంబులును వినష్టంబు లగును. పూర్వకాలంబున నింద్రుండు వృత్రసంహారంబు చేసిన వెనుక నయ్యింద్రునకు బ్రహ్మహత్య తటస్థించెను. ఎచ్చటికేగిన నచ్చటనే ప్రత్యక్షంబగుచున్న యాభయంకరబ్రహ్మహత్యం గాంచి యింద్రుండు భీతుండై యొకమహాసరోవరంబుఁ జేరి యందలిపద్మనాళమధ్యంబున మృణాలతంతురూపంబు దాల్చి దాఁగియుండెను. కాని బ్రహ్మహత్య మాత్ర మాతనికొఱ కాసరస్తీరంబున దివ్యవర్షసహస్రపర్యంతమును గాచుకొనియుండెను. ఆసమయంబున దేవత లింద్రవిహీనులై యెట్లయినఁ దమప్రభునిఁ దీసికొనిరావలయు ననునుద్దేశముతో ననేకవిధముల నాలోచించుచుండిరి. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుండు దేవతల గాంచి గౌతమీజలంబులచే నింద్రు నభిషిక్తుం గావించినచో నాతఁడు పవిత్రుండుఁ గాఁగలఁడని బోధించెను. దేవతలట్లు నిశ్చయించుకొని సత్వరంబుగ గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యచ్చట సురపతిని గోదావరీ జలంబులచే నభిషిక్తుం గావించిరి. దేవర్షిగణంబు లిట్లయ్యింద్రు నభిషేకించుచుండుటం గాంచి గౌతముండు కోపించి "గురుతల్పగుండగు నిమ్మహేంద్రు నిట్లభిషేకించుట తగదు. ఓదేవతలారా! సత్వరంబుగ మీరిటనుండి వెడలిపొండు. పోనిచో మిమ్ముందఱ నిట భస్మీభూతులం గావించెదను" అని యదలించెను. అమ్మహర్షి వచనంబులకు భయపడి దేవతలందఱును దేవేంద్రుని వెంటఁబెట్టుకొని యటనుండి కదలి నర్మదానదికిం బోయి దానియుత్తరతటంబున నింద్రునభిషేకింపనుద్యుక్తులైరి. అ గగవానుండగుమాండవ్యముని శేఖరుండు "మీరిం చినచో మిమ్ము భస్మీభూతులం గావింతు నని

వారించెను. ఆమాటవిని యమునులామునిచంద్రుననేకవిధముల నారాధించి "మహామునీంద్రా! ఈమహేంద్రుని నెచ్చట నభిషేకింపఁజూచిన నచ్చటనే విఘ్నము తటస్థించుచున్నది. ఓకల్యాణమూర్తీ! వరదుండవై నీవు మాకట్టి విఘ్నములను శాంతింపఁజేయవలయును. ఈశతమఖు నిఁక నెచ్చట నభిషేకింపవలయునో యాపతిమవలయును. మహేంద్రునిపాపప్రక్షాళనంబగు స్థానము సర్వసస్యఫలప్రదంబును, బుణ్యమయంబు నగునట్లనుగ్రహింపవలయును. అచ్చట ననావృష్టి దుర్భిక్షభయంబులు లేక యాస్థానము సర్వకామప్రదంబు గావలయును." అని దేవతలర్థించుటయుఁ ద్రిలోకపూజ్యుం డగుమాండవ్యుండు ప్రసన్నుఁడయ్యెను. కావున నాస్థలంబున నింద్రాభిషేకంబును బాపమలక్షాలనంబు నయ్యెను. అప్పటినుండి దేవమునిగణంబు లాస్థలంబును మాళవనామంబునఁ గీర్తించుచుండిరి. సురపతియభిషేకంబువలన నది నిర్మలంబయ్యెను.

అప్పు డచ్చటికి గౌతమీగంగను గొనితెచ్చి మఱియును బవిత్రంబు గావించుకొని కయ్యింద్రు నభిషేకించిరి. ఆసమయంబున బ్రహ్మయు సురగణంబులును, ఋషులును, విష్ణుదేవుండును, వసిష్ఠుఁడు, గౌతముఁడు, అగస్త్యుఁడు, అత్రి, కశ్యపుఁడు మఱియు నితరదేవర్షిగణంబులును, యక్షపన్నగాదులును గలసి యాగౌతమీజలంబులచే నింద్రు నభిషేకించిరి. బ్రహ్మయుఁ దనకమండలుజలంబులచే నింద్రునభిషేకించెను. ఆజలంబువలన నప్పుడు సీతయనుపుణ్యనది ప్రాదుర్భవించి గౌతమీసంగతంబయ్యెను. ఆనదీసంగమస్థానము సర్వదా దేవమునిజనసేవితంబై యప్పటినుండియు పుణ్యసంగమం బనునామంబునఁ బ్రఖ్యాతం బయ్యెను. సీతానదీసంగమస్థానము పవిత్రంబగు నింద్రతీర్థంబయ్యెను. అందు సప్తసహస్రపుణ్యతీర్థంబులు ప్రతిష్ఠితంబు లయ్యె

ను. ఆసకలతీర్థంబులయందును, విశేషించి యాసిక్తాసంగమస్థానంబు నను గావించు నేసత్కర్మంబులైనను నక్షయపుణ్యాఫలప్రదంబు లగు ననుట కెట్టిసంశయమును లేదు. ఈపుణ్యచరిత్రమును వినువారును బఠించువారును మనోవాక్కాయకృతంబు లగు సకలపాపంబులనుండియు విడివడి ముక్తిలాభంబు నందఁగలరు.

—• పౌలస్త్యతీర్థము •—

పౌలస్త్యతీర్థము మానవగణంబులకు సర్వకామప్రదమైనది. ఆతీర్థసేవనంబుచే భ్రష్టరాజ్యులకు రాజ్యప్రాప్తి యగును. పూర్వకాలంబున నుత్తరదిగధీశ్వరుం డగుకుబేరుండు మహాసమృద్ధిశాలియు, సర్వార్థసిద్ధుండు నైయుండెను. ఆతఁడు విశ్రవబ్రహ్మకు జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు. మొట్టమొదట నతఁడు లంకారాజ్యమునఁ బ్రతిష్ఠితుం డయ్యెను. ఆతనికి వైమాత్రేయులగు రావణుఁడు, కుంభకర్ణుఁడు, విభీషణుఁడు ననుబలశాలురు ముప్వురు భ్రాత లుండిరి. ధనదుం డాసోదరులతోఁ గూడ బ్రహ్మదత్తం బగువిమానము నధిరోహించి ప్రతిదినమును భక్తిభావముతో బ్రహ్మదేవునిసందర్శింపఁ బోవుచుండెను. రావణునితల్లి యాకుబేరునిసంపత్తిం గాంచి యసూయాపరవశయై యొకనాఁడు తన పుత్రులం జేరి “కుమారులారా! నాబ్రతుకువలన నేమిప్రయోజనము? నేను చచ్చుటయే మంచిది. సవతిబిడ్డ లగు దేవదానవులు పరస్పరజయాభిలాషులై యొకరియైశ్వర్యము నొకరు వాంఛించుచుఁ బ్రవర్తించుచుందురు. కాని మీయం దట్టిపురుషత్వము లేదు. జయేచ్ఛగాని, శక్తిగాని యుంచుకంతయును లేదు. శత్రువునకు లొంగి యాతని ననుసరించి జీవించువానిబ్రతుకు నిరర్థకముగదా!” అని యుగ్గడించి మిగుల విచారించెను.

అట్లు చెప్పినతల్లిమాటల నాలించి రావణకుంభకర్ణవిభీషణులు వెంటనే వనంబునకుం బోయి మహాతపంబు గావింప నారంభించిరి. తరువాత వారు బ్రహ్మదేవునిచే వరంబులను బడసి వచ్చి తల్లివచనానుసారముగా మాతులమాతామహులమూలమున లంకారాజ్యమును మాకొసంగవలయు నని కుబేరునకు రాయబార మంపించిరి. మాతృదోషముచేతను, రాక్షసభావమువలనను వారికి ధనపతితో గర్భశత్రుత్వము వర్ధిల్లెను. అప్పు డయ్యిరుతెగలవారికిని దేవాసురులకుం బోలె ఘోరయుద్ధంబు సంప్రాప్తంబయ్యెను. ఆరణంబున వారు తమయగ్రజుం డగుకుబేరుని నిర్జించి యాతనిపుష్పకంబును, లంకారాజ్యమును దమవశంబుగఁ జేసికొనిరి. అనంతరము రావణుఁడు "ఈత్రిలోకమధ్యంబున నాయన్నయగుధనదున కెవ్వరాశ్రయ మిచ్చెదరో వారిని నేను వధింపకవిడువను." అని యెల్లయెడలఁ జాటించెను. కుబేరుండీరీతిగా రావణునిచే విదూరితుండై యెందు నాశ్రయవిరహితుండయ్యెను. అతఁడు తనపితామహుం డగుపులస్త్యునిసన్నిధికిం బోయి యాతనికి సమస్కరించి "మహాత్మా! దురాత్ముం డగురావణునిచే నేనిట్లు వితాడితుండ నైతిని. ఇఁక నే నేమిచేయవలయునో సెలవీయవలయును. ఏదైవము నాశ్రయించి యెచ్చట నిలువవలయునో నాకేమియును దోఁచుట లేదు." అని విన్నవించెను.

పులస్త్యుండు పౌత్రునివచనంబు లాకర్ణించి "కుమారా! నీ విప్పుడు గౌతమీతీరమునకుంబోయి యచ్చట మహాదేవు నారాధనంబు గావింపుము. ఆనదీజలాభ్యంతరంబునను రావణాదు లెవ్వరును రాఁజాలరు. నీకచ్చట నిర్విఘ్నముగాఁ గార్యసిద్ధి యగును." అని బోధించుటయు యక్షేశ్వరుండు మాతాపితరులను, ధర్మపత్నిని, వృద్ధుఁడగు పులస్త్యునిఁ దనవెంటఁబెట్టుకొని గౌతమీతటంబునకుంబోయి

యా పావనసలిలంబులందు సుస్నాతుండై యతినియమంబున భక్తిము క్తియుతుఁ డగుశివునింగూర్చి స్తోత్రము చేయ నారంభించెను. ''ఓశంకరా! నీవీచరాచరవిశ్వంబునకుఁ బ్రభుండవు. నీకంటెఁ బ్రధానుం డెవ్వండును లేఁడు. అజ్ఞానవశంబున నీయెడలనపచారంబు గావించువాఁడు శోచనీయావస్థం గాంచును. నీ వష్టమూర్తివై యీవిశ్వంబునంతను వహించి యున్నాఁడవు. నీయాజ్ఞచే సర్వంబును నిష్పన్నంబగుచున్నది. వేదజ్ఞుం డగువానికిమాత్రమే నీతత్త్వంబు విదితంబగును. కాని యజ్ఞుండగువాఁడు నీమాహాత్మ్యము నెఱుంగఁజాలఁడు. ఓదేవా! అంబ యనుగౌరీదేవి తనగాత్రమలంబుచే నొకబొమ్మంగావించి పరిహాసంబుగా ''ఈతఁడు పుత్రుఁడు'' అని చెప్పినంతమాత్రముననే నీ కృపాదృష్టిచే నాప్రతిమ బలపరాక్రమశాలి యగువిఘ్నేశ్వరుం డై విరాజిల్లెను. ఆహా! నీకటాక్షమహిమ యనిర్వాచ్యము గదా! దేవి యగు గిరిజ పూర్వము కామదేవుండు నిహతుండగుటచే దాంపత్యధర్మం బభావం బగుటంగాంచి యశ్రుప్లావితనయనంబులతో నీవిషయంబునుగూర్చి నివేదించుటయు సోమమూర్తి వగునీదేహమునుండి మరల మనోభవుండును, రతియును, మదకారియగువసంతుండును జనియించిరి. దేవా! నీప్రభావ మెవ్వరు వర్ణింపఁగలరు?'' అని యిట్లు యక్షనాయకుండు స్తవంబు చేయుటయుఁ ద్రిలోచనుం డాతని యెదుట సాక్షాత్కరించి వరప్రార్థనంబు గావింపుమని యాతని హెచ్చరించెను. కాని పరమానందముచేఁ గుబేరుం డేమియును మాటాడఁజాలకపోయెను. అతం డిట్లు మౌనమువహించి యుండుటయు శివుండు మరల మరల వరంబుగోరుకొనుమని హెచ్చరించుచుండెను.

అప్పు డాకాశవాణి పులస్త్యునియొక్కయు, విశ్రవునియొక్కయు, ధనదునియొక్కయు నభిప్రాయమును గ్రహించి ''ఓమహాదేవా!

ఈకుబేరునకు ధనపాలకత్వము లభించుఁగాక! మఱియు నీతనికి భవిత వ్యము భూతంబుగను, దాతవ్యము దత్తముగను, ప్రాప్తవ్యము ప్రాప్తంబుగను నగుఁగాక!'' అనియెను. ఆవాక్యము లాక్షణంబుననే కార్యరూపంబునఁ బరిణతంబులయ్యెను. అప్పుడు కుబేరుండు సోమేశ్వర లింగార్చనంబు గావించి దిక్పాలకత్వమును, ధనాధిపత్యమును దాన శీలత్వమును బడయఁగలిగెను. ధనదుం డాకాశవాణీవచనంబు లాలించి శూలపాణినుద్దేశించి ''మహాదేవా! ఈదైవవాక్యము సఫలంబగుఁగాక! ఇదియే నామనోరథము'' అనియెను. దేవదేవుండును ''తథాస్తు'' అని యంగీకరించెను. ఇట్లు ధనదుండు పుణ్యావరప్రాప్తుండగుటయు పులస్త్యుండును, విశ్రవుండును నాతని నభినందించుచు స్వస్థానంబునకుఁ బ్రస్థానంబు గావించిరి. అప్పటినుండియు నీతీర్థంబునకుఁ బౌలస్త్యం బనియు, వైశ్రవసం బనియు, ధనదతీర్థం బనియు నామంబులు గలిగెను. ఈతీర్థము సర్వకామప్రదంబును, పవిత్రంబును, శుభావహంబు నైనది. ఇందు స్నానదానాదులు బహుపుణ్యాజనకంబు లగును.

—• అగ్నితీర్థము •—

సర్వక్రతుఫలప్రదం బగు నగ్నితీర్థము సర్వవిఘ్నవినాశకమైనది. పూర్వము జాతవేదుం డనునామంబున నగ్నిదేవునకు భ్రాతయొకఁడు విఖ్యాతుండై యుండెను. ఆతఁడు దేవతలకు హవ్యమును మోచికొనిపోవుచుండెను. ఒకప్పుడు గౌతమీతీరంబున ఋషులయజ్ఞశాల నుండి జాతవేదుండు హవ్యమును గైకొనిపోవుచుండఁగా బలవంతుండగుమధుదైత్యుండు దేవర్షిసమక్షంబున నయ్యగ్నిసోదరుని వధించివైచెను. ఆతఁడు మరణించుటచే దేవతలకు హవ్యప్రాప్తి లేకుండెను. తనప్రియసోదరుని మరణవార్త విని పితృహోత్రుండు క్రోధావేశపరవ

శుండై గంగాజలంబులఁ బ్రవేశించెను. అనలుం డిట్లు జలనిమగ్నుం డగుటవలన నగ్నిజీవు లగుదేవతలును, మానవులును ప్రాణపరిత్యాగంబు గావించుకొనుచుండిరి. అగ్నిదేవుండు జలప్రవిష్టుండై యున్న చోటికి సమస్తదేవతలును, పితృదేవతలును, మహర్షులును విచ్చేసి యయ్యనలుంగూర్చి యందఱు నేకవాక్యంబుగా మహాత్మా! నీవు లేక మేము జీవింపఁజాలము. ఓయగ్నిదేవా! నీవు హవ్యకవ్యంబులచే దేవపితృగణంబులను, అన్నపాకంబుచే మనుష్యాదులను, క్లేదనంబుచే బీజాదులను సంజీవింపఁజేయుదువు. నీవు మ ముద్ధరింపవలయు." అని సన్నుతించుటయు నగ్నిదేవుండు "ఓ దేవతలారా! మీరు చెప్పినయ కార్యంబులన్నియును గావించుటకు మరణించిన నా భ్రాతయొక్కఁడే సమర్థుఁడు. మీకార్యసాధనవిషయంబున నిత్యప్రయత్నుం డగు జాతవేదున కిట్టిగతి కలిగినదో నాకును నిట్టిగతియే కలుగఁగలదు. కావున మీకార్యంబుల నిర్వర్తించుటకు నా కుత్సాహంబు లేదు. సర్వసమర్థుం డగుజాతవేదునికే యిట్టియవస్థ వచ్చినప్పుడు నే నెంతవాఁడను! ఐహికాముష్మికకర్మసాధనంబునకు నా కెట్టిశక్తియును లేదు. ఉన్నను నాకునట్టియవస్థ తటస్థించునేమో యని మానుకొనియున్నాను." అని చెప్పుటయు దేవతలు "ఓ హవ్యవాహనా! నీకుఁ బరమాయువును, గర్మప్రీతియును, సర్వాధికారశక్తియును బ్రసాదించుచున్నాము. మఱియుఁ బ్రయాజులను, అనుయాజులను సమర్పించెదము. నీవు దేవతలకు ముఖస్వరూపుఁడవు. ప్రథమాహుతి నీకే నివేదింపఁబడుచున్నది. నీచే నొసంగఁబడినసామగ్రియే మాకు భోజనము" అని యనేకవిధంబుల దేవతలందఱును బ్రార్థించుటయు నగ్నిదేవుఁడు పరితుష్టుండై వారియాజ్ఞలను మన్నించి యైహికంబులును పారలౌకికంబులు నగు సర్వకర్మంబులను గావించుట కెల్లయెడల నియుక్తుఁడును సమర్థుం

డను నయ్యెను. అతఁడు జాతవేదుఁడు, బృహద్భానుఁడు, సప్తార్చి, నీలలోహితుఁడు, జలగర్భుఁడు, శమీగర్భుఁడు, యజ్ఞగర్భుఁడు మొదలుగాఁగలనామంబులచే నభిహితుం డయ్యెను. అప్పుడు దేవత లాతని జలంబులనుండి వెడలించి యభిషేచనంబు గావించిరి. ఉభయపదవాసవశంబున నాతఁడు సర్వగుం డయ్యెను. అగ్నిదేవుండు జలంబుల నుండి మొట్టమొదట యావిర్భవించినస్థాన మగ్నితీర్థనామంబున విఖ్యాతం బయ్యెను. దేవతలందఱు నాతీర్థంబునకు విచ్చేసియుండిరి. అచ్చట నింకను బహుగుణయుతంబు లగుసప్తశతతీర్థంబులు గలవు. నియమవ్రతులై యాతీర్థంబులయందు స్నానదానాదులం గావించువారు హయమేధఫలలాభంబు నందఁగలరు. అందు దేవతీర్థం బనుమతియొకతీర్థంబు గలదు. ఆతీర్థంబున కాగ్నేయంబున జాతవేదసనామకంబును, అగ్నిప్రతిష్ఠితంబును, బహువర్ణవిశిష్టంబును నగునొకలింగంబు గలదు. తద్దర్శనమాత్రంబుననే సకలయజ్ఞఫలలాభం బగును.

ఋణమోచనతీర్థము.

పూర్వకాలంబునఁ గాక్షీవానునకుఁ బృథుశ్రవుం డనునొకపుత్రుండు జనించెను. అతఁడు వైరాగ్యవశంబున దారపరిగ్రహంబు సేయక యగ్నిదేవు నుపాసింపకయుండెను. అతనితమ్ముఁడు సమర్థుం డయ్యును బరివిత్తి నగుదునన్నభయంబునఁ బెండ్లియాడకయుండెను. అప్పుడు వారిపితృదేవత లాయన్నదమ్ముల నిరువురను జేరి "కుమారులారా! మీరు ఋణత్రయవిమోచనంబుకొఱకు దారపరిగ్రహంబు చేయవలయునని యర్థించుటయు జ్యేష్ఠుం డగుపృథుశ్రవుండు "నేను బెండ్లియాడను. ఋణ మన నేమి? విమోచన మన నేమి?" యనియెను. అప్పుడు కనిష్ఠుఁడు పితృగణంబులను గాంచి "అన్న యుండఁ

గాఁ దమ్ముఁడ నగు నేను బరిణయమాడుట యుక్తము గాదుగదా!" యనియెను. ఆసహోదరులవచనంబు లాలించి పితృదేవతలు "కుమారులారా! మీరు పుణ్యదాయినియు, లోకపావనియు నగు గౌతమిచెంతకుం బోయి యందు శ్రద్ధాభక్తులతో స్నానతర్పణాదులం గావింపుఁడు. అందువలన మీసకలాభీష్టంబులును సిద్ధింపఁగలవు. గౌతమీనదికి వినతి గావించుటయును, దానిని దర్శించుటయును, ధ్యానించుటయును సర్వకామఫలసిద్ధికిఁ గారణంబు లగును. గౌతమీస్నానంబునకు జాత్యాదివిచారంబును, దేశకాలంబులును లేవు. అందువలన జ్యేష్ఠుఁడు ఋణవిముక్తుండు గాఁగలఁడు. కనిష్ఠుండును బరివిత్తిదోషంబు పొరయఁడు." అనిబోధించిరి. అనంతరము పృథుశ్రవుండు గౌతమీనదికిం బోయి స్నానతర్పణాదులనిర్వర్తించి త్రైలోక్యంబునందును ఋణవిముక్తుం డయ్యెను. అదిమొదలుగా నాతీర్థము ఋణమోచననామంబునఁ బ్రసిద్ధంబయ్యెను. ఋణియగువాఁడు గౌతమీసలిలంబుల స్నానదానంబులఁ గావించి శ్రౌతస్మార్తఋణంబులనుండి విముక్తుండై సుఖలాభంబు నందఁగలఁడు.

—• కద్రూసుపర్ణాసంగమతీర్థము. •—

సుపర్ణాసంగమంబును, కాద్రవాసంగమంబునునను రెండుతీర్థములు గలవు. ఆతీర్థపులినంబులయందు మహాదేవుం డగుమహేశ్వరుండు నిత్యాశ్రయుండై విరాజిల్లుచుండును. అచ్చట నగ్నికుండము, రౌద్రము, వైష్ణవము, సౌరము, సౌమ్యము, బ్రాహ్మము, కౌమారము, వారుణము నను నామములచే నింకను ననేకతీర్థంబులు గలవు. ఆస్థానంబున నప్సరానది గౌతమీగంగతో సంగమించియుండును. ఈసకలతీర్థస్మరణమాత్రంబున నరుండు కృతకృత్యుం డగును. పూర్వకాలం

బున వాలఖిల్యమహర్షిగణంబులు మహేంద్రునిచే హింసితులై పోయి తమతపంబునం దర్ధభాగంబు సమర్పించి మహామునియగు కశ్యపుం గాంచి యిట్లనిరి. “ఓమహాభాగా! యింద్రదర్పంబును భంజింపఁగల యొకకుమారుని మాకు దయసేయుము. మేము మాతపంబులయొద ర్ధాంశంబును నీకు సమర్పించుచున్నాము.” అని ప్రార్థించుటయుఁ గశ్యపుండు తథాస్తుఅని యంగీకరించి యాతఁడు సుపర్ణకును సర్వమాతయగు కద్రువునకును గర్భాధానంబు గావించి పోవుచు గర్భిణులగు నయ్యువతులం గాంచి “ఓరమణీమణులారా! మీరెన్నఁడు నెట్టి యపచారంబు గావింపవలదు. మఱియు సంతతి లభించువఱకు నెచ్చటికిని బోవలదు. పోయినచో మిమ్ము శపించెదను.” అని బోధించి వెడలిపోయెను. అనంతర మాకాంతలిరువురును స్వాభావికం బగు వయోధర్మముచే గర్వితలై గంగాతీరంబున సప్తర్షిగణంబులును గావించుచున్న బ్రహ్మబృందసమాకీర్ణంబగు మహాసత్రంబును గాంచఁబోయిరి. తత్త్వదర్శు లగుమునివరు లెన్నియోపన్యాసములు నివారించినను వినక వా రాయజ్ఞశాలయందే యుండి మునివరులసామగానంబులను హవిర్దానంబులను నపహసించుచుండిరి. స్త్రీజనంబులదుర్వినయంబు నెవ్వరు సహింపఁగలరు? బ్రాహ్మణులు వారివికృతవర్తనములం గాంచి కోపించి “మీరిరువురును రెండునదు లైపోవుదురు గాక!” యని శపించిరి. వెంటనే యయ్యిరువురును సుపర్ణాకద్రూనామకంబు లగునదు లైపోయిరి. అనంతర మొకప్పుడు కశ్యపప్రజాపతి యింటికి వచ్చి తనయిరువురుభార్యలవృత్తాంతమును ఋషులవలన సవిస్తరముగ నెఱింగి విస్మయాక్రాంతుండై యిప్పుడు నే నేమిచేయవలయునని మునుల విచారించెను. తుద కాతఁడు వాలఖిల్యమునిగణంబుల కీవృత్తాంత మంతయును దెల్పుటకు వారును విస్మితులై “యో

మహాత్మా ! నీవు గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యచ్చట మహేశ్వ రుని స్తోత్రంబు చేయుము. అందువలన మీకు మఱల భార్యాద్వ యంబు లభింపఁగలదు. మహాదేవుం డగుమహేశ్వరుండు బ్రహ్మహ త్యాభయంబున భీతుండై గౌతమీజలమధ్యంబున మధ్యమేశ్వరనా మంబున విఖ్యాతుండై నిత్యవాసంబుచేయుచున్నాఁడు." అని చెప్పు టయు జితవ్రతుం డగుకశ్యపుండు గోదావరికిం బోయి యందు సుస్నా తుండై పవిత్రంబులును, మనోహరంబులు నగు వాక్యంబులతో దేవ దేవుండగుమహేశ్వరు నిట్లు వినుతింపందొడంగెను. " లోకత్రయంబున కధీశ్వరుండును నెందునేవస్తువునందు నెట్టియభిమానలేశంబు లేనివాఁ డును అగు నిఖిలవిశ్వవిధాత శివుండు సిద్ధినాథుండు నాకుఁ బ్రస న్నుం డగుఁగాక ! మహాదేవా ! చరాచరప్రపంచమంతయును దాప త్రయరూపం బగు దివాకరతాపముచేఁ దపించి తల్లడిల్లుచుండును. ప్రాణిదుఃఖనివారణంబునకు నీవొక్కఁడవే సమర్థుఁడవు. నీగుణత్రయసం యోగవిశేషంబును గూర్చి దేవతలుగూడ గ్రహింపఁజాలరు. అట్టి విచిత్రమూర్తివగు నిన్నుఁ జింతించుచుండువారు సర్వదా సుఖులును, దానశీలురును, వరేణ్యులును గాఁగలరు."

అని యిట్లు కశ్యపుండు ప్రార్థించుటయు శంకరుండు ప్రసన్నుం డై "ఓమునీంద్రా ! నీయిరువురుభార్యలును మరలఁ బ్రాదుర్భూత లగుదురుగాక ! నదీరూపములం దాల్చియున్నవారు సరిద్వరయగు గంగతోఁ గలిసికొన్నంతనే స్వస్వరూపములం దాల్చి గంగాప్రసాద ముచే నెప్పటివలె గర్భిణు లయ్యెదరు" అని యనుగ్రహించెను. మహా మునీంద్రుఁడగు కశ్యపుండును బ్రీతుండై శివానుగ్రహంబున భార్యా ద్వయమును బడసి యాగౌతమీతీరమునందు బ్రాహ్మణుల నాహ్వా నించి యశ్వాంతలకు విధివిధానంబున సీమంతోన్నయనంబు నిర్వ

క్రించి బ్రాహ్మణగణంబులకెల్ల వివిధసత్కారములం గావించెను. ఆ కశ్యపునియింటం బ్రాహ్మణులు భోజనము చేయుచుండఁగా ధర్మపత్నియైన కద్రూకాంత యావిప్రులవంక వక్రదృష్టిం బరగించి పరిహాసించెను. అది చూచి బ్రాహ్మణులు సంక్షుభితులై ॥ ఓ పాపాత్మురాలా ! నీవేకన్నులతో మమ్ముపహసించితివో యాకన్నులు భగ్నంబులగుఁగాక " యని శపించిరి. తోడనే యాసర్పమాత గ్రుడ్డిదియైపోయెను. అప్పుడు కశ్యపుం డమ్మహాత్ముల నందఱను బలువిధముల వేఁడుకొనుటయు వారనుగ్రహించి ॥ సరిత్ప్రధానంబగు గౌతమిని సేవించినచో సమస్తకోటిపాపంబులైనను సంక్షయంబులు గాఁగలవు" అని సూచించిరి. అనంతరము కశ్యపమునీంద్రుండు భార్యాసహితుండై గౌతమీతీరంబునకుం బోయి సేవించి కృతకృత్యుండయ్యెను. అప్పటి నుండియు నాతీర్థము సంగమతీర్థం బను నామంబున విఖ్యాతం బయ్యెను. ఆతీర్థము సర్వపాపవినాశకంబును సర్వయజ్ఞఫలప్రదంబునై విరాజిల్లుచున్నది.

——◆ సరస్వతీసంగమతీర్థము ◆——

సువిఖ్యాతం బగుపురూరవతీర్థము వేదవిదులచే నిర్దిష్టంబైనది. ఆతీర్థస్మరణంబునఁ బాపక్షయం బగును. తద్దర్శనంబువలనం గలుగు ఫలం బింతయని వచింపఁజాలము. ఒకప్పుడు పురూరవుండు బ్రహ్మసభకుం బోయి యచ్చట విరించిసమీపంబున సవిలాసంబుగ హాసిత చుచున్న సరస్వతీనదిం గాంచి విస్మితుండై రూపవతియగు నూర్వశినుద్దేశించి ॥ ఓ రమణీమణీ ! విలాసవతియు, సాధ్వియు నగు నీసుందరి యెవ్వరు ? ఈమె సరసిజాసనుచెంత నుండి సభనంతను బ్రకాశింపఁ జేయుచున్నది. ఈయువతి రమణీసంఘమునకు శిరోమణి యని తోఁ

చుచున్నది." అని ప్రశ్నించుటయు నూర్వశి "రాజేంద్రా! ఇక్ష్వా కమలగర్భుని తనయ. పుణ్యనిలయ యగు దేవనది సరస్వతి. ఈమె తినదినము నిచ్చటికి వచ్చుచుఁ బోవుచుండును." అని చెప్పెను. ఆ మాట విని పురూరవుం డాశ్చర్యంబు నంది యాసరస్వతి నెట్లైన నా చెంతకుఁ గొనిరావలయు నని యూర్వశి నర్థించెను. ఊర్వశియు నట్లే యని పోయి సరస్వతికి రాజాభిప్రాయము నెఱింగించెను. సరస్వతియు నట్లే యని యంగీకరించి పురూరవుని సన్నిధికిం బోయెను. పురూరవుండును సరస్వతీతీరంబున బహువర్షంబులవఱకును విలాసవిహారంబు గావించుచుండెను. కొంతకాలంబున కాతనివలన నామె గర్భంబున సరస్వంతుం డను కుమారునిం గాంచెను. ఆసరస్వంతునకు బృహద్రథుండను జనించెను.

సరస్వతి యిట్లు ప్రతిదినంబును పురూరవుని చెంతకుం బోవుచుండుట తనయనుచరులవలన వినియు, నామెకు సరస్వంతుండను తనయుండు గలిగెనని తెలిసికొనియు బ్రహ్మదేవుండు మిగులఁ గోపించి యాసరస్వతిని మహానది వై పొమ్మని శపించెను. ఆసరస్వతియు బ్రహ్మశాపంబునకు భీతయై గౌతమిచెంతకుం బోయి బ్రహ్మకమండలు సంజాతయు, నిఖిలజగత్పావనియు, లోకమాతృస్వరూపిణియు, ఐహికాముష్మికశుభఫలప్రదాయినియు, తాపత్రయ వినాశినియుఁ, బుణ్యసలిలయు నగునానదీమతల్లిని గాంచి తనశాపవృత్తాంతమంతయు నామె కామూలాగ్రముగా నివేదించెను. అప్పుడు గౌతమి హిరణ్యగర్భు నుద్దేశించి "ఓదేవా! నీవు కృపాళుండవై యీసరస్వతికి శాపముక్తిం గావింపుము. ఈదేవిని శపించుట నీకుచితముగాదు. స్త్రీజనము పురుషులఁ గామించుటయే సహజస్వభావము గలదిగా! దేవా! సకలకాంతలును స్వభావచంచలలే యైయుందురు. సకలజగంబును సృజించిననీను స్త్రీ

స్వభావ మేల తెలియలేదు ? ఓయంబుజాసనా ! ఈజగంబునఁ గాను వశీకృతులు గానివా రెవ్వరున్నారు ! " అని విన్నవించుటయు బ్రహ్మ దేవుండు సరస్వతికి శాపమోక్షణంబు గావించి యిఁక సరస్వతి యెల్ల రకును దృశ్యయగుఁగాక యనియెను. బ్రహ్మశాపవశంబున నప్పటి నుండియు సరస్వతి భూమండలంబున దృశ్యాదృశ్యరూపంబున విరాజి ల్లుచుండెను. సరస్వతి శాపాకులయై గంగానదితో సంగమించిన స్థాన మునకు ధార్మికుం డగుపురూరవుండు పోయి యచ్చట మహాతపంబు గావించి సిద్ధేశ్వరుండగు మహాదేవు ననుగ్రహంబునను, గంగాప్రసాదం బునను సర్వకామఫలసిద్ధుం డయ్యెను. అప్పటినుండియు నాతీర్థము పురూరవతీర్థం బని ప్రసిద్ధం బయ్యెను. ఆసరస్వతీసంగమతీర్థము బ్రహ్మ తీర్థనామంబునఁ గీర్తితం బయ్యెను. ఆస్థానంబున సిద్ధేశ్వరుండు విరాజి ల్లుచుండెను. ఆతీర్థము సర్వాభీష్టదాయకమైనది.

పంచతీర్థవర్ణనము.

సావిత్రి, గాయత్రి, శ్రద్ధ, మేధ, సరస్వతి యనుతీర్థంబు లతి పవిత్రంబులని మునులు చెప్పుదురు. ఆతీర్థజలస్నానపానంబులవలన సకలపాపంబులను నశించి ముక్తి లభించును. సావిత్రియు, గాయత్రి యు, శ్రద్ధయు, మేధయు, సరస్వతియును గూడ బ్రహ్మతనూజలు. వారు ధర్మసంస్థాపనంబునకు హేతువులు. వారిలో జ్యేష్ఠురాలగు సావిత్రిని జలజాసనుండు సర్వలోకసుందరిగను, సర్వశ్రేష్ఠగను సృష్టిం చెను. ఆసుందరిం గాంచినంతనే పద్మగర్భునిహృదయము చలించుట యు నాతఁ డామెను గ్రహింపఁ బ్రయత్నించెను. కాని యాబాలిక యాతనియుద్దేశమును గ్రహించి భయపడి మృగరూపముం దాల్చి పలాయిత యయ్యెను. విరించియు మృగరూపధరుండై యామెను

వెన్నంటి బయలుదేరెను. ఆసమయంబున ధర్మరక్షణంబుకొఱకు శంకరుండు మృగవ్యాధరూపముం దాల్చి మృగరూపియగు బ్రహ్మయొద్దకుం బోయి నిన్ను నేను వధించెద నని శరాసనంబున బాణంబును సంధించెను. అప్పుడు విధాత మిగులభయపడి యాకుమ్రర్మమునుండి నివృత్తుండయ్యెను. అనంతరమాకన్యలిద్దఱురును నదులైపోయిరి. అయినను బ్రహ్మసన్నిధికి యథారూపములతో వచ్చుచుం బోవుచుండిరి. ఆయిద్దఱురు నదులై సంగమించినస్థానము పంచతీర్థం బనఁ బేరందెను. ఆపుణ్యసంగమస్థానమునఁ గావించిన స్నానదానాదికంబులు స్వల్పంబులైనను నధికఫలప్రదంబు లగును. శంకరుండు మృగవ్యాధుండై ధర్మరక్షణంబు చేసినచోటు సర్వకామప్రదం బగుపుణ్యతీర్థం బయ్యెను. అచ్చటి బ్రహ్మతీర్థము స్వర్గమోక్షప్రద మైనది.

—♦ శమ్యాదితీర్థవర్ణనము. ♦—

సర్వపాపప్రశమనం బగుశమీతీర్థము సుప్రసిద్ధమైనది. విజయుండును, క్షత్రకులాభరణుండు నగుప్రియవ్రతుండను నొకరాజు గలఁడు. ఆతఁడు గౌతమీదక్షిణతీరంబున నశ్వమేధదీక్షితుం డయ్యెను. ఆతనికి వసిష్ఠుండు పురోహితుండై యుండెను. ఇట్లు ఋత్విక్కులు, పురోహితులు, మహర్షులును బరివేష్టించి యుండ నారాజు యజ్ఞారంభంబు గావించెను. అప్పుడు హిరణ్యుండను నొకదానవుండు యజ్ఞక్షేత్రంబున కేతెంచుటయు నాతనిం గాంచి యింద్రాదిదేవతలు చాలమంది స్వర్గమునకుం బలాయితులై పోయిరి. అగ్ని శమీవృక్షంబునందును, విష్ణుదేవుఁ డశ్వత్థవృక్షంబునందును, భానుం డర్కవృక్షంబునందును, శివుండు వటవృక్షంబునందును దాగి యుండిరి. హవ్యవాహనుండు గంగాజలమధ్యంబునఁ బ్రవేశించెను. అశ్వినీకుమా రులు

యజ్ఞాశ్వంబున విలీనులైరి. యముండు వాయసాకృతిం దాల్చెను. ఆసమయంబున భగవానుం డగువసిష్ఠుండుమాత్ర మించుకంతయును జలింపక తనబ్రహ్మదండముచే నాదైత్యుని ససైన్యముగ వితాడితుసం గావించి యాతండు పలాయితుం డైనంతనే మరల యజ్ఞారంభంబు సేయించి నిర్విఘ్నంబుగ సంపన్నంబు గావించెను. కావున నచ్చటి పూర్వోక్తతీర్థంబు లన్నియును దశాశ్వమేధఫలజనకంబులై విరాజిల్లెను. అందు మొదటిది శమీతీర్థము, రెండవది వైష్ణవతీర్థము, మూడవది అర్కతీర్థము, నాల్గవది సౌమ్యతీర్థము, అయిదవది వసిష్ఠతీర్థము. ఈ సకలతీర్థంబులును సర్వకామప్రదంబులు. ఆయజ్ఞంబు సంపూర్ణం బైనంతనే సకలదేవతలును, ఋషులును సంతుష్టులై పురోహితుం డగు వసిష్ఠునకును, యజమానుం డగుప్రియవ్రతునకును ఆతీర్థమాహాత్మ్యమును, ఆవృక్షమాహాత్మ్యమును సవిస్తరంబుగ వినిపించి పరమానందముతో స్వస్థానంబులకుం బోయిరి. ఆతీర్థంబులన్నియు నశ్వమేధఫలప్రదంబు లని దేవతలు చెప్పియుండిరి. అందు స్నానదానంబులం గావించు నరులు పవిత్రులగుదురు. మఱియు నశ్వమేధయజ్ఞఫలంబును గాంతు రనుటకు సంశయము లేదు.

—॥ సహస్రతీర్థవర్ణనము. ॥—

ఇక్ష్వాకువంశంబున సుప్రసిద్ధుం డగుహరిశ్చంద్రుం డనునొక మహారాజు గలండు. ఒకనాం డాతనిమందిరంబునకుం బర్వతనారదులు విచ్చేయుటయు నమ్మహీపాలుండు వారికి విధివిధానంబున నతిథిసత్కారంబు లాచరించి ॥మునివరులారా! లోకమునందు సకలమానవులును బుత్రార్థులై యెట్టికష్టములనైన ననుభవించుచుందురు. పుత్రునివలన నేమిప్రయోజన మున్నది? జ్ఞానులును, అజ్ఞానులును, ఉత్తములును,

మధ్యము లనుగూడ నిష్ఠ పుత్రార్థులై శ్రమపడుచుందురు. ఈవిషయ మే నాకు సంశయముగానున్నది. మహాత్ములగుమీరు నాకు బోధింప వలయును.'' అని ప్రార్థించుటయు నద్దేవమునులు ''మహారాజా! ఈ ప్రశ్నంబునకుఁ బదులును, నూఱులును, వేలును సహస్రరంబులు గల వు. ఏమైననేమి — వానిలోఁ బ్రధానం బగునొక్కయుత్తరమును జెప్పె దను వినుము. అపుత్రకుఁడగు వానికిఁ బరలోకగతి లేదు. పుత్రముఖ దర్శనంబు గావించి సుస్నాతుం డగుపురుషుఁడు దశాశ్వమేధంబులు నిర్వర్తించి యవభృథస్నానంబు లాచరించినఫలంబు నందఁగలుగును. పుత్త్రునివలననే యాత్మప్రతిష్ఠయు, నమరత్వంబును సిద్ధించుచున్నది. దేవత లమృతమువలనను, బ్రాహ్మణాదివర్ణంబులవారు పుత్రులవలనను నమరత్వంబు గాంతురు. పుత్రుండు పితృపితామహాదులను ఋణత్రి యవిముక్తులంగావించును. పుత్రవ్యతీతంబు లగు మూలజలాశనంబు లును, సన్న్యాసాదులును, తపంబులును గూడ నెట్టిఫలంబును జేకూ ర్పఁజాలవు. పుత్త్రునివలననే స్వర్గమును మోక్షమును లభించును. పుత్త్రుఁడే మానవులకుఁ బరమార్గము. మఱియుఁ బుత్త్రుఁడే ధర్మము ను, కామమును, అర్థము నగుచున్నాఁడు. పుత్త్రుఁడే మోక్షము. ఆతఁడే పరమజ్యోతి. సర్వజీవులను దరింపఁజేయుట కాతఁడే కర్త. ధర్మ కామార్థసిద్ధికిఁ బుత్త్రుఁడొక్కఁడే పరమసాధనమగుచున్నాఁడు. అపు త్రకుం డగువాఁడు చేయుదానంబులును, వ్రతహోమాదికంబులును నిరర్థకంబు లగును. కావునఁ ద్రిజగంబులయందును బుత్రతుల్యంబగు వస్తు వేదియును లేదు'' అని చెప్పిరి.

ఆమాటలు విని హరిశ్చంద్రుండు విస్మయాక్రాంతుండై ''మ హాత్ములారా! ఎచ్చటికిఁ బోయి యేమి గావించిన నాకుఁ బుత్త్రలా భంబు గలుగును? ఏపురుషకారమువలన, నేయుపాయమువలన,

నేమంత్రజపంబువలన, నేయజ్ఞారంభంబువలనఁ బుత్రోత్పాదనంబగునో యానతీయవలయును." అని ప్రార్థించుటయుఁ బర్వతనారదులించుకసేపు ధ్యానంబు గావించి పుత్రార్థి యగుహరిశ్చంద్రుం గాంచి "ఓసార్వభౌమా! నీవు గౌతమీనదికిం బొమ్ము. అచ్చట జలపతి యగువరుణుండు నీమనోభీష్టముం దీర్పఁగలఁడు. ఆజలపతి సర్వకామప్రదుం డని మునులు వచింతురు. కావున నాతండు ప్రీతుండైనచో యథాసమయంబున నీకుఁ బుత్రలాభంబు సమకూర్పఁగలఁడు." అని బోధించుటయు నృపవరుం డగుహరిశ్చంద్రుండు సంతుష్టుండై గౌతమీతీరంబునకుం బోయి వరుణారాధనంబు గావించెను. అంత వరుణుం డాతనికి సాక్షాత్కరించి "ఓరాజా! త్రిలోకాలంకారమూర్తియగునొకపుత్రుని నీకుఁ బ్రసాదించెదను. ఆపుత్రమూలంబున నీవొకయజ్ఞంబు గావించినచో మరల నీకొకపుత్రుండు లభింపఁగలఁడు" అని యనుగ్రహించెను.

హరిశ్చంద్రుం డట్లే యని యంగీకరించి వారుణచరునిర్మాణంబు గావించి దానిని భార్యకొసంగెను. ఆమె దానిం గైకొని సేవించుటయు యథాకాలంబున నామెకొకసుపుత్రుం డుదయించెను. తరువాత వాగ్మియగుజలపతి హరిశ్చంద్రునికడకుం బోయి "రాజా! ఈతనయునిమూలమున యజ్ఞాచరణంబు గావింపవలయు ననువిషయము నీకు జ్ఞప్తియందున్నదా?" అని ప్రశ్నించుటయు హరిశ్చంద్రుండు మహాత్మా! దశదినంబులతిక్రమించువఱకు నితఁడు పవిత్రుండు గానేరఁడు. యజ్ఞపశువుగా నెట్లుపయోగించును? ఈదశాహానంతరంబున యజ్ఞంబు గావించెద" నని చెప్పెను. ఆమాటకు వరుణుం డంగీకరించి స్వస్థానంబునకుం బోయి దశదినంబులు గడచినంతనే మరల వచ్చి యజ్ఞంబు గావింపుమని కోరెను. అప్పుడు హరిశ్చంద్రుండు పుత్రప్రే

ము చేసెను. ''దేవా! యీబిడ్డ కింకను బొడ్డు రాలేదు. యజ్ఞపశువుగా నుపయోగించు టెట్లు? పండ్లు వచ్చినవెనుక యజ్ఞము చేయుదును.'' అని చెప్పఁగాయు వరుణుండు వెడలిపోయి రాజపుత్రునకు దంతోద్గమనం బై సప్తవర్షంబులయినపుడు వచ్చినప్పుడు మరల వచ్చి యజ్ఞంబు సేయు మని హరిశ్చంద్రునిం గోరెను. అప్పు డాతఁ ''డో జలపతీ! యీపసిపా పనికిఁ బాలదంతమ్ములన్నియు నూడి నూత్నదంతము లుదయించిన వెనుక యజ్ఞము చేసెద'' నని చెప్పెను. వరుణుం డట్లేయని పోయి యథా సమయమునకు మరల వచ్చెను. ఆతనిం గాంచి హరిశ్చంద్రుండు ''మహాత్మా! ధనుర్వేదాభ్యాసంబు గానిక్షత్రియకుమారుండు యజ్ఞపశు త్వమున కర్హుండు గాఁడు గదా'' యని చెప్పెను. వరుణుం డింకేమి చే యుదుఁగలను? సరేయని వెడలిపోయెను. తరువాత రాజపుత్రుం డగు రోహితుండు సమస్తశస్త్రాస్త్రవిద్యాపారగుండై సర్వవేదంబులను సర్వ శాస్త్రంబులను జదివి యరిందముండును షోడశవర్షవయస్కుండును నై యువరాజ్యంబున నభిషిక్తుం డయ్యెను. అంత నొకనాఁడు వరు ణుండు ప్రీతచిత్తంబునఁ బుత్రసహితుం డగుహరిశ్చంద్రునొద్దకు వచ్చి నీ విప్పుడైన నీయజ్ఞానుష్ఠానంబు గావింపుమని కోరెను. అప్పుడు హరిశ్చంద్రుండు తనయంగీకారమును సూచించి వరుణసమక్షంబునఁ బుత్రు నుద్దేశించి ''రోహితకుమారా! మహావీరా! నిన్నుఁ బశువుగఁజేసి వరుణు నుద్దేశించి యజ్ఞంబు గావింపవలయును. లెమ్ము'' అనియెను. ఆమాట విని రోహితుం డిది యేమని యడుగుటయు హరిశ్చంద్రుఁడు సర్వవృత్తాంతమును నాతని కెఱింగించెను. ఆమాట విని రోహితుండు ''మహారాజా! ఋత్విక్పురోహితసహితంబుగ నుచితమైన లోకనాథుఁ డగువిష్ణుదేవు నుద్దేశించి యొకయజ్ఞంబు గావింపవలయు నని నే నిది వఱకే సంకల్పించియుంటిని. నీవును వరుణుండును ముందుగ నాకార్యం

బున కామోదింపవలయును" అని విన్నవించుటయు వరుణుండు రోహితవచనంబులకుఁ గ్రోధావిష్టుండై వెడలిపోయెను. అకారణంబున హరిశ్చంద్రుండు జలోదరపీడితుం డయ్యెను. రోహితుండు దివ్య **ధనుర్బాణంబులఁ దాల్చి నిరుద్వేగంబుతో** వనంబునకుం బోయెను. **పిమ్మట హరిశ్చంద్రుండు వరుణదేవు** నుపాసించి పుత్రలాభంబు గాంచిన గంగాతీరంబునకుం బోయి యచ్చట నివసించి యుండెను. ఇట్లయిదాఱుసంవత్సరములు గడచినతరువాత రోహితుండు తనతండ్రికొఱకు నాకేమైనది తనలో "నేను పుత్రుండనై పుట్టి తండ్రికిఁ గ్లేశకారినైతిని. ఇట్టి నాజననమువలన నేమి ప్రయోజనము?" అని విచారించి వెంటనే గంగాతీరంబునకుం బోయి మహారాజునకేగుచున్న సమయమున దర్శించెను. అందు నజీగర్తుండను నొక ఋషి ముగ్గురుపుత్రులతో నున్న దరిద్రుండు డను బతిపత్నితుండై జీవనము కష్టముగ సాగించుచుండెను. రోహితుం డాతనిం గాంచి నమస్కరించి "ఓ మునీంద్రా! నీవు క్షుత్పరీతుఁడవై కృశావస్థనుండి చింతాకులితహృదయుండవై యుండగుచున్నావు. దీనికిఁ గారణమేమో వచింపుము" అని యడుగుటయు నజీగర్తుండు "రాజకుమారా! నా కష్టము చెప్పలేను. నేను పోషింపవలసినవారనేకు లున్నారు. అన్నములేక మే మందఱమును చచ్చుటకు సిద్ధముగ నున్నారము. ఇంతకంటె మాకు వేఱొక పాయ మేమున్నది?" అని చెప్పుటయు రాజకుమారుండు "ఓ మునీంద్రా! నీయభిప్రాయ మేమో చెప్పుము" అనియెను.

అప్పు డజీగర్తుండు "నాకు స్వర్ణము గాని, రజతము గాని, గోధనము గాని, ధాన్యము గాని, వస్త్రములు గాని యేమియును లేవు. జీవితమున కెట్టివృత్తియును లేదు. భార్యాపుత్రసహితముగా మే మైదుగుర మున్నారము. మాలో నెవ్వనినైనఁ గ్రయంబునకుఁ

గైకొని మా కింత యన్నము పెట్టఁగలదప్పకుండ దెవ్వండును లేఁడు." అనుటయు రోహితుండు మీలో నెవ్వరినైన విక్రయించుటకు సత్యముగా నుద్దేశ మున్నదా? బ్రాహ్మణుల సత్యవాక్కు లగుటచే నీ వన్యథా వచింప లేదని నేను భావించుచున్నాను" అనుటయు నజీగర్తుండు "నాకు ముగ్గురు పుత్రు లున్నారు; నే నున్నాను; నా భార్యయున్నది. కోరినధన మిచ్చి మాలో నెవ్వరినైనఁ గ్రయమునకుఁ దీసికొనవచ్చును. దానివలనఁ దక్కినవార మెట్లో జీవింతుము" అని యెను. రోహితుం డామాట విని "ఓ మహాబుద్ధీ! మీరు వృద్ధులు. మీవలనఁగాని మీభార్యవలనఁగాని మా కెట్టి ప్రయోజనమును లేదు. ముగ్గురు పుత్రులలో నొక్కయువకుని నాకు విక్రయింపవలయు" నని కోరెను. అప్పు డజీగర్తుండు నేను నా జ్యేష్ఠపుత్రుం డగు శునఃపుచ్ఛుని విక్రయింపఁజాలను. అట్లే కనిష్ఠపుత్రుని విక్రయించుట కాతని తల్లి యంగీకరింపదు. కావున నామధ్యమపుత్రుం డగు శునశ్శేఫుని నేను విక్రయించెదను. ఎంతమూల్య మిచ్చెదవో చెప్పుము." అని యెను. రోహితుం డామాట విని వరుణయాగంబునకు గుణశ్రేష్ఠుం డగు నొకపురుషునిఁ బశువుగాఁ గల్పింపవలసి యున్నది. కావున నందుల కీ వంగీకరించి నీకుమారుని విక్రయింపఁదలఁచితి వేని యెంతమూల్యము వాంఛింతువో తెల్పు మనియెను. అజీగర్తుండు డట్లు విక్రయించుట కంగీకరించి వేయిగోవులను, విశేషముగు ధాన్యమును, సహస్రసువర్ణముద్రలను, సహస్రవస్త్రములను మూల్యముగ నిచ్చినచో నాకుమారుని విక్రయించెద ననియెను. రోహితుం డట్లే యని యజీగర్తున కాతఁ డడిగినధనంబును, వస్త్రాదులను సమర్పించి ఋషికుమారునిఁ గైకొని తండ్రిచెంతకుం బోయి తా నాఋషిపుత్రుని మూల్య మిచ్చి కొన్న వృత్తాంతమును దండ్రి కెఱిఁగించి "ఓ తండ్రీ! నీ పీడితరు

శుమూలంబున వరుణయాగంబు నిర్వర్తించి రోగవిముక్తుండ వగు"మని విన్నవించెను. హరిశ్చంద్రుండును పుత్రవచనంబు లాలించి « యో కుమారా! బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, వైశ్యులునను నీమూఁడు వర్ణములవారును మహారాజుచేఁ బ్రతిపాలింపఁబడఁదగినవారు. అందు విశేషించి ద్విజశ్రేష్ఠులు సర్వవర్ణంబులకును గురువులు. భగవానుండగు విష్ణుదేవునకుఁగూడఁ బూజనీయు లగుబ్రాహ్మణులు మనవంటివారి కెల్లవిధముల సన్మాననార్హులని వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱలేదు. నాయనా! యిటు వినుము. ఎవ్వరిని బరాభవించుటవలన నృపగణంబులకుఁ గులక్షయా బగునో యట్టిబ్రాహ్మణుని బశువుగఁ జేసి యజ్ఞంబును గావించి నే నెట్లు దీనజనరక్షణంబునకు సమర్థుండను గాఁగలను? ఎట్లయిన నీబ్రాహ్మణు నెన్నఁటికిని యజ్ఞపశువుగాఁ జేయఁజాలను. ఇది కేవల మసంగతము. నాకు మరణ మైన నగుఁగాక! ఈద్విజపుత్రుని బశువుగాఁ జేయఁజాలను. కుమారా! నీ పితనింటి కేగి నీ యిచ్ఛ వచ్చినచోటికిం బొమ్ము." అని చెప్పుచుండఁగా నాకాశవాణి « యో హరిశ్చంద్రసార్వభౌమా! నీవు ఋత్విక్కులను బురోహితులను బుత్రుండగు రోహితుని విప్రపుత్రియగు నీపశువును గూడ వెంటఁ బెట్టుకొని గౌతమీతీర్థంబునకుం బోయి యజ్ఞానుష్ఠానంబు గావింపుము. అచ్చట నీశునశ్శేపుని బశువుగ వధింపకుండఁగనే నీచేననుష్ఠితమగుయజ్ఞంబు సంపన్నంబు కాఁగలదు. కావున నీ విప్పుడే గౌతమికిం బొమ్మని ప్రబోధించెను. హరిశ్చంద్రుఁ డావచనంబు లాలించి సత్వరంబుగ గౌతమీతీరంబునకుం బోయి విశ్వామిత్రుఁడు, వశిష్ఠుఁడు, వామదేవుఁడు మొదలగుమహర్షిగణంబులతోఁగూడ నాగంగాతీరంబున నరమేధయజ్ఞంబున దీక్షితుం డయ్యెను. వేది మండప యూప కుండాదు లగుసమస్తయజ్ఞోపకరణంబులును యథావిధిగ సంకల్పితంబు

లయ్యెను. యజ్ఞారంభం బగుటయు శునశ్శేపుని ఒకయూపంబున బంధించి సమంత్రికంబులగు జలంబులచేఁ బ్రోక్షితునిఁ గావించిరి. అది యంతయుఁ గాంచి విశ్వామిత్రుండు సకలదేవతలను, మహర్షులను, మహారాజగు హరిశ్చంద్రుని, అతనిపుత్రుండగు రోహితుని నుద్దేశించి "మహాత్ములారా! మీరందఱు నీద్విజపుత్రుండగు శునశ్శేపు ననుగ్రహింపవలయును. ఈయజ్ఞంబునందు వేలువేలుగ హవిర్భాగంబుల నభిలషించు దేవతలందఱు నీశునశ్శేపు ననుగ్రహింపవలయును. ఈయజ్ఞంబున మంత్రోచ్చారణపూర్వకంబుగ నితని వపాలోమత్వగ్మాంసంబులు హోమము చేయవలసి యున్నది. ఓసదస్యులగు బ్రాహ్మణవరులారా! మీరెల్లరును నాప్రార్థనమును మన్నించి గౌతమియందు స్నానముచేసి వేలువేలువిధంబుల దేవతలనందఱను మంత్రస్తోత్రంబులచేఁ బ్రసన్నులఁ జేసెదరు గాక! హవిర్భోజులగు దేవతలందఱును, మహాత్ములగు మునివరులెల్లరును బహుస్వరూపియగు నీవిప్రకుమారుని సంరక్షించెదరుగాక!" అని ప్రార్థించెను. హరిశ్చంద్రుండును మునిగణంబును నాతనివచనంబుల నంగీకరించిరి. అనంతరము శునశ్శేపుండు త్రిలోకపావని యనుగౌతమీగంగయందు సుస్నాతుండై హవిర్భాగహారులగు దేవతలందఱను స్తోత్రము చేయనారంభించెను. ఆస్తవంబునకు సమస్తదేవతలును సంతుష్టులై విశ్వామిత్రుండు వినుచుండ శునశ్శేపునుద్దేశించి "ఈయజ్ఞంబు శునశ్శేపవధవ్యతీతంబుగనే సర్వసంపన్నం బగుఁగాక" యని యనుగ్రహించిరి. యజ్ఞకర్త యగువరుణుఁడే స్వయముగ వచ్చి హరిశ్చంద్రునకీ పశుయాగంబు నెఱింగించెను. హరిశ్చంద్రుని లోకవిశ్రుతం బగునరమేధయాగ మప్పుడే నిర్విఘ్నముగా సంపూర్ణం బయ్యెను. దేవగణంబులును, మునిగణంబులును, క్షితిరాజంబును ప్రసన్నంబు లగుటవలననే యమ్మ

హా రాజు మహాధ్వరం బిట్లు ఫలసిద్ధిం గాంచెను.

అప్పుడు విశ్వామిత్రుం డయ్యధ్వరపరిషన్మండలంబున శునశ్శేఫుని బరమాదరంబునం గౌఁగిలించుకొని నిజపుత్త్రునిగా భావించి యాదరించెను. విశ్వామిత్రుండు శునశ్శేఫుని దనజ్యేష్ఠపుత్త్రునిగాఁ జేసికొనియెను. కాని యాతని పుత్త్రులు శునశ్శేఫునిఁ దమకు జ్యేష్ఠునిగ నంగీకరింపఁజాలరైరి. అందువలన విశ్వామిత్రుండు కోపించి తన కుమారులను శపించెను. అందు శునశ్శేఫుని జ్యేష్ఠునిగా నంగీకరించిన వారే విశ్వామిత్రున కాదరపాత్రులైరి. ఈ సంఘటనంబులన్నియును గౌతమీదక్షిణతీరంబునఁ దటస్థించెను. ఆతీరదేశంబున విఖ్యాతంబు లగుపుణ్యతీర్థంబు లనేకంబులు గలవు. అందు హరిశ్చంద్ర శునశ్శేఫ విశ్వామిత్ర రోహితాది నామంబులచే నష్టసహస్రచతుశ్శతతీర్థంబులు విరాజిల్లుచున్నవి. ఆసకలతీర్థంబులందును స్నానదానంబులం గావించు వారు నరమేధయాగఫలంబు నందఁగలరు. ఈ యాఖ్యానమును భక్తితోఁ బఠించువారును, బఠింపఁజేయువారును, వినువారును నపుత్రకులైనను బుత్రవంతు లగుదురు. వారియభీష్టంబు లన్నియును సిద్ధింపఁగలవు.

—— నదీనదసంగమతీర్థవర్ణనము. ——

ఓ నారదా! సువిఖ్యాతంబగు సోమతీర్థము పితృగణంబులకుఁ బ్రీతిదాయకమైనది. పూర్వకాలంబున నమృతమయుం డగు సోముండు గంధర్వులకు [illegible] యుండెను. ఆతఁడు దేవతలతో లేకుండుటచే దేవతలందఱును గలిసి యొకప్పుడు బ్రహ్మయొద్దకుఁ బోయి " ఓ పద్మాసనా! మాకుఁ బ్రాణప్రదుండైన సోముని గంధర్వులు గైకొని యున్నారు. మేమును దేవర్షిగణంబులును గూడ నాతనికొఱకు కతిదుః

ళితులమై యున్నాము. ఆతండు మరల నెట్లయిన మాకు లభించును
పాయంబు నానతీయవలయును." అని ప్రార్థించుటయు సరస్వతీదేవి
దేవతలం గాంచి "ఓ దేవతలారా! గంధర్వు లెల్లప్పుడును గేవలము
స్త్రీజనానురాగులై యుందురు. కావున మీరు నన్ను వారికి సమర్పించి
మీ సోముని గైకొనుఁడు." అని చెప్పెను. అనుటయు, దేవతలు వాగ్దే
విం గాంచి "తల్లీ! మేము నిన్నట్లు సమర్పించుటకు సమర్థులము గాఁ
జాలము. సోముండు లేకున్నను మేము జీవింపఁగలము గాని నిన్ను
విడిచి మే మొక్కనిముసమైనను నిలువఁజాలము. అనుటయు భారతీ
దేవి నేను మరల నిచ్చటికే వచ్చెదను. ఈవిషయంబున మీ రొక్క
కార్యంబు గావింపవలయును. మీ రందఱును గలిసి గౌతమీదక్షిణ
తీరంబున నొకమహాయజ్ఞంబు గావింపవలయును. అచ్చటికి దేవగంధ
ర్వాదు లెల్లరును జేరుట తటస్థించును. గంధర్వులు నిత్యమును రమణీ
ప్రియులై యుందురు. ఆసమయంబున మీరు వారికిఁ జంద్రునకొఱకు
నన్నుఁ బణంబు గావింపుఁడని యుపదేశించెను. సరస్వతీవచనంబుల
యందలివిశ్వాసంబుచే దేవతలందఱు నట్లు చేయుట కంగీకరించిరి.
అనంతరము దేవయక్షగంధర్వపన్నగాదు లెల్లరును వేలువేలుగ దేవ
గిరియందు జరుగఁబోవు మహాయజ్ఞంబునకు విచ్చేయవలయునని దేవ
దూత లాహ్వానంబు గావించిరి. సురగంధర్వయక్షకిన్నరసిద్ధసాధ్యులు
ను, ఋషిగణంబులును దేవగిరికి విచ్చేసిరి. గౌతమీతీరంబున మహ
ర్షులచే నధ్వరారంభంబు గావింపఁబడియెను. అప్పుడు సహస్రాక్షుండు
ఓ దేవతలారా! మీరు గంధర్వులను బూజించి వారికి సోమునకు
బదులుగా సరస్వతిని సమర్పించువిషయమును బ్రస్తావింపవలయునని
తెలియఁజేసెను. దేవత లట్లు తెలుపుటయు స్త్రీకాముకు లగుగంధ
ర్వులు సరస్వతినిఁ గైకొని సహస్రాక్షునకు సోముని సమర్పించివైచిరి.

అప్పటినుండియు నమరగణంబులకుఁ జంద్రుండును గంధర్వగణంబులకు సరస్వతియు నాత్మీయులైరి. సరస్వతి గంధర్వులవెంతనే నివసించి యుండెను గాని రహస్యముగా నామె నిత్యమును సురగణంబులచెంతకేతెంచుచు నీవిషయమును నిగూఢముగ నుంచవలయు నని వారికి బోధించుచుండెను. దేవతల కీరీతిగా సోమక్రియంబు సిద్ధంబయ్యెను. క్రమక్రమముగ సోముండును సరస్వతియుఁగూడ దేవతలవారే యైరి. గంధర్వులలో వారెవ్వరును నిలుచుటయే లేదు. దేవతలచే నిట్లు సోమసంగ్రహంబు గావింపఁబడినయాసమయంబున గౌతమీతటంబున గోవులు, దేవతలు, పర్వతములు, యక్షులు, రాక్షసులు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, మునులు, గుహ్యకులు, గంధర్వులు, మనుష్యులు, పన్నగులు, సంజీవన్యాదిసర్వౌషధులు, లోకపాలకులు, రుద్రులు, ఆదిత్యులు, అష్టవసువులు, అశ్వినీకుమారులు, మఱియుయజ్ఞభాగయోగ్యులగు సకలదేవతలును సమ్మిళితులైయుండిరి. ఇంతయేకాక తత్కాలంబునఁ బంచవింశతినదులు గౌతమీగంగయందుఁ బ్రవేశించియుండెను. అయ్యజ్ఞంబునందుఁ బూర్ణాహుతి గావించినస్థానము పుణ్యతీర్థంబను నామంబునఁ గీర్తితంబయ్యెను. గౌతమియందు నదులన్నియును బ్రవేశించినస్థానములు తన్నదీనామంబులచేఁ బ్రసిద్ధము లయ్యెను. ఆపుణ్యతీర్థంబులలో సోమతీర్థము, గంధర్వతీర్థము, దేవతీర్థము, పూర్ణాతీర్థము, సాలతీర్థము, శిప్రానాసంగమతీర్థము, స్వాగతాసంగమతీర్థము, కుసుమాసంగమతీర్థము, పుష్టిసంగమతీర్థము, శుభకర్ణికాసంగమతీర్థము, వైష్ణవీసంగమతీర్థము, వాసవీసంగమతీర్థము, మఱియు శిల్య, ఆర్య, శిఖ, కుసుంభిక, ఉపావర్య, శాంతిజ, దేవజ, అజ, వృద్ధ, భద్ర, సురయానునదులు గౌతమీసంగతంబులైనతీర్థంబులును సుప్రసిద్ధంబులు. ఆదేవపర్వతంబున మఱియు భానుండను స్థంబులనుం గలసుదీనదసంగమతీర్థంబులును

సన్నిహితంబులయ్యెను. సోమసంగ్రహణార్థమై యాతీర్థంబు లన్నియు ను నయ్యజ్ఞమండపమునకు విచ్చేసెను. ఆతీర్థంబులన్నియును గౌతమీ గంగయందు సంగమించి కొన్నికొన్ని నదులుగను, కొన్నికొన్ని సరోవరంబులుగను, కొన్నికొన్ని స్థిరంబులుగను విఖ్యాతంబులయ్యెను. ఈ సకలతీర్థంబులయందును స్నానతపంబులును, జపహోమాదులును, పితృతర్పణంబులును గావించుట మానవులకు శుభకరము. ఈతీర్థసేవనంబు సర్వకామప్రదంబును, భుక్తిముక్తిదాయకంబునైనది. ఈ తీర్థనామంబులు స్మరించినను, ఉచ్చరించినను సర్వపాపవిమోచనం బగును.

——♦ అమృతాసంగమతీర్థము. ♦——

ప్రవరాసంగమం బను నొకమహానది గలదు. అచ్చట సకల లోకహితకరుం డగు సిద్ధేశ్వరుండు విరాజిల్లుచుండెను. పూర్వకాలంబున దేవాసురుల కతిదారుణం బగుసంగ్రామంబు జరిగెను. కొంతకాల మట్లు పోరాడినతరువాత నిరుతెగలవారును మేరుశైలంబునం గలసి యాలోచించుకొని యందఱును బ్రయత్నించి యెట్లయిన నమృతమును సంపాదించి తన్మూలమున నెల్లరు నమరత్వంబుగాంచవలయు ననియుం దరువాత నైకమత్యముతో లోకపాలనంబు చేయుచు శాంతిసుఖంబులం గాంచవలయు ననియు, నింతటినుండి పరస్పరయుద్ధవిగ్రహంబులు మానవలయు ననియు, యుద్ధము దుఃఖమూలం బనియు, స్వార్జితసంపత్తిమూలంబున నన్యోన్యమును మాత్సర్యంబు లేకుండం బ్రేమభావంబున భోగానుభవంబు గావింపవలయు ననియు నిశ్చయించుకొనిరి. మఱియు వారు పరస్పరస్నేహభావమే యన్యోన్యసుఖదాయకం బనియు, విపరీతవ్యవహారంబులయందు మన మెన్నఁడును బ్రవే

శింపరాదనియు, త్రైలోక్యరాజ్యమైనను, కైవల్యమైనను, నంతకంటె
ను మించినసుఖంబైనను నిర్వైరంబువలననే లభించుననియు భావించు
కొని నైకమత్యంబు గాంచి శత్రుత్వమును విడిచి యుండిరి.

ఈవిధముగా దేవాసురులు పరస్పర శ్రేయోభిలాషులై మందర
పర్వతమును గవ్వముగను, వాసుకిని రజ్జువుగను జేసి సముద్రమును
మథింప నారంభించిరి. అప్పు డాసాగరంబునందు బవిత్రంబును సుర
ప్రియంబు నగునమృతం బుత్పన్నంబయ్యెను. అది చూచి వారంద
ఱును గృతకృత్యులమైతి మని భావించి యప్పు డవరిస్థానంబులకు
వారుపోవుటకును, మరల నొకసుభమూర్తంబున వచ్చి యాయమృ
తంబును యథాయోగ్యంబుగ బంచుకొని యనుభవించుటకు నిశ్చ
యించుకొని యమరులు నసురులునుగూడ స్వస్థానంబులకుం బోయిరి.
రాక్షసు లట్లు పోయినతరువాత దేవతలందఱు నొక్కచోట జేరి
" భాగ్యవశంబున మనశత్రువులందఱును వదలిపోయినారు. మంచి
పని జరిగినది. ఈయమృతమునం దొక్కచుక్కయైనను రక్కసులకు
దక్కనీయఁగూడదు." అని యాలోచించుకొనిరి. బృహస్పతి యం
దుల కంగీకరించి " దేవతలారా! పాపాత్ములగు రాక్షసుల కించుమా
త్రమును దెలియకుండ మీరీయమృతమును సేవింపవలయును. శత్రు
వుల కెట్లయినను బరాభవంబు గావించుటయే యుచితాలోచనము.
ద్వేషింపఁదగినవారి నెప్పుడును ద్వేషించుటయే కర్తవ్యము. శాత్రి
వుల నెన్నఁడును విశ్వసింపఁగూడదు. వారితో నాలోచింపఁగూడదు.
వారికెట్టిరహస్యమును వెల్లడింపఁగూడదు. కావున నసురుల కీయమృ
తంబు నీయఁగూడదు. అమృతపానంబు గావించినచో వారుగూడ
నమరులే యగుదురు. అట్లయినచో వారిని బరాజితులం గావించుట
యసాధ్యము."

అని బోధించుటయు దేవత లాదుల కంగీకరించి “యో గురువర్యా! మనమెప్పటికిఁ బోవుదము. ఎప్పటికేఁగిన మనకు మన మంత్రరక్షణం బగును? ఎచ్చట మనమీ యమృతమును సేవింపవలయును? ఈవిషయంబును మాకు బోధింపవలయును. మేము నీయాజ్ఞ ననుసరించి వర్తించెదము” అని విన్నవించుటయు బృహస్పతి “ఓ యమరవరులారా! మీ రిప్పుడు వనజాసనుని చెంతకుం బోయి యివ్విషయంబున నుత్తమోపాయంబు నెఱింగింపఁ బ్రార్థింపుఁడు. ఆపితామహుండు జ్ఞాతయును, వక్తయును దాతయుం గదా!” అని యుపదేశించెను. దేవత లప్పుడు బ్రహ్మసన్నిధికిం బోయి యాతనికిఁ బ్రణామంబు లర్పించి యావృత్తాంతము సమస్తము నివేదించిరి. అప్పుడు విరించి విబుధగణంబులతోఁ గూడ విష్ణుదేవుని సన్నిధికిం బోయి వారి మాటల సముద్దేశంబున నిష్టవిషయంబుల నెఱిఁగించెను.

అనంతరము బ్రహ్మయు, విష్ణుండును, మహేశ్వరుండును బాగుగ నాలోచించి సకలదేవతలను వెంటఁబెట్టుకొని రాక్షసుల కెవ్వరికి నెఱుంగరాకుండ మేరుకందరమునకుం బోయిరి. అప్పుడు విష్ణుదేవుని రక్షణార్థమునకు నియోగించి దేవతలు సోమపానంబున కుద్యుక్తులైరి. అప్పుడు సోమపానంబున కర్హులెవ్వరో, యెవ్వరనర్హులో యాతత్త్వంబు పరిశీలించుచుండెను. విష్ణుదేవుండు రక్షకుండై యుండెను. సోముం డమృతదాత యయ్యెను. ఈరహస్యకృత్యమును సింహికాసుతుండును, మహాప్రాజ్ఞుండు నగు రాహువుదక్క నితరదైత్యులును, దానవులు నెవ్వరు నెఱుంగఁజాలకుండిరి. రాహువీసంగతిని గ్రహించి కామరూపధారియై దేవగణమధ్యంబునఁ బ్రవేశించి యుండెను. ఆతఁడు దేవతలలో నొకఁడుగనే పానపాత్రను దాల్చియుండెను. దివాకరుం డది చూచి సోమునకు సంజ్ఞ చేసెను. సోముండు విష్ణుదేవునకు

విజ్ఞాపనంబు గావించెను. ఆసంగతి విన్నంతమాత్రముననే చక్రధరుండు సుధాపానంబు గావించుచున్న రాహువు మస్తకంబును ఖండించివైచెను. కాని యాశిరం బమరత్వంబు నందెను. ఆదైత్యుని శిరోవిహీనం బగు కళేబరము మాత్రము మహీతలంబునఁ బొరలాడుచుండెను. అమృతస్పర్శనంబు గాంచిన యామొండెముగూడ నమరత్వంబు గాంచి గౌతమీదక్షిణతీరంబున భూతలం బాతయును బ్రకంపితం బగునట్లు పడిపోయెను. అది యొకయద్భుతసంఘటనముగాఁ బరిణమించెను. మొండెము శిరంబును, శిరము మొండెమును నపేక్షించియుండును. కాని యప్పుడా యావశ్యకము లేకుండ శిరంబును మొండెమునుగూడఁ బ్రత్యేకముగ నమరత్వముం గాంచెను.

దేవత లవియంతయుం గాంచి శంకాన్వితస్వాంతులై "ఈమస్తకంబు శరీరంబును జేరుట తటస్థించినచో నీతండు సమస్తదేవతలను భక్షించివైచునంతటిసమర్థుండు గాఁగలఁడు. కావున మన మీభూతలపతితం బగుశరీరమును దహించివేయవలయును." అని యూహించుకొని వారందఱును ససంభ్రము లై పోయి యావృత్తాంతమును శంకరునకు నివేదించి యోదేవా! ఈదైత్యదేహమును నీవే సంహరింపవలయును. నీవు కరుణాసాగరుండవు. శరణాగతరక్షకుండవు. ఈరక్కసుని కళేబరము మరలఁ దలతోఁ గలియకుండునట్టియుపాయమును నీవే కావింపవలయును." అని ప్రార్థించుటయు మహాదేవుండు మాతృగణసహితంబుగా జగన్మాతయు, లోకపాలినియు నగుతనయీశ్వరీశక్తిని ప్రేరణంబు గావించెను. ఆశక్తియు సర్వాయుధధారిణియు, భోజనాకాంక్షిణియు నై మహీతలగతం బగుదైత్యదేహంబు మెక్కఁబోయెను. సకలదేవతలు నొక్కటిగాఁ జేరి మేరుపర్వతమున నాదైత్యశిరంబును శాంతింపఁజేయుటయందు సప్రయత్నులై యుండిరి. అప్పుడయ్యా

శ్వరి సకలశక్తిపరివారసహితయై యాదైత్యదేహముతో బహువర్షం
బులవఱకును మహారణంబు గావించుచుండెను.

అప్పుడు రాహుశిరంబు దేవతలనుద్దేశించి ‘‘ సురవరులారా !
మీరు నాదేహమును భేదించి యందుగల యుత్కృష్టరసంబు నాక
ర్షింపుఁడు. ఆయుత్తమరసంబు వెడలినంతనే యీదేహము భస్మీభూ
తంబై పోవును. కావున ముందుగ మీరాపని చేయుఁడు. ఈవృథా
శ్రమం బంతయు నెందులకు ? ’’ అని తెలియఁజేసెను. ఆమాట విని
దేవతలందఱును ప్రీతులై యారాహుశిరంబును గ్రహగణమధ్యం
బునఁ బ్రతిష్ఠించి యభిషిక్తంబు గావించిరి. ఆరాహువును గ్రహపద
లాభంబు నంది ముదంబు గాంచెను. అనంతరము దేవతలవచనాను
సారంబుగా నాశివశక్తియు నయ్యసురుని కళేబరంబును భేదించి దాని
నుండి సత్వరంబుగా నత్యుత్తమంబగు సుధారసంబు నాకర్షించి నీర
సంబగు నమ్మాంసమును భక్షింప నారంభించెను. ఆదేవి యగు నంబి
కకాళరాత్రి, భద్రకాళి, మహాబలయనువివిధనామంబులచేఁ బ్రకీర్తిత
యయ్యెను. అద్దేవి యాదైత్యదేహమునుండి సుధారసము నాకర్షించి
యొక్కచోఁ జేర్చెను. ఆరసంబు క్రమంబుగాఁ బ్రసరించి ప్రవరానా
మంబున నదీరూపంబుగాఁ బరిణమించెను. అవశిష్టం బగురసంబు
నద్దేవి సేవించివైచెను. రాహుదేహరససముద్భూత యగు నాప్రవ
రానది శుభావహంబగు నమృతజలంబులతోఁ బ్రవహించుచు రుద్రశక్తి
సమన్వితయై మహాప్రవాహంబుగ విరాజిల్లుచుండెను. ఆనదియందు
బహుగుణాఢ్యంబు లగుపంచసహస్రతీర్థంబులుగలవు. అందు సర్వదేవ
తాగణపూజితుండగు శివుండు స్వయంబుగ నివసించి యుండును.
దేవతలందఱును సంతుష్టులై వేలువేలుగా నానది కనేకవరంబుల
నొసంగిరి. దేవత లన్నదీమతల్లినుద్దేశించి ‘‘ ఓదేవీ ! [illegible]

యగుశంభుం డెల్లు జగత్పూజ్యుం డైయుండునో యట్లే నీవును బూజ నీయవయ్యెదవు గాక ! లోకహితంబుకొఱకు నీవిందు వసింపుము. పరమేశ్వరీ ! నీవు సకలజీవులకును స్థితిదాయినివై సర్వదా భూమండల మునఁ బ్రసిద్ధిఁ గాంచి యుండుము. నీనామకీర్తనంబును, నీస్తోత్రం బును, నీధ్యానంబును సకలాభీష్టప్రదంబు లగుఁగాక ! భక్తియుక్తులై సర్వదా నీకుఁ బ్రణామంబు లర్పించువారు నీయనుగ్రహంబుచే సర్వా ర్థసిద్ధు లగుదురుగాక ! సనాతనులగు శివశంకరులిందు నిత్యసన్నిహితులై యుండుటచే నీస్థానంబునకు నివాసపురనామంబు విఖ్యాతం బగుఁ గాక నీవు గౌతమీగంగతో సంగమించిన యీస్థానము సర్వదేవ తాప్రియం బగుఁగాక. ఇందు స్నానదానాదికంబులు భుక్తిముక్తిప్ర దంబు లగుఁగాక ! ఈక్షేత్రంబునందు మానవులకు దేవదుర్లభంబు లగునభీష్టంబులుగూడ లభించుఁగాక ! " అని యనుగ్రహించి సకల దేవతలు నంతర్హితులైరి. మహాదేవుండు పంపిన శక్తి యమ్మృత్యువు యీవిధముగాఁ బ్రవరానదీనామంబున విఖ్యాతిలాభముంగాంచెను.

—♦ వృద్ధాసంగమతీర్థము. ♦—

వృద్ధాసంగమతీర్థంబున వృద్ధేశ్వరుం డగుశివుండు ప్రతిష్ఠితుం డై యుండును. ఈతీర్థచరిత్రము పాపనాశకరంబైనది. పూర్వకాలం బున వృద్ధగౌతమనామంబున మహాతపుండగునొకమునీంద్రుం డుం డెను. ఆతఁడు గౌతమునకు మఱియొకపుత్రుఁడు. అమ్మునికుమారుండు బాల్యమునుండియు నాసికావిహీనుండై యుండెను. అట్టివికృతరూప ముతోనే యాతఁడు జన్మించెను. క్రమక్రమముగా వృద్ధగౌతముండు వైరాగ్యంబు గాంచి వివిధతీర్థక్షేత్రంబులకుఁ బర్యటనంబు గావింప నారంభించెను. నాసికావిహీనుండగుటచే నాతఁ డేగురునియొక్కనైనను

విద్యాభ్యాసంబు గావించుటకు సిగ్గుపడియెను. శిష్యులగుమునికుమారులతోఁ గలసియుండుటకుఁగూడ నతండు లజ్జించెను. తండ్రియగు గౌతముం డాతనికి యజ్ఞసమయంబున నుపనయనంబు గావించెను. అనంతరము వృద్ధగౌతముండు మరలఁదీర్థసేవనంబునకు బయలుదేఱెను. ఈవిధముగాఁ జాలకాలము గడచెను. గాయత్రీమంత్ర మొక్కటియే యాతనికిఁ బరమవిద్యయై యుండెను. అంతకంటె నెట్టి వేదాధ్యయనముగాని, శాస్త్రసమాలోచనముగాని యాతని కించుకంతయును సంప్రాప్తింపలేదు. నిత్యము నాతఁడు నియతవ్రతుండై యగ్నికార్యంబు గావించుచుఁ గేవలగాయత్రీమంత్రాభ్యాసంబువలన నామమాత్రబ్రాహ్మణుండై యుండెను. అగ్నినుపాసించుటవలనను, గాయత్రిని జపించుట వలనను నాతని బ్రాహ్మణత్వము సురక్షితం బయ్యెను. విధ్యుక్తంబుగ నగ్నిదేవుని, గాయత్రీదేవిని నుపాసించుటవలన నాతనికిఁ గ్రమక్రమముగా నాయుర్వృద్ధి యగుచుండెను. ఆతనికిఁ బెండ్లి కాలేదు. ఆతనికిఁ గన్యనిచ్చుట కెవ్వరు నంగీకరింపకపోయిరి. ఆతడనేకపుణ్యవనంబులను, బుణ్యక్షేత్రములను, బుణ్యతీర్థములను దర్శించుచుఁ బ్రచారము చేయుచుండెను. అట్లాతఁ డనేకాశ్రమంబులను గాంచెను.

ఇట్లు పరిభ్రమించుచు నాతఁ డొకప్పుడు హిమవన్నగంబునకుఁ బోయి యచ్చట వల్లీవిలపమాలినిమనోహరం బగు నొకగుహం గాంచి యందునివసింపవలయు నని యాలోచించుకొని యాగుహామధ్యంబునఁ బ్రవేశించి యందొక యుత్తమురాలగు కాంతం గాంచెను. అక్కాంత వృద్ధురాలును, కృశశరీరిణియు, శిథిలావయవయు, తపోనిరతయు నై యుండెను. ఆమె బ్రహ్మచర్యవ్రతంబు నవలంబించి విషయలాలసత్వమును బరిహరించి యానిర్జనస్థానంబున నేకాకిని యై నివ

సించి యుండెను. మునిశ్రేష్ఠుం డగువృద్ధగౌతముం డామెను గాంచి నమస్కరించుట కుద్యుక్తుం డగుటయు నావృద్ధురా లాతని వారించి "మహాత్మా! నీవు నాకు గురుండవు. నేను నీకు నమస్కరార్హను గాను. గురునిచే నమస్కారంబు నొందువాని యాయువును, విద్యయు, ధనంబును, కీర్తియు, ధర్మంబును, స్వర్గాదిఫలంబులును గూడ వినష్టంబు లైపోవును." అనిచెప్పుటయు వృద్ధగౌతముండు విస్మితుండై నిటలతటంబున నంజలి ఘటియించి "యోభగవతీ! నీవు తపస్వినివి. అందుచే గుణజ్యేష్ఠురాలవు. మఱియు నాకంటె వయోవృద్ధురాలవు. అల్పవిద్యావంతుండను, అల్పవయస్కుండను, అల్పుండను నగునేను నీకు గురుండ నెట్లగుదును? నీ వట్లు భావించుట యుచితముగాదు." అనుటయు నావృద్ధురాలు "మునీంద్రా! పూర్వము ఋతుధ్వజుం డనునొకరాజు గుణవంతుండును, మతిమంతుండును, బలవంతుండును, క్షత్రధర్మపరాయణుండు నై యుండెను. ఆతఁ డొకప్పుడు మృగయార్థమై యరణ్యంబునఁ బ్రవేశించి యీగుహామధ్యంబుననే విశ్రమించి యుండెను. ఋతుధ్వజుం డప్పటికి యువకుండును, విచక్షణుండును, సర్వకార్యదక్షుండును నై యుండెను. అప్పు డాతని వెంట బహుపరివారంబును, వాహనాదులును బరివేష్టించి యుండెను. ఈగుహామధ్యంబున నున్నప్పుడు గంధర్వరాజదుహిత యగుసుశ్యామ యనునొక యచ్చరవెలంది యాతనిం గాంచెను. ఆరాజుగూడ నామెం గాంచి కామపీడితుం డయ్యెను. అయ్యప్సరోరమణియు నామహారాజుం గామించెను. ఓమహామతీ! అప్పు డయ్యిరువురకును బరస్పరసంయోగంబు గలిగెను. కామావసానంబున నారాజేంద్రుం డాసుశ్యామ నచ్చట విడిచి స్వకీయంబగురాజధానికిం బోయెను. అనంతరము కాలక్రమంబున నాసుశ్యామగర్భంబున నేను జన్మించితిని. ఓతపోధనా! మా

తల్లి నన్నీగుహామధ్యంబున నుంచి వెడలిపోవుచు "ఓబిడ్డా! నీవిచ్చటినుండి యెచ్చటికిని బోవలదు. ఈగుహామధ్యంబునఁ బ్రవేశించుపురుషుఁడే నీకు భర్త కాఁగలఁడు." అనిచెప్పి స్వస్థానంబునకుంబోయెను. అప్పటినుండియు నే నీగుహాయందే నివసించియున్నాను. ఇంతకాలంబునకుఁ బురుషుఁడన్న నీవొక్కఁడవే యిచ్చటికి వచ్చితివి. ఇంతకుఁ బూర్వము నా కిచ్చట మఱే యెట్టిపురుషదర్శనమును గాలేదు. నా మాతృవచనంబును బట్టి నీవే నాకు భర్త వైతివి. ఓబ్రాహ్మణప్రవరా! నాతండ్రి యగుఋతుధ్వజుం డశీతిసహస్రవర్షంబులు రాజ్యపాలనంబు చేసి యిచటనే తపశ్చరణంబు గావించి స్వర్గంబునకుం బోయెను. ఆతనియనంతరమున నాభ్రాతకూడ దశసహస్రవర్షంబులు ధరణీతలంబు నేలి యాతండును స్వర్గప్రాప్తుండయ్యెను. నేను నాతండ్రిరాజ్యపరిపాలనకాలంబునుండియు నీగుహామధ్యంబుననే యున్నాను. నాకింకను వివాహము కాలేదు. నా కిప్పుడు తల్లిగాని, తండ్రిగాని యెవ్వరును లేరు. నాకు నేనే కర్తనై స్వతంత్రురాలనై యున్నాను. మఱియు నేను రాజకుమారికను. కావున నోవిప్రశ్రేష్ఠా! వ్రతచారిణిని. పురుషార్థినిని నైననన్ను నీవు వరింపవలయును." అనికోరుటయు వృక్షగౌతముండు "ఓభద్రా! నేను కేవలము వేదమంత్రజ్ఞవాఁడను. నీవు నాకంటె నెన్నియోవేలయేండ్లవయోధిక వైయున్నావు. నీమాటకు నేనేమి చెప్పఁగలను? నేను బాలకుఁడను. నీవు వృద్ధురాలవు. ఇట్టి మనయిరువురకును బరస్పరవైవాహికసంబంధము సంఘటనం బగుట యసంభవము." అనియెను. అప్పుడావృద్ధురాలు "మహాత్మా! యెట్లైయినను నీవే నాకు భర్తగా నిర్దిష్టుండ వైతివి. ఇఁక నామనం బితరపురుషులవంకకుఁ బ్రసరింపఁజాలదు. నాకుఁ బరమేశ్వరప్రదత్తుం డగు భర్తవు నీవే. నాప్రార్థనంబు నీ వన్యథాకరింపవలదు. ఏకారణంబుచే

నైన నిరపరాధురాలను, అనువ్రతను నగునన్ను నీవు పెండ్లియాడుట కిచ్చగింపనిచో నీసమక్షమందే యాక్షణంబున నాప్రాణంబులను విసర్జించెదను. వాస్తవముగా నాశించినవస్తువు లభింపనప్పుడు మానవులకు మరణమే మంగళకరమైనది. మఱియొకమాట నీ వాలోచించుకొనవలయును. అనురక్తు లగువారిని విసర్జించుటవలనఁ గలుగుపాతకము నకుఁ బరిమితి లేదుసుమా!" అని చెప్పెను.

వృద్ధగౌతముం డామాట లాలించి "ఓయీ శోభనాంగీ! నాకు విద్య లేదు. తపస్సు లేదు. నేను కేవల మకించనుఁడను. విశేషించి వికృతాకారుఁడను. ఏట్టిభోగసుఖంబునకైనను నే నర్హుఁడను? కేవలము నావంటివాఁడు నీవంటికాంతకు యోగ్యవరుండు కాఁజాలఁడు. ఇదిగో! ఇటుచూడుము. నాకు నాసిక లేదు. విద్య లేదు. తపస్సు లేదు. నేను నిన్నుఁ గైకొని యేమి చేయఁగలను? కాని యొక్కమాటమాత్రము చెప్పఁగలను. ఎట్లయిన నెప్పటికైన సురూపంబును విద్యయు నాకు లభించినచో నప్పుడు నీవు చెప్పినట్లు చేయఁగలను" అనియెను. వృద్ధురా లించుక యాలోచించి "ఓయీమహాత్మా! నేను దపంబుచే సరస్వతీదేవిని సంతృప్తచిత్తం గావించితిని. మఱియు రూపవంతుం డగువహ్నియుండును, అగ్నిదేవుండును నాతపంబునకు బరితుష్టిం గాంచియున్నారు. కావున వాగీశ్వరియగుభారతీదేవి నీకు విద్యాదానంబును, రూపవంతుండగునగ్నిదేవుండు సురూపంబును బ్రసాదింపఁ గలరు." అనిచెప్పుచు నావృద్ధురాలు వాణీవిభావసులను బ్రార్థించి వారిమూలంబున వృద్ధగౌతముని విద్యారూపసంపన్నుం గావించెను. అప్పుడు వృద్ధబ్రాహ్మణుం డగుగౌతముండు విద్వాంసుండును, సుందరుండును, గాంతిమంతుండును నై పరమానందంబున నావృద్ధురాలి పాణిగ్రహణంబు గావించి మనోహారిణి యగునారమణితోఁగూడి

పరిపుల్లహృదయుడగుచు నాగుహామధ్యంబున బహువర్షంబులు యథే
చ్ఛోపభోగంబుల ననుభవించెను. ఒకప్పు డావృద్ధదంపతులు ముదిత
హృదయులై యాగిరిగుహాయందు నివసించి యుండఁగా విమలచేతస్కు
లగువశిష్ఠవామదేవాదిమహాత్ములు సకలపుణ్యతీర్థపర్యటనంబు గావించు
చు నచ్చటికి విచ్చేసిరి. వృద్ధగౌతముండు భార్యాసహితుం డై య
థాయోగ్యంబుగ వారికందఱ కతిథిసత్కారంబు గావించెను. ఆవచ్చి
నమహాత్ములలో బాల్యభావాపన్నులును, యౌవనోన్మత్తులును, ప్రౌఢ
గర్వాంధులును నగుకొందఱు ఋషు లావృద్ధకాంతను సుందరాకారుం
డగుగౌతముని గాంచి యుపహాసంబు గావింప నారంభించిరి. అప్పుడు
మఱికొందఱు ఋషు లక్కాంతఁ గాంచి "ఓవృద్ధురాలా! యీగౌ
తమునకు నీ వేమగుదు? ఓకల్యాణీ! యీతఁడు నీపుత్రుఁడో పౌత్రుఁ
డో నిజము చెప్పవలయును. మావారిలోఁ గొందఱీవిషయమును
గూర్చియే నవ్వుకొనుచున్నారు. వృద్ధుం డగుపురుషునకు యువతి
విషస్వరూపిణి యగునుగాని వృద్ధురాలికి యువకుఁ డమృతస్వరూపుఁడే
యగును. కాని యహో! యింతకాలమునకు నిష్టానిష్టంబులకుఁ బర
స్పరానుకూలసంయోగము మే మిచ్చటఁ గన్నులారఁ జూడఁగలిగితి
మి." అని యుపహసితులై యుండఁగనే కొందఱు ఋషు లిట్లు ప్రస్తా
వించిరి. తరువాత నమ్మహాత్ములందఱును యథాయోగ్యంబుగ నా
దంపతులవలన నతిథిసత్కారంబులను గాంచి ప్రీతచేతస్కులై వెడలి
పోయిరి.

అనంతరము మహావర్షిష్ఠు లగునాదంపతులు మహాత్ములవచనం
బుల నాలించి తమజీవితమును నిరసించుకొని యుభయులును దుఃఖి
తులును లజ్జితులునుగూడ నైపోయిరి. అప్పుడు వృద్ధగౌతముండు
మునిశ్రేష్ఠుం డగునగస్త్యుని పాలికిం బోయి "ఓమహాత్మా! ఏతి

ర్థంబును సేవించిన సత్వరంబుగ సర్వశ్రేయంబులును, భుక్తిముక్తులును సంఘటితంబు లగునో యట్టిదివ్యతీర్థముం గూర్చి నా కెఱింగింపవలయును." అని ప్రార్థించుటయు నగస్త్యుండు "ఓవిప్రోత్తమా! నేను పూర్వము మహాత్ములవలన విన్నవిషయమును జెప్పుచున్నాను. గౌతమీతీరమునకుం బోయినచో నిశ్చయముగా సర్వాభీష్టంబులును సిద్ధింపఁగలవు. కావున నోమహాబుద్ధీ! నీవు పాపనాశిని యగుగౌతమీతీర్థంబును సేవింపుము. నేను గూడ నీతో వచ్చెదను." అని యగస్త్యుండు చెప్పుటయు వృద్ధగౌతముఁడు వృద్ధా లగుతనభార్యతోఁగూడ గౌతమీతటంబునకుఁ బోయి సతీసహితుం డై తీవ్రతపంబు గావించి శంకరుని, విష్ణుదేవుని, గౌతమీగంగను బ్రసన్నులఁ గావించుకొని "యోశివా! యీవిశ్వంబునందు ఖిన్నులగుమానవులకు మరుభూమియందలి మహాతటాకంబునుం బోలి ప్రియాసహితుండ వగునీవొక్కరుండవే శరణ్యుండవు. ఓకృష్ణా! అనావృష్టిదగ్ధంబు లగుసస్యసమూహంబులకు ఘనాగమంబునుం బోలి యీజగంబునందలి యుత్తమమధ్యమాధమంబులగు భూతబృందంబులకు సర్వథా నీవొక్కరుండవే తాపహారివి. మఱియు నోగౌతమీ! నీ వమృతతరంగిణివై వైకుంఠమార్గమును జేకొనివచ్చి యధోగతులును, సంతప్తులు నగు భూజనంబులకు నాశ్రయదాయిని వై యున్నావు." అని ప్రార్థించుటయు శరణాగతదీనజనంబుల దుఃఖనివారిణి యగుగౌతమీదేవి సుప్రసన్నయై వృద్ధాసహితుం డగుగౌతమునింగాంచి "యోవత్సా! నీవు నాసలిలంబులు కలశంబునం జేర్చి మంత్రపూతంబులుగఁ జేసి వివిధోపచారంబులచే నర్చించి నీసహధర్మిణి నభిషేకింపుము. అప్పుడు నీభార్య ప్రియయు, సురూపయు, సుచిరకేశినియు, సుభగయు, సులోచనయు, సులక్షణసంపన్నయు, సుకుమారిణియుఁ గాఁగలదు. అనం

తర మారూపవతి యగు నీభార్య యిట్టే నిన్నభిషేకించినంతనే నీవు ను సర్వలక్షణసంపన్నుండవై కమనీయాకారుండవు కాఁగలవు." అని యనుగ్రహించుటయు నాదంపతులు గౌతమీవచనానుసారం బుగ నభిషిక్తులై సురూపప్రాప్తులైరి. అప్పుడు వారియభిషేకజలంబులును నావృద్ధురాలినామము ననుసరించి వృద్ధానామంబున విఖ్యాతం బగు నొకమహానదియై ప్రవహించెను. అప్పు డాసమీపవాసు లగుమహర్షు లాగౌతమనందనునకు వృద్ధగౌతమనామంబును గల్పించిరి. అనంతరము ప్రత్యక్షస్వరూపిణి యగుగౌతమీగంగ నుద్దేశించి "ఓ దేవీ! నాపేరితోఁ బ్రవహించుచున్న యీవృద్ధగౌతమి నీతో నెచ్చట సంగమించునో యాస్థానము సర్వతీర్థంబుల యందును శ్రేష్ఠస్థానం బగుఁగాక! ఆసంగమతీర్థంబునఁ గావించిన స్నానదానహోమాదికంబులు పితృగణంబులకుఁ బరమప్రీతికరంబులును, మానవులకు రూపసౌభాగ్యసంపత్కారణంబులును, పుత్రపౌత్రప్రదంబులును, ఆయురారోగ్యకరంబులును, కల్యాణజయప్రమోదప్రవర్ధకంబులు న గుఁగాక!" అని ప్రార్థించుటయు గౌతమీదేవి గౌతమపత్ని యగు వృద్ధురాలివచనంబులకు. తథాస్తు" అని సమ్మతి నొసంగెను. అచ్చట నావృద్ధగౌతమునిచేఁ బ్రతిష్ఠిత మైనలింగ మావృద్ధురాలి నామము ననుసరించి వృద్ధేశ్వరాభిధానంబునఁ బ్రసిద్ధంబయ్యెను. ఆవృద్ధురాలితో నావృద్ధగౌతముని కాస్థానమునందే నభీష్టప్రాప్తి యయ్యెను. అచ్చటి స్నానదానంబులు సర్వాభీష్టదాయకంబులు. అప్పటినుండియు నాతీర్థంబునకు వృద్ధాసంగమం బనునామంబు గలిగెను.

—♦ ఇలాతీర్థము ♦—

సువిఖ్యాతం బగు నిలాతీర్థము సర్వసిద్ధిప్రదమైనది. ఆతీర్థసేవ

నంబు గావించువారు బ్రహ్మహత్యాదిపాపవిముక్తులై ముక్తులగుదురు.
వైవస్వతవంశంబునందు బవిత్రచరిత్రుండగు ఇలుండను నరనాథుండు జనించెను. ఆతఁడు ధర్మయుక్తంబుగఁ బ్రజాపాలనంబు చేయుచు నొకనాఁడు బహుసేనాబలసహితుండై వేటకొఱకు వనంబునకుం బోయెను. వివిధవిహంగకలకలాలాపమనోహరంబును, కుసుమితఫలితలతాతరుసమండితంబును,బహుజంతుసమాకీర్ణంబు నగునయ్యరణ్యంబునఁ దిరుగుచున్నకొలఁది నన్నరనాథునకు వేఁటయందాసక్తి క్రమక్రమంబుగ వర్ధిల్లుచుండెను. ఆతఁడప్డు మృగయాసక్తుండై యపరాశ్వాది రాజపురుషులం గాంచి మీరందఱును రాజధానికి మరలిపొండు. నాపుత్రుండు రాజ్యపాలనంబునకు నియుక్తుండై యుండెనుగదా. మీరు పోయి కోశబలవాహనాదులను, సకలరాజకార్యంబులను యథావిధిగఁ బాలించుచుండుఁడు. ధీమంతుండగు వసిష్ఠుండును నగ్నిసహితంబుగా రాజపత్నులను వెంటఁబెట్టుకొని తండ్రివలె మన్మందిరమునకుఁ బోవుంగాక ! నేను కొంతకాలము మృగయాశీలురగునారణ్యకులను, వాజివారణాదిపరివారంబునుగూడి యీవనంబున విహరించివచ్చెదను. తక్కినవారందఱును రాజధానికిఁ బోవలయును.

అని యాదేశించుటయు నందఱును రాజాజ్ఞనంగీకరించి రాజధానికిం బోయిరి. అనంతర మిలుండు మెల్లమెల్లగాఁ బ్రయాణంబు సాగించి రత్నమయం బగుహిమాలయంబుఁ జేరి యందు నివసించి యుండెను. ఆతఁడప్పుడు తానున్నచోటికి సమీపంబున నానారత్నచిత్రితం బగునొక సుందరకందరముం దర్శించెను. అది సమన్యుండను నొకయక్షనాథునకు నివాసమై యుండెను. ఆతనికిఁ బతివ్రతపరాయణయగు సమ యనుభార్యగలదు. ఆతఁడొక్కొక్కప్పుడు ప్రియాసహితంబుగ మృగరూపముం దాల్చి యిచ్చవచ్చినరీతి విహరించుచు నొక్క

ష్పుడు నృత్యగీతాదులం గావించుచు నవ్వనంబున విహరింపుచుండెను. అయ్యక్షుండు మృగరూపధరుం డయ్యును సకలవిషయాభిజ్ఞుండై యుండెను. అందుచే నిలుం డాకందరము యక్షపాలితం బని యించు కంతయు నెఱుంగఁజాలఁ డయ్యెను. అందుచే నమ్మహీపాలుండు తన పరివారంబుతో రత్నఖచితంబగు నవ్విశాలగుహాప్రదేశంబు నాక్రమించుకొని యందు వసించి యుండెను.

అప్పుడు మృగరూపధరుండై యున్న యక్షుండు రాజుగావించిన యీయసంగతవ్యాపారముం గాంచి కుపితుండై "మహారాజగు నీయిలుని బలప్రయోగముచే నేను జయింపఁజాలను. ఒకవేళఁ బ్రార్థింత మనుకొన్నను నీతఁడు సామాన్యముగా నాభవనమును నాకు విడుచునట్లు తోఁచుటలేదు." అని యాలోచించుకొని ధనుర్ధరులును, శూరులును, ఆత్మీయులు నగు తనపరివారయక్షులం గాంచి "మీరెల్లరును బోయి మదోద్ధతుండగు నయ్యిలుం డెట్లయినను నామందిరమును వదలిపోవునట్టి యేర్పాటు గావింపవలయును" అని యాజ్ఞాపించుటయు రణదుర్మదులగుయక్షు లారాజుచెంతకుం బోయి "ఓరాజా! నీవు మాగుహాగృహంబును విడిచిపొమ్ము! అట్లుపోకున్నచో యుద్ధంబునఁ బరాజితునిం గావించి పలాయితుని జేసెదము" అని చెప్పిరి.

ఇలుం డామాటలకుఁ గ్రోధావిష్టుండై వారితో మహారణంబు గావించి యందఱను బరాజితులం జేసెను. ఆతఁడు పదిదినంబులవఱకు నాగుహయందే నివసించి యుండెను. యక్షనాథుఁడు మృగరూపధరుండై మృగీరూపధారిణియగు భార్యతోఁ గలసి వనవాసంబు చేయుచుండెను. ఆతఁ డిట్లు హృతమందిరుండును, హృతపరివారుండును, వనగతుండునై చింతాక్రాంతస్వాంతంబునఁ దనపత్నియగు యక్షిణిం గాంచి "ఓప్రియా! మృగయాసక్తుండును, దుష్టచిత్తుండు

నగుసీరాజు మనగృహంబు నపహరించియున్నాఁడు. ఈతనికిఁ బ్రతీకారంబు గావించునుపాయ మేమైననాలోచింపవలయును. సకలమహీపాలురును బాపవ్యసనాసక్తులై రాజ్యవినాశంబు దెచ్చుకొనుచుందురు. నీవు మనోజ్ఞవారిణీరూపంబుఁ దాల్చి యాతని నెల్లయిన సుమావనంబుకడకుఁ దీసికొనిపొమ్ము. ఆవనంబునఁ బ్రవేశించినంతమాత్రమున నే యాతండు స్త్రీయైపోవును. ఓభద్రా! ఈకార్యంబు నీవే చేయఁగలవు. నేను చేయఁజాలను. అట్లు నీవు గావించిన వెనుక నీవు యక్షిణి వయ్యెదవు. నేను నెప్పటివలె యక్షుండ నయ్యెదను'' అనుటయు యక్షిణి ''నాథా! ఉమావనంబున కాతని మరలించుకొని నీ వేలపోఁగూడదు?'' అని ప్రశ్నించెను. అప్పుడు యక్షుండు ''ప్రియా! ఒకప్పుడు మహాదేవుండగుశివుండు గిరిజాసహితుండై దేవగణంబులతోఁ గూడి హిమాలయపృష్ఠంబున విహరించుచుండెను. అప్పుడు పార్వతీదేవి యేకాంతముగా శంకరుం గాంచి ''నాథా! రతివ్యాపారము గోపనంబు చేయుట స్త్రీజనంబునకు స్వభావము. కావున నీవు నాకొక సురక్షితం బగురహస్యప్రదేశమును దయచేయవలయును. ఆస్థానంబున కుమావనంబను నామంబు ప్రసిద్ధం బగుఁగాక! అచ్చటికి నీవును, గణేశ్వరుండును, గార్తికేయుండును, నందీశ్వరుండును దక్కఁ దక్కినవారెవ్వరు వచ్చినను స్త్రీలైపోవుదురుగాక!'' అని ప్రార్థించుటయుఁ జంద్రమౌళి ప్రసన్నుండై సంకల్పమాత్రంబున నుమావనంబును గల్పించి యద్దేవికిఁ బ్రసాదించెను. కావునఁ బురుషుండ నగునే నచ్చటికిఁ బోవుట కవకాశము లేదు." అని చెప్పెను.

ఆమాట విని కామరూపిణి యగుయక్షిణి మృగరూపముం దాల్చి యిలుని యెదుట విహరింపఁ దొడంగెను. ఆసమీపముననందే యక్షుండును నిలిచి యుండెను. మృగయాసక్తచిత్తుం డగునిలుం డా

లేడిం గాంచి యశ్వారూఢుండును, ధనుర్ధరుండునై దానిని వెంబడించి పోయెను. ఆమాయలేడియు నాతని నలయించి యుమావనంబునకుఁ దీసికొని పోయెను. ఇలుం డావనంబునఁ బ్రవేశించినంతనే స్త్రీమూర్తియైపోయెను. అప్పుడు యక్షిణి మృగరూపమును బరిత్యజించి యథారూపముం దాల్చి యొకయశోకవృక్షంబుచెంత నొకకొమ్మపైఁ జేయి వైచి నిలువఁబడి యుండెను.

దివ్యాభరణభూషితయు, దివ్యవసనాలంకృతయు, దివ్యగంధానులిప్తయు, దివ్యమూర్తియు, నగుయక్షిణి యట్లు కృతకృత్యయై యశ్వారూఢుండును, భ్రాంతుండునగు నమ్మహారాజుం గాంచి నవ్వుచు “ఓయిలాదేవీ! నీవాఁడుదాన వయ్యు నశ్వారోహణంబు గావించి యొంటిగా నెచ్చటికిఁ బోయెదవు? ఇట్లు పురుషవేషధారిణివై యెవ్వరికొఱ కన్వేషించుచున్నావు?” అని ప్రశ్నించెను. మహారాజగుసిలుండు యక్షిణి తన్నిట్లు స్త్రీజనోచితం బగుసంబోధనము గావించినందులకుఁ గ్రోధావిష్టుండై యామెనదలించుచు “నా లేడి యేమైనది?” అని ప్రశ్నించెను. యక్షిణి పకపక నవ్వుచు “ఓయిలాదేవీ! ఇంకను జూచుకొనుట లేదా?” అని పరిహసించుటయు నిలుండు కుపితుండై ధనువున బాణమును సంధించి యక్షిణిపైఁ బ్రయోగింప సంసిద్ధుఁ డయ్యెను. యక్షిణి మరల నెప్పటివలెనే “ఓరమణీమణీ! నిన్ను నీవు బాగుగఁ జూచుకొని, బాగుగ గ్రహించుకొని తరువాత నామాటలయందలి సత్యాసత్యములను బరీక్షింపుము” అని పలికెను.

ఆమాట విని యిలుం డదరిపడి తనవక్షంబును బరీక్షించుకొని నిర్విణ్ణుండై “ఏమిది! ఇట్లయిపోయితి నేమి?” అని విచారించుచు యక్షిణిం గాంచి “ఓసువ్రతా! నీవెవ్వరు? నేనిచ్చటికి వచ్చి యిట్లు స్త్రీనై పోవుటకుఁ గారణ మేమి? దయ యుంచి సర్వమును స్పష్టము

గాఁ నెఱింగింపుము" అని వేఁడుకొనుటయు యక్షిణి "ఓరాజేంద్రా! నీవింతవఱకును బ్రవేశించియున్న హిమాలయసుందరకందరము మా నివాసస్థానము. నాభర్త యక్షరాజగు సుమన్యుఁడు. నీవు మానివాసము నాక్రమించుటచే నిన్ను యుద్ధంబున జయింపఁజాలక నేనిట్లు మృగరూపంబుఁ దాల్చి యియ్యుమావనంబునకు నిన్నుఁ దరలించుకొని వచ్చితిని. ఈయుమావనంబునఁ బురుషు లెవ్వరు ప్రవేశించినను స్త్రీలైపోవుదు రని మున్ను మహాదేవుండు నిర్దేశించి యుండెను. అందుచే నీవిచ్చటికి వచ్చి స్త్రీత్వముం గాంచితివి. జరగినదాని కిఁక విచారించుటవలన లాభము లేదు. విచిత్రంబగుభవితవ్యతాగతివిలాసము లెవ్వరు గ్రహింపఁగలరు?" అనియెను.

ఆమాటలు విన్నంతనే స్త్రీరూపధారి యగు నిలుండు ఖిన్నుండై యశ్వమునుండి యిలాతలంబునం బడియెను. యక్షిణి యాతని లేవనెత్తి యుపచారంబులు చేసి యూఱడించుచు "ఓరాజా! నీవు స్త్రీవై పోయితివి. ఇఁక దీనికిఁ బ్రతిక్రియ యేదియును లేదు. ఎవ్వరును నిన్ను మరలఁ బురుషునిఁగాఁ జేయఁజాలరు. కావున నీవింతటినుండి స్త్రీజనోచితంబులగు నృత్యగీతాదివిద్యల నభ్యసించి రమణీరమణీయాలంకారములం దాల్చుచు, స్త్రీలాలిత్యములను, స్త్రీవిలాసములను గాంచి స్త్రీజనకర్తవ్యంబులను నిర్వర్తింపుచుండుము" అనిబోధించెను.

ఆమె యట్లు చెప్పుచుండఁగనే యిలునకు స్త్రీజనోచితంబులగు వేషభూషణాదులును, విలాసవిభ్రమాదులును విచిత్రంబుగా సంప్రాప్తంబు లయ్యెను. అప్పు డిలుం డిలాదేవియై యక్షిణిం గాంచి శోకగద్గదస్వరముతో "ఓకల్యాణీ! దైవనియోగంబుచే నేనిట్లు తరుణినైతిని. కాని నాకు భర్త యెవ్వఁడు? నేనిఁక నేమి చేయవలయును? నాకు మరలఁ బురుషత్వ మెట్లు లభింపఁగలదు? దుఃఖాక్రాంతనగు నా

యందుఁ గమనించి నాకుఁ దర్శనోపాయమును బ్రబోధింపుము! ఆర్తుల నుద్ధరించుటకంటె నధికం బగుపుణ్యం బేదియును లేదుగదా!" అని వేఁడుకొనుటయు యక్షిణి కరుణాంతఃకరణముతో "ఓశోభనాంగీ! ఈయుమావనంబునకుఁ బూర్వభాగంబున సోమనందనుం డగుబుధుని యాశ్రమంబు గలదు. అతఁడు నిత్యమును దనతండ్రియగు చంద్రుని సందర్శించుటకై యీమార్గముననే వచ్చుచుండును. ఆతఁ డట్లు ప్రశాంతభావంబున వచ్చుచున్నప్పుడు నీవు నీరూపయౌవనవిలాసాదులచే నాతనిం బ్రసన్నునిం గావించుకొనుము. ఆబుధునియనుగ్రహంబు వలన నీసర్వాభీష్టంబులును సిద్ధింపఁగలవు." అని యామె నూఱడించి యక్షిణి యంతర్హితయై నిజావాసంబునకుం బోయి భర్తయగుయక్షునకు సకలవృత్తాంతమును సవిస్తరంబుగ నెఱింగించెను. యక్షుం డంతయు నాలకించి సంతుష్టుం డయ్యెను.

ఇట్లు నుమావనంబున నిలాదేవి యథాసుఖంబుగ నివసించియుండి నృత్యగీతాదులచేఁ గాలక్షేపము చేసికొనుచుండెను. ఒకనాఁ డామె యతిలోకవిలాసంబుమెఱయ నృత్యము చేయుచుండఁగాఁ దండ్రిదర్శనంబునకుఁ బోవుచున్నబుధుం డారమణీమణిం గాంచి యాశ్చర్యముతో నామెచెంగటికిం బోయి "ఓసుందరీమణీ! నేను చంద్రునందనుండను. బుధుండను వాఁడను. నీరూపలావణ్యవిలాసంబులకుఁ బ్రేమించి వచ్చితిని. నీవు నన్ను భర్తగా నంగీకరించి యెల్లవిధంబుల నా ప్రాణప్రియ వగుము" అని యర్థించెను. ఇలయు యక్షిణివచనంబులం దలంచుకొని యిదియే విధివిధానం బని నిశ్చయించుకొని భక్తిపూర్వకంబుగ బుధు నభినందించుచు నాతనిపాణిగ్రహణంబున కంగీకరించి పరమానందభరితహృదయ యయ్యెను.

బుధుం డాసుందరీమణి నాత్మేశ్వరిగాఁ బరిగ్రహించి స్వస్థానం

బుధుం గొనిపోయి పరమప్రేమభావంబున నామెతోఁ గలసి సుఖానందంబుల ననుభవించుచుండెను. అయ్యిలాదేవియు నెల్లవిధంబుల భర్తయగుబుధుని బరితృప్తుం గావించుచుండెను. ఇట్లు చాలకాలంబు గడచుటయుఁ బరితుష్టహృదయుం డగుబుధుం డొకనాఁ డాసుందరీమణిం గాంచి "ఓప్రియతమా! నీసంసేవనంబులకు నేను సంతుష్టుండ నైతిని. నీహృదయంబున నెట్టికోరిక యున్నదో తెలుపుము! తపోబలంబుచే నీయభీష్టం బెట్టిదైనను దీర్చెదను. సంశయ మించుకంతయును లేకుండఁ గోరుకొనుము" అని యనుగ్రహించుటయు నిలాదేవి యాక్షణమునందే "మహాత్మా! నాకుఁ బ్రేమమయుం డగునొకసుపుత్త్రుని బ్రసాదింపవలయును." అని ప్రార్థించెను.

బుధుండును బ్రసన్నహృదయుండై "ఓప్రాణేశ్వరీ! అమోఘవీర్యుండ నగునావలన నీగర్భమునందు క్షత్త్రితేజోవిలసితుండును, లోకవిశ్రుతుండు నగునొకకుమారుండు జనింపఁగలఁడు. అక్కుమారుండు తేజంబుచే నాదిత్యుండును, బుద్ధిచే బృహస్పతియు, క్షమాగుణంబుచే భూమండలంబును, వీర్యముచే విష్ణుదేవుండును, క్రోధముచే హుతాశనుండునునై త్రిలోకప్రశంసితుండు గాఁగలఁడు. అతనిచేఁ జంద్రవంశంబు సుప్రతిష్ఠితంబు గాఁగలదు" అని యానతిచ్చెను. అంతఁ గొంతకాలంబున కయ్యిలాదేవిగర్భమునుండి గంభీరఘోషణంబు గావించుచు నొకసుపుత్త్రుం డుదయించెను. అక్కుమారుని జననసమయంబున స్వర్గలోకమం దంతటను జయధ్వానులు చెలరేగెను. అప్పుడు సకలదేవతలును, బ్రహ్మయు, బ్రహ్మర్షులును బుధాశ్రమంబునకు విచ్చేసి గభీరారావంబు సేయుచు జనించిన యక్కుమారునకు పురూరవుం డని నామకరణంబు గావించి యనేకవిధంబుల నాశీర్వదించి చనిరి.

బుధుండును దనతనయుం డగుపురూరవుని క్షత్రియోచితంబు లగు విద్యలనెల్ల నధ్యయనంబు చేయించుచు సరహస్యం బగుధనుర్వేదమును సంపూర్ణముగ నభ్యసింపఁజేసెను. పురూరవుండును శుక్లపక్షచంద్రునివలెఁ గళలతోఁగూడఁ దానును దినదినప్రవర్ధమానుం డగుచుండెను. ఒకనాఁడు మహామతి యగుపురూరవుండు ఖిన్నవదనయై యున్నతల్లిం గాంచి యామెహృదయమునందు విచార మున్నట్లు గ్రహించి వినయమధురభాషణంబులతో ॥ అమ్మా! నాతండ్రియగుబుధుండు నీకుఁ బ్రియభర్తయై యున్నాఁడు. సర్వక్రియాసమర్థుఁడ నగునేను నీకుఁ బుత్రుండనై యుంటిని ఇట్టినీకు మనస్తాపముఁ గలుగుటకుఁ గారణ మేమున్నది? దయయుంచి యెఱింగింపవలయును.'' అని ప్రశ్నించెను.

ఇలాదేవి కుమారునివచనంబు లాలించి ॥ నాయనా! నీవు సత్యమునే వచించితివి. విబుధశ్రేష్ఠుం డగుబుధుని భర్తగను, సకలసుగుణాకరుండ వగునిన్నుఁ దనయునిఁగను బడయఁగలిగిన నేను ధన్యురాలనే. అయినను నాకుఁ బూర్వస్మృతి కలిగినప్పు డెల్ల నన్నొకదుస్సహదుఃఖ మాక్రమించుచుండును.'' అని చెప్పెను. పురూరవుం డామాట విని యదరిపడి ॥ జననీ! ఆదుఃఖమునకుఁ గారణ మేమో తెల్పుము. నీదుఃఖనివారణంబు గావించుట కుమారుండ నగునా కవశ్యకర్తవ్యము గదా!'' అనియెను. అప్పు డిలాదేవి ॥ వత్సా! అది యతిగూఢ మగువిషయము. నీ కేమని చెప్పఁగలను? చెప్పకుండ నెట్లువిచారమునడఁగించుకొనఁగలను? శోకార్ణవ నిమగ్నులగుతల్లిదండ్రుల నుద్ధరించుటకు దనయునికంటె నన్యగతి యేదియును లేదుగదా!'' అనుచుండఁగనే పురూరవుండు జననిచరణకమలంబులకు సాష్టాంగప్రణామం బాచరించి వినయవినమితుండై ॥ తల్లీ! సర్వవిషయంబులను విస్పష్టంబుగ

నా కెఱింగింపుము." అని ప్రార్థించెను.

అప్పు డిలాదేవి యిక్ష్వాకువంశప్రశస్తియు, నావంశమునందుఁ దాను జనించుటయు, దనరాజ్యప్రాప్తియుఁ, దనకుసంతానము గలుగుటయు, వసిష్ఠుండు తనకుఁ బురోహితుం డగుటయు, తనకొక భార్య యుండుటయు, తనప్రాభవంబును, దాను మృగయాసక్తిచే వనంబునఁ బ్రవేశించుటయు, హిమాలయకందరంబునఁ బ్రవేశించుటయు, యక్షవిరోధంబును, యక్షిణీకారణంబున నుమావనప్రవేశంబు చేయుటయు నచ్చటఁ దనస్త్రీత్వప్రాప్తియు, బుధసమాగమంబును, మరల స్త్రీత్వంబునఁబంత్రిప్రాప్తియు మున్నగువిషయంబులను పరిస్ఫుటంబుగా నందనున కెఱింగించెను.

ఆచరిత్రం బంతయు నాలకించి కుమారుం డగు పురూరవుండు విచారగ్రస్తహృదయుండై దీనస్వరంబున "తల్లీ! నేనేమి చేయుదును? ఏమి చేసిన నీకు సంతోషముగా నుండును! ఈసంసారమునం దిట్లుండుటయే నీకానందముగా నున్నయెడల దీనిని మరలఁ బరివర్తింపఁజేయుటకుఁ బ్రయత్నించుట యెందులకు? ఇది కాక నీకింకేదైన నో రిక యున్నచో నానతిమ్మా! నాశక్తి నంతను వినియోగించి నీయభీష్ట సంపాదనంబు గావింతును." అని చెప్పెను. ఇలాదేవి విచారముతో "కుమారా! నేను పూర్వమువలెనే మరలఁ బుంస్త్వముం గాంచి విపులం బగునారాజ్యమును గ్రహించి పూర్వపుత్రులకు, నిన్నును రాజ్యాభిషిక్తులం గావించి కన్నులపండువుగాఁ గాంచవలయు నని యూసించుచున్నాను. తండ్రీ! నాసంతాన మగుమీ కనుకూలముగా దానధర్మములను, యజ్ఞయాగాదులను గావించి రాజ్య మంతయును మీచేతుల యం దొప్పగించి ముక్తిమార్గముం జూచుకొనవలయు నని యపేక్షించుచున్నాను." అని చెప్పుటయుఁ బురూరవుండు "అమ్మా! నీకు

మరలఁ బురుషత్వము గలుగుట కేమియుపాయ మున్నదో నీవే చెప్ప వలయును. తపంబువలనఁగాని, మఱేయేవిధంబుగఁగాని లభించునని నీకుఁ దోఁచినదో నెఱింగింపవలయును. నాశక్తికొలఁదిని బ్రయత్నించి సాధించెదను." అనియెను. ఇట్లు కృతనిశ్చయుండై పలికినకుమారుం గాంచి యిలాదేవి "పుత్రా! నీవు మీజనకునిచెంతకుం బోయి యీ విషయముంగూర్చి యాలోచింపుము. అతఁడు సర్వజ్ఞుఁడు. కావున నీకాతఁ డవశ్యముగ హితోపదేశము చేయఁగలఁడు" అనిబోధించెను.

తల్లిమాట ననుసరించి యిలానందనుం డగుపురూరవుం డా క్షణమునందే తండ్రిచెంతకుం బోయి ప్రణామంబాచరించి యెల్లవృత్తాంతంబు నాతనికి నివేదించి కర్తవ్యోపాయము నుపదేశింపవలయు నని ప్రార్థించెను. అప్పుడు బుధుండు నవ్వుచు "కుమారా! మహారాజగునిలుని ప్రభావము నే నెఱుంగుదును. అతఁ డేవిధముగా నిలాదేవి యైపోయెనో కూడ నెఱుంగుదును. ఉమావనప్రవేశముంగూర్చియు, నీశ్వరాజ్ఞంగూర్చియు నే నెఱుంగుదును. ఈశాపమోక్షణంబున కుమాశంకరుల యారాధనంబుకంటె నన్యోపాయం బేదియును లేదు. వారియనుగ్రహమువలననే యిలకు మరలఁ బురుషత్వము లభింపవల యును." అని బోధించెను. పురూరవుండు తండ్రియుపదేశంబును గ్రహించి "తండ్రీ! నేనీచరాచరవిశ్వంబునకుఁ బితరులగు గౌరీశంకరుల నారాధించెదను. ఏతపంబువలన నెట్టితీర్థసేవనంబువలన నాకు వారి సందర్శనము లభించునో యానతీయవలయును" అని ప్రార్థించెను.

అప్పుడు బుధుండు కుమారునుద్దేశించి "వత్సా! అట్లయినచో నీవు గౌతమీతీరంబునకుం బొమ్ము. అచ్చట నిరంతరమును శివుండు శివాసహితుండై విరాజిల్లుచుండును. శ్రీమంతుఁడును, శాంతుఁడును, మహాంతయు వరప్రదాతయు నగుసద్దేవుని నీవచ్చట నారాధింపుము" అని యుపదే

శించుటయుఁ బురూరవుండు ముదితహృదయుండై తండ్రికి వందనంబు చేసి యాతనికడ సెలవు గైకొని జననీపురస్సరంబును గోరి తపంబు గావింపవలయు ననుతమకముతో గిరివరంబగు హిమవంతంబునకును, బూజ్యురాలగుతల్లికిని ప్రణామంబులు గావించి యనుజ్ఞఁబడసి గౌతమీ తటంబునకుఁ బ్రయాణంబు గావించెను. ఇలాదేవియును, బుధుండును గూడ నాతనివెనుకనే బయలుదేఱి పోవుచుండిరి. కొంతకాలంబునకుఁ బురూరవుండు గౌతమిం జేరుకొని మహాపావనసలిలంబులయందవగాహనంబు చేసి స్నానాంతంబున నియతచిత్తుండై దేవదేవుం డగు శంకరునింగూర్చి స్తోత్రపాఠంబులఁ గావింప నారంభించెను. అతనితోఁ గలసి యిలయు, బుధుండునుగూడ నిట్లు స్తోత్రము చేయఁదొడంగిరి.

“ స్వశరీరసంజాతంబగు కుంకుమకాంతిచే హేమసుందరవిగ్రహంబులవలెఁ బ్రకాశించునట్టియు, స్కందగణేశ్వరులచే నిత్యారాధితులగునట్టియు జగంబున కంతకును రక్షకు లగునట్టియు దేవదేవులగు నుమాశంకరులు నాకు శరణ్యు లగుదురుగాక ” అని బుధుండు ప్రార్థించుటయు నిలాదేవి—“ ఈజగంబునఁ దాపత్రయదావానలదగ్ధులైన జీవు లెవ్వరిఁ జింతించినంతమాత్రమున సుఖలాభంబు నందుదురో యట్టిశంకరీశంకరులు నాకు శరణ్యులగుదురుగాక! ఓదేవదేవా! మహేశ్వరా! నేనార్తురాలను. నామనంబు నిత్యపరితప్తం బగుచున్నది. ఈజగంబునఁ గ్లేశాదులనుండి జీవుల నుద్ధరించుటకు నీకంటెఁ గర్తలింకెవ్వరును లేరు. పుణ్యమయంబులును, శరణ్యంబులు నగు నీచరణకమలములు నాకు దిక్కగుఁగాక ” అని ప్రార్థించెను. అనంతరము పురూరవుండు “ ఎవ్వరిపరిభావముచే నీవిశ్వం బంతయు నావిర్భూతంబై యంతంబున సర్వంబు నెవ్వరియందు విలీనం బగుచుండునో యట్టియుమామహేశ్వరుల చరణసరసిజంబులు నాకు శరణంబు

లగుఁగాక ! ఓవిశ్వేశరణ్యా ! విశ్వాత్మకా ! నీవు నాకుఁ బ్రసన్నుండ వగుము. తొల్లి వివాహసమయంబున దేవర్షిగణంబులచేఁ బ్రార్థితుండవై నీవు ప్రీతిపూర్వకముగా నేదేవిపాదములను గ్రహించితివో యట్టి విశ్వజననిపాదకమలములు నాకాశ్రయంబు లగుఁగాక ! " అని ప్రార్థించెను.

అప్పుడు దేవదేవి యగుశ్రీదేవి ప్రసన్నయై ॥ వత్సా ! పురూరవా ! నీవు కృతకృత్యుండ వైతివి. మీయెల్లరకును మంగళంబగుఁగాక ! మీయభీష్టంబులు దేవదుర్లభంబు లైనను మీకుఁ బ్రసాదించెదను. ఏమికావలయునో యెఱింగింపుఁడు " అని యనుగ్రహించుటయుఁ బురూరవుండు ॥ ఓయాంబికా ! ఇళుండనుమహారాజు నీసమయం బెఱుంగక నీవనంబునఁ బ్రవేశించి స్త్రీయైపోయెను. ఓసురేశ్వరీ ! నీవాతని యపచారమును క్షమించి యెప్పటివలె నాతనికిఁ బురుషత్వము లభించునట్లనుగ్రహింపుము. " అని వేఁడుకొనియెను. అప్పుడు భవాని శివునివంకఁ దిలకించి యాతనియభిప్రాయముం గైకొని ॥ తథాస్తు " అనియెను. ఈశ్వరుండును దేవివచనంబు ననుసరించి ॥ ఈయిళాదేవి గౌతమీసలిలంబుల స్నానంబు గావించినంతనే మరలఁ బుంస్త్వంబు నందఁగలదు. " అని యానతిచ్చెను.

బుధసహధర్మిణి యగుఇళాదేవి యాక్షణమునందే గౌతమీజలంబులఁ బ్రవేశించి స్నానంబు గావించినంతనే యామెశరీరమునుండి యొకజలప్రవాహము వినిర్గతం బయ్యెను. అప్పు డామెకు సంప్రాప్తించిన నృత్యగీతాదికళలును, స్త్రీసహజవిలాసవిభ్రమాదులును గూడ నాప్రవాహముతోఁ గలసి గౌతమీజలంబుల విలీనము లయ్యెను. ఆపావనసలిలంబునుండి నృత్య, గీత, సౌభాగ్య యనుమూఁడునదులు ప్రాదుర్భూతంబు లయ్యెను.

ఆపుణ్యనదీత్రియమును గోదావరీజలంబునఁ గలసిపోయెను. ఆస్థలంబున మూఁడు పుణ్యసంగమతీర్థములు ప్రతిష్ఠితంబు లయ్యెను. ఆసంగమత్రయంబున స్నానదానాదులంగావించువారికి స్వర్గఫలప్రాప్తి యగును. ఉమామహేశ్వరానుగ్రహంబున నిళుండు మరలఁ బురుష త్వంబు గాంచి మహాభ్యుదయంబుకొఱకచ్చట నొకయశ్వమేధ యాగంబు గావించెను. ఆయజ్ఞంబుకొఱకుఁ బురోహితుం డగు వసిష్ఠుం డును, భార్యాపుత్రులును, అమాత్యులును సేనలును, పరిజనులు నుగూడ నచ్చటికి విచ్చేసిరి.

అయ్యెళుండు దండకారణ్యంబునఁ జతురంగబలయుతంబగునొక రాజ్యమును స్థాపించెను. ఇళానగరము దానికి రాజధానియై యుం డెను. అతఁడు తనపుత్రులకందఱకును సూర్యవంశనియమానుసారం బుగఁ బట్టాభిషేకంబులు గావించి యనంతరమునఁ దనస్త్రీత్వమునందు జనించినపుత్రుండగు పురూరవుని జంద్రవంశక్రమంబున నభిషిక్తుం గావించెను. ఆపురూరవుండుచంద్రవంశంబున కాదిపురుషుండై సుప్రసి ద్ధుండును, శ్రీమంతుండు నగు సార్వభౌముం డయ్యెను. ఇళునిపుత్రు లందఱికంటె నాతఁడే బుద్ధిమంతుండును, శ్రేష్ఠుండు నయ్యెను. అయ్యిళుండు యజ్ఞానుష్ఠానంబు గావించినట్టియు, నాతనియిరుతెగలపు త్రులకును సమ్మేళనంబు గూర్చినట్టియు, యక్షిణీదత్తంబు లగునృత్య గీతసౌభాగ్యములు నదీరూపంబులై గౌతమియందుఁ గలసినట్టియు దివ్యస్థలంబులయం దుభయతీరంబులను షోడశసహస్రపుణ్యతీర్థంబు లుత్పన్నంబు లయ్యెను. అచ్చట నిళేశ్వరనామంబున నొకశివలిం గము విరాజిల్లుచుండును. ఆసకలతీర్థంబులయందలి స్నానదానంబు లును సర్వయజ్ఞఫలప్రదంబు లగును.

— చక్రతీర్థము —

చక్రతీర్థము బ్రహ్మహత్యాదిమహాపాతకవినాశకరమైనది. ఆతీర్థమునందలి చక్రేశ్వరుని యనుగ్రహంబున విష్ణుదేవుండు చక్రలాభంబు గాంచెను. ఆస్థానమునందుఁ జక్రి చక్రార్థమై శంకరు నారాధించుటచేతనే దానికిఁ జక్రతీర్థం బను నామము గలిగెను. ఆతీర్థనామస్మరణమాత్రంబుననే పాపనాశనం బగును.

పూర్వకాలంబున దక్షుండు యజ్ఞారంభంబు గావించుటయు సకలదేవగణంబులు నమ్మఖశాల కేతెంచి యుండిరి. కాని దక్షుండు తనయల్లుండగు మహేశ్వరునియందు దోషారోపణంబు గావించి యాతని యయ్యాగంబున కాహ్వానింపలేదు. దాక్షాయణి యగు సతీదేవి తనతండ్రి యజ్ఞంబు చేయుచున్నాఁడనియును, రోషముచేఁ దన్నును దన భర్తను బిలువకుండుటయే కాక యనేకవిధముల నిందించుటయును నహాల్యవలన విని మిగులఁ గుపితయయ్యెను.

ఆదేవదేవి తనపతిదూషణమును సహింపఁజాలక క్రోధావేశవివశయై "జనకునకు సర్వనాశంబు గావించెదను. పాపాత్ములను నే నెంతమాత్రమును క్షమింపఁజాలను. పతినింద నాలకించియు సహించి యుండువారి పాపంబున కవధి యున్నదా? పతి యెట్టివాఁడైనను నాతఁడే సతులకుఁ బరమగతి. అట్టిచోఁ జరాచరగురుండును, సకలలోకజనకుండును, మహాదేవుండు నగునానాథునిమాట చెప్పవలయునా? అట్టినాథునిఁ గూర్చిన నిందావాక్యముల నాలకించిననాకీదేహముతో నిమిత్తమేమున్నది? కావున నే నెట్లును దేహత్యాగంబు గావించి తీర్చెదను." అని నిశ్చయించుకొని క్రోధానలప్రజ్వలితహృదయముతో దక్షయజ్ఞవాటంబునకుం బోయి యందుఁ దానును జనకునిచే నవమా

నితన్మై శివైకప్రాణయగునద్దేవి యోగబలంబుచే దేహత్యాగంబు గావించెను.

ఆఘోరవార్తను మహేశ్వరుండు నారదునివలన నెఱింగి సతీ పరిచారిక లగుజయవిజయలం గాంచి "సతియెచ్చటనున్నది?" యని ప్రశ్నించెను. వారు శోకగద్గదకంఠములతో నెల్లవృత్తాంతమును విన్నవించిరి. అప్పుడు మహేశ్వరుండు క్రోధోజ్జ్వలుండై భయంకరభూతగణంబులచేఁ బరివృతుండై దక్షుయజ్ఞవాటంబునఁ బ్రవేశించి యజ్ఞపరికరంబులన్నియును విధ్వస్తంబులుగాఁ జేయఁదొడంగెను. ఆయాగశాల యంతయు సకలదేవతలతోడను, సకలబ్రాహ్మణగణంబులతోడను నిండియుండెను. యజమానుం డగుదక్షుండు పరిశుద్ధభావముతో యజ్ఞరక్షణంబు గావించుచుండెను. మహాతపస్వులగువసిష్ఠాదిమహర్షులచ్చటికి విచ్చేసి యుండిరి. ఇంద్రాదిదేవతలును, వసుగణంబులును జతుర్దిశలయందును రక్షకులై యుండిరి. ఋగ్యజుస్సామగానంబులును, స్వాహారవంబులును యాగభూమియందంతటను మాఱుమ్రోగుచుండెను. శ్రద్ధ, తుష్టి, శాంతి, లజ్జ, భూమి, అంతరిక్ష, శర్వరి, కాంతి, ఉష, ఆశ జయ, మతి మొదలుగాఁగలదేవీమూర్తులును, మఱియు నితరదేవీమూర్తులును యజ్ఞస్థలము నలంకరించియుండిరి. ఆముఖమంటపమును విశ్వకర్మ నిర్మించియుండెను. సురభి, నందిని, కామదోహిని, కామవర్షిణి మున్నగుధేనుగణంబులచే నయ్యజ్ఞక్షేత్రము సర్వాధికసమృద్ధిసంపన్నంబై యుండెను. కల్పవృక్ష, పారిజాత, కల్పలతాదులును, మఱియు నుత్తమంబు లగుసకలేష్టవస్తువులు నందు నిండి యుండెను. ఇంద్రుండును, పూషుండును, విష్ణుండును స్వయముగా నయ్యజ్ఞమును సంరక్షించుచుండిరి. యాగశాలయందెల్లయెడలను

॥వర్ధింపుఁడు ! భజింపుఁడు " అనునాదరవాక్యములు ప్రతిధ్వనించు చుండెను.

మొట్టమొదటనే భద్రకాళీసహితుం డగువీరభద్రుండు దక్షయజ్ఞ శాలయందుఁ బ్రవేశించెను. తరువాతఁ గ్రోధోజ్జ్వలుం డగు పినాక పాణి భూతగణపరివేష్టితుండై ప్రవేశించి యజ్ఞధ్వంసంబు గావింప నారంభించెను. అప్పు డాప్రమథగణంబుల విక్రమవిజృంభణంబువలన మఖశాలయం దంతటను మహాసంక్షోభ ముదయించెను. కొందఱు పాఱిపోవుచుండిరి. కొందఱు మహాదేవునిం జేరి ప్రార్థించుచుండిరి. పెక్కొండఱు కోపావేశముతో శంకరు నెదిరించుచుండిరి. ప్రమథు లందఱును యజ్ఞధ్వంసంబు గావించుచుండుటం గాంచి సహింపఁజాలక మహాక్రోధముతోఁ బూషుండు మహాదేవు నెదిరించి విక్రమించుటయు శంకరుం డాతని దంతంబులను భగ్నంబులుగాఁ జేసివైచెను. అట్లే యుగ్రుండును నీశ్వరునిచే వితాడితుం డయ్యెను. వీరభద్రుండు భగుని కన్నులను పెరికివైచి దివాకరునిబాహుద్వయముం బట్టుకొని లాగి యాతని గిరగిరద్రిప్పి దూరముగా విసరివైచెను.

అప్పుడు సకలదేవతలును జక్రధరునిశరణంబు వేఁడి ॥ ఓగదా ధరా ! నీవీభూతనాథునిభయంబునుండి మమ్ముద్ధరింపుము ! మహేశ్వ రానుచరుం డగునీతఁడెవ్వఁడో గాని ప్రమథనాయకుండై వచ్చి వైష్ణ వం బగునిమ్మహామఖంబునంతను విధ్వంసంబు గావించుచున్నాఁడు. నీవు రక్షింపకున్నచో నిఁక మాకెట్టి శరణ్యంబును లేదు " అని ప్రార్థిం చుటయు విష్ణుదేవుండు భూతనాథునిపైఁ జక్రప్రయోగంబు గావిం చెను. వెంటనే భూతపతి యాచక్రంబును మ్రింగివైచెను. ఇట్లు విష్ణు దేవునిసుదర్శనాయుధంబు విజితం బగుటయు లోకపాలకు లందఱును భీతిల్లి కలాయితులైపోయిరి.

అప్పుడు దక్షప్రజాపతి మహాదేవుని సన్నిధికిం బోయి " ఓశంకరా! సోమేశ్వరా! సర్వజ్ఞా! నీకు జయం బగుంగాక! కల్యాణకరుండవు, కాలాత్మకుండవు నగు నీకు నమస్కారము. ఓనీలకంఠా! నీవాదికర్తవు. బ్రహ్మప్రియుండవు. బ్రహ్మస్వరూపుండవగునీకు వందనము. ఓత్రిధామా! పరమేశ్వరా! త్రినేత్రా! త్రిమూర్తీ! నీకుం బ్రణామము. ఈత్రిలోకంబులకును నీవాధారుండవు. కామదాలవు. వేదాంతవేద్యుండవు. పరమాత్మస్వరూపుండ వగునీకు మ్రొక్కెదను. యజ్ఞస్వరూపుండవు, యజ్ఞధాముండవు, యజ్ఞదాతవు, హవ్యవాహనుండవు, యజ్ఞహర్తవు, యజ్ఞఫలదుండవు నగునీవు నాకు శరణ్యుండ వగుము. ఓశరణాగతవత్సలా! జగన్నాథా! నన్ను రక్షింపుము. ప్రభూ! నీవు భక్తులకును, అభక్తులకునుగూడ వత్సలుండవు. కావున నాకు రక్షకుండ వగుము! " అని యనేకవిధంబులం బ్రార్థించెను.

అప్పుడు పరమకారుణికుండును, సర్వభూతాత్మకుండును మంగళనిధానుండు నగుభగవానుండు ప్రసన్నుండై దక్షునిప్రార్థనానుసారంబుగా నాతనియజ్ఞంబు సర్వసంపన్నంబైనయట్లనుగ్రహించి యాతనికి యజ్ఞఫలంబును బ్రసాదించి భూతగణంబులతోంగూడ నంతర్హితుం డయ్యెను. యజ్ఞార్థమై యచ్చటికి విచ్చేసిన దేవర్షిగణంబు లెల్లరును దమతమనివాసంబులకుం బోయిరి.

అనంతరము కొంతకాలంబునకు దేవదానవులకుం బరస్పరకలహంబు సంభవించుటయు దేవతలు భయభ్రాంతులై యేమియుం జేయంజాలక జనార్దనుం డగుశ్రీపతింగూర్చి " ఓజగన్నాథా! బ్రహ్మేంద్రాదులు నీకరుణాకటాక్షలేశముం గోరి బహుకాలంబు తపంబు చేయుచుందురు. శ్రీదేవి నీపాదకమలనిరతయై యున్నది. నీవు బ్రహ్మభూతుండవు. ఈత్రిలోకంబులయందును గరుడవాహనుండ వగునీకంటె

రక్షకు లింకొక్కరు లేరు. నీకు సమానులు గాని, నీకంటె నధికులు గాని యెవ్వరును లేరు. దయామయుండ వగునీవీ మహాభయంబునుండి సంరక్షింపుము.'' అని ప్రార్థించుటయు శంఖచక్రగదాధరుం డగు భగవానుండు ప్రసన్నుండై ''ఓదేవతలారా! మీయభీష్ట మేమో తెలుపుఁడు!'' అని యనుగ్రహించెను. అప్పుడు సురవరు లందఱు నేకవాక్యముగా ''మహాత్మా! ఇప్పుడు మాకు సంప్రాప్తించిన యతి తీవ్రంబగుదైత్యభయంబునుండి మమ్ముద్ధరింపుము'' అని వేఁడుకొనిరి.

వారిదీనాలాపంబుల నాలకించి కృపాళుండగు విష్ణుదేవుం డించుక యాలోచించి ''సురవరులారా! నేనేమి చేయుదును! నాచక్రాయుధమును శంకరుండు గ్రసించివైచెను. ఇట్టిస్థితిలో మీకును దైత్యపీడనంబు సంఘటిల్లినది. మంచిది. ఇప్పటికి మీమీనివాసంబులకుఁ బొండు! మీకు భద్రం బగునట్టి యుపాయ మాలోచించెదను'' అని ప్రబోధించి వారిని బంపివైచి గోవిందుండు గోదావరీతీరంబునకుఁ బోయి చక్రసంపాదనార్థమై యచ్చట శంకరునింగూర్చి తపంబు చేయ నారంభించెను. ఆతఁడు నిత్యమును సహస్రసువర్ణకమలంబులతో భక్తిపూర్వకంబుగా భవానీశ్వరునిఁ బూజింపఁదొడంగెను. నారాయణుం డొకనాఁ డట్లు నాగకేయూరుఁడగు నగజామనోనాథునిఁ బూజించుచుండఁగా సహస్రకమలంబులలో నొకకుసుమంబు గానరాదయ్యెను. అప్పుడు కమలాక్షుండగు కమలామనోహరుఁ డన్యోపాయంబు లేక తననేత్రోత్పాటనంబు గావించి యర్ఘ్యంబును గావించి సహస్రకమలాన్వితంబగు నయ్యర్ఘ్యమును ధ్యానాంతంబున మహాత్మునకు సమర్పణంబు గావించుచు ''ఓదేవదేవా! సర్వాంతర్యామివగునీకు సకలజీవహృదయంబులును విదితంబులైయుండును. సకలజీవులకును నీవే కర్తవును, శరణ్యుండవు నైయున్నావు. దయాళుం

డవును లోకరక్షకుండవు నగుని న్ను నేను వేఱుగఁ బ్రార్థింపనక్కఱ లేదు. సర్వదేవతాప్రియంబగు నాయభీష్టమును సఫలంబు గావిం పుము." అని ప్రార్థించెను.

అప్పుడు పరమేశ్వరుండు భవానీసహితుండై యాపద్మాక్షు నకు సాక్షాత్కరించి యాతనిఁ బరమాదరంబున గాఢాలింగనంబు చేసి కొని "మహాత్మా! తొల్లిటివలెనే నీనయనంబు ప్రకాశమానంబగుఁ గాక! నీచక్రంబు మరల నీకు లభించుఁగాక!" అని యింకను ననేక వరంబులను బ్రసాదించెను. ఆసమయంబున సకలదేవతలు నచ్చటి కేతెంచి హరిహరులను, సరిద్వర యగు గౌతమిని ననేకవిధంబుల సన్నుతులం గావించిరి. అప్పటినుండియు నాక్షేత్రమునకుఁ జక్రతీర్థం బను నామము గలిగెను. ఈతీర్థమాహాత్మ్యశ్రవణము సర్వపాపవినా శకమైనది. ఈతీర్థంబునందు స్నానంబును, దానంబును, పితృతర్పణా దులను గావించువారు సర్వపాపవిముక్తు లగుదురు. అట్టివారు తమపి తృదేవతలతోఁగూడ స్వర్గలోకసుఖంబులం గాంతురు. చక్రాంకితం బగు నాతీర్థ మిప్పటికిని దర్శనీయం బగుచున్నది.

—♦ పిప్పలతీర్థము. ♦—

పూర్వకాలంబున గుణాఢ్యుండగు దధీచి యనునొకమునివరుండు గలఁడు. ఆతనిదేవి యగుగభస్తిని కులీనయుఁ బతివ్రతయునై యుండెను. ఆమెకు బడబ యను మఱియొకనామము గలదు. దధీచి గార్హస్థ్యధర్మ నిరతుండై ప్రత్యహంబును నగ్నికార్యంబులఁ దీర్చుచు నియమవ్రతుం డై యుండెను. ఆతఁడు భాగీరథీతీరంబున నాశ్రమంబు నిర్మించుకొని సహధర్మిణీసహితుండై నిత్యంబును గఠోరతపశ్చరణంబు గావించుచుం డెను. ఆతఁడు నిత్యమును దేవార్చనంబును, నతిథిసేవయు యథావిధిగ

నిర్వర్తించుచు సర్వగుణసంపన్నుండై రెండవయగస్త్యుండునుంబోలె విరాజిల్లుచుండెను. ఆతనితపఃప్రభావముచే విపక్షులగుదైత్యు లయ్యాశ్రమప్రదేశంబునఁ బ్రవేశింపఁజాలకుండిరి.

ఒకప్పుడు రుద్రులు, ఆదిత్యులు, అశ్వినీకుమారులు, ఇంద్రుఁడు, విష్ణుదేవుఁడు, యముఁడు, అగ్నిదేవుఁడు మొదలగుదేవత లందఱును మహారణంబున దానవులను బరాజితులం గావించి పరమానందపులకితశరీరులై, మరుద్గణసన్నుతులై మునిశ్రేష్ఠుండగుదధీచియాశ్రమంబునకేతెంచి యాతనికిఁ బ్రణామంబు గావించిరి. దధీచియుఁ బ్రహృష్టహృదయుండై భార్యాసహితంబుగ నాదేవతలనందఱను వేఱువేఱుగా సత్కృతులం గావించి కుశలప్రశ్నంబు చేసెను. దేవతలును సమాసీనులై యమ్మునివరునకుఁ బునఃపునఃప్రణామంబులు గావించుచు సంతుష్టచిత్తములతో "ఓబ్రహ్మర్షిశేఖరా! భూలోకకల్పకప్రతిమానుండగు నీవంటిసంయమీంద్రుండు మాయెడలఁ బ్రసన్నుండై యుండగా మాకీలోకంబున దుర్లభంబులగునభీష్టంబు లేమియుండును? తపోనిధీ! ఈజగంబున తీర్థస్నానంబును, భూతదయయు, మీవంటిమహాపురుషుల సందర్శనంబును దేహధారులకుఁ బరమఫలదంబులై యుండును. మునీంద్రా! నీవు మాకుశలం బడిగితివిగానఁ జెప్పుచున్నాము. మేము దానవులనందఱను జయించి యందలిమహావీరులనందఱను వధించి విజయోత్సాహముతో నీయాశ్రమంబునకు వచ్చియుంటిమి. ఓబ్రహ్మవిద్వరా! నీసందర్శనమువలన మేమెంతయుఁ బరితృప్తుల మైతిమి. విశేషించి మాకిక నాయుధంబులతోఁ బ్రయోజన మేమియును లేదు. వీనిని నిత్యము వహించుటవలన భారమే గాని యెట్టియుపయోగంబును లేదు. కావున నీయాయుధంబుల నెచ్చటనైన దాఁచికొనవలసియున్నది. కాని మాకట్టిసురక్షితస్థానం బేదియు నగపడుట లేదు.

వీరిని స్వర్గమందుంచితిమేని శత్రువు లగురాక్షసు లితరింగి యెట్లయిన నపహరింపఁగలరు. రసాతలమందుంచినను నపహరించుటకు వారి కవకాశమే యుండును. ఓమాననీయా! ఇన్నియు నాలోచించుకొని దానవాగమ్యం బగునీయాశ్రమంబున మాయాయుధంబులనన్నిటిని దాఁచికొనిపోవలయు నని వచ్చితిమి. ఇటనుంచినచో నిఁక మాకట్టిభయశంకయు నుండదు. నీప్రభావంబుచే సురక్షితం బగునియ్యాశ్రమంబును రాక్షసులు తేరిచూడనైనఁజాలరు. ఇక్కాలంబున నీవంటితపోధనుం డెవ్వండును లేఁడు. ఓబ్రహ్మజ్ఞశిరోమణీ! మేము శత్రువులను జయించితిమి. దానవులెల్లరు నిదివఱకే నిహతులైపోయిరి. కృతార్థంబులును, భారభూతంబులు నగునీయస్త్రంబులతో మాకిఁకఁ గావలసినపని యేమున్నది? ఇఁక నీసాన్నిధ్యమే వీనికి సురక్షితం బగునుత్తమస్థానము. విజయోత్సాహులమగు మేమింక స్వర్గంబునకుఁ బోయి నందనవిహారంబు సేయుచు యథేచ్ఛోపభోగంబుల ననుభవించి సుఖంపఁ దలఁచి యున్నారము. అవశ్యకమైనప్పుడు మేమందఱమును మరల నీయాశ్రమంబున కేతెంచి మాయాయుధంబులఁ దీసికొనిపోయెదము. అంతవఱకును వీనిని గాపాడుభార మంతయును నీయందుంచితిమి. వీనిని రక్షించుటకు నీవొక్కండవే సమర్థుండవు. కావున నీవిదేవకార్యమున కనుమతించి మాకు సెలవొసంగినచో సుఖంబుగఁ బోయివచ్చెదము" అని ప్రార్థించిరి.

దధీచిమునీంద్రుండు దేవతలవచనంబుల నంగీకరించెను గాని ప్రియశీల యగునాతనిసతీమణిమాత్ర మందుల కిష్టపడక "నాథా! తపోనిరతుల మగుమనధర్మంబునకు విరుద్ధముగా దేవకార్యభారమును తలపైఁ బెట్టుకొని యేమి చేయఁగలము? శాస్త్రజ్ఞ [illegible], బ [illegible] నష్టులను, సర్వసంగపరిత్యక్తుల నగువారి కిహపరసుఖసాధకం బగు

పరకార్యభారవహనము కేవల మనుచితము గాదా! ఇందువలన నూ
రక మన కెన్నియో యనర్థములు గలుగక మానవు. సర్వసములగు
మీరు దేవతలయెడల నభిమానముచే వారి యాయుధరక్షణము కొఱకుఁ
దాపొసంగినచో దేవద్వేషులు మిమ్ము శత్రువుగా భావింపక మానరు.
ఇంతేకాక యీయస్త్రంబులలోఁ బ్రమాదవశంబున నేదియైనఁ బో
యినచో దేవతలు నామాత్రము మీమెడలఁ గుపితులు గాకుందురా ?
విశేషించి యసురులును మీకుఁ బరమశత్రులగుదురు. కావున నీపర
ద్రవ్యరక్షణభారమును వహించుట మనవంటివారి కెంతమాత్రమును
దగదు. ఈయాయుధములను మీరు గాపాడుచున్నంతవఱకే దేవతలు
మీకు మిత్రులై యుందురు. అవి నష్టంబులు గాని, యపహృతంబులు
గాని యైనప్పుడు వారే మీకుఁ బరమవిరోధు లగుదురు, నాథా!
శక్తిగలవారు ద్రవ్యము నర్థులకు దానము చేయుదురు. అట్టిసామర్థ్యం
బు లేనిసాధుపురుషులు మనోవాక్కర్మంబులచేఁ బరోపకారంబు గా
వించుచుందురు. అంతేయకాని పరధనరక్షణభారమును వహించుట
సాధుజనోచితంబగుధర్మము గానేరదు. కావుననో నాథా! మీరికా
ర్యమును బరిత్యజించుటయే మీకుఁ బరమధర్మము" అనివిన్నవించెను.
దధీచిమునీంద్రుఁడు యుక్తియుక్తంబులును, ధర్మసంగతంబులు నగు
సహధర్మిణీవచనంబు లాకర్ణించియు, దేవతలకు మాఱుమాట చెప్పఁ
జాలకపోయెను. మునిపత్నియుఁ జేయునది లేక కానున్నది కాక
మానదని దైవముపై భారమువైచి యూరకుండెను.

అప్పుడు దేవతలందఱు నత్యుజ్జ్వలంబు లగుతమతమయాయు
ధంబు లన్నియు నమ్మునీంద్రునియాశ్రమంబున స్థాపించి యాపరమ
తపోనిధికిఁ బ్రణామంబులు గావించి కృతకృత్యులై స్వస్థానంబులకుం
బోయిరి. దేవతలట్లు పరమప్రీతులై చనుటయు దధీచిమునీంద్రుండును

సతీసహితుండై యథాసుఖంబుగ నయ్యాశ్రమంబున ధర్మాచరణపర
తుండై కాలక్షేపము చేయుచుండెను. ఇట్లు దేవకార్యానుసారంబుగా
సహస్రవర్షంబులు గడచిపోయెను. కాని దేవత లెవ్వరును దమయ
స్త్రంబులను దీసికొనిపోవుటకై మరల రాలేదు.

అప్పుడొకనాఁడు దధీచిమునీంద్రుండు భార్యయగు గభస్తినిం
గాంచి „ఓభద్రా! దానవులెల్లరును నాయెడల ద్వేషభావముం
గాంచియున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఇంతకాల మైనను నీయాయు
ధములం గైకొనిపోవుటకు దేవత లెవ్వరును వచ్చుట లేదు. ఇప్పుడు
మనకుం గర్తవ్యమేమో యాలోచింపవలయును.” అనుటయుం బరమ
పతివ్రత యగునద్దేవి వినయవినమితయై మృదుస్వరంబున „నాథా!
నాకుం దోచినవిషయమును నేను మొట్టమొదటనే చెప్పితిని. తరు
వాత నిప్పుడేమి చేయవలయునో మీరే బాగుగ నాలోచించి నిశ్చ
యించుకొనవలయును. ఇప్పు డుపాయమొసంగించుటకు నాకెట్టిసామ
ర్థ్యమును లేదు. దానవులందఱును బలవంతులగుటయే కాక తపోబల
సంపన్నులుగూడ నైయున్నారు. వారు సర్వసన్నద్ధులై వచ్చి యెట్ల
యిన నచిరకాలములోనే యీయస్త్రశస్త్రంబుల నపహరించి కొనిపో
కపోరు” అని మనవిచేసెను. దధీచి మునివరుండు కొంతసేపాలో
చించి యన్యోపాయంబు గానక మంత్రపూతంబులను, పవిత్రంబులు
నగుతనకమండలుజలంబులచే నయ్యస్త్రంబులనన్నిటిని బ్రక్షాళితంబు
లుగాం జేసి వానినుండి వెలువడిన సర్వాస్త్రమయంబును, పవిత్రంబును
దేజోమయంబును నగుజలంబును బానము చేసివైచెను. ఆకారణంబు
చే నయ్యాయుధంబు లన్నియును నిర్వీర్యంబులై కాలవశంబునం గ్రమ
క్రమంబుగా క్షయప్రాప్తంబులయ్యెను.

అనంతరము దేవతలు వచ్చి దధీచిం దర్శించి „మునీంద్రా!

శత్రువులగు దానవు లిప్పుడు చెలరేగి మమ్ము బాధించుచున్నారు. ఆయుధవిహీనుల మగు మేము వారివిజృంభణము నడ్డగింపఁజాలకున్నాము. కావున నీయొద్ద దాఁచుకొన్నమాయాయుధములను మాకుఁ బ్రసాదింపవలయును” అని యడుగుటయు సంయమీంద్రుండు “సురవరులారా! చాలకాలమైనను మీరు మరల రాకుండుటచే మీయాయుధంబులను రాక్షసు లెప్పు డపహరింతురో యనుభయముచే వానిని రక్షింపఁజాలక మంత్రజలంబులచే ద్రవీభూతంబులుగఁ జేసి పానము చేసివైచితిని. ఇప్పు డవి యన్నియును నాదేహస్థంబులై యున్నవి. ఆయస్త్రశస్త్రంబుల నపహరించుకొనిపోయినచో నసురులు మహాబలవంతు లగుదు రనుభయముచే నేనట్లు చేయవలసివచ్చినది. ఇప్పుడు నన్నేమి చేయుమందురో మీరే చెప్పవలయును” అనియెను.

దేవత లామాట లాలించి మిగులవినయముతో “ఓమౌనిశేఖరా! మాయస్త్రశస్త్రములను మరల మాకు దయచేయవలయు నని కోరుటకంటె మేమేమిచెప్పఁగలము? ఆయుధబలము లేకయున్నచో మేము నిశ్చయముగా నసురులచేఁ బరాజితుల మగుదుము. శత్రువులు దినదినంబును వర్ధిల్లిపోవుచున్నారు. వారిని దప్పించుకొని మేమెక్కడకుఁ బోఁగలము? స్వర్గంబునఁగాని, మర్త్యలోకంబునఁగాని, పాతాళంబునఁగాని మాకు నిలువ నీడ లేకుండఁబోవునని భయపడుచున్నాము. నీవు తపోధనులలో నగ్రగణ్యుండవు. నీసన్నిధి నింతకంటె నధికముగాఁ బ్రసంగించుట యుచితము గాదు. దీనికిఁ దగినయుపాయము నీవే యాలోచింపవలయును” అని విన్నవించిరి.

అప్పుడు దధీచి యిట్లనియె “అమరవరులారా! మీమాయాయుధంబు లన్నియు నిప్పుడు నాయస్థిగతంబులై యున్నవి. నిర్విచారముగా మీరు వానిని గైకొనుఁడు” అనుటయు దేవతలు “మునీంద్రా!

నీ యెముకలను గొనిపోయి మేమేమి చేసికొందుము! అమరవీరుల మగుమే మస్త్రవిహీనుల మగుటచే నాయుధ వారికండె నధములమై యున్నాము" అని విచారముతోఁ బలికిరి. దధీచియు నిరాలంబు లగు నిర్జరగణంబుల యెడలఁ గృపాళుండై "సుపర్వశేఖరులారా! నేను యోగబలంబుచే దేహత్యాగంబు గావించెదను. మీరు నాశరీరము నందలి యుత్తమంబులగు నస్థులం గైకొనిపోయి యత్యుత్తమాస్త్ర శస్త్రంబుల నిర్మించుకొనుఁడు" అనియెను.

అగ్నికల్పుం డగుదధీచిమునీంద్రుం డట్లు పాయంబు చెప్పుటయు దేవతలందఱు నందుల కంగీకరించిరి. అప్పటికి దధీచిభార్య యంతర్వత్నియై యుండుటచే నాశ్రమంబున లేకుండెను. దేవతల కామె యెడల భయంబు గలదు గావున నామె లేనప్పుడే యిక్కార్యమును సాధించు కొనవలయు నని తలంచి దధీచిం గాంచి సకలామరలోకకల్యాణంబు కొఱకు నీవస్థులయనుగ్రహింపవలయు నని ప్రార్థించిరి.

దధీచిమునీంద్రుండును బరమసంతుష్టాంతరంగుడై మనుష్యజంబులగు ప్రాణంబులను బరిత్యజింప నిశ్చయించుకొని "దేవతలారా! మీరు నా యెముకలను మాత్రము గైకొని తృప్తినందుఁడు. తక్కిన నాదేహము తో మీ కేమి ప్రయోజనమున్నది?" అని చెప్పుచుఁ బద్మాసనాసీనుం డై నాసాగ్రంబున దృష్టిఁ గీలించి ప్రసన్నచిత్తుండై యోగబలంబుచే వహ్నిసహితంబుగా వాయువును మెల్ల మెల్లగా హృదాకాశమధ్యంబు నకుఁ గొనిపోయి యప్రమేయంబును, నుపాసితవ్యంబును, నగుబ్రహ్మ స్వరూపంబునందు బుద్ధిస్థాపనంబు గావించి మహాత్ముం డగు తపస్వి శేఖరుండు బ్రహ్మసాయుజ్యప్రాప్తుం డయ్యెను.

తోడనే యాతనిపవిత్రశరీరంబు నిర్జీవం బగుటయు దేవతలు విశ్వకర్మం బిలిచి "ఓశిల్పకళాప్రవీణా! నీ విమ్మునీంద్రునిశల్యంబుల చే

నుత్తమాస్త్రశస్త్రంబులను "నిర్మింపుము" అని కోరిరి. ఆబ్రాహ్మణో త్తముండు ప్రాణంబును త్యజించి యెముకలను దీసికొని యాయుధ నిర్మాణమును గావించుటకు విశ్వకర్మ సాహసింపఁజాలక పోయెను. అట్టి దారుణకృత్యం బాచరించుట కాతండు భీతుం డయ్యెను. ఎవ్వరైన నీ శల్యంబులం దీసి నాకిచ్చినచో నాక్షణమునందే యుత్తమాయుధంబు లఁ గావింపఁగల నని చెప్పెను. అప్పుడు దేవతలు గోగణంబులం బిలి చి "ఓ ధేనుసంఘములారా! మాహితంబుకొఱకే వజ్రాయుధనిర్మా ణంబు గావింపవలసి యున్నది. కావున మీ రీమునివరుని దేహంబును విదారితంబుగఁ జేసి యందలిశల్యంబులను పవిత్రంబులుగ నొసరించి మాకర్పింపవలయును" అని ప్రార్థించిరి.

అప్పుడు గోవులు దేవతలయాజ్ఞానుసారంబుగా దధీచియెముకల నాకివి లేహనంబుచే వాని నన్నిటినిఁ బవిత్రంబులుగఁ జేసి విశ్వకర్మ కొసంగెను. అనంతరము దేవతలు దీనవదనంబులతో స్వస్థానములకుం బోయిరి, గోచయంబును వెడలిపోయెను. విశ్వకర్మ యాశల్యంబులం గైకొని సర్వసుపర్వప్రియంబుగా శస్త్రాస్త్రంబులను నిర్మించి దేవత లందఱకును సమర్పించెను.

అనంతరము శీలవతియు, గర్భిణియు, భద్రలక్షణసంపన్నయు నగుదధీచిభార్య జలకలశహస్తయై ఫలపుష్పంబులచే నుమాదేవిని బూజించుటకును, అగ్నిహోత్రంబులను, ఆత్మేశ్వరుని, ఆశ్రమంబు ను సందర్శించుటకును సుహృజ్జాలంబుతో బయలుదేఱి వచ్చుచుండెను. మార్గమధ్యంబున నుల్కాపాతముచే నామెకు గమననిరోధంబయ్యెను. అయినను నామె ససంభ్రమంబుగా నాశ్రమంబున కేతెంచి యందు నాథుండు గానంబడకుండుటచే శంకించి యగ్నిచెంతకుంబోయి "నా జీవితేశ్వరుం డెచ్చటికిఁ బోయెను?" అని ప్రశ్నించుటయు నగ్నిదేవుండు

విషణ్ణహృదయముతో సమస్తవృత్తాంతము నామె కెఱిఁగించెను. ఆ మాటలు విన్నంతనే యాసతీమణి దుఃఖావేశముచే నిలువునఁ గూలఁబడిపోయెను. అగ్నిదేవుం డామె ననేకవిధంబుల నాశ్వాసించుచుండెను.

అప్పుడు గభస్తిని దుఃఖము నడంచుకొని యించుకసేపాలోచించి యొక్క-దీర్ఘశ్వాసము విడిచి ॥ దేవతలు స్వార్థపరులై యిట్టి దారుణకర్మంబున కంగీకరించిరి. అట్టియాప్తులగుదేవతలనందఱను శాపోపహతులం గావించుట యుచితము గాదు. నేనే నానాథునిదేహముతోఁగూడ నగ్నిప్రవేశంబు గావించెదను. పతిదేవతనగు నాకింతకంటె నిప్పుడు కర్తవ్యంబు మఱియొండు లేదు'' అని నిశ్చయించుకొని యతికష్టముచేఁ గోపసంవరణంబు గావించుకొని యాత్మేశ్వరు నుద్దేశించి ధర్మసంగతంబు లగువచనంబులతో ॥ ప్రాణేశ్వరా! ఈజగంబున నుత్పన్నంబులగువస్తువు లన్నింటికిని వినాశంబు దప్పదు. కావున మరణించినవారికై విచారించుట యవివేకము. పుణ్యాత్ములగుమానవులు గోబ్రాహ్మణదేవహితార్థమై ప్రాణపరిత్యాగంబు గావింతురు. పరిణామశీలం బగునీప్రపంచమునందు ధర్మమయ్యును, సమర్థంబునగుదేహముం గాంచి దేవతలకొఱకైనను, బ్రాహ్మణులకొఱకైనను దానిని వినియోగించు పుణ్యపురుషులే నిజముగా ధన్యజీవను లగుచున్నారు. దేహధారులగువా రీనాఁడు గాకున్న నేనాఁటికైనను బ్రాణములను విడువవలసినవారే గదా! దేవబ్రాహ్మణులప్రియంబుకొఱ కాత్మసమర్పణంబుగావించువా రీశ్వరతుల్యు లని ప్రశంసింపఁబడుచుందురు. నేను వలచినుచున్నను నాస్వామి దేవతలయాయుధరక్షణభారమును వహించి యుండెను. పరమేశ్వరునియుద్దేశ మం దేమియున్నదో యెవ్వరు గ్రహింపఁగలరు? ఆతనివిచిత్రచర్య లన్నియు నలోకసామాన్యములుగదా!" అని బహుప్రకారంబుల భావించుకొని యమ్మునిపత్ని

యథావిధిగ నగ్నిపూజనంబు నిర్వర్తించి నిజేశ్వరునిశల్యవిహీనం బగు నవశిష్టశరీరము నగ్నియందుంచి తానుగూడ నగ్నిప్రవేశంబుచేయుచుఁ దనగర్భంబు చీల్చుకొని యందలిబాలకునిఁ బైకెత్తిపట్టుకొని గంగాదేవిని, భూదేవిని, పుణ్యాశ్రమంబును, ఆశ్రమస్థంబులగునోషధులను, వనస్పతులను నాహ్వానించుచు "తల్లియుఁ, దండ్రియు, జ్ఞాతులును, బంధువులును మఱియేరక్షణమును లేనియీబాలకుని భూతగణంబులును, ఓషధిగణంబులును, లోకపాలకులును బరిపాలించెదరుగాత! పితృమాతృవిహీనులగుబిడ్డల నాత్మీయులం బోలె భావించి లాలించి పాలించుపుణ్యాత్ములు బ్రహ్మరుద్రాదులకుఁగూడ వందనీయు లగుదురు" అని యుగ్గడించుచుఁ బతిప్రాణయగునాసాధ్వీమణి యక్కుమారుని పిప్పలతరుషండసమీపంబునం దుంచి తానగ్నిప్రదక్షిణంబాచరించి నమస్కారంబు చేసి యజ్ఞపాత్రసహితంబుగా ననలమధ్యంబునఁ బ్రవేశించి స్వామిసమేతంబుగా స్వర్గంబును జేరుకొనియెను.

ఆసతీశిరోమణి యతిలోకసత్కృత్యముం గాంచి యమ్మునిదంపతుల యభావంబును సహింపఁజాలక యాశ్రమస్థితంబులగువృక్షంబులును, వనజంతువులునుగూడ రోదనము చేయ నారంభించెను. "దధీచిమునీంద్రుండు మమ్మందఱను బిడ్డలవలెఁ బరిపాలించెను. అతఁడే మాకుఁ దండ్రి యయ్యెను. నేఁడిప్పుడు తల్లిదండ్రులను బాసి ప్రాణములను ధరింపఁజాలము. తల్లిదండ్రులు స్వర్గస్థులైనపిమ్మట వారి పుత్రుల నకృత్రిమప్రేమంబునఁ బాలించుపుణ్యాత్ములు ధన్యులు. దధీచియు, గభస్తినియు మొదటినుండియు జననీజనకులై మమ్ముఁ గాపాడుచుండిరి. నిర్భాగ్యుల మగుమాకిప్పుడు వారిరువురునుగూడఁ గనఁబడకపోయిరి. దైవవిధియిట్లున్నది. కానిమ్ము! ఎట్లయినను మాకింతటినుండి [illegible] దధీచిమునీంద్రుండు [illegible]. ఇక్కుమారుఁడే జనని

యగుఁగభస్తిని. ఇట్లు భావించుకొని యీబిడ్డను బ్రేమతోఁ జూచుకొనుచుండుటయే మాకవశ్యకర్తవ్యము.” అని యాశ్రమస్థంబులగు వనస్పతులును, ఓషధులును నిశ్చయించుకొని తమయధీశ్వరుండగు సోము నిం బ్రార్థించి యమృతమును సంపాదించి దాని నమ్మునికుమారునిచే సేవింపఁ జేసిరి.

అయ్యమృతపానంబువలన మునిబాలకుండు శుక్లపక్షచంద్రునిం బోలి దినదినప్రవర్ధమానుం డగుచుండెను. పిప్పలవృక్షంబులచే సురక్షితుం డైనయక్కుమారునకు పిప్పలాదుం డనునామంబు గలిగెను. అతఁడు క్రమముగాఁ బెద్దవాఁడై యొకనాఁడు తనజీవితముం గూర్చి విస్మయంబంది మానవులవలన మానవులును, పక్షులవలనఁ బక్షులును, బీజములవలన వనస్పతులు నుత్పన్నంబులగుట సహజము. కాని కరచరణంబులుగలనావంటిజీవి వృక్షంబులవలన జనించుట విం తగానున్నది. ఇట్టివైషమ్యము లోకమునం దెచ్చట నగపడుట లేదు. అని యనుకొనియెను. ఆమాటలు వృక్షంబు లాలించి పిప్పలాదున కాతనిజన్మవృత్తాంతమును, అతనితల్లిదండ్రులపుణ్యచరిత్రమును సవిస్తరంబుగా నెఱిగించెను. అది యంతయును విన్నంతనే పిప్పలాదుండు దుఃఖావేగముచే నిలువునఁ గూలఁబడిపోవుటయు వృక్షములాతని లేవనెత్తి ధర్మసంగతంబులగువచనంబులతో నాశ్వాసించెను.

అప్పుడు పిప్పలాదుండించుక తేరుకొని వనస్పతులం గాంచి “నేను నాపితృహంతకులగుదురాత్ములను శిక్షింపఁజేసెదను. అట్లు చేయకున్నచో నాజన్మమునకుఁ బ్రయోజన మేమున్నది? తండ్రిమిత్రుల కనువర్తనుండును, అతనిశత్రువులకుఁ బ్రతికూలుండునగువాఁడే పుత్ర నామంబునకు యోగ్యుఁడగుచున్నాఁడు. అట్లు గానివాఁడు శత్రుఁడే కాని పుత్రుండు గానేరఁడు. పితృమిత్రులగువారెట్టియహితులైనను

రక్షణీయుఁడే యని పండితులు చెప్పుదురు.” అనిదుఃఖావేశంబునఁ బలుకుచున్నపిప్పలాదుని వనస్పతులు సోమసమీపంబునకుం గొని పోయి యాతనియుద్దేశ మంతయును జంద్రునకు నివేదించెను. సోముం డక్కుమారునిం గాంచి “వత్సా! నీవు విధివిహితంబగు విద్యను, తపో బలంబును, మంగళమయంబగువాక్కును, శౌర్యమును, రూపమును, బలంబును వర్ధిల్లఁ జేసికొనుము. నాయాజ్ఞవలన నీకవి యన్నియును లభింపఁగలవు” అని బోధించెను.

అప్పుడు పిప్పలాదుండు వినయవినమితుండై యోషధీనాథు నుద్దేశించి “మహాత్మా! పితృహత్యకుఁ బ్రతిక్రియఁ గావింపనంతవఱ కు నాకీతపోవిద్యాబలంబులవలన నేమిప్రయోజనము! దేవా! నాసం కల్పము సిద్ధించుటకు నేనెచ్చటికిఁ బోవలయునో, ఏతీర్థమును సేవింప వలయునో, ఏమంత్రమును జపింపవలయునో, ఏదేవత నారాధింపవల యునో ముందుగ నాకుపదేశింపవలయును” అని ప్రార్థించుటయు నమృతాంశుం డించుకయాలోచించి మహాదేవుండగుమహేశ్వరుఁడే సకలాభీష్టప్రదాయకుఁడు. సకలజీవులకు నాతఁడే భుక్తిముక్తిప్రదా యకుఁ డనుట కెట్టిసంశయమును లేదు. అనిచెప్పెను. అది విని పిప్ప లాదుండు “ప్రభూ! నేను బాలకుఁడను. బాల్యచాపల్యము నన్నింక ను వదలలేదు. నాకెట్టిసామర్థ్యమును లేదు. ఎట్టితపంబును గావించి యెఱుంగను. ఇట్టినేను మహాదేవు నెట్లు సందర్శింపఁగలుగుదును?” అని ప్రశ్నించెను. అప్పుడు చంద్రుండు “కుమారా! నీవు గౌతమీ తీరంబునకుఁ బోయి యచ్చటఁ జక్రేశ్వరుండగుమహాదేవు నారాధించి ప్రార్థింపుము. అద్దేవుం డతిసులభంబుగనే ప్రసన్నుండు గాఁగలఁడు. పరమకరుణామయుఁడగు నాభగవానుండు భక్తవత్సలుండై నిరంతర ము నచ్చటనే సుప్రతిష్ఠితుండై యుండును. ప్రభవిష్ణుం డగువిష్ణుదేవుం

డాతనిసందర్శించియుండెను. సకలదేవారాధ్యుం డగుశంకరుండచ్చట నే విష్ణుదేవునకు సుదర్శనచక్రమును బ్రసాదించెను. ఓమహాబుద్ధీ! దండకారణ్యమధ్యమునుండి ప్రవహించుచున్నయాగౌతమీతీరమునకుం బోయి యచ్చట జక్రేశ్వరతీర్థంబున నీశ్వరారాధనంబుఁ గావింపుము. ఆతీర్థ మీవనస్పతు లెఱుంగనిది గాదు. నీకచ్చటఁ బరమేశ్వరుండు ప్రీతుండై సర్వాభీష్టంబులను బ్రసాదించును.'' అని బోధించెను.

ఓమునీశ్వరుం డిట్లు ప్రబోధించుటయు మునికుమారుండగుపిప్పలాదుండు మహాదేవుండు చక్రేశ్వరరూపంబున విరాజిల్లుచున్నయా పుణ్యక్షేత్రముంగూర్చి బయలుదేఱెను. ఆతనియందలిప్రేమచే నా శ్రమస్థంబులగువనస్పతులును బయలుదేఱెను. ఇట్లందఱు నాతీర్థంబుఁ జేరుటయు పిప్పలాదుండు గోదావరీజలంబులయందు స్నానం బాచరించి త్రిభువనేశ్వరునకు నమస్కారంబు చేసి శుచియై యేకాగ్రచిత్తంబున ''దేవా! ధీరహృదయు లగుసాధువులు మనఃప్రాణంబులను జయించి నిఖిలవాసనా దూరులై, సకలకర్మంబులను బరిత్యజించి ముక్తిలాభంబుకొఱకుఁ గేవల మేకాంతభావంబున నెవ్వనిశరణంబు నపేక్షించుచుందురో యట్టిదేవాదిదేవుండ వగునీకు నమస్కారము. సర్వసాక్షియు, సకలాంతరాత్ముండును, సకలేశ్వరుండును, సకలకళానిధానుండును, స్మరహరుండును నగుశంకరుండు నామనోభీష్టము నెఱింగి కరుణామయుండై సిద్ధింపఁజేయుఁగాక! దశాననుం డగురావణుండు దిక్పాలురను జయించి దేవపూజ్యుండును, త్రిపురారియు నగునీకైలాసనగరము నాందోళితంబుగఁ జేయఁగడంగుటయు నీవు నీయంగుష్ఠముచే నాతని రసాతలంబునకుంగూడ నధోలోకంబున కడఁచివైచితివి. అప్పుడు విశీర్ణదేహుం డగు రావణుండు భయార్తుండై ప్రార్థించుటయు నీవు కుపితుండవయ్యును నప్పుడు సతీసహితంబుగ నాతనియెడలఁ బ్రస.

న్నుండవై యభీష్టవరంబులఁ బ్రసాదించితివి. అట్టి యయుక్తదాతలు నీకంటె నెవ్వరున్నారు? ఓమహేశ్వరా! నిత్యశివపూజాబలంబున బాణాసురుండు మహేంద్రవైభవమునుగూడ నధఃకరించి ప్రసిద్ధ యశుండయ్యెను. ఒకప్పుడు కార్తికేయుండు సర్వశత్రుసంహారంబు గావించి దేవతలనందఱను బ్రీతులం జేసి జనకుండవగు నీకు నమస్కరించుటకై నీసన్నిధి కేతెంచి నీక్రోడతలంబునఁ గూర్చుండి యున్న గణపతిం గాంచి కుపితుండగుటయు బుత్రవాత్సల్యంబున నీవాతని నంకంబునం జేర్చుకొని హాస్యంబు గావించితివి. బాలకుం డగు కార్తికేయుండు బాల్యచాపలంబున నీయొడియందును, దల్లియొడియందు నొక్కసారియే కూర్చుండవలయు నని కాంక్షించెను. ఎంతబ్రతిమాలినను నక్కుమారుండు పట్టు విడువకుండుటచే నాతనికోరుడిగించుటకై నీవప్పుడర్ధనారీమూర్తిం దాల్చితివి. మహాదేవా! నీవాత్సల్యము నెవ్వరు వర్ణింపఁగలరు? నేను బాలుండను నాయెడలం గరుణించి నాయభీష్టంబు దీర్పుము!" అని ప్రార్థింపఁదొడంగెను.

అప్పుడు స్వయంభువుం డగుశంభుండు ప్రీతుండై "ఓపిప్పలాదా! నీకుశుభమగుఁగాక! నీయభీష్టంబు నెఱింగింపుము" అనియెను. అమ్మునికుమారుండు పరమానందభరితహృదయుండై "మహాదేవా! మహాయశస్వి యగునాజనకుని దేవతలు వధించియున్నారు. నాతండ్రి యదాంభికుఁ డగుసత్యవాది. నాతల్లి పరమపతివ్రత. ఆయుభయులకును దేవతలమూలంబున వినాశంబు గలిగెనను వార్త వినినప్పటినుండియు నేను దుఃఖశోకాభిభూతుండనై యున్నాఁడను. ఇఁక నాకీజీవితమునం దెట్టివాంఛయును లేదు. దయాళుండవగునీవు దేవతలకు వినాశంబు గల్పించు సామర్థ్యమును నాకుఁ బ్రసాదింపవలయును. ఓచంద్రశేఖరా! నీవు త్రిలోకజనసేవ్యుండవుగదా!" అని కోరుటయు నీశ్వరుండు

॥ వత్సా! నీవు నాతృతీయనయనంబును దర్శింపఁగలిగినవో నసుర వినాశంబునకు సమర్థుండవు గాఁగలవు" అనియెను.

అప్పుడు పిప్పలాదుండు ముక్కంటిమూఁడవకంటిని దర్శించుట కుఁ బ్రయత్నించెను గాని యట్లు చూడఁజాలకపోయెను. ఈశ్వరుం డాతనియెడలఁ గరుణఘనుండై ॥ బాలకా! నీవు కొంతకాలము తపంబు గావింపుము! ఆతపోబలంబుచే నాతృతీయనేత్రమును జూడఁగలవు. అప్పుడు నీసర్వాభీష్టంబులును లభించును" అని ప్రబోధించెను. ధర్మాత్ముండగుదధీచికిఁ దనయుండగుపిప్పలాదుండు బాలుండయ్యును దపశ్చరణంబునకుఁ గృతనిశ్చయుండై యాక్షేత్రమునందే యనన్యచిత్తంబున శివధ్యానరతుండై బహువత్సరంబులు కఠోరతపంబు గావించెను. అతఁడు ప్రతిదినంబును ప్రాతఃకాలంబున లేచి గౌతమీస్నానంబును, గురువందనంబును గావించి సుఖాసనోపవిష్టుండై సుషుమ్నానాడియందు మనంబును లగ్నంబుగఁ జేసి నాభిస్థానంబున హస్తస్వస్తికారోపణంబు చేసి సకలసంసారస్మృతుల నుజ్జగించి యేకమాత్రంబగు శివజ్యోతిని ధ్యానింపఁ దొడంగెను. ఇట్లుండఁ గొంతకాలంబున కాతని కాక్షేత్రమాహాత్మ్యమువలన మహాదేవునితృతీయనయనము కన్నులఁగట్టినట్లగపడియెను.

అప్పుడు పిప్పలాదుండు మహానందముతోఁ గృతాంజలియు వినయవినమితుండునునై ॥ ఓదేవదేవా! శంభూ! నీతృతీయనయనజ్యోతి నాదృష్టిపథంబునం దెప్పుడు వెలుంగుచుఁ దోఁచునో యప్పుడు నా సర్వాభీష్టంబులును సిద్ధించు నని వరం బొసంగితివి. ఇప్పుడు నాకట్టి దివ్యసందర్శనము లభించినది. కావున శత్రువినాశనంబునకుఁ దగిన సామర్థ్యమును నాకుఁ బ్రసాదింపఁగోరెదను." అని ప్రార్థించెను. అం తట నాత్రిశూలహస్తుండును [illegible] నా [illegible] ॥ ఓము [illegible] ధాత్రీ!

నీజనని స్వగ్రాకోహణంబు గావించునప్పుడు పరద్రోహనిరతులగువా రాత్మహితవిస్మృతులై భ్రాంతిచిత్తంబులు గలవారగుటవలన నిరయ పతితు లగుదురని వచించియుండెను. కావున నీవు మాతృవాక్యపాల నంబు చేయఁదగును. నీవంటివానికిఁ బరద్రోహంబు కర్తవ్యంబు గా నేరదు'' అనిపలుకుటయు పిప్పలాదుండు కంపితుండై యభిమానముచే నంతర్దగ్ధుం డగుచుండెను. తనజననిసాధువాక్య మాతనికి నిరర్థకమని తోఁచెను. ఆతఁడప్పు డీశ్వరునుద్దేశించి ''వరమిమ్ము! ప్రసన్నుండవై నాయభీష్టంబు దీర్పుము'' అని యేకాగ్రచిత్తములోఁ బ్రార్థింపఁదొ డంగెను.

అంతలో నద్దేవునితృతీయనయనమునుండి బడబాస్మరణంబు గావించుచు నొకకృత్తి బహిర్గతం బయ్యెను.ఆకృత్తి బాలగర్భిణి యగు పిప్పలాదునిజననినామమును స్మరించుచు బడబానామంబున ననలగర్భి ణియై సర్వప్రాణివినాశంబు గావించుటకు సంసిద్ధయై యుండెను. అది మృత్యుజిహ్వంబోలి యతిభీషణంబగునాకృతితో మహారౌద్రముం దాల్చియుండెను. ఆకృత్య యట్లుదయించినంతనే పిప్పలాదుం గాంచి ''చెప్పుము! నేనేమి చేయవలయునో యాజ్ఞాపింపుము'' అనియెను. నీవు నాశత్రువులగుసకలదేవతలను భక్షింపవలయు నని పిప్పలాదుం డాజ్ఞాపించెను.

''తథాస్తు'' అని యాకృత్తి మొట్టమొదటనే పిప్పలాదునిఁ బట్టుకొని భక్షింపఁగడంగెను. అమ్మునికుమారుండదరిపడి ''ఇదియేమి !'' అనియెను. నీశరీరము దేవనిర్మితంబగుశరీరమే కాదా యని యా శక్తి ప్రత్యుత్తరం బిచ్చెను.అప్పు డాతఁడు భీతుండై శివసన్నిధికింబరు గెత్తుకొనిపోయి యద్దేవు ననేకవిధంబుల సన్నుతించుటయు శంకరుండు ప్రసన్నుఁడై ''ఓకృత్యా! నీవీప్రదేశంబునకుఁ జుట్టును యోజనపరి

మితంబగుస్థలంబునం దున్నప్రజల నేవిధంబునను హింసింపంగూడదు. కావున నీవు దూరముగం బోయి నీకర్తవ్యముదు దీర్చుకొనుము!'' అని యాదేశించుటయు ఋషినిర్మితంబును, బడబాకృతియునగు నాకృతి పిప్పలతీర్థంబునకు యోజనదూరంబునకుం బోయి యచ్చట నిలిచియుండెను. దానినుండి లోకక్షయసమర్థంబగు భీషణాగ్నిజ్వాల ప్రజ్వరిల్లం దొడంగెను.

దానింగాంచి దేవతలందఱును భయభ్రాంతులై గౌతమీతీరంబున కేతెంచి పిప్పలేశ్వరుండగు మహాదేవుని సందర్శించి ''ఓశివా! ఎల్లవెడలం బరిభూతులును, ఆర్తులు, శాంతచిత్తులునగుసకలజీవులను రక్షించుటకు నీవొక్కండవే శరణ్యుండవై యున్నాండవు. దేవా! నీవలననుత్పన్నంబైన యాకృత్య తనదారుణానలజ్వాలలచే మమ్ముం బీడించుచున్నది. మమ్మాపిపత్తునుండి యుద్ధరింపవలయును. నీవార్తుల కభయప్రదుండవుగదా! ఋషిప్రార్థనంబువలన నీయుగ్రనేత్రంబునుండి జనించినయాకృత్తి త్రిలోకంబులను దహించివైచుట కుద్యుక్తమైయున్నది. ఇట్టిస్థితిలో లోకరక్షణంబు గావించుటకు నీకంటె శక్తులింకెవ్వరున్నారు'' అనియనేకవిధంబుల నభినుతులం గావించుటయు నప్పలేశ్వరుండు ''ప్రియమరులారా! ఇచ్చట యోజనమధ్యస్థితం బగుప్రదేశంబునంగల జీవుల నీకృత్య యేమియును జేయంజాలదు. కావున మీరందఱు నిచ్చటనే వసించి యుండుండు! అందువలన నీశక్తిచే మీకెట్టి భయంబును గలుగదు.'' అని యానతిచ్చెను.

దేవతలాదేవునివచనంబు లాలించి ''ఓజగన్నాథా! మేమెల్ల రమును నివసించుటకు నీవు మాకు స్వర్గమును బ్రసాదించి యుంటివి. దానిని బరిత్యజించి మేమిచ్చట నెట్లుండంగలము?'' అనిప్రశ్నించుట

యు శంకరుండు "సురవరులారా! ఈదేవుం డనుదివాకరుండు విశ్వచక్షువగుచు, విశ్వముఖుండునై తనరశ్మిజాలంబుచే నిత్యమును జగమునంతయు నుద్దీపితంబుగఁ జేయుచు జగజ్జనకస్వరూపుండై యున్నాఁడు. కావున నాతఁ డెల్లకాలము నీస్థానంబున నిలిచియున్నఁ జాలును." అని యుపదేశించెను. అట్లు చేయుటకు దేవతలందఱు నంగీకరించిరి. అప్పుడు త్వష్ట్రి భాస్కరునిం గాంచి "ఓ జగత్ప్రభూ! విబుధరక్షణంబుకొఱకు నీవిచ్చట నిలిచియుండవలయును. మేమందఱముసు గూడ మాయాంశముల నిందు మహాదేవసాన్నిధ్యమున నిలిపి యుంచెదము." అని ప్రార్థించి దేవతలందఱును జలేశ్వరతీర్థంబునకు యోజనమధ్యప్రదేశమునందు నలుదెసల నుభయతీరంబులను స్వాంశంబులతో నివసించి యుండిరి. ఈవిధముగా సకలదేవాంశలను గాంచియున్న యీప్రదేశము మహామహిమంబుచే విరాజిల్లుచుండెను. అప్పటినుండియు నాక్షేత్రము మూఁడుకోట్లయేఁబదివందలతీర్థములతో విలసిల్లుచుండెను. ఆసకలతీర్థమాహాత్మ్యంబుల నెవ్వరును వర్ణించుటకుఁగాని, యాకర్ణించుటకుఁగాని సమర్థులు గాఁజాలరు.

అనంతరము సురలందఱును వినయవినమితులై సదాశివునుద్దేశించి "ఓ దేవదేవా! జగన్మయా! నీవిప్పలాదుని శాంతింపఁజేయవలయును" అని ప్రార్థించుటయు జగన్నాథుండగు శంకరుండు మునికుమారుం గాంచి "వత్సా! ఈదేవతలనందఱును భస్మము చేసివైచినను నీతల్లిదండ్రులు తిరిగి రానేరరుగదా! ధర్మవేది యగునీతండ్రి దైవతకార్యముకొఱకే తనప్రాణములను త్యజించియున్నాఁడు. వాస్తవముగా నీజనకునివంటి దీనదయాళుఁడును, ఆర్తత్రాణపరాయణుఁడును నగు మహాత్ముఁ డీజగంబునందు మఱియొకఁడు లేఁడు. నీజనని మహాపతివ్రత. ఆమెయు స్వర్గారోహణముం గాంచినది. ఆదంపతులవంటిపు

ణ్యాలు మఱి యెవ్వరున్నారు? అగస్త్యపత్నియగు లోపాముద్రయు, వసిష్ఠసహధర్మిణియగు నరుంధతియు మహాగౌరవశాలిని యగునీతల్లితో సమానలగుయశస్వినులు గారు. ఎవ్వనియస్త్రబలమూలమున దేవతలందఱును, విజయవంతులును, సుఖవంతులు నైయుండిరో యట్టినీతండ్రి ప్రఖ్యాతయశఃకాయముతో విరాజిల్లుచున్నాఁడు. నీవంటిసుకుమారునిం గాంచిన నీతల్లియు నక్షయయశోభాగినియై యున్నది. ఇంతకంటె నీకుఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది? నీ ప్రతాపముచే నీదేవతలందఱును భీతులై కింకర్తవ్యతావిమూఢులై స్వర్గభ్రష్టులై యెట్లు తల్లడిల్లుచున్నారో చూడుము! శాంతచిత్తుండవై వారియెడలఁ గరుణామయుండవగుము. ఆర్తజనత్రాణంబుకంటె సత్యసనాతనధర్మం బేదియును లేదని యెఱుంగుము. మానవుకీర్తి జగంబున నెంతకాలంబు ప్రకీర్తితంబగుచుండునో యంతకాలము నాతఁడు స్వర్గసౌఖ్యంబుల ననుభవించుచుండును. పరలోకంబున నాతఁడు దివ్యకాయుండై వసించి యుండును. యశంబులేనివాఁడును, శాస్త్రోక్తసత్కర్మరహితుఁడు నగువాఁడు జీవించియుండియు మృతప్రాయుఁడు, నరకప్రాయుఁడునై యుండును. దానశీలుఁడుగానివాఁడు నపుంసకులకంటె నధములై యుందురు. ధర్మశీలుఁడుగానివాఁడు రోగ్యుఁడై యుండును'' అని బోధించెను.

దేవదేవుని ప్రబోధవచనంబు లాలించి పిప్పలాదుండు శాంతుఁడై యంజలిపట్టి ''ఓదేవా! మనోవాక్కర్మంబులచే నిరంతరము నుదీయహితంబు గోరువారియొక్కయు, నితరజీవులయొక్కయు మంగళంబుకొఱకు నేను నీకు నమస్కరించుచున్నాను. నన్నుఁ బెంచినట్టియు నాకు సహాయులైనట్టియు భక్తులకు నీవు సర్వాభీష్టంబులను బ్రసాదింపవలయును. ఓ బాలేందుశేఖరా! నీకు నమస్కారము. ఉమేశా! నాకెల్లవిధములఁ దల్లిదండ్రులై నన్నుఁ బరిపాలించిన పిప్పలవృక్షంబు

లనామముతో నీతీర్థంబు ప్రసిద్ధం బగుంగాక! ఇందువలన వానికీర్తి చిరప్రతిష్ఠితం బగుంగాక! ఇట్లు నీవనుగ్రహించినచో నేను వానిఋణముండి విముక్తుండ నగుదును. ఈభూలోకంబునం గలదేవతీర్థక్షేత్రంబు లన్నిటికంటె నీతీర్థము మహామహిమాన్వితంబగుంగాక! దేవతలందఱు నాయీవచనంబుల కామోదింతురుగాక! వారట్లనుగ్రహించినచో నేను వారియపరాధంబును క్షమింపంగలను'' అనియెను.

అప్పు డింద్రాదిదేవతలందఱును దధీచినందనుండగుపిప్పలాదుని మధురవచనంబులయెడలం దమయామోదమును ప్రకటించిరి. శంకరుండును బాలకుండైనపిప్పలాదుని బుద్ధివిద్యావినయశౌర్యబలసాహసంబులకును, సత్యవచనంబులకును, జననీజనకులయెడలం గలభక్తిభావంబునకును ప్రీతుండై "వత్సా! ఎట్టిదుర్లభంబగుప్రియకామ్యవస్తువులైనను నీకుం బ్రాప్తంబులు గాంగలవు. ఇంకను నీకుం గల్యాణకరంబులగు నభీష్టంబులున్నచోం జెప్పుము! నీవాంఛితమాత్రమును సంశయింపవలదు'' అని యనుగ్రహించుటయు మునికుమారుండు సంతుష్టుండై "దేవా! ఈగోదావరీజలంబులయందు సుస్నాతులై భవత్స్మరణంబు గావించు ధర్మపరులకు సర్వాభీష్టసిద్ధియు, శివపదలాభంబును సంప్రాప్తించుంగాక! నాజననీజనకులకును, నన్నుం బాలించిన యీపిప్పలాదిబంధువులకును భవత్పదంబు దయచేయవలయును. వారు పరమప్రభుండవగునిన్ను సందర్శించుచుం బరమసుఖప్రాప్తు లయ్యెదరుగాక!'' అని ప్రార్థించెను.

దేవదేవుండగు మహేశ్వరుం డమ్మునికుమారుని కోరినవరంబుల నెల్లం బ్రసాదించి తానును దేవతలతోంగూడ నేకవాక్యంబుగా నాతని నభినందించెను. దేవతలందఱును భయవిముక్తులై శివసన్నిధానంబున దధీచినందను నుద్దేశించి "ఓద్విజనందనా! నీమూలమున దేవతలయుద్దే

శేము నిస్సంశయముగా ఫలించినది. దేవదేవుండును, త్రిలోకవంద్యుం డునగు త్రిలోచనునియాజ్ఞను నీవు పాలించితివి. నీవు నీకొఱకై కోరికను గోరుకొనలేదు. పరోపకారార్థమే నీవు వరప్రార్థనంబు గావించితివి. కావున మేము నీకొకవరదానమును గావింపఁ గుతూహలపడుచున్నాము. నీవు మఱియొకవరంబును గోరుకొనుము" అని యర్థించుటయు పిప్పలాదుండు కృతాంజలియై శంకరప్రముఖసకలదేవతలకును, ఉమాదేవికిని, పిప్పలవృక్షంబులకును బ్రణామంబు లాచరించి "నాకు నాజననీజనకులను దర్శింపవలయు నని కోరికయున్నది. వారు నాకు సాక్షాత్కరింతురుగాక! ఈజగంబునఁ దల్లిదండ్రుల యాజ్ఞలలో మెలంగుచు, నిత్యమును వారిని సేవించుచు, వారిపాదపద్మంబుల నారాధించుచుండు కుమారులు ధన్యులుగదా! ఇంద్రియంబులును, శరీరమును కులమును, బలమును, బుద్ధియుఁ గలిగినందులకు ఫలముగాఁ బితృకార్యతత్పరు లగువారే కృతకృత్యులు. పశుపక్ష్యాదులకుఁగూడ నతిసులభం బగుమాతృదర్శనము నిర్భాగ్యుండ నగునాకు దుర్లభ మైపోయినది. నేనెంతటిమహాపాపము గావించుటచే నిట్టిగతి నాకుఁ గలిగినదో తెలిసికొనఁజాలకున్నాను. తల్లిదండ్రులసందర్శనము లోకమందందఱకును దుర్లభమే యైనచో నాకింతదుఃఖ గలుగదు. అందఱికిని సులభమగునది నాయొక్కనికే లభింపకుండఁ బోయినది. ఓదేవతలారా! నాతల్లిదండ్రుల నొక్కసారి దర్శింపఁగలిగితినేని నామనోవాక్కర్మఫలప్రాప్తి గాంగలను. తల్లిదండ్రులదర్శనము లభింపనివా రెన్నిమహాపాపములను జేసికొనియుందురో యెవ్వఁడు లెక్కింపఁగలఁడు ?" అనియెను.

ఆమాట లాలించి దేవతలును మహర్షులును నాలోచించుకొని "కుమారా! నిన్ను దర్శించుటకై నీతల్లిదండ్రులు విమానారూఢులై

వచ్చుచున్నారు. నీవు వారి నిప్పుడే దర్శింపఁగలవు. శోకమోహ విషాదంబులను బరిత్యజించి శాంతచిత్తుండవై యుండుము. అదిగో! చూడుము. స్వర్ణమణిమయభూషణాలంకృతం బగుదివ్యవిమానము నధి రోహించి నీజననీజనకు లంతరాళంబున నిలిచియున్నారు. దేవతా కాంతలా పుణ్యదంపతులకుఁ జామరంబులు వీచుచున్నారు చూచితివా? కిన్నరులు వారిని సేవించుచున్నారు" అని చూపిరి. పిప్పలాదుఁడు తల్లిదండ్రులను గన్నులారఁగాంచి పరమానందభరితుండై శివసన్నిధానం బున వారికి నమస్కారంబులు గావించెను. వారినయనంబులనుండి హర్షాశ్రుజలంబు లొలుకుచుండెను. పుత్రుండు వారిం గాంచి యతి కష్టముతో విషాదగద్గదస్వరంబున "జననీజనకులారా! కులప్రదీపకు లగుపుత్రులు తల్లిదండ్రుల నుద్ధరింతురు. కాని నేనుమాత్రము కేవ లము మాతృక్లేశమునకే యామెగర్భంబున నిలిచితిని. అట్టికర్త ఱినయ్యును నేను దేవతాప్రసాదముచే మీసందర్శనభాగ్యముం గాం చితిని" అని విచారించుచు వారితో మఱి యేమియు మాటాడఁజాల కపోయెను. అప్పుడు దేవతలందఱును "వత్సా! ఈజగంబున నీవే ధన్యుండవు. నీకీర్తి స్వర్గంబువఱకును వ్యాపించినది. నీవు త్రిలోచనుని సందర్శించి దేవతల ననుగ్రహించితివి. నీవంటిపుత్రునిం గాంచిన నీ తల్లిదండ్రుల కక్షయలోకప్రాప్తి కలిగినది." అని పలుకుచుండఁగా స్వర్గలోకమునుండి యాతనియుత్తమాంగముపైఁ బుష్పవర్షము గురిసె ను. దేవతలాతనిఁ గూర్చి జయధ్వానములం గావించిరి.

సతీసహితుండగు దధీచి యక్కుమారు నాశీర్వదించి శంకరున కును, సురపతులకును, గౌతమీగంగకును నమస్కారంబులు గావించి "కుమారా! నీవు దారపరిగ్రహంబు గావించి భక్తిభావంబున నీవు మహేశ్వరుని, గౌతమిని సేవించుచుఁ బుత్రవంతుండవై ఇహపరసౌఖ్యా

తేఁబులను యజ్ఞంబులను నిర్వర్తించి కృతకృత్యుఁడవై చిరకాలంబు స్వర్గసుఖంబు లనుభవింపుము." అని యాశీర్వదించెను. పిప్పలాదుండును పితృవాక్యపాలనంబునకు బద్ధకంకణుం డయ్యెను. అప్పుడు దధీచి కుమారుని మరలమరల నాశీర్వదించుచు భార్యాసహితుండై సురగణానుమతంబున మరలస్వర్గారోహణంబు గావించెను.

అప్పుడు దేవతలు ససంభ్రమములై "మునికుమారా! నీచే నిర్మితంబైన యీకృత్యనుండి దారుణానలజ్వాలలు వెలువడుచున్నవి. జగద్ధితంబుకొఱకు దీనిని శాంతింపఁజేయుము." అని వేఁడుకొనుటయు పిప్పలాదుండు "నేనీకృత్యను నివారించుటకు సమర్థుండను గాను. నేనసత్యము చెప్పఁజాలను. మీరే దానిని శాంతింపఁజేసికొనుఁడు. ఈభీషణాకారిణి యగుకృత్య నాయెడలఁగూడ విపరీతభావముతో నున్నది." అనియెను. అంత దేవతలు కృత్యను సందర్శించి శాంతింపవలయునని యామెను, అగ్నిదేవునిఁగూడ ననేకవిధంబులఁ బ్రార్థించిరి. కాని యాయిరువురునుగూడ నందుల కంగీకరింపక "మీయాదటను భక్షించుటకొఱకే మేము బ్రాహ్మణునిచే నుత్పాదితులమైతిమి. మేము సర్వభూతభక్షణంబునకై యుదయించితిమి. ఇది యన్యథా యెట్లు కాఁగలదు? పంచమహాభూతంబులును, చరాచరంబగు సమస్తప్రపంచమునుగూడ మాముఖద్వారమునఁ బ్రవేశింపవలసినదే. ఈవిషయంబున నీకేఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది?" అని నిశ్చయంబుగాఁ బలుకుటయు దేవతలు బ్రహ్మతో నాలోచించి మీయిరువురును క్రమక్రమముగా లోకగ్రాసము గావింపుఁడని కోరిరి. మీయిచ్ఛానుసారంబుగ సర్వంబును నాకు భక్ష్యంబగుఁగాక యనిపలుకుచు నాకృత్య యాక్షణమునందే నదియై గౌతమీప్రవాహమునఁ గలసిపోయెను. దానినుండి వెలువడినయగ్నిజ్వాలసమాత్రము లోకభీకరంబుగ వెలుఁగుచుండుట

యు సుర లయ్యగ్నిం గాంచి “ఓయగ్నిదేవా! జలం బన్నిటికంటెను జ్యేష్ఠతమం బైనది. నీవును ఆదిమూర్తివే. జలంబులకంటెను సముద్రుఁడు జ్యేష్ఠుఁడు. కావున నీ వాతని భక్షింపుము. మాచెప్పినమాట విని నీవచ్చటికిఁ బోయి సముద్రుని యథాసుఖంబుగ భుజింపుము” అని ప్రార్థించిరి.

అగ్నిదేవుం డించుక శంకితుండై “జలంబులలో నేను ప్రవేశించుట యెట్లు? నేనచ్చటికిఁ జేరినంతనే మీరందఱును జేరి నన్ను మహా జలంబునఁ ప్లావితునిం గావింపుఁడు” అనియెను. దేవత లాతనిం దీసికొనిపోవుట కుపాయంబు గానక “ఓవైశ్వానరా! నిన్నచ్చటి కెట్లు గొనిపోవలయునో నీవే చెప్పవలయు న” నని యడిగిరి. అగ్ని యించుక యాలోచించి “గుణవతి యనుకన్యక స్వర్ణకలశంబున నన్నుంచి యచ్చటికిఁ దీసికొనిపోయినచో నేనశ్రమంబుగఁ బోఁగలను” అని చెప్పెను. అప్పుడు దేవతలు వీతిహోత్రుని వరుణాలయంబునకుం గొనిపోవలయు నని సరస్వతీదేవిం బ్రార్థించిరి. సరస్వతి వారింగాంచి “నేనొక్కతె నీతనిం దీసికొని పోఁజాలను. నావంటివారు మఱినలుగురైనచో నీతనినతిశీఘ్రముగ సముద్రమునందుఁ జేర్పఁగలుగుదుము” అని చెప్పెను. అమరు లామాట లాలించి గంగను, యమునను, నర్మదను, తపతిని సరస్వతికి సాయపడవలయు నని ప్రార్థించిరి. వారందులకు సమ్మతించుటయు సరస్వతీదేవి వారిసాహాయ్యంబున నయ్యనలుని గనకకలశంబునం జేర్చి జగత్పతియగు సోమనాథుండు విబుధగణసహితుండై వెలసియున్న ప్రభాసతీర్థంబున కాతనిం దీసికొనిపోయెను. ఆక్షేత్రంబునందు సరస్వతీప్రముఖపంచనదులును విశ్రమించెను. ప్రబలుండగు ననలుం డచ్చట నుండి మెల్లమెల్లగా జలపానంబు గావింపఁ దొడంగెను.

అనంతరము దేవతలు పరమేశ్వరుం గాంచి "దేవా! దధీచిమునీంద్రునియస్థిసమూహమును స్పృశించియున్నమాకును, గోగణంబులకును బవిత్రత యెట్లు చేకూరునో యానతీయవలయును" అని ప్రార్థించుటయు శివుండు "దేవతలును, గోగణంబులునుగూడ యత్నపూర్వకంబుగ గంగావగాహనంబు గావించినచోఁ బాపవిముక్తి యగును. అమ్మునీంద్రునిశల్యంబులును బావనగంగాజలధౌతంబులై పవిత్రంబులు గాఁగలవు" అని బోధించెను. దేవతాగణంబులు మహాదేవునియాజ్ఞానుసారంబుగా గంగాస్నానంబు చేసి పాపముక్తిం గాంచెను. అందువలన నాతీర్థంబునకుఁ బాపనాశనం బనునామంబు గలిగెను. అచ్చటఁ గావించుస్నానదానాదికంబులు బ్రహ్మహత్యాదిమహాపాపవిమోచకంబులు. గోగణంబులు స్నానముచేసిన స్థానము గోతీర్థం బనునామంబు గాంచెను. అచ్చట స్నానంబు గావించిన గోమేధయాగఫలంబు సిద్ధించును. దధీచిశల్యంబులు ధౌతంబులైనచోటు పితృతీర్థనామంబున విరాజిల్లుచున్నది. ఆతీర్థంబునఁ బ్రేతభస్మమునుగాని, శల్యములనుగాని, నఖరోమాదులనుగాని నిక్షేపించినచో నట్టిప్రేతల కాచంద్రార్కముగ స్వర్గావాసంబు లభించును. అట్టివా రెంతపాపాత్ములైనను వారికి నిస్సంశయముగా స్వర్గప్రాప్తి కాఁగలదు. చక్రేశ్వరతీర్థము మొదలుకొని మూఁడుతీర్థంబులును సకలపుణ్యఫలదంబులైయుండును.

తరువాత దేవతలు సంప్రీతులై మహాదేవు నుద్దేశించి "దేవదేవా! ఈస్థానంబున సూర్యనారాయణుండు సుప్రతిష్ఠితుండై యుండఁగలఁడు. మేమింక మాస్థానంబులకుం బోవుట కనుమతింపఁగోరెదము. సూర్యుఁడే యీజగంబునకు సనాతనాత్మస్వరూపుఁడై యున్నాఁడు. ఆతఁడే సర్వదేవమయుఁడు. మేమాతని నీతీర్థంబునఁ బ్రతిష్ఠించితిమి. జగద్ధాత్రి యగుగంగయు, త్రిలోచనుండగుమహాదేవుండును వెలసి

ధానము సర్వదేవాధిష్ఠితంబే కదా!" అని విన్నవించి దేవతే లు పిప్పలాదునికడ సెలవు గైకొని నిజనివాసంబులకుం జనిరి. కాల క్రమంబునఁ బిప్పలవృక్షంబు లన్నియును స్వర్గావాసంబు గాంచెను. ప్రతాపవంతుం డగుపిప్పలాదుం డొకపిప్పలవృక్షమును క్షేత్రపాల కత్వంబునకు నియోగించి తాను శివపూజం గావించుచు గౌతమాత్మ జాతను బెండ్లియాడి యామెవలన సంతానంబు గాంచి శ్రీలాభంబును యశోలాభంబును గాంచి యంతంబున సుహృజ్జనసహితంబుగా స్వర్గ ప్రాప్తిం గాంచెను. అప్పటినుండియు నాతీర్థము పిప్పలేశ్వరనామంబున విఖ్యాతంబయ్యెను. ఆతీర్థస్మరణమాత్రంబున సకలయజ్ఞఫలంబులును లభించును. దానిని దర్శించుటవలనను, నచ్చట స్నానదానాదులం గావించుటవలనను నెట్టిపుణ్యఫలంబులు సిద్ధించునో యెవ్వరును వర్ణిం పఁజాలరు. అచ్చట మహాదేవుఁడు చక్రేశ్వరపిప్పలేశ్వరనామంబుల చేఁ బ్రఖ్యాతుండై యుండెను. సహస్రంబుగ నీవృత్తాంతము నెఱిం గినవారికి సర్వకామప్రాప్తి యగును. సూర్యప్రతిష్ఠవలనను, సకలదే వతాధిష్ఠానమువలనను నీక్షేత్రమునకుఁ బ్రతిష్ఠానంబను నామధేయం బు గలిగెను. ఇది దేవతలకతిప్రియమైనది. అతిపుణ్యతమం బగునీ చరిత్రమును శ్రద్ధతో వినువారును, పఠించువారును, స్మరించువారును దీర్ఘాయుష్మంతులై ధనవంతులును, ధార్మికులునై యంతంబున శివ సాయుజ్యంబు నందఁగలరు.

— నాగతీర్థము. —

నాగేశ్వరమహాదేవునిచే విరాజితం బగునాగతీర్థము సర్వకామ ప్రదమైనది. పూర్వకాలంబునఁ బ్రతిష్ఠానపురంబు రాజధానిగా సోమ వంశతిలకుం డగు శూరసేనుం డనురాజు పాలించుచుండెను. శ్రీమం

తుండును, మతిమంతుండు నగునాభూపాలుండు సంతానంబుకొఱకు సతీసహితంబుగ ననేకపుణ్యవ్రతంబు లాచరించెను. వానికి ఫలంబుగాఁ గొంతకాలంబున కాతనిసహధర్మిణి గర్భిణియై కర్మవశంబున నతిభీషణాకారుండగు నొకసర్పకుమారునిఁ బ్రసవించెను. మహారాజకుమారునిసంగతి యితరుల కెవ్వరికిని దెలియనీయక యతిరహస్యంబుగ నాతని బెంచుచుండెను. రాజునకు సర్పకుమారుం డుదయించె నను విషయము తల్లిదండ్రులకుం దప్ప నితరు లెవ్వరును నెఱుంగరు. అమాత్యులు పురోహితులు దాదులు మొదలగువారికిఁ గూడ నీవృత్తాంత మవిదితమై యుండెను.

మహారాజు సర్పకుమారునిం జూచుకొనుచుఁ బ్రత్యహమును సతీసహితంబుగా సంతసపుం డగుచుండెను. "మాగర్భంబున నిట్టిసర్పంబుదయించుటకంటె మేమపుత్రకులమైయున్నను మంచిదే గదా! ఇది మహావిషధరంబయ్యును మనుష్యునివలె మాటలాడఁగలుగుచున్నది. ఈవిచిత్రజన్మమునకుఁ గారణమేమి చెపుమా!" అని తల్లిదండ్రులు విచారించుచుండిరి. ఇట్లుండ నొకనాఁ డాసర్పకుమారుండు తండ్రిం గాంచి "జనకా! నాకుఁ జాతకర్మంబును నిర్వర్తించి యుపనయనంబు గావించి వేదాధ్యయనంబు చేయించుటకుఁ బ్రయత్నింపుము. ద్విజాతులగువారు వేదాభ్యాసము గావింపనంతవఱకును శూద్రతుల్యులై యుందురు." అని ప్రార్థించెను. శూరసేనుండును కుమారునివచనంబు లాలించి మిగులదుఃఖితుండై యొకసద్బ్రాహ్మణుని రావించి యాపుత్రుని కుచితసంస్కారంబుల నాచరింపఁ జేయించెను.

నాగకుమారుం డాబ్రాహ్మణునిచెంత వేదాధ్యయనంబు చేయుచు నొకనాఁడు జనకునిం గాంచి "తండ్రీ! నేను పెద్దవాఁడనైతిని. నాకు వివాహంబు గావింపవలయును. కుమారునకుఁ బెండ్లిగావింప

నంతవఱకుఁ దండ్రికిఁ గార్యసిద్ధి గానేరదు. పుత్రవంతుండై యెవ్వఁడు కుమారునికి వేదవిహితంబులగు సకలసంస్కారంబులను గావింపఁజాలకుండునో యాతఁడు నరకపతితుండగును" అని చెప్పటయు మహారాజు విస్మితుండై పన్నగరూపుండగు తనయుం గాంచి యెట్లో తప్పించుకొనవలయు ననుద్దేశముతో "నాపేరు విన్నంతనే మహావీరపురుషులుగూడ భయభ్రాంతు లగుచుందురు. అట్టినాకుమారునకుఁ గన్యాదానము చేయుదు నని నాయొద్ద కెవ్వరు వచ్చి చెప్పఁగలరు" అనియెను.

ఫణికుమారుం డామాటలాలించి "తండ్రీ! వివాహంబులు బహుప్రకారంబులై యున్నవి. అందు రాజులకు శస్త్రబలప్రకటనంబుచేఁ గన్యాహరణంబుగావించి చేసికొనువివాహమే యుత్తమమైనది. పుత్రునకుఁ బరిణయంబు గావించువఱకును దండ్రికృతకృత్యుండు గానేరఁడు. నాకు నీవు పెండ్లి చేయకున్నచో నేను నిశ్చయముగా గంగాజలంబులం బడి ప్రాణత్యాగంబు గావించుకొందును" అనియెను. మహారాజు కుమారుని దృఢోద్దేశము నెఱింగి యమాత్యులను బిలిపించి "నాకుమారుండగు నాగేశ్వరుండు యౌవరాజ్యాభిషేకంబున కర్హుండై యున్నవాఁడు. అతఁడు గుణాకరుండును, మతిమంతుండును శూరుండును, దృఢకాయుండును, శత్రుతాపనుండునై యుండెను. రథగజతురగధనుశ్చాలనంబున నాతనితో సమానుఁ డీజగంబున నెవ్వండును లేఁడు. నేనిప్పుడు పెద్దవాఁడ నైతిని. కుమారునకు వివాహంబు గావించుట నాకవశ్యకర్తవ్యమై యున్నది. రాజ్యభారం బాతయు నాతనిపైఁ బెట్టి నేనిఁక విశ్రాంతుండ నై యుండెదను. వివాహంబైనఁ గాని కుమారుని బాల్యచాపల్యంబు వదలదు. కావున నాకెల్లవిధంబుల హితు లగుమీరు నాకుమారుని పెండ్లిప్రయత్నంబు గావింపవలయును

అతనికిఁ బరిణయం బైనచో నా యెల్లవిచారబులును వదలిపోఁగలవు. పుత్రునియందు రాజ్యభారంబునుంచి వనవాసంబు గావించురాజులే సుకృతాత్ములుగదా!" అని చెప్పెను.

అమాత్యులును రాజాజ్ఞను శిరంబునం దాల్చి కృతాంజలిపుటులై వినీతభావంబున "ఓమహారాజా! నీవు జగత్ప్రసిద్ధచరిత్రుఁడవు. అట్టినీకుమారుఁడును గుణశ్రేష్ఠుండగును. అతనివివాహంబుకొఱ కింత యాలోచన మెందులకు?" అనుటయు రాజు గంభీరభావముతో నూరకుండెనే కాని తనకుమారుఁ డొకసర్పమూర్తియని యమాత్యులకుఁ గూడఁ దెలుపలేదు. అమాత్యుల కావిషయమేమియును దెలియనే తెలియదు. రాజాసంగతినల్లొ రహస్యముగ నుంచి మిత్రులనుద్దేశించి మరల "మంత్రులారా! ఎచ్చటనైన సద్గుణవతియగుకన్యయున్నట్లు మీకుఁ దెలియవచ్చినదా? ఎవ్వరితో సంబంధముచేసికొనిన మనకుల గౌరవములకు భంగము కలుగకుండునో, ఎవ్వరివంశ ముత్తమమైనదో యట్టిశ్రీమంతుఁడును, భాగ్యభోగసంపన్నుఁడును, శౌర్యసాహసాలంకారుండును, గుణవంతుండు నగు[illegible] నాకుఁ [illegible]వలయును" అని యడిగెను.

అప్పుడు రాజకుటుంబాభిమానియు, హితాకాంక్షియు, సాధుచరిత్రుండును, సత్కులసంజాతుండు నగునొకమంత్రి రాజాభిప్రాయంబును గ్రహించి "ఓమహాప్రభూ! పూర్వదేశంబున విజయుం డను నొకభూపాలశేఖరుండు గలఁడు. అతనిచతురంగబలంబులకును, రత్నంబులకును లెక్కలేదు. ఆమహారాజునకు మహాధనుర్ధరులగు నెనమండ్రుపుత్రులు గలరు. వారికి భోగవతి యనునొకసోదరి యున్నది. ఆమె సాక్షాల్లక్ష్మీస్వరూపిణియే. [illegible]! [illegible] యువరాజున కర్ధాంగియగుటకు యోగ్యు[illegible]డు" అని మనవి

చేసెను. రాజావృద్ధామాత్యునివచనంబుల కానందించి "అమాత్య శేఖరా! విజయభూపాలుండు తనతనయను మనయువరాజున కిచ్చునట్టి యుపాయ మాలోచింపవలయును" అనియెను. ఆమాటవిని యామంత్రి యక్కార్యనిర్వాహణంబునకుఁ దన్ను నియోగింపవలయు నని కోరెను. మహారాజందులకు సమ్మతించి వస్త్రభూషణాదులచే నాతని సన్మానించి విపులసైన్యముతో నాతని విజయభూపాలుచెంతకుఁ బంపించెను.

అమాత్యుండును బూర్వదేశంబునకుం జని వివిధనీతిగర్భితవచనంబులచేతను, వివిధోపాయంబులచేతను విజయభూపతిమన్ననలం గాంచి యాతనితనయ యగుభోగవతిని శూరసేనమహీకాంతునితనయుని కొసంగునట్లు సంబంధమును స్థిరపఱచుకొనియెను. విజయుండు సభాస్థానంబున నామంత్రిశేఖరుని సన్మానించి తనకన్యనిచ్చుటకు సమ్మతించెను. అట్లుకృతకృత్యుండై వృద్ధామాత్యుండు విజయమహీరమణునికడ సెలవు గైకొని మరలఁ బ్రతిష్ఠానంబున కేతెంచి శూరసేనున కెల్లవిషయంబులను సవిస్తరంబుగ విన్నవించెను. మహారాజు మంత్రిశేఖరునిసామర్థ్యమును గొనియాడెను.

తరువాతఁ గొంతకాలంబునకు రాజానుమతముం గాంచి యాం తనియాలోచనము నంగీకరించి వృద్ధామాత్యుండు వస్త్రాలంకారభూషితులగు నితరసచివగణంబులతోడను, బంధుజనంబులతోడను, బహుసేనాబలంబులతోడను మహావైభవముతోడను వివాహప్రస్తావంబు గైకొని మహారాజగువిజయుని చెంతకుం బోయి సభాముఖంబున నాతని సందర్శించి "మహారాజా! మాశూరసేనభూపాలునినందనుండగు నాగేశ్వరుండు మిగులసుగుణవంతుఁడు. బుద్ధిమంతుఁడు. కొండొక కారణంబున నాతఁడిచ్చటి కేతెంచుట కంగీకరింపలేదు. ఓనృపాలా!

క్షత్రియవివాహంబు లనేకప్రకారంబులై యుండునుగదా! వసునిశ స్త్రంబునకును, భూషణంబునకును గూడఁ బెండ్లి గావింపవచ్చును. కేవలము క్షత్రియులకైనను, బ్రాహ్మణులకైనను సర్వదా సత్యవాక్యమే ప్రధానమైనది. ఈవిశ్వాసముంచి మీరు మాయువరాజు కృపాణంబునకును గిరీటంబునకును వరప్రతినిధ్యంబు గల్పించి కన్యాదానంబు గావించుట కంగీకరింపవలయును'' అని ప్రార్థించెను.

విజయమహీరమణుం డావృద్ధామాత్యునివచనంబులయందు విశ్వాసముంచి వరస్థానంబున నాతనిఖడ్గంబునుంచి భోగవతీపరిణయమును సంపన్నంబు గావించి, తత్ప్రధానామాత్యునితోఁ గూడ నా బిడ్డను భర్తృగృహంబునకుఁ బంపించెను. రాజగువిజయుండు ప్రహృష్టహృదయుండై తనకుమారికకు యౌతకంబుగా బహుగోహిరణ్యంబులను దాసదాసీజనంబును, రథగజతురగాదులను నొసంగి తన్మంత్రితోఁగూడఁ బంపించెను. మఱియు నాతఁడు వరపక్షమునుండి యేతెంచినవారినెల్ల బహువిధసన్మానంబులచేఁ బరితృప్తులం గావించెను. క్రమముగా వారు ప్రతిష్ఠానంబున కేతెంచుటయు వృద్ధామాత్యుండు నవవధూసహితంబుగా విజయభూపాలుం డొసంగిన యెల్లబహుమానంబులను శూరసేనధరణీవరునకు నివేదించి యెల్లవిషయంబులను సవిస్తరంబుగ విన్నపంబు చేసి కృతకృత్యుండయ్యెను. కన్యయగుభోగవతితోఁగూడ వచ్చిన యమాత్యాదిపరిజనంబులకందఱకును శూరసేనుండు బహుమానపురస్సరంబుగ సత్కృతులం గావించి వారి సంపించెను.

రూపయౌవనగుణసంపన్న యగుభోగవతీకన్య స్వామిగృహంబుఁ జేరి సర్వదా ప్రశాంతచిత్తంబున నత్తమామలకు శుశ్రూషలం గావించుచు సుఖముగా నుండెను. ఆమె భర్త యొకభయంకరసర్ప

ముగదా? ఆసర్పకుమారుఁడు రాజభవనంబునం దొకసువర్ణమణిమ
యంబును, సుగంధకుసుమమయంబును, సుశీతలంబును, నిర్జనంబును
నగుగృహంబున నివసించి యుండెను. భోగవతి యత్తవారింటికి వచ్చు
టయే గాని యింతవఱకును దనభర్తను దర్శించి యుండలేదు. సర్ప
కుమారుఁడు ప్రతిదినమును దల్లిం గాంచి నాభార్యయగు రాజకుమారి
నాచెంతకు వచ్చుట లేదేమమ్మా యని యడుగుచుండెను. కుమారుని
యాతురతం గాంచి తల్లి యొకనాఁడు దాసిం బిలిచి "ఓసుభగా! నీవు
నాకోడలు భోగవతిచెంతకుఁ బోయి యామెతో నేకాంతముగా నీభర్త
యొకనాగకుమారుఁడని చెప్పుము! ఆమాట విని యామె యేమను
నో వచ్చి నాకుఁ దెలుపుము." అని చెప్పి యామెను బంపెను.

దాసియు రాణియాజ్ఞ నంగీకరించి భోగవతిచెంతకుం బోయి
యెవ్వరు లేకుండఁ జూచి సవినయంబుగా "అమ్మా! నీభర్త కేవలము
మానవుఁడు గాఁడు. అతఁడు దేవతామూర్తి. సర్పాకారముతో నుం
డును. నీవీమాట యెవ్వరికిని దెలియనీయవలదు" అని చెప్పెను.
భోగవతి యామాట విని "సాధారణముగా మానవమానవతులకు
మానవులే భర్తలగుదురు. నాపుణ్యవశంబున నాకు దేవమూర్తి
స్వామి యయ్యెను" అని పరమానందముతోఁ బలికెను. అప్పుడు
దాసి మరలివచ్చి యాసర్పకుమారునకును, రాజునకును, రాణికిని
భోగవతిమనస్సంతుష్టినిగూర్చి యెఱింగించెను. రాజంతయు నాలించి
కర్మగతింగూర్చి తలంచుకొని విచారింపఁదొడంగెను.

ఇట్లు కొంతకాలము గడచినతరువాత నొకనాఁడు భోగవతి
తనప్రాణసఖిం గాంచి "చెలీ! నావయసంతయును నిరర్థకముగాఁ గడ
చిపోవుచున్నది. నానాథు నొకసారి చూపింపవా?" అనియెను. సఖి
యినుకులవిచారించియు దనహృదయంబు నెఱుకపడనీయక యాభోగవతిని

కొంటఁబెట్టుకొనిపోయి యతిభీషణంబగు నాసర్పగృహంబును బ్రవేశించి యందున్న నాగేశ్వరుని దర్శింపఁజేసెను. అరమణీమణి యానిర్జనస్థానంబున సుగంధకుసుమశయ్యపై శయనించియున్న సర్పాకారుండగు స్వామిం గాంచి కృతాంజలియై మృదుమధురస్వరంబున ‘‘నాథా! నేను దేవతల్పనైతిని. నీచే నిట్లనుగ్రహింపఁబడి నేను ధన్యనైతిని.’’ అని పలుకుచు నాతనిపర్యంకంబుఁ జేరి యాసర్పమును సర్పభావముచేతనే యనేకప్రకారంబుల నుపలాలించి సంతృప్తిం గూర్పఁదొడంగెను. అట్లాడామె గీతవాద్యంబులచేతను, అంగసంగమంబులచేతను నాథుండగు నాసర్పకుమారునితో నతివిలాసముగ విహరింపఁదొడంగెను. సుగంధకుసుమంబుల నర్పించియు, నమృతపానీయాదుల నర్పించియు నాతని సంతృప్తుం గావించుచుండెను. ఆభోగవతి యట్లు విహరించుచుండఁ నామె ప్రసాదంబువలన నానాగకుమారునకుఁ బూర్వజ్ఞానం బుదయించెను.

అట్లు దైవకృతంబగుసమస్తవృత్తాంతము నాతనికి బోధమగుటయు నాసర్పకుమారుం డారాత్రి యేకాంతముగా భోగవతింగూర్చి ‘‘ప్రియా! నీవు రాజకుమారివయ్యును భీకరాకారుండ నగునన్నుఁ జూచి యేల భయపడుట లేదు?’’ అని ప్రశ్నించెను. అప్పుడు భోగవతి ‘‘ఆత్మేశ్వరా! దైవవిహితంబులగు సంఘటనములఁ దప్పించుకొనుట యెవ్వరితరము? విశేషించి పతియే సతులకుఁ బరమగతి గదా!’’ అనియెను. ఆమాటకు నాగేశ్వరుండు సంతుష్టుండై మందహాసంబు చేయుచు ‘‘దేవీ! నీకు నాయెడలం గలభక్తికి నేను సంతుష్టుండ నైతిని. నీకేమి గావలయునో కోరుకొనుము. ఓతన్వంగీ! నీప్రసాదంబుచే నాకుఁ బూర్వస్మృతి గలిగినది. పూర్వము నేను దేవదేవుం డగుపినాకపాణిచే శపింపఁబడితిని. శేషపుత్రుండ నగునేను మహాదేవునకుఁ గరాలంకార

మై యుంటిని. అప్పుడు నీవే నాకు భార్యవు. ఒకప్పు డీశ్వరుం డుమాదేవితో సరససల్లాపంబులాడుచు నామె వచనంబులకుఁ బ్రీతుండై బిగ్గరగా నవ్వుచుండెను. ఆతనిసన్నిధానమునం దున్న నేనును నిస్సంశయముగా హసింపనారంభించితిని. అది చూచి శంభుండు కుపితుండై నన్ను మానవగర్భంబున సర్పజన్మంబు గాంచునట్లు శపించెను. అందువలన నీవును నాకొఱకు మానవివై జనించితివి. కాని నీకుఁ బూర్వస్మృతి యున్నది. మహేశ్వరుండు నన్నుశపించినప్పుడు నేనును నీవును గలసి యద్దేవుని క్షమాప్రార్థనంబు గావించుటయు నాతండు ప్రసన్నుండై "నీవు నీపత్నితోఁగలసి గౌతమీతీరంబున నన్నారాధింపుము. అప్పుడు నీవు నీభార్యసాహాయ్యంబువలన శాపవిముక్తుండవయ్యెదవు" అని యనుగ్రహించెను. ఓశుభాననా! అందువలననే నేనిట్లు సర్పాకృతినై జనించితిని. ఇప్పుడు నన్ను నీవు గౌతమీతీరంబునకుఁ దీసికొనిపోయి నాతోఁగూడ శివపూజ గావింపుము. ఈరీతిగాఁ జేసినచో నేను శాపముక్తుండ నగుదును. తరువాత మనమిరువురమును శివపదలాభంబు నందఁగలము. ప్రియా! ఈజగంబునందలి జీవుల కందఱకును శివుఁడే యేకమాత్రశరణ్యుఁడు గదా!" అని చెప్పెను.

భర్తృవచనంబు లాలించి భోగవతీదేవి యీవృత్తాంతమంతయు నత్తమామల కెఱింగించి వారియనుమతిం గాంచి తననాథుని గౌతమీతటంబునకుం దీసికొనిపోయి యాపావనజలంబుల నవగాహనంబు గావించి పతితోఁగలసి శివపూజం గావింప నారంభించెను. అప్పుడు భగవానుం డగుశివుండు ప్రసన్నుండై యానాగేశ్వరునకు దివ్యరూపంబును బ్రసాదించెను. సర్పకుమారుండును మనోహరరూపధారణంబు గావించి సతీసహితంబుగా జననీజనకుల చెంతకుం జని

నమస్కారంబు గావించి తమశివలోకగమనంబునకు వారియనుమతిం గోరుటయు మహామతియగుశూరసేనభూపతి యంతయు నెఱింగినవాఁడై ||వత్సా! నీవే మా కేకపుత్రుఁడవు. ఈరాజ్యమంతయు నీయది. కావున నీవింద్రైల్లవిధంబుల రాజభోగంబు లనుభవించుచు బహుపుత్రవంతుండై మద్వంశము నభివృద్ధిగావించి తల్లిదండ్రులమగుమేము పరలోకంబున కరిగినతరువాత శివపురంబునకుఁ బోవచ్చును. కుమారా! మాయభీష్టంబుదీర్చి కొంతకాలంబు మాపుత్రుండవై విహరించి మాకన్నులపండువు చేయుము" అని సరితిశయప్రేమపూర్వకంబుగ వచియించెను.

నాగేశ్వరుండును బితృవచనంబుల కంగీకరించి కమనీయాకారుండై జననీజనకులపరమాదరంబు గాంచుచు రాజ్యపాలనభారంబు వహించి పుత్రవంతుండై పితరులయనంతరంబునఁ బుత్రులకుమహీరాజ్యంబును భాగించి యొసంగి కొంతకాలంబు వానప్రస్థాశ్రమంబుస్వీకరించి పిమ్మటఁ గళత్రసహితుండై శివపురంబుఁ జేరుకొనియెను. అప్పటినుండియు నాతీర్థము నాగతీర్థంబని ప్రసిద్ధి గాంచెను. అచ్చటనే భోగవతీదేవి నాగేశ్వరునిఁ బ్రతిష్ఠించెను. ఆతీర్థంబునందలి స్నానదానాదులు సకలయజ్ఞఫలదాయకంబులు.

— మాతృతీర్థము —

జగద్విఖ్యాతం బగుమాతృతీర్థము మానవులకు సర్వసిద్ధిప్రదమైనది. ఆతీర్థస్మరణమాత్రంబున సకలజీవులకును మనసాపశాంతియగును. పూర్వకాలంబున నతిభీషణంబగు దేవ సురయుద్ధము సంప్రాప్తంబయ్యెను. ఆసమరంబునందు దమను లసురవీరులను జయింపఁజాలఁపోయిరి. అప్పుడు బ్రహ్మాదేవుండు సురసమూహంబుగా శూలపాణిసన్ని

ధికిం బోయి కృతాంజలిపుటుండై ''దేవదేవా! మున్ను సురాసురులు గలసి సముద్రమథనంబు గావించినప్పుడందు ముందుగాఁ గాలకూటం బుదయించెను. దానిని నీవుగాక యెవ్వరు ధరింపఁగలిగిరి? మన్మథుండు కుసుమధన్వియై కుసుమశరంబులచేఁ ద్రిభువనంబులను జయించి మించిన యోధుఁడు. అట్టివాఁడు సురాసురవంద్యుండవగు నీపై శరసంధానంబు గావించినంతనే వినాశంబు నందెను. ఓస్మరహరా! క్షీరసాగరమువం దుదయించినయమృతమును దేవతల కనుగ్రహించి నీవు హాలాహలంబును గంఠంబువం దాల్చియుంటివి. ఓనీలకంఠా! అంతటి సమస్తాలగుప్రభావులు నీకంటె నెవ్వరున్నారు? అట్టిత్రిభువనేశ్వరుండవగు నీవ సురవిజితులగు నమరులనుద్ధరింపవలయును'' అని ప్రార్థించెను.

భగవానుండగు శూలపాణి పద్మాసనుని స్తోత్రంబునకుఁ బ్రసన్నుండై ''ఓదేవతలారా! మీయభీష్టవరప్రార్థనంబు గావింపుఁడు'' అని యనుగ్రహించెను. అప్పుడు దేవతలు సంతుష్టులై ''ఓవృషభధ్వజా! దానవులవలన మాకతివిషమసంకటంబు సంప్రాప్తించినది. నీవు మాకుసహాయుండవై వచ్చి దురాత్ములగు నయ్యసురుల నిర్జింపవలయును. మమ్ము రక్షింపవలయును. మేము నీమూలముననే దిక్కుగలవారమైతిమి. నీవు మాకు కారణమిత్రుండవు గాకయున్నచో నార్తులమగుమాకన్యగతి యేమున్నది?'' అని ప్రార్థించుటయు మహాదేవుండు కరుణించి దేవతలతోఁ గలసి యసురదళంబులు విడిసియున్నచోటికిం బోయి వారితో నతిఘోరరణంబు గావించెను.

ఆసంగరంబున శంకరుండు శ్రాంతుండై భైమోరూపంబును ధరియించెను. ఆతనిలలాటఫలకమునుండి స్వేదబిందువులు నిపతితంబులగుచుండెను. ఇట్లాతఁడు తామసీమూర్తిం దాల్చి దైత్యసంహారంబు చేయందొడంగెను. అసురవీరులా భయంకరాకారము గాంచి యాత

నితోఁ రణంబు చేయఁజాలక మేరుపృష్ఠంబునుండి భూతలంబునకుఁ బలాయితులై పోయిరి. ఈశ్వరుండును వారిని దరిమితరిమి కొట్టుచు వెంబడించుటచే వారు భూమండలమంతటను బరిభ్రమింప దొడంగిరి. కాని శూలపాణిమాత్రము కోపావేశముచే వారిని వెంబడించి తంపుచునే యుండెను. అట్లు మహారణంబు గావించుచుండఁగా నిందుమౌళి లలాటమునుండి ఘర్మబిందువులు జారుచునే యుండెను. అట్లా దేవుని స్వేదబిందువులు పడినచోటునందెల్ల మాతృగణంబు లుద్భూతంబు లగుచుండెను. అమ్మాతృగణంబులందఱును గలసి మేమీరాక్షసులను భక్షించెద మని శంకరునిం గూర్చి ప్రార్థించిరి. భగవానుం డగురుద్రుండు వారింగాంచి "ఈదానవులు స్వర్గమునుండి భూతలంబునకును, అటనుండి రసాతలంబునకును బరుగులెత్తుచున్నారు. వారెచ్చటికిఁ బోయిన నచ్చటికి మీరును బోయి యారాత్రికులను వధింపుఁడు! ఇప్పు డయ్యసురులు నాభయంబుచే రసాతలంబున దాఁగియున్నారు. మీరును వారిననుసరించి రసాతలంబునకరుగుఁడు!" అని యాజ్ఞాపించెను.

మాతృగణంబు లప్పుడు భూతలంబును భేదించుకొని దైత్యవీరులు దాఁగియున్న రసాతలంబునఁ బ్రవేశించి యయ్యసురులపయింబడి మహాసంగ్రామంబుగావించి యతిభీషణాకారంబులతో వారినందఱను వధించి మరల దేవత లున్నచోటికేతెంచి విజయవార్త దెలియఁ జేసిరి. మాతృగణంబు లట్లు మరలివచ్చునంతవఱకును దేవతలా గౌతమీతీరంబుననే నిలిచియుండిరి. మాతృగణంబుల ప్రస్థానంబును, సురగణంబుల ప్రతిష్ఠానంబును గాంచినయాక్షేత్రము ప్రతిష్ఠానకనామంబునఁ బ్రసిద్ధం బయ్యెను. మాతృగణంబులు జనించిన ప్రదేశంబు లన్నియు మాతృతీర్థంబు లయ్యెను. ఆతీర్థంబు లన్నిటియందును రసాతలంబువఱకును భూబిలంబులు విరాజిల్లుచుండెను. అప్పుడు దేవతలంత

లను మాతృగణంబులకు శివునివలెనే మీరును లోకమువారిచేఁ బూజింపఁబడుదురుగాక యని వరంబుల నొసంగి యంతర్హితు లైరి. మాతృగణంబు లచ్చటనే ప్రతిష్ఠితంబు లై యుండెను. ఆమాతృదేవీ మూర్తులు విరాజిల్లుచుండు స్థానంబు లన్నియును మాతృతీర్థంబు లయ్యెను.

ఆసకలతీర్థంబులును సురసేవ్యంబులే యనుచుండ నిఁక మానవులమాట చెప్పనేల ? అందలిస్నానదానాదులును, తర్పణంబులును గూడ నక్షయఫలప్రదంబు లగునని మహాదేవుం డానతిచ్చెను. ఈమాతృతీర్థవృత్తాంతమును స్మరించువారును, పఠించువారును, ఆకర్ణించువారునుగూడ నాయురారోగ్యసుఖభోగంబులం గాంచఁగలరు.

—॥ బ్రహ్మతీర్థము ॥—

దేవసుర్లభంబగుబ్రహ్మతీర్థము మానవగణంబులకు భోగమోక్షప్రదమైనది పూర్వకథయందు వర్ణింపఁబడినట్లుగా దానవసేనలు రసాతలంబునకుఁ బలాయితంబులగుచుండ మాతృగణంబులు భీషణాకారములతో వారిని వెంబడించుచుండిరి. దేవతలందఱును గౌతమీతటంబున నిలిచి యుండిరి. అప్పుడు గర్దభాకృతిం గాంచిన యతిభీషణంబగు బ్రహ్మదేవునిపంచమవక్త్రము మేఘగంభీరంబగునుచ్చైస్స్వరముతో "ఓదైత్యవీరులారా ! దానవసైనికులారా ! మీరేల భయపడి యేలపాఱిపోయెదరు ? మీ కెంతమాత్రమును నపాయము లేదు. శీఘ్రముగా మరలిరండు ! నేనిసకలదేవతలను క్షణములో భక్షించివైచెదను." అని హెచ్చరించుచు దేవతలను భక్షించుటకుఁ బ్రయత్నింపఁ దొడంగెను.

అప్పుడు విబుధవరులందఱును భయభ్రాంతులై విష్ణుదేవునిం గూర్చి ‘‘ఓజగన్నాథా! మమ్ము రక్షింపుము! మావినాశంబున కుద్యుక్తం బైనయీబ్రహ్మశిరంబును ఖండింపుము! అని ప్రార్థింప నారంభించిరి. అప్పుడు విష్ణుదేవుండు వారికి సాక్షాత్కరించి ‘‘ఓయమరశేఖరులారా! నేనీచక్రంబుచే సరసిజాసనునివక్త్రంబును భేదింపఁగలను. కాని యట్లు విచ్ఛిన్నంబయ్యు నాతని వదనంబు సకలలోకసంహారంబు చేయఁగలదు. కావున నే నొకయుపాయంబు చెప్పెదను వినుండు. త్రిలోచనుం డొక్కఁడే యీబ్రహ్మశిరచ్ఛేదనంబున కర్హుఁడు. అతఁడే దీనిని ధరించుటకు సమర్థుఁడు’’ అని బోధించుటయు నిర్జరులందఱును నిశ్చలచిత్తంబులతో శివస్తోత్రంబులను బఠింప నారంభించిరి.

అంతశివుం డమరగీతంబులకు సంతృప్తుండై వారికి సాక్షాత్కరించి ‘‘సురవరులారా! నేనీబ్రహ్మదేవుని యతిభీషణం బగుపాపశిరంబును నఖంబులచేఁగాని, శస్త్రంబులచేఁగాని ఖండింతును గాని దాని నెచ్చటఁ బాఱవేయవలయునో తోఁచుటలేదు’’ అని చెప్పుచుండఁగా భూదేవి ‘‘ఓదేవా! నేనీశిరంబును మోయఁజాలను. ఆశిరఃపతనంబువలన నేను రసాతలంబుకంటె నధోలోకంబునకుఁ గ్రుంగిపోవలసినదాన నగుదును’’ అని భయసంభ్రమంబులతో విన్నవించెను. తరువాత సముద్రుండును భీతుండై ‘‘మహాదేవా! నేనైనను దీని భరింపఁజాలను. దీనిని నాయందుఁ బాఱవైచినంతమాత్రముననే నేను శుష్కీభూతుండ నైపోవుదును.’’ అని మనవి చేసెను. అప్పుడు సకలదేవతలు నేకవాక్యముగా ‘‘శంకరా! భక్తవశంకరా! లోకానుగ్రహంబుచే నీవే యాశిరంబును ధరింపవలయును’’ అని ప్రార్థించిరి.

ఈమస్తకంబు ఖండింపకున్న లోకవినాశంబు చేయక మాన

దు. ఖండించినను దీనివలన జగద్వినాశమే కలుగునట్లున్నది." అని యాలోచించి శివుం డాశిరంబును నఖంబులచే ద్రుంచివైచి తనకరంబు నందే నిలుపుకొనియెను. అమ్మహాదేవునిదుష్కరకార్యంబును గాంచి యమరులందఱు నాగౌతమీతటంబున నిశ్చలభక్తిభావంబులతో ననే కవిధంబుల నంబికానాథుని బ్రస్తుతించుచు "ఓ దేవా! అతిభీషణం బగు నీబ్రహ్మశిరంబు మాకు మృత్యుముఖంబై మమ్మెల్లరను గబళింప నుద్యుక్తంబై యుండ నీవు మాయెడలఁ గరుణాళుండవై సూచీముఖం బగునఖాగ్రంబున దాని జిదిమివైచి యెందుఁ బడవైచినను నపాయంబ గునని భావించి నీవే కరంబునం దాల్చి మమ్మును లోకంబులను రక్షిం చితివి. నీభూతదయ యసాధారణమైనది" అని మహాదేవునిఁ గీర్తిం చిరి.

అప్పటినుండియు నాతీర్థంబునకు బ్రహ్మతీర్థంబని పేరు గలి గెను. చతుర్ముఖబ్రహ్మమూర్తి యిప్పటికి నందు విరాజిల్లుచున్నది. అబ్రహ్మశిరంబును దర్శించినంతమాత్రమున బ్రహ్మపదప్రాప్తి యగు ను. మఱియు బ్రహ్మశిరచ్ఛేదంబు గావించినస్థానము రుద్రతీర్థమ య్యెను. ఆతీర్థమునందే సర్వదేవతాస్వరూపుఁడగు దివాకరుఁడును విరా జిల్లుచుండును. ఈరెండుతీర్థంబులునుగూడ సూర్యనామంబు గాంచి సకలయజ్ఞఫలప్రదంబులై యున్నవి. ఇచ్చట స్నానం బాచరించి సూ ర్యనారాయణుని సందర్శించువారికిఁ బునర్జన్మంబు గలుగదు. మహాదే వుండు బ్రహ్మదేవుని పంచమశిరంబు నిట్లు ఖండించి దాని నవిముక్త క్షేత్రంబున స్థాపించెను. గౌతమీతటంబున బ్రహ్మతీర్థంబునందు బ్రహ్మశిరస్థానమాత్రంబు దర్శించి యవిముక్తక్షేత్రంబున శివప్రతిష్ఠి తం బగు బ్రహ్మకపాలముం గాంచువారు బ్రహ్మహంతకు లైనను పవిత్రు లగుదురు.

— అవిఘ్నతీర్థము —

అవిఘ్నతీర్థము సర్వవిఘ్నవినాశకమైనది. ఒకప్పుడు గౌతమీనది కుత్తరతీరంబున దేవయజ్ఞంబు ప్రారంభింపఁబడి విఘ్నదోషంబులచే సంపూర్ణంబు గాక యుండెను. అప్పుడు దేవతలందఱును బ్రహ్మదేవునిపాలికిం బోయి సర్వవృత్తాంతమును నివేదించిరి. బ్రహ్మదేవుం డించుకసేపు ధ్యానంబు గావించి “ఓసురవరులారా! వినాయకుండు గావించువిఘ్నంబులవలన మీయజ్ఞంబు పూర్తి గాక యున్నది. కావున మీరందఱును గలసి యాదిదేవుం డగు వినాయకునిఁ బ్రార్థింపుఁడు” అని బోధించెను. దేవతలట్లే చేయుదుమని విన్నవించి మరలఁ గౌతమీతీరంబున కేతెంచి గోదావరీజలంబులయం దవగాహనంబులు చేసి నిర్మలచిత్తులై భక్తిపూర్వకంబుగా “సమస్తకార్యంబుల కధీశ్వరుండును, బ్రహ్మవిష్ణుప్రముఖనిఖిలదేవగణంబులకును సర్వదావంద్యుండును, పూజ్యుండును, చింతనీయుండును నగువిఘ్ననాయకుండు మాకు శరణ్యుండగుఁగాక! వినాయకునింబోలి మఱియే దేవతలును గూడ నభీష్టప్రదులు గాఁజాలరు. ఇట్టిదృఢనిశ్చయముతోనే త్రిపురవినాశంబుకొఱకుఁ ద్రిపురాంతకుండును వినాయకుని ముందుగఁ బూజించి యుండెను. అట్టియంబికానందనుండు మాయజ్ఞంబును నిర్విఘ్నముగఁ గొనసాగించుఁగాక! ఎవ్వని ధ్యానించుటచే సకలజీవాభిమతంబులును సిద్ధించునో, ఎవ్వఁడు దేవదేవియగుభవానిసంకల్పమాత్రంబుననే జన్మించెనో, ఎవ్వనియుదయంబువలన చరాచరప్రపంచమంతయును మహానందముం గాంచెనో, కృతార్థులగుదేవతలందఱు నేకవాక్యముగా జననసమయంబునందే యెవ్వనికి విఘ్నేశ్వరుం డని నామకరణంబు గావించిరో, ఎవ్వఁడు తల్లియొడియందుండి స్తనము వలదని వారించుచున్నను వినోదముకొఱకు బాలచంద్రుని బలవంతముగా శివజటాజూటము

ధ్యంబుఁ గప్పియుంచునో, ఎవ్వఁడు తృప్తుండయ్యును, సోదరమాత్స ర్యంబువలనఁ దల్లిని విడువక స్తన్యపానంబు గావించుచుండునో, నీవు లంబోదరుండ వగుమని శివుం డెవ్వనికి నామకరణంబు గావించి యుం డెనో, ఎవ్వఁడు నూపురారవంబు చెలంగ నతిలోకవినోదంబుగా నృ త్యంబు చేయుటం జూచి సురగణపరివేష్టితుండగు శంకరుండు సంతు ష్టుండై యెవ్వనికి గణాధిపత్యంబు నొసంగి యభిషేకంబు గావించెనో, ఏకకరంబున విఘ్నపాశంబును, మఱియొకభుజంబునఁ గుఠారమును ధరించి యెవ్వఁడు తన్నుఁ బూజింపనితల్లిదండ్రులకైనను విఘ్నంబుల నాపాదించుచుండునో యట్టివిఘ్నేశ్వరునితో సమానులగు దేవత లెవ్వ రున్నారు? ధర్మార్థకామకర్మంబులయందు సర్వపూజ్యుండును, దేవా సురులకు నిత్యారాధ్యుండును, సఫలారాధితుండును, పూర్వపూజ్యుం డు నగువినాయకునకు మానమస్కారము. స్వతంత్రుండును, సమ ర్థుండును, అతిగర్వితుండును, భ్రాతృప్రియుండును, మూషకవాహ నుండును, సర్వఫలదాయకుండును, నగుదేవుఁడు మాకు వందనీయుఁ డగుఁగాక! సరసనృత్యగీతవిశారదుండును, వివిధవినోదంబులచేఁ దల్లి కానందంబుఁ గూర్చువాఁడును, సంతుష్టుండు నగుగణేశ్వరుఁడు మాకు రక్షకుండగుఁగాక! దేవప్రియుండును, అసురవైరియు, పితృభక్తుండును సర్వసమృద్ధిశాలియు నగుగణపతిని మేమాశ్రయించెదము. ఎవ్వఁడు తండ్రిచేఁ బూజితుండై నిర్విఘ్నంబుగ నాతనికిఁ ద్రిపురవిజయంబును జేకూర్చెనో, యట్టివిఘ్ననాయకునకు మావందనములు." అని యనేక విధంబుల వినాయకునిఁ బ్రార్థింపఁ దొడంగిరి.

గణనాథుండును వారిసన్నుతులకు సంతుష్టుండై "ఓనిర్జర ప్రవరులారా! నాప్రసాదంబుచే మీయజ్ఞంబు నిరంతరాయముగ సంపన్నం బగుఁగాక! మీరు నన్నుఁగూర్చి కావించినయీస్తోత్రమును

నియతవ్రతులై నిశ్చలభక్తిభావంబునఁ బఠించువారికి దారిద్ర్యాది దుఃఖంబులు లేకుండుఁగాక! ఈక్షేత్రంబున భక్తిశ్రద్ధలతో స్నానదానంబులు గావించువారికి నిశ్చయంబుగా సర్వకార్యసిద్ధి కాఁగలదు'' అని యనుగ్రహించుటయు సమకాలమునందే దేవతలందఱును ''తథాస్తు'' అని యేకగ్రీవముగా నుచ్చరించిరి. తరువాత వారందఱును యజ్ఞపరిసమాప్తి గావించుకొని స్వధామంబులకుం జనిరి. అప్పటినుండియు నాక్షేత్రమున కవిఘ్నతీర్థం బను నామంబు గలిగెను. అది సర్వకామప్రదంబును, సర్వవిఘ్నవినాశకంబు నైనది.

—॥ శేషతీర్థము.॥—

లోకవిఖ్యాతం బగు శేషతీర్థము సర్వాభీష్టదాయకమైనది. పూర్వకాలంబున శేషుండు రసాతలంబునకంతకును బ్రభుండై పన్నగకులంబునంతను బరిపాలించుచుండెను. కాని కొంతకాలంబునకు దైత్యదానవులందుఁ బ్రవేశించి యాతని విదూరితునిం గావించిరి. అప్పుడు సర్పనాయకుండు విహ్వలుండై బ్రహ్మదేవుని చెంతకుం బోయి ''దేవా! నీవు మాకును దానవులకునుగూడ రసాతలమును దానము చేసితివి. ఇప్పు డారాక్షసులు ప్రబలులై మాకందుఁ దావులేకుండఁ జేయుచున్నారు. కావున మేమిప్పుడు నీశరణంబుగోరి వచ్చితిమి. నీవే మాజీవనంబున కుపాయంబు చూపవలయును'' అని ప్రార్థించుటయుఁ బద్మగర్భుండు ''ఓయురగేంద్రా! నీవు గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యచ్చటఁ బరమేశ్వరునిఁ బ్రార్థించినచో నీమనోరథసిద్ధి కాఁగలదు. ఆతనికంటె నభీష్టప్రదాత త్రిలోకంబులయం దెవ్వరును లేరు'' అని యానతిచ్చెను.

అంత ననంతుండు గౌతమిం జేరి యందు స్నానంబు గావించి

గంగాధరునుద్దేశించి "ఓమహాదేవా! నీవు త్రిలోకనాథుండవు. దక్ష యజ్ఞధ్వంసకుండవు. ఆదికర్తవు. ఈవిశ్వంబంతయును నీస్వరూపము. సహస్రశీర్షుండవు, సర్వసంహారకుండవు, సోమసూర్యాగ్నిజలస్వరూపుఁడవు; సర్వస్వరూపుఁడవు, సర్వేశ్వరుఁడవు నగునీకుఁ బునఃపునః ప్రణామంబు లాచరించుచున్నాను." అని స్తోత్రంబు గావించుచు నచ్చటఁ బరమేశ్వరు నుద్దేశించి హోమంబులం గావించెను. అయ్యగ్ని కుండము సర్వదా ప్రజ్వరిల్లుచుండును. అందుచే నచ్చటిజలంబులు నిత్యోష్ణంబులై యుండును.

మహేశ్వరుం డాతనిభక్తికి సంతుష్టుండై యానాగేశ్వరునకు రసాతలరాజ్యంబును బ్రసాదించెను. శేషుండును గృతార్థుండై శంకరుని యనుజ్ఞంగాంచి రసాతలంబుఁ జేరి యచ్చట సుఖంబుగ నుండెను. అప్పటినుండియు నాతీర్థము శేషతీర్థంబయ్యెను. అది సర్వకామప్రదంబును, బవిత్రంబును, రోగదారిద్ర్యహరంబునై విరాజిల్లుచుండును. అచ్చటసుస్నాతు లగువారి కాయురారోగ్యభాగ్యంబులు సిద్ధించును. ఈచరిత్రశ్రవణపఠనాదులు భుక్తిముక్తిప్రదాయకంబులు. అచ్చట శేషేశ్వరుండు ప్రతిష్ఠితుండై యున్నాఁడు. ఆప్రదేశంబున గౌతమికి నువంకలను రెండువేలనూఱుతీర్థంబులు గలవు. అవియన్నియును సర్వకామదాయకంబులు.

—♦ బడబానలతీర్థము ♦—

బడబానలతీర్థంబున మహానలేశ్వరుండు ప్రతిష్ఠితుండై యుండెను. అందు బడబానది ప్రవహించుచుండును. ఈతీర్థము జరామృత్యునివారకమైనది. పూర్వము నైమిశారణ్యంబున మహర్షులొక దీర్ఘసత్రము ప్రారంభించిరి. అయ్యజ్ఞంబునందు ఋషులు మృత్యువును

శమిత్రపదంబున నియోగించిరి. ఆదీర్ఘయజ్ఞంబునందు మృత్యువు సవ
నకార్యనియుక్తుడై యుండుటచే జరాచరప్రపంచమునందుఁ బశువు
లుదక్క మఱియెవ్వరును మృతులు గాకుండిరి. మానవులందఱు నమ
రులైపోయిరి. అప్పుడు స్వర్గము శూన్యంబై మర్త్యలోకము జనసం
కుల మగుచుండెను. మృత్యువిట్లు జీవహత్యయం దుపేక్షం జూపుచుం
డుటవలన దేవతలు రాక్షసులనుద్దేశించి " మీరుపోయి మహర్షులయ
జ్ఞమును ధ్వంసము చేయుఁడు " అని చెప్పిరి. ఆమాటలు విని రాక్ష
సులు " యజ్ఞధ్వంసంబుగావించుటవలన మాకేమిలాభము ! నిష్కార
ణంబుగా నిష్ఫలంబుగాఁ గార్యారంభంబు గావించునవివేకు లెవ్వరుం
దురు ? " అని ప్రశ్నించుటయు నమరులు మీకు యజ్ఞార్థభాగంబు
లభింపఁగలదని చెప్పిరి.

అప్పుడు రాక్షసులందఱు నందుల కంగీకరించి యజ్ఞవినాశార్థం
బుగా నైమిశవనంబునకుం జనిరి. ఋషులీవృత్తాంతమంతయుం దెలిసి
కొని మృత్యువుం గాంచి " ఓమృత్యువా ! రాక్షసులు యజ్ఞవినా
శంబు గావింపవచ్చుచున్నారు. ఇప్పుడు మేమేమి చేయవలయును ? "
అని ప్రశ్నించి మృత్యువు చెప్పినయుపాయంబు ననుసరించి వారందఱు
నవ్వనంబును బరిత్యజించి యజ్ఞపరికరణంబులన్నియు నచ్చటనే విడిచి
యగ్నిమాత్రము గైకొని గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యచ్చట
స్నానంబులు గావించి మఖసంరక్షణార్థమై మహాదేవు నారాధించి
యంజలిబద్ధులై " లీలామాత్రంబుగ నీవిశ్వంబును సృష్టించినవాఁడును,
భువనత్రయంబునకు విధాతయు, విశ్వమూర్తియు, సదసద్విగ్రహుం
డును, పరమపురుషుండు నగు సోమేశ్వరుండు మాకు శరణ్యుం డగుఁ
గాక ! " అని ప్రార్థింపఁదొడంగిరి. అప్పుడు మృత్యువు " ఓదేవా !
నీయిచ్ఛామాత్రంబున జగదుత్పత్తిపాలనలయంబులఁ గావించుచుందువు.

త్రిదశపతీ! శంకరా! నీవు మాకు రక్షకుండ వగుము. మహాకాయుం డవు, మహానలుండవు, మహానీలుండవు, మహామూర్తిధరుండవు నగు నో మహేశ్వరా! మమ్ము రక్షింపుము!" అని ప్రార్థించుటయు భగ వానుండు ప్రసన్నుండై వరప్రార్థనంబుగావింపుమని యనుగ్రహించెను.

మృత్యువు పరమానందముతో "మహాదేవా! మాయజ్ఞంబు నకు రాక్షసులవలన మహాభయంబు వాటిల్లినది. ఈయజ్ఞంబు సంప న్నంబుగావలయును నీవు మమ్ములను మఖంబునుగూడ సంరక్షింపవల యును" అని ప్రార్థించెను. శంకరుండట్లే యని యనుగ్రహించెను. ఇట్లు మృత్యుసాహాయ్యముచే మహర్షులయ్యజ్ఞంబును బూర్తిగావిం చిరి. అప్పుడమరులు హవిర్భాగంబులకై క్రమక్రమంబుగ నేతెంచు టయు మృత్యువు వారింగాంచి "మీరు మాయజ్ఞంబును విధ్వస్తంబు గావించుటకై రాక్షసులను బ్రేరేపించితిరి. హవిర్భాగహారులయ్యును మీరిట్టియకార్యంబు గావించితిరి కావున నింతటినుండి మీకు రాక్ష సులు శత్రువు లయ్యెదరుగాక!" అని శపించెను. అప్పటినుండియు నసురు లమరుల కహితులైరి.

ఆసమయంబున మహర్షులు మృత్యువునెడలఁ బ్రీతులై బడబ యనుకృత్య నాతనికి భార్యగాఁ జేసి యామెకు మంగళస్నానంబు గావించిరి. ఆయభిషేకజలము ప్రవహించి బడబానది యయ్యెను. ఆస్థానంబునందు మృత్యు వొకశివలింగమును బ్రతిష్ఠించెను. ఆలింగము మహానీలనామంబున విఖ్యాతం బయ్యెను. అప్పటినుండియు నాతీర్థము నకు బడబాసంగమనామంబు గలిగెను. మహావలేశ్వరుండు వెలసియు న్నయాక్షేత్రము భుక్తిముక్తిప్రదమైనది. ఆక్షేత్రంబునందు గౌతమీ యుభయతీరంబులను సర్వకామదంబులగు సహస్రతీర్థంబులు గలవు. అని యన్నియును స్మరణమాత్రంబుననే సకలపాపములను నశింపఁ జేయును.

— ఆత్మతీర్థము —

జ్ఞానేశ్వరక్షేత్ర మగు నాత్మతీర్థము భోగమోక్షదాయకమైనది. అత్రినందనుం డగు దత్తాత్రేయుండు సర్వజ్ఞుండును, శర్వభక్తుండునై యుండెను. అతఁ డొకనాఁడు తండ్రి చెంతకుం బోయి ప్రణామం బాచరించి " ఓబ్రహ్మవిద్వరా ! నాకు బ్రహ్మజ్ఞానంబు గావలయును. అందుకొఱకు నేనెచ్చటికిఁ బోవలయునో, యెవ్వరినాశ్రయింపవలయునో యెఱింగింపవలయును " అని ప్రార్థించుటయు నత్రిమునీంద్రుండించుక యాలోచించి " కుమారా ! నీవు గౌతమీతీరంబునకుం బోయి మహాదేవు నారాధింపుము. ఆతండు ప్రీతుండైనచో నీకు జ్ఞానలాభంబు చేయఁగలఁడు." అని బోధించెను.

దత్తాత్రేయుండు పితృవచనానుసారంబుగా గౌతమికిం బోయి యందుఁ గృతస్నానుండై భక్తిభావంబునఁ గృతాంజలియై శంకరునుద్దేశించి " ఓసోమనాథా ! నేను దైవవశంబున మోహాంధుండనై సంసారకూపంబున భవదుఃఖపంకనిమగ్నుండనై యుంటిని. మఱియు నజ్ఞానాంధకారాచ్ఛన్నుండనై శ్రేయోమార్గముం గనుఁగొనఁజాలకుంటిని. పాపంబులను శూలపుఁబోటులచేతను, సంకల్పంబులను కత్తివేటులచేతను నిరంతరమును బీడితుండనై, భీషణంబులగు పంచేంద్రియంబుల తీవ్రతాపంబునఁ బ్రతప్తుండనై యతిశ్రాంతుండనై యున్న నన్ను రక్షింపుము. భీకరదారిద్ర్యపీడనంబునను, దారుణరోగానలతాపంబునను గృశించి మృత్యుభుజంగమాక్రాంతుండనై నితాంతభీతుండనగు నేనిప్పుడేమి చేయుదును ? స్వామీ ! నీవు జననమరణదుఃఖదూషితుండనై క్షుత్తాపంబుచేతను, దృష్ణచేతను, రజస్తమోగుణంబులచేతను పరిభూతుండనై వివశుండనై యున్న నాయెడలఁ గృపాదృష్టిఁ బ్రసరింపఁజేయుము. దేవా ! కామక్రోధాదిశత్రువులచే విజితుండనై

యున్ననన్నుద్ధరింపుము. ఈజగంబున నెక్కడనైన దుఃఖార్తులగువారి కెవ్వరైన నూఱడించువారు లభింతురు. కాని నాకుమాత్రము నీకంటె రక్షకులును బ్రియవక్తలును గానవచ్చుట లేదు. "నమశ్శివాయ" యను మంత్రమును జపించుభాగ్యము లభించువఱకును గోత్రధమోహాభయదుఃఖములును, అజ్ఞానమును, దారిద్ర్యమును, వ్యాధులును, మృత్యువును గూడ బాధించుచునే యుండును. మహాదేవా! నాకుఁ ధర్మము లేదు. భక్తి లేదు. వివేకము లేదు. దయ లేదు. సర్వవిధముల నతిదీనుండ నగుసేను నీకు రక్షణీయుండను. నాచిత్తకమలంబున నీచరణపద్మంబుల నిలిపి ధ్యానించుటకంటె స్వర్గాధిపత్యముగూడ నాకు వాంఛనీయము గాదు. కావున నాకట్టిభాగ్యమును బ్రసాదింపవలయు నని ప్రార్థించుచున్నాను. నాయభీష్టంబు సఫలంబు గావింపుము. నేను పాపాత్ముండనైనను శరణాగతుండను గావున నాపలుకు లాదరింపుము. శివనామకీర్తనంబులు వినవచ్చుచోటనే నాకు నిత్యనివాసంబు లభించుఁగాక! "ఓగౌరీపతీ! శంకరా! సోమనాథా! విశ్వేశ్వరా! కరుణానిధీ! సర్వాత్మా!" అని పుణ్యపురుషులు స్తోత్రంబులుగావించుదివ్యస్థలంబున నిలిచియుండుట కష్టాలగువారు లోకంబునఁ గొలదిమందిమాత్రమే యుందురు. స్వామీ! నాకట్టిభాగ్యమును బ్రసాదింపుము!" అని ప్రార్థించుటయు శంకరుండు ప్రసన్నుండై వరప్రార్థనంబు గావింపుమని యనుగ్రహించెను.

అత్రినందనుం డందులకుఁ బరమానందభరితుండై "ఓత్రిదశవందితా! నాకాత్మజ్ఞానంబును, భవద్విషయకంబులగు భక్తిముక్తులను బ్రసాదింపుము! ఈతీర్థము సర్వతీర్థంబులయందును బుణ్యతమం బగుఁగాక!" అని ప్రార్థించెను. ఈశ్వరుండు "తథాస్తు" అని యనుగ్రహించి యంతర్హితుండయ్యెను. అప్పటినుండియు నాదివ్యస్థలంబు

నాశ్వత్థతీర్థం బని పండితులు కీర్తించుచుండిరి. అందలి స్నానదానంబులు ముక్తిప్రదంబులు.

—। అశ్వత్థతీర్థము. ।—

పూర్వకాలంబున భగవానుం డగునగస్త్యుండు దేవతాప్రేరణంబున సహస్రమునిజనపరివృతుండై యత్యున్నతంబును, సుధీరంబును, మేరుమార్తాండవిపక్షంబును, శతశృంగవిశిష్టంబును, బహుతరుషండసమాకులంబును, నగశ్రేష్ఠంబునగు వింధ్యపర్వతమును సమీపించి యాపర్వతరంబు నాశీర్వదించి దేవకార్యసిద్ధింగోరి "ఓనగరాజా! నేను తత్త్వజ్ఞులగుమునిగణంబులతోఁ గలసి దక్షిణతీర్థయాత్ర గావించుచున్నాఁడను. నీవు నాకాతిథ్యరూపంబుగా మార్గంబు నొసంగి మరల నేను వచ్చువఱకు నిట్లే యుండవలయును. ఇదియే నాకోరిక." అనుటయు వింధ్యపర్వతం బట్లే యని యంగీకరించెను.

అనంతర మగస్త్యుండు మునిజనసహితంబుగా బ్రయాణంబు గావించి గౌతమీతీరంబుఁ జేరి యచ్చట యజ్ఞదీక్షితుండై యేకవత్సరవ్యాప్తం బగుమఖంబును గావింప నారంభించెను. ఆసమయంబునఁ గైటభతనయులగు నశ్వత్థుండును, పిప్పలుండు ననునిరువురుపాపపురక్కసులు క్రూరులై యాసవనధ్వంసంబు గావించుటకు ఛిద్రాన్వేషణంబు గావించుచుండిరి. అందశ్వత్థుండు వృక్షరూపముం దాల్చి తన్నుఁ జేరినవారినెల్ల భక్షించివైచుచుండెను. పిప్పలుండు బ్రాహ్మణరూపధరుండై సామగానంబు చేయుచు విద్యార్థులై తన్నుఁజేరవచ్చిన శిష్యుల నుదరస్థులం గావించుకొనుచుండెను. ఆకారణముచేతనే యిప్పటికిని బ్రాహ్మణులలో సామగాయకు లగువారు నిర్దయులుగాఁ బరిగణింపఁబడుచున్నారు.

ఆరక్కసులవలనఁ గ్రమక్రమముగా బ్రాహ్మణులందఱు నిట్లు భక్షించుచుండ నటను మునులు గ్రహించి యాగౌతమీదక్షిణతీరంబునఁ దపోనిరతుండై యున్న రవినందనుం డగు శనైశ్చరుని చెంతకుం బోయి రాక్షసకృతంబు లగు దుష్కృతంబుల నెల్ల నాతనికి నివేదించిరి. అప్పుడు సూర్యనందనుండు "ఓ మునిప్రవరులారా! నాతపంబు పూర్తియైన పిమ్మట నేనా రాక్షసులను వినాశంబు గావించెదను. తపస్స్థిత్యైనఁ గాని నాకట్టిసామర్థ్యంబు గలుగదు" అని చెప్పఁటయు మునులాతనికిఁ దమతపోబలంబు నిచ్చెదమని దృఢనిశ్చయులై పలికిరి. అందులకు రవిపుత్రుం డంగీకరించి వారివలనఁ దపోబలసంపన్నుండై బ్రాహ్మణరూపంబు దాల్చి ముందుగా నశ్వత్థాకృతి యగు రాక్షసునొద్దకుం బోయి ప్రదక్షిణంబు గావింపఁదొడంగుటయు నాదానవుం డాతని బ్రాహ్మణమాత్రుండుగనే భావించి మాయారూపంబున గ్రసించివైచెను. శనియు నాతనియుదరంబునఁ బ్రవేశించి యందుఁ గన్నులు విచ్చి యాంత్రంబుల నన్నిటిం గాంచుటయు నాతీవ్రదృక్ప్రసారంబువలన నావృక్షమాక్షణంబుననే భస్మీభూతం బయ్యెను.

ఈవిధముగా సూర్యనందనుం డేకవీరుఁడై పాపనిలయుం డగు నయ్యశ్వత్థరాక్షసుని నిహతుం గావించి దోషాకరుం డగువిప్రరూపదైత్యునియొద్దకుం జని వినయముతోఁ దన్ను శిష్యునిగా గ్రహింపవలయు నని యర్థించెను. అట్లే యని దారుణచరిత్రుం డగు నాపిప్పలదైత్యుం డంగీకరించి పాఠంబు చెప్పుచు నాతని సామాన్యబ్రాహ్మణునిగనే భావించి యాకస్మికముగఁ గబళించివైచెను. మార్తాండనందనుం డాతనిగర్భంబునం జేరి కన్నులు విచ్చి చూచుటయు నశ్వత్థదైత్యునివలెనే యాతండును నిమిషములో భస్మమైపోయెను. ఇట్లు శనైశ్చరుం డయ్యుభయవురు నరాశనులను వధించివైచి యింకను నేనేమి చేయ

వలయునో యానతీయవలయునని మునులం గోరెను.

అప్పు డగస్త్యాదులగుమహామునులందఱును బరమానందభరిత హృదయులై యాతని కనేకవరంబులనొసంగిరి. అంతశనైశ్చరుండు సంతుష్టుండై ॥మదీయంబగు వారంబున నీయశ్వత్థతీర్థంబునం దనగాహనంబు గావించువారికి సర్వకార్యసిద్ధి యగును. వారికి నావలన నెట్టి పీడయును గలుగదు. శనివారంబునం బ్రాతఃకాలంబున లేచి యిందు స్నానంబు జేయువారికి సకలగ్రహపీడ యును శమింపఁగలవు'' అని యానతిచ్చెను. అప్పటినుండియు నాతీర్థ మశ్వత్థపిప్పలనామంబులచే విరాజిల్లుచుండెను. అందు శనైశ్చరము, ఆగస్త్యము, సాత్రికము, యాజ్ఞికము, సామగము మొదలుగాగలషోడశసహస్రతీర్థంబులు గలవు. అవి యన్నియును సత్రయాగఫలప్రదంబులై యుండును.

—॥ సోమతీర్థము. ॥—

సోమతీర్థస్నానంబువలన సోమపానఫలంబు లభించునని పెద్దలు చెప్పుదురు. పూర్వ మోషధు లన్నియును జగన్మాతలుగా నిర్ణీతంబులై యుండెను. ధర్మశాస్త్రధ్యాయయజ్ఞకర్మంబులు వానియందుఁ బ్రతిష్ఠితంబు లయ్యెను. సచరాచరంబగు త్రైలోక్యంబు నవియే భరించి యుండెను. వానివలన నఖిలలోకోపశాంతి యగుచుండెను. జగజ్జీవన ధారణమున కేకమాత్రహేతు వగునన్నము వానివలననే లభించుచుండెను. అట్టిజగద్వంద్యంబు లగునోషధు లెల్లయు నహంకారశూన్యంబులై బ్రహ్మదేవునుద్దేశించి ॥ఓ దేవా ! మాకొకయధీశ్వరుని బ్రసాదింపవలయును." అనికోరుటయు హిరణ్యగర్భుండును మీకచిరకాలంబుననే యొకప్రభుండు లభింపఁగలఁడని యానతిచ్చెను. అప్పు డోషధులు '' మేమెక్కడకుఁ బోయిన మాప్రభుండు లభించును '' అని

యడిగెను. బ్రహ్మ యోషధులమొదలఁబ్రసన్నుండై "మీరందఱును గౌతమీతీరంబునకుం జనుఁడు. అట గౌతమిఁ బ్రార్థించినచో లోకపూజితుండగుప్రభుండు మీకు లభింపఁగలఁడు" అని చెప్పెను.

ఓషధు లిట్లు గౌతమింజేరి "ఓపుణ్యవాహినీ! భవానీ! గౌతమీ! నీవీభూమండలంబున కవతరింపకున్నచో వివిధదుఃఖభాగు లగుజీవులకు నన్యశరణ్యం బేమున్నది? నీవు సాక్షాత్కరించి మహాపాపంబును నశింపఁజేయుచుండుటవలన భూలోకవాసు లెల్లరును ధన్యు లగుచున్నారు. ఓత్రిలోకవందితా! నీయపారవిభూతింగూర్చి యెవ్వరును వర్ణింపఁజాలరు. స్మరారియగుశంకరుండు గౌరిచే నాలింగితుం డయ్యును నిన్ను శిరంబునఁ దాల్చి యున్నాఁడు. ఓయభీష్టదాయినీ! మాతా! నీకు నమస్కారము. పాపనాశినీ! బ్రహ్మమయీ! విష్ణుపాదపద్మోద్భవా! శంభుజటావినిర్గతా! నీకుఁ బ్రణామంబులు." అని యనేకవిధంబుల నుతించుచుండ గౌతమి ప్రసన్నయై మీకేమికావలయు నని యడిగెను. అప్పు డోషధు లిట్లనిరి "ఓజగన్మాతా! మాకుఁ బతిగాఁ దేజస్వియగు నొకరాజు గావలయు" నని కోరెను.

గౌతమి యోషధులం గాంచి "నేనును మాతృగణంబు లగు మీరునుగూడ నమృతస్వరూపలము. కావున నేను మీకమృతాత్ముం డగుసోమునిఁ బతిగా నొసంగుచున్నాను." అని యనుగ్రహించెను. దేవతలును, ఋషులును, సోముండును, ఓషధిగణంబులును గూడ నవ్వాక్యంబు లామోదించిరి. అప్పు డోషధులు సర్వాపవినాశకుండును, అమృతాత్మకుండు నగు చంద్రుని రాజుగాఁ బడసి సంతసమున స్వస్థానంబులకుం జనియెను. అప్పటినుండియు నాస్థానము సోమతీర్థనామంబున విఖ్యాతంబయ్యెను. అందు స్నానదానంబులు

గావించుటవలనఁ బితృగణంబులకు స్వర్గప్రాప్తి యగును. ఈతీర్థమా హాత్మ్యంబు నాకర్ణించువా రాయుష్మంతులును, ధనవంతులును, బుత్ర వంతులు నగుదురు.

ధాన్యతీర్థము.

సర్వకామప్రదంబును, సర్వాపన్నివారకంబును, సుభిక్షదంబును, క్షేమదాయకంబు నగు ధాన్యతీర్థము జగత్ప్రసిద్ధంబైనది. ఓషధులు సోముని రాజుగను, బతిగను బడసి పరమానందముతో గంగాదేవివలనఁ దాము గాంచిన వరంబునుగూర్చి సకలలోకంబులయందును బ్రశంసించుచుండెను. " వేదవిదులు వేదచోదితం బగునొక పుణ్యగాథ నిట్లు చెప్పుచుందురు:—గంగాసమీపంబున మాతృస్వరూపంబును, సస్యశ్యామలంబు నగుభూమిని దానము చేయువారభిలషితసకలఫల ప్రాప్తు లగుదురు. సస్యవతి యగుభూమిని, గోవును, ఓషధులను విష్ణు బ్రహ్మేశ్వరస్వరూపుండగు బ్రాహ్మణునకు దానము చేయువారి సకల పుణ్యకర్మంబులు నక్షయంబు లగును. వారి సకలాభీష్టంబులును సిద్ధించును. సోముం డోషధులకుఁ బతియుఁ బ్రభుండు నని యెఱింగి యోషధులను దానము చేయువారు సర్వాభిమత ఫలంబులం గాంచుటయే కాక బ్రహ్మలోకంబునఁ బూజితు లగుదురు. ఓషధులు పరమానందముతోఁ దమప్రభుం డగుచంద్రు నుద్దేశించి " ఓ యోషధీశ్వరా ! ఉత్తమోత్తముండ వగు నీకీ చరాచరప్రపంచ మంతయు నధీనమైనది. ఓ రాజా ! మమ్ము బ్రాహ్మణుల కెవ్వరు దానము చేయుదురో వారిని నీవు భవసాగరమునుండి యుద్ధరింపుము. బ్రహ్మరూపిణులము, ప్రాణరూపిణులము నగు మమ్ము సత్పాత్రంబులయందు నివేదించువారికి నీవు ముక్తి నొసఁగుము ! నిత్యమును మమ్ము బ్రాహ్మణులకు దానము

చేయు జితవ్రతుల కట్టి దానక్రియయే మాయుపాసనంబగుఁగాక! మాచే నధిష్ఠితంబును, స్థావరజంగమ సంకలితంబు నగుభూమిని విప్రవరులకు దానము చేసి వారికుపభోగయోగ్యంబు లగుహవ్యకవ్యామృతంబుల నర్పించి యెవ్వఁడీవైదికగాథను బఠియించునో యట్టివానిని నీవుద్ధరింప వలయును" అని వేఁడుకొనియెను.

ఈవైదికగాథ యోషధులచే గానము చేయఁబడినయాగౌతమీ తీరమే ధాన్యతీర్థనామంబున విఖ్యాతంబయ్యెను. అందోషధీతీర్థము, సోమతీర్థము, అమృతతీర్థము, వేదగాథాతీర్థము ననుమఱికొన్నితీర్థంబు లుగలవు. ఈసకలతీర్థంబులయందును గావింపఁబడిన స్నానజపహోమ దానతర్పణాదు లక్షయపుణ్యఫలదంబులై యుండును. అచ్చటనే గౌతమికుత్తరతీరంబునఁ బదునాఱువందలపుణ్యతీర్థంబులు విరాజిల్లు చుండును. అవియన్నియును సర్వపాపహరంబులు.

—॥ విదర్భా రేవతీసంగమతీర్థములు ॥—

గౌతమీతీరంబున విదర్భాసంగమంబును, రేవతీసంగమంబు ననురెండు తీర్థంబులు గలవు. పూర్వకాలంబునఁ దపఃప్రియుండును, మహాత్ముండు నగుభరద్వాజుండను నొకమహర్షి గలఁడు. అతనికి వికృతాకారిణియు, వికృతస్వరయు నగు రేవతి యనునొకసోదరి కలదు. భరద్వాజుం డొకప్పుడు గౌతమీగంగాదక్షిణతీరంబునఁ గూర్చుండి చింతాకులితహృదయముతో "భీషణాకారిణి యగు నాసోదరి నెవ్వని కిచ్చి పెండ్లి చేయుదును? ఈమె నెవ్వరి కిచ్చెద ననిన వారే వలదను చున్నారు. ఎవ్వరికి నక్కఱకురాని యిక్కన్య నాకు దుఃఖకారణమై యున్నది." అని విచారించుచుండఁ దరుణవయస్కుండును, శుభాకారుండును, శాంతుండును, దాంతుండును, గుణాకరుండు నగు కఠుం

డను మునివరుం డాతనిసన్నిధి కేతెంచి యభివాదనంబు గావించెను.

భరద్వాజుం డాతనికి విధివిహితంబుగా సత్కారంబు లాచరించి సమ్ముఖంబునం దాతనిఁ గూర్చుండఁ జేసి యాగమనకారణంబు ప్రశ్నించుటయు కతుండు వినయవినమితుండై నేనువిద్యార్థినై భవద్దర్శనంబునకు వచ్చితిని. మీకు యోగ్యమగురీతి నాచరింపఁగోరెద నని విన్నవించెను. భరద్వాజుం డందులకు సంతుష్టుండై "పురాణములు, స్మృతులు, వేదములు, నితరంబులగు ధర్మశాస్త్రములు మొదలగు వానిలో నీయిష్టమగువాని నధ్యయనంబు గావింపుము! ఓమహాప్రాజ్ఞా! ఈసకలవిద్యలును నాకు విదితంబులే. నీ కేవిద్య గావలయునో యెఱింగింపుము. వాస్తవముగా కులీనుండును, ధార్మికుండును, గురుశుశ్రూషాపరతుండును, అభిమానియు, శ్రుతిధరుండు నగు శిష్యుండు లభించుట పుణ్యవిశేషంబుగదా!" అనియెను. అప్పుడు కతుండు "ఓ బ్రహ్మవిద్వరా! నేను నిష్పాపుఁడను. సత్యవాదిని. ఇట్టినీశిష్యుండ నగునాకు సర్వవిద్యలను బోధింపవలయును" అని కోరెను. భరద్వాజుం డందులకు సమ్మతించి కొలఁదికాలములోనే యాతనికెల్లవిద్యలను బ్రసాదించెను.

కతుండిట్లు ప్రాప్తవిద్యుండై గురుండగు భరద్వాజునుద్దేశించి "గురుదేవా? నేను నీకభీష్టం బగుదక్షిణ నొసంగవలయు నని కుతూహలపడుచున్నాను. మీ కేది దుర్లభంబై యుండెనో యెఱింగింపఁగోరెదను. మీకు నమస్కారము. గురువునొద్ద విద్యాలాభంబు గాంచి యవివేకముచే నాతనికిఁ బారితోషికంబు నివేదింపకుండఁ బోవువారు ఆచంద్రతారార్కముగా నిరయపతితు లగుదురు." అని విన్నవించుటయు భరద్వాజుండు సంతోషించి "నీవు విధిపూర్వకంబుగా నాసోదరి యగు రేవతిని భార్యారూపంబునఁ బరిగ్రహింపుము. ఈమెలోఁ

గూడి ప్రేమపూర్ణుండవై విహరింపుము. ఇదియేనాకు గురుదక్షిణ!" అనియెను. కఠుండు విస్మితుండై "గురుప్రవరా? శిష్యుండు సర్వథా గురునకు సోదరునివంటివాఁడును, బుత్రునివంటివాఁడు నై యుండును. శిష్యునకు గురుండు పితృసమానుం డగును. ఇట్టిచో మనయిరువురికిని వివాహసంబంధము ధర్మసంగత మెట్లు గాఁగలదు?" అని విన్న వించెను.

భరద్వాజుండు శిష్యునిం గాంచి "నీవు నామాటను జెల్లింపుము. నాయాజ్ఞను బరిపాలించుటయే నీవు నాకిచ్చుగురుదక్షిణ. ఇది యంతయు బాగుగ నాలోచించుకొని నీవి రేవతిని బరిగ్రహింపుము." అని దృఢనిశ్చయుండై యాజ్ఞాపించెను. కఠుం డిఁక మాఱుమాట చెప్పక రేవతీకరగ్రహణంబున కంగీకరించెను. భరద్వాజుండును రేవతి నాతనికిచ్చి విధివిహితంబుగా వివాహంబు గావించెను. కఠుం డాకాంత ను బరిగ్రహించి యామె వికృతరూపంబును మాన్పవలయునని సంకల్పించి యాగోదావరీతీరంబుననె శంకరారాధనంబు గావింప నారంభించెను. ఆతనితపంబునకు మహాదేవుండు ప్రసన్నుండై రేవతిని శుభ రూపలావణ్యసంపన్నం గావించెను. అప్పుడు కఠుండు రేవతి నభిషేకించుటయు నాజలంబు నదీరూపంబునఁ బ్రవహించి గౌతమీజలంబులం జేరుకొనియెను. సౌభాగ్యదాయిని యగు నానది రేవతీనామంబున విఖ్యాతమయ్యెను. పిమ్మట రేవతి పుణ్యరూపసిద్ధికొఱకు దర్భోదకరబుచే నభిషిక్త యయ్యెను. ఆజలధార విదర్భానామకంబగునది యయ్యెను. ఆ రేవతీవిదర్భావాహినులు రెండును గౌతమీసంగమంబు గావించినచోటులందు గావించు స్నానదానాదులు సర్వపాపక్షయకంబులును, విష్ణులోకప్రాప్యంబులు నగును. అచ్చట గౌతమియుభయతీరంబులందును నుత్తమంబు లగు శతతీర్థంబులు విరాజమానంబు

లమ్యేశ. అవియన్నియును సర్వసిద్ధిప్రదంబులు.

—• పుణ్యతీర్థాదివర్ణనము. •—

గంగానది కుత్తరతీరంబున సువిఖ్యాతం బగు పూర్ణతీర్థంబు గలదు. మానవుం డజ్ఞానంబుచే నైన నందు స్నానముచేసి పాపవిముక్తుం డగును. భగవాను లగుచక్రపాణియును, పినాకపాణియుం గూడ సుస్థిరులై యుండు నాదివ్యస్థలమును దన్మాహాత్మ్యమును దేవాధాను లెవ్వరును వర్ణించి కృతార్థులు గాఁజాలరు.

పూర్వము కల్పాదియందు మహారాజగునాయువుకుమారుండు ధన్వంతరియను ప్రభుండు బహుదక్షిణాలతో నశ్వమేధాదిమహాయజ్ఞంబులను గావించి పుష్కలంబులగుభాగ్యభోగంబు లనుభవించిసంసారము నందలిపరిణామవైరస్యమును గ్రహించి పరమవైరాగ్యంబు నవలంబించి గిరిశృంగంబులు, గంగాదినదీతటంబులు, సముద్రతీరంబులు, శివమందిరములు, విష్ణుభవనములు మొదలగుపుణ్యక్షేత్రములు జపహోమాదులకుఁ బ్రశస్తంబు లనియు, నక్షయఫలప్రదంబు లనియు వినియున్నవాఁడు గావున గౌతమీసాగరసంగమస్థానంబున భీమేశ్వరచరణసన్నిధానంబున జ్ఞానవైరాగ్యయుక్తంబగుచిత్తంబుతో మహాతపంబు గావింప నారంభించెను.

పూర్వ మాధరావరుసి శాసనంబునకు భయపడి తముండను నొక్కరక్కసుండు సముద్రంబునఁ బ్రవేశించి సహస్రవర్షంబులవఱకు నందు దాగియుండెను. ఇప్పుడు ధన్వంతరి రాజ్యంబును విడిచి తపంబు చేయుచుండె నని యెఱింగి యాదానవుండు నిర్భీతుండై సముద్రంబు వెలువడి పూర్వవైరంబువలన ధన్వంతరి నెట్టులైన వధింపవలయు నను

నుద్దేశముతో నాతని యాశ్రమంబునకుం బోయి ధన్వంతరిం గాంచి శంకాకులితహృదయుండై ''ఈతఁడు రాజ్యపాలనసమయంబున నన్నేకపర్యాయములు నిర్జించియున్నాఁడు. ఇప్పుడు రాజ్యత్యాగంబు గావించుటచే నీతఁడసమర్థుఁడై యుండు నని భావించితిని. కాని యిదియేమి! బ్రహ్మజ్ఞాన సంపన్నుండగు నీతఁడు జపహోమనిరతుండై నాకే కాక త్రిలోకంబులకును దుర్నిరీక్ష్యుండై యున్నాఁడు. ఇట్టి యీతని నేనెట్లు సంహరింపఁగలను?'' అని యనేకవిధంబుల నాలోచించుకొని యారక్కసుండు మాయాబలంబువలన రమణీయాకారము గలయొకరమణీమూర్తిం దాల్చి మందహాససుందరవదనముతో, మోహమయంబులగు నపాంగావలోకనంబుల నలుదెసలఁ బ్రసరింపఁ జేయుచు నారాజర్షి యెదుట నృత్యగీతంబులు గావించుచు విహరింపఁదొడంగెను.

సౌమ్యాకృతియు, నయకళాన్వితయు, ననురక్తయు, సుందరాంగియు, చతురయు, నగునక్కపటకామినిం గాంచి మహారాజగు ధన్వంతరి దయాన్వితుండై ''ఓకల్యాణీ! నీవెవ్వరు? ఈవనంబున కేలవచ్చితివి? నీవెవ్వరిం గాంచి పరితోషంబు నందుచున్నావు?'' అని ప్రశ్నించుటయు నమ్మాయామానవతి ''రాజేంద్రా! నాసంతోషమునకుఁ గారణము లోకంబున నీకంటె మఱియెవ్వరున్నారు. హృదయనయనానందకరుండవగు నిన్ను దర్శించియే పరమహర్షంబున మాటిమాటికిని నేనిట్లు నీసమ్ముఖమునందు విహరించుచున్నాను. నేనెంతటి పుణ్యాత్ముల కైనను దుర్లభురాలను'' అని చెప్పుటయు ధన్వంతరి యాక్షణంబుననే కఠోరతపంబును జాలించి తన్నిష్ఠుండును, తత్పరాయణుండునై నిరంతరము నారమణీమణినే మనంబున ధ్యానించుచుఁ దదేకశరణ్యుండై పోయెను. తమోనైత్యుఁ డీరీతిగా నాతనితపోవినా

శనంబు గావించి యంతర్హితుం డయ్యెను.

ధన్వంతరిమహాతపంబునకు మెచ్చి యాతనికి వరంబు లీయ వచ్చిన బ్రహ్మదేవుం డాసమయంబున దపోధరిత్రిం బై విహ్వలీభూతుం డును, మృతప్రాయుండును నైయున్న యారాజుం గాంచి విచారించి యనే కంబులగు విశేషోక్తులచే నాతని నాశ్వాసించి “ఓరాజా! నీశత్రుం డగుతముండను దానవుండు నీతపోవినాశంబు గావింపవచ్చి యిట్లు కృత కృత్యుండై పోయినాఁడు. ఇఁక విచారించుటవలన నేమిలాభము? సాధారణరమణీమణులే మానవుల కానందకారిణులును, తాపకారి ణులు నగుచుండురు. అట్టిచో మాయామయి యగునాసుందరిమాట చెప్పవలయునా?” అనుటయు ధన్వంతరి విచారించుచు సమీహిత ప్రాప్తికై తాను నేనేమిచేయవలయునో యానతీయవలయు నని బ్రహ్మ దేవుని ప్రార్థించెను.

వనజాసనుం డాతనిమొగముఁ గనుంగొంచి “రాజా! నీవిప్పుడు సర్వప్రయత్నంబులచేతను జనార్దనదేవు నారాధింపుము. అట్లయి నచో నీయభీష్టసిద్ధి కాఁగలదు. ఆతండే యఖిలజగంబులకును కర్తయు, భర్తయు నైయున్నాఁడు. వేదవేద్యుండును, బుద్ధిమంతుండు నగునాత నికంటెను సర్వాభీష్టప్రదాత లోకంబున నెవ్వఁడును లేఁడు” అని ప్రబోధించుటయు నానృపోత్తముండు నగశ్రేష్ఠం బగుహిమాల యంబునకుం జని భక్తిపూర్వకంబుగఁ గృతాంజలిపుటుండై దేవదేవుం డగు విష్ణుమూర్తి నిట్లు స్తుతింప నారంభించెను.

“ఓవిష్ణూ! అచింత్యా! జిష్ణూ! అచ్యుతా! గోపాలా! లక్ష్మీశా! జగన్మయా! కృష్ణా! భూమిపతీ! సర్వగా! గోవిందా! నీకు జయ మగుఁగాక! ఓనాథా! పన్నగశయనుండవు, విశ్వకర్తవు, విశ్వభోక్తవు, విశ్వధారివి, ఈశ్వరుఁడవు, మాధవుఁడవు, సదసదాత్మ

కుఁడవు, ధర్మరూపుఁడవు నగునీకు నమస్కారము. కల్యాణదాతయు, భూతపుండును, భూతేశ్వరుండును, కామదుండును, రాముండును, మానవిధాతయు నగునీకువందనము. ఓపీతాంబరధరా ! సర్వేశా ! కర్మంబును, గర్మదుండవును నీవే. నీమంగళాకృతికి జయము. సత్త్వాధనాథునకు, వేదవిదునకు జన్మదునకు, జన్మస్థునకు, పరమాత్మునకు, ముక్తిదాతకు, ముక్తిస్వరూపునకు, భక్తిదునకు, లోకదునకు, లోకేశునకుఁ, గేశవునకు నీకు నమస్కారము. పాపవినాశకుని, భక్తవత్సలుని, చక్రధారిని, మానదుని, మానమూర్తిని, ధర్మదుని, ధర్మస్వరూపుని నిన్ను ధ్యానించెదను. లోకనమస్కృతుండును, సంసారపారగుండును, అన్నదుండును, అన్నంబును, వాచస్పతియు, శాంతిదుండును, శాంతియు, సర్వజయవరప్రదాతయు, యజ్ఞకుండును, యజ్ఞంబును, తత్ఫలభోక్తృగుండును, దానదాతయు, దానమూర్తియు, కైటభసూదనుండును, కీర్తిదుండును, కీర్తియు, ముక్తిదుండును, ముక్తిధరుండును, సౌఖ్యదుండును, సౌఖ్యాత్ముండును, పావనపావనుండును, పానదుండును, పానమూర్తియు, జ్యోతిర్మూర్తియు, వామనుండును, విత్తేశ్వరుండును, ధూమకేతనుండును, సర్వజగద్ధాతయు నగునీకు జయమగుఁగాక ! ఓపుండరీకాక్షా ! త్రైలోక్యజీవక్లేశవినాశనదక్షా ! కృపానిధీ ! విష్ణుదేవా ! నాశిరంబున నీకరకమలంబుఁ జేర్చి యాశీర్వదింపుము ”

అని సన్నుతించుచుండ సర్వకామప్రదుండును, భగవానుండును, శంఖచక్రగదాధరుండును, నగుమహాదేవుండు వరదానోద్యతుండై సాక్షాత్కరించుటయు ధన్వంతరి యద్దేవదేవు నవలోకించి కృతప్రణాముండై సురరాజ్యాధిపత్యమును వాంఛించెను. భక్తవత్సలుండగుగోవిందుండు నాతని కట్టు వరం బిచ్చి యాతనిచే సన్నుతుండై

యంత్ప్రాతుం డయ్యెను. ఇట్లు నరనాథుండు త్రిదశేశ్వరత్వము గాం చెను గాని పురాకృతదుష్కర్మవశంబున నాతఁడు సహస్రాక్షుం డగుటయే కాక మూఁడుసారులు పదచ్యుతుండుగూడ నయ్యెను. మఱియు నహుషునిచే నవమానితుం డయ్యెను. బ్రహ్మహత్యాపాపదూషితుం డయ్యెను. వృత్రవధ, అహల్యాగమనము మొదలగు దుష్కర్మములచేఁ గలుషితుం డయ్యెను.

ఇట్లాతఁడు తనకుఁ దటస్థించిన యవస్థల నన్నిటిని దలంచుకొని వికలహృదయుండై యొకప్పుడు బృహస్పతి నవలోకించి "ఓగురుదేవా! నే నేకారణముచే రాజ్యభ్రష్టుండ నైతిని! నడుమనడుమఁ బదభ్రష్టత్వముకంటె నరులకుఁ జిరదరిద్రతయే మంచిదిగదా! అగ్రాహ్యమగు కర్మగతి నిజస్వరూపము నివ్వరెఱుంగఁగలుగుదురు? ఈవిషయంబున నిఖిలాగమరహస్యవేది వగు నీకంటె బోధింపఁగలవా రెవ్వరును లేరు." అని ప్రార్థించుటయు దేవగురుండు "మహేంద్రా! నీవు త్రికాలవేది యగు విధాతపాలికిం బోయి ప్రశ్నింపుము. నీకీదశ యెందువలనఁ గలిగెనో యాతఁడు చెప్పఁగలఁడు." అని బోధించి యాతని వెంటఁబెట్టుకొని బ్రహ్మదేవునిసన్నిధికిం బోయెను.

అప్పు డయ్యిద్దఱును హిరణ్యగర్భునకుఁ బ్రణామంబులు గావించి బద్ధాంజలిపుటులై "దేవా! మాకిట్టిమహావిపత్తు సంభవించుటకుఁ గారణ మేమో తెలుపవలయును" అని ప్రార్థించుటయుఁ బద్మాసనుం డించుక యాలోచించి "ఓబృహస్పతీ! ఖండధర్మదోషంబున నీమహేంద్రునకు రాజ్యచ్యుతి గలిగినది. దేశకాలాదుపరోధంబువలనను, శ్రద్ధామంత్రాదులవిపర్యయంబువలనను, యథాయోగ్యదక్షిణాదానంబువలనను, అయోగ్యద్రవ్యదానంబువలనను, దేవభూదేవాజ్ఞవలనను, మఱియు నితరదోషంబులవలనను మానవులకు స్వధర్మఖండ

ణ్యము తటస్థించును. అందుచే మనస్తాపంబును, దుర్నివార్యంబగు నదివ్యక్తియుఁ గలుగుచుండును. వికలచిత్తముతో ధర్మకార్యానుష్ఠానంబు చేసినచో నందువలన నిష్టసిద్ధి కాకుండుటయేకాక యనిష్టంబు గూడ సంభవించును. కావున ధర్మకర్మంబులు నిర్మలచిత్తంబుతోడనే నిర్వహింపవలయును" అని బోధించి యాముని పూర్వవృత్తాంతంబును, ధన్వంతరియగు నాతనితపంబునకుఁ దమోహైతుక్యంబు విఘ్నంబు గల్పించుటయు, విష్ణుదేవుం డాతని గాంచించి యింద్రాధిపత్యంబును బ్రసాదించుటయును నెఱింగించెను.

ఇట్లు దక్షుఁడు తనపూర్వవృత్తంబు నాలకించి విస్మితుండై కమలాసనునకుఁ బునఃప్రణామంబు గావించి « మహాత్మా ! ఇట్టి నా దోషంబు నివృత్తిం బొందుటకుపాయం బానతీయవలయును." అని ప్రార్థించెను. బ్రహ్మయు నించుక సేపు ధ్యాననిమీలిత నయనుండై యనంతరము « ఓ సాధుజనా ! మీదివ్యదోషవారణం బగునుపాయమును దెల్పెద నాలింపుఁడు. మీరు గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యచ్చట సర్వసిద్ధికారణంబులును, సంసారదుఃఖతారణంబులును, నిర్వాణస్వరూపులు నగు హరిహరులనుగూర్చి స్తోత్రంబు గావింపుఁడు. గౌతమీకంటెను, శివకేశవులకంటెను మహాపాపశాంతికి నన్యోపాయం బెద్దియును లేదు" అని బోధించుటయు నింద్రబృహస్పతులాక్షణంబుననే బయలుదేఱి గౌతమీతీరమునకుం బోయి యాగోదావరీసలిలంబుల సుస్నాతులై పరమానందహృదయములతో హరిహరులను వినుతింప నారంభించిరి.

అప్పుడింద్రుడు విష్ణుదేవునిఁ గూర్చి « దేవా ! మత్స్యాదిదశావతారమూర్తి వగు నీకు నమస్కారము. వరుణేంద్రయమస్వరూపుఁడ వగునీకు వందనము. త్రిలోకమూర్తివి పరమేశ్వరుండవు నగునీకుఁ బ్రణామశతంబులు. ఓ మధుసూదనా! లక్ష్మీనివాసం బగువక్షముగలనీవు

శ్రీమంతుఁడవు. నీవు బహుబాహూదపాదుఁడవు. బహుకర్ణాక్షిశిరస్కుఁ
డవు. సుఖనిధానుండవగు నిన్నాశ్రయించి యీజగంబున బహుజీవులు
సుఖించుచుందురు. కరుణాసాగరుండవగు నీశరణంబు లభింపనంతవఱకు
మానవులు నిశ్శ్రీకులును, మలినులును, దీనులు నై యుందురు" అని
ప్రార్థించుచుండ గురుండును "ఓదేవా! సూక్ష్ముండవు, అనంతరూ
పుఁడవు, ఓంకారాత్మకుఁడవు, ప్రకృతికిఁ బరుండవు, చిద్రూపుఁడవు,
ఆనందమయుండవు, విశ్వస్వరూపుఁడవునని ముముక్షువులు చెప్పుదురు.
వారునిష్కాములయ్యును నీశ్వరుండవగు నిన్నుఁ బంచవిధయజ్ఞంబులచే
నారాధించుచుఁ గృతకృత్యులై సంసారార్ణవంబు నుత్తరించి దివ్యభావ
నంబు నాశ్రయింతురు. ఓశంకరా! సర్వభూతసము లగునట్టిమహా
త్ములు నిశ్చలచిత్తులై జ్ఞానప్రభావముచే కర్మఫలంబుల నుజ్జగించి
ధ్యానమూలంబున నీయందు విలీనులై యుందురు. వర్ణాశ్రమధర్మంబు
లచేఁ గాని, వేదశాస్త్రజ్ఞానముచేఁ గాని, ధ్యానయోగముచేఁ గాని,
సమాధినిష్ఠచేఁ గాని మఱియేయితరసాధనముచేఁగాని నిన్నుఁ బడ
యుట కవకాశము లేదు. అందుచేతనే మేము భక్తిభావముతో జగ
న్మంగళకరుండవు, మంగళమూర్తివి, సోమమూర్తివి, రుద్రుండవు నగు
నిన్నాశ్రయించి యున్నారము. ఓదేవదేవా! నీచరణకమలంబుల నా
శ్రయించినమూర్ఖుండైనను ముక్తుఁడు గాఁగలఁడు. వివిధంబులగు జ్ఞాన
ములును, యజ్ఞములును, తపంబులును, ధ్యానంబులును, హోమంబు
లును మఱియు మహాఫలదాయకంబులగు నితరకార్యంబులును నీయెడ
లం గలనిరంతరభక్తితో సమానంబులు గాఁజాలవు. ఓజగన్నివాసా!
సకలజీవప్రార్థనీయంబులగు స్వర్గమోక్షాదిఫలంబులు ప్రాప్తించుటకు
నీపాదభక్తియే పరమోపాయమై యున్నది. నీపాదభక్తి లభించుటకు,
బరమోపాయ మింతవఱకు కెట్టిసీలును గనుపెట్టియుండలేదు. సచరాచ

రం బగునీజగంబున కంతకు నంతరాత్మయు, కర్తయు, హర్తయు, పరి
పోషకుండు నగునిన్ను మాయామోహితచిత్తు లగుమం దెట్లు గ్ర
హింపఁగలుగుదురు? కావున నో దయానిధీ! భక్తి యున్నను లేకయు
న్నను మాకు నీస్థూలరూపసంప్రాపనంబుకంటె గత్యంతరం బేదియును
లేదు. ఓయీశ్వరా! నీవు నీమహత్త్వంబును బ్రకటించి మావంటి
పాపాత్ముల కెడలఁ బ్రసన్నుండ వగుము. దేవా! నీవు స్థూలసూక్ష్మస్వ
రూపుఁడవు; అనాదివి, నిత్యుండవు, జగజ్జనకుండవు; జగన్మాతవు,
సదసత్స్వరూపుఁడవు. పురాణపురుషు లిట్టిమహావాక్యములచే నిన్ను
స్తుతించి యున్నారు. అట్టిపరమేశ్వరుండ వగునీకు నమస్కారము."
అని యనేకవిధంబుల సంస్తవంబు గావించెను.

అయిందత్రిబృహస్పతులస్తోత్రంబులకు హరిహరు లిరువురును
బ్రీతులై మీయభీప్సితంబు తెలియింపవలయు నని యానతిచ్చుటయు
నింద్రుండు "ఓయీశ్వరేశ్వరులారా! నాయెడల మీ కనుగ్రహంబుగల
దేని నాయింద్రత్వంబునకు మాటిమాటికిని భంగంబు గల్పించునట్టి
పాపము శాంతించి యింద్రపదంబు సుస్థిరం బగునట్లనుగ్రహింపఁగోరె
దను." అని ప్రార్థించుటయు నిరపాయనిరాధారనిర్వికారస్వరూపు
లును, సర్వలోకశరణ్యులును, భుక్తిముక్తిప్రదులు నగుహరిహరులు
"తథాస్తు" అనుచు నింద్రగురుల నభినందించి సుప్రసన్నహృదయము
లతో మందస్మితంబు సేయుచు "ఓమహాభాగులారా! ఈగౌతమీ
నది త్రిలోకేశ్వరి. ఇమ్మహాతీర్థము వాంఛితార్థప్రదమైనది. మీరీనది
యందు భక్తిపూర్వకంబుగ స్నానంబు గావింపుఁడు. బృహస్పతి
మహేంద్రునిశుభంబునకును, ఐశ్వర్యస్థైర్యమునకును మమ్ము స్మరిం
చుచు నభిషేకంబు సేయుంగాక! "ఓగోదావరీ! నేనీజన్మంబునను,
పూర్వజన్మంబులయందును గావించిన సుకృతలేశ మేమాత్రమైన

నున్న మొదల నది సంపూర్ణస్వరూపముగాక! తల్లీ! నీకు నమస్కారము”
అనుచు స్తుతించుచుబలి నిచ్చి గౌతమీస్నానంబుగావించువారియొక్క సంపూర్ణధర్మంబులవియు మాయయనుగ్రహంబుచే సంపూర్ణంబులు గాఁగలవు. అట్టివారు పూర్వజన్మకృతం బగుఖండధర్మదోషమునుండి విముక్తులగుదురు.

అని బోధించుటయు సురపతియును, బృహస్పతియును సంప్రీతులైరి. అప్పుడు బృహస్పతి దేవేంద్రుని గౌతమీజలంబులచే యథావిధిగ నభిషిక్తుం గావించెను. ఆయుదక మొకపుణ్యనదిగాఁ బ్రవహించెను. అది గౌతమితో సంగమించినస్థాన మతిపుణ్యప్రద మైనది. అచ్చట నింద్రసన్నుతుం డగువిష్ణుదేవుండు స్వయముగ నావిర్భవించి యుండెను. అస్స్వామిప్రసాదంబుచే శక్రుండు త్రిలోకరాజ్యమును గాంచెను. అచ్చట హరి గోవిందనామంబున విఖ్యాతుం డయ్యెను. శ్రీమహేశ్వరునకుఁ ద్రిలోకపవిత్రంబగు గో (గా) దానంబు గావించుటచే విష్ణుం డచ్చట గోవిందనామంబుఁ గాంచి యుండెను. విష్ణుం డింద్రునకు రాజ్యదానంబు గావించెను. శివుం డది నిశ్చలంబుగా నుండునట్లనుగ్రహించెను. ఇంద్రుని శ్రేయస్సాధనంబుకొఱకుఁ బృహస్పతి శివునిం బ్రార్థించినస్థానమునం దీశ్వరుండు త్రిలోకపూజితం బగుసిద్ధేశ్వరలింగమూర్తిం దాల్చి యుండెను. అప్పటినుండియు నది గోవిందతీర్థంబయ్యెను. మంగళాసంగమము. పూర్ణతీర్థము, ఇంద్రతీర్థము, బార్హస్పత్యతీర్థము, గోవిందతీర్థము, సిద్ధేశ్వరతీర్థము వీనియందుఁ గావించు స్నానదానాదికంబు లక్షయఫలదంబులు. ఈతీర్థంబు లన్నియును విష్ణులోకవల్లభంబులు. ఈతీర్థమాహాత్మ్యమును, బఠించువారును, వినువారును, స్మరించువారును తీర్థస్నానఫలప్రాప్తులగుదురు. గౌతమీనది యుభయతీరంబులయందు నీరీతిగా ముప్పదిమూఁడువేలతీర్థంబు లుగలవు.

అవి యన్నియును సర్వసిద్ధిప్రదంబులు. అందు పూర్ణతీర్థంబుతోఁ దుల్యం బగునది యేదియును లేదు. ఆతీర్థమును సేవింపనివారిజన్మము నిష్ఫలమైనది.

—। రామతీర్థము. ।—

సుప్రసిద్ధం బగు రామతీర్థముం గూర్చి యాలకించినంతనే మానవులు సర్వపాపవిముక్తు లగుదురు. అది భ్రూణహత్యాపాపనాశక మైనది. ఇక్ష్వాకువంశంబున సువిఖ్యాతుండును, బలవంతుండును, మతిమంతుండును, శూరుండు నగు దశరథుం డను మహారాజు జనించి పైతృకం బగు రాజ్యమును బాలించుచుండెను. అతనికి రూపలక్షణవతులును, సౌభాగ్యసంపన్నలు నగు కౌసల్య, సుమిత్ర, కైక యను మువ్వురు భార్యలు గలరు. బ్రహ్మవిద్వరుండగు వసిష్ఠుండు పురోహితుండుగాఁ బాలించుచున్న యీరాజు రాజ్యంబున నాధివ్యాధులును, అనావృష్టిదుర్భిక్షంబులును లేక సర్వవర్ణంబులవారును స్వధర్మనిర్వాహకులై పరమానందముతో నుండిరి.

ఆదశరథుని రాజ్యపాలనసమయంబున స్వర్గరాజ్యంబుకొఱకు దేవదానవులకుఁ బరస్పరవివాదంబు తటస్థించెను. వారు మహారణంబు గావించుచు నొకప్పుడు దేవతలును, మఱియొకప్పుడు దానవులును జయలాభంబు గాంచుచుండిరి. అందుచేఁ ద్రిభువనంబులును సంక్షుబ్ధంబు లగుచుండుటచే వారిసంగ్రామప్రయత్నమును శాంతింపఁజేయుటకై బ్రహ్మదేవుం డనేకప్రయత్నములం గావించెను. కాని యం దెవ్వరును రణవిముఖులుగాక పోరాడుచుండిరి. అప్పుడు దేవతలు రాక్షసులను జయింపఁజాలక తమవిపత్తుంగూర్చి హరిహరులకు విన్నవించుకొనుటయు శివకేశవులాలోచించి ॥ మీరు తపోబలసంపన్నులై

మరల యుద్ధంబు చేసినచో జయంబు నందఁగలరు" అని బోధించిరి.

సురలందఱు నట్లే మహోత్సవంబుఁ గావించి బలసంపన్నులై మాత్సర్యంబు విడువక మరల దైత్యుల నెదిరించి మహారణంబు గావింపఁదొడఁగిరి. ఆదారుణసమరంబున నేపక్షమునకును జయంబు చేకూరలేదు. ఆసమయంబున నాకాశవాణి "దశరథమహారాజు దెవ్వరిపక్షమం దుండునో వారికి జయంబు లభించును" అని యానతిచ్చెను. ఆదివ్యవాక్యము నాలించి సురాసుర లిరువురును దశరథసాహాయ్యంబు గాంచఁగోరి ప్రయాణంబు చేసిరి. ఆసమయంబున మహాజవశాలి యగు వాయుదేవుండు శీఘ్రముగా దశరథునిం జేరి "ఓమహారాజా! దేవతల మగుమాకును దైత్యులకును యుద్ధము జరగుచున్నది. నీసహాయంబు గాంచినపక్షమునకు జయము గలుగునని దివ్యవాణి వచించినది. కావున నీవు మాపక్షమునఁ జేరినచో దేవతలకు విజయంబగును" అని యర్థించుటయు దశరథుండు "వాయుదేవా! నేను తప్పక మీకు సహాయము చేసెదను. నీవు యథాసుఖముగాఁ బోవచ్చును." అని చెప్పి యాతనిఁ బంపివైచెను.

పిమ్మట రాక్షసవీరులు వచ్చి దశరథుని సందర్శించి విజయయాత్రవగు నీవు మాకు సాహాయ్యంబు చేయవలయు నని ప్రార్థించిరి. అప్పుడా రాజు "ఓదానవవరులారా! ఇంతకుముందే వాయుదేవుఁడు వచ్చి సన్నుతించి యున్నాఁడు. నేను దేవతలపక్షమునఁ జేరుట కంగీకరించితిని. మాట తప్పుట పాడిగాదుగదా! కావున మీరు దయచేయుఁడు" అని చెప్పెను. రాక్షసులు హతాశులై వెడలిపోయిరి.

అట్లు దశరథుఁడు స్వర్గమునకుం బోయి మహాసంగరంబున దైత్యవీరులఁ జెండాడుచుండ నముచిభ్రాతృగణంబుల నిశితశరంబులచే నాతనిరథమునఁ గల యక్షము భగ్నమైపోయెను. రాజున కాసంగతి యె

తెలియుము. కాని యాంతని చెంతనే యున్న కైకేయి యాసంగతిని గ్రహించి రాజునకుఁ జెప్పకుండఁగనే స్యందనాక్షస్థానమునందు దన హస్తమునుంచి రథగమనంబున కెట్టి నిరోధమును లేకుండఁ గాపాడెను. ఆయత్యద్భుతకృత్యమువలననే దశరథుండు విజయుండై దేవతలవలన వరలాభంబు గాంచి మరల నయోధ్యకుఁ బోవుచుఁ మార్గమధ్యంబునఁ గైకేయి సాహసకృత్యముం గూర్చి తెలిసికొని విస్మితుండై సుప్రసన్న చిత్తంబున నామెకు మూఁడువరంబుల నొసంగెను. కైకేయియుఁ దన యిచ్చవచ్చినప్పు డావరంబులఁ గోరుకొందు నని విన్నవించెను. అప్పుడు దశరథుం డామె యనేకాలంకారములను బారితోషికముగా నొసంగి సుఖంబుగా నిజనగరంబును బ్రవేశించెను. ఉచితసమయంబులయందుఁ బ్రియులచేఁ బ్రియురాండ్రకుఁ బ్రసాదింపఁబడఁదగని దేమి గలదు ?

ఒకప్పుడు దశరథుండు కొందఱు మృగయులచేఁ బరివృతుండై వేఁటకొఱ కరణ్యంబునకుం బోయి రాత్రికాలంబున నొకజలాశయస్థానంబున దాఁగి యుండెను. రాజునకు సప్తవ్యసనంబులందగుంట యనుచితం బని యెఱింగి యుండియు దశరథుఁడు జలాగతజంతుసంతానమును వధింప నారంభించెను. కాలవిపర్యయముం గూర్చి నేమని చెప్పఁగలము ? ఆ రాజు విడిసినపర్వతమునందే శ్రవణుం డను నొక మునీంద్రుని యాశ్రమంబు గలదు. ఆమునియు, నతనిభార్యయును గూడ నంధులును, బధిరులు నైయుండిరి. ఆదంపతులు పుత్త్రునిం బిలిచి ॥ కుమారా ! మాకు దప్పి యగుచున్నది. కాని యీయర్ధరాత్రి యంధకారబంధురమై యున్నది. నీవు బాలుఁడవు. ఏమి చేయఁగలుగుదువు ? అంధులును, బధిరులు నగువృద్ధులజీవనము హేయమైనది గదా ! జరాజీర్ణదేహుల జీవితంబుకంటె దుస్సహంబగునది యేమున్నది ? సకలాంగకము లవు వృథంబులై యూష్మ లప్రతిహతం

బుత్రై యున్నంతవఱకుమాత్రమే మానవులు జీవించుట యుచితము. తనతాత బ్రదికియుండినంతకాలము బున్యాతీర్థంబులయందు దేహత్యాగంబు గావించుటయే మేలు " అని విచారించుచుండుటయు, విశ్వభక్తితత్పరుఁడగునక్కుమారుండు తల్లిదండ్రుల యవస్థకు దుఃఖితుండై మధురభాషణంబులతో " నేను బ్రదికియుండఁగా మీకు విచార మెం దులకు? తల్లిదండ్రుల మనఃపీడనమును హరింపఁజాలని తనయునివలనఁ గులమున కేమిప్రయోజనము ! " అని చెప్పి మునిపుత్త్రుం డయ్యర్ధ రాత్రంబునఁ గలశహస్తుండై మెల్లమెల్లగా సరోవరంబు కరిగెం జనియెను.

ఆమునికుమారుండు వ్యగ్రభావముతో సరసి నవతరించుచుం డుటయు నాచప్పుడాలించి దశరథుం డానెపున కగ్రసరుం డయ్యెను. ఆమునిపుత్రుని స్వకార్యమునందు నియతచిత్తుఁడై యుండుటచే నొకరి నొకరు చూచుట లేదు. ఋషికుమారుఁ డతిత్వరితముగా గలశము నందు జలము నింపుకొనుచుండెను. ఆధ్వని నాలించి దశరథుండు గజ భ్రాంతిచే శబ్దానుసారంబుగా శరసంధానంబు గావించెను. వనగజము రాజుల కవధ్యంబను ధర్మము నాతఁ డ . . . . డై వవంచితుండై దశరథుఁ డయ్యఖ్య . . . . య్యమోఘశరంబుచే నాహతుం డగుమునిపుత్త్రుఁ . . . . . . అయ్యో ! సత్పా త్రుండ నగునాయెడల నిట్టి నుక్త్యము గావించినవా రెవ్వరు? నే నెట్టి యపరాధమును జేసి యెఱుంగనే ! " అని యార్తనాదము చేయుచు భూతలపతితుం డయ్యెను. అయ్యార్తస్వరము నాలించి, క్రమంబుగా నవసన్నుం డగుచున్న మునికుమారుం గాంచి దశరథుండు సిరుత్సాహముతో మెల్లమెల్లగా నాతని సమీపించి బ్రహ్మతేజోనిధి యగునాబాలకుని యవస్థకు దురన్నిస్లి శరాహతుం డగుచుం బోలి తాను

ను మూర్ఛితుండై దశరథుం డొంతవడికి స్మృతిఁ గల్గించుకొని కరుణార సపూర్ణంబు లగువచనంబులతో " ఓ ద్విజనందనా ! నీ వెవ్వరు ? ఈ పాపాత్మునకుఁ దెలిపి యీ బ్రహ్మహంతకుని మహాపాపమునకు నిష్కృతి నెఱింగింపుము. బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్యకులజులమాట యటుండ శ్వపచు లైనను బ్రహ్మఘ్ను నిదర్శన స్పర్శనంబులు గావింపఁజాలరు. అయ్యా ! నాయపచారంబు సైరించి యనుగ్రహింపుము " అని ప్రార్థించెను.

ఆమాటలు విని విప్రకుమారుండు " అయ్యా ! నాప్రాణములు పోవుచున్నవి. ఇంక నేనేమియుఁ జెప్పఁజాలను. నేను నాకొఱకు విచారించుట లేదు. నాతల్లిదండ్రు లసహాయులగు వృద్ధులై యున్నారు. ఇంక వారిసేవ లెవ్వరు సేయుదురు ? నేను లేక వారిమ్మహారణ్యంబున నెట్లు జీవింపఁగలరు ? నే నెంతనిర్భాగ్యుఁడనో గాని వారి శుశ్రూష గావింపకుండఁ బ్రాణంబుల విడుచుచున్నాఁడను. ఓ యీశ్వరా ! ఎంతపని చేసితివి ? " అని విచారించుచు దశరథు నుద్దేశించి " అయ్యా ! ఐనదేదో యైనది. నీ వతిత్వరితంబుగ నీజలకలశంబు గైకొని నాతల్లిదండ్రులకడకుం బోయి వారిదాహముం దీర్చి బ్రతికింపుము. " అని చెప్పుచునే యాబాలకుండు గతాసుం డయ్యెను. అప్పుడు రాజు శరశరాసనంబుల విసర్జించి యాజలకలశముం గొని యతివేగంబుగ నావృద్ధదంపతులకడకుం బోయెను. ఆరాత్రివేళ యందా దంపతులు నిస్సహాయులై యడలుచు " అయ్యో ! మనయూఁతకోల యగుకుమారుం డింకను రాలేదేమి ? ఎక్కడనైన భయపడియెనో, క్రూరమృగంబుల పాలఁబడెనో, యేమయ్యెనో కదా ! మన మేమి చేయఁగలము ? ఇంక గతి యేమి ? అట్టికుమారుం డీలోకమునందు మఱియెవ్వఁడున్నాఁడు ! తిట్టినను గూడ వాఁడు మనమాటకెన్నఁడును నెదురాడి యెఱుఁగఁడు. అకటా ! మనహృదయ మెంతకఠి

నమైనది ! కాకున్నచో నింతసేపాతని విడిచి మనప్రాణములు నిలిచి యుండఁగలవా ?" అని యనేకవిధంబుల వాపోవుచుండిరి.

ఆసమయంబున దశరథుండు మెల్లమెల్లఁగా వారిని సమీపించుటయు నడుగులచప్పుడాలించి వారు తమకుమారుండు వచ్చె నని భావించి యాత్రముతో "నాయనా ! ఇంత యాలస్యము చేసితి వేమి ? అంధులమగు మాకు దృష్టిస్వరూపుఁడవు నీవే కదా ! మాకు నీకంటె నాధార మేమున్నది ? మాటాడవేమి తండ్రీ ! అంధులమును, వృద్ధులము నగువారిమీఁద నీకుఁ గోపమా ?" అనిపలుకుచున్నయా మునిదంపతుల పలుకులు ములుకులవలె హృదయంబునం దగిలి వేధించుచుండుటయు దశరథుండు తనదుష్కర్మంబును దలంచుకొని పరితపించుచు భీతచిత్తుండై సంకుచితస్వరంబున "మునివరులారా ! మీతనయుండు సరోవరమునొద్దనే యున్నాఁడు" అని చెప్పెను. ఆమాట విని వారదరిపడి "అయ్యా ! అదేమి ! నీవెవ్వరు ? ఏమిజరిగినదో నిజము చెప్పుము" అని ప్రశ్నించిరి. దశరథుండును క్రమముగా నెల్ల సంగతులను వారికి నివేదించుటయు నమ్మునిదంపతులు దుఃఖావేగముచే భూతలపతితులై "అయ్యా ! నీవు మమ్ముఁగూడ నచ్చటికిఁ దీసికొని పొమ్ము ! మమ్ము మాత్రము ముట్టుకొనవలదు. బ్రహ్మఘ్నుని స్పృశించుట మహాపాతకముగదా" అని వేడుకొనుటయు రాజు వారిని వారిపుత్త్రుఁడు పడియున్నతావును జేర్చెను.

ఆదంపతు లచ్చట మృతుఁడై పడియున్న సుతుని స్పృశించుచు ననేకవిధంబుల విలపించి రాజునుద్దేశించి "ఓపాపాత్మా ! నీవు మృత్యుమూర్తివై మాకుఁ బుత్త్రవియోగంబు గల్పించితివి. కావున నీవును బుత్త్రవియోగదుఃఖముతోనే మృతుండ వయ్యెదవుగాక" అని శపించి ప్రాణంబులను విడిచిరి. అనంతరము రాజు వారికి దహనసంస్కారం

బును గావింపఁ జేసి దుఃఖాంతఃకరణముతో మరలఁ బురంబునకు విచ్చేసి వసిష్ఠమునీంద్రునకు సకలవృత్తాంతమును నివేదించెను. సూర్యవంశపవిత్రులగు మహీపతులకందఱకును వసిష్ఠుఁడే పరమగతి గావున నాతఁడు బుద్ధిమంతు లగు నితరద్విజశ్రేష్ఠులతోఁ గలసి యాలోచించి రాజునుద్దేశించి "దశరథరాజేంద్రా! నీవు గాలవుఁడు, వామదేవుఁడు, జాబాలి, కశ్యపుఁడు మొదలుగాఁగల సకలవిశిష్టబ్రాహ్మణగణంబుల నాహ్వానించి బహుదక్షిణాన్వితంబుగా నశ్వమేధయాగంబు నిర్వర్తింపుము." అని యుపదేశించెను. దశరథుఁడుకూడ నట్లే యాగంబు గావించెను. ఆసమయంబున దశరథుండు పవిత్రుం డయ్యె నని యాకాశవాణి వచియించెను. మఱియు నాతఁడు వ్యవహార్యుం డయ్యె ననియు, నాతని శ్రేష్ఠపుత్త్రునివలన నాతఁడు నిష్పాపుం డగుననియుఁ గూడ వచించెను.

అనంతరము చిరకాలంబునకు ఋష్యశృంగమునీంద్రునియనుగ్రహంబువలన దేవకార్యసిద్ధికొఱకు దశరథునకు దేవసము లగునలువురుకుమారులు గలిగిరి. కౌసల్యయందు రాముఁడును, సుమిత్రయందు లక్ష్మణశత్రుఘ్నులును, కైకేయియందు భరతుఁడును జనించి నలువురును జననీజనకులకుఁ బ్రియులగుచు, వశంవదులు నై వర్ధిల్లుచుండిరి. ఒకప్పుడు విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్ష్మణులమహిమ నెఱింగినవాఁడై వారిని దనయజ్ఞరక్షణార్థమై సహాయముగ నొసగవలయు నని దశరథునర్థించెను. కాని రాజు వృద్ధత్వమునందు సంతతిం గన్నవాఁడగుటచే బిడ్డల నమ్మునికర్పింపఁజాలక "మహాత్మా! నేను నారాజ్యమునైనను, శరీరమునైనను మీకు సమర్పింపఁగలను గాని యీకుమారుల నొసఁగఁజాలను." అని మనవి చేసెను. అప్పుడు వసిష్ఠుఁడు నవ్వుచు "మహారాజా! రఘువంశీయు లెవ్వరు నెన్నఁడును ప్రార్థనా

భంగము గావించుట నేర్చియుండలేదు" అని యుగ్గడించుటయు దశరథుం డెట్టకేల కతికష్టముతో రామలక్ష్మణులను విశ్వామిత్రునితోఁ బంపించెను. శ్రీరామలక్ష్మణులును పితృవాక్యానుసారముగా విశ్వామిత్రునితో యజ్ఞసంరక్షణార్థమై బయలుదేఱిరి. అప్పుడు విశ్వామిత్రుండు సంతుష్టుండై రామలక్ష్మణులకు మాహేశ్వరీమహావిద్యను, ధనుర్విద్యను, శస్త్రాస్త్రవిద్యలను రాజయోగ్యంబు లగుసకలవిద్యలను గూడ నుపదేశించెను. రామలక్ష్మణు లట్లు విద్యాలాభంబు నంది వనవాసులహితంబుకొఱకు తాటకి యను రక్కసిని వధించి యహల్యాశాపవిమోచనంబు గావించి యాగవిఘ్నకారులగురాక్షసులనందఱ నిహతులం జేసి విశ్వామిత్రమఖంబును సంపన్నంబు గావించిరి.

పిమ్మట విశ్వామిత్రుండు రామలక్ష్మణులను వెంటఁబెట్టుకొని జనకసందర్శనంబునకై మిథిలానగరంబునకుం బోయెను. అచ్చట రాజమండలమధ్యంబున శ్రీరాముండు లక్ష్మణసహితుండై విచిత్రధనుర్విద్యాప్రదర్శనంబొనరించెను. అందులకు జనకుండు సంప్రీతుండై శ్రీరామచంద్రునకు లక్ష్మీస్వరూపిణియు, అయోనిజయు నగుసీతాదేవిని బ్రదానంబు గావించెను. మహారాజగుదశరథుండు వసిష్ఠమతానుసారంబుగా లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులకును బరిణయంబులు నిర్వర్తించి మఱి కొంతకాలంబు చన్న వెనుక గురుజనానుమతంబున రామచంద్రునకుఁ బట్టాభిషేకంబు చేయ నిశ్చయించెను. ఆసమయంబునఁ గైకేయి దురదృష్టవశంబున మంథరబోధనంబులకు వివశయై శ్రీరామునిఁ బదునాల్గు వత్సరంబులు వనవాసంబు చేయించునట్లును, భరతునకుఁ బట్టంబు గట్టునట్లును భర్తను వరంబులుగాఁ గోరుకొనియెను. కాని దశరథుం డావరంబుల నిచ్చుట కంగీకరింపఁ జాలఁడయ్యెను గాని శ్రీరాముఁడే తండ్రి నం

గీకరింపఁజేసి యాతని సత్యప్రతిజ్ఞుం గావించి తాను సీతాసౌమిత్రిసహితుండై వనమధ్యంబునఁ బ్రవేశించెను.

రాముం డిట్లు రాజ్యమునందలియాశను విసర్జించి సీతాలక్ష్మణసహితుండై బహిర్గతుం డగుటయు దశరథుండు దుఃఖాకులితచిత్తుండై బ్రాహ్మణశాపంబు దలంచుకొనుచు శోకావేగముచేఁ బ్రాణత్యాగంబు గావించెను. అతఁడు కర్మవశంబున యమదూతలచే నాకర్షితుండై యమభవనంబు జేరవలసినవాఁడయ్యెను. అచ్చట నతిఘోరంబులును, భీకరంబులు నగుననేకనరకంబులు గలవు. దశరథుం డానరకంబు లన్నిఁటియందును గ్రమక్రమముగా నిక్షిప్తుండై యనేకవారంబు లనేకవిధంబులుగ వేధింపఁబడుచుఁ బాపఫలభోగంబు గాంచుచుండెను. రాముండును వనాభిముఖుండై పోయిపోయి చిత్రకూటంబున నివాసంబు గావించుకొనియెను. అతఁడచ్చటనే మూఁడువత్సరంబు లుండెను. పిమ్మట నాతఁడు దండకారణ్యంబునఁ బ్రవేశించెను. సకలప్రదేశంబులయందు నీదండకారణ్యమే యధికపుణ్యప్రదమైనది. శ్రీరామచంద్రుఁ డందుఁ జేరి యచ్చటి రాక్షసుల నందఱను సంహరించి దైత్యభయంబు వాపుటయు నది మహర్షులకుఁ బునఃప్రవేశయోగ్యం బయ్యెను. రాముం డిట్లు పంచయోజనంబు లతిక్రమించి గౌతమిం జేరుకొనియెను. అప్పటికి దశరథుండు నిరయంబున నుండెను. యముండు తనకింకరులం గాంచి ,,దశరథకుమారుం డగురాముం డిప్పుడు గౌతమీతటంబునకుఁ బోవుచున్నాఁడు. అతఁడు గౌతమికిఁ బంచక్రోశంబు లతిక్రమింపకుండునంతెవఱకును మీరు దశరథుని నరకమునుండి వెడలించి తీసికొని రండు! ఇఁక నాతని నరకమునం దుంచఁగూడదు. ఈనాపుణ్యాదేశమున్న బాలింపకున్నచో మీరును నరకపతితు లగుదురు. ఏకయు, నిత్యయు, శివస్వరూపయు నగుశివసంబంధపరాశక్తి జలాకారంబునఁ బరిణమించి గౌతమీ

రూపిణియై యున్నది. అది హరిహరబ్రహ్మాదులకుఁగూడ మాన్య యైనది. దానిం దిరస్కరించినదోషమున కెవ్వరివలనను నిష్కృతి గలుగదు. గౌతమీస్మరణమాత్రంబు గావించు పుత్రునివలన నెంతటిపాపాత్ముండైనను దుర్గమనరకంబునుండి యుద్ధరింపఁబడును. అట్టిచో రామునివంటిపుత్రుఁడు గౌతమీతీరమునందుండఁగా నాతనితండ్రిని నరకమునందుంపఁగలశక్తి యెవ్వరికున్నది?" అని యాజ్ఞాపించుటయు యమకింకరులు నరకపచ్యమానుండగు నయోధ్యాపతిని నరకమునుండి వెడలించుచు ,,ఓరాజసింహా! రామునివంటిపుత్రునిం గాంచిననీవు ధన్యుఁడవు. అట్టిసత్పుత్రు నెవ్వరు పడయుఁగలరు?'' అని కీర్తించిరి. దశరథుండు నొకించుక విశ్రాంతుఁడై ,,ఓకింకరులారా! ఘోరనరకయాతనలఁ గాంచుచున్ననన్నింతలోనే తప్పించి రక్షించుటకుఁ గారణమేమో దయయుంచి తెల్పవలయును'' అని ప్రార్థించుటయు నందోకశాంతచిత్తుండగు కింకరుండు ,,ఓరాజేంద్రా! నీకుమారుండగుశ్రీరాముం డిప్పుడు గౌతమీతీరంబునం దున్నాఁడు. అందుచేనీకు ఘోరనరకవిముక్తి లభించినది. ఈగౌతమీమహాత్మ్యము వేదశాస్త్రపురాణాదులయందుఁ బ్రశంసితమైయున్నది. దానినిప్పుడు సీతనయుండు సువ్యక్తము గావించెను. ఇప్పుడు శ్రీరాముండు లక్ష్మణసహితుండై నిన్ను స్మరించుచుఁ బిండప్రదానంబు గావించినచో నీవు సర్వపాపవిముక్తుండవై స్వర్గంబుఁ జేరఁగలవు.'' అని చెప్పెను.

అది విని దశరథుండు ,, మహాత్ములారా ! నేను మీకు శరణాగతుఁడను. మీయనుజ్ఞ యైనచో నేనిప్పు డచ్చటికిం బోయి మీవాక్యములను నాకుమారులకు బోధించి వచ్చెదను '' అని ప్రార్థించి వారి యనుమతిం గాంచి యప్పటి తనభీషణయాతనామయశరీరముం గాంచి తానే లజ్జితుం డగుచు నింతకుఁ గారణంబైనతనపాపకర్మంబును స్మరిం

చుకొనుచు గౌతమీతటంబునకు బయలుదేఱెను. అప్పుడు సీతారామ లక్ష్మణులు నదీతీరంబున విలాసవిహారంబు గావించి పదంపడి యథావిధిగ స్నానంబుచేసితీరంబుననుపవసించియుండిరి.ఆనాఁడుతీరవాసులెవ్వరికిని గూడ నెట్టియాహారంబును లేకయుండెను. అది చూచి లక్ష్మణుండు విచారముతో రాముని గాంచి ,,సోదరా! మనము దశరథరాజేంద్రుని తనయుల మైయుండియు మనకును, మనతోడి తీర్థవాసులకును దగినయాహారమును సమకూర్చుటకుఁగూడ శక్తి లేనివార మైతిమిగదా!" అనియెను. రాముండును విచారముతో ,, వత్సా! లక్ష్మణా! విధివిహితంబు లగుకర్మఫలంబుల నెట్టివారైన ననుభవింపకతప్పదు. కాకున్న నీధాత్రి యన్నపూర్ణయై యున్నను మనకీయన్నాభావ మేమిటికి? మనము నిశ్చయముగా పిత్రిముఖంబున హోమమును చేయలేదు. అజ్ఞానవశంబున భూదేవార్చనంబును, సంతర్పణంబును జేయఁజాలనివారు సర్వదా క్షుత్పీడితు లగుచుందురు. కావున నవశ్యముగా నగ్నిహోత్రంబు గావింపవలయును. అందువలన మనకన్నంబు లభింపఁగలదు." అని పలుకుచుండఁగా నాసమయమునకు సరిగా దశరథుం డచ్చటికి విచ్చేసెను.

లక్ష్మణుం డాతనివికృతాకారముం గాంచి ధనువు నాకర్షించి ,, ఓక్రూరరాక్షసా! ఆఁగుమాఁగుము!" అనియెను. అయినను దశరథుం డాఁగక వచ్చుచుండుటం గాంచి యాతఁడు శరణాగతుం డగునని భావించి ,, ఓయీ! పొమ్ము! పొమ్ము! ఇచ్చట దశరథాత్మజుండును, ధార్మికుండునగు శ్రీరామచంద్రుండు విరాజిల్లుచున్నాఁడు. గురుభక్తుఁడును, సత్యసంధుఁడును, పితృసేవకుండును, త్రైలోక్యరక్షాదక్షుండు నగునామహాత్ముఁ డున్నచోటికి నీవంటిపాపాత్ములు రాఁజాలరు." అనియెను. పుత్రునిం జిల్లు పిలుచుటయు దశరథుం డించుకసేపు తన

యంతరంగంబునఁ దనదుష్కర్మంబునుగూర్చి విచారించి మనఃపరితాపముతో నధోముఖుండై గద్గదస్వరంబునఁ గోడలగుసీతాదేవి నుద్దేశించి "అమ్మా! నేను దశరథుఁడను. ఓకుమారులారా! నేను మూఁడు బ్రహ్మహత్యాపాపములచే నావృతుండనై యతిదుస్సహంబు లగుయాతనలఁ బడుచున్నాఁడను. ఇదిగో! నరకపతితంబగునాదేహ మెట్లు భిన్నభిన్నములై యున్నదో చూడుఁడు!" అనుచుండఁగనే సీతారామలక్ష్మణులు ముగ్వురు నాతనికి సాష్టాంగప్రణామంబు లాచరించి కృతాంజలిపుటులై "మహారాజా! అదేమి? అదేమి?" అని భయాశ్చర్యములతోఁ బ్రశ్నించుటయు దశరథుండు తనదుష్కర్మముంగూర్చి వారికెఱింగించి "కుమారులారా! బ్రహ్మహంతకుని దర్శించుటకూడ మహాపాపము!" అని పలుకుచు శోకావేగముచే భూపతితుం డయ్యెను. సీతారామలక్ష్మణులును దుఃఖభరంబుచే మూర్ఛితులై పోయిరి. అప్పుడు శ్రీరాముండు తనవనవాసమును, తల్లులదురవస్థయు, దుఃఖహేతువగు కర్మఫలంబువలనఁ దండ్రియగుదశరథునినరకపతనమును దలఁచితలఁచి మూర్ఛితుం డగుటయు సీతాదేవి యాతని నాశ్వాసించుచు "నాథా! మీవంటివారు వ్యసనాదులకు లోఁబడఁదగినవారు కారు. వ్యసనము దైవకృతమైనను, మానవకృతమైనను దానికిఁ బ్రతీకారముం గావించుటయే మీవంటివారి కవశ్యకర్తవ్యము. సహస్రయుగములు దుఃఖించినను విపద్విముక్తి కాఁజాలదు. కావున విచక్షణు లగువా రెన్నఁడు మోహముగ్ధులు గాఁబోరు. ఓ నృపవర! ఇట్టిదో నిష్ఫలం బగుదుఃఖమువలననేమిప్రయోజనము? మామగారిబ్రహ్మహత్యలను మనము భరింతము. ముందుగా పితృభక్తుండును, పుణ్యశీలుండును, వేదపారగుండు నగు బ్రాహ్మణునిఁ జంపినపాపమును నేను వహించెదను. తరువాత యథావిధిగాఁ బాపనిష్కృతికిఁ బ్రయత్నించెదను. రెండవబ్రహ్మహత్యను

లక్ష్మణుండు పరిగ్రహించుఁగాక! మూఁడవదానిని మీరు గైకొనుఁడు!” అని చెప్పెను.

ఇట్లు ధర్మయుక్తంబులును, దృఢనిశ్చితంబులు నగు సీతాదేవివచనంబు లాలించి రామలక్ష్మణు లట్లే యని యంగీకరించిరి. అప్పుడు దశరథుండు ,, అమ్మా ! బ్రహ్మవిదుండగు జనకభూపాలుని తనయవగుసీవయోనిజవగుటయే గాక శ్రీరామచంద్రుని యిల్లాలవైతివి. ఇట్టిసీవచనంబులు ధర్మసంగతంబు లగుటయందు విచిత్ర మేమున్నది ? కాని మీరీవిషయంబున నించుకంతయైనను శ్రమపడ నక్కఱలేదు. మీరీగోదావరియందు సుస్నాతులై పిండప్రదానంబు గావించినచో నేను బ్రహ్మహత్యాత్రయవిముక్తుండనై స్వర్గగమనంబునకు సమర్థుండ నగుదును. ఓజానకీ ! సీవు స్వకులోచితంబుగ సంభాషించితివి. కులకాంతలు భవసాగరతరణులు. ఈగాతమీప్రసాదమున నాకుఁ బరసాధనంబుగావించుటయెంత ! ” అని సంకీర్తనంబుగావించెను.

శ్రీరామచంద్రుం డట్లే చేయుదు నని పిండప్రదానంబున కుద్యుక్తుం డయ్యెనుగాని భక్ష్యభోజ్యాదిపదార్థము లేవియు నాతని కచ్చట లభింపవయ్యెను. అప్పుడు లక్ష్మణుండు ,,అగ్రజా ! ఇచ్చట నింగుదీఫలంబులు విశేషముగానున్నవి. వానిని గొనితెచ్చెదను. ఆపిండితోఁ బిండప్రదానము జేయవచ్చును. ” అనియెను. ఆమాట విని శ్రీరాముఁడు గంగాతీరమునం దండ్రికిఁ బిండదానంబు గావించుట విధాయకంబైనను గారపిండితోఁ బిండదానము చేయనలసివచ్చెనుగదా యని మిగుల విచారించెను. అప్పు డాకాశవాణి ,, ఓరాజకుమారా ! సీవెంతమాత్రమును విచారింపవలదు. సీవు ధనలోభంబు లేని ధర్మనిరతుండవు. ఐనను సీవిప్పుడు రాజ్యభ్రష్టుఁడవును, వనవాసివి నిర్ధనుండవునైయుంటివి. ఇట్టిస్థితిలో సీక్షేత్రంబున ద్రవ్యాభావంబునుగూర్చి సీవు

విచారించుట యుచితము గాదు. విత్తశాఠ్యంబునఁ గర్మంబు నిర్వర్తించు పాతకియే పతితుం డగును. మానవులు తమకు లభించునన్నంబును నివేదించుటవలననే దేవతలును దృప్తు లగుదు రని శాస్త్రంబులు చెప్పుచున్నవి." అని పలుకుటయు రాఘవుండు యథావిధిగ శ్రద్ధాయుక్తుండై యాక్షేత్రంబునఁ బిండదానంబు గావించెను. ఆపిండము భూపతితం బైనక్షణమునందే పితృశరీరము శవతీర్థంబునఁ బతితం బయ్యెను. ఈక్షేత్రము దర్శనమాత్రంబుననే మహాపాతకముల హరించు నని యప్పుడు రామభద్రునకు విశ్వాసము గలిగెను. అంతలోనే దశరథుండు తేజోమయదివ్యదేహముం దాల్చి దివ్యవిమానారూఢుండును, కిన్నరగణస్తూయమానుండునై వియత్పథంబున విరాజిల్లుచుండెను. ఆతనిచుట్టును విమానారూఢు లగుసకలదేవతలును బరివేష్టించి యుండిరి. అప్పు డాదేవగణమధ్యంబున నాదిత్యునివలె వెలుంగుచున్నతండ్రియగుదశరథుని శ్రీరామచంద్రుఁడు గుర్తింపనే లేకపోయెను. అతఁ డంజలిబద్ధుఁడై యాకసమువంకఁ జూచుచు ,, నాతండ్రియేఁడీ ? " అని ప్రశ్నింపఁ దొడంగెను.

అప్పుడు సీతాదేవికిని శ్రీరామునకును గూడ వినంబడునట్లు ,, రామభద్రా ! నీజనకుండు బ్రహ్మహత్యావిముక్తుండై వెలుంగుచున్నాఁడు. అదిగో చూడుము ! ఆతని దేవత లెల్లరును స్వర్గమునకుఁ బిలుచుకొని పోవుచున్నారు." అని యాకాశవాణియు ,, ఓరామచంద్రా ! నీవు ధన్యుఁడవు. కృతకృత్యుఁడవు. నీతండ్రికి స్వర్గము లభించినది. తనపూర్వపురుషులను నరకమునుండి యుద్ధరింపఁగలమానవుఁడే ధన్యుఁడు. ఆసుకృతాత్మునిమూలమునఁ ద్రిలోకంబులు నలంకృతంబు లగును. వత్సా! సూర్యసన్నిభుండగు నీజనకునిం దర్శింపుము ! పూర్వ మీతఁడు సర్వసంపన్నుం డయ్యును బాపాత్ముండగుటచే దగ్ధ

ద్రుమంబుం బోలియుండెను. ఇప్పుడు నిష్కలంచనుండయ్యును సుకృతియుఁ జందీమౌళిసన్నిభుండు నై యున్నవాఁడు'' అని ప్రబోధించిరి. అప్పుడు దశరథుండు పుత్రునింగూర్చి యాశీర్వాదాభినందనపూర్వకంబుగా ,,కుమారా! నీవు కృతకృత్యుండ వైతివి. నీకు శుభ మగుఁగాక! ఓయనఘా! నేను నీమూలమునఁ దరింపఁబడితిని. తల్లిదండ్రుల నుద్ధరించుతనయుఁడే లోకమునందు ధన్యుఁడు.'' అని వచించెను. అనంతరము దేవతలు తమకార్యసిద్ధికొఱకు ,,వత్సా! నీవు యథాసుఖంబుగ బ్రయాణంబు గావింపుము.'' అని యానతిచ్చుటయు రాముండు వారిం గాంచి ,,సురవరులారా! పితృవిషయంబున నేనింకను జేయవలసిన దేమైన నున్నచోఁ దెలుపఁగోరెదను'' అని ప్రార్థించెను. అప్పుడు దేవతలు ,,కుమారా! ఈగంగవంటినదియు, నీవంటిపుత్రుఁడును, శివునివంటి దేవతయును, ఓంకారమువంటిమంత్రంబులును నీజగంబున లేవనియే చెప్పవచ్చును. నీవు పెద్దలకుఁ దీర్పవలసినవిధు లన్నియును దీర్చితివి. నీవంటి పుత్రునిం గాంచినపితృదేవతలు ధన్యులు. ఓమానదా! రామా! నీపితృదేవలందఱును దరించినారు. ఇఁక మీరందఱును యథాసుఖంబుగఁ బయనంబు సాగింపవచ్చును'' అని ప్రబోధించిరి. దేవతలవచనంబులును, గౌతమీమాహాత్మ్యంబును గ్రహించి లక్ష్మణుండు విస్మితుండై సీతారాములం గాంచి ,,ఆహా! ఈగంగప్రభావ మెంతయద్భుత మైనది! త్రిలోకంబులయందును దీనితో సమానం బగునది లేదు. ఇట్టిత్రిలోకపావని యగుగంగను సందర్శించుటచే మనము ధన్యులము.'' అని పరమానందముతోఁ బలికెను. అనంతరము రాముండు ప్రహృష్టచిత్తుండై యందు శివప్రతిష్ఠ గావించి షట్త్రింశత్కళాశోభితుండగుశంకరుని పావనంబుగాఁ బూజించి కృతాంజలిపుటుండై యిట్లని స్తుతియింపం దొడంగెను.

పురాణపురుషుం డగుశంభునకు నమస్కారము. అపారభావుం డగు సర్వజ్ఞునకు నమస్కారము. అవ్యయుం డగుపరదేవునకు, లోకగురుం డగునుమాపతికి, దారిద్ర్యనివారకునకు, రోగాపహారికి, అచింత్యకల్యాణస్వరూపునకు, విశ్వోద్భవబీజరూపునకు, విశ్వస్థితిహేతువునకు, విశ్వసంహారకారణునకు నమస్కారము. అవ్యయుం డగుగౌరీప్రియునకు, క్షరునకు, అక్షరునకు, చిద్రూపునకు, అమేయభావునకు, త్రిలోచనునకు, భవకారుణ్యకరునకు, భవభయంకరునకు శంకరునకు సర్వదానమస్కారము. సర్వాభీష్టప్రదాతకు, సోమేశ్వరునకు, ఉమేశ్వరునకు, వేదత్రయలోచనునకు, మూర్తిత్రయవర్జితునకు, సదసదతీతునకు, పుణ్యాత్మునకు, పాపహారికి నమస్కారము. మఱియు విశ్వహితరతుండును, హరుండును, విశ్వరక్షకుండును, సదసత్ప్రణేతయు, బహురూపియు, విశ్వపతియు, యజ్ఞేశ్వరుండును, హవ్యకవ్యస్వరూపుండును, లోకహితకరుండును, నాకుఁ బరమగతియు నగునీశ్వరునకు నమస్కారము. ఆరాధితుండై సమస్తవాంఛితంబులను బ్రసాదించు దేవునకు, దానప్రియునకు నాయిష్టదైవంబగుశర్వునకు నమస్కారము. సోమేశ్వరుండును, అశ్వతంత్రుండును, విజయుండును, ఉమాపతియు, విఘ్నేశ్వరనందీనాథుండును, పుత్రప్రియుండును, భవదుఃఖశోకవినాశకుండును, చంద్రధరుండును, గంగాధరుండును, ఉమాధరుండును, దేవవరుండు నగునీశ్వరునకు నమస్కారము. మఱియు నజాదీశపురందరాదిసురాసురులచే నర్చితుండును, పరదైవతంబును నగుమహాత్మునకు నమస్కారము. దేవీముఖవాహనంబు నీక్షించుటకై నేత్రత్రయంబుఁ గాంక్షించిన నాయిష్టదేవునకుఁ బ్రణామము. మఱియుఁ బంచామృతములు, చందనము, ఉత్తమంబగు ధూపము, విచిత్రంబులగుపుష్పములు, వివిధఖాద్యములు, ఫలమూలాదులు మున్నగునుపచారంబులచే వివిధమంత్రమూలంబున సంపూజితుం

డగునీశోమదేవునకు సహస్రప్రణామంబులు.”

అని యిట్లు రాముండు సన్నుతించుటయు భగవానుండగు శంభుండు సాక్షాత్కరించి రామలక్ష్మణులంగాంచి ,, మీకు శుభంబగుంగాక ! వరంబుల నర్థింపుండు ” అని యానతిచ్చుటయు రాముండు వృషభధ్వజు నుద్దేశించి ,, సురోత్తమా ! నేను గావించిన యీస్తోత్రరాజంబు నెవ్వండు భక్తిపూర్వకంబుగా బఠించి నీకు సంతుష్టింగూర్చునో యాతని కాంక్షలంబ కార్యసిద్ధి యగుంగాక ! ఈస్తవంబును బఠించుచు నీక్షేత్రంబునం బిండప్రదానంబు గావించువారిపితృదేవతలు నరకలోకోత్తీర్ణులయ్యెదరుగాక ! వారందఱును దాపత్రయవివర్జితులై స్వర్గధామంబు నధిగమింతురుగాక ! ఇచ్చటం గావించిన స్నానమాత్రంబున మనోవాక్కాయజంబు లగుసకలకలుషంబులును నశించుంగాక! ఇట భక్తిపూర్వంబుగం గావించినదానం బణుమాత్రంబైనను, అక్షయఫలదం బగుంగాక! ఇట్లనుగ్రహింపవలయును ’’ అని ప్రార్థించెను. శంకరుండు నట్లే యగునని శ్రీరామచంద్రు ననుగ్రహించి యంతర్ధానంబు నేయుటయు సీతాలక్ష్మణసహితుం డగురాఘవుండు గౌతమీమూలంబుదిక్కుగాం బయనంబు సాగించెను.

ఓనారదా ! అప్పటినుండియు నీతీర్థము రామతీర్థంబనునామంబున వ్యవహరింపంబడుచున్నది. మార్గమధ్యమున లక్ష్మణునిహస్తమునుండి బాణము పతితంబైనస్థానము బాణతీర్థంబయ్యెను. ఈతీర్థముకూడ సర్వాపద్వినివారకమైనది. సౌమిత్రిస్నానము చేసి శివార్చనంబు గావించినచోటు లక్ష్మణతీర్థంబయ్యెను. అట్లే సీతాతీర్థంబును సముద్భూతంబైనది. ఈరెండుతీర్థంబులును బహుపాపభంజకంబులు. ఎవ్వనిచరణసంగంబుచేం దైలోక్యపావనియగుగంగ యుదయించెనో యట్టిశ్రీరామచంద్రుండు స్వయముగా నవగాహనంబుగావించినతీర్థమునకుంగలగౌరవ

ము వర్ణనాతీతముగాదా ? అయినను చెప్పవలసివచ్చినది. శ్రీరామతీర్థం బువంటియుత్తమతీర్థము మఱియొందును లేదు.

—• పుత్రతీర్థాదివర్ణము. •—

పూర్వకాలంబున దేవాసురయుద్ధంబునందు దితిజులును, దనుజులును క్షీణించి యాదితేయులకే సర్వవిధములఁ బ్రాధాన్యలాభంబు గలిగెను. అప్పుడు దితి పుత్రవియోగదుఃఖపీడితయై సవతి యగునదితి మొదల ననూయతో దనువుచెంతకుంబోయి ,,ఓభద్రా! మనయిరువురి సంతానమును వినష్టంబైనది. ఏమిచేయుదుము! లోకంబునఁ గర్మమే బలవంత మైనది గదా! అదితిసంతతి యంతయు సర్వసంపత్సమృద్ధమై రాజ్యము, యశము, విజయమును గలిగి విరాజిల్లుచున్నది. మనకందఱకును సమానభర్తృత్వమున్నను, ధర్మకర్మగుణంబులయందు సమత్వమున్నను అదితిబిడ్డలీవిధముగా సమున్నతిం గాంచుటంగాంచి నేను బ్రదుకఁజాలకున్నాను. ఈదుఃఖముచే నేను కృశించిపోవుచున్నాను. అంతటిభాగ్యవతియగునదితిం గాంచి దావానలంబుచేతనుంబోలె నాహృదయము దహించుకొనిపోవుచున్నది. సవతిసౌభాగ్యమును స్వప్నమునందైనను జూడఁజాలకున్నాను'' అని యీవిధముగా నిట్టూర్పులు విడుచుచు మ్లానవదనయై దితి వచించుచున్నసమయంబున నారదుండటకు వచ్చి యకాంతలిరువురిచేతను బూజితుండై యించుక విశ్రమించి వారినుద్దేశించి మనోజ్ఞవచనంబులతో ,,ఓరమణులారా! మీరిట్లు విచారించుట యుచితము గాదు. సకలప్రాణములును దమయభీష్టములను బుణ్యమూలముననే పడయఁగలుగుచుందురు! దాని కుపాయమును మహానుభావుం డగుకశ్యపప్రజాపతియే మీకుఁ దెలుపఁగలఁడు" అని బోధించెను.

అప్పుడు తనువు దితిం గాంచి "అక్కా! ఆత్మగుణంబుచే భర్త యగుకశ్యపునిఁ బరితుష్టుం గావింపుము. ఆతఁడు సంతుష్టుం డైనచో సకలాభిమతంబులును లభించును." అనియెను. ఆమాట విని దితి యట్లే చేయుదు నని చెప్పి యప్పటినుండి యనేకవిధంబులగు సపర్యలచే భర్తను సంతృప్తుం గావింప నారంభించెను. ఇట్లుండ నొకనాఁడు కశ్యపుండు దితింగాంచి ప్రసన్నుండై వరంబు గోరుకొమ్మని యానతిచ్చుటయు దితి వినమ్రయాన్వితయై "ఓసురేశ్వరా! ఎవ్వనిజననంబువలన నేను వీరపుత్రిణిం గాఁగలనో యట్టి సర్వలోకవిజయుండును, సర్వలోకనమస్కృతుండును, బహుగుణాన్వితుండు నగుపుత్రుని నాకుఁ బ్రసాదింపవలయును" అని ప్రార్థించినంతనే కశ్యపుండు "తథాస్తు" అని "ఓదేవీ! నేను నీకొకపుణ్యవ్రతంబు నుపదేశించెదను. ద్వాదశాబ్దంబులు నీవావ్రతపాలనంబు గావించితివేని పరమఫలదంబు కాఁగలదు. ఆవ్రతశేషంబున నేను వచ్చి నీకు సత్సంతానంబును బ్రసాదించెదను. అప్పుడు నీకోరిక సిద్ధించును. నిష్పాపత్వమును సాధించినచో మనోరథములు సిద్ధించును." అని బోధించుటయు దితి సంతుష్టచిత్తయై పతివలన వ్రతోపదేశంబు గాంచి తదనుష్ఠానంబునఁ బ్రవృత్తయై పతిచెప్పినవిధంబున సమస్తకర్మములను యథావిధిగ నిర్వర్తించుచుండెను. ఈజగంబునఁ దీర్ఘసేవ, సత్పాత్రదానము, వ్రతాచరణము మొదలగుసత్క్రియలు గావింపనివారికి మనోరథసిద్ధి యెక్కడిది?

ఇట్లు దితి వ్రతపాలనంబు గావించుటయుఁ గశ్యపుండు ప్రసన్నుండై వచ్చి యామెకు గర్భంబుఁ బ్రసాదించి "ఓశుచిస్మితా! తపోనిరతులగు మునులకుఁగూడ నవహేలావశంబునఁ గర్మవైకల్యంబు హేతువుగా నభీష్టంబు లభింపకపోవుచుండును. కావున నీవు నింద్యకార్యంబులు విసర్జించి యుభయసంధ్యలయందు శయనంబును, గమనం

బును, క్షుతంబును, జృంభణంబును, ముక్తకేశియైయుండుటను గావింప కుండవలయును. సంధ్యలయందు భూతసముదయం బెటునటుఁ జరించు చుండుఁగావున నప్పు డొకవేళ నవ్వువచ్చినచో ముఖాచ్ఛాదనంబు గావించుకొని హసించుట కర్తవ్యము. సంధ్యాకాలంబున గృహాంతిదేశంబునం దెప్పుడును నిలువఁగూడదు. దివారాత్రులయందెప్పుడైనను రోలు, రోకలి, చేట, పీట, మొదలగువానిని దాటఁగూడదు. ఉత్తర శీర్షంబుగ నెప్పుడును శయనింపఁగూడదు. విశేషించి సంధ్యాసమయంబున మిథ్యావచనంబు లాడుటయు, బరగృహంబులకుఁ జనుటయుఁ దగదు. నిజకాంతునిదక్క నన్యపురుషు నెన్నఁడు నిరీక్షింపఁజనదు. నీవీ నియమంబులను యథావిధిగ నిర్వహింపఁగలిగినచో నీకుఁ ద్రిలోకైశ్వర్యభాజనుం డగుపుత్రుం డుదయింపఁగలఁడు'' అని బోధించెను.

లోకపూజితుండగుతనభర్త బోధనంబు లాలించి దితియు నట్లే చేసెదనని యంగీకరించెను. అంత గశ్యపుం డటనుండి వెడలిపోయెను. క్రమముగా దితి గర్భము ప్రవృద్ధం బగుచుండెను. ఈరహస్యం బంతయు మయదానవునకుఁ దెలిసెను. ఆతని కింద్రునితో మిగుల సఖ్యంబు గలదు. అందుచే నాతఁ డెల్లవిషయములు నింద్రునకు నివేదించెను. మిత్రుండనిన నపాయత్రాసవర్జితం బగువిశ్వాసైకభవనంబు గదా! బహుసుకృతవిశేషంబునఁగాని యట్టిమిత్రుండు లభింపఁడు.

అని బ్రహ్మదేవుండు చెప్పుటయు నారదుండు ''మహాత్మా! మయదానవుండు నముచిభ్రాత గదా! అట్టినముచిని వధించిన యింద్రునితో నాతనికి మిత్రత్వం బెట్లు కలిగినది?'' అని ప్రశ్నించుటయు బ్రహ్మ యిట్లు చెప్పం దొడంగెను. పూర్వము బలవంతుం డగు నముచి దైత్యచక్రంబున కధీశ్వరుండై యింద్రునితో మహాభయంకరం బగువైరమును గల్పించుకొని యొకప్పుడు మహారణంబున మహేంద్రుని విజిత్యు

సిం గావించెను. అట్లు పరాజితుండై యింద్రుండు పాఱిపోవుచుండ శూరుం డగునముచి యాతని వెంబడించెను. ఆతనిం గాంచి శతక్రతుండు భీతుండై యైరావతంబును బరిత్యజించి జలఫేనమధ్యంబున డాఁగికొనియెను. ఐనను నముచి తనయన్వేషణంబు విడువకుండుటచే శచీవిభుం డాతని ఫేనంబుచేఁ బ్రబలాఘాతంబు గావింప నారంభించెను. ఆఫేనాహతిచేతనే తుదకు నమునికి వినాశంబు ఘటిల్లెను. అనంతర మాతనితమ్ముఁ డగుమయుం డును భ్రాతృహంత యగుమహేంద్రుని వినాశంబుఁగోరి తపంబు సేయ నారంభించెను. అతండు విష్ణుదేవు నారాధించి యద్దేవునివలన ననేకవరంబులం గాంచి తత్ప్రభావంబువలన దేవతల కతిభయంకరంబు లగునసేక మాయల నెఱింగి యతిదాతయు, సదాలాపియు నై యుండెను. అతఁడు నిరంతరము నగ్నిదేవుని, బ్రాహ్మణులను బూజించుచుండెను. కొంతకాలంబున కాతండును దేవేంద్రునిజయించు నుద్దేశముతో సర్వజ్ఞుండై తత్కాలంబున వందిజనస్తూయమానుండగుచు నర్థుల కనేకవిధంబుల ధనవితరణంబు గావించుచుండెను. ఆసంగతి వాయుదేవునివలనఁ బురుహూతుం డెఱింగి మాయామయుం డగుమయు నెట్టియిన మాయచేతనే పరాజితునిం గావింపవలయుననునుద్దేశముతో విప్రవేషంబుదాల్చి యాతనిచెంతకుం బోయి దర్శించి ,, ఓయాచకపాలకా! నేను యాచకుండను, నాయభీష్టంబు దీర్పుము! నీవు దాతలలోఁ దిలకస్వరూపుండ వని విని సద్బ్రాహ్మణుండ నగునేను నీదర్శనంబునకు వచ్చితిని." అని మాటిమాటికిని బ్రార్థింపనారంభించెను. అది విని మయుం డాతఁడు బ్రాహ్మణుం డనియే భావించి ,, ఓయీ! నీకేమికావలయునో కోరుకొనుము. అర్థి యెదుట నిలిచి యుండఁగా సాధువులగుదాతలు వారికోరికలకొలఁదిగొప్పతనములంగూర్చి సంశయింపఁబోరు." అని చెప్పుటతోడనే యింద్రుండు ,, అయ్యా! నేను మీతోడి స్నేహమునుగోరివచ్చితిని." అనియెను.

ఆమాట విని మయుండు ,, ఓద్విజోత్తమా ! ఇందువలన నీకుఁగలుగు లాభమేమి ? '' అనియెను. ,, నీతో వైరములేకుండుటయే నాకు లాభము. నీకు శుభమగుఁగాక ! '' అని యింద్రుండు ప్రత్యుత్తర మిచ్చుటయు మయుండు నీవెవ్వఁడవో సత్యము వచింపుమనియెను. ఇంద్రుం డప్పుడు తనసహస్రాక్షమూర్తిం బ్రదర్శించెను. అది చూచి మయుండు విస్మితుండై ,, ఇదేమి ! వజ్రపాణియగు మహేంద్రుఁడా ? ఓసఖా ! ఇట్టికార్యము నీవంటివాని కయోగ్యమైనది. '' అనియెను. అప్పు డిం ద్రుండు మయు నాలింగనంబు గావించుకొని ,, మిత్రమా ! బుద్ధిమంతు లగువా రేవిధముచేనైను గార్యసిద్ధి గావించుకొందురు '' అని చెప్పెను. అదిమొదలుగా వారిరువురును బరమమిత్రులైరి. అంతటినుండి మయుండు మహేంద్రహిత నిరతుండై యుండెను.

ఇట్లు మయుండు దివిజపతిభవనంబునకుం జని దితివృత్తాంతంబు సకలంబు నివేదించుటయు సురేశ్వరుండు మాయావి యగుమయుం గాంచి ఇప్పుడు మనకుఁ గర్తవ్యం బేమని ప్రశ్నించెను. అప్పుడు మయుం డా తనికి మాయాప్రదానంబు గావించెను. అంత నింద్రుండు ప్రహృష్టుండై ,, దీనివలన నేనేమి చేయవలయును'' అని ప్రశ్నించుటయు మయుండు ,,నీవిప్పు డగస్త్యాశ్రమంబునకుం బోయి యట గర్భిణియైయున్న దితిం దర్శించి యామెకు సపర్యలం గావించుచు నటఁ గొన్నిదినంబులుండుము. అవకాశము చూచుకొని వజ్రపాణివై యామెగర్భంబునఁ బ్రవేశించి యాపిండము నీకు వశీభూతంబును, మృతంబునగునంతవఱకు నీ వజ్రముతో భేదింప నారంభింపుము. అట్లయినచో నీకు శత్రుం డగువాఁడు జనియింపఁబోఁడు'' అని చెప్పెను. ఇంద్రుండు నట్లే చేసెద నని చెప్పి మయున కనేకసత్కారంబులఁ గావించి యేకాకియై విప్రవేషంబున విమాత యగుదితిచెంతకుం బోయి సరళమార్గంబున నామెకుఁ

బరిచర్యలం గావించుచుండెను. ఆతనియుద్దేశమును దితిదేవిగాని గర్భస్థపిండముగాని తదితరులెవ్వరుగాని గ్రహింపఁజాలకపోయిరి.

సహస్రాక్షుండును దితిగర్భంబునఁ బ్రవేశించు కోరికతోఁ జాలకాల మచ్చట నివసించియుండెను. కాని యాతని కెట్టియవకాశమును లభింపలేదు. ఇట్లుండ నొకనాఁడు దితిదేవి సంధ్యాసమయంబున నుత్తరశీర్షంబుగా శయనించి నిద్రించుచుండ నిదియే తగినసమయమని యింద్రుండు కులిశహస్తుండై యామెగర్భంబునఁ బ్రవేశించెను. అప్పుడు గర్భస్థబాలుం డాతనిం గాంచి నిర్భయముగా ,,ఓవజ్రపాణీ! నన్నేల రక్షింపఁగూడదు? నేను నీకు సహోదరుఁడను గానా? నన్నేల చంపఁదలఁచెదవు? ఓమహాబాహూ! యుద్ధక్షేత్రంబునఁ గాకుండ నితరస్థలంబున మారణంబు గావించుటకంటె మహాపాతకం బేదియును లేదు. ఓ శక్రా! నేను గర్భమునుండి నిర్గతుండ నైనంతనే నీతో యుద్ధము చేసెదను. అంతేకాని యిచ్చట నన్ను వధించుట నీవంటివాని కుచితము గాదు. నీవు శతక్రతుఁడవు; సహస్రాక్షుఁడవు; శచీవిభుఁడవు; పురందరుఁడవు; వజ్రపాణివి; సురేంద్రుఁడవు—ప్రభూ! ఇట్టినీ వింతటినీచకృత్యముం గావించుట తగదు. నీవు నిశ్చయముగా యుద్ధకాముఁడ వైతివేని నేను గర్భమునుండి వెలువడునట్టి యుపాయముం గావింపుము. ఇటనుండి వెడలిపొమ్ము! మహాత్ములగువారు విపన్నమగ్నులయ్యును దుష్టాచరణప్రవృత్తులు గాఁజాలరు. నేనజ్ఞుఁడను; అశస్త్రుఁడను; ఇచ్చట నాకాయుధసంగ్రహంబునకుఁగూడ నుపాయంబులేదు. ఇట్టియవస్థలో నోవజ్రపాణీ! నీవు విద్యావంతుఁడ వైయుండియు నన్నుఁ జంప వచ్చితివా- నీకు సిగ్గులేదా? కులీనులగువా రెన్నఁడును గర్హితకర్మంబుల నాచరింపరు. ఇట్టినన్నుఁ జంపుటవలన నీకెట్టి పౌరుషము లభించును. ఎట్టి కీర్తి కలుగునని యోచించితివి? గర్భస్థులగుభ్రాతలను జంపుదురా తమ్మ తె

స్వరైన నుందురా? అన్నా! నీకు నాతో యుద్ధము చేయవలయునని వాంఛయే యున్నచో—" అని చెప్పుచు నా బాలకుఁడు పిడికిలి బిగించి యింద్రునిపైకి లంఘించెను. అప్పు డింద్రుం డుగ్రుఁడై తనకులిశంబుచే నాతనిసప్త ఖండంబులుగావించెను. క్రోధాన్వితులగుచో భూతకువయయనువది యుండదుగదా! అంతమాత్రముచే నాగర్భము మరణింపక యాఖండ ములు "అన్నా! మేము నీసోదరులము" అని వచింప నారంభించెను. శక్రుం డామాటలను లక్ష్యము చేయక యందొక్కొక్క ఖండము నేడే సితునియాలుగా ఖండింపఁదొడంగెను. ఆశకలంబు లన్నియు నైకకంఠ్య ముగా "శతక్రతూ! మేము మాతృగర్భస్థులము; నీతమ్ములము; మమ్ము వధింపవలదు." అని వాపోవఁదొడంగెను. ద్వేషవిధ్వస్తహృద యు లగువారిచిత్తంబునఁ గరుణాకుఁ దావుండదుగదా! ఇంద్రుం డీవిధం బుగా నిష్కరుణుండై యాగర్భస్థపిండమును నలువదితొమ్మిదిఖండంబులు గావించినను ఆశకలంబులు మరణింపక సజీవంబులై కరపాదాదిచిహ్నం బులతో నేకాకృతిం దాల్చి యేడ్చుచుండెను. వానింగాంచి సురపతి విస్మితుండై "మారుత, మారుత" అని ప్రబోధింపఁదొడంగెను. అక్కారణంబుననే వారందఱును మారుతులైరి. అక్కుమారులు మిగు లబలవంతులు, నోజస్వంతులు నై యుండిరి. వారట్లు గర్భమధ్యమునందే యుండి శక్రునకై భయపడక తమతల్లి కాశ్రయభూతుం డగునగస్త్య మునీంద్రు నుద్దేశించి "ఓమునీంద్రా! మాతండ్రి నీకు భ్రాతయైయుం డెను. ఆతఁడు నీతోడిస్నేహము ప్రశంసనీయం బని తలంచెను. నీకును మాయందుఁగలప్రేమ యపారమైనది. ఇదిగో! చూడుము! ఈవజ్ర పాణి చండాలుండై నను జేయఁజాలని దుష్కృత్యముం గావించుచు న్నాఁడు." అని విన్నవించిరి.

అగస్త్యుం డామాటలాలాపం బాలకించి ససంభ్రముండై యచటికి

వచ్చి గర్భవేదనావ్యథిత యగుదితిని సంబోధించి యూఱడించి శతక్రతునిమెడలఁ గుపితుండై ,, ఓయింద్రా! నీవెల్లప్పుడును రణరంగములయందు శత్రువులకు వెన్నుచూపెదవు గాక! అట్లు రిపులకు వెన్నిచ్చుయోధునిజీవితముకంటె మరణమే యుత్తమమైనదిగదా!" అని శపించెను. అప్పుడు దితియు నీవృత్తాంతం బంతయు గ్రహించి ,, ఓరీసహస్రాక్షా! నీవు పురుషోచితం బగుకార్యంబు గావింపలేదు. అందుచే నీవు స్త్రీజనపరిభవంబున రాజ్యభ్రష్టుండ వయ్యెదవు గాక!" అని శపించెను. ఇంతలోఁ గశ్యపుం డచ్చటికి వచ్చుటయు శక్రుండు దితిగర్భంబుననే యుండి భయప్రకంపితుండగుచు ,, తండ్రీ! నేనగస్త్యభయంబునను, దితిభయంబునను గర్భమునుండి వెలువడఁజాలకున్నాను." అని విన్నవించెను. కశ్యపుం డప్పుడు తనపుత్రునిదారుణకర్మంబును, గర్భవాసంబును, దిత్యగస్త్యులశాపంబును గ్రహించి వ్యథితహృదయుండై యింద్రునుద్దేశించి ,, కుమారా! వెడలిరమ్ము! ఎంతదుష్కర్మముం గావించితివి. సత్కులోత్పన్ను లగువా రిట్టిపాపమును మనసునందైనఁ బెట్టుకొనఁజాలరు" అనిన నింద్రుండు లజ్జితుండై దితిగర్భంబు వెలువడి వచ్చి తండ్రియెదుటఁ దలవంచికొని నిలువఁబడియెను. ఆకారముం బట్టియే పుణ్యపాపకర్మంబులు ప్రకటితంబు లగుచుండును గదా!

అప్పు డింద్రుండు తండ్రిం గాంచి ,, మీరిప్పుడు చెప్పినట్లు చేసెదను. అందుల కెట్టిసంశయంబును లేదు" అనియెను. అంతఁ గశ్యపుండు లోకపాలకసహితంబుగా సకలదేవతలును దన్నుఁ బరివేష్టింప బ్రహ్మచెంతకుం బోయి సకలవృత్తాంతంబును నివేదించి దితికి గర్భశాంతియు, నింద్రునకు శాపమోచనంబును, గర్భస్థబాలకుల కాతనితోడి మైత్రియు నక్కుమారులకారోగ్యంబును, సహస్రాక్షునకు దోషచ్యుతియు, నగస్త్యునిశాపంబునకుఁ బరిహారంబును గటాక్షింపవలయు ననిప్రా

ర్థించుటయుఁ బద్మగర్భుండు ,, ఓకశ్యపప్రజాపతీ ! నీవిప్పుడు వసులోక పాలగణసహితంబుగా నిందు్రని గౌతమీతటంబునకుఁ గొనిపోయి యందు స్నానంబు చేయించి యీశ్వరస్తవంబు సేయింపుము. అమ్మ హాదేవునియనుగ్రహంబున సకలశుభంబులును జేకూరఁగలవు. ” అని యానతిచ్చెను. కశ్యపుండు నాక్షణంబ వారిందోడ్కొని గౌతమికిం జని బ్రహ్మవచనప్రకారంబు గావించెను. పుణ్యనదియగు గౌతమియు కరుణాకరుం డగుశివుండును సర్వదుఃఖాపనోదనంబునకుఁ బ్రసిద్ధులుగా శాస్త్రంబులు గీర్తించుచున్నవి. అప్పుడు కశ్యపుండు మహాదేవు నిట్లని వినుతింపం దొడంగెను. ,, ఓదేవేశా ! శంకరా ! రక్షింపుము. లోకన మస్కృతా ! పావనా ! పన్నగభూషణా ! వాగీశా ! రక్షింపుము. ధర్మ స్వరూపా! వృషధ్వజా! వేదత్రియలోచనా రక్షింపుము. గోధరుండవు, లక్ష్మీశుండవు, గజచర్మాంబరుండవు, శర్వుండవు, సోమార్ధభూషణుం డవు, త్రిపురఘాతివి, యజ్ఞేశ్వరుండవు, సోమేశ్వరుండవు, అభీష్టప్రదా యకుండవు, కారుణ్యనిలయుండవు, మంగళదాయకుండవు, సర్వభూతప్ర భవుండవు, పాలకుండవు, వాసవుండవు, భాస్కరుండవు, విత్తేశ్వరుండవు, బ్రాహ్మణనమస్కృతుండవు, విశ్వేశ్వరుండవు, సిద్ధేశ్వరుండవు, పూర్ణుం డవు, కృపాసింధుండవు, నగుసీవు మాయెడలఁ బ్రసన్నుండవగుము. ఓప రమేశ్వరా ! ఘోరంబగుసీసంసారం బనుకాంతారంబునఁ జరించుచుండు సకలజీవులకును నీకంటె దిక్కెవ్వరున్నారు ? అట్టినీకు నమస్కారము ” అని ప్రార్థించెను.

అంతలో వృషభధ్వజుండు కశ్యపునకు సాక్షాత్కరించి వరంబు గోరుకొమ్మనియెను. అప్పుడు కశ్యపుండు వినీతభావంబున నిందు్రనిచ ర్యయంతయు నివేదించి శక్రశాపంబును, అతనిపాపంబును, భావిరాజ్య వినాశంబును, దనపుత్రులలోని పరస్పరవైరంబును, శమించునట్లు ప్రా

ర్థించెను. అంత శివుండు ప్రసన్నుండై దితిదేవిని, అగస్త్యమునీంద్రుని నుద్దేశించి ,, ఓదితీ ! నీకుమారులందఱును మరుత్తులు గాఁగలరు. వారందఱు నింద్రునకు మిత్రులును యజ్ఞభాగులును నగుదురు. యజ్ఞంబులయం దింద్రునకు భాగంబిచ్చునప్పుడు ముందుగా మరుద్గణంబులకు భాగంబు కల్పితం బగుఁగాక ! ఈమరుద్గణసహితుం డగునింద్రుని శత్రువు లెవ్వఁడును జయింపఁజాలరు. కేవల మింద్రుఁడే విజయుండు గాఁగలఁడు. ఓకశ్యపా ! నీవు సుఖంబుండుము. ఇంతటినుండి భ్రాతృహత్యకు వొరకొనుపాపాత్ములకు వంశవిచ్ఛేదంబును, మాటిమాటికి విపన్నిమగ్నతయుఁ దటస్థించుచుండుఁగాక!'' అని యానతిచ్చి యీశ్వరుం డగస్త్యుంగాంచి ,,మునీంద్రా! నీవీయింద్రునియెడలఁ గోపంబు నుపసంహరింపుము. ఓమహాప్రాజ్ఞా! శాంతింపుము! ఈమరుత్తు లమరు లగుదురుగాక!'' అనిచెప్పి శివుండు పత్నియును బ్రసన్నచిత్తముతో దితిం గాంచి ,, ఓదేవీ! నీవు త్రైలోక్యైశ్వర్యమండితుం డగు నొకపుత్రుండు గావలయునని కోరి పుణ్యవ్రతాచరణంబు గావించితివి. అట్టినీకోరిక యిప్పుడు సఫలం బైనది. శుభదర్శనులును, బలవంతులును, శూరులును, విశిష్టగుణవంతులు నగుబహుపుత్రులు నీకు లభించి యున్నారు. కావున నీవిఁక విచారింపవలదు. ఓసతీమణీ! నీకింకను గావలసినదేమైన నున్నచో వర్థింపుము'' అని యానతిచ్చుటయు దితిదేవి కృతాంజలియై మహాదేవునకు నమస్కారంబుఁ జేసి ,,ఓసురపూజితా! లోకమునఁ దల్లిదండ్రులలో విశేషించి తల్లికే పుత్రదర్శనము ప్రియకరమైనది. అట్టిస్థితిలో శౌర్యవిక్రమసంపన్నుఁడగు సత్పుత్రుఁ డుదయించినచో దల్లికెంతిసంతోషమో చెప్పవలయునా? అట్టిబహుపుత్రులను నాకుఁ బ్రసాదించిన నీకృపామహిమ నెంతనివర్ణింపఁగలను? ఈనాబిడ్డలు నీకరుణచే బలవంతులును, విజయులు నగుదు రనుట కెట్టిసంశయమును లేదు. అగస్త్యను

గృహంబునను, గంగాప్రసాదంబునను నాతనయులు కశ్యపునివాత్సల్యంబును, మహేంద్రునిసౌభ్రాతృత్వంబును బడయుదురు గాక! ఓదేవా! నీవు మాకుఁ బ్రసన్నుండ వైనయెడల శుభమయంబు గాకుండునా? దేవా! నేనిట్లు కృతార్థురాల నైతిని. అయినను భక్తివశంబున నొక్క విన్నపంబు గావించుకొనుచున్నాను. నామాట మన్నించి జగన్మంగళంబు గావించున ట్లనుగ్రహింపవలయును" అని ప్రార్థించెను.

శివుండును బ్రసన్నుండై నీయభిప్రాయంబు దెలుపు మని యవకాశ మిచ్చెలయు నప్పుడు దితి మరల "ఓజగద్విధాతా! శివా! సురవందితా! ఈజగంబున సంతతి యనునదియే దుర్లభమైనది. విశేషించి తల్లికే యది ప్రియకరమైనది. అది పుత్రసంతానమైనచో నీకుఁ జెప్పవలసిన దేమి? ఆపుత్రుండు గుణవంతుఁడును, శ్రీమంతుఁడును, ఆయుష్మంతుండు నైనచో నీక స్వర్గంబుతోడను, బ్రహ్మపదంబుతోడను ప్రయోజనం బేమున్నది? ఇహపరసుఖాభిలాషులగు నెల్లవారును గుణవంతుఁ డగుపుత్రునే యభిలషించుచుందురు. కావునఁ గోసర్వేశ్వరా! లోకకల్యాణార్థమై యీక్షేత్రంబున స్నానంబు గావించువారికిఁ బుత్రప్రాప్తి యగునట్టిసంధానంబు గావింపుము." అని ప్రార్థించెను.

అది విని శంకరుండు "దేవీ! అపుత్రత యనునది మహాపాపమునకు ఫలము. ఇచ్చట స్నానము చేసినంతనే పాపనాశనం బగును. ఇందు మునింగి సత్పాత్రదానపూర్వకంబుగా స్తోత్రమును బఠించువానికిఁ బుత్రప్రాప్తి యగును. మూఁడుమాసంబు లేవిధిగా స్నానదానంబులు గావించువారికిఁ గోరినంతసంతానము లభించును. అపుత్రిణి యగురమణి యిందవగాహనంబు గావించి పుత్రవతి యగును. ఋతుస్నానాంతంబున నిందుమజ్జనంబాడుమానిని బహుపుత్రవతి యగును. గర్భవతియగుకాంత భక్తిపూర్వకంబుగా ఫలంబులతోఁ గాని, తిలలతోఁ

గాని యిందు స్నానంబు చేసి నన్ను సందర్శించి నాస్తోత్రంబు బఠించి నచో నాయెడ శక్రతుల్యుండగు తనయుం బడయింపఁగలఁడు. పితృదోషంబుచేఁగాని, పత్నీదోషంబుచేఁగాని, ధనాభావంబుచేఁగాని, మఱియేకారణంబుచేఁగాని సంతానంబు పడయఁజాలనివా రీక్షేత్రంబున విధివిహితంబుగాఁ గ్రుంకి పితృదేవతలకుఁ బిండప్రదానంబు చేసి స్వల్పమాత్రంబైనను స్వర్ణదానం బొనరింపఁగలిగినచోఁ దప్పక పుత్రవంతులగుదురు. వ్రతసాపహారులును, రత్నహర్తలును, పితృకర్మవిహీనులును నగువారుగూడ వంశవృద్ధిం గాంచఁగలుగుదురు. ఈతీర్థసేవనంబున జీవులకందఱకును శ్లాఘ్యం బగుసంతానంబు గలుగును. నియతవ్రతులై యాదితీగంగాసంగమంబున స్నానం బాచరించి తీరంబునఁగల యనాదిమూర్తియు, అజరుండును, అపారుండును, సదానందవిగ్రహుండును, దేవర్షిసిద్ధసాధ్యయోగీశ్వరాదిసేవితుండును, అనామయుండును జ్యోతిర్మయుండును, లింగాత్మకుండును, ప్రభుండును నగుసిద్ధేశ్వరమహాదేవుని యథాశక్తి నుపచారాదులచేఁ బ్రతిదినంబును భక్తిపూర్వకంబుగఁ బూజించుచుఁ జతుర్దశి, అష్టమి మొదలగుతిథులందు బ్రాహ్మణులకు సువర్ణదానంబు చేయుచు నన్నుసంతర్పణంబు సేయునాఁడు శతపుత్రవంతుండును సకలార్థసిద్ధుండునై యంతంబున శివసాయుజ్యంబు నందఁగలఁడు. మఱియు నెవ్వఁడైనను, ఏస్థానంబునందైనను ఈస్తోత్రంబుఁ బఠించినచోఁ బుత్రవంతుం డగును " అని యానతిచ్చెను.

అప్పటినుండియు నాతీర్థము పుత్రతీర్థంబనువిఖ్యాతిం గాంచెను. అందలి స్నానదానాదులు సర్వకామప్రదంబులు. అచ్చట మరుద్గణంబులతో నింద్రునకు మిత్రత్వంబు గలిగినచోటు మిత్రతీర్థంబనియు శక్రుండు నిష్పాపుండైనచోటు శక్రతీర్థంబనియు, శక్రునకు లక్ష్మీలాభంబగుతావు కమలాతీర్థంబనియుఁ బ్రకీర్తితంబు లయ్యెను. ఈసకలతీర్థం

బులను సర్వాభీష్టప్రదంబులు. భగవానుండగు శివుండట దితిపరిభృతు లకు సర్వంబును మీ ప్రార్థనానురూపంబుగ నగు నని యానతిచ్చి యం తర్హితుండయ్యెను. పిమ్మట నందఱును దమతమనివాసంబులకుం జనిరి. గౌతమీతీరంబునందిట్టిపుణ్యతీర్థములు లక్షలకొలందిఁ విరాజిల్లు చున్నవి.

—♦ యమాద్యాదితీర్థవర్ణనము ♦—

ఈయమతీర్థము పితృగణంబులకుఁ బ్రీతికరంబును, దృష్టాదృష్ట ఫలప్రదంబగునిష్టసాధకంబును, సర్వదేవర్షి సేవితంబును, సర్వపాపవినాశకంబునై విరాజిల్లుచుండును. పూర్వకాలంబున అనుహ్లాదుఁడను బలవంతుండగు నొకకపోతంబు గలదు. దానికిఁ గామరూపిణి యగు హేతి యను కపో తిభార్యయై యుండెను. అనుహ్లాదుండు మృత్యువునకుఁ బౌత్రుండును, హేతి దాహితిపుత్రియు నై యుండిరి. కాలక్రమంబున నాదంపతుల కనేక పుత్రపౌత్రు లుదయించి వర్ధిల్లుచుండిరి. ఉలూకుండను పక్షిరాజు వా రికి శత్రుండై యుండెను. అతనిసంతానం బంతయు నాగ్నేయనామంబున విఖ్యాతం బైయుండెను. వారందఱును మిగుల బలవంతులు.

ఆయిరుతెగలవిహంగంబులకును జిరకాలంబువఱకును వైరంబు ప్రవర్తిల్లుచుండెను. గంగానదికుత్తరతీరంబునఁ గపోతసంతతియు, దక్షిణ తీరంబున నులూకసంతతియు వాసము చేయుచుండెను. పరస్పరవిరు ద్ధంబు లగునాపక్షిసంఘము లెప్పుడును బోరాడుచునే యుండెను. పుత్ర పౌత్రసేనాపరివృతులై వారిట్లెంతకాలంబు మహారణంబు గావించినను నందెవ్వరికి నెన్నఁడును జయంబు లభించుట లేదు. అనంతరము కపోత ము యమునిగూర్చియుఁ బితామహుం డగుమృత్యువుంగూర్చియు నా రాధనంబు గావించి యామ్యంబులగు నస్త్రంబులను సంపాదించి సర్వా ధికసామర్థ్యంబు సంపాదించెను. ఉలూకంబును అగ్నిదేవునుపాసించి

మహాబలసంపన్నం బయ్యెను. ఇట్లు యమాగ్నులవలన వరప్రాప్తు లగు నయ్యిరువురు తెగలవారును మదోన్మత్తులై మరల నతిభీషణంబగు మహారణంబు గావింప నారంభించిరి. అప్పుడు కపోతముపై నులూక మాగ్నేయాస్త్రముం బ్రయోగించెను. కపోతంబును శత్రువుపై యమపాశంబును, దండంబును, మృత్యుపాశంబునుగూడం బ్రయోగించెను.. అప్పుడు భయావహం బగునయ్యాహవంబు పూర్వకాలంబున నాడీబకసంగ్రామంబును బోలి యుండెను.

అప్పు డులూకప్రయుక్తంబు లగుమహానలజ్వాలలచేఁ బరివేష్టితులై తనపుత్రపౌత్రులందఱును వేగిపోవుచుండ మహాపతివ్రత యగు కపోతసతి చూచి దుఃఖవిహ్వలయై వివిధకాతరవచనంబులచే నగ్నిదేవు నుద్దేశించి ,, అరూపుండును, అదానుండును, అపరోక్షుండును, నగు నగ్నిదేవునకు నమస్కారము. ఈజగంబునందలి సకలపదార్థములు నెవ్వనియాత్మభూతములో, ఎవ్వనిమూలమున దేవతలు హవ్యభోజనంబు గావింతురో అట్టియజ్ఞభుజుండును, స్వాహాప్రియుండునగు సర్వవ్యాపకునకుఁ బ్రణామము. దేవతలకు ముఖంబును, హవ్యవహనుండును, దేవహోతయు, దేవదూతయు, నగువిభావసుని నేశరణంబు వేఁడెదను. ప్రాణరూపంబున జీవులయంతస్సితుండును, బహిర్భాగంబున నన్నపరిపాకుండును, యజ్ఞసాధనస్వరూపుండును నగుధనంజయుండు నాకు రక్షకుండగుఁగాక!" అని యిట్లు వినుతించుటయు నగ్నిదేవుండు ,, ఓసాధ్వీ! కపోతీ! ఈరణరంగమున విడిచిన నాసంబంధమగునీయస్త్ర మమోఘమైనది. ఇమ్మహాస్త్రంబునకు విశ్రామస్థానంబు గల్పించు నుపాయం బేమైన నున్నచో నాకెఱింగింపుము!" అనియెను. అంతఁ గపోతి విసితస్వరముతో ,, ఓహవ్యవాహా! ఈయమోఘశరంబు నాభర్తకును బుత్రపౌత్రాదులకు నెట్టియుపాయంబును గావింపక నాయందు విశ్రమిం

చుఁగాక ! ,, ఓ జాతవేదా ! నీవు సత్యవచనుండ వగుము. నీకు నమస్కారము." అని ప్రార్థించుటయు జాతవేదుండు ,, ఓ పతివ్రతా ! నీపతి భక్తికి నేను పరమసంతుష్టుఁడ నైతిని. ఓ హేతీ ! నేను నిన్నును, నీభర్తను, నీపుత్రపౌత్రులనందఱనుగూడ క్షమించితిని. ఈయగ్నిజ్వాలలు మిమ్మెవ్వరిని దహింపకుండుఁగాక ! — నీవు సుఖంబుగ నుండుము ! " అని యనుగ్రహించెను.

ఇది యిట్లుండఁగా యమపాశబద్ధుండై యమదండతాడితుండగు నిజభర్తను రణరంగమునం గాంచి యులూకి దుఃఖితయై యమసన్నిధానంబునకుంజని యాతని సందర్శించి ,, ఓ ప్రభూ ! యమరాజా ! జనులు నీవలనిభయంబుచేతనే బ్రహ్మచర్యానుష్ఠానంబు గావింతురు. ధీరులగు వారు నీభయంబుననే కర్మనిష్ఠులయ్యెదరు. మఱియు సత్కర్మాచరణంబు సేయుదురు. అనశనాదివ్రతంబులైనను, గ్రామంబులు విడిచి యరణ్యవాసంబులు సేయుటయైనను, సౌమ్యభావము నాశ్రయించుట యైనను నీభయంబువలననే—నీభయంబువలననే సోమయాజు లగుచుందురు. నీభయంబువలననే విప్రులు వేదోచ్చారణంబు సేయుచుందురు. దేవా! అట్టినీశరణంబు గోరివచ్చిన నన్ను రక్షింపుము" అని ప్రార్థించుటయుఁ బతివ్రతయగు నయ్యులూకపత్నిస్తోత్రంబునకు యముండు ప్రసన్నుఁడై ,, ఓసతీమణీ ! నీకు శుభంబగుఁగాక ! నీయభీష్టం బేదియో తెల్పుము" అని యానతిచ్చెను. అప్పుడయ్యులూకి యముం గాంచి ,, ఓసురశ్రేష్ఠా ! నాభర్త నీపాశంబుచే బంధితుండై, నీదండంబుచేఁ దాడితుండగుచు బాధితుం డగుచున్నాఁడు. అట్టిమహాపన్నుం డగునాభర్తను, బుత్రపౌత్రాదులను రక్షింపవలయును" అని ప్రార్థించెను. ఆమాట విని యముండు కృపామయుండై ,, ఓశుభాననా ! మదీయంబులగు పాశదండంబు లమోఘంబులు. వానికిఁ బతిసయోగ్యం బగుస్థానంబు

నిర్దేశింపుము" అనియెను. అనుటయు నయ్యులూకియుఁ గపోతివలెనే "ఓజగన్నాథా! నీపాశంబునన్ను బధించుఁగాక! నీదండంబు నన్ను దండించుఁగాక! వానిమూలమున నాపతి పుత్రపౌత్రాదుల కెట్టియపాయంబును గలుగకుండుఁగాక'" అని చెప్పుటయు భగవానుండగు యముండు కృపాయత్తచిత్తుండై "సాధ్వీ! నీపతిపుత్రాదులు నిరపాయులగుదురుగాక! నీకును సుఖంబగుఁగాక!" అని కరుణించి తనపాశదండంబుల నుపసంహరించెను. అట్లే యగ్నిదేవుండును దనయస్త్రంబు నుపసంహరించెను.

అనంతర మయ్యిరువురును గలసిపోయి యులూకంబునకును, గపోతంబునకును బరస్పరమిత్రత్వముంగూర్చి యాపక్షుల నుద్దేశించి "ఓవిహంగశ్రేష్ఠంబులారా! మీయభీష్టంబు గోరుకొనుఁడు" అని యానతిచ్చుటయు నవ్విహంగద్వయం బైకకంఠ్యముగా "ఓసురోత్తములారా! మావైరవ్యాజంబున నతిదుర్లభం బగుమీదర్శనము మాకు లభించినది. మేము పాపమతులమగుపక్షులము. అట్టిమాకు వరంబులతోఁ బ్రయోజన మేమున్నది? అయినను మీరు కరుణించి వరప్రదానంబు గావింపఁదలంచితిరి గావున మేమును గోరుకొనుచున్నాము. మాకొఱకు మేమెట్టివరంబును గోరుటలేదు. స్వార్థంబుతోఁ గూడినప్రార్థనము శోచనీయమైనది. పరార్థోద్యతుం డగువానిజీవితమే సార్థకమైనది. అగ్నియు, జలంబును, రవియు, పృథివియు, వివిధంబు లగుధాన్యంబులును బరార్థసాధనంబుకొఱకే ప్రవృత్తంబు లగుచుండును. విశేషించి సాధువులుగూడ నట్టివారే—బ్రహ్మాదిదేవతలుగూడ మృత్యుముఖపతితు లగుదురన్నచోఁ నిఁక నితరులలెక్క యేమున్నది? ఇది యంతయు నాలోచించి చూడఁగా స్వార్థంబునకై శ్రమపడుట నిరర్థకం బని బోధ యగుచున్నది. జననకాలంబున విధియెట్లు లిఖించి యుంచెనో

యట్లు జరుగకమానదు. కాని జీవులు వృథాపౌరుషమును బ్రకటించుచుఁ గేవలక్లేశమునే యనుభవించుచుందురు. కావున నో దేవతలారా! మాకు జగన్మంగళకరం బగునొకవరంబును బ్రసాదింపఁగోరెదము" అని ప్రార్థించిరి.

అంతలోక విఖ్యాతులగు యమాగ్నులు ప్రసన్నులై యాపక్షిద్వయంబునకు ధర్మకీర్తివర్ధనంబుగను, సకలలోకశుభకరంబుగను వరంబు గోరుకొనుఁడని యానతిచ్చుటయు నవ్విహంగంబు లొక్కటే వాక్యముగా ,, ఓసురవరులారా! ఈగంగానది యుభయతటంబులను మాయాశ్రమంబులు ప్రతిష్ఠితంబు లగుఁగాక! సుకృతియైనను దుష్కృతియైనను ఈక్షేత్రమునందు స్నానదానజపహోమతర్పణాదులం గావించువాఁడు సకలాభీష్టసిద్ధుం డగుఁగాక! ఇదియే మాకుఁ బరమవరంబు" అనుటయు నద్దేవద్వయంబును ,, ఓపక్షులారా! మీరుకోరినట్లే యగుఁగాక! మఱియు మీయందలిప్రీతిచే నింకొకవరం బిచ్చుచున్నాము. ఈగౌతమియుత్తరతీరంబున నెవ్వరీయమస్తోత్రమును బఠింతురో వారివంశంబున సప్తపురుషాంతరంబులవఱకు నకాలమృత్యువు వొరయనేరదు. ఆపురుషుండు సర్వదా సంపద్భాజనుండు గాఁగలఁడు. ప్రతిదినంబును మృత్యుస్తోత్రంబు పఠించువాఁ డష్టాశీతిసహస్రవ్యాధులనుండియు విముక్తుం డగును. మఱియు నీక్షేత్రంబున సప్తాహమాత్రంబు స్నానంబు చేసినవో సతులు త్రిమాసమధ్యంబునను,వంధ్యలు షణ్మాసమధ్యంబునను గర్భవతు లగుదురు. ఆనారి వీరప్రసవినియు, నబ్బాలుం డాయుష్మంతుఁడును, ధనవంతుఁడును, మతిమంతుండును, బలవంతుండును, బుత్రపౌత్రవంతుండు నగును. ఇచ్చటఁ బిండాదిదానంబువలనఁ బితృదేవతలకు ముక్తిలాభం బగును. నరున కీక్షేత్రంబున స్నానమాత్రంబుననే మనోవాక్కాయజంబు లగుకలుషంబులు నశింపఁగలవు." అనియిట్లు

యముఁ డనుగ్రహించుటయు నగ్నిదేవుండును, "ఓపక్షివరులారా! ఈగౌతమీదక్షిణాతీరంబున నియతవ్రతులై యెవ్వరుమదీయంబగుస్తవంబును బఠింతురో వారి కాయురారోగ్యభాగ్యంబులు నేను ప్రసాదించెదను. ఎట్టినరుండైనను, నెట్టిచోటనైనను నీస్తవంబు పఠించినచో నగ్నిభయనివారణంబు గాంగలదు. ఈస్తోత్రమును లిఖించి గృహమధ్యంబున స్థాపించినయెడల గృహదాహంబు గలుగదు. ఈయగ్నితీర్థంబున స్నానదానాదు లగ్నిష్టోమఫలదంబు లగును." అని యనుగ్రహించెను.

అప్పటినుండియు నాతీర్థంబులు యామ్యతీర్థము, అగ్నితీర్థము నను నామంబులచేఁ గీర్తితంబు లయ్యెను. అచ్చటనింకను మూఁడువేల మూఁడువందలతొంబదిపుణ్యతీర్థంబులు గలవు. అవియన్నియు భుక్తిముక్తిప్రదంబులు. ఈసమస్తతీర్థంబులయందును స్నానంబు చేసినచో ప్రేతత్వముం గాంచినవారుగూడఁ బవిత్రులై పుత్రవిత్తాదిసమృద్ధిం గాంచి పుణ్యవంతులై స్వర్గవాసంబుఁ గాంచఁగలరు.

తపస్తీర్థాదివర్ణనము

ఈతపస్తీర్థము సర్వకామప్రదంబును, పుణ్యజనకంబును, పితృప్రీతికరంబు నైనది. పూర్వకాలంబులలో జల మధికమా, అగ్ని యధికమా యను తర్కవితర్కంబులు పుట్టెను. అందుఁ గొందఱు జలంబును, గొందఱగ్నిని బ్రశంసింపఁదొడంగిరి. వారిట్లు వాదప్రతివాదములు చేయుచుండ నందుఁ గొందఱు "అగ్నిజీవభూతం బగుటచే ననలంబుకంటె జననాధారం బేదియును లేదు. అగ్నియే యాత్మభూతంబును, హవ్యభూతంబు నై యున్నది. ఈయఖిలజగంబు నగ్నిమూలంబుననే యుత్పన్నంబై నది. అగ్నిచేతనే సకలలోకంబులును ధరింపఁబడినవి. అగ్నియే జ్యోతిర్మయంబును, తైజసంబు నగుజగదాకారముగాఁ బరిణమించినది.

కావున నగ్నికంటె శ్రేష్ఠంబును, పావనంబు నగునది యేదియును లేదు. అగ్నికంటెఁ బరతైనతంబును లేదు. అగ్నియే అంతర్జ్యోతి యని కీర్తింపఁ బడుచుండుటచే నదియే పరంజ్యోతి. అగ్నిభిన్నముగ నేపదార్థంబునకును శక్తి లేదు. ఈజగత్త్రియంబు నగ్నితేజంబుచేతనే వ్యాప్తంబై యున్నది. కావునఁ బంచభూతంబులలో నగ్నియే శ్రేష్ఠమైనది. గర్భస్థంబగు బీజము సకలాంగకంబులంగాంచి వర్ధిల్లుట యగ్నిశక్తిమూలముననే—విశేషించి యగ్నియే దేవతలకు ముఖంబై యుండెను. కావున నగ్నికంటెఁ బ్రధానపదార్థము మఱియొకటిలేదు." అని వాదించిరి.

మఱికొందఱు వేదవాదు లగుమునులు జలశ్రేష్ఠత్వమును బ్రతిపాదించుచు "జలమూలముననే యన్నము సంపన్నం బగుచున్నది. జలమువలననే జనులు శుచులగుచున్నారు. జలముచేతనే చరాచరజగంబంతయు రక్షితమైయున్నది. జలమే జగంబునకు మాతృస్వరూపము. జలము త్రైలోక్యమునకును జీవనము. జలంబునుండియే యమృతముదయించె నని పెద్దలు చెప్పియుండిరి. దానినుండియే యోషధు లన్నియు నుదయించెను గావున జలమే సర్వభూతశ్రేష్ఠమైనది." అని ప్రశంసింప నారంభించిరి. ఇట్లు కొందఱు అగ్నిని, గొందఱు జలంబును గీర్తించుటయే గాని యందెవ్వరు శ్రేష్ఠులో నిర్ధారణ కాదయ్యెను. అందుచే నమ్మహర్షులు పరస్పరవిరుద్ధవాదు లగుచు నెట్టి సిద్ధాంతంబును చేయఁజాలక యందఱును గలసి బ్రహ్మదేవుని చెంతకుం బోయి జలాగ్నులయం దెవ్వరుప్రధానులో యెఱింగింపవలయునని ప్రార్థించిరి.

అప్పుడు జలజసంభవుం డించుక యాలోచించి నియతవ్రతులగునమ్మహర్షుల నుద్దేశించి "ఓమునివరులారా! జలాగ్నులు రెండును జగంబునఁ బూజ్యతమంబు లైనవియే. ఆరెండింటివలననే లోకమంతయు నుత్పన్నం బైనది. వానిమూలంబుననే హవ్యంబును, కవ్యంబును,

అమృతంబులు జనించినవి. వానిమూలముననే జీవనకును, శరీరధారణము నగుచున్నవి. ఆరెండింటిలో నొకదానిమించినవి శేష మింకొకదానికి లేదు. కావున నారెండింట శ్రేష్ఠత్వమును సమానమైనదనియే శోచుచున్నది" అని బోధించెను. అందువలన జలాగ్నులయందు దేనిశ్రేష్ఠత్వమును నిర్దిష్టము కాకుండుటచే మునులందఱును బ్రహ్మవచనంబులచే సంతృప్తిఁ జెందఁజాలక వానిశ్రేష్ఠత్వమును దెల్పుకొనవలయు ననుకుతూహలముతో వాయుదేవునిసన్నిధికిం బోయి "ఓమహాత్మా! నీవు ప్రాణస్వరూపుఁడవు. కావున జలాగ్నుల శ్రేష్ఠత్వంబు నిర్దేశింపవలయును. నీవు సత్యమూర్తివి" అని ప్రార్థించుటయు వాయుదేవుండు యుక్తియుక్తంబుగా "తపోధనులారా! అగ్నియందే సకలజగంబును ప్రతిష్ఠితమై యున్నది. కావున జలంబుకంటె ననలమే శ్రేష్ఠతమంబైనది" అని చెప్పెను.

ఆమాట విని ప్రతిపక్షులగుమహర్షు లాసిద్ధాంతము నంగీకరింపఁజాలక తక్కినఋషులతోఁగూడఁ గలసి వసుంధరచెంతకుం బోయి "ఓభూదేవీ! నీవు చరాచరంబున కాధారభూతంబవు. కావున నీవు సత్యము చెప్పవలయును! జలాగ్నులయందు శ్రేష్ఠు లెవ్వరు" అని ప్రశ్నించుటయు ధాత్రీదేవి మృదుస్వరముతో "సర్వభూతంబుల కానందప్రదంబును, సనాతనంబు నగుజలము నాకుఁగూడ నాధారంబై యున్నది. ఆజలమునుండియే సర్వభూతంబులు నుత్పన్నంబు లగుచుండును. కావున నన్నిటియందును జలమే శ్రేష్ఠమైనది." అని చెప్పుటయు నగ్నిపక్షమువారు కాదుకాదని నిషేధించిరి. అప్పటికిని వారిభిన్నాభిప్రాయములు తీరనందున వారందఱును క్షీరజలధిశయనుండును భగవానుండు నగువిష్ణుదేవునిసన్నిధికిం బోయి శంఖచక్రగదాధరుం డగునద్దేవుని వివిధప్రకారంబుల నిట్లు వినుతింపందొడంగిరి.

" భూతభవిష్యద్భావుండును, బుద్ధిగుణనివేశుండును, చిత్రవిచిత్రపరిణామశీలుండును, జగత్త్రయస్వరూపుండు నగుదేవుండు మాకు దిక్కగుంగాక! ప్రళయకాలంబున సర్వంబు నెవ్వనియందు లయంబగుచుండునో, మహర్షులే దేవుని శాశ్వతుం డనియు, అప్రమేయుం డనియు, వేదవేద్యుం డనియు, అక్షయుం డనియు నిర్దేశించి యుండిరో ఎవ్వనియాశ్రయంబు సర్వాభీష్టదాయకమో, అట్టిసత్యవస్తువు నాశ్రయించెదము. పంచభూతాత్మకుండును, జగదాశ్రయుండును, ప్రకృతిరూపుండును, సర్వవ్యాపకుం డయ్యును యోగిగణంబులకుఁగూడ నవిదితుండు నగుదేవుఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుండగుఁగాక! ఓవిష్ణుదేవా! అట్టిపరదైవతంబవు నీవే. ఓజగన్నివాసా! జలాగ్నులయందేది శ్రేష్ఠమైనదో యెఱింగించి మాసంశయంబుఁ దీర్పవలయును. అందుకొఱకే మేమందఱమును నీసన్నిధి కరుదెంచి యున్నాము. నీవు స్వయముగా సత్యనిర్ధారణంబు గావింపవలయును. ఈసమస్తజీవులకును నీవంతరాత్మవై యున్నావు. ఓజగన్నాధా! ఈవిశ్వమంతయును నీవే—నీయందే సర్వంబును బ్రతీయమానం బగుచున్నది. విశ్వాత్ముండవగు నీవీజగంబులోపలను, వెలుపలను, అంతటను నిండి యున్నావు. అయినను ప్రకృతిప్రభావముచే నెవ్వరును నిన్నుఁ గ్రహింపఁజాలకున్నారు. దేవా ప్రసన్నుండవై మాసంశయంబు నివారింపుము "

అని వారు ప్రార్థించుచుండగా జగద్ధాత్రియు నశరీరియు నగు దేవవాణి "ఓఋషివరులారా! తపోనియమభక్తియుక్తంబుగా మీరు జలంబును అగ్నినిగూడ నుపాసింపుఁడు. అందెవ్వరియారాధనంబు ప్రప్రథమంబున ఫలసిద్ధిం గాంచునో యాదైవతమే శ్రేష్ఠమైన దని నిశ్చయించుకొనుఁడు!" అని వినంబడియెను. అప్పుడు మునులందఱు నవ్వాక్యంబు నంగీకరించి యటనుండి కదలి సర్వలోకమాతృస్వరూపిణియు,

భువనత్రయ పావనియు నగుగౌతమీతటంబునకుం జని యచ్చటఁ దపోని యతవ్రతులై జలాగ్నుల నుపాసింపనారంభించిరి. అట్లు కొంత కాలంబు చనుటయు మరల వేదమాత యగుసరస్వతి యశరీరిణియై ,, ఓమౌని పుంగవులారా ! అగ్ని దేవునకు జలమే జననీస్వరూపిణి యైయున్నది. ఆజ లంబువలననే సర్వంబును శుచిమంతం బగుచున్నది. కేవలాగ్ని పూజకులు గూడ జలవ్యతిరిక్తంబుగ నగ్ని నారాధింపఁజాలరు. సర్వత్రజలసంచారం బగుటచేతనే కర్మాధికారము గలుగుచున్నది. మానవుం డెంతటివేదవి దుం డైనను జీవితకాలం బంతయు శీతలజలావగాహనంబు సేయుచునే యుండవలెను. అట్లు సేయకున్నచో మలయుక్తుండును, అశుచియు, ధర్మ కర్మానుష్ఠానంబున కనధికారియు నగుచున్నాఁడు. జలమే సకలజగంబు నకు మాతృస్వరూపిణి యగుటచే నదియే సర్వభూతంబులయందును శ్రేష్ఠతమం బైనది. విశేషించి జల మగ్నికిఁగూడ జననియై యున్నది. అందుచేఁ గేవలము జలమునకే శ్రేష్ఠత్వము నిష్పన్నం బగుచున్నది. ” అని యెత్తింగించెను.

అయ్యాకాశవాణివచనంబు లాకర్ణించి యచ్చటివేదవాదు లగు మును లందఱు నప్పుడు వాదోపవాదంబులు వదలుకొని యేకాభిప్రా యులై జలశ్రేష్ఠత్వమునే యంగీకరించిరి. అట్లువారందఱు నొకసిద్ధాంత మునకు వచ్చిన యాపుణ్యక్షేత్రము తపస్తీర్థం బగునామముచే విఖ్యా తం బయ్యెను. మఱియు దానికి శక్రతీర్థంబనియు, నగ్నితీర్థంబనియు, సారస్వతతీర్థం బనియు, నామంబులు గలిగెను. ఆసకలతీర్థంబులయం దును స్నానదానాదులు మహాఫలదాయకంబులు. అచ్చటఁ బుణ్యజన కంబు లగుపదునాలుగువందలతీర్థంబులుగలవు. అవి యన్నియు స్వర్గమో క్షప్రదంబులు. దైవవాణి యాస్థలంబున మహర్షులసంశయవిచ్ఛేదంబు గావించిన యాస్థానంబు సరస్వతీగంగాసంగమస్థానము. ఆస్థానమహా

త్మ్యము నెంతటివారును వర్ణింప సమర్థులు గారు.

—♦ దేవతీర్థవర్ణనము. ♦—

గంగానదియుత్తరతటంబున సర్వపాపవినాశకం బగు దేవతీర్థంబు గలదు. పూర్వము సర్వసద్గుణవంతుండగు ఆర్ష్టిషేణుండను నొకరాజుండెను. ఆతనికపరలక్ష్మింబోలి జయయనుపేరుగలరమణి భార్యయై యుండెను. ఆదంపతులకు భరుండను పుత్రుండు గలఁడు. అతఁడు పితృభక్తుండును, మతిమంతుండును, కార్యదక్షుండును, ధనుర్వేదవిదుండు, వేదపారదర్శియు నై యుండెను. ఆభరునకురూపవతియు, విఖ్యాతచరిత్రియు నగుసుప్రభ యను కాంత సహధర్మిణియై యుండెను. మహారాజగు నార్ష్టిషేణుఁడు పుత్రుం డగుభరునియందు రాజ్యభారము నుంచి యశ్వమేధయాగంబు నిర్వర్తింపఁదలంచి సరస్వతీతీరంబున నాత్మపురోహితునిచే దీక్షాగ్రహణంబు గావించి వేదశాస్త్రపరాయణు లగు ఋత్విగ్గణంబులతోడను, బ్రధానులగుమహర్షిగణంబులతోడను, బరివేష్టితుండై బ్రాహ్మణాగ్నిసాన్నిధ్యంబున నుండఁగాఁ బ్రతాపవంతుండును శూరుండునగు మిథుం డనురక్కసుం డయ్యధ్వరధ్వంసంబు సేయందలంచి భార్యాపురోహితసహితంబుగా నారాజేంద్రుని బట్టి రసాతలంబునకుం గొనిపోయెను. ఇఁకఁ జేయునదిలేక ఋత్విజులును, దేవతలును, స్వస్థానంబులకుఁబోయిరి.

ఆరాజపురోహితునకు దేవాపి యను తనయుండు గలఁడు. అతఁడు తనతండ్రిఁగానక విస్మితుండై దుఃఖితచిత్తంబుతో నిజజననింగాంచి ,, అమ్మా! నాతండ్రి యెక్కడకుఁ బోయెను? పితృవిహీనుండనై నేనెట్లు జీవములతో నుండఁగలను? తల్లీ నీవు సత్యము వచింపుము. పితృవిహీనులగు నిర్భాగ్యులజీవితము నీచమైనది. నీవీవిషయంబున సత్య

ము వచింపవేని నేను జలంబులయం దైనను, నగ్నియం దైనను బడి ప్రాణవిసర్జనంబు చేసికొనక మానను. " అని యడిగెను. ఆమాటలు విని తల్లి ,, వత్సా ! నీతండ్రి రాజసహితంబుగా నొకదానవునిచే రసాతలంబునకుఁ గొనిపోఁబడియెను " అనునంతనే దేవాపి ,, అమ్మా ! ఎవఁడా రాక్షసుఁడు ? ఎందుకొఱకు నాతండ్రిని దీసికొనిపోయినాఁడు ? అట్లు కొనిపోవుచుండ నెవ్వరు చూచినారు ? ఆపాపపురక్కసునినివాస మెచ్చటు ? ఈసంగతు లన్నియును స్పష్టముగాఁ దెలుపుము " అని ప్రశ్నించెను. అప్పుడాతనితల్లి ,, నాయనా ! మహారాజు యజ్ఞదీక్షితుండై యుండఁగా మిథుండనుదానవుం డారాజును, ఆతనిదేవిని, మీతండ్రిని గూడ వహ్నిబ్రాహ్మణదేవగణసమక్షంబున బలవంతముగఁ బట్టి రసాతలంబునకుఁ గొనిపోయెను " అని చెప్పెను.

ఆవృత్తాంత మంతయు నాలకించి దేవాపి ,, దేవతలను, అగ్నిని ఋత్విక్కులను, రాక్షసులను గాంచి నాతండ్రిని వెదకవలయును. ఇంతకంటె మఱియొకమార్గము లేదు. " అని యాలోచించి రాజపుత్రుండగు భరునిచెంతకుం బోయి ,, ప్రభుకుమారా! దానవాపహృతులగుమనవారిని రసాతలమునుండి తపోనియమవ్రతప్రభావంబుచే గ్రహించి కొనితెచ్చెదను. అతిఘోరంబగుపరాభవంబు తటస్థించినప్పుడు తగినప్రతిక్రియ గావింపఁజాలని నరాధముని జీవితముకంటె మరణమే శ్రేష్ఠమైనది. నీతండ్రియగునార్ష్టిషేణుం డెట్లు పాలించుచుండెనో యట్లే నీవును నిమ్మహీమండలంబును శాసించుచుండుము. రాజపుత్రా ! నేను కృతకృత్యుండనై మరల వచ్చువఱకును నాతల్లిని గాపాడుచుండుము. ఇఁక నాకు సెలవొసంగుము"! అనిచెప్పెను. రాజపుత్రుండును సకలవిధంబులఁ గార్యనిశ్చయంబు సేయుచు బురోహితపుత్రుం డగుదేవాపిం గాంచి ,, విప్రనందనా ! నీవు పరమేశ్వరానుగ్రహంబునఁ గార్యసిద్ధిం గాంచఁగ

లవు. యథాసుఖంబుగఁ బోయి రమ్ము? ఇంచుకంతయును జింతింప వలదు " అని ప్రోత్సహించెను.

అనంతర మబ్బాలుం డగుదేవాపి యమరేంద్రుని చరణధ్యానం బునఁ దత్పరుండై ఋత్విగ్గణంబుల నన్వేషించుచు, వారినిదర్శించి వేఱు వేఱుగ నమస్కారంబు లర్పించి కృతాంజలిపుటుండై ‹‹ ఓమహాభాగు లారా! యజ్ఞదీక్షితుం డగుయజమానుని, బురోహితుని, యజమానప త్నిని రక్షించుభార మంతయు ఋత్విజులపై నుండునుగదా! అట్టిచో మీసమక్షమునందే వారు దానవునిచే నపహృతులై పోయిరి. ఇది కేవల మనుచితముగను, అయుక్తముగను లేదా? కావున మీరీక్షణంబ మహా రాజును, రాజమహిషిని, మాతండ్రియగు పురోహితుని భద్రంబుగఁ దీసికొని రావలయును. వారికెట్టియపాయంబును గలుగఁగూడదు. మీ రట్లు చేయకున్నచో నాశాపంబునకుఁ బాత్రులు కాకమానరు" అని యుగ్గడించుటయు ఋత్విజులు భయపడి ‹‹ భూసురకుమారా! యజ్ఞం బులయం దగ్నియే ప్రథమపూజ్యుఁడు. అతఁడే దైవతము. కేవలము మేమగ్నిపరిచారకులము. అట్లైమే మేమిచేయఁగలము? దాతయైనను, భోక్తయైనను, హర్తయైనను, గర్తయైనను హవ్యవాహనుం డగు నయ్యా గ్నియే—" అని సమాధానము చెప్పిరి.

అది విని దేవాపి యాఋత్విజులను విడిచి యథావిధిగ జాతవే దునిఁ బూజించి సర్వవృత్తాంతంబు నాతనికిని నివేదించుటయు నగ్నిదే వుండు నివ్వెఱపడి ‹‹ కుమారా! యజ్ఞంబులయందు ఋత్విజు లెట్టివా రో నేను నట్టివాఁడనే. దేవతలహవ్యమును వహించుటయే నాపని. యజ్ఞభోక్తలైనను, రక్షకులైనను దేవతలే కాని నేను గాను. నేను దేవ తలను వేఱువేఱుగ నాహ్వానించి సప్రయత్నంబుగ హవిర్భాగంబుల నిచ్చుచుందును. ఇందలినాయపరాధ మింతమాత్రమే. నీవీవిషయము

దేవతలనే యడుగుము.” అనియెను. అంత దేవాపి దేవతలచెంతకుం బోయి ప్రత్యేకంబుగ వారికి సమస్కరించి తనయభిప్రాయంబును, ఋత్విజులయు, అగ్నిదేవునియు ప్రత్యుత్తరంబులును వారికి నివేదించెను. దేవతలావిషయంబు నాకర్ణించి విస్మితులై “విప్రనందనా! మేము వైదికమంత్రంబులచేతను ఋత్విక్కులచేతను సమాహూతులమై హవిర్భాగంబులం గైకొనుచుందుము. అంతేకాని మేము స్వతంత్రులము గాము. వేదంబుల ననుసరించుటయే మావిధి. అందుచే మేము వేదప్రేరితులమై పని చేయుచుందుము. కావున నీవు వేదంబులనే యడుగుము” అని చెప్పిరి.

అనంతరము దేవాపి వేదంబుల నారాధించి సాక్షాత్కరింపఁజేసికొని వానికిఁ బునఃప్రణామంబులుచేసి ఋత్విజులును, అగ్నియు, దేవతలును జెప్పనవిషయంబులను నివేదించెను. అప్పుడు వేదములు “కుమారా! మేమును బరతంత్రులమే గాని, స్వతంత్రులము గాము. మేమెప్పుడు నీశ్వరవశవర్తులమై యుండెదము. అశేషజగంబున కాధారుండయ్యు నిరాధారుండును, నిరంజనుండును, సత్యంబున కేకమాత్రాశ్రయుండును, సర్వసంపన్నిధానుండును, మహేశ్వరుండు నగుమహాదేవుఁడే సర్వంబునకుఁ గర్తయు హర్తయునై యున్నాఁడు. మేము కేవలము శబ్దమయులము. అందుచే సకలంబును వచించుటకును, సర్వంబును గ్రహించుటకును జాలియుందుము. మాప్రయోజన మింతమాత్రమే. నీ వేమియడిగినను జెప్పఁగలము. మీజనకాదుల నెవ్వరపహరించిరో, యాతనినామంబును, నివాసంబును, బలపరాక్రమంబులు నెట్టివో చెప్పఁగలము. మఱియు మీవారేదైత్యునిచే భక్షితులై పోయిరో, యింకను సజీవులై యుండిరో యెఱింగింపఁగలము. నీసామర్థ్యమెట్టిదో, యెచ్చట నెవ్వరి, నేవిధముగా నారాధించి నీవు వారిని బడయఁగలవో

ఆయుపాయముగూడ నీకు బోధింపఁగలము. ఇంతకంటె మేమేమియుఁ జేయఁజాలము. నీయాత్మీయులపోకడకు మేమెంతమాత్రమును బాధ్యులము గాము" అని స్పష్టముగాఁ దెలియఁ జేసెను.

దేవాపియు నావచనంబు లాకర్ణించి తన మనంబున నించుక యాలోచించి వేదగణంబుల నుద్దేశించి "ఆదైత్యునిచే నపహృతు లగు మాతండ్రియు, రాజును, రాణియు మరల నెట్లు లభింతురు? వారికెట్లు క్షేమముగలుగును? ఈవిషయము నాకెఱింగింపవలయును." అనుటయు వేదంబులు "ఓభూదేవకుమారా! నీవీక్షణంబ గౌతమీతీరంబునకుం బోయి యందు వెలసియున్న మహాదేవు నారాధింపుము. అందువలనఁ గృపాకరుం డగు మహేశ్వరుండు సుప్రసన్నుండై నీయభీష్టంబు నెఱవేర్పఁగలఁడు. ఓమహామతీ! దేవుండగుశివుండు సన్నుతుండై నిశ్చయంబుగఁ బ్రీతుం డగును. మహారాజగు నార్ష్టిషేణుండును, ఆతనిదేవియగుజయయు, నీతండ్రియగు నుపమన్యుండును నిరోగశరీరులై పాతాళతలంబున నున్నవారు. నీవు పరమేశ్వరవరప్రభావంబున నమ్మిథుదైత్యుని సంహరించి స్వధర్మనిర్వహణంబువలన మహాయశంబు నందఁగలవు. మాకు శక్తియున్నంతవఱకు నీకీయుపాయము నెఱింగించితిమి. ఇంతకంటె మాకేమి చేయుటకును శక్తి చాలదు——"

అని వేదంబులు బోధించుటయు విప్రబాలకుం డగుదేవాపి యప్పుడే వేదంబులకడ సెలవుగైకొని గౌతమికిం జని యందు సుస్నాతుండై యించుకసేపు ధ్యానంబు గావించి యనంతరము మహాదేవు నుద్దేశించి "ఓదేవదేవేశా! నేనుబాలకుఁడను. నీవు నాగురులకు గురుండవు. నిన్ను స్తోత్రముచేసి మెప్పించుటకు నాకు శక్తి లేదు. నీసత్యస్వరూపమును నిగమనిచయంబులును, దేవతలును, మునిగణంబులును, బ్రహ్మయు, వైకుంఠవాసుం డగువిష్ణుదేవుండునుగూడ నెఱుంగఁజాలరు. నీవెట్టివాఁడ

శైల నగుడవుగాక! నేను నీకు నమస్కరించుచున్నాను. ఓమహేశ్వరా! నీవీలోకంబునంగల యనాథులకును, కృపణులకును, దరిద్రులకును, రోగులకును, పాపాత్ములకును గూడ రక్షకుండవు. జగన్నాథా! తపోనియమమంత్రాదులచేఁ బూజితులై దేవతలు మానవులకు భవత్ప్రదత్తంబు లగుఫలంబులనే ప్రసాదించుచుందురు. ఒక్కసారి ,, శివ '' యను నీనామంబు నుచ్చరించినంతమాత్రమున నెంతటియజ్ఞానులనైనను, ఎంతటి పాపాత్ములనైనను, ఎంతటి నరకార్ణవ నిమగ్నులనైనను, నీవు రక్షించుచుందువు. అట్టిదయాళుండవగునీవు నన్ను రక్షింపవలయును ''

అని దేవాపి ప్రార్థించుటయుఁ ద్రిలోచనుండాతని యెట్టయెదుట సాక్షాత్కరించి ప్రసన్నహృదయుముతో ,, వత్సా! నీయెడల నేను సంతుష్టుండనైతిని. నీవు దైన్యంబు విడిచి నీయభీష్టంబు గోరుకొనుము '' అని యానతిచ్చినంతనే దేవాపి కృతాంజలియై ,, ఓజగన్నాథా! మారాజును, రాజపత్నిని, నాతండ్రిని నేను మరలఁ బడయఁగోరుచున్నాను. మరియు రిపుండగు మధుదైత్యునినిధనంబును గావించుచున్నాను '' అని విన్నవించెను. అప్పు డఖిలేశ్వరుం డగుత్రిలోచనుం డట్లే యగుఁగాక యని యనుగ్రహించి గణేశ్వరుని నందికేశ్వరునిఁ బిలిచి స్వయముగఁ ద్రిశూలాయుధమును బ్రసాదించి వానిని రసాతలంబునకుఁ బంపించెను. వారాక్షణంబ పాతాళంబునకుం జని ససైన్యంబుగ మధుదైత్యుని సంహరించి దేవాపితండ్రిమొదలగువారిని విడిపించి తెచ్చి దేవాపికి సమర్పించిరి.

ధీమంతుండగు నార్ష్టిషేణుని యశ్వమేధం బప్పు డాక్షేత్రంబుననే సంపన్నం బయ్యెను. అప్పు డన్నదేవుండును, ఋత్విజులును, దేవతలును వేదంబులును, మహర్షులును దేవాపినుద్దేశించి ,, ఓవిప్రనందనా! భక్తవత్సలుండును, దేవదేవుండు నగుమహేశ్వరుండు నీకు సాక్షాత్క

రించిన యీస్థానము దేవతీర్థం బనునామంబున విఖ్యాతం బగుంగాక! ఈతీర్థంబు మానవులకు సర్వపాపాపహంబును, సర్వసిద్ధిప్రదంబును, బుణ్యజనకంబునై నీనిర్మలకీర్తిని శాశ్వతంబుగఁ జేయుచుండుఁగాక!" అని యభినందించిరి. అశ్వమేధంబు సంపన్నంబైనంతనే ఆర్ష్టిషేణునకు దేవతలు వరప్రదానంబు చేసి యాగౌతమీజలంబులనవగాహనం బాచరించి తమ్ముఁ గృతార్థులుగా భావించుకొనుచు స్వర్గంబునకుం జనిరి. అది మొదలుగా నాక్షేత్రంబు నుభయతీరంబులను నేఁబదివేలయునిమివందలతీర్థంబు లుద్భూతంబు లయ్యెను. ఆసకలతీర్థంబులును మహాఫలదాయకంబులు.

